
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00316236 9

PHILONIS OPERA

Judaeus

PHILONIS ALEXANDRINI

OPERA QVAE SVPERSVNT

RECOGNOVERVNT

LEOPOLDVS COHN ET PAVLVS WENDLAND

EDITIO MINOR

VOL. IV

BEROLINI
TYPIS ET IMPENSIS GEORGII REIMERI
MCMII

PHILONIS ALEXANDRINI

OPERA QVAE SVPERSVNT

VOL. IV

RECOGNOVIT

LEOPOLDVS COHN

EDITIO MINOR

BEROLINI
TYPIS ET IMPENSIS GEORGII REIMERI
MCMII

PRAEFATIO

Textus librorum in hoc volumine editorum plane congruit cum editione critica, nisi quod typothetarum errores nonnulli correcti sunt. quamquam multa et nova et egregia subsidia sunt adhibita, quorum auxilio textus aliquanto melius quam in voluminibus prioribus constitui vel facile emendari potuit, restant tamen loci, quibus aut verba tradita aperte corrupta sunt aut vulgata scriptura corruptelae suspicioni obnoxia videtur. de eius modi locis ex apparatu critico editionis maioris hoc loco repetenda videntur haec:

p. 3,9 καὶ τὸ μέλαν ᾧ γράφομεν] καὶ μέλαν τὸ ᾧ γράφομεν conicio.

6,4 ἀνδρὸς] ἀνδρείοις Mangey.

9,13. 14 μεγάλῳ τμήματι] μεγάλα τμήματα Mangey.

10,30 ⟨αὐτοὺς⟩ κοινωνῆσαι τῆς · προσρήσεως αὐτοῦ vel κοινωνῆσαι τῆς ⟨ἑαυτοῦ⟩ προσρήσεως αὐτούς conicio.

11,9 διερευνᾶσθαι] διερμηνεύεσθαι Mangey.

11,27 ἐπ' (ante ἀνθρώπων) fortasse delendum.

12,4 ⟨καὶ⟩ καινοῦ Mangey; cf. 46,28.

14,11 ⟨καὶ⟩ ὁλκὸν Mangey.

15,4 προστασίαν ⟨αὐτοῦ⟩ vel ⟨τοῦ παντὸς⟩ Mangey.

18,1 ἀνευρεῖν fortasse delendum.

19,23 τὸν γάμον ⟨τηρήσας⟩ Wendland coll. 18,19 διατηρήσας.

20,16 διότι] ὅτι vel δὴ ὅτι conicio.

p. 24,10 δρωμένων] ὁρωμένων Mangey.
25,19 δυνάμει suspectum; cf. 23,20.
25,32 διαπονητότατα] ἀδιαπορητότατα conicio.
31,26 τῶν ἐν αὐτῷ] τὰ ἐν αὐτῷ Wendland.
35,13 δρωμένων] ὁρωμένων Mangey.
35,14 κεκρατῆσθαι] κεχρῆσθαι Mangey (sic Armen.).
36,15 ἐπὶ τελευταῖον καὶ ὕστατον ὅρον] ἐπὶ τελευταίου καὶ ὑστάτου ὅρου conicio.
38,10 ἀρετῆς] ἀρχῆς vel ἀρχούσης ἀρετῆς Mangey.
39,4 βαρυτέρῳ] πρᾳοτέρῳ Mangey.
39,20 ὑφ' οὗ] ἀφ' οὗ conicio.
39,23 ἀπηνάγκασαν] ἐπηνάγκασαν conicio.
48,2 πενθοῦσιν] πένθεσιν conicio, ἀποθανοῦσιν Mangey.
49,5 εὐτυχὴς] εὔστοχος Mangey.
50,17 οὐκέτι μόνον] οὐκ αὐτὸ μόνον Mangey.
54,3 διαπέμπονται] διαπέμπουσι A, fortasse recte.
55,8 ἅπασιν] ⟨παρ'⟩ ἅπασιν scribendum.
56,20 οὐδ' ἂν εἰσπεμφθῆναι] οὐδενὸς ἕνεκα πεμφθῆναι Wendland.
57,28 αἰτίων] σιτίων Mangey.
ibid. ταῦτα suspectum; τὰ (vel πάντα) conicio.
58,2 μετὰ κινδύνου τὸ (τοῦ BEKM, fortasse recte) εἶναι, διὰ τὸ κοινωφελές] μετὰ κινδύνου τι, οἷον διὰ τὸ κοινωφελὲς Mangey.
59,13 προσπαθοῦσα] πρὸ πειθοῦς Mangey.
60,27 τῶν ⟨ἀνθρωπείων⟩ πραγμάτων Wendland.
61,21 τὴν ὑπομονὴν] τῆς ἐπιβουλῆς Wendland, seclusit Mangey.
61,27 σχολάζειν] ἐνσχολάζειν conicio.
61,29 διετύπωσε] διετύπωσεν ὁ λόγος VO, fortasse recte.
63,11 νεωτέρων] ἑτέρων Mangey.
63,13 τῶν ὄχλων] τοῦ ὄχλου Mangey.

p. 63,22 καὶ delendum videtur.

63,31 lacunam sic explevit Mangey; καὶ ⟨πάντα δρῶντα κατὰ⟩ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρέσκειαν.

64,2 post εὔνους verbum videtur deesse, e. gr. δράσω vel χρηματιῶ, vel anacoluthon statuendum.

64,11 τοῦδε τοῦ κόσμου] τῷδε τῷ κόσμῳ conicio.

64,20 ἀφειμένον] ἀφειμένος Mangey.

66,10 ⟨καὶ⟩ ἀλεξίκακον Mangey.

67,1 ἐμμένειν] ἔτι μένειν Wendland.

68,16. 17 ποικίλας δ᾽ εἶναι τὰς ... περιεργίας] ποικίλαι δ᾽ αἱ ... περιεργίαι conicio, ποικίλας δ᾽ ⟨εἰκὸς⟩ εἶναι τὰς ... περιεργίας Wendland.

70,8 εὑρήσειν ⟨σε⟩ Wendland.

71,4 λιμοῦ ⟨καὶ ἀφορίας⟩ conicio.

ibid. ἐπανιοῦσαι] ἐπιοῦσαι conicio.

71,28 μίμησις] ὑπόμνησις Mangey.

72,7 ἀνεπάφως] ἀνεπαχθῶς Wendland.

73,6 δίδωσιν οὖν] δίδωσι γοῦν conicio.

73,7 ἱερὰν] πορφυρᾶν Mangey.

74,9 post εἰσὶ fortasse addendum δόξαι vel φαντασίαι (σκιαὶ Mangey).

76,12 ταλαντεύεται] ταλαντεύει Wendland.

ibid. καθέλκοντα] καθελκόμενα conicio.

77,5 ἑκάστου] ἑκάστων conicio.

77,8 καὶ πάλιν τὸ ἀνωφελὲς] τὸ φιλάνθρωπον, καὶ πάλιν conicio.

77,19 ἀνθρώπων] ἀνθρωπίνων vel ἀνθρωπείων Mangey.

80,11 σύγκρισιν] διάκρισιν scribendum.

80,32 κελεύει ἀνοιχθῆναι] ἀνοιχθῆναι κελεύει conicio.

81,16 ἃς] ⟨δι᾽⟩ ἃς Wendland.

82,5 ⟨τὴν⟩ ἡλικίαν conicio.

82,6 ἡμᾶς delendum videtur.

p. 83,6 συγγένειαν] εὐγένειαν K[1], fortasse recte.
84,8 οἷς] ὡς Mangey.
ibid. τρίτον τι] τρίτον ἔτι Wendland.
85,14. 15 ἀπολογούμενοι et διεξιόντες scribendum videtur.
85,20 ὁμολογίας] ἀπολογίας conicio.
85,21. 22 κατεσχηκέναι] κατέσχηκε Wendland.
86,10 ἀγνοεῖν] ἀποκνεῖν conicio, ἀμφιγνοεῖν Mangey.
87,16 πολυτελὲς] ⟨οὐ σφόδρα⟩ πολυτελὲς Mangey coll. 88,27.
87,26 ὃς ἵλεως ⟨ὑμῖν⟩ εἴη conicio; cf. Gen. 43,22.
88,4 ἐπιστρέφεται] ἀποστρέφεται Mangey coll. 83,17. 18.
90,13 ἐπὶ θήραν καὶ ἁρπαγὴν] ἐπὶ θήρᾳ καὶ ἁρπαγῇ Wendland.
91,27 βαρυτάτῳ] βαθυτάτῳ Mangey coll. 82,11.
93,5 δέομαί ⟨σου⟩ Mangey.
93,27 ἦσαν] ἦν conicio.
94,32 ⟨τῷ⟩ παρ' ἐλπίδα Wendland.
97,24 ἐπιτίθενται delendum videtur.
97,27 μεταβολήν] ἀποδοχήν Mangey.
101,4 ἀξίοις] ἀξιοῦσι Mangey.
106,16 εἰ δέ ⟨τι⟩ που Mangey.
109,10 συγκάμνειν ⟨ἐᾶν⟩ conicio.
109,23 προβεβλημένοι] περιβεβλημένοι Mangey.
111,7 τοῦ εἰκότος] τοῦ εἰωθότος Mangey.
112,11 ἄγονται] ἄγουσι conicio, ἄγοντες ⟨ποτίζουσι⟩ προτέραν Wendland.
113,19 εἰς δέον fortasse delendum.
113,22 αἷς] οἷς conicio.
113,23 ταῖς] τῷ conicio.
114,22 ὑποθέσεως] διαθέσεως conicio.
121,27 ἴσως ⟨οὖν⟩ ἄν Wendland.
124,29 ἐφιεὶς] ἐφήσειν conicio.
125,14 ὄψιν fortasse delendum.

p. 126,6 ἀποκριθέντων] συγκριθέντων Mangey.
128,10 πρὸς] εἰς conicio.
129,2 καὶ οἰκίαις om. KZ, fortasse recte.
129,25 lacuna e Clem. Alex. Strom. I 23 p. 415 P. sic videtur explenda: καὶ οὐ μόνον ⟨ἀκινδύνως ἐκμανθάνοντας τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ⟩.
130,32 μόνος ⟨οὖν⟩ οὗτος Wendland.
134,16 ὀλίγῳ] ὀλίγον conicio.
135,21 ἐξανεχώρησεν delendum videtur.
137,26 ποιοῦν] ποιεῖν V²O (prob. Wendland), ⟨ὡς⟩ ποιοῦν conicio, ⟨καὶ⟩ ποιοῦν Mangey.
137,27 ἢ τάχα ἠγνόητο] πρόσθεν pro τάχα conicio, τέως Wendland.
141,7. 8 παραδοξοτέροις ἄλλοις] παραδοξότερον ἄλλο Mangey.
145,26 ἠλιθιότητος] ἠλιθιότητος ⟨ἔργον⟩ conicio, ἠλιθιώτατον Mangey.
148,12 ἄγουσαν] εὐθεῖαν vel sim. Wendland.
155,8 ἐντυχόντων] συντυχόντων Mangey.
157,17 ἀκίνδυνος] ἀνήδονος Markland.
157,31 εἰκὸς] εἰωθὸς Mangey.
158,2 δὲ] τε conicio.
159,15 δημοσιεύειν ⟨τὸ κάλλος⟩ Mangey.
160,20 ὑπηρέτησαν] ὑπηρέτησεν conicio.
162,13 συγκροτουμένων] συγκροτούντων Mangey.
165,28 αἰεὶ ποιούμενον] διαπονούμενον vel ἐπιδεικνύμενον conicio, ἀντιποιούμενον vel περιποιούμενον Mangey.
174,23 τὰ] τὸ ⟨φέγγος⟩ Mangey.
174,28 τότε] ταύτην Mangey.
175,25 ⟨ἐν⟩ ἁρμονίᾳ Wendland.
178,9 καταλλαγὴν καιρῶν] καταγωγὴν γενῶν conicio, καταβολὴν καὶ ἑτέρων (scil. σπερμάτων) Mangey.
180,31 σωμάτων] σχημάτων Mangey.

p. 181,18 ἐσώτατον suspectum.
183,22 ἐδημιούργει] ἐδημιουργεῖτο Mangey.
185,23 ⟨ὑπὲρ⟩ γῆς conicio.
186,26 ⟨πρὸς⟩ vel ⟨ἐπὶ⟩ τούτοις Mangey.
188,1 αὐτή] ὅλη Mangey.
190,31 ὅταν ⟨εἰς τὸν νεὼν⟩ εἰσίῃ Mangey.
195,18 καὶ] κἂν conicio.
199,3 εὐμαρῶς] εὐμαρὲς Mangey.
205,8 ἔτι νῦν] ἔτι τοίνυν vel τί οὖν conicio, οὐ τοίνυν Mangey.
207,20 ἔργον] ὄργανον Mangey.
207,30. 31 παρὰ καιρὸν] ⟨περὶ τῆς⟩ παρὰ καιρὸν conicio, περὶ καιροῦ Mangey.
208,14 δημοφανὴς] δημοτελὴς conicio.
208,18 χειρουργοῦντος] ἱερουργοῦντος Mangey.
210,17 στάσει] στάσεων Mangey.
212,21. 22 μικτὴν ἐχόντων κληρουχίαν] μῖξιν ἐχόντων καὶ κοινωνίαν Mangey coll. 202,2. 3, μικτὴν ἐχόντων δύναμιν Markland coll. 202,17.
214,6 κρυσταλλωθέντων ⟨κυμάτων⟩ vel ⟨ὑδάτων⟩ Mangey.
214,24 εὐχαρίστοις] εὐχαριστικοῖς conicio.
221,2 δεξιῶς] διεξιὼν Mangey.
222,9. 10 ἐπιστήμης] ἐπιστάσεως Wendland.
222,19. 20 τὰς κενὰς δόξας] τοὺς κενοδόξους Mangey.
223,1 τῦφος ⟨δὲ⟩ καὶ conicio.
229,4. 5 προστάττων ἢ ἀπαγορεύων] προστάττει ἢ ἀπαγορεύει conicio.
232,19 τῷ λόγῳ om. M Armen., fortasse recte.
232,24 γινόμενον] κινούμενον Mangey.
233,26 κοινότατον] καινότατον Mangey.
237,15 ἑαυτοῦ] αὐτὸς Mangey.
239,19 τὰ μὲν αὐτῶν] τὰ μείονα τῶν conicio, τὰ ὑστερήματα τῶν λόγων Mangey.

p. 240,1 πολυωνύμῳ] πολυσέμνῳ vel πανσέμνῳ Mangey.

240,12. 13 κατὰ θεὸν omnino corruptum; κατὰ σελήνην vel κατὰ σεληνιακὸν κύκλον (cf. 208,13) conicio.

241,14. 15 μηδὲ χρόνων] μὴ χρόνων ⟨μήκους⟩ conicio.

241,25 περιφορὰν] σφαῖραν Mangey.

242,18 γεννᾶν] γεννῶντος Wendland.

242,29 ⟨ἑκάτεροι δὲ⟩ ἡμιτελεῖς conicio.

243,17 δεῖ] οἶδα Mangey, seclusit Christophorson.

244,7. 8 ἐπελαφριζόμενοι] ἐπελαφρίζοντες scribendum (sic Armen.).

247,18 κτῆμα ἱερώτερον] ἱερώτατον codices; fortasse scribendum ⟨κάλλιον⟩ κτῆμα, ἱερώτατον ἡλίου τρόπον φῶς κτλ..

249,22 ῥέουσαν] ἕρπουσαν Mangey.

250,23 ὑποστέλλει suspectum; ὑποτάττει conicio.

251,4 αὐτῶν ἕκαστος] αὐτὸς ἕκαστος conicio.

ibid. alterum αὐτῶν om. Armen., fortasse recte.

252,2 πρᾶγμα] πρόσταγμα Mangey.

253,12 ἱεραὶ] ἀνίεροι Mangey.

253,14 αὐτῇ] αὐτῷ conicio.

L. C.

Insunt in hoc volumine:

ΦΙΛΩΝΟΣ

ΒΙΟΣ ΣΟΦΟΥ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΕΛΕΙΩΘΕΝΤΟΣ Η ΝΟΜΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ ⟨ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ⟩ Ο ΕΣΤΙ ΠΕΡΙ ΑΒΡΑΑΜ

II p.1 M. (1.) Τῶν ἱερῶν νόμων ἐν πέντε βίβλοις ἀναγραφέντων 1
ἡ πρώτη καλεῖται καὶ ἐπιγράφεται Γένεσις ἀπὸ τῆς τοῦ
κόσμου γενέσεως, ἣν ἐν ἀρχῇ περιέχει, λαβοῦσα τὴν πρόσρησιν,
καίτοι μυρίων ἄλλων ἐμφερομένων πραγμάτων, ὅσα κατ'
εἰρήνην ἢ πόλεμον ἢ φορὰς καὶ ἀφορίας ἢ λιμὸν καὶ
εὐθηνίαν ἢ τὰς μεγίστας τῶν ἐπὶ γῆς φθορὰς διὰ πυρὸς
καὶ ὕδατος ἢ τοὐναντίον γενέσεις καὶ εὐτροφίας ζῴων καὶ
φυτῶν κατὰ τὴν ἀέρος καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν εὐκρασίαν καὶ
ἀνδρῶν τῶν μὲν ἀρετῇ τῶν δὲ κακίᾳ συμβιωσάντων· ἀλλ' 2
ἐπεὶ τούτων τὰ μέν ἐστι τοῦ κόσμου μέρη, τὰ δὲ παθήματα,
τελειότατον δὲ καὶ πληρέστατον ὁ κόσμος, αὐτῷ τὴν ὅλην
βίβλον ἀνέθηκεν. ὃν μὲν οὖν τρόπον ἡ κοσμοποιία δια-
p.2 M. τέτακται, διὰ τῆς προτέρας συντάξεως, ὡς οἷόν τε | ἦν,
ἠκριβώσαμεν. ἐπεὶ δὲ τοὺς νόμους κατὰ τὸ ἑξῆς ⟨καὶ⟩ 3
ἀκόλουθον ἀναγκαῖον διερευνᾶσθαι, τῶν ἐπὶ μέρους καὶ ὡς ἂν
εἰκόνων ὑπέρθεσιν ποιησάμενοι τοὺς καθολικωτέρους καὶ ὡς
ἂν ἀρχετύπους προτέρους διερευνήσωμεν. οὗτοι δέ εἰσιν 4
ἀνδρῶν οἱ ἀνεπιλήπτως καὶ καλῶς βιώσαντες, ὧν τὰς ἀρετὰς

ἐν ταῖς ἱερωτάταις ἐστηλιτεῦσθαι γραφαῖς συμβέβηκεν, οὐ πρὸς τὸν ἐκείνων ἔπαινον αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας προτρέψασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ὅμοιον ζῆλον
5 ἀγαγεῖν. οἱ γὰρ ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ νόμοι ἄνδρες ἐκεῖνοι γεγόνασιν, οὓς δυοῖν χάριν ἐσέμνυνεν· ἑνὸς μὲν βουλόμενος ἐπιδεῖξαι, ὅτι τὰ τεθειμένα διατάγματα τῆς φύσεως οὐκ ἀπᾴδει, δευτέρου δὲ ὅτι οὐ πολὺς πόνος τοῖς ἐθέλουσι κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ζῆν, ὁπότε καὶ ἀγράφῳ τῇ νομοθεσίᾳ, πρίν τι τὴν ἀρχὴν ἀναγραφῆναι τῶν ἐν μέρει, ῥᾳδίως καὶ εὐπετῶς ἐχρήσαντο οἱ πρῶτοι· ὡς δεόντως ἄν τινα φάναι, τοὺς τεθέντας νόμους μηδὲν ἄλλ' ἢ ὑπομνήματα εἶναι βίου τῶν παλαιῶν, ἀρχαιολογοῦντας ἔργα καὶ λόγους,
6 οἷς ἐχρήσαντο. ἐκεῖνοι γὰρ οὔτε γνώριμοι καὶ φοιτηταὶ γενόμενοί τινων οὔτε παρὰ διδασκάλοις ἃ χρὴ πράττειν καὶ λέγειν ἀναδιδαχθέντες, αὐτήκοοι δὲ καὶ αὐτομαθεῖς, ἀκολουθίαν φύσεως ἀσπασάμενοι, τὴν φύσιν αὐτήν, ὅπερ ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν, πρεσβύτατον θεσμὸν εἶναι ὑπολαβόντες ἅπαντα τὸν βίον ηὐνομήθησαν, ὑπαίτιον μὲν οὐδὲν γνώμαις ἑκουσίοις ἐργασάμενοι, περὶ δὲ τῶν ἐκ τύχης ποτνιώμενοι τὸν θεὸν καὶ λιταῖς καὶ ἱκεσίαις ἐξευμενιζόμενοι πρὸς ὁλοκλήρου μετουσίαν ζωῆς δι' ἀμφοτέρων κατορθουμένης τῶν τε ἐκ προνοίας καὶ τῶν ἄνευ ἑκουσίου γνώμης.

7 (2.) Ἐπειδὴ τοίνυν ἀρχὴ μετουσίας ἀγαθῶν ἐστιν ἐλπὶς καὶ ταύτην οἷα λεωφόρον ὁδὸν ἡ φιλάρετος ἀνατέμνει καὶ ἀνοίγει ψυχὴ σπουδάζουσα τυχεῖν τοῦ πρὸς ἀλήθειαν καλοῦ, τὸν πρῶτον ἐλπίδος ἐραστὴν προσεῖπεν „ἄνθρωπον“ τὸ κοινὸν τοῦ γένους ὄνομα κατ' ἐξαίρετον χάριν δωρησάμενος
8 αὐτῷ. Χαλδαῖοι γὰρ τὸν ἄνθρωπον Ἐνὼς καλοῦσιν, ὡς μόνου πρὸς ἀλήθειαν ὄντος ἀνθρώπου τοῦ τὰ ἀγαθὰ προσδοκῶντος καὶ ἐλπίσι χρησταῖς ἐφιδρυμένου· ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι τὸν δύσελπιν οὐκ ἄνθρωπον ἀλλ' ἀνθρωποειδὲς ἡγεῖται θηρίον τὸ οἰκειότατον ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἐλπίδα,

ἀφῃρημένον. ὅθεν καὶ παγκάλως ὑμνῆσαι βουλόμενος τὸν 9
εὔελπιν προειπών, ὅτι οὗτος ἤλπισεν ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων
πατέρα καὶ ποιητήν (cf. Gen. 4, 26), ἐπιλέγει· „αὕτη ἡ
p.3 M. βίβλος | γενέσεως ἀνθρώπων“ (Gen. 5, 1), καίτοι πατέρων
καὶ πάππων ἤδη γεγονότων· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀρχηγέτας τοῦ
μικτοῦ γένους ὑπέλαβεν εἶναι, τουτονὶ δὲ τοῦ καθαρωτάτου
καὶ διηθημένου, ὅπερ ὄντως ἐστὶ λογικόν. καθάπερ γὰρ 10
ποιητὴς Ὅμηρος, μυρίων ποιητῶν ὄντων, κατ' ἐξοχὴν
λέγεται, καὶ τὸ μέλαν ᾧ γράφομεν, καίτοι παντὸς ὃ μὴ
λευκόν ἐστι μέλανος ὄντος, καὶ ἄρχων Ἀθήνησιν ὁ ἐπώνυμος
καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἄριστος, ἀφ' οὗ οἱ χρόνοι κατα-
ριθμοῦνται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸν ἐλπίδι χρώμενον
„ἄνθρωπον“ κατ' ἐξοχὴν ὠνόμασε τὰ πλήθη τῶν ἄλλων
ἀφησυχάσας ὡς οὐκ ἀξίων τῆς αὐτῆς προσρήσεως ἐπιλαχεῖν.
εὖ μέντοι καὶ τὴν βίβλον γενέσεως τοῦ πρὸς ἀλήθειαν 11
ἀνθρώπου προσεῖπεν, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, διότι γραφῆς καὶ
μνήμης ἄξιος ὁ εὔελπις, οὐ τῆς ἐν χαρτιδίοις ὑπὸ σητῶν
διαφθαρησομένοις, ἀλλὰ τῆς ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει, παρ' ᾗ
τὰς σπουδαίας πράξεις ἀναγράπτους εἶναι συμβέβηκεν. εἰ 12
μέντοι καταριθμήσειέ τις ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ γηγενοῦς,
τὸν ὑπὸ μὲν Χαλδαίων Ἐνὼς Ἑλλάδι δὲ διαλέκτῳ προσ-
αγορευόμενον „ἄνθρωπον“ εὑρήσει τέταρτον. ἐν ἀριθμοῖς 13
δὲ ἡ τετρὰς τετίμηται παρά τε τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις, ὅσοι
τὰς ἀσωμάτους οὐσίας καὶ νοητὰς ἠσπάσαντο, καὶ μάλιστα
παρὰ Μωυσεῖ τῷ πανσόφῳ, ὃς σεμνύνων τὸν τέταρτον
ἀριθμόν φησιν, ὅτι „ἅγιός ἐστι καὶ αἰνετός“ (Lev. 19, 24)·
δι' ἃς δ' αἰτίας ἐλέχθη, διὰ τῆς προτέρας συντάξεως εἴρηται.
ἅγιος δὲ καὶ ἐπαινετὸς ὁ εὔελπις, ὡς τοὐναντίον ἄναγνος 14
καὶ ψεκτὸς ὁ δύσελπις, φόβῳ πρὸς ἅπαντα συμβούλῳ κακῷ
χρώμενος· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐχθρὸν ἄλλο ἄλλῳ φασίν, ὡς
ἐλπίδα φόβῳ καὶ φόβον ἐλπίδι· καὶ μήποτ' εἰκότως·
προσδοκία μὲν γὰρ ἑκάτερον, ἀλλ' ἡ μὲν ἀγαθῶν, ἡ δ'

ἔμπαλιν κακῶν, ἀκατάλλακτοι δ' αἱ φύσεις τούτων καὶ
15 ἀσύμβατοι. (3.) τοσαῦτα μὲν ἀπόχρη περὶ ἐλπίδος εἰπεῖν,
ἣν ἐπὶ θύραις οἷα πυλωρὸν ἡ φύσις ἱδρύσατο βασιλίδων
τῶν ἔνδον ἀρετῶν, αἷς οὐκ ἔστιν ἐντυχεῖν μὴ ταύτην
16 προθεραπεύσαντας· πολλὰ μὲν οὖν οἱ νομοθέται, πολλὰ
δὲ οἱ πανταχοῦ νόμοι πραγματεύονται περὶ τοῦ τὰς ψυχὰς
τῶν ἐλευθέρων ἐλπίδων χρηστῶν ἀναπλῆσαι· ὁ δ' ἄνευ
παραινέσεως δίχα τοῦ κελευσθῆναι γενόμενος εὔελπις ἀγράφῳ
μὲν νόμῳ δὲ πάλιν αὐτομαθεῖ τὴν ἀρετὴν ταύτην πεπαί-
δευται, ὃν ἡ φύσις ἔθηκε.
17 Δευτέραν δ' ἔλαχε τάξιν μετὰ τὴν ἐλπίδα ἡ ἐπὶ
τοῖς ἁμαρτανομένοις μετάνοια καὶ βελτίωσις· ὅθεν ἑξῆς
ἀναγράφει τὸν ἀπὸ χείρονος βίου πρὸς τὸν ἀμείνω μετα-
βαλόντα, ὃς καλεῖται παρὰ μὲν Ἑβραίοις Ἐνώχ, ὡς δ' ἂν
Ἕλληνες εἴποιεν „κεχαρισμένος", ἐφ' οὗ καὶ ταυτὶ
λέλεκται, ὡς ἄρα | „εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ καὶ οὐχ p.4 M.
ηὑρίσκετο, ὅτι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός" (Gen. 5, 24).
18 ἡ γὰρ μετάθεσις τροπὴν ἐμφαίνει καὶ μεταβολήν· πρὸς
δὲ τὸ βέλτιόν ἡ μεταβολή, διότι προμηθείᾳ γίνεται θεοῦ·
πᾶν γὰρ τὸ σὺν θεῷ καλὸν καὶ συμφέρον πάντως, ἐπεὶ
19 καὶ τὸ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης ἀλυσιτελές. εὖ δ' εἴρηται τὸ
„οὐχ ηὑρίσκετο" ἐπὶ τοῦ μετατεθειμένου, τῷ τὸν ἀρχαῖον
καὶ ἐπίληπτον ἀπαληλίφθαι βίον καὶ ἠφανίσθαι καὶ μηκέθ'
εὑρίσκεσθαι, καθάπερ εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο, ἢ τῷ τὸν
μετατιθέμενον καὶ ἐν τῇ βελτίονι ταχθέντα τάξει δυσεύρετον
εἶναι φύσει· πολύχουν μὲν γὰρ ἡ κακία, διὸ καὶ πολλοῖς
γνώριμον, σπάνιον δ' ἡ ἀρετή, ὡς μηδ' ὑπ' ὀλίγων κατα-
20 λαμβάνεσθαι. καὶ ἄλλως ὁ μὲν φαῦλος ἀγορὰν καὶ θέατρα
καὶ δικαστήρια βουλευτήριά τε καὶ ἐκκλησίας καὶ πάντα
σύλλογον καὶ θίασον ἀνθρώπων ἅτε φιλοπραγμοσύνῃ συζῶν
μετατρέχει, τὴν μὲν γλῶτταν ἀνεὶς πρὸς ἄμετρον καὶ
ἀπέραντον καὶ ἄκριτον διήγησιν, συγχέων ἅπαντα καὶ φύρων,

ἀληθέσι ψευδῆ καὶ ῥητοῖς ἄρρητα καὶ ἴδια κοινοῖς καὶ ἱεροῖς
βέβηλα καὶ σπουδαίοις γελοῖα ἀναμιγνύς, διὰ τὸ μὴ πεπαι-
δεῦσθαι τὸ ἐν καιρῷ κάλλιστον, ἡσυχίαν, τὰ δὲ ὦτα
ἐπουρίσας ἕνεκα πολυπράγμονος περιεργίας· τὰ γὰρ ἑτέρων 21
εἴτε ἀγαθὰ εἴτ' αὖ κακὰ γλίχεται μανθάνειν, ὡς αὐτίκα
τοῖς μὲν φθονεῖν, ἐφ' οἷς δὲ ἥδεσθαι· βάσκανον γὰρ καὶ
μισόκαλον καὶ φιλοπόνηρον ὁ φαῦλος φύσει. (4.) ὁ δ' 22
ἀστεῖος ἔμπαλιν ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς ὑποχωρεῖ
καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ
μισανθρωπίαν — φιλάνθρωπος γάρ, εἰ καί τις ἄλλος —,
ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος
ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ
ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν. ὧν ἕνεκα συγκλεισάμενος οἴκοι 23
τὰ πολλὰ καταμένει μόλις τὰς κλισιάδας ὑπερβαίνων ἢ διὰ
τοὺς ἐπιφοιτῶντας συνεχέστερον ἔξω πόλεως προελθὼν
ἐν μοναγρίᾳ ποιεῖται τὰς διατριβὰς ἥδιον συμβιωταῖς
χρώμενος τοῖς ἅπαντος τοῦ γένους ἀνθρώπων ἀρίστοις, ὧν
τὰ μὲν σώματα διέλυσεν ὁ χρόνος, τὰς δ' ἀρετὰς αἱ ἀπο-
λειφθεῖσαι γραφαὶ ζωπυροῦσι διά τε ποιημάτων καὶ τῶν
καταλογάδην συγγραμμάτων, οἷς ἡ ψυχὴ πέφυκε βελτιοῦσθαι.
διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι ὁ μετατεθεὶς „οὐχ εὑρίσκετο“ δυσεύρετος 24
καὶ δυσθήρατος ὤν. μεθορμίζεται οὖν εἰς παιδείαν ἐξ ἀμαθίας
p.5M. καὶ ἐξ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν ἔκ τε δειλίας εἰς | ἀνδρείαν
καὶ ἐξ ἀσεβείας εἰς εὐσέβειαν, καὶ πάλιν ἐκ μὲν φιληδονίας
εἰς ἐγκράτειαν, ἐκ δὲ φιλοδοξίας εἰς ἀτυφίαν· ὧν τίς ἢ
πλοῦτος ἐπάξιος ἢ βασιλείας καὶ δυναστείας κτῆσις ὠφελιμω-
τέρα; εἰ γὰρ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, ὁ μὴ τυφλὸς ἀλλ' ὀξὺ 25
βλέπων πλοῦτος ἡ τῶν ἀρετῶν ἐστι περιουσία, ἣν εὐθὺς
γνήσιον καὶ εὔνομον παρὰ τὰς νόθους καὶ ψευδωνύμους ἀρχὰς
ὑποληπτέον ἡγεμονίαν ἐνδίκως ἅπαντα πρυτανεύουσαν. οὐ 26
δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ δευτερεῖα φέρεται μετάνοια τελειότη-
τος, ὥσπερ καὶ ἀνόσου σώματος ἡ πρὸς ὑγείαν ἐξ ἀσθενείας

μεταβολή. τὸ μὲν οὖν διηνεκὲς καὶ τέλειον ἐν ἀρεταῖς ἐγγυτάτω θείας ἵσταται δυνάμεως, ἡ δ' ἀπό τινος χρόνου βελτίωσις ἴδιον ἀγαθὸν εὐφυοῦς ψυχῆς ἐστι μὴ τοῖς παιδικοῖς ἐπιμενούσης ἀλλ' ἁδροτέροις καὶ ἀνδρὸς ὄντως φρονήμασιν ἐπιζητούσης εὔδιον κατάστασιν [ψυχῆς] καὶ τῇ φαντασίᾳ τῶν καλῶν ἐπιτρεχούσης.

27 (5.) Ὅθεν εἰκότως τῷ μετανενοηκότι τάττει κατὰ τὸ ἑξῆς τὸν θεοφιλῆ καὶ φιλάρετον, ὃς Ἑβραίων μὲν τῇ γλώττῃ καλεῖται Νῶε, τῇ δὲ Ἑλλήνων „ἀνάπαυσις“ ἢ „δίκαιος“, οἰκειόταται προσρήσεις σοφῷ· ἐμφανῶς μὲν ὁ δίκαιος, ἄμεινον γὰρ οὐδὲν δικαιοσύνης, τῆς ἐν ἀρεταῖς ἡγεμονίδος, ἣ καθάπερ ἐν χορῷ καλλιστεύουσα πρεσβεύει· ἡ δ' ἀνάπαυσις, ἐπεὶ καὶ τοὐναντίον τὴν παρὰ φύσιν κίνησιν ταραχῶν καὶ θορύβων στάσεών τε καὶ πολέμων αἰτίαν εἶναι συμβέβηκεν, ἣν μετίασιν οἱ φαῦλοι, ἠρεμαῖον δὲ καὶ ἡσυχάζοντα καὶ σταθερὸν ἔτι δὲ
28 καὶ εἰρηνικὸν βίον οἱ καλοκἀγαθίαν τετιμηκότες. ἑπόμενος δ' αὐτὸς αὑτῷ καὶ τὴν ἑβδόμην, ἣν Ἑβραῖοι σάββατα καλοῦσιν, ἀνάπαυσιν ὀνομάζει, οὐχ, ὥς οἴονταί τινες, ὅτι δι' ἓξ ἡμερῶν τῶν συνήθων ἔργων ἀπείχετο τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὅτι τῷ ὄντι ὁ ἕβδομος ἀριθμὸς ἔν τε τῷ κόσμῳ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀεὶ ἀστασίαστος καὶ ἀπόλεμος καὶ ἀφιλόνεικος
29 καὶ εἰρηνικώτατος ἁπάντων ἀριθμῶν ἐστι. μάρτυρες δὲ τοῦ λεχθέντος αἱ ἐν ἡμῖν δυνάμεις· αἱ μὲν γὰρ ἓξ τὸν ἄπαυστον καὶ συνεχῆ πόλεμον ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ συγκροτοῦσιν, αἵ τε πέντε αἰσθήσεις καὶ ὁ προφορικὸς λόγος, αἱ μὲν πόθῳ τῶν αἰσθητῶν, ὧν ἐὰν μὴ τυγχάνωσιν, ἀνιῶνται,
30 ὁ δ' ἀχαλίνῳ στόματι μυρία τῶν ἡσυχαστέων ἐκλαλῶν· ἡ δ' ἑβδόμη δύναμις ἡ περὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν, ὃς ὅταν ἐπικυδέστερος γένηται τῶν ἓξ καὶ δυνατωτέρᾳ ῥώμῃ κατακρατήσας ἀναχωρήσῃ, μόνωσιν ἀσπασάμενος καὶ ταῖς ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ⟨χαίρων⟩ ὁμιλίαις ὡς ἀπροσδεὴς ὢν ἑτέρου καὶ αὐταρκέστατος ἑαυτῷ, τηνικαῦτα φροντίδων καὶ πραγματειῶν

p.6M. | ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐν τῷ θνητῷ γένει βίον εὔδιον καὶ γαληνὸν
ἀσπάζεται. (6.) οὕτως δ' ἀποσεμνύνει τὸν φιλάρετον, ὥστε 31
καὶ γενεαλογῶν αὐτὸν οὐ, καθάπερ ἔθος ἐπὶ τῶν ἄλλων,
πάππων ἢ προπάππων ἢ προγόνων ποιεῖται κατάλογον, ὅσοι
πρὸς ἀνδρῶν ἢ πρὸς γυναικῶν εἰσιν, ἀλλά τινων ἀρετῶν,
μόνον οὐχὶ βοῶν ἄντικρυς, ὅτι οἰκία καὶ συγγένεια καὶ
πατρὶς οὐδεμία ἐστὶν ἑτέρα σοφῷ ὅτι μὴ ἀρεταὶ καὶ αἱ
κατ' ἀρετὰς πράξεις· „αὗται“ γάρ φησιν „αἱ γενέσεις Νῶε·
Νῶε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, τῷ
θεῷ εὐηρέστησεν“ (Gen. 6, 9). οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι νῦν 32
„ἄνθρωπον“ οὐ κοινῷ τύπῳ τὸ λογικὸν θνητὸν ζῷον καλεῖ,
τὸν μέντοι κατ' ἐξοχήν, ὃς ἐπαληθεύει τοὔνομα τὰ ἀτίθασα
καὶ λελυττηκότα πάθη καὶ τὰς θηριωδεστάτας κακίας τῆς
ψυχῆς ἀπεληλακώς. σημεῖον δέ· μετὰ τὸν „ἄνθρωπον“ 33
ἐπιλέγει τὸν „δίκαιον“ εἰπὼν „ἄνθρωπος δίκαιος“, ὡς
ἀδίκου μὲν οὐδενὸς ὄντος ἀνθρώπου (κυριώτερον δ' εἰπεῖν
ἀνθρωπομόρφου θηρίου), μόνου δὲ ὃς ἂν ζηλωτὴς ᾖ δικαιο-
σύνης. φησὶ δ' αὐτὸν καὶ „τέλειον“ γεγονέναι διὰ τούτου 34
παριστάς, ὡς οὐ μίαν ἀρετὴν ἀλλὰ πάσας ἐκτήσατο καὶ
κτησάμενος ἑκάστῃ κατὰ τὸ ἐπιβάλλον χρώμενος διετέλεσεν.
ἐπιστεφανῶν δ' αὐτὸν ὡς ἀγωνιστὴν ἐκνενικηκότα κηρύγματι 35
λαμπροτάτῳ προσεπικοσμεῖ φάσκων, ὅτι „τῷ θεῷ εὐηρέ-
στησεν“· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἐν τῇ φύσει κρεῖττον; τίς
καλοκἀγαθίας ἐναργέστερος ἔλεγχος; εἰ γὰρ οἱ δυσαρεστή-
σαντες τῷ θεῷ κακοδαίμονες, οἷς εὐαρεστῆσαι συνέβη πάντως
εὐδαίμονες. (7.) οὐκ ἀπὸ σκοποῦ μέντοι ταῖς τοσαύταις 36
ἀρεταῖς ὑμνήσας τὸν ἄνθρωπον ἐπεῖπεν, ὅτι „τέλειος ἦν
ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ“ (Gen. 6, 9), δηλῶν ὅτι οὐ καθάπαξ ἀλλὰ
κατὰ σύγκρισιν τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γεγονότων ἀγαθὸς
ἦν. ἤδη γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιμνησθήσεται σοφῶν ἑτέρων, 37
οἳ τὴν ἀρετὴν ἀνανταγώνιστον ἔσχον, οὐ πονηροῖς ἀντεξε-
τασθέντες οὐδ' ὅτι βελτίους ἐγένοντο τῶν κατ' αὐτοὺς

ἀποδοχῆς καὶ προνομίας ἀξιωθέντες, ἀλλ' ὅτι φύσιν εὔμοιρον
κτησάμενοι διετήρησαν αὐτὴν ἀδιάστροφον, οὐ φυγόντες
μοχθηρὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς περι-
πεσόντες, προηγουμένως δὲ καλῶν ἔργων καὶ λόγων ἀσκηταὶ
38 γενόμενοι τὸν βίον ἐπεκόσμουν. θαυμασιώτατοι μὲν οὖν
ἄνδρες ἐκεῖνοι γεγόνασιν, οἳ ταῖς ὁρμαῖς ἐλευθέραις καὶ
εὐγενέσιν ἐχρήσαντο, μὴ κατὰ μίμησιν ἢ ἐναντίωσιν ἑτέρων,
ἀλλ' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἀποδεξάμενοι, θαυμάσιος
δὲ καὶ ὁ τῆς καθ' αὑτὸν γενεᾶς διενηνοχὼς καὶ μηδενὶ
συνενεχθεὶς ὧν ἐζήλωσαν οἱ πολλοί· δευτερείων μὲν οὗτος
ἐφίξεται, τὰ δὲ πρῶτα τῶν ἄθλων ἐκείνοις ἀναδώσει ἡ
39 φύσις. τὰ μέντοι δευτερεῖα καὶ αὐτὰ μεγάλα· τί | δ' οὐχὶ p.7 M.
μέγα καὶ περιμάχητον ὧν ὀρέγει καὶ δωρεῖται θεός;
σαφεστάτη δὲ πίστις αἱ τῶν χαρίτων ὑπερβολαί, ὧν οὗτος
40 ἔτυχεν. ἐπεὶ γὰρ ἀδικημάτων φορὰν ἤνεγκεν ὁ χρόνος
ἐκεῖνος καὶ πᾶσα χώρα καὶ ἔθνος καὶ πόλις καὶ οἰκία καὶ
ἕκαστος ἰδίᾳ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἀνεπέπληστο, πάντων
ἑκουσίως καὶ ἐκ προνοίας ὡς ἐν ἀγῶνι περὶ τῶν ἐν τῷ
διαμαρτάνειν πρωτείων ἁμιλλωμένων — μετὰ σπουδῆς γὰρ
ἁπάσης ἐφιλονείκουν, ἑκάστου τὸν πλησίον μεγέθει κακίας
ὑπερβαλεῖν ἐπειγομένου καὶ μηδὲν παραλείποντος τῶν πρὸς
41 ἐπίληπτον καὶ ἐπάρατον βίον —· (8.) ἐφ' οἷς ὁ θεὸς
εἰκότως δυσχεράνας, εἰ τὸ ζῷον τὸ ἄριστον εἶναι δοκοῦν καὶ
συγγενείας ἀξιωθὲν τῆς πρὸς αὐτὸν ἕνεκα τῆς ἐν τῷ λόγῳ
κοινωνίας, δέον ἀρετὴν ἐπιτηδεύειν, ἐζήλωσε κακίαν καὶ τὰ
εἴδη πάντα κακίας, δίκην ὁρίζει τὴν προσήκουσαν. ἀφανίσαι
τοὺς τότε ὄντας κατακλυσμῷ διανοηθείς, οὐ μόνον τοὺς ἐν τῇ
πεδιάδι καὶ τοῖς χθαμαλωτέροις ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς
42 ὑψηλοτάτοις ὄρεσι κατοικοῦντας. ἡ μὲν γὰρ μεγάλη θάλαττα
μετέωρος ὡς οὐδέπω πρότερον ἀρθεῖσα διὰ τῶν στομάτων
ἀθρόᾳ ῥύμῃ τοῖς καθ' ἡμᾶς εἰσερρύη πελάγεσι, τὰ δὲ
πλημμύραντα νήσους καὶ ἠπείρους ἐπέκλυσε, πηγῶν δ'

ἀενάων καὶ ποταμῶν αὐθιγενῶν τε καὶ χειμάρρων ἐπάλληλοι
φοραὶ συνῆπτον ἀλλήλαις ἀναχεόμεναι καὶ πρὸς ὕψος
ἐπαιρόμεναι ἐπέβαινον. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ ἀὴρ ἠρέμει· πάντα 43
γὰρ τὸν οὐρανὸν βαθὺ καὶ συνεχὲς νέφος ἐπεῖχε καὶ
πνεύματα ἦν ἐξαίσια πάταγοί τε βροντῶν καὶ ἐπιλάμψεις
ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν φοραί, καταρρηγνυμένων ὄμβρων
ἀπαύστων, ὡς νομίσαι τὰ μέρη τοῦ παντὸς εἰς μίαν φύσιν
τὴν ὕδατος ἀναστοιχειούμενα σπεύδειν, ἕως τοῦ μὲν ἄνωθεν
καταράττοντος τοῦ δὲ κάτωθεν ἐπανιόντος μετάρσια ἤρθη τὰ
ῥεῖθρα, οἷς οὐ μόνον ἡ πεδιὰς καὶ ὅση χθαμαλὴ κατα-
κλυσθεῖσα ἠφανίσθη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ὀρῶν αἱ
κορυφαί. πάντα γὰρ τὰ μέρη τῆς γῆς ἔδυ καθ' ὕδατος, ὡς 44
πᾶσαν καθῃρπάσθαι καὶ τὸν κόσμον ἀκρωτηριασθέντα μεγάλῳ
τμήματι τὸν παντελῆ καὶ ὁλόκληρον, ὃ μήτε εἰπεῖν μήτε
νοῆσαι θέμις, λελωβῆσθαι δοκεῖν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ ἀήρ, ἔξω
μέρους βραχέος τοῦ κατὰ σελήνην, ἅπας ἀνήλωτο νικηθεὶς
ὑπὸ τῆς τοῦ ὕδατος φορᾶς καὶ βίας, ὅπερ ἀνὰ κράτος τὴν
ἐκείνου χώραν ἐπέσχε. τότε δὴ τότε εὐθὺς ἐφθείρετο ὅσα 45
σπαρτὰ καὶ δένδρα — φθείρει γὰρ ὡς ἔνδεια καὶ πλῆθος
ἄμετρον —. ἔθνησκον δ' αἱ μυρίαι τῶν ζῴων ἀγέλαι ἡμέρων
ὁμοῦ καὶ ἀγρίων· ἦν γὰρ εἰκός, τοῦ κρατίστου γένους
ἀνθρώπων ἀφανιζομένου, μηδὲν ὑπολειφθῆναι τῶν χειρόνων,
ἐπεὶ καὶ πρὸς τὰς ἐκείνου χρείας ἐγένετο δοῦλα τρόπον τινὰ
p.8 M. δεσποτικαῖς προστάξεσιν ὑπηρετήσοντα. τοσούτων | δὴ καὶ 46
τηλικούτων ἐπιρραξάντων κακῶν, ἅπερ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς
ὤμβρησε — πάντα γὰρ τὰ τοῦ κόσμου μέρη, δίχα τῶν
κατὰ τὸν οὐρανόν, ἐκινήθη παρὰ φύσιν, ὡς ἂν βαρεῖαν καὶ
θανατώδη νόσον νοσήσαντα —, μόνος δὲ εἷς οἶκος ὁ τοῦ
λεχθέντος ἀνδρὸς δικαίου καὶ θεοφιλοῦς διασῴζεται δύο
λαβόντος τὰς ἀνωτάτω δωρεάς, μίαν μέν, ἣν εἶπον, τὸ μὴ
πᾶσι τούτοις συναπολέσθαι, ἑτέραν δὲ τὸ πάλιν ἀρχηγέτην
αὐτὸν ὑπάρξαι νέας ἀνθρώπων σπορᾶς· ἠξίωσε γὰρ αὐτὸν ὁ

θεὸς καὶ τέλος τοῦ γένους ἡμῶν καὶ ἀρχὴν γενέσθαι, τέλος
μὲν τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, τῶν δὲ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν
ἀρχήν.

47 (9.) Τοιοῦτος μὲν ὁ τῶν καθ' αὑτὸν ἄριστος, τοιαῦτα
δὲ καὶ τὰ τεθειμένα ἆθλα αὐτῷ, ὁποῖα δεδήλωκεν ὁ ἱερὸς
λόγος. τῶν δ' εἰρημένων τριῶν εἴτε ἀνδρῶν εἴτε ψυχῆς
τρόπων ἐναρμόνιος ἡ τάξις· ὁ μὲν γὰρ τέλειος ὁλόκληρος ἐξ
ἀρχῆς, ὁ δὲ μετατεθειμένος ἡμίεργος, τοῦ βίου τὸν μὲν
πρότερον χρόνον ἀναθεὶς κακίᾳ, τὸν δ' ὕστερον ἀρετῇ, πρὸς
ἣν μετανέστη καὶ μετῳκίσατο, ὁ δὲ ἐλπίζων, ὡς αὐτὸ
δηλοῖ τοὔνομα, ἐλλιπής, ἐφιέμενος μὲν ἀεὶ τοῦ καλοῦ,
μήπω δ' ἐφικέσθαι τούτου δεδυνημένος, ἀλλ' ἐοικὼς τοῖς
πλέουσιν, οἳ σπεύδοντες εἰς λιμένας καταίρειν θαλαττεύουσιν
ἐνορμίσασθαι μὴ δυνάμενοι.

48 (10.) Ἡ μὲν οὖν προτέρα τριὰς τῶν ἀρετὴν ἐπιποθη-
σάντων δεδήλωται. μείζων δέ ἐστιν ἡ ἑτέρα, περὶ ἧς νυνὶ
λεκτέον. ἐκείνη μὲν γὰρ τοῖς ἐν ἡλικίᾳ παιδικῇ μαθήμασιν
ἔοικεν, αὕτη δὲ τοῖς ἀνδρῶν ἀθλητικῶν γυμνάσμασιν ἐπὶ
τοὺς ἱεροὺς ὄντως ἀλειφομένων ἀγῶνας, οἳ σωμασκίας κατα-
φρονοῦντες τὴν ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάζουσιν εὐεξίαν ἐφιέμενοι
49 τῆς κατὰ τῶν ἀντιπάλων παθῶν νίκης. οἷς μὲν οὖν διενήνοχεν
ἕκαστος ἐφ' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος ἐπειγόμενος, αὖθις
ἀκριβέστερον ἐροῦμεν· ἃ δὲ χρὴ περὶ τῶν τριῶν συλλήβδην
50 προειπεῖν, ἀναγκαῖον μὴ παρασιωπῆσαι. τούτους τοίνυν
συμβέβηκε μιᾶς οἰκίας καὶ ἑνὸς γένους εἶναι — ὁ γὰρ
τελευταῖος υἱὸς μέν ἐστι τοῦ μέσου, υἱωνὸς δὲ τοῦ πρώτου
— καὶ πάντας φιλοθέους ὁμοῦ καὶ θεοφιλεῖς, ἀγαπήσαντας
τὸν ἀληθῆ θεὸν καὶ ἀνταγαπηθέντας πρὸς αὐτοῦ, ὃς ἠξίωσε,
καθάπερ δηλοῦσιν οἱ χρησμοί, διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν
ἀρετῶν αἷς συνεβίουν κοινωνῆσαι τῆς προσρήσεως αὐτοῦ.
51 τὸ γὰρ ἴδιον ὄνομα τοῖς ἐκείνων ἐναρμοσάμενος ἥνωσε, τὴν
ἐκ τῶν τριῶν σύνθετον κλῆσιν ἐπιφημίσας ἑαυτῷ· „τοῦτο

γάρ μου“ φησίν „ὄνομά ἐστιν αἰώνιον, θεὸς Ἀβραὰμ καὶ
θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ“ (cf. Exod. 3,15) — ἀντὶ τοῦ |
p.9 M. καθάπαξ τὸ πρός τι· καὶ μήποτ᾿ εἰκότως· ὀνόματος γὰρ ὁ
θεὸς οὐ δεῖται, μὴ δεόμενος δ᾿ ὅμως ἐχαρίζετο τῷ γένει
τῶν ἀνθρώπων κλῆσιν οἰκείαν, ἵν᾿ ἔχοντες καταφυγὴν πρὸς
ἱκεσίας καὶ λιτὰς μὴ ἀμοιρῶσιν ἐλπίδος χρηστῆς. (11.)
ταῦτα μὲν οὖν ἐπ᾿ ἀνδρῶν ὁσίων εἰρῆσθαι δοκεῖ, μηνύματα δ᾿ 52
ἐστὶ φύσεως ἀδηλοτέρας καὶ πολὺ βελτίονος τῆς ἐν αἰσθητοῖς.
τρόπους γὰρ ψυχῆς ἔοικεν ὁ ἱερὸς διερευνᾶσθαι λόγος, ἀστείους
ἅπαντας, τὸν μὲν ἐκ διδασκαλίας, τὸν δ᾿ ἐκ φύσεως, τὸν
δ᾿ ἐξ ἀσκήσεως ἐφιέμενον τοῦ καλοῦ. ὁ μὲν γὰρ πρῶτος,
ἐπίκλησιν Ἀβραάμ, σύμβολον διδασκαλικῆς ἀρετῆς ἐστιν,
ὁ δὲ μέσος, Ἰσαάκ, φυσικῆς, ὁ δὲ τρίτος, Ἰακώβ, ἀσκητικῆς.
ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀγνοητέον, ὅτι μετεποιεῖτο τῶν τριῶν ἕκαστος 53
δυνάμεων, ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ τῆς πλεοναζούσης κατ᾿
ἐπικράτειαν· οὔτε γὰρ διδασκαλίαν ἄνευ φύσεως ἢ ἀσκήσεως
τελειωθῆναι δυνατὸν οὔτε φύσις ἐπὶ πέρας ἐστὶν ἐλθεῖν ἱκανὴ
δίχα τοῦ μαθεῖν καὶ ἀσκῆσαι οὔτε ἄσκησις, εἰ μὴ προθεμε-
λιωθείη φύσει τε καὶ διδασκαλίᾳ. προσηκόντως οὖν καὶ τὴν 54
τῶν τριῶν λόγῳ μὲν ἀνδρῶν ἔργῳ δ᾿ ὡς εἶπον ἀρετῶν
οἰκειότητα συνῆψε, φύσεως, μαθήσεως, ἀσκήσεως, ἃς ἑτέρῳ
ὀνόματι Χάριτας ἰσαρίθμους ἄνθρωποι καλοῦσιν, ἢ τῷ
κεχαρίσθαι τὸν θεὸν τῷ ἡμετέρῳ γένει τὰς τρεῖς δυνάμεις
πρὸς τελειότητα τοῦ βίου ἢ παρόσον αὗται δεδώρηνται ψυχῇ
λογικῇ ἑαυτάς, δώρημα τέλειον καὶ κάλλιστον, ἵνα καὶ τὸ
αἰώνιον ὄνομα τὸ δηλούμενον ἐν τοῖς χρησμοῖς ἐπὶ τριῶν
μὴ ἐπ᾿ ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν εἰρημένων δυνάμεων
λέγηται. ἀνθρώπων μὲν γὰρ φθαρτὴ φύσις, ἄφθαρτος δ᾿ ἡ 55
τῶν ἀρετῶν· εὐλογώτερον δὲ ἐπιφημίζεσθαι τὸ ἀίδιον
ἀφθάρτοις πρὸ θνητῶν, ἐπεὶ συγγενὲς μὲν ἀιδιότητος
ἀφθαρσία, ἐχθρὸν δὲ θάνατος. (12.) χρὴ μέντοι μηδ᾿ 56
ἐκεῖνο ἀγνοεῖν, ὅτι τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν γηγενῆ

πατέρα τῶν ἄχρι τοῦ κατακλυσμοῦ φύντων εἰσήγαγε, τὸν δὲ μόνον ἐκ τῆς τοσαύτης φθορᾶς ὑπολειφθέντα πανοίκιον ἕνεκα δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης καλοκἀγαθίας τοῦ νεάσοντος αὖθις καινοῦ γένους ἀνθρώπων, τὴν δὲ περίσεμνον τριάδα καὶ περιμάχητον ἑνὸς εἴδους ἐπιλεγομένου „βασίλειον καὶ ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον“ (Exod. 19, 6) οἱ χρησμοὶ
57 καλοῦσι. μηνύει δὲ τοὔνομα τὴν δύναμιν αὐτοῦ· προσονομάζεται γὰρ Ἑβραίων γλώττῃ τὸ ἔθνος Ἰσραήλ, ὅπερ ἑρμηνευθέν ἐστιν „ὁρῶν θεόν.“ ὅρασις δ’ ἡ μὲν δι’ ὀφθαλμῶν ἐν ἁπάσαις καλλιστεύει ταῖς αἰσθήσεσιν, ἐπεὶ καὶ διὰ μόνης καταλαμβάνεται τὰ κάλλιστα τῶν ὄντων, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος, ἡ δὲ διὰ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ προφέρει τὰς ἄλλας ὅσαι περὶ αὐτὸ δυνάμεις·
58 αὕτη | δέ ἐστι φρόνησις, ὄψις οὖσα διανοίας. ὅτῳ δὲ μὴ p.10 M.
μόνον ἐξεγένετο τἆλλα ὅσα ἐν τῇ φύσει δι’ ἐπιστήμης καταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τῶν συμπάντων ὁρᾶν, ἐπ’ ἄκρον εὐδαιμονίας ἴστω προεληλυθώς· οὐδὲν γὰρ ἀνωτέρω θεοῦ, πρὸς ὃν εἴ τις τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τείνας
59 ἔφθακε, μονὴν εὐχέσθω καὶ στάσιν. αἱ μὲν γὰρ ἀνάντεις ὁδοὶ καματηραὶ καὶ βραδεῖαι, ἡ δὲ κατὰ πρανοῦς φορά, συρμὸν ἔχουσα τὸ πλέον ἢ κάθοδον, ταχεῖα καὶ ῥάστη. πολλὰ δὲ τὰ κάτω βιαζόμενα, ὧν οὐδὲν ὄφελος, ὅταν ἐκ τῶν αὑτοῦ δυνάμεων ἀνακρεμάσας τὴν ψυχὴν ὁ θεὸς ὁλκῇ δυνατωτέρᾳ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσηται.

60 (13.) Ταῦτα μὲν οὖν κοινῇ περὶ τῶν τριῶν ἀναγκαίως προειρήσθω. λεκτέον δ’ ἑξῆς, ἐν οἷς ἕκαστος ἰδίᾳ προήνεγκεν, ἀπὸ τοῦ πρώτου τὴν ἀρχὴν λαβόντας. ἐκεῖνος τοίνυν εὐσεβείας, ἀρετῆς τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγίστης, ζηλωτὴς γενόμενος ἐσπούδασεν ἕπεσθαι θεῷ καὶ καταπειθὴς εἶναι τοῖς προσταττομένοις ὑπ’ αὐτοῦ, προστάξεις ὑπολαμβάνων οὐ τὰς διὰ φωνῆς καὶ γραμμάτων μηνυομένας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς διὰ τῆς φύσεως τρανοτέροις σημείοις δηλουμένας,

ἃς ἡ ἀληθεστάτη τῶν αἰσθήσεων πρὸ ἀκοῆς τῆς ἀπίστου
καὶ ἀβεβαίου καταλαμβάνει. θεώμενος γάρ τις τὴν ἐν τῇ 61
φύσει τάξιν καὶ τὴν παντὸς λόγου κρείττονα πολιτείαν, ᾗ
χρῆται ὁ κόσμος, ἀναδιδάσκεται, φθεγγομένου μηδενός,
εὔνομον καὶ εἰρηνικὸν βίον ἐπιτηδεύειν εἰς τὴν τῶν καλῶν
ἐξομοίωσιν ἀποβλέποντα. ἐναργέσταται δὲ τῆς εὐσεβείας ἀπο-
δείξεις εἰσίν, ἃς περιέχουσιν αἱ ἱεραὶ γραφαί· πρώτην δὲ
λεκτέον, ἣ καὶ πρώτη τέτακται. (14.) λογίῳ πληχθεὶς περὶ 62
τοῦ πατρίδα καὶ συγγένειαν καὶ πατρῷον οἶκον καταλιπεῖν καὶ
μεταναστῆναι, καθάπερ ἀπὸ τῆς ξένης εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανιὼν
ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας εἰς τὴν ξένην μέλλων ἀπαίρειν,
ἐπέσπευδε συντείνων, νομίζων ἰσότιμον εἶναι τῷ τελειῶσαι τὸ
ταχέως τὸ προσταχθὲν ἀνύσαι. καίτοι τίνα ἕτερον εἰκὸς 63
οὕτως ἀκλινῆ καὶ ἄτρεπτον γενέσθαι, ὡς μὴ φίλτροις ὑπαχθῆναι
καὶ ὑπενδοῦναι συγγενῶν καὶ πατρίδος, ὧν ὁ πόθος ἑκάστῳ
τρόπον τινὰ συγγεγένηται καὶ συνηύξηται καὶ μᾶλλον ἢ οὐχ
ἧττον τῶν ἡνωμένων μερῶν συμπέφυκε; μάρτυρες δὲ οἱ νομο- 64
θέται τὴν δευτερεύουσαν θανάτου τιμωρίαν κατὰ τῶν ἐπὶ τοῖς
μεγίστοις ἑαλωκότων ὁρίσαντες φυγήν, οὐ δευτερεύουσαν,
ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, πολὺ δὲ ἀργαλεω-
τέραν, εἴ γε πέρας μὲν κακοπραγιῶν ὁ θάνατος, ἀρχὴ δ', οὐ
πέρας, ἡ φυγὴ καινοτέρων συμφορῶν, ἀνθ' ἑνὸς τοῦ χωρὶς
ἀλγηδόνων μυρίους ἐπάγουσα θανάτους τοὺς σὺν αἰσθήσει. |
II 11 M. κατ' ἐμπορίαν ἔνιοι πόθῳ χρηματισμοῦ πλέοντες ἢ κατὰ 65
πρεσβείαν ἢ κατὰ θέαν τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς δι' ἔρωτα
παιδείας, ὁλκοὺς ἔχοντες δυνάμεις τῆς ἔξω μονῆς οἱ μὲν τὰς
ἐπικερδείας, οἱ δὲ τὸ τὴν πόλιν ἐπὶ καιρῶν ἐν τοῖς ἀναγ-
καιοτάτοις καὶ μεγίστοις ὀνῆσαι, οἱ δὲ ἱστορίαν ὧν πρότερον
ἠγνόουν τέρψιν ἅμα καὶ ὠφέλειαν τῇ ψυχῇ παρασκευάζουσαν
— τυφλοὶ γὰρ παρ' ὀξὺ βλέποντας ἀναποδήμητοι παρ' ἐκδεδη-
μηκότας —, ὅμως ἐπείγονται τὸ πατρῷον ἔδαφος ἰδεῖν καὶ
προσκυνῆσαι καὶ συνήθεις ἀσπάσασθαι συγγενῶν τε καὶ

φίλων ἡδίστης καὶ ποθεινοτάτης ὄψεως ἀπολαῦσαι καὶ
πολλάκις τὰς πράξεις, ὧν ἕνεκα ἐξεδήμησαν, μηκυνομένας
ὁρῶντες κατέλιπον ἱμέρῳ τῶν προσηκόντων ἑλχθέντες
66 βιαιοτάτῳ. μετ' ὀλίγων δὲ οὗτος ἢ καὶ μόνος ἅμα τῷ
κελευσθῆναι μετανίστατο καὶ τῇ ψυχῇ πρὸ τοῦ σώματος
τὴν ἀποικίαν ἐστέλλετο, τὸν ἐπὶ τοῖς θνητοῖς ἵμερον παρευημε-
67 ροῦντος ἔρωτος οὐρανίου. οὐδενὸς οὖν φροντίσας, οὐ φυλετῶν,
οὐ δημοτῶν, οὐ συμφοιτητῶν, οὐχ ἑταίρων, οὐ τῶν ἀφ'
αἵματος ὅσοι πρὸς πατρὸς ἢ μητρὸς ἦσαν, οὐ πατρίδος, οὐκ
ἀρχαίων ἐθῶν, οὐ συντροφίας, οὐ συνδιαιτήσεως, ὧν ἕκαστον
ἀγωγόν τε καὶ δυσαπόσπαστον ὁλκὸν ἔχον δύναμιν, ἐλευθέραις
καὶ ἀφέτοις ὁρμαῖς ᾗ τάχιστα μετανίσταται, τὸ μὲν πρῶτον
ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς, εὐδαίμονος χώρας καὶ κατ'
ἐκεῖνον ἀκμαζούσης τὸν χρόνον, εἰς τὴν Χαρραίων γῆν
(Gen. 12, 5), ἔπειτα οὐ μακρὰν ὕστερον καὶ ἀπὸ ταύτης
εἰς ἕτερον τόπον, περὶ οὗ λέξομεν ἐκεῖνο πρότερον εἰπόντες.
68 (15.) Αἱ δηλωθεῖσαι ἀποικίαι τῷ μὲν ῥητῷ τῆς
γραφῆς ὑπ' ἀνδρὸς σοφοῦ γεγόνασι, κατὰ δὲ τοὺς ἐν ἀλλη-
γορίᾳ νόμους ὑπὸ φιλαρέτου ψυχῆς τὸν ἀληθῆ ζητού-
69 σης θεόν. Χαλδαῖοι γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα διαπονήσαντες
ἀστρονομίαν καὶ πάντα ταῖς κινήσεσι τῶν ἀστέρων ἀναθέντες
ὑπέλαβον οἰκονομεῖσθαι τὰ ἐν κόσμῳ δυνάμεσιν, ἃς περιέ-
χουσιν ἀριθμοὶ καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίαι, ⟨καὶ⟩ τὴν ὁρατὴν
οὐσίαν ἐσέμνυνον τῆς ἀοράτου καὶ νοητῆς οὐ λαβόντες ἔννοιαν,
ἀλλὰ τὴν ἐν ἐκείνοις τάξιν διερευνώμενοι κατά τε τὰς ἡλίου
καὶ σελήνης καὶ τῶν ἄλλων πλανήτων καὶ ἀπλανῶν περιόδους
καὶ κατὰ τὰς τῶν ἐτησίων ὡρῶν μεταβολὰς καὶ κατὰ τὴν
τῶν οὐρανίων πρὸς τὰ ἐπίγεια συμπάθειαν τὸν κόσμον αὐτὸν
ὑπέλαβον εἶναι θεόν, οὐκ εὐαγῶς τὸ γενόμενον ἐξομοιώσαντες
70 τῷ πεποιηκότι. ταύτῃ τοι τῇ δόξῃ συντραφεὶς καὶ χαλδαΐσας
μακρόν τινα χρόνον, ὥσπερ ἐκ βαθέος ὕπνου | διοίξας τὸ p.12M.
τῆς ψυχῆς ὄμμα καὶ καθαρὰν αὐγὴν ἀντὶ σκότους βαθέος

βλέπειν ἀρξάμενος ἠκολούθησε τῷ φέγγει καὶ κατεῖδεν, ὃ μὴ
πρότερον ἐθεάσατο, τοῦ κόσμου τινὰ ἡνίοχον καὶ κυβερνήτην
ἐφεστῶτα καὶ σωτηρίως εὐθύνοντα τὸ οἰκεῖον ἔργον, ἐπι-
μέλειάν τε καὶ προστασίαν καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν ὅσα
θείας ἐπάξια φροντίδος ποιούμενον. ὅπως οὖν βεβαιώσηται 71
τὴν φανεῖσαν ὄψιν ἐν τῇ διανοίᾳ παγιώτερον, αὖθίς φησιν
ὁ ἱερὸς λόγος αὐτῷ· „τὰ μεγάλα, ὦ οὗτος, ὑποτυπώσει
βραχυτέρων πολλάκις γνωρίζεται. πρὸς ἅ τις ἀπιδὼν ηὔξησε
τὴν φαντασίαν ἀπεριγράφοις μεγέθεσι. παραπεμψάμενος οὖν
τούς τε κατ' οὐρανὸν περιπολοῦντας καὶ τὴν Χαλδαϊκὴν
ἐπιστήμην μετανάστηθι πρὸς ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τῆς μεγίστης
πόλεως, τοῦδε τοῦ κόσμου, πρὸς βραχυτέραν, δι' ἧς δυνήσῃ
μᾶλλον καταλαβεῖν τὸν ἔφορον τοῦ παντός.“ διὰ τοῦτο 72
τὴν πρώτην ἀποικίαν ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς εἰς τὴν
Χαρραίων λέγεται ποιήσασθαι. (16.) Χαρρὰν δὲ Ἑλληνιστὶ
„τρῶγλαι“ λέγονται, κατὰ σύμβολον αἱ τῶν ἡμετέρων
αἰσθήσεων χῶραι, δι' ὧν ὥσπερ ὀπῶν ἑκάστη διακύπτειν
πέφυκε πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀντίληψιν. ἀλλὰ τί τούτων, 73
εἴποι τις ἄν, ὄφελος ἦν, εἰ μὴ νοῦς ἀόρατος καθάπερ
θαυματοποιὸς ἔνδοθεν ὑπήχει ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, ἃς
τοτὲ μὲν ἀνιεὶς καὶ ἐπιχαλῶν τοτὲ δὲ ἀντισπῶν καὶ ἀνθέλκων
βίᾳ κίνησιν ἐμμελῆ καὶ πάλιν ἡσυχίαν ἐμπαρεῖχε τοῖς
θαυμασίοις; τοῦτο ἔχων παρὰ σεαυτῷ τὸ παράδειγμα ῥᾳδίως
οὗ σφόδρα ποθεῖς λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην κατανοήσεις. οὐ 74
γὰρ ἐν σοὶ μὲν νοῦς ἐστιν ἡγεμὼν ἐπιτεταγμένος, ᾧ καὶ
τοῦ σώματος ἅπασα κοινωνία πειθαρχεῖ καὶ ἑκάστη τῶν
αἰσθήσεων ἕπεται, ὁ δὲ κόσμος, τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον
καὶ τελεώτατον ἔργον, οὗ πάντα τὰ ἄλλα συμβέβηκεν εἶναι
μέρη, βασιλέως ἀμοιρεῖ τοῦ συνέχοντος καὶ ἐνδίκως ἐπι-
τροπεύοντος. εἰ δ' ἀόρατος ὁ βασιλεύς, μὴ θαυμάσῃς·
οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν σοὶ νοῦς ὁρατός. ταῦτά τις ἐπιλογιζόμενος 75
καὶ οὐ πόρρωθεν ἀλλ' ἐγγύθεν ἀναδιδασκόμενος ἔκ τε

ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὑτὸν εἴσεται σαφῶς, ὅτι ὁ κόσμος
οὐκ ἔστιν ὁ πρῶτος θεός, ἀλλ' ἔργον τοῦ πρώτου θεοῦ καὶ
τοῦ συμπάντων πατρός, ὃς ἀειδὴς ὢν πάντα φαίνει μικρῶν
76 τε αὖ καὶ μεγάλων διαδεικνὺς τὰς φύσεις. σώματος γὰρ
ὀφθαλμοῖς οὐκ ἠξίωσε καταλαμβάνεσθαι, τάχα μὲν ἐπειδὴ
θνητὸν αἰδίου ψαύειν οὐχ ὅσιον ἦν, τάχα δὲ καὶ δι' ἀσθένειαν
τῆς ἡμετέρας ὄψεως· οὐ γὰρ ἂν ἐχώρησε τὰς ἀπὸ τοῦ ὄντος
ἐκχεομένας αὐγάς, ὁπότε οὐδὲ ταῖς ἀφ' ἡλίου προσβλέπειν
77 ἀκτῖσιν οἵα τέ ἐστι. (17.) | τεκμήριον δὲ ἐναργέστατον τῆς p.13 M.
ἀποικίας, ἣν ἀπ' ἀστρονομίας καὶ τῆς χαλδαϊζούσης δόξης
ἡ διάνοια ἐστείλατο· λέγεται γὰρ εὐθὺς ἅμα τῇ μετα-
ναστάσει τοῦ σοφοῦ· „ὤφθη δὲ ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ"
(Gen. 12, 7)· ᾧ δῆλον ὅτι πρότερον οὐκ ἦν ἐμφανής, ὅτε
χαλδαΐζων τῇ τῶν ἀστέρων χορείᾳ προσεῖχεν ἔξω τοῦ
κόσμου καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας εὐάρμοστον καὶ νοητὴν
78 φύσιν οὐδεμίαν ἁπλῶς καταλαμβάνων. ἐπεὶ δὲ μετεχώ-
ρησε καὶ μεθωρμίσατο, κατὰ τἀναγκαῖον ἔγνω τὸν κόσμον
ὑπήκοον ἀλλ' οὐκ αὐτοκράτορα, οὐ πρυτανεύοντα ἀλλὰ πρυτα-
νευόμενον ὑπ' αἰτίου τοῦ πεποιηκότος, ὅπερ ἡ διάνοια τότε
79 πρῶτον ἀναβλέψασα εἶδε. πολλὴ γὰρ αὐτῆς πρότερον ἀχλὺς
ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κατεκέχυτο, ἣν ἐνθέρμοις καὶ διαπύροις
δόγμασιν ἀνασκεδάσασα μόλις ἴσχυσεν ὡς ἐν αἰθρίᾳ καθαρᾷ
τοῦ πάλαι κρυπτομένου καὶ ἀειδοῦς φαντασίαν λαβεῖν· ὃς
ἕνεκα φιλανθρωπίας ἀφικνουμένην τὴν ψυχὴν ὡς ἑαυτὸν οὐκ
ἀπεστράφη, προϋπαντήσας δὲ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔδειξε,
80 καθ' ὅσον οἷόν τε ἦν ἰδεῖν τὸν βλέποντα. διὸ λέγεται, οὐχ
ὅτι ὁ σοφὸς εἶδε θεόν, ἀλλ' ὅτι „ὁ θεὸς ὤφθη" τῷ σοφῷ·
καὶ γὰρ ἦν ἀδύνατον καταλαβεῖν τινα δι' αὑτοῦ τὸ πρὸς
ἀλήθειαν ὄν, μὴ παραφήναντος ἐκείνου ἑαυτὸν καὶ ἐπι-
81 δείξαντος. (18.) μαρτυρεῖ δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἡ τοῦ
ὀνόματος ὑπαλλαγὴ καὶ μετάθεσις. ἐκαλεῖτο γὰρ Ἄβραμ τὸ
ἀρχαῖον ὄνομα, προσερρήθη δ' ὕστερον Ἀβραάμ, φωνῇ μὲν

ἑνὸς στοιχείου τοῦ ἄλφα διπλασιασθέντος, δυνάμει δὲ μεγάλου
πράγματος καὶ δόγματος ἐνδειξαμένου τὴν μεταβολήν. Ἄβραμ 82
μὲν γὰρ ἑρμηνευθέν ἐστι „πατὴρ μετέωρος“, Ἀβραὰμ δὲ
„πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς“, τὸ μὲν πρότερον ἐμφαῖνον τὸν
ἀστρολογικὸν καὶ μετεωρολογικὸν ἐπικαλούμενον, οὕτως τῶν
Χαλδαϊκῶν δογμάτων ἐπιμελούμενον, ὡς ἄν τις πατὴρ
ἐγγόνων ἐπιμεληθείη, τὸ δ' ὕστερον τὸν σοφόν. διὰ μὲν 83
γὰρ τῆς ἠχοῦς τὸν προφορικὸν λόγον αἰνίττεται, διὰ τοῦ πατρὸς
δὲ τὸν ἡγεμόνα νοῦν — πατὴρ γὰρ ὁ ἐνδιάθετος φύσει τοῦ
γεγωνοῦ πρεσβύτερός γε ὢν καὶ τὰ λεκτέα ὑποσπείρων —,
διὰ δὲ τοῦ ἐπιλέκτου τὸν ἀστεῖον· εἰκαῖος μὲν γὰρ καὶ
πεφυρμένος ὁ φαῦλος τρόπος, ἐκλεκτὸς δὲ ὁ ἀγαθός, ἐπικριθεὶς
ἐξ ἁπάντων ἀριστίνδην. τῷ μὲν οὖν μετεωρολογικῷ μεῖζον 84
οὐδὲν τοῦ κόσμου τὸ παράπαν εἶναι δοκεῖ, ᾧ καὶ τὰς τῶν
γινομένων αἰτίας ἀνατίθησιν· ὁ δὲ σοφὸς ἀκριβεστέροις
ὄμμασιν ἰδών τι τελεώτερον νοητὸν ἄρχον τε καὶ ἡγεμονεῦον,
p.14 M. ὑφ' οὗ τἆλλα | δεσπόζεται καὶ κυβερνᾶται, πολλὰ κατεμέμψατο
τῆς προτέρας ζωῆς ἑαυτὸν ὡς τυφλὸν βίον διεξεληλυθότα,
σκηριπτόμενον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς, ἀβεβαίῳ καὶ ἀνιδρύτῳ
φύσει πράγματι. δευτέραν δ' ἀποικίαν στέλλεται λογίῳ πάλιν 85
πεισθεὶς ὁ ἀστεῖος οὐκέτ' ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς
χώραν ἐρήμην (Gen. 12, 9), ἐν ᾗ πλαζόμενος διετέλει μὴ
δυσαρεστῶν τῇ πλάνῃ καὶ τῷ δι' αὐτὴν ἀνιδρύτῳ. καίτοι 86
τίς ἕτερος οὐκ ἂν ἠχθέσθη μὴ μόνον τῆς οἰκείας ἀπανι-
στάμενος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἁπάσης πόλεως ἐλαυνόμενος εἰς
δυσβάτους καὶ δυσπορεύτους ἀνοδίας; τίς δ' οὐκ ἂν μετα-
τραπόμενος ἐπαλινδρόμησεν οἴκαδε, βραχέα μὲν φροντίσας
τῶν μελλουσῶν ἐλπίδων, τὴν δὲ παροῦσαν ἀπορίαν σπεύδων
ἐκφυγεῖν, εὐήθειαν ὑπολαβὼν ἀδήλων χάριν ἀγαθῶν ὁμο-
λογούμενα αἱρεῖσθαι κακά; μόνος δ' οὗτοσὶ τοὐναντίον πεπον- 87
θέναι φαίνεται, βίον ἥδιστον νομίζων τὸν ἄνευ συνδιαιτήσεως
τῆς τῶν πολλῶν. καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν· οἱ γὰρ ζητοῦντες

καὶ ἐπιποθοῦντες θεὸν ἀνευρεῖν τὴν φίλην αὐτῷ μόνωσιν
ἀγαπῶσι, κατ' αὐτὸ τοῦτο σπεύδοντες πρῶτον ἐξομοιοῦσθαι
88 τῇ μακαρίᾳ καὶ εὐδαίμονι φύσει. ἑκατέραν οὖν ἀπόδοσιν
πεποιημένοι, τήν τε ῥητὴν ὡς ἐπ' ἀνδρὸς καὶ τὴν δι' ὑπονοιῶν
ὡς ἐπὶ ψυχῆς, ἀξιέραστον καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν νοῦν ἀπε-
φήναμεν, τὸν μὲν πεισθέντα λογίοις ἐκ δυσαποσπάστων ἀφελ-
κυσθέντα, τὸν δὲ νοῦν, ὅτι οὐ μέχρι παντὸς ἀπατηθεὶς
ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας ἔστη τὸν ὁρατὸν κόσμον ὑπολαβὼν
μέγιστον καὶ πρῶτον εἶναι θεόν, ἀλλὰ ἀναδραμὼν τῷ λογισμῷ
φύσιν ἑτέραν ἀμείνω τῆς ὁρατῆς νοητὴν ἐθεάσατο καὶ τὸν
ἀμφοῖν ποιητὴν ὁμοῦ καὶ ἡγεμόνα.
89 (19.) Ταῦτα τοῦ θεοφιλοῦς τὰ προτέλεια. οἷς ἕπονται
πράξεις οὐκ εὐκαταφρόνητοι. τὸ δὲ μέγεθος αὐτῶν οὐ παντί
τῳ δῆλον, ἀλλὰ μόνον τοῖς γευσαμένοις ἀρετῆς, οἳ τὰ θαυμα-
ζόμενα παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰώθασι χλευάζειν ἕνεκα μεγέθους
90 τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν. ἀποδεξάμενος οὖν ὁ θεὸς τὴν
εἰρημένην πρᾶξιν αὐτίκα τὸν ἀστεῖον ἀμείβεται μεγάλῃ δωρεᾷ,
τὸν γάμον αὐτῷ κινδυνεύσαντα πρὸς δυνατοῦ καὶ ἀκρατοῦς
91 ἀνδρὸς ἐπιβουλευθῆναι διατηρήσας ἄψαυστόν τε καὶ σῷον. ἡ
δ' αἰτία τῆς ἐπιθέσεως ἀρχὴν ἔλαβε τοιάνδε. καρπῶν
ἀφορίας ἐπὶ συχνὸν χρόνον γενομένης, τοτὲ μὲν διὰ πολλὴν
καὶ ἄμετρον ἐπομβρίαν τοτὲ δὲ δι' αὐχμὸν καὶ ζάλην, αἱ κατὰ
Συρίαν πόλεις συνεχεῖ λιμῷ πιεσθεῖσαι κεναὶ τῶν οἰκητόρων
ἦσαν, ἄλλων ἀλλαχόσε σκιδναμένων κατὰ ζήτησιν τροφῆς καὶ
92 πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων. πυθόμενος οὖν Ἀβραὰμ ἄφθονον
εὐθηνίαν καὶ εὐετηρίαν ἐν Αἰγύπτῳ, τοῦ μὲν ποταμοῦ ταῖς
πλημμύραις λιμνάσαντος ἐν καιρῷ τὰ πεδία, τῶν δὲ τὸν
σπόρον εὔσταχυν ἐνεγκόντων καὶ ἀναθρεψαμένων | εὐκρασίαις p.15 M.
93 πνευμάτων, ἀπαίρει πᾶσαν τὴν οἰκίαν ἐπαγόμενος. ἦν δ'
αὐτῷ γυνὴ τήν τε ψυχὴν ἀρίστη καὶ τὸ σῶμα τῶν καθ'
αὑτὴν περικαλλεστάτη· ταύτην ἰδόντες τῶν Αἰγυπτίων οἱ ἐν
τέλει καὶ τῆς εὐμορφίας ἀγάμενοι — λανθάνει γὰρ τοὺς ἐν

ἐξοχαῖς οὐδέν — μηνύουσι τῷ βασιλεῖ. μεταπεμψάμενος 94
δὲ τὴν ἄνθρωπον καὶ θεασάμενος ἐκπρεπεστάτην ὄψιν, βραχὺ
φροντίσας αἰδοῦς καὶ νόμων τῶν ἐπὶ τιμῇ ξένων ὁρισθέντων,
ἐνδοὺς ἀκρασίᾳ διενοεῖτο λόγῳ μὲν αὐτὴν ἀγαγέσθαι πρὸς
γάμον, τὸ δ' ἀληθὲς αἰσχύνειν. ἡ δ' ἅτε ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ παρ' 95
ἀκρατεῖ τε καὶ ὠμοθύμῳ δυνάστῃ τοῦ βοηθήσοντος ἀποροῦσα
— οὐδὲ γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔσθενεν ἀρήγειν τὸν ἐπικρεμάμενον ἐκ
τῶν δυνατωτέρων φόβον δεδιώς — ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἅμ'
ἐκείνῳ καταφεύγει συμμαχίαν τὴν ἐκ θεοῦ. λαβὼν δὲ τῶν 96
ξένων οἶκτον ὁ εὐμενὴς καὶ ἵλεως καὶ ὑπέρμαχος τῶν
ἀδικουμένων ἀλγηδόνας δυσκαρτερήτους καὶ χαλεπὰς τιμω-
ρίας ἐπάγει τῷ βασιλεῖ, παντοίων κακῶν ἀναπλήσας αὐτοῦ
σῶμα καὶ ψυχὴν δυσιάτων, ὡς τὰς μὲν ἐφ' ἡδονὴν ἀγούσας
ὀρέξεις ἁπάσας ἐκκεκόφθαι, τὰς δ' ἐναντίας παρεισεληλυθέναι
φροντίδας περὶ ἀπαλλαγῆς ἀνηνύτων βασάνων, ὑφ' ὧν γυμνα-
ζόμενος μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἐξετραχηλίζετο. παραπέλαυσε 97
δὲ τῆς τιμωρίας καὶ σύμπας ὁ οἶκος αὐτῷ, μηδενὸς ἐπὶ
τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ
συναινεῖν μόνον οὐ συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα. τοῦτον 98
τὸν τρόπον ἡ μὲν ἁγνεία τῆς γυναικὸς διασῴζεται, τοῦ δὲ
ἀνδρὸς τὴν καλοκἀγαθίαν καὶ εὐσέβειαν ὁ θεὸς ἠξίωσεν ἐπι-
δείξασθαι γέρας αὐτῷ μέγιστον παρασχών, ἀσινῆ καὶ ἀνύ-
βριστον ὅσον οὔπω κινδυνεύσαντα διαφθαρῆναι τὸν γάμον,
ὃς οὐκ ἔμελλεν ὀλίγων ἀριθμὸν υἱῶν ἢ θυγατέρων γεννᾶν,
ἀλλ' ὅλον ἔθνος καὶ ἐθνῶν τὸ θεοφιλέστατον, ὃ μοι δοκεῖ
τὴν ὑπὲρ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἱερωσύνην καὶ προφητείαν
λαχεῖν.

(20.) Ἤκουσα μέντοι καὶ φυσικῶν ἀνδρῶν οὐκ ἀπὸ 99
σκοποῦ τὰ περὶ τὸν τόπον ἀλληγορούντων, οἳ τὸν μὲν ἄνδρα
συμβολικῶς ἔφασκον σπουδαῖον εἶναι νοῦν ἐκ τῆς περὶ
τοὔνομα ἑρμηνευθείσης δυνάμεως τεκμαιρόμενοι τρόπον ἀστεῖον
ἐν ψυχῇ, τὴν δὲ τούτου γυναῖκα ἀρετήν, ἧς τοὔνομά ἐστι

Χαλδαϊστὶ μὲν Σάρρα, Ἑλληνιστὶ δὲ „ἄρχουσα“, διὰ τὸ
100 μηδὲν ἀρετῆς ἀρχικώτερον εἶναι καὶ ἡγεμονικώτερον. γάμος
δέ, ὃν μὲν ἁρμόζεται ἡδονή, σωμάτων κοινωνίαν ἔλαχεν, ὃν
δὲ σοφία, λογισμῶν καθάρσεως ἐφιεμένων καὶ τελείων ἀρετῶν.
101 ἐναντιώτατοι δὲ ἀλλήλοις εἰσὶν οἱ λεχθέντες γάμοι. κατὰ μὲν
γὰρ τὸν τῶν σωμάτων σπείρει μὲν τὸ ἄρρεν, γονὴν δ'
ὑποδέχεται τὸ θῆλυ, κατὰ δὲ τὴν | ἐν ψυχαῖς σύνοδον ἔμπαλιν p.16 M.
ἡ μὲν ἀρετὴ τάξιν γυναικὸς ἔχειν δοκοῦσα σπείρειν πέφυκε
βουλὰς ἀγαθὰς καὶ λόγους σπουδαίους καὶ βιωφελεστάτων
εἰσηγήσεις δογμάτων, ὁ δὲ λογισμὸς εἰς τὴν ἀνδρὸς χώραν
τάττεσθαι νομισθεὶς τὰς ἱεροπρεπεῖς καὶ θείας ὑποδέχεται
σποράς· ἢ μήποτε τὸ λεχθὲν ἔψευσται δι' ἀπάτην ὀνομάτων,
ἐπειδήπερ ὁ μὲν νοῦς ἄρρενος ἡ δ' ἀρετὴ θήλεος μετέχει
102 χαρακτῆρος ἐν φωναῖς. εἰ δέ τις τὰς ἐπισκιαζούσας κλήσεις
ἀπαμφιάσας γυμνὰ τὰ πράγματα βουληθείη καθαρῶς ἰδεῖν
εἴσεται διότι ἄρρεν μέν ἐστιν ἡ ἀρετὴ φύσει, παρόσον κινεῖ
καὶ διατίθησι καὶ καλὰς ἐννοίας καλῶν πράξεων καὶ λόγων
ὑπηχεῖ, θῆλυ δὲ ὁ λογισμὸς κινούμενος καὶ παιδευόμενος
καὶ ὠφελούμενος καὶ συνόλως ἐν τῷ πάσχειν ἐξεταζόμενος,
103 καὶ τὸ πάθος αὐτῷ τοῦτο μόνον ἐστὶ σωτήριον. (21.) ἅπαντες
μὲν οὖν καὶ οἱ φαυλότατοι τῷ λόγῳ τιμῶσι καὶ θαυμάζουσιν
ἀρετὴν ὅσα τῷ δοκεῖν, χρῶνται δ' αὐτῆς τοῖς παραγγέλμασιν
οἱ ἀστεῖοι μόνοι. διὸ καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεύς, ὅπερ
ἐστὶ συμβολικῶς νοῦς φιλοσώματος, καθυποκρινόμενος ὡς
ἐν θεάτρῳ προσποίητον ἐπιμορφάζει κοινωνίαν, πρὸς ἐγ-
κράτειαν ὁ ἀκρατὴς καὶ πρὸς σωφροσύνην ὁ ἀκόλαστος καὶ
πρὸς δικαιοσύνην ὁ ἄδικος, καὶ καλεῖ τὴν ἀρετὴν ὡς ἑαυτὸν
104 τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐφημίας γλιχόμενος. ὅπερ κατιδὼν
ὁ ἔφορος — μόνῳ γὰρ ἔξεστι θεῷ ψυχὴν ἰδεῖν — ἐμίσησε
καὶ προὐβάλετο καὶ βασάνοις ἤλεγξεν ἀργαλεωτάταις ἦθος
κατεψευσμένον. αἱ δὲ βάσανοι διὰ τίνων ὀργάνων; ἢ πάντως
διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς μερῶν, ἅπερ ἐπεισιόντα χαλεπῶς αἰκί-

ζεται καὶ τιτρώσκει; βάσανος μὲν γάρ ἐστιν ἀπληστίας
ὀλιγοδεΐα, βάσανος δὲ λαγνείας ἐγκράτεια· στρεβλοῦται δὲ
καὶ ὁ φιλόδοξος ἀτυφίας εὐημερούσης καὶ ὁ ἄδικος δικαιοσύνης
ἐπαινουμένης. μίαν γὰρ ἀμήχανον ψυχὴν κατοικεῖν δύο τὰς 105
ἐχθρὰς φύσεις, κακίαν καὶ ἀρετήν· οὗ χάριν, ἐπειδὰν συνε-
νεχθῶσιν, ἀσύμβατοι καὶ ἀκατάλλακτοι στάσεις καὶ πόλεμοι
συγκροτοῦνται, καίτοι τῆς ἀρετῆς εἰρηνικωτάτην φύσιν
ἐχούσης, ᾗ φασιν ἐπιμελὲς εἶναι, ὅταν εἰς χειρῶν ἅμιλλαν
ἰέναι μέλλῃ, τῆς ἰδίας δυνάμεως ἀποπειρᾶσθαι πρότερον, ἵν',
εἰ μὲν ἰσχύοι καταγωνίσασθαι, συνιστῆται, εἰ δ' ἀσθενεστέρᾳ
χρῷτο τῇ δυνάμει, μηδὲ συγκαταβῆναι τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν
ἀγῶνα θαρρήσῃ· κακίαν μὲν γὰρ ἡττᾶσθαι οὐκ αἰσχρόν, ᾗ 106
συγγενὲς ἀδοξία, ἀρετὴν δὲ ὄνειδος, ᾗ πάντων οἰκειότατον
εὔκλεια, δι' ἣν πέφυκε νικᾶν ἢ διατηρεῖν αὐτὴν ἀήττητον.
(22.) Τὸ μὲν οὖν Αἰγυπτίων ἄξενον καὶ ἀκόλαστον 107
εἴρηται. τοῦ δὲ τοιαῦτα πεπονθότος ἄξιον θαυμάσαι τὴν
p.17 M. φιλανθρωπίαν, ὃς μεσημβρίας | θεασάμενος τρεῖς ὡς ἄνδρας
ὁδοιποροῦντας — οἱ δὲ θειοτέρας ὄντες φύσεως ἐλελήθεσαν
— προσδραμὼν ἱκέτευε λιπαρῶς μὴ παρελθεῖν αὐτοῦ τὴν
σκηνήν, ἀλλ' ὡς πρέπον εἰσεληλυθότας ξενίων μετασχεῖν· οἱ
δ' οὐκ ἐκ τῶν λεγομένων μᾶλλον ἢ τῆς διανοίας εἰδότες
ἀληθεύοντα μηδὲν ἐνδοιάσαντες ἐπινεύουσι. πληρωθεὶς δὲ 108
τὴν ψυχὴν χαρᾶς πάντ' ἐσπούδαζεν εἰς τὸ ἀνυπέρθετον τῆς
ὑποδοχῆς καὶ τῇ μὲν γυναικί φησι „σπεῦσον καὶ τρία μέτρα
ποίησον ἐγκρυφιῶν,“ αὐτὸς δὲ εἰς τὰ βουκόλια συντείνας,
ἁπαλὸν καὶ εὔσαρκον ἀγαγὼν μόσχον, οἰκέτῃ παραδίδωσιν. ὁ 109
δὲ καταθύσας σκευάζει τάχιστα· βραδὺς γὰρ οὐδεὶς πρὸς
φιλανθρωπίαν ἐν οἴκῳ σοφοῦ, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες
καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι προθυμότατοι πρὸς τὰς τῶν ξενιζο-
μένων ὑπηρεσίας. ἑστιαθέντες δ' οὐ τοῖς εὐτρεπισθεῖσι 110
μᾶλλον ἢ τῇ τοῦ ξενοδόχου γνώμῃ καὶ πολλῇ τινι καὶ
ἀπεράντῳ φιλοτιμίᾳ παρέχουσιν ἆθλον ἐλπίδος μεῖζον αὐτῷ,

υἱοῦ γνησίου γένεσιν εἰς νέωτα βεβαιωθησομένην ὑποσχόμενοι
δι' ἑνὸς τοῦ τῶν τριῶν ἀρίστου — λέγειν γὰρ ἐν ταὐτῷ
πάντας ἀθρόους ἦν ἀφιλόσοφον, ἑνὶ δὲ λέγοντι τοὺς ἄλλους
111 συνεπινεύειν ἐμπρεπές —. ἀλλὰ γὰρ οὐδ' ὑπισχνουμένοις
ἕνεκα τοῦ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀπίστου βεβαίως προσεῖχον· ἤδη
γὰρ ὑπερήλικες γεγονότες διὰ μακρὸν γῆρας ἀπεγνώκεσαν
112 παιδὸς σποράν. ἀκούσασαν οὖν τὴν γυναῖκα ἐν ἀρχῇ φησι
γελάσαι καὶ μετὰ ταῦτα, εἰπόντων „μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ
θεῷ πᾶν ῥῆμα;“ καταιδεσθεῖσαν ἠρνῆσθαι τὸν γέλωτα· πάντα
γὰρ ᾔδει θεῷ δυνατὰ σχεδὸν ἐξ ἔτι σπαργάνων τουτὶ τὸ δόγμα
113 προμαθοῦσα. τότε μοι δοκεῖ πρῶτον οὐκέθ' ὁμοίαν τῶν
ὁρωμένων λαβεῖν φαντασίαν, ἀλλὰ σεμνοτέραν ἢ προφητῶν ἢ
ἀγγέλων μεταβαλόντων ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ψυχοειδοῦς
114 οὐσίας εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν. (23.) τὸ μὲν οὖν
φιλόξενον τοῦ ἀνδρὸς εἴρηται, πάρεργον ὂν ἀρετῆς μείζονος·
ἡ δ' ἀρετὴ θεοσέβεια, περὶ ἧς καὶ πρότερον εἴπομεν, ἧς
δεῖγμα σαφέστατον τὰ νῦν λεχθέντα ἐστὶν ὡς ἐπὶ ξένων
115 ἀνδρῶν. εἰ δ' εὐδαίμονα καὶ μακάριον οἶκον ὑπέλαβον
εἶναί τινες, ἐν ᾧ συνέβη καταχθῆναι καὶ ἐνδιατρῖψαι
σοφούς, οὐκ ἂν ἀξιώσαντας ἀλλ' οὐδ' ὅσον διακῦψαι μόνον,
εἴ τι πάθος ἐνεώρων ταῖς ψυχαῖς τῶν ἔνδον ὄντων ἀνίατον,
ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα, τίνα ὑπερβολὴν εὐδαιμονίας καὶ μακαριό-
τητος εἶναι φῶ περὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ καταχθῆναι καὶ
ξενίων λαχεῖν ὑπέμειναν ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους, ἱεραὶ
καὶ θεῖαι φύσεις, ὑποδιάκονοι καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου
θεοῦ, | δι' ὧν οἷα πρεσβευτῶν ὅσα ἂν θελήσῃ τῷ γένει p.18 M.
116 ἡμῶν προθεσπίσαι διαγγέλλει. πῶς γὰρ ἂν τὴν ἀρχὴν
εἰσελθεῖν ὑπέμειναν, εἰ μὴ καθάπερ νεὼς εὖ συντεταγμένον
πλήρωμα τοὺς ἔνδον ἅπαντας ᾔδεσαν ἑνὶ πειθαρχοῦντας
κελεύσματι τῷ τοῦ προεστηκότος ὡσανεὶ κυβερνήτου; πῶς
δ' ἂν ἑστιωμένων καὶ ξενιζομένων παρέσχον ὑπόληψιν, εἰ μὴ
τὸν ἑστιάτορα συγγενῆ καὶ ὁμόδουλον ἡγοῦντο τῷ αὐτῶν

προσπεφευγότα δεσπότῃ; νομιστέον μέντοι καὶ κατὰ τὴν
εἴσοδον αὐτῶν ἔτι μᾶλλον ἐπιδοῦναι πάντα τὰ μέρη τῆς οἰκίας
πρὸς τὸ βέλτιον αὔρᾳ τινὶ τελειοτάτης ἀρετῆς ἐπιπνευσθέντα.
τὸ δὲ συμπόσιον οἷον εἰκὸς γενέσθαι, τὴν ἐν εὐωχίαις ἀφέλειαν 117
ἐπιδεικνυμένων πρὸς τὸν ἑστιάτορα τῶν ἑστιωμένων καὶ
γυμνοῖς ἤθεσι προσαγορευόντων καὶ ὁμιλίας τὰς ἁρμοττούσας
τῷ καιρῷ ποιουμένων. τεράστιον δὲ καὶ τὸ μὴ πίνοντας 118
πινόντων καὶ τὸ μὴ ἐσθίοντας ἐσθιόντων παρέχειν φαντασίαν.
ἀλλὰ ταυτί γε ὡς ἀκόλουθα· τὸ δὲ πρῶτον ἐκεῖνο τερατω-
δέστατον, ἀσωμάτους ὄντας [τοῦδε σώματος] εἰς ἰδέαν
ἀνθρώπων μεμορφῶσθαι χάριτι τῇ πρὸς τὸν ἀστεῖον· τίνος
γὰρ ἕνεκα ταῦτα ἐθαυματουργεῖτο ἢ τοῦ παρασχεῖν αἴσθησιν
τῷ σοφῷ διὰ τρανοτέρας ὄψεως, ὅτι οὐ λέληθε τὸν πατέρα
τοιοῦτος ὤν;

(24.) Τὰ μὲν οὖν τῆς ῥητῆς ἀποδόσεως ὡδὶ λελέχθω· 119
τῆς δὲ δι᾽ ὑπονοιῶν ἀρκτέον. σύμβολα τὰ ἐν φωναῖς τῶν
διανοίᾳ μόνῃ καταλαμβανομένων ἐστίν· ἐπειδὰν οὖν ἡ ψυχὴ
καθάπερ ἐν μεσημβρίᾳ θεῷ περιλαμφθῇ καὶ ὅλη δι᾽ ὅλων
νοητοῦ φωτὸς ἀναπλησθεῖσα ταῖς ἐν κύκλῳ κεχυμέναις αὐγαῖς
ἄσκιος γένηται, τριττὴν φαντασίαν ἑνὸς ὑποκειμένου κατα-
λαμβάνει, τοῦ μὲν ὡς ὄντος, τῶν δ᾽ ἄλλων δυοῖν ὡς ἂν
ἀπαυγαζομένων ἀπὸ τούτου σκιῶν· ὁποῖόν τι συμβαίνει
καὶ τοῖς ἐν αἰσθητῷ φωτὶ διατρίβουσιν· ἢ γὰρ ἑστώτων
ἢ κινουμένων διτταὶ σκιαὶ πολλάκις συνεμπίπτουσι. μὴ 120
μέντοι νομισάτω τις ἐπὶ θεοῦ τὰς σκιὰς κυριολογεῖσθαι·
κατάχρησις ὀνόματός ἐστι μόνον πρὸς ἐναργεστέραν ἔμφασιν
τοῦ δηλουμένου πράγματος, ἐπεὶ τό γε ἀληθὲς οὐχ ὧδε
ἔχει· ἀλλ᾽ ἔστιν, ὡς ἄν τις ἐγγύτατα τῆς ἀληθείας ἱστάμενος 121
p.19 M. εἴποι, πατὴρ μὲν τῶν ὅλων ὁ μέσος, ὃς ἐν ταῖς | ἱεραῖς
γραφαῖς κυρίῳ ὀνόματι καλεῖται ὁ ὤν, αἱ δὲ παρ᾽ ἑκάτερα
αἱ πρεσβύταται καὶ ἐγγυτάτω τοῦ ὄντος δυνάμεις, ἡ μὲν
ποιητική, ἡ δ᾽ αὖ βασιλική· προσαγορεύεται δὲ ἡ μὲν ποιητικὴ

θεός, ταύτῃ γὰρ ἔθηκέ τε καὶ διεκόσμησε τὸ πᾶν, ἡ δὲ
βασιλικὴ κύριος, θέμις γὰρ ἄρχειν καὶ κρατεῖν τὸ πεποιηκὸς
122 τοῦ γενομένου. δορυφορούμενος οὖν ὁ μέσος ὑφ' ἑκατέρας
τῶν δυνάμεων παρέχει τῇ ὁρατικῇ διανοίᾳ τοτὲ μὲν ἑνὸς
τοτὲ δὲ τριῶν φαντασίαν, ἑνὸς μὲν ὅταν ἄκρως τύχῃ καθαρ-
θεῖσα καὶ μὴ μόνον τὰ πλήθη τῶν ἀριθμῶν ἀλλὰ καὶ τὴν
γείτονα μονάδος δυάδα ὑπερβᾶσα πρὸς τὴν ἀμιγῆ καὶ
ἀσύμπλοκον καὶ καθ' αὑτὴν οὐδενὸς ἐπιδεᾶ τὸ παράπαν
ἰδέαν ἐπείγηται, τριῶν δὲ ὅταν μήπω τὰς μεγάλας τελεσθεῖσα
τελετὰς ἔτι ἐν ταῖς βραχυτέραις ὀργιάζηται καὶ μὴ δύνηται
τὸ ὂν ἄνευ ἑτέρου τινὸς ἐξ αὐτοῦ μόνου καταλαβεῖν,
123 ἀλλὰ διὰ τῶν δρωμένων, ἢ κτίζον ἢ ἄρχον. δεύτερος μὲν
οὖν, ὥς φασι, πλοῦς οὗτος, μετέχει δ' οὐδὲν ἧττον δόξης
θεοφιλοῦς· ὁ δὲ πρότερος τρόπος οὐ μετέχει, ἀλλ' αὐτός
ἐστι θεοφιλὴς δόξα, μᾶλλον δὲ καὶ δόξης πρεσβυτέρα καὶ
παντὸς τιμιωτέρα τοῦ δοκεῖν ἀλήθεια. γνωριμώτερον δὲ τὸ
124 δηλούμενον παραστατέον. (25.) τρεῖς εἰσιν ἠθῶν ἀνθρωπίνων
τάξεις, ὧν ἑκάστη διακεκλήρωται μίαν τῶν εἰρημένων φαντα-
σιῶν, ἡ μὲν ἀρίστη τὴν μέσην τοῦ ὄντως ὄντος, ἡ δὲ μετ'
ἐκείνην τὴν ἐπὶ δεξιά, τὴν εὐεργέτιν, ᾗ θεὸς ὄνομα, ἡ
δὲ τρίτη τὴν ἐπὶ θάτερα, τὴν ἀρχικήν, ἣ καλεῖται κύριος.
125 τὰ μὲν οὖν ἄριστα τῶν ἠθῶν τὸν καθ' αὑτὸν ἄνευ τινὸς ὄντα
θεραπεύει πρὸς μηδενὸς ἑτέρου μεθελκόμενα, τῷ τετάσθαι
μοναδικῶς πρὸς τὴν ἑνὸς τιμήν· τῶν δ' ἄλλων τὰ μὲν
διὰ τῆς εὐεργέτιδος συνίσταται καὶ γνωρίζεται δυνάμεως τῷ
126 πατρί, τὰ δὲ διὰ τῆς βασιλικῆς. ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν.
ἄνθρωποι μὲν ἐπειδὰν αἴσθωνται κατὰ πρόφασιν ἑταιρείας
προσιόντας αὐτοῖς τινας ἐπὶ θήρᾳ πλεονεξιῶν, ὑποβλέπονταί
τε καὶ ἀποστρέφονται τὴν προσποίητον κολακείαν καὶ τιθασείαν
127 αὐτῶν δεδιότες ὡς σφόδρα ἐπιζήμιον· ὁ δὲ θεὸς ἅτε βλάβην
οὐκ ἐπιδεχόμενος ἅπαντας τοὺς καθ' ἡντινοῦν ἰδέαν προαι-
ρουμένους τιμᾶν αὐτὸν ἄσμενος προσκαλεῖται, μηδένα

σκορακίζειν ἀξιῶν τὸ παράπαν, ἀλλὰ μόνον οὐκ ἄντικρυς
τοῖς ἀκοὰς ἔχουσιν ἐν τῇ ψυχῇ θεσπίζει τάδε· „τὰ μὲν 128
πρῶτα τῶν ἄθλων κείσεται τοῖς ἐμὲ θεραπεύουσι δι' ἐμὲ
αὐτόν, τὰ δὲ δεύτερα τοῖς δι' ἑαυτούς, ἢ τυχεῖν ἀγαθῶν
ἐλπίζουσιν ἢ τιμωριῶν ἀπαλλαγὴν εὑρήσεσθαι προσδοκῶσι·
καὶ γὰρ εἰ ἔμμισθος ἡ τῶνδε θεραπεία καὶ μὴ ἀδέκα-
στος, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐντὸς εἱλεῖται θείων περιβόλων
p.20 M. καὶ οὐκ ἔξω πλάζεται. τὰ δὲ ἆθλα τοῖς | μὲν ἐμὲ τιμῶσι 129
δι' ἐμὲ κείσεται φίλια, τοῖς δὲ διὰ τὰς χρείας φίλια μὲν
οὔ, τὸ δὲ μὴ ἀλλοτρίοις νομίζεσθαι· δέχομαι γὰρ καὶ τὸν τῆς
εὐεργέτιδός μου δυνάμεως βουλόμενον μεταλαχεῖν εἰς μετουσίαν
ἀγαθῶν καὶ τὸν φόβῳ τὴν ἡγεμονικὴν καὶ δεσποτικὴν
ἱλασκόμενον ἐξουσίαν εἰς ἀποτροπὴν κολάσεως· οὐ γὰρ
ἀγνοῶ, διότι πρὸς τῷ χείρους μὴ γίγνεσθαι καὶ βελτίους
ἔσονται τῷ συνεχεῖ τῆς θεραπείας εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν
εὐσέβειαν ἀσκήσαντες. εἰ γὰρ καὶ μάλιστα οἱ τρόποι δια- 130
φέρουσιν, ἀφ' ὧν ποιοῦνται τὰς πρὸς τὴν ἀρέσκειαν ὁρμάς,
οὐκ αἰτιατέον, ὅτι σκοπὸς εἷς καὶ τέλος ἕν ἐστιν αὐτοῖς,
τὸ θεραπεύειν ἐμέ.“ ὅτι δ' ἡ τριττὴ φαντασία δυνάμει ἑνός 131
ἐστιν ὑποκειμένου, φανερὸν οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐν ἀλληγορίᾳ
θεωρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ῥητῆς γραφῆς τάδε περιεχούσης·
ἡνίκα μὲν γὰρ ὁ σοφὸς ἱκετεύει τοὺς ἐοικότας ὁδοιπόροις
τρεῖς ξενισθῆναι παρ' αὐτῷ, διαλέγεται τούτοις οὐχ ὡς τρισίν,
ἀλλ' ὡς ἑνί, καί φησι· „κύριε, εἰ ἄρα εὗρον χάριν παρὰ
σοί, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου“ (Gen. 18, 3)· τὸ γὰρ
„κύριε“ καὶ τὸ „παρὰ σοὶ“ καὶ τὸ „μὴ παρέλθῃς“ καὶ
ὅσα τοιαῦτα πρὸς ἕνα πέφυκεν ἀλλ' οὐ πρὸς πλείους
λέγεσθαι· ἡνίκα δὲ ξενιζόμενοι φιλοφρονοῦνται τὸν ξενο- 132
δόχον, πάλιν εἷς ὑπισχνεῖται ὡς μόνος αὐτὸς παρὼν γνησίου
παιδὸς σπορὰν διὰ τῶνδε· „ἐπανιὼν ἥξω πρὸς σὲ κατὰ
τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς νέωτα, καὶ ἕξει υἱὸν Σάρρα ἡ γυνή σου“
(Gen. 18, 10). (26.) Φανερώτατα μέντοι καὶ διαπονητότατα 133

μηνύει διὰ τῶν ἑξῆς τὸ δηλούμενον. ἡ Σοδομιτῶν χώρα,
μοῖρα τῆς Χανανίτιδος γῆς, ἣν ὕστερον ὠνόμασαν Συρίαν
Παλαιστίνην, ἀδικημάτων μυρίων ὅσων γεμισθεῖσα καὶ
μάλιστα τῶν ἐκ γαστριμαργίας καὶ λαγνείας ὅσα τε μεγέθη
καὶ πλήθη τῶν ἄλλων ἡδονῶν ἐπιτειχίσασα ἤδη παρὰ τῷ
134 δικαστῇ τῶν ὅλων κατέγνωστο. αἴτιον δὲ τῆς περὶ τὸ
ἀκολασταίνειν ἀμετρίας ἐγένετο τοῖς οἰκήτορσιν ἡ τῶν
χορηγιῶν ἐπάλληλος ἀφθονία· βαθύγειος γὰρ καὶ εὔυδρος οὖσα
ἡ χώρα παντοίων ἀνὰ πᾶν ἔτος εὐφορίᾳ καρπῶν ἐχρῆτο·
„μεγίστη δ᾽ ἀρχὴ κακῶν“ ὥς εἶπέ τις οὐκ ἀπὸ σκοποῦ „τὰ
135 λίαν ἀγαθά.“ ὧν ἀδυνατοῦντες φέρειν τὸν κόρον ὥσπερ
τὰ θρέμματα σκιρτῶντες ἀπαυχενίζουσι τὸν τῆς φύσεως
νόμον, ἄκρατον πολὺν καὶ ὀψοφαγίας καὶ ὀχείας ἐκθέσμους
μεταδιώκοντες· οὐ γὰρ μόνον θηλυμανοῦντες ἀλλοτρίους
γάμους διέφθειρον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ὄντες ἄρρεσιν ἐπι-
βαίνοντες, τὴν κοινὴν πρὸς τοὺς πάσχοντας οἱ δρῶντες φύσιν
οὐκ αἰδούμενοι, παιδοσποροῦντες ἠλέγχοντο μὲν ἀτελῆ γονὴν
σπείροντες. ὁ δ᾽ ἔλεγχος πρὸς οὐδὲν ἦν ὄφελος, ὑπὸ
136 βιαιοτέρας νικωμένων ἐπιθυμίας. εἶτ᾽ ἐκ τοῦ κατ᾽ | ὀλίγον p.21 M.
ἐθίζοντες τὰ γυναικῶν ὑπομένειν τοὺς ἄνδρας γεννηθέντας
θήλειαν κατεσκεύασαν αὐτοῖς νόσον, κακὸν δύσμαχον, οὐ
μόνον τὰ σώματα μαλακότητι καὶ θρύψει γυναικοῦντες,
ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἀγεννεστέρας ἀπεργαζόμενοι, καὶ
τό γε ἐπ᾽ αὐτοὺς ἧκον μέρος τὸ σύμπαν ἀνθρώπων γένος
διέφθειρον· εἰ γοῦν Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ βάρβαροι συμφωνή-
σαντες ἐζήλωσαν τὰς τοιαύτας ὁμιλίας, ἠρήμωντο ἂν ἑξῆς
137 αἱ πόλεις ὥσπερ λοιμώδει νόσῳ κενωθεῖσαι. (27.) λαβὼν
δὲ ὁ θεὸς οἶκτον ἅτε σωτὴρ καὶ φιλάνθρωπος τὰς μὲν
κατὰ φύσιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνόδους γινομένας ἕνεκα
παίδων σπορᾶς ηὔξησεν ὡς ἔνι μάλιστα, τὰς δ᾽ ἐκφύλους
καὶ ἐκθέσμους διαμισήσας ἔσβεσε καὶ τοὺς ὀργῶντας ἐπὶ
ταύτας προβαλόμενος οὐχὶ τὰς ἐν ἔθει καινουργήσας δ᾽

ἐκτόπους καὶ παρηλλαγμένας τιμωρίας ἐτιμωρήσατο. κελεύει 138
γὰρ ἐξαίφνης τὸν ἀέρα νεφωθέντα πολὺν ὄμβρον οὐχ ὕδατος
ἀλλὰ πυρὸς ὕειν· ἀθρόας δὲ νιφούσης ἀδιαστάτῳ καὶ ἀπαύστῳ
ῥύμῃ φλογός, ἐκαίοντο μὲν ἀγροὶ καὶ λειμῶνες καὶ λάσια
ἄλση καὶ ἕλη δασύτατα καὶ δρυμοὶ βαθεῖς, ἐκαίετο δ' ἡ
πεδιὰς καὶ ὁ τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπαρτῶν ἅπας καρπός,
ἐκαίετο δὲ καὶ τῆς ὀρεινῆς ἡ δενδροφόρος, στελεχῶν ῥίζαις
αὐταῖς ἐμπιπραμένων· ἐπαύλεις δὲ καὶ οἰκίαι καὶ τείχη καὶ 139
ὅσα ἐν οἰκοδομαῖς ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια πάντα συγκατε-
πίμπραντο καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ αἱ μὲν εὐανδροῦσαι πόλεις τάφος τῶν
οἰκητόρων ἐγεγένηντο, αἱ δ' ἐκ λίθων καὶ ξύλων κατασκευαὶ
τέφρα καὶ λεπτὴ κόνις. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν φανερῷ καὶ ὑπὲρ γῆς 140
ἅπαντα κατανάλωσεν ἡ φλόξ, ἤδη καὶ τὴν γῆν αὐτὴν ἔκαιε
κατωτάτω διαδῦσα καὶ τὴν ἐνυπάρχουσαν ζωτικὴν δύναμιν
ἔφθειρεν εἰς ἀγονίαν παντελῆ, ὑπὲρ τοῦ μηδ' αὖθίς ποτε
καρπὸν ἐνεγκεῖν ἢ χλοηφορῆσαι τὸ παράπαν δυνηθῆναι· καὶ
μέχρι νῦν καίεται, τὸ γὰρ κεραύνιον πῦρ ἥκιστα σβεννύ-
μενον ἢ νέμεται ἢ ἐντύφεται. πίστις δὲ σαφεστάτη τὰ 141
ὁρώμενα· τοῦ γὰρ συμβεβηκότος πάθους μνημεῖόν ἐστιν ὅ
τε ἀναδιδόμενος ἀεὶ καπνὸς καὶ ὃ μεταλλεύουσι θεῖον· τῆς δὲ
περὶ τὴν χώραν παλαιᾶς εὐδαιμονίας ἐναργέστατον ὑπολεί-
πεται δεῖγμα πόλις μία τῶν ὁμόρων καὶ ἡ ἐν κύκλῳ γῆ,
πολυάνθρωπος μὲν ἡ πόλις, εὔχορτος δὲ καὶ εὔσταχυς καὶ
συνόλως καρποφόρος ἡ γῆ, πρὸς ἔλεγχον δίκης γνώμῃ θείᾳ
δικασθείσης. (28.) ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἕνεκα τοῦ δηλῶσαί με 142
τὰς μεγαλουργηθείσας συμφορὰς καινὰς ταῦτα διεξῆλθον, ἀλλ'
ἐκεῖνο βουλόμενος παραστῆσαι, ὅτι τῶν τριῶν ὡς ἀνδρῶν
p.22 M. ἐπιφανέντων τῷ σοφῷ δύο μόνους εἰς τὴν | ἀφανισθεῖσαν
χώραν τὰ λόγιά φησιν ἐλθεῖν ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν οἰκητόρων,
τοῦ τρίτου μὴ δικαιώσαντος ἥκειν· ὃς κατά γε τὴν ἐμὴν 143
ἔννοιαν ἦν ὁ πρὸς ἀλήθειαν ὤν, ἁρμόττον ὑπολαβὼν εἶναι
τὰ μὲν ἀγαθὰ παρὼν δι' αὑτοῦ χαρίζεσθαι, μόναις δ' ἐπι-

τρέπειν ταῖς δυνάμεσι καθ' ὑπηρεσίαν τὰ ἐναντία χειρουργεῖν, ἵνα μόνων ἀγαθῶν αἴτιος, κακοῦ δὲ μηδενὸς προηγουμένως
144 νομίζηται. τοῦτό μοι δοκοῦσι καὶ τῶν βασιλέων οἱ μιμούμενοι τὴν θείαν φύσιν πράττειν, τὰς μὲν χάριτας δι' ἑαυτῶν προτείνοντες, τὰς δὲ τιμωρίας δι' ἑτέρων βεβαιοῦντες.
145 ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν δυεῖν δυνάμεων ἡ μὲν εὐεργέτις ἐστίν, ἡ δὲ κολαστήριος, ἑκατέρα κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπιφαίνεται τῇ Σοδομιτῶν γῇ, διότι τῶν ἀρίστων ἐν αὐτῇ πέντε πόλεων τέτταρες μὲν ἔμελλον ἐμπίπρασθαι, μία δὲ ἀπαθὴς παντὸς κακοῦ σῶος ὑπολείπεσθαι. ἐχρῆν γὰρ διὰ μὲν τῆς κολαστηρίου γίνεσθαι τὴν φθοράν, σῴζεσθαι δὲ διὰ τῆς εὐεργέ-
146 τιδος. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ σῳζόμενον μέρος οὐχ ὁλοκλήρους καὶ παντελεῖς εἶχεν ἀρετάς, δυνάμει μὲν τοῦ ὄντος εὐεργετεῖτο, προηγουμένως δὲ τῆς ἐκείνου φαντασίας ἀνάξιον ἐνομίσθη τυχεῖν.

147 (29.) Ἡ μὲν οὖν ἐν φανερῷ καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀπόδοσις ἥδ' ἐστίν· ἡ δ' ἐν ἀποκρύφῳ καὶ πρὸς ὀλίγους, ὅσοι τρόπους ψυχῆς ἐρευνῶσιν ἀλλ' οὐ σωμάτων μορφάς, αὐτίκα λεχθήσεται. συμβολικῶς ἡ πεντάπολις αἱ ἐν ἡμῖν πέντε αἰσθήσεις εἰσί, τὰ τῶν ἡδονῶν ὄργανα, δι' ὧν ἅπασαι
148 μικραί τε αὖ καὶ μεγάλαι τελεσιουργοῦνται. ἢ γὰρ ὁρῶντες χρωμάτων καὶ σχημάτων ποικιλίας ἔν τε ἀψύχοις καὶ ψυχὴν ἔχουσιν ἡδόμεθα ἢ φωνῶν ἐμμελεστάτων ἀκούοντες ἢ κατὰ γεῦσιν ἐν τοῖς περὶ ἐδωδὴν καὶ πόσιν ἢ κατ' ὄσφρησιν ἐν εὐωδίαις ἀτμῶν ἢ ἐν μαλακοῖς καὶ θερμοῖς ἔτι δὲ λείοις
149 κατὰ τὴν ἁφήν. ζῳωδέσταται μὲν οὖν καὶ ἀνδραποδωδέσταται τῶν πέντε τρεῖς εἰσιν αἰσθήσεις, γεῦσις, ὄσφρησις, ἁφή, περὶ ἃς τῶν θρεμμάτων καὶ τῶν θηρίων τὰ γαστριμαργότατα καὶ συνουσιαστικώτατα μάλιστα ἐπτόηται· δι' ὅλης γὰρ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἢ τροφῶν ἀπλήστως ἐμφορεῖται ἢ
150 πρὸς τὰς ὀχείας ὁρμᾷ. δύο δ' εἰσὶν ἐμφιλόσοφοι καὶ ἡγεμονίδες, ἀκοὴ καὶ ὅρασις· βραδύτερα δέ πως καὶ θηλύτερα

ὦτα ὀφθαλμῶν ἐπὶ τὰ ὁρατὰ φθανόντων ὑπὸ εὐτολμίας καὶ
οὐκ ἀναμενόντων, ἄχρις ἂν ἐκεῖνα κινήσῃ, προϋπαντιαζόντων
δὲ καὶ ἀντικινῆσαι γλιχομένων. ἀκοὴ μὲν οὖν, διότι βραδεῖα
23 M. καὶ θηλυτέρα, δευτερεύουσαν τάξιν τετάχθω, | προνομία δ'
ἔστω τις ἐξαίρετος ὁράσει· ταύτην γὰρ ὁ θεὸς βασιλίδα τῶν
ἄλλων ἀπέφηνεν ἐπάνω θεὶς ἁπασῶν καὶ ὥσπερ ἐπ' ἀκρο-
πόλεως ἱδρυσάμενος οἰκειοτάτην ἀπειργάσατο ψυχῇ. τεκμη- 151
ριώσαιτο δ' ἄν τις ἐκ τοῦ συμμεταβάλλειν ταῖς ἐκείνης
τροπαῖς· λύπης μὲν γὰρ ἐγγινομένης, ὀφθαλμοὶ συννοίας
γέμουσι καὶ κατηφείας, χαρᾶς δ' ἔμπαλιν, ὑπομειδιῶσι καὶ
γεγήθασι, φόβου δὲ κρατήσαντος, ταραχώδους γέμουσιν ἀτα-
ξίας, κινήσεις καὶ παλμοὺς καὶ περιστροφὰς ἀτάκτους ἐνδε-
χόμενοι· εἰ δ' ὀργὴ κατάσχοι, τραχυτέρα πως καὶ ὕφαιμος 152
ἡ ὄψις, καὶ ἐν μὲν τῷ λογίζεσθαι καὶ φροντίζειν τινὸς ἠρε-
μεῖ καὶ ἐκνένευκε, μόνον οὐ συνεκτείνουσα τῇ διανοίᾳ ἑαυ-
τήν, ἐν δὲ ταῖς ἀναψύξεσι καὶ ἀνέσεσι συνανίεται καὶ
χαλᾶται· καὶ προσιόντι μὲν φίλῳ προευαγγελίζεται τὸ τῆς 153
εὐνοίας πάθος εὐδίῳ καὶ γαληνῷ βλέμματι, εἰ δ' ἐχθρὸς
τύχοι, τὸ δυσάρεστον τῆς ψυχῆς πάθος προμηνύει· καὶ θρασύ-
τητι μὲν προπηδῶσι καὶ προεκτρέχουσιν ὀφθαλμοί, αἰδοῖ
δὲ πράως ἠρεμοῦσι· [καὶ] ὡς συνελόντι φράσαι ψυχῆς
εἰκόνα δεδημιουργῆσθαι τὴν ὅρασιν ἀκρότητι τέχνης εὖ
μεμιμημένης ἐναργὲς ἐμφαίνουσαν εἴδωλον οἷα διὰ κατόπτρου
τὴν φύσιν ὁρατὴν ἐξ αὐτῆς οὐκ ἐχούσης. ἀλλὰ γὰρ οὐ 154
ταύτῃ μόνον τὰς ἄλλας αἰσθήσεις ὑπερβάλλει τὸ κάλλος
ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς ἐγρηγόρσεσι —
τὴν γὰρ καθ' ὕπνον ἀπραξίαν οὐ παραληπτέον — ἐπι-
λείπουσιν αἱ χρήσεις· ὁπότε γὰρ μὴ κινήσειέ τι τῶν ἐκτός,
ἡσυχάζουσιν, αἱ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν ἀναπεπταμένων ἐνέργειαι
συνεχεῖς καὶ ἀδιάστατοι μηδέποτε πληρουμένων εἰσὶ καὶ
ταύτῃ παριστάντων, ἣν ἔχουσι πρὸς ψυχὴν συγγένειαν.
ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἀεικίνητος οὖσα μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ 155

διανίσταται, τοῖς δ᾽ ἅτε σαρκὸς πλεῖστον μετέχουσιν αὐτάρκης
ἐδόθη δωρεά, μέρος ἥμισυ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ βίου
156 διατελεῖν ἐνεργοῦντας τὰς ἁρμοττούσας ἐνεργείας. (30.) ὃ
δ᾽ ἐστὶν ἀναγκαιότατον τῆς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ὠφελείας, ἤδη
λεκτέον. μόνῃ γὰρ ὁράσει τῶν αἰσθήσεων ὁ θεὸς ἀνέτειλε
φῶς, ὃ καὶ τῶν ὄντων ἐστὶ κάλλιστον καὶ πρῶτον ἐν ἱεραῖς
157 βίβλοις ὠνομάσθη καλόν (Gen. 1, 4). διττὴ δὲ φωτὸς φύσις·
τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ χρειώδους πυρός, φθαρτοῦ φθαρτόν,
ἐκλάμπει σβέσιν ἐνδεχόμενον, τὸ δὲ ἄσβεστον καὶ ἀδιάφθορόν
ἐστιν, ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς φερόμενον,
ὥσπερ ἀπ᾽ ἀενάων πηγῶν ἑκάστου τῶν ἀστέρων αὐγὰς
ἐκχέοντος· ἑκατέρῳ δ᾽ ἡ ὄψις ἐνομιλεῖ καὶ δι᾽ ἀμφο-
τέρων προσβάλλει τοῖς ὁρατοῖς εἰς ἀκριβεστάτην ἀντίληψιν.
158 ἔτι τοίνυν ἐπιχειρῶμεν ὀφθαλμοὺς λόγοις ἐγκωμιάζειν, τοῦ
θεοῦ τοὺς ἀληθεῖς ἐπαίνους αὐτῶν | στηλιτεύσαντος ἐν p. 24 M.
οὐρανῷ, τοὺς ἀστέρας; ἡλίου γὰρ αὐγαὶ καὶ σελήνης καὶ
τῶν ἄλλων πλανήτων καὶ ἀπλανῶν τοῦ χάριν γεγόνασιν
ὅτι μὴ τῆς ὀφθαλμῶν ἐνεργείας εἰς τὴν τοῦ ὁρᾶν ὑπηρεσίαν;
159 διὸ καὶ προσχρώμενοι τῇ πασῶν ἀρίστῃ δωρεᾷ φωτὶ κατα-
θεῶνται τὰ ἐν κόσμῳ, γῆν, φυτά, ζῷα, καρπούς, πελαγῶν
ἀναχύσεις, ποταμοὺς αὐθιγενεῖς τε καὶ χειμάρρους πηγῶν
τε διαφοράς, ὧν αἱ μὲν ψυχρὸν αἱ δὲ θερμὸν νᾶμα προ-
χέουσι, πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀέρα συνισταμένων τὰς
φύσεις — ἀμύθητοι δέ εἰσιν ἰδέαι καὶ ἀπερίληπτοι λόγῳ —,
καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν οὐρανόν, ὃς ἀληθείᾳ κόσμος ἐν κόσμῳ
δεδημιούργηται, καὶ τὰ κατ᾽ οὐρανὸν κάλλη καὶ θεῖα ἀγάλ-
ματα. τίς οὖν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐπαυχήσει διαβῆναί
160 ποτε τοσοῦτον; (31.) ἀλλ᾽ ἐάσαντες τὰς ἐπὶ ταῖς φάτναις
τὸ σύμφυτον ἡμῖν θρέμμα πιαινούσας, τὴν ἐπιθυμίαν, ἐξετά-
σωμεν τὴν λόγου μεταποιουμένην ἀκοήν· ἧς ὁ σύντονος
καὶ τελειότατος δρόμος ἵσταται κατὰ ἀέρα τὸν περίγειον,
ὅταν βία πνευμάτων καὶ κτύποι βροντῶν συρμὸν πολὺν καὶ

χαλεπὸν πάταγον ἐξηχῶσιν. ὀφθαλμοὶ δὲ ἀπὸ γῆς ἐν ἀκαρεῖ 161
φθάνουσιν εἰς οὐρανὸν καὶ τὰ πέρατα τοῦ παντός, ἐπ' ἀνατολὰς ὁμοῦ καὶ δύσεις ἄρκτον τε καὶ μεσημβρίαν, ⟨καὶ⟩ ἀφικνούμενοι πρὸς τὸ θεωρεῖν ἕλκουσιν ἐπὶ τὰ φανέντα τὴν διάνοιαν. ἡ δὲ τὸ παραπλήσιον ἐνδεξαμένη πάθος οὐκ ἠρεμεῖ, 162
ἀλλ' ἅτε ἀκοίμητος καὶ ἀεικίνητος οὖσα, παρὰ τῆς ὄψεως τοῦ δύνασθαι τὰ νοητὰ θεωρεῖν τὰς ἀφορμὰς λαβοῦσα, εἰς σκέψιν ἦλθε, πότερον τὰ φανέντα ταῦτ' ἐστὶν ἀγένητα ἢ γενέσεως ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ πότερον ἄπειρα ἢ πεπερασμένα καὶ πότερον εἷς ἢ πλείονές εἰσι κόσμοι καὶ πότερον τὰ τέτταρα στοιχεῖα τῶν ἁπάντων ἐστὶν ἢ φύσιν ἐξαίρετον οὐρανὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κεκλήρωται θειοτέρας καὶ οὐχὶ τοῖς ἄλλοις τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐπιλαχόντα· εἰ δὲ δὴ καὶ 163
γέγονεν ὁ κόσμος, ὑπὸ τίνος γέγονε καὶ τίς ὁ δημιουργὸς κατ' οὐσίαν ἢ ποιότητα καὶ τί διανοηθεὶς ἐποίει καὶ τί νῦν πράττει καὶ τίς αὐτῷ διαγωγὴ καὶ βίος καὶ ὅσα ἄλλα περιττὸς νοῦς φρονήσει συμβιῶν εἴωθε διερευνᾶσθαι. ταῦτα 164
δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνάκειται τῷ φιλοσοφεῖν· ἐξ οὗ δῆλόν ἐστιν, ὅτι σοφία καὶ φιλοσοφία τὴν ἀρχὴν ἀπ' οὐδενὸς εἴληφεν ἑτέρου τῶν ἐν ἡμῖν ἢ τῆς ἡγεμονίδος τῶν αἰσθήσεων ὁράσεως, ἣν καὶ μόνην ἐκ τῆς σωματικῆς χώρας διέσωσεν ὁ θεὸς τὰς τέσσαρας φθείρας, ὅτι αἱ μὲν σαρκὶ καὶ τοῖς σαρκὸς πάθεσιν ἐδούλευσαν, ἡ δὲ ἴσχυσεν ἀνατεῖναι τὸν αὐχένα
p.25 M. καὶ βλέψαι καὶ | τέρψεις ἑτέρας ἀνευρεῖν πολὺ βελτίους τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐκ τῆς περὶ τὸν κόσμον θεωρίας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. μίαν οὖν ὥσπερ ἐκ πενταπόλεως τῶν πέντε 165
αἰσθήσεων τὴν ὅρασιν ἐξαιρέτου γέρως τυχεῖν ἁρμόττον ἦν καὶ φθειρομένων τῶν ἄλλων διαμένειν, ὅτι οὐ περὶ τὰ θνητὰ εἱλεῖται μόνον ὡς ἐκεῖναι, μετανίστασθαι δὲ πρὸς τὰς ἀφθάρτους φύσεις ἀξιοῖ χαίρουσα τῇ θέᾳ τούτων. διὸ καὶ παγ- 166
κάλως „μικράν“ τε καὶ „οὐ μικράν“ (cf. Gen. 19, 20) τὴν πόλιν ταύτην οἱ χρησμοὶ διασυνιστᾶσιν αἰνιττόμενοι τὴν

ὅρασιν· μικρὰ μὲν γὰρ λέγεται εἶναι, διότι βραχὺ μέρος
τῶν ἐν ἡμῖν ἐστι, μεγάλη δέ, διότι μεγάλων ἐφίεται τὸν
σύμπαντα οὐρανὸν καὶ κόσμον γλιχομένη καταθεάσασθαι.
167 (32.) Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐπιφανείσης ὄψεως καὶ τῶν
ἀοιδίμων καὶ παγκάλων ξενίων, ἐν οἷς δοκῶν ἑστιᾶν ὁ ξενο-
δόχος εἱστιᾶτο, καθ᾽ ὅσον ἐφικτὸν ἦν, ἀκριβοῦσιν ἡμῖν τὰ
περὶ τὸν τόπον δεδήλωται. μεγίστην δὲ πρᾶξιν ἀξίαν ἀκοῆς
οὐχ ἡσυχαστέον· ὀλίγου γὰρ δέω φάναι πάσας ὅσαι θεο-
168 φιλεῖς ὑπερβάλλει. λεκτέον δὲ τὰ καίρια περὶ αὐτῆς. υἱὸς
ἐκ τῆς γαμετῆς γίνεται τῷ σοφῷ γνήσιος, ἀγαπητὸς καὶ
μόνος, τό τε σῶμα κάλλιστος καὶ τὴν ψυχὴν ἄριστος· ἤδη
γὰρ τελειοτέρας τῆς ἡλικίας ἐξέφαινεν ἀρετάς, ὡς τὸν πατέρα
μὴ πάθει μόνον εὐνοίας φυσικῆς ἀλλὰ καὶ γνώμῃ καθάπερ
169 ἠθῶν δικαστὴν ἰσχυρᾷ τινι κεχρῆσθαι φιλοστοργίᾳ. διακει-
μένῳ δ᾽ οὕτως ἐξαπιναίως θεσπίζεται λόγιον οὔποτ᾽ ἐλπι-
σθέν, σφαγιάσαι τὸν υἱὸν ἐπί τινος ὑψηλοτάτου κολωνοῦ
170 πορρωτάτω πόλεως ἀποστάντα τριῶν ὁδὸν ἡμερῶν. ὁ δὲ
καίτοι ἀλέκτῳ πόθῳ τοῦ παιδὸς ἐκκρεμάμενος οὔτε τὴν
χρόαν μετέβαλεν οὔτε τὴν ψυχὴν ἐγνάμφθη, γνώμῃ δ᾽
ἀνενδότῳ καὶ ἀρρεπεῖ διέμεινεν ἀκλινής, οἷος καὶ πρόσθεν ἦν·
ἔρωτι δὲ θείῳ δεδαμασμένος ἀνὰ κράτος ἐνίκα πάντα ὅσα
συγγενείας ὀνόματα καὶ φίλτρα καὶ μηδενὶ τῶν ἔνδον ἐξειπὼν
τὸ λόγιον, ἐκ πολυανθρώπου θεραπείας οἰκετῶν δύο μόνους
τοὺς πρεσβυτάτους καὶ μάλιστα φιλοδεσπότους παραλαβών,
ὡς ἕνεκά τινος ἱερουργίας τῶν ἐν ἔθει τέταρτος ἐξῄει
171 σὺν τῷ παιδί. τὸν δὲ προσταχθέντα χῶρον ὥσπερ ἀπὸ
σκοπιᾶς ἰδὼν ἐκ μακροῦ τοῖς μὲν θεράπουσι κελεύει κατα-
μένειν, τῷ δὲ παιδὶ πῦρ καὶ ξύλα δίδωσι κομίζειν, αὐτὸ
δικαιώσας τὸ ἱερεῖον τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπηχθίσθαι, κου-
172 φότατον βάρος· οὐδὲν γὰρ εὐσεβείας ἀπονώτερον. βαδίζοντες
δ᾽ ἰσοταχῶς οὐ τοῖς σώμασι μᾶλλον ἢ ταῖς διανοίαις
ὁδὸν τὴν ἐπίτομον, ἧς ὁσιότης τὸ τέλος, ἐπὶ τὸν | προστα- p.26 M.

χθέντα τόπον ἀφικνοῦνται. κἄπειθ᾿ ὁ μὲν πατὴρ συνεκό- 173
μιζε λίθους, ἵνα δείμαιτο βωμόν, ὁ δὲ υἱὸς τὰ μὲν ἄλλα
ὁρῶν ὅσα πρὸς ἱερουργίαν εὐτρεπῆ, ζῷον δὲ μηδέν, ἀπιδὼν
εἰς τὸν πατέρα „ἰδοὺ τὸ πῦρ“ ἔφη „καὶ τὰ ξύλα, πάτερ,
ποῦ τὸ ἱερεῖον“; ἕτερος μὲν οὖν ἃ δρᾶν ἔμελλεν εἰδὼς καὶ 174
τῇ ψυχῇ συσκιάζων ὑπὸ τοῦ λεχθέντος κἂν συνεχύθη καὶ
δακρύων πληρωθεὶς ἔμφασιν τοῦ γενησομένου παρέσχεν ἐκ
τῆς περιπαθήσεως ἡσυχάζων. ὁ δ᾿ οὐδεμίαν ἐνδεξάμενος 175
τροπὴν οὔτε κατὰ τὸ σῶμα οὔτε κατὰ τὴν διάνοιαν σταθερῷ
μὲν τῷ βλέμματι σταθερῷ δὲ τῷ λογισμῷ φησι πρὸς τὴν
πεῦσιν ἀποκρινόμενος· „ὦ τέκνον, ὁ θεὸς ὄψεται ἱερεῖον
ἑαυτῷ καὶ ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ, δι᾿ ἣν ἴσως ἀπογινώσκεις
εὑρεθήσεσθαι· πάντα δ᾿ ἴσθι θεῷ δυνατὰ καὶ ὅσα ἐν ἀμηχάνῳ
καὶ ἀπόρῳ κεῖται παρ᾿ ἀνθρώποις“. καὶ ταῦθ᾿ ἅμα λέγων 176
ᾗ τάχιστα τὸν υἱὸν ἐξαρπάσας ἐπιτίθησι τῷ βωμῷ καὶ
σπασάμενος τῇ δεξιᾷ τὸ ξίφος ἐπέφερεν ὡς ἀναιρήσων·
φθάνει δ᾿ ὁ σωτὴρ θεὸς ἀπ᾿ ἀέρος φωνῇ μεσολαβήσας τὸ
ἔργον, ᾗ προσέταττεν ἀνέχειν καὶ μὴ ψαῦσαι τοῦ παιδός,
ὀνομαστὶ καλέσας δὶς τὸν πατέρα, ἵν᾿ ἐπιστρέψας καὶ ἀντι-
σπάσας διακωλύσῃ τὴν σφαγὴν ἐργάσασθαι. (33.) καὶ ὁ 177
μὲν διασῴζεται, τὸ δῶρον ἀντιχαρισαμένου τοῦ θεοῦ καὶ
τὸν φέροντα ἐν οἷς εὐσεβεῖτο ἀντιτιμήσαντος· τῷ δ᾿ ἤδη
καὶ ἡ πρᾶξις, εἰ καὶ μὴ τὸ τέλος ἐπηκολούθησεν, ὁλόκληρος
καὶ παντελὴς οὐ μόνον ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀλλὰ καὶ ἐν
ταῖς τῶν ἀναγινωσκόντων διανοίαις ἀνάγραπτος ἐστηλίτευται.
ἀλλὰ τοῖς φιλαπεχθήμοσι καὶ πάντα διαβάλλουσιν, οἳ ψόγον 178
πρὸ ἐπαίνου τιμᾶν ἐθίζονται, τὸ πραχθὲν ἔργον οὐ δοκεῖ
μέγα καὶ θαυμαστόν, ὡς ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν εἶναι. πολ- 179
λοὺς γὰρ καὶ ἄλλους φασὶ τῶν πάνυ φιλοικείων καὶ φιλοτέκνων
ἐπιδοῦναι τοὺς ἑαυτῶν παῖδας, τοὺς μὲν ὑπὲρ πατρίδων σφα-
γιασθησομένους, λυτήρια ἢ πολέμων ἢ αὐχμῶν ἢ ἐπομβρίας
ἢ νοσημάτων λοιμικῶν γενησομένους, τοὺς δ᾿ ὑπὲρ νενομισ-

180 μένης εὐσεβείας, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἀλήθειαν οὔσης· Ἑλλήνων
μέν γε τοὺς δοκιμωτάτους, οὐκ ἰδιώτας μόνον ἀλλὰ καὶ
βασιλεῖς, ὀλίγα φροντίσαντας ὧν ἐγέννησαν διὰ τῆς τούτων
ἀναιρέσεως δυνάμεις στρατευμάτων μεγάλας καὶ πολυανθρώ-
πους ἐν μὲν τῇ συμμαχίᾳ τεταγμένας διασῶσαι, ἐν δὲ τῇ
181 μερίδι τῶν ἐχθρῶν αὐτοβοεὶ διαφθεῖραι· βαρβαρικὰ δὲ ἔθνη
μέχρι πολλοῦ παιδοκτονίαν ὡς ὅσιον ἔργον καὶ θεοφιλὲς
προσέσθαι, ὧν μεμνῆσθαι τοῦ ἄγους καὶ τὸν ἱερώτατον
Μωυσῆν· αἰτιώμενος γὰρ αὐτοὺς τοῦ μιάσματος φάσκει,
ὅτι „τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας κατακαίουσι τοῖς
182 θεοῖς αὐτῶν“ (Deut. 12, 31)· Ἰνδῶν δὲ | τοὺς γυμνοσοφι- p.27 M.
στὰς ἄχρι νῦν, ἐπειδὰν ἄρχηται καταλαμβάνειν ἡ μακρὰ καὶ
ἀνίατος νόσος, τὸ γῆρας, πρὶν βεβαίως κρατηθῆναι, πυρὰν
νήσαντας ἑαυτοὺς ἐμπιπράναι, δυναμένους ἔτι πρὸς πολυετίαν
ἴσως ἀντισχεῖν· ἤδη δὲ καὶ γύναια προαποθανόντων ἀνδρῶν
ὁρμῆσαι γεγηθότα πρὸς τὴν αὐτὴν πυρὰν καὶ ζῶντα τοῖς
183 ἐκείνων σώμασιν ὑπομεῖναι συγκαταφλεχθῆναι· ταῦτα μὲν
εἰκότως ἄν τις τῆς εὐτολμίας θαυμάσειεν ἐκ πολλοῦ τοῦ
περιόντος καταφρονητικῶς ἔχοντα θανάτου καὶ ὡς ἐπ᾽
ἀθανασίαν αὐτὸν ἱέμενα καὶ ἀπνευστὶ θέοντα· (34.) τὸν δὲ
τί προσῆκεν ἐπαινεῖν ὡς ἐγχειρητὴν κεκαινουργημένης πρά-
ξεως, ἣν καὶ ἰδιῶται καὶ βασιλεῖς καὶ ὅλα ἔθνη δρῶσιν ἐν
184 καιροῖς; ἐγὼ δὲ πρὸς τὴν τούτων βασκανίαν καὶ πικρίαν
ἐκεῖνα λέξω· τῶν καταθυόντων παῖδας οἱ μὲν ἔθει τοῦτο
δρῶσιν, ὥσπερ ἐνίους ἔφασκον τῶν βαρβάρων, οἱ δὲ δι᾽
ἀβουλήτους καὶ μεγάλας ὑποθέσεις πόλεών τε καὶ χωρῶν
ἑτέρως κατορθοῦσθαι μὴ δυναμένων, ὧν οἱ μὲν ἀνάγκῃ τοὺς
αὑτῶν ἐπιδιδόασιν ὑπὸ δυνατωτέρων βιασθέντες, οἱ δὲ δόξης
καὶ τιμῆς ἐφιέμενοι καὶ εὐκλείας μὲν τῆς ἐν τῷ παρόντι,
185 εὐφημίας δὲ τῆς εἰς ὕστερον. οἱ μὲν οὖν ἔθει σφαγιάζοντες
οὐδὲν ὡς ἔοικε μέγα δρῶσιν· ἐγχρονίζον γὰρ ἔθος ἐξισοῦται
φύσει πολλάκις, ὡς καὶ τὰ δυσυπομόνητα καὶ δυσκαρτέρητα

ῥᾳδίως ἐπελαφρίζειν, τὰς ὑπερβολὰς τῶν φοβερῶν ἐξευμαρίζον.
τῶν δ' ἕνεκα δέους ἐπιδιδόντων ἔπαινος οὐδείς· ὁ γὰρ ἔπαινος 186
ἐν ἑκουσίοις κατορθώμασι γράφεται, τὰ δ' ἀβούλητα ἑτέροις
ἀνάκειται πράγμασιν, ἢ καιροῖς ἢ τύχαις ἢ ταῖς ἀπ' ἀνθρώ-
πων ἀνάγκαις. εἰ δέ τις δόξης ὀρεγόμενος υἱὸν ἢ θυγατέρα 187
προΐεται, ψέγοιτ' ἂν ἐνδίκως μᾶλλον ἢ ἐπαινοῖτο, θανάτῳ
τῶν φιλτάτων ὠνούμενος τιμήν, ἣν καὶ κεκτημένος ὤφειλεν
ὑπὲρ σωτηρίας τῶν τέκνων ἀπορρίπτειν. ἐρευνητέον οὖν, 188
εἰ ὑπό τινος τῶν λεχθέντων ἡττηθεὶς ἐκεῖνος ἔμελλε σφα-
γιάζειν τὸν υἱόν. ἔθους ἢ τιμῆς ἢ δέους. ἔθος μὲν οὖν τὸ
ἐπὶ παιδοκτονίᾳ Βαβυλὼν καὶ Μεσοποταμία καὶ τὸ Χαλδαίων
ἔθνος οὐ παραδέχεται, ἐν οἷς ἐτράφη καὶ ἐπεβίωσε τὸν
πλείονα χρόνον, ὡς τῇ συνεχείᾳ τῶν δρωμένων ἀμβλοτέ-
ραις ταῖς τῶν δεινῶν φαντασίαις κεκρατῆσθαι δοκεῖν. καὶ 189
μὴν οὐδὲ φόβος τις ἦν ἀπ' ἀνθρώπων — οὐδὲ γὰρ τὸ χρησθὲν
αὐτῷ μόνῳ λόγιον ᾔδει τις —, οὐδέ τις συμφορὰ κοινὴ κατ-
είληφεν, ἧς ἔδει τὴν θεραπείαν ἀναιρέσει γενέσθαι τοῦ
p.28 M. δοκιμωτάτου παιδός. ἀλλὰ θηρώμενος | ἔπαινον τῶν πολλῶν 190
ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ὥρμησε; καὶ τίς ἔπαινος ἐν ἐρημίᾳ, μηδενὸς
τοῦ μέλλοντος ἐπευφημήσειν παρόντος, ἀλλὰ καὶ τῶν δυεῖν
οἰκετῶν μακρὰν ἐπίτηδες ἀπολειφθέντων, ἵνα μὴ ἐγκαλλωπί-
ζεσθαι καὶ ἐνεπιδείκνυσθαι δοκῇ μάρτυρας ἐπαγόμενος ὧν
εὐσέβει; (35.) στόμασιν οὖν ἀχαλίνοις καὶ κακηγόροις θύρας 191
ἐπιθέντες μετριαζέτωσαν τὸν ἐν αὐτοῖς μισόκαλον φθόνον καὶ
ἀρετὰς ἀνδρῶν εὖ βεβιωκότων μὴ σινέσθωσαν, ἃς ἁρμόττον
ἦν εὐφημίᾳ συνεπικοσμεῖν. ὅτι δὲ τῷ ὄντι ἐπαινετὴ καὶ
ἀξιέραστος ἡ πρᾶξις, ἐκ πολλῶν εὐμαρὲς ἰδεῖν. πρῶτον μὲν 192
τοίνυν τὸ πείθεσθαι θεῷ παρὰ πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσι σεμνὸν
καὶ περιμάχητον εἶναι νομιζόμενον ἐν τοῖς μάλιστα ἐπε-
τήδευεν, ὡς μηδενὸς πώποτε τῶν προστεταγμένων ἀλογῆσαι,
ἄνευ δυσκολίας καὶ ἀηδίας, κἂν πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων
μεστὸν ᾖ· παρὸ καὶ τὸ χρησθὲν ἐπὶ τῷ υἱῷ γενναιότατα

193 καὶ στερρότατα ἤνεγκεν. ἔπειτ᾽ οὐκ ὄντος ἔθους ἐν τῇ χώρᾳ,
καθάπερ ἴσως παρ᾽ ἐνίοις ἐστίν, ἀνθρωποθυτεῖν, ὃ τῇ συν-
εχείᾳ τὰς τῶν δεινῶν φαντασίας εἴωθεν ἐκλύειν, αὐτὸς
ἔμελλε πρῶτος ἄρχεσθαι καινοτάτου καὶ παρηλλαγμένου
πράγματος, ὅ μοι δοκεῖ μηδεὶς ἂν ὑπομεῖναι, καὶ εἰ σιδήρου
τὴν ψυχὴν ἢ ἀδάμαντος κατεσκεύαστο· „φύσει“ γὰρ ὡς
194 εἶπέ τις „ἔργον μάχεσθαι.“ γνήσιόν τε υἱὸν πεποιημένος
μόνον τοῦτον εὐθὺς εἶχε καὶ τὸ πάθος ἐπ᾽ αὐτῷ τῆς εὐ-
νοίας γνήσιον, ὑπερβάλλον τοὺς σώφρονας ἔρωτας καὶ τὰς
195 φιλίας, ὅσαι δι᾽ ὀνόματος γεγόνασι. προσῆν δέ τι καὶ βια-
στικώτατον φίλτρον, τὸ μὴ καθ᾽ ἡλικίαν ἀλλ᾽ ἐν γήρᾳ γεγεν-
νηκέναι τὸν παῖδα· τοῖς γὰρ ὀψιγόνοις ἐπιμεμήνασί πως οἱ
τοκεῖς, ἢ τῷ μακρὸν ἐπιποθῆσαι χρόνον τὴν γένεσιν αὐτῶν ἢ
τῷ μηκέθ᾽ ἑτέρους ἐλπίζειν ἔσεσθαι, τῆς φύσεως ἐνταῦθα
196 ἱσταμένης ὡς ἐπὶ τελευταῖον καὶ ὕστατον ὅρον. ἐκ πολυ-
παιδίας μὲν οὖν ἕνα προέσθαι θεῷ καθάπερ ἀπαρχήν τινα
τέκνων παράδοξον οὐδέν, ἔχοντα τὰς ἐπὶ τοῖς ζῶσιν ἡδονὰς
οὐ μικρὰ παραμύθια καὶ μειλίγματα τῆς ἐπὶ τῷ σφαγια-
σθέντι λύπης· ὃν δὲ μόνον τις ἔσχεν ἀγαπητὸν διδοὺς
λόγου παντὸς μεῖζον ἔργον διαπράττεται, μηδὲν οἰκειότητι
χαριζόμενος, ἀλλ᾽ ὅλῃ τῇ ῥοπῇ πρὸς τὸ θεοφιλὲς ταλαν-
197 τεύων. ἐκεῖνο μὲν δὴ ἐξαίρετον καὶ μόνῳ σχεδόν τι τούτῳ
πεπραγμένον· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, κἂν ὑπὲρ σωτηρίας πατρί-
δων ἢ στρατευμάτων ἐπιδιδῶσι σφαγιασθησομένους τοὺς
ἑαυτῶν, ἢ οἴκοι καταμένουσιν ἢ μακρὰν ἀφίστανται τῶν βωμῶν
ἤ, κἂν παρατυγχάνωσι, τὰς ὄψεις ἀποστρέφονται θεάσασθαι
198 μὴ ὑπομένοντες, ἄλλων ἀναιρούντων· ὁ δ᾽ ὥσπερ ἱερεὺς
αὐτὸς κατήρχετο τῆς ἱερουργίας, ἐφ᾽ υἱῷ τὰ πάντα ἀρίστῳ p.29M.
φιλοστοργότατος πατήρ· ἐμέλισε δ᾽ ἂν ἴσως καὶ νόμῳ τῶν
ὁλοκαυτωμάτων (cf. Lev. 1, 6 al.) κατὰ μέλη τὸν υἱὸν
ἱερουργῶν. οὕτως οὐ τὸ μέν τι μέρος ἀπέκλινε πρὸς τὸν
παῖδα, τὸ δέ τι πρὸς εὐσέβειαν, ἀλλ᾽ ὅλην τὴν ψυχὴν δι᾽

ὅλων ὁσιότητι προσεκλήρωσεν ὀλίγα φροντίσας συγγενικοῦ
αἵματος. τί δὴ τῶν εἰρημένων πρὸς ἑτέρους κοινόν; τί δ' 199
οὐκ ἐξαίρετον καὶ παντὸς λόγου κρεῖττον; ὥς τόν γε μὴ
φύσει βάσκανον καὶ φιλοπόνηρον καταπλαγῆναι καὶ θαυμάσαι
τῆς περιττῆς ἄγαν εὐσεβείας, οὐχ ἅπαντα ὅσα εἶπον ἀθρόα
εἰς νοῦν βαλλόμενον, ἀλλὰ κἂν ἕν τι τῶν πάντων· ἱκανὴ γὰρ
καὶ ἡ ἑνὸς φαντασία τύπῳ τινὶ βραχεῖ — βραχὺ δ' οὐδὲν
ἔργον σοφοῦ — μέγεθος ψυχῆς καὶ ὕψος ἐμφῆναι.

(36.) Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐπὶ τῆς ῥητῆς καὶ φανερᾶς 200
ἀποδόσεως ἵσταται τὰ λεχθέντα, φύσιν δὲ τοῖς πολλοῖς ἀδηλο-
τέραν ἔοικε παρεμφαίνειν, ἣν οἱ τὰ νοητὰ πρὸ τῶν αἰσθη-
τῶν ἀποδεχόμενοι καὶ ὁρᾶν δυνάμενοι γνωρίζουσιν. ἔστι 201
δὲ τοιάδε· ὁ μελλήσας σφαγιάζεσθαι καλεῖται Χαλδαϊστὶ
μὲν Ἰσαάκ, Ἑλληνιστὶ δὲ μεταληφθέντος τοῦ ὀνόματος
„γέλως“· γέλως δ' οὐχ ὁ κατὰ παιδιὰν ἐγγινόμενος σώματι
παραλαμβάνεται τὰ νῦν, ἀλλ' ἡ κατὰ διάνοιαν εὐπάθεια καὶ
χαρά. ταύτην ὁ σοφὸς ἱερουργεῖν λέγεται δεόντως θεῷ 202
διὰ συμβόλου παριστάς, ὅτι τὸ χαίρειν μόνῳ θεῷ οἰκειότατόν
ἐστιν· ἐπίλυπον μὲν γὰρ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ περιδεές,
ἢ παρόντων κακῶν ἢ προσδοκωμένων, ὡς ἢ ἐπὶ τοῖς ἐν
χερσὶν ἀβουλήτοις ἀνιᾶσθαι ἢ ἐπὶ τοῖς μέλλουσι ταραχῇ καὶ
φόβῳ κραδαίνεσθαι· ἄλυπος δὲ καὶ ἄφοβος καὶ παντὸς
πάθους ἀμέτοχος ἡ τοῦ θεοῦ φύσις εὐδαιμονίας καὶ μακα-
ριότητος παντελοῦς μόνη μετέχουσα. τῷ δὴ τὴν ἀληθῆ 203
ταύτην ὁμολογίαν ὡμολογηκότι τρόπῳ χρηστὸς ὢν καὶ
φιλάνθρωπος ὁ θεός, φθόνον ἐληλακὼς ἀφ' ἑαυτοῦ, προσ-
ηκόντως ἀντιχαρίζεται τὸ δῶρον, καθ' ὅσον ἔχει δυνάμεως
ὁ ληψόμενος, καὶ μόνον οὐ ταῦτα θεσπίζει λέγων· „τὸ μὲν 204
τῆς χαρᾶς γένος καὶ τὸ χαίρειν ὅτι οὐκ ἔστιν ἑτέρου πλὴν
ἐμοῦ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων κτῆμα, σαφῶς οἶδα, κεκτημένος
δ' ὅμως οὐ φθονῶ τοῖς ἀξίοις χρῆσθαι· ἄξιος δὲ τίς ἂν
εἴη, πλὴν εἴ τις ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς βουλήμασιν ἕποιτο;

τούτῳ γὰρ ἥκιστα μὲν ἀνιᾶσθαι ἥκιστα δὲ φοβεῖσθαι συμ-
βήσεται πορευομένῳ ταύτην τὴν ὁδόν, ᾗ πάθεσι μὲν καὶ
κακίαις ἐστὶν ἄβατος, εὐπαθείαις δὲ καὶ ἀρεταῖς ἐμπεριπα-
205 τεῖται.“ μηδεὶς δ' ὑπολαβέτω τὴν ἄκρατον καὶ ἀμιγῆ λύπης
χαρὰν ἀπ' οὐρανοῦ καταβαίνειν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ | κέκραται p.30M.
ἐξ ἀμφοῖν, περιττεύοντος τοῦ κρείττονος· ὅνπερ τρόπον καὶ
τὸ φῶς ἐν οὐρανῷ μὲν ἄκρατον καὶ ἀμιγὲς σκότους ἐστίν,
ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ σελήνην ἀέρι ζοφερῷ κεκραμένον φαίνεται.
206 ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας δοκεῖ μοι καὶ πρότερον γελάσασα
ἡ ἀρετῆς ἐπώνυμος Σάρρα πρὸς τὸν πυνθανόμενον ἀρνήσα-
σθαι τὸν γέλωτα (Gen. 18, 15), καταδείσασα μή ποτε ἄρα
τὸ χαίρειν οὐδενὸς ὂν γενητοῦ, μόνου δὲ τοῦ θεοῦ, σφετε-
ρίζηται· διόπερ θαρσύνων αὐτὴν ὁ ἱερὸς λόγος φησί· μηδὲν
207 εὐλαβηθῇς, ὄντως ἐγέλασας καὶ μέτεστί σοι χαρᾶς. οὐ γὰρ
εἴασεν ὁ πατὴρ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος λύπαις καὶ ὀδύναις
καὶ ἄχθεσιν ἀνιάτοις ἐμφέρεσθαι, παρέμιξε δὲ καὶ τῆς ἀμεί-
νονος φύσεως, εὐδιάσαι καὶ γαληνιάσαι ποτὲ τὴν ψυχὴν
δικαιώσας· τὴν δὲ τῶν σοφῶν καὶ τὸν πλείω χρόνον τοῦ
βίου γήθειν καὶ εὐφραίνεσθαι τοῖς τοῦ κόσμου θεωρήμασιν
ἐβουλήθη.

208 (37.) Τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς εὐσεβείας, εἰ
καὶ πολλῶν ἄλλων ἐστὶν ἀφθονία, λελέχθω. διερευνητέον
δὲ καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους αὐτοῦ δεξιότητα· τῆς γὰρ
αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ
περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον, ὁσιότης μὲν πρὸς θεόν, δικαιοσύνη
δὲ πρὸς ἀνθρώπους, θεωρεῖται. πάντα μὲν οὖν τὰ πεπραγ-
μένα μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι, δυεῖν δὲ ἢ τριῶν οὐκ ἄτοπον
209 ἐπιμνησθῆναι. πολυάργυρος καὶ πολύχρυσος ἐν τοῖς μάλιστα
ὢν καὶ θρεμμάτων πολυζώους ἔχων ἀγέλας καὶ τῶν ἐγχω-
ρίων καὶ αὐτοχθόνων τοῖς ἱκανὰ κεκτημένοις ἐν τῷ περι-
ουσιάζειν ἁμιλλώμενος καὶ πλουσιώτερος γεγονὼς ἢ κατὰ
μέτοικον ὑπ' οὐδενὸς ἐμέμφθη τῶν ὑποδεξαμένων, ἀλλ' ὑπὸ

πάντων τῶν εἰς πεῖραν ἐλθόντων ἐπαινούμενος διετέλεσεν.
εἰ δὲ καί τις, οἷα φιλεῖ πολλάκις, ἐκ θεραπόντων καὶ τῶν 210
συνδιατριβόντων ἅμιλλα καὶ διαφορὰ πρὸς ἑτέρους ἐγένετο,
ταύτην ἐπειρᾶτο διαλύειν ἡσυχῇ βαρυτέρῳ ἤθει τὰ φιλόνεικα
καὶ ταραχώδη καὶ στασιαστικὰ πάντα προβεβλημένος καὶ
τῆς ψυχῆς ἀπεληλακώς. καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, εἰ πρὸς τοὺς 211
ἀλλοτρίους τοιοῦτος ἦν, οἳ βαρυτέρᾳ καὶ δυνατωτέρᾳ χειρὶ
συμφωνήσαντες ἠμύναντο ἂν ἄρχοντα χειρῶν ἀδίκων, ὁπότε
καὶ πρὸς τοὺς γένει μὲν οἰκείους, γνώμῃ δ' ἠλλοτριωμένους,
ἐρήμους καὶ μόνους καὶ πολλῷ καταδεέστερα κεκτημένους
ἐμετρίαζεν, ἐλαττούμενος ἑκὼν ἐν οἷς πλεονεκτεῖν ἐδύνατο.
ἦν γὰρ ἀδελφιδοῦς αὐτῷ, τῆς πατρίδος ὅτε μετανίστατο, 212
συνεξεληλυθώς, ἀβέβαιος, ὑπαμφίβολος, ἀντιρρέπων ὧδε
p. 31 M. κἀκεῖσε, τοτὲ μὲν προσσαίνων | φιλικοῖς ἀσπάσμασι, τοτὲ δὲ
ἀφηνιάζων καὶ ἀπαυχενίζων διὰ τὴν τῶν τρόπων ἀνωμαλίαν.
ὅθεν καὶ τὸ οἰκετικὸν αὐτῷ δύσερι καὶ ταραχῶδες ἦν σωφρο- 213
νιστὴν οὐκ ἔχον καὶ μάλιστα τὸ ποιμενικὸν μακρὰν τοῦ
δεσπότου διεζευγμένον· ἀπελευθεριάζοντες γοῦν ὑπ' αὐθαδείας
ἀεὶ διεφέροντο τοῖς προεστηκόσι τῶν θρεμμάτων τοῦ σοφοῦ
τὰ πολλὰ εἴκουσι διὰ τὴν τοῦ δεσπότου πραϋπάθειαν· ὑφ' οὗ
πρὸς ἀπόνοιαν ἐπιδόντες καὶ θράσος ἀναίσχυντον ὤργων, μηνι-
ῶντες ἤδη καὶ τὸ ἀκατάλλακτον ἐν αὑτοῖς ζωπυροῦντες, ἕως
ἀπηνάγκασαν τοὺς ἀδικουμένους εἰς ἄμυναν ὁρμῆσαι. μάχης 214
δὲ ἐμβριθεστάτης γενομένης, ἀκούσας ὁ ἀστεῖος τὴν ἀντε-
φόρμησιν, εἰδὼς ἐπικυδεστέραν οὖσαν τὴν αὑτοῦ μερίδα πλήθει
τε καὶ δυνάμει, τὴν διαφορὰν οὐκ εἴασεν ἄχρι νίκης ἐλθεῖν,
ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀνιᾶσαι τὸν ἀδελφιδοῦν ἐφ' ἥττῃ τῶν ἰδίων,
ἀλλ' ἐν μεθορίῳ στὰς συμβατηρίοις λόγοις τοὺς διαφερομένους
κατήλλαξεν, οὐ πρὸς τὸ παρὸν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα
χρόνον. εἰδὼς γὰρ ὅτι συνοικοῦντες μὲν καὶ ἐν ταὐτῷ 215
διαιτώμενοι γνωσιμαχοῦντες φιλονεικήσουσι στάσεις ἀεὶ καὶ
πολέμους κατ' ἀλλήλων ἐγείροντες, ἵνα μὴ τοῦτο γένοιτο,

συμφέρον ὑπέλαβεν εἶναι παραιτήσασθαι τὸ ὁμοδίαιτον καὶ τὴν
οἴκησιν διαζεῦξαι· καὶ μεταπεμψάμενος τὸν ἀδελφιδοῦν αἵρεσιν
αὐτῷ δίδωσι τῆς ἀμείνονος χώρας, ἄσμενος ὁμολογῶν ἣν
ἂν ἐπιλέξηται μερίδα λήψεσθαι· κερδανεῖν γὰρ κέρδος μέγι-
216 στον, τὴν εἰρήνην. καίτοι τίς ἂν ἕτερος ἀσθενεστέρῳ παρα-
χωρήσειεν οὑτινοσοῦν ἰσχυρότερος ὤν; τίς δὲ νικᾶν δυνά-
μενος βούλοιτ' ἂν ἡττᾶσθαι, μὴ συγχρώμενος τῷ δύνασθαι;
μόνος δὲ οὗτος τὸ ἄριστον οὐκ ἐν ῥώμῃ καὶ πλεονεξίᾳ τιθέ-
μενος ἀλλ' ἐν ἀστασιάστῳ βίῳ καὶ τό γε ἐπ' αὐτὸν ἧκον
μέρος ἡσυχάζοντι πάντων ἔδοξεν εἶναι θαυμασιώτατος.
217 (38.) Ἐπειδὴ τοίνυν ὡς ἐπ' ἀνθρώπου ἡ λέξις ἐγκω-
μιαστικὴ λέλεκται, μηνύονται δὲ καὶ τρόποι ψυχῆς κατὰ τοὺς
ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ μετιόντας, ἁρμόττον ἂν εἴη
218 καὶ τούτους ἀνερευνῆσαι. μυρίοι μὲν οὖν εἰσιν ἀπὸ μυρίων
ἀφορμῶν κατὰ παντοδαπὰς ἰδέας πραγμάτων συνιστάμενοι,
δύο δ' οἱ νυνὶ μέλλοντες ἐπικρίνεσθαι τρόποι, ὧν ὁ μὲν
πρεσβύτερος, ὁ δὲ νεώτερος, πρεσβύτερος μὲν ὁ τὰ πρῶτα
καὶ ἡγεμονικὰ τῇ φύσει τιμῶν, νεώτερος δὲ ὁ τὰ ὑπήκοα
219 καὶ ἐν ἐσχατιαῖς ἐξεταζόμενα. πρεσβύτερα μὲν οὖν καὶ ἡγε-
μονικὰ φρόνησις καὶ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία
καὶ πᾶν ὅ τι περὶ ἀρετὴν | καὶ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· p. 32 M.
νεώτερα δὲ πλοῦτος καὶ δόξα καὶ ἀρχὴ καὶ εὐγένεια, οὐχ ἡ
ἀληθής, ἀλλ' ἣν οἱ πολλοὶ νομίζουσι, καὶ ὅσα ἄλλα τὴν
τρίτην μετὰ τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ τάξιν εἴληχεν, ἥτις
220 εὐθύς ἐστι καὶ τελευταία. τούτων οὖν τῶν τρόπων ἑκά-
τερος ἔχει καθάπερ τινὰς ποίμνας καὶ ἀγέλας, ὁ μὲν τῶν
ἐκτὸς ὀρεγόμενος ἄργυρον, χρυσόν, ἐσθῆτας, πάντα ὅσα τοῦ
πλουτεῖν ὗλαι καὶ παρασκευαί, καὶ πάλιν ὅπλα, μηχανήματα,
τριήρεις, ἱππικὴν καὶ πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, τὰς πρὸς
ἡγεμονίαν ἀφορμάς, ἐξ ὧν περιγίνεται τὸ βεβαίως κρατεῖν, ὁ δὲ
καλοκἀγαθίας ἐραστὴς τὰ καθ' ἑκάστην ἀρετὴν δόγματα καὶ
221 τὰ σοφίας αὐτῆς θεωρήματα. προστάται δὲ καὶ ἐπιμεληταὶ

τούτων ἑκατέρων εἰσί τινες οἷα θρεμμάτων ποιμένες, τῶν
μὲν ἐκτὸς οἱ φιλοχρήματοι καὶ φιλόδοξοι καὶ στρατηγιῶντες
καὶ ὅσοι τὴν ἐπὶ τοῖς πλήθεσι δυναστείαν ἀγαπῶσι, τῶν δὲ
περὶ ψυχὴν ὅσοι φιλόκαλοι καὶ φιλάρετοι, μὴ τὰ νόθα πρὸ
τῶν γνησίων ἀλλὰ τὰ γνήσια πρὸ τῶν νόθων ἀγαθὰ αἱρού-
μενοι. γίνεται οὖν φυσική τις αὐτοῖς ἡ διαμάχη μηδὲν ἐγνω- 222
κόσι τῶν αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἀπᾴδουσι καὶ διαφερομένοις ἀεὶ περὶ
πράγματος συνεκτικωτάτου τῶν ἐν βίῳ, τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἡ
κρίσις τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν. ἄχρι μὲν οὖν τινος 223
ἐπολεμεῖτο ἡ ψυχὴ καὶ τὴν στάσιν ταύτην ἐχώρει μήπω
κεκαθαρμένη παντελῶς, ἀλλ᾽ ἔτι τῶν παθῶν καὶ νοσημάτων
παρευημερούντων τοὺς ὑγιαίνοντας λόγους· ἀφ᾽ οὗ δὲ ἤρξατο
δυνατωτέρα γίνεσθαι καὶ ῥώμῃ κραταιοτέρᾳ τὸν ἐπιτειχισμὸν
τῶν ἐναντίων δοξῶν καθαιρεῖν, πτερυξαμένη καὶ φρονήματος
ὑποπλησθεῖσα τὸν τὰς ἐκτὸς ὕλας τεθαυμακότα τρόπον ἐν
αὑτῇ διατειχίζει καὶ διαζεύγνυσι καὶ ὡς ἀνθρώπῳ διαλεγο-
μένη φησίν· ἀμήχανον ὁμοδίαιτον εἶναί σε καὶ ὁμόσπονδον 224
ἐραστῇ σοφίας καὶ ἀρετῆς. ἴθι δὴ καὶ μετοικισάμενος μακρὰν
ἀποζεύχθητι, μηδεμίαν ἔχων κοινωνίαν, ἀλλὰ μηδὲ σχεῖν
δυνάμενος· ὅσα γὰρ ὑπολαμβάνεις εἶναι δεξιά, ταῦτ᾽ οἴεται
ἐκεῖνος εὐώνυμα, καὶ ὅσα τοὐναντίον σκαιά, ταῦτα παρ᾽
ἐκείνῳ νενόμισται δεξιά.

(39.) Οὐ τοίνυν εἰρηνικὸς καὶ φιλοδίκαιος αὐτὸ μόνον 225
ἦν ὁ ἀστεῖος, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖος καὶ πολεμικός· οὐχ ἕνεκα
τοῦ πολεμεῖν — οὐ γὰρ δύσερις ἦν καὶ φιλόνεικος —, ἀλλ᾽
ὑπὲρ βεβαίου τῆς πρὸς τὸ μέλλον εἰρήνης, ἣν οἱ ἀντίπαλοι
p.33 M. καθῄρουν. | σαφεστάτη δὲ πίστις τὰ πραχθέντα. τὴν πρὸς 226
ἀνατολὰς μοῖραν τῆς οἰκουμένης τέτταρες μεγάλοι βασιλεῖς
εἰλήχεσαν, οἷς ὑπήκουεν ἔθνη τὰ ἑῷα, τά τε ἐκτὸς καὶ
ἐντὸς Εὐφράτου. τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέμενεν ἀστασίαστα
πειθαρχοῦντα τοῖς τῶν βασιλέων ἐπιτάγμασι καὶ τοὺς ἐτησίους
δασμοὺς ἀπροφασίστως εἰσφέροντα· μόνη δὲ ἡ Σοδομιτῶν

χώρα, πρὶν καταφλεχθῆναι, παραλύειν ἤρξατο τὴν εἰρήνην
227 ἀπόστασιν ἐκ πολλοῦ διανοουμένη. πάνυ γὰρ οὔσης εὐδαίμονος πέντε βασιλεῖς ἐπεκράτουν τάς τε πόλεις καὶ τὴν γῆν δασάμενοι πολλὴν μὲν οὐκ οὖσαν. εὔσταχυν δὲ καὶ εὔδενδρον καὶ καρπῶν περίπλεων· ὃ γὰρ ταῖς ἄλλαις τὸ μέγεθος, τοῦθ' ἡ ἀρετὴ Σοδόμοις παρέσχεν, ὅθεν καὶ πλείους ἐραστὰς ἔσχεν
228 ἡγεμόνας τὸ κάλλος αὐτῆς καταπλαγέντας. οὗτοι τὸν ἄλλον χρόνον τοὺς ἐπιταχθέντας φόρους ἀπεδίδοσαν τοῖς ἐκλογεῦσι τῶν χρημάτων, τοὺς δυνατωτέρους ὧν ἦσαν ὕπαρχοι τιμῶντες ἅμα καὶ δεδιότες· ἐπεὶ δὲ ἐκορέσθησαν ἀγαθῶν καί, ὅπερ φιλεῖ, κόρος ὕβριν ἐγέννησε, πλέον τῆς δυνάμεως φρονήσαντες ἀπαυχενίζουσι τὸ πρῶτον, εἶθ' οἷα κακοὶ δοῦλοι δεσπόταις
229 τοῖς ἑαυτῶν ἐπιτίθενται στάσει πιστεύσαντες ἢ ῥώμῃ. οἱ δὲ τῆς ἑαυτῶν εὐγενείας ὑπομνησθέντες καὶ φραξάμενοι δυνατωτέρᾳ χειρὶ μάλα καταφρονητικῶς ᾔεσαν ὡς αὐτοβοεὶ περιεσόμενοι καὶ συμπλακέντες τοὺς μὲν εὐθὺς εἰς φυγὴν ἀνεσκέδασαν, τοὺς δὲ ἐπιστροφάδην κτείνοντες ἡβηδὸν διαφθείρουσιν, αἰχμαλώτων δὲ πολὺν ὄχλον ἀγαγόντες μετὰ τῆς ἄλλης λείας διενέμοντο· προσαπάγουσι μέντοι καὶ τοῦ σοφοῦ τὸν ἀδελφιδοῦν εἰς μίαν τῆς πενταπόλεως οὐκ ἐκ πολλοῦ
230 μετῳκηκότα. (40.) τοῦτο μηνυθὲν ὑπό τινος τῶν ἐκ τῆς τροπῆς διασωθέντων χαλεπῶς αὐτὸν ἠνίασε καὶ οὐκέτ' ἠρέμει διὰ τοῦτο συγκεχυμένος καὶ ζῶντα πενθῶν τὸ ἀργαλεώτερον ἢ εἰ τεθνεῶτα ἐπύθετο· τέλος μὲν γάρ, ὡς αὐτό που δηλοῖ τοὔνομα, τῶν κατὰ τὸν βίον ἁπάντων καὶ μάλιστα κακῶν ᾔδει τὴν τελευτήν, μυρία δὲ τῶν ἀβουλήτων
231 ἐφεδρεύοντα τοῖς ζῶσι. διώκειν δ' εὐτρεπιζόμενος ἐπὶ τῷ ῥύσασθαι τὸν ἀδελφιδοῦν ἠπόρει συμμάχων, ἅτε ξένος ὢν καὶ μέτοικος καὶ μηδενὸς τολμῶντος ἀμάχοις δυνάμεσι
232 τοσούτων βασιλέων καὶ ἄρτι νενικηκότων ἐναντιοῦσθαι. καινοτάτην δ' ἐξεῦρε συμμαχίαν — πόρος γὰρ ἐν ἀπόροις, ὅταν δικαίων καὶ φιλανθρώπων ἔργων ἐφίηταί τις, εὑρίσκεται —·

συναγαγὼν γὰρ τοὺς οἰκέτας καὶ τοῖς ἀργυρωνήτοις προσ-
τάξας οἴκοι καταμένειν — ἔδεισε γὰρ ἐξ αὐτῶν αὐτομολίαν —
τοὺς οἰκότριβας καταλέγει καὶ διανείμας εἰς ἑκατονταρχίας
τρισὶν ἐπῄει τάξεσιν, οὐ ταύταις πεποιθώς — πολλοστὴ γὰρ
ἦν μοῖρα τῶν παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν —, ἀλλὰ τῷ ὑπερμάχῳ
p.34 M. καὶ προαγωνιστῇ τοῦ | δικαίου θεῷ. συντείνων οὖν 233
ἔσπευδε μηδὲν τάχους ἀνιείς, ἕως καιροφυλακήσας νυκτὸς
ἐπιπίπτει τοῖς πολεμίοις δεδειπνοποιημένοις ἤδη καὶ πρὸς
ὕπνον μέλλουσι τρέπεσθαι· καὶ τοὺς μὲν ἐν εὐναῖς ἱέρευε,
τοὺς δ' ἀντιταχθέντας ἄρδην ἀνῄρει, πάντων δ' ἐρρωμένως
ἐπεκράτει τῷ θαρραλέῳ τῆς ψυχῆς μᾶλλον ἢ ταῖς παρα-
σκευαῖς. καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν, ἕως τὴν μὲν ἀντίπαλον 234
στρατιὰν βασιλεῦσιν αὐτοῖς ἡβηδὸν ἀνελὼν πρὸ τοῦ στρατο-
πέδου κατεστόρεσε, τὸν δὲ ἀδελφιδοῦν ἀνήγαγε μετὰ λαμπρᾶς
καὶ ἐπιφανεστάτης νίκης ἅπασαν τὴν ἵππον καὶ τὴν τῶν
ἄλλων πληθὺν ὑποζυγίων καὶ λείαν ἀφθονωτάτην προσπαρα-
λαβών. ὃν θεασάμενος ὁ μέγας ἱερεὺς τοῦ μεγίστου θεοῦ 235
ἐπανιόντα καὶ τροπαιοφοροῦντα σῶον μετὰ σώου τῆς ἰδίας
δυνάμεως — οὐδένα γὰρ τῶν συνόντων ἀπέβαλε —. κατα-
πλαγεὶς τὸ μέγεθος τῆς πράξεως καὶ ὅπερ εἰκὸς ἐννοηθείς,
ὡς οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης καὶ συμμαχίας κατωρθώθη,
τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχαῖς αὐτὸν γεραίρει
καὶ ἐπινίκια ἔθυε καὶ πάντας τοὺς συναραμένους τῷ ἀγῶνι
λαμπρῶς εἱστία, γεγηθὼς καὶ συνηδόμενος ὡς ἐπ' οἰκείῳ
κατορθώματι· καὶ ἦν τῷ ὄντι οἰκεῖον αὐτῷ· „κοινὰ“ γὰρ
κατὰ τὴν παροιμίαν „τὰ φίλων“, πολὺ δὲ πλέον τὰ τῶν ἀγα-
θῶν, οἷς ἓν τέλος εὐαρεστεῖν θεῷ.

(41.) Ταῦτα μὲν οὖν αἱ ῥηταὶ γραφαὶ περιέχουσιν. 236
ἀσώματα δὲ ὅσοι καὶ γυμνὰ θεωρεῖν τὰ πράγματα δύνανται,
οἱ ψυχῇ μᾶλλον ἢ σώματι ζῶντες, φήσουσι τῶν ἐννέα βασι-
λέων τοὺς μὲν τέτταρας εἶναι τὰς ἐν ἡμῖν τῶν τεττάρων
παθῶν δυνάμεις, ἡδονῆς, ἐπιθυμίας, φόβου, λύπης, τοὺς δὲ

πέντε τὰς ἰσαρίθμους αἰσθήσεις, ὅρασιν, ἀκοήν, γεῦσιν,
237 ὄσφρησιν, ἁφήν. τρόπον γάρ τινα βασιλεύουσι καὶ ἄρχουσιν
ἡμῶν ἀνημμέναι τὸ κράτος, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως· ὑπήκοοι γὰρ
αἱ πέντε τῶν τεττάρων εἰσὶ καὶ φόρους αὐταῖς καὶ δασμοὺς
238 ἀναγκαίους φέρουσιν ὑπὸ φύσεως ὁρισθέντας. ἐξ ὧν γὰρ
ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ ὀσφρανθῶμεν ἢ γευσώμεθα ἢ
ἁψώμεθα, λῦπαι καὶ ἡδοναὶ καὶ φόβοι καὶ ἐπιθυμίαι συνί-
στανται, μηδενὸς τῶν παθῶν καθ' αὑτὸ σθένοντος, εἰ μὴ
239 ἐχορηγεῖτο ταῖς διὰ τῶν αἰσθήσεων παρασκευαῖς. αὗται
γὰρ ἐκείνων δυνάμεις εἰσίν, ἢ διὰ χρωμάτων καὶ σχημάτων
ἢ διὰ φωνῆς τῆς ἐν τῷ λέγειν ἢ ἀκούειν ἢ διὰ χυλῶν ἢ δι'
ἀτμῶν ἢ τῶν ἐν ἁπτοῖς, ἃ μαλακὰ καὶ σκληρὰ ἢ τραχέα |
καὶ λεῖα ἢ θερμὰ καὶ ψυχρά· ταῦτα γὰρ πάντα διὰ τῶν p.35 M.
240 αἰσθήσεων ἑκάστῳ τῶν παθῶν χορηγεῖται. καὶ μέχρι μὲν
οἱ λεχθέντες ἀποδίδονται φόροι, μένει τοῖς βασιλεῦσιν ἡ
ὁμαιχμία, ὅταν δὲ μηκέθ' ὁμοίως συντελῶνται, στάσεις εὐθὺς
καὶ πόλεμοι συνίστανται· τοῦτο δὲ συμβαίνειν ἔοικεν, ὅταν
ἀφικνῆται τὸ ἐπώδυνον γῆρας, ἐν ᾧ τῶν μὲν παθῶν ἀσθενέ-
στερον οὐδὲν γίνεται, τάχα δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς δυνάμεως
κραταιότερον, ἀμυδραὶ δὲ ὄψεις καὶ ὦτα δυσήκοα καὶ ἑκάστη
τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀμβλυτέρα, μηκέθ' ὁμοίως ἕκαστα
ἀκριβοῦν καὶ δικάζειν δυναμένη μηδ' ἴσα τῷ πλήθει ὑπο-
τελεῖν· εἰκότως οὖν ἐξασθενήσασαι πάντα τρόπον καὶ κλι-
θεῖσαι δι' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων παθῶν ῥᾳδίως ἀνα-
241 τρέπονται. φυσικώτατα δὲ ἐκεῖνο εἴρηται, ὅτι τῶν πέντε
βασιλέων δύο μὲν εἰς φρέατα ἐμπίπτουσι, τρεῖς δὲ πρὸς
φυγὴν ὥρμησαν (Gen. 14, 10)· ἁφὴ μὲν γὰρ καὶ γεῦσις
ἄχρι τῶν τοῦ σώματος βαθυτάτων ἀφικνοῦνται σπλάγχνοις
παραπέμπουσαι τὰ οἰκεῖα πρὸς διοίκησιν, ὀφθαλμοὶ δὲ καὶ
ὦτα καὶ ὄσφρησις ἔξω τὰ πολλὰ βαίνουσαι ἀποδιδράσκουσι
242 τὴν δουλείαν τοῦ σώματος. οἷς ἅπασιν ἐφεδρεύων ὁ ἀστεῖος,
ἐπειδὴ κατεῖδε τὰ σύμμαχα καὶ φίλα πρὸ μικροῦ νοσοῦντα

καὶ πόλεμον ἀντ' εἰρήνης ταῖς ἐννέα βασιλείαις γενόμενον,
πρὸς τὰς πέντε τῶν τεττάρων περὶ κράτους ἀρχῆς ἁμιλλω-
μένων, ἐξαπιναίως καιροφυλακήσας ἐπιτίθεται, φιλοτιμούμενος
δημοκρατίαν, τὴν ἀρίστην τῶν πολιτειῶν, ἀντὶ τυραννίδων καὶ
δυναστειῶν ἐν τῇ ψυχῇ καταστήσασθαι καὶ τὸ ἔννομον καὶ
τὸ δίκαιον ἀντὶ παρανομίας καὶ ἀδικίας, αἳ τέως ἐπεκράτουν.
ἔστι δ' οὐ πλάσμα μύθου τὸ λεχθέν, ἀλλὰ πρᾶγμα τῶν 243
ἀψευδεστάτων ἐν ἡμῖν αὐτοῖς θεωρούμενον· πολλάκις μὲν
γὰρ ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὰ πάθη διατηροῦσιν αἱ αἰσθήσεις
χορηγοῦσαι τὰ αἰσθητὰ αὐτοῖς, πολλάκις δὲ καὶ στασιάζουσι
μηκέτ' ἀξιοῦσαι τὰ ἴσα τελεῖν ἢ μὴ δυνάμεναι διὰ τὸ παρ-
εῖναι τὸν σωφρονιστὴν λόγον· ὃς ἐπειδὰν ἀναλάβῃ τὴν
αὑτοῦ παντευχίαν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ τούτων δόγματα καὶ
θεωρήματα, δύναμιν ἀνανταγώνιστον, ἐρρωμενέστατα κρατεῖ·
φθαρτὰ γὰρ ἀφθάρτῳ συνοικεῖν οὐ θέμις. αἱ μὲν οὖν ἐννέα 244
δυναστεῖαι τεττάρων παθῶν καὶ πέντε αἰσθήσεων φθαρταί
τε καὶ φθορᾶς αἴτιαι, ὁ δ' ὁρμητηρίῳ χρώμενος ταῖς ἀρεταῖς
λόγος ἱερὸς καὶ θεῖος ὄντως, ἐν ἀριθμῷ ταττόμενος δεκάδι
τῇ παντελείᾳ, πρὸς ἅμιλλαν ἐλθών, ἐρρωμενεστέρᾳ δυνάμει
τῇ κατὰ θεὸν χρώμενος ἀνὰ κράτος νικᾷ τὰς εἰρημένας
δυναστείας.

p.36 M. (42.) | Χρόνῳ δ' ὕστερον αὐτῷ τελευτᾷ ἡ γυνὴ 245
θυμηρεστάτη καὶ τὰ πάντα ἀρίστη, μυρία δείγματα τῆς
φιλανδρίας ἐνεγκαμένη, τὴν σὺν αὐτῷ τῶν συγγενῶν ἀπό-
λειψιν, τὴν ἐκ τῆς οἰκείας ἀνενδοίαστον μετάστασιν, τὰς ἐπὶ
τῆς ἀλλοδαπῆς συνεχεῖς καὶ ἐπαλλήλους πλάνας, τὰς κατὰ
λιμὸν ἐνδείας, τὰς ἐν πολέμοις συστρατείας. ἀεὶ γὰρ καὶ 246
πανταχοῦ παρῆν οὐδένα τόπον ἢ καιρὸν ἀπολείπουσα, κοι-
νωνὸς ὄντως βίου καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων, ἐξ
ἴσου δικαιοῦσα μετέχειν ἀγαθῶν ὁμοῦ καὶ κακῶν· οὐ γὰρ
ὥσπερ ἔνιαι τὰς μὲν κακοπραγίας ἀπεδίδρασκε, ταῖς δ' εὐτυ-
χίαις ἐφήδρευεν, ἀλλὰ τὸν ἐν ἀμφοτέραις κλῆρον ὡς ἐπι-

βάλλοντα καὶ ἁρμόττοντα γαμετῇ μετὰ προθυμίας πάσης
247 ἀνεδέχετο. (43.) πολλὰ δὲ ἔχων ἐγκώμια τῆς ἀνθρώπου
διεξιέναι, ἑνὸς ὑπομνησθήσομαι, ὃ γενήσεται καὶ τῶν ἄλλων
σαφεστάτη πίστις. ἄγονος γὰρ οὖσα καὶ στεῖρα, δείσασα μὴ
κατὰ τὸ παντελὲς ἔρημος γενεᾶς ὁ θεοφιλὴς οἶκος ἀπολειφθῇ,
248 προσελθοῦσα τῷ ἀνδρί φησι τάδε· „πολὺν μὲν ἤδη χρόνον
συμβιοῦμεν ἀλλήλοις εὐαρεστοῦντες, οὗ δὲ χάριν καὶ αὐτοὶ
συνεληλύθαμεν καὶ ἡ φύσις τὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡρμόσατο
κοινωνίαν, τέκνων γένεσις οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰσαῦθις ἐξ
249 ἐμοῦ γε ὑπερήλικος ἤδη γεγονυίας ἐλπίζεται. μὴ δὴ παρα-
πόλαυε τῆς ἐμῆς ἀγονίας μηδ᾽ ἕνεκα τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας
αὐτὸς δυνάμενος εἶναι πατὴρ κεκώλυσο· ζηλοτυπία γὰρ
οὐκ ἂν γένοιτό μοι πρὸς ἑτέραν, ἣν οὐ δι᾽ ἐπιθυμίαν ἄλογον
250 ἄξῃ, νόμον δὲ φύσεως ἐκπιμπλὰς ἀναγκαῖον. οὗ χάριν οὐχ
ὑπερθήσομαι νυμφοστολεῖν ὡς τὸ ἐνδέον ἐμοὶ μέλλουσαν ἐκ-
πληροῦν· καὶ εἴ γε ἀπαντήσειαν αἱ περὶ σπορᾶς τέκνων εὐχαί,
σὰ μὲν ἔσται τὰ γεννώμενα γνήσια, θέσει δὲ πάντως ἐμά.
251 πρὸς δὲ τὸ ἀνύποπτον τῆς ζηλοτυπίας ἐμήν, εἰ βούλει, θερά-
παιναν ἀγαγοῦ, τὸ μὲν σῶμα δούλην, ἐλευθέραν δὲ καὶ εὐγενῆ
τὴν διάνοιαν, ἧς ἐκ πολλῶν χρόνων πεῖραν ἔλαβον καὶ
βάσανον, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν
ἤχθη, γένος μὲν Αἰγυπτίαν, τὴν δὲ προαίρεσιν Ἑβραίαν.
252 ἔστι μὲν ἡμῖν οὐσία πολλὴ καὶ ἄφθονος πλοῦτος, οὐχ ὡς
μετοίκοις — ἤδη γὰρ τῶν αὐτοχθόνων τοὺς ἐν εὐτυχίαις
λαμπραῖς ὑπερβάλλομεν —, κληρονόμος δ᾽ οὐδεὶς ἀποδέδεικται
καὶ διάδοχος, καίτοι γε εἶναι δυνάμενος, ἂν ταῖς ἐμαῖς παραι-
253 νέσεσι πεισθῇς.“ ὁ δὲ θαυμάσας τῆς γυναικὸς ἔτι μᾶλλον
τὴν ἀεὶ καινουμένην φιλανδρίαν καὶ νεάζουσαν καὶ τὸ περὶ
τοῦ μέλλοντος ἐξεταστικὸν καὶ προμηθὲς ἄγεται τὴν ὑπ᾽
αὐτῆς δοκιμασθεῖσαν ἄχρι τοῦ παιδοποιήσασθαι, | ὡς δ᾽ οἱ p.37 M.
σαφέστατα διηγούμενοί φασιν, ἄχρι τοῦ μόνον ἐγκύμονα γενέ-
σθαι· γενομένης δ᾽ οὐκ εἰς μακράν, ἀποσχέσθαι διά τε

φυσικὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν τιμήν, ἣν ἀπένεμε τῇ γαμετῇ.
γίνεται μὲν οὖν υἱὸς ἐκ τῆς θεραπαινίδος εὐθὺς τότε, 254
γίνεται δὲ καὶ μακροῖς χρόνοις ὕστερον γνήσιος ἀπεγνωκόσι
τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν, ἆθλον καλοκἀγαθίας ἐλπίδος πάσης
τελειότερον τοῦ φιλοδώρου θεοῦ παρασχόντος.

(44.) Τοσαῦτα μὲν ἀπόχρη δείγματα περὶ τῆς γυναικὸς 255
εἰρῆσθαι, πλείω δ' ἐστὶν ἐγκώμια τοῦ σοφοῦ. ὧν ὀλίγῳ
πρότερον ἔνια διεξῆλθον· λέξω δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν τελευτὴν
τῆς γυναικὸς οὐκ ἄξιον ἔργον ἡσυχασθῆναι. τοιαύτην γὰρ 256
ἀποβαλὼν κοινωνὸν τοῦ σύμπαντος βίου, οἵαν ἔδειξεν ὁ λόγος
καὶ μηνύουσιν οἱ χρησμοί, τῆς λύπης ἐπαποδυομένης ἤδη
καὶ κατὰ τῆς ψυχῆς κονιομένης ὥσπερ ἀθλητὴς ἐπεκράτησε
ῥώσας καὶ θαρσύνας εὖ μάλα τὸν ἀντίπαλον φύσει τῶν
παθῶν λογισμόν, ᾧ συμβούλῳ παρὰ πάντα τὸν βίον χρώμενος
τότε διαφερόντως ἠξίωσε πείθεσθαι τὰ βέλτιστα παραινοῦντι
καὶ συμφέροντα. ἦν δὲ ταυτί· μήτε πλέον τοῦ μετρίου 257
σφαδᾴζειν ὡς ἐπὶ καινοτάτῃ καὶ ἀγενήτῳ συμφορᾷ μήτε
ἀπαθείᾳ καθάπερ μηδενὸς ὀδυνηροῦ συμβεβηκότος χρῆσθαι,
τὸ δὲ μέσον πρὸ τῶν ἄκρων ἑλόμενον μετριοπαθεῖν πειρᾶ-
σθαι, τῇ μὲν φύσει τὸ οἰκεῖον χρέος ἀπολαβούσῃ μὴ
δυσχεραίνοντα, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἡσυχῇ καὶ πράως ἐπελαφρί-
ζοντα. μαρτυρίαι δὲ τούτων ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις κατά- 258
κεινται, ἃς οὐ θέμις ψευδομαρτυριῶν ἁλῶναι, μηνύουσαι ὅτι
βραχέα τῷ σώματι ἐπιδακρύσας θᾶττον ἀπανέστη τοῦ νεκροῦ,
τὸ πενθεῖν ἐπὶ πλέον, ὡς ἔοικεν, ἀλλότριον ἡγησάμενος σοφίας,
ὑφ' ἧς ἀνεδιδάχθη τὸν θάνατον νομίζειν μὴ σβέσιν ψυχῆς,
ἀλλὰ χωρισμὸν καὶ διάζευξιν ἀπὸ σώματος, ὅθεν ἦλθεν
ἀπιούσης· ἦλθε δέ, ὡς ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ δεδήλωται,
παρὰ θεοῦ. καθάπερ δὲ οὐδεὶς ἂν ἄχθοιτο τῶν μετρίων 259
χρέος ἢ παρακαταθήκην ἀποτίνων τῷ προεμένῳ, τὸν αὐτὸν
τρόπον οὐδὲ τῆς φύσεως ἀπολαμβανούσης τὰ οἰκεῖα χαλε-
παίνειν ᾤετο δεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀναγκαίοις ἀσμενίζειν. ὡς δ' 260

ἧκον οἱ ἐν τέλει τῶν κατὰ τὴν χώραν συναλγήσοντες, ἰδόντες
οὐδὲν τῶν ἐν ἔθει παρ' αὐτοῖς γινομένων ἐπὶ τοῖς πενθοῦσιν,
οὐκ ὀλόφυρσιν, οὐ θρῆνον, οὐ κοπετόν, οὐκ ἀνδρῶν, οὐ γυναι-
κῶν, ἀλλὰ τῆς συμπάσης οἰκίας εὐσταθῆ καὶ νηφάλιον κατή-
φειαν, ἐθαύμαζον οὐ μετρίως καὶ τὸν ἄλλον βίον προκατα-
261 πεπληγμένοι τοῦ ἀνδρός. εἶτ' οὐ στέγοντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ
τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ μεγέθη καὶ κάλλη — πάντα γὰρ ἦν ἐξαί-
ρετα — προσελθόντες ἐξεφώνησαν | „βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ p.38 M.
σὺ ἐν ἡμῖν“ (Gen. 23, 6), ἀληθέστατα λέγοντες· αἱ μὲν
γὰρ ἄλλαι βασιλεῖαι πρὸς ἀνθρώπων καθίστανται, πολέμοις
καὶ στρατείαις καὶ κακοῖς ἀμυθήτοις, ἅπερ ἀντεπιφέρουσιν
ἀλληλοκτονοῦντες οἱ δυναστειῶν ἐφιέμενοι, πεζὰς καὶ ἱππικὰς
καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἐπιτειχίζοντες· τὴν δὲ τοῦ σοφοῦ
βασιλείαν ὀρέγει θεός, ἣν παραλαβὼν ὁ σπουδαῖος οὐδενὶ
μὲν αἴτιος γίνεται κακοῦ, πᾶσι δὲ τοῖς ὑπηκόοις ἀγαθῶν
κτήσεως ὁμοῦ καὶ χρήσεως, εἰρήνην καὶ εὐνομίαν καταγ-
γέλλων.
262 (45.) Ἔστι δὲ καὶ ἀνάγραπτος ἔπαινος αὐτῷ χρησμοῖς
μαρτυρηθείς, οὓς Μωυσῆς ἐθεσπίσθη, δι' οὗ μηνύεται ὅτι
„ἐπίστευσε τῷ θεῷ“ (Gen. 15,6), ὅπερ λεχθῆναι μὲν βραχύ-
263 τατόν ἐστιν, ἔργῳ δὲ βεβαιωθῆναι μέγιστον. τίνι γὰρ ἄλλῳ
πιστευτέον; ἆρά γε ἡγεμονίαις ἢ δόξαις καὶ τιμαῖς ἢ περι-
ουσίᾳ πλούτου καὶ εὐγενείᾳ ἢ ὑγείᾳ καὶ εὐαισθησίᾳ ἢ ῥώμῃ
καὶ κάλλει σώματος; ἀλλὰ ἀρχὴ μὲν πᾶσα σφαλερὸν μυρίους
ἔχουσα τοὺς λοχῶντας ἐφέδρους· εἰ δέ που καὶ βεβαιωθείη,
μετὰ μυρίων ὅσων κακῶν, ἃ δρῶσι καὶ πάσχουσιν οἱ ἐν ταῖς
264 ἡγεμονίαις, βεβαιοῦται. δόξαι δὲ καὶ τιμαὶ κτῆμα σφαλερώ-
τατον, ἐν ἀκρίτοις ἤθεσι καὶ πτηνοῖς λόγοις ἀνεξετάστων
ἀνθρώπων σαλεῦον· κἂν εἰ παραμένοι, γνήσιον ἀγαθὸν ἔχειν
265 οὐ πέφυκε. πλοῦτοι δὲ καὶ εὐγένειαι προσορίζονται μὲν
καὶ τοῖς φαυλοτάτοις· εἰ δὲ καὶ μόνοις σπουδαίοις, ἐγκώμια
266 προγόνων καὶ τύχης ἀλλ' οὐ τῶν ἐχόντων εἰσίν. ἀλλ' οὐδ'

ἐπὶ τοῖς περὶ τὸ σῶμα μέγα φρονεῖν ἄξιον, ἐν οἷς τὰ ἄλογα
ζῷα πλεονεκτεῖ· τίς γὰρ ἀνθρώπων ἰσχυρότερος ἢ ῥωμα-
λεώτερος ταύρου μὲν ἐν ἡμέροις, ἐν δ' ἀγρίοις λέοντος;
τίς δ' ὀξυωπέστερος ἱέρακος ἢ ἀετοῦ; τίς δὲ περὶ ἀκοὴν
εὐτυχὴς οὕτως, ὡς τῶν ζῴων τὸ νωθέστατον, ὄνος; τίς δὲ
περὶ τὰς ὀσφρήσεις κυνὸς ἀκριβέστερος, ὅν φασιν οἱ κυνη-
γετικοὶ ῥινηλατοῦντα τοῖς μακρὰν πτώμασιν εὐσκόπως ἐπι-
τρέχειν οὐ προϊδόμενον; ὅπερ γὰρ ὄψις ἑτέροις, τοῦτο
μυκτῆρες κυσὶ θηρευτικοῖς καὶ ἰχνευτικοῖς. ὑγιεινότατά γε 267
μὴν καὶ ὡς ἔνι μάλιστα ἄνοσα πλεῖστα τῶν ἀλόγων ζῴων
ἐστίν. ἐν δὲ τῷ περὶ κάλλους ἀγῶνι καὶ τῶν ἀψύχων ἔνιά
μοι δοκεῖ νικᾶν δύνασθαι τὰς ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν
εὐμορφίας καὶ ὑπερβάλλειν, ἀγάλματα καὶ ξόανα καὶ ζωγρα-
φήματα καὶ συνόλως ὅσα γραφικῆς ἔργα καὶ πλαστικῆς ἐν
ἑκατέρᾳ τέχνῃ κατορθούμενα, περὶ ἃ σπουδάζουσιν Ἕλληνες
ὁμοῦ καὶ βάρβαροι πρὸς κόσμον τῶν πόλεων ἐν τοῖς ἐπιφανε-
p.39 M. στάτοις χωρίοις ἀνατιθέντες. (46.) μόνον οὖν ἀψευδὲς | καὶ 268
βέβαιον ἀγαθὸν ἡ πρὸς θεὸν πίστις, παρηγόρημα βίου,
πλήρωμα χρηστῶν ἐλπίδων, ἀφορία μὲν κακῶν, ἀγαθῶν δὲ
φορά, κακοδαιμονίας ἀπόγνωσις, γνῶσις εὐσεβείας, κλῆρος
εὐδαιμονίας, ψυχῆς ἐν ἅπασι βελτίωσις ἐπερηρεισμένης καὶ
ἐφιδρυμένης τῷ πάντων αἰτίῳ καὶ δυναμένῳ μὲν πάντα,
βουλομένῳ δὲ τὰ ἄριστα. καθάπερ γὰρ οἱ μὲν δι' ὀλι- 269
σθηρᾶς ὁδοῦ βαδίζοντες ὑποσκελίζονται καὶ πίπτουσιν, οἱ
δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ λεωφόρου ἀπταίστῳ χρῶνται πορείᾳ, οὕτως
οἱ διὰ τῶν σωματικῶν μὲν καὶ τῶν ἐκτὸς τὴν ψυχὴν ἄγοντες
οὐδὲν ἀλλ' ἢ πίπτειν αὐτὴν ἐθίζουσιν — ὀλισθηρὰ γὰρ
ταῦτά γε καὶ πάντων ἀβεβαιότατα —, οἱ δὲ διὰ τῶν
κατὰ τὰς ἀρετὰς θεωρημάτων ἐπὶ θεὸν σπεύδοντες ἀσφαλῆ
καὶ ἀκράδαντον ὁδὸν εὐθύνουσιν, ὡς ἀψευδέστατα φάναι,
ὅτι ὁ μὲν ἐκείνοις πεπιστευκὼς ἀπιστεῖ θεῷ, ὁ δ' ἀπιστῶν
ἐκείνοις πεπίστευκε θεῷ. ἀλλ' οὐ μόνον τὴν πρὸς τὸ ὂν 270

πίστιν αὐτῷ μαρτυροῦσιν οἱ χρησμοί, τὴν βασιλίδα τῶν ἀρετῶν,
ἀλλὰ καὶ πρῶτον αὐτὸν ἀπεφήναντο „πρεσβύτερον“ (Gen.
24, 1), τῶν πρὸ αὐτοῦ τριπλάσια καὶ πολλαπλάσια ἔτη βιω-
σάντων, ὧν οὐδένα παρειλήφαμεν ἀξιωθέντα ταύτης τῆς προσ-
271 ρήσεως. καὶ μήποτ' εἰκότως· ὁ γὰρ ἀληθείᾳ πρεσβύτερος
οὐκ ἐν μήκει χρόνων ἀλλ' ἐν ἐπαινετῷ καὶ τελείῳ βίῳ θεω-
ρεῖται. τοὺς μὲν οὖν αἰῶνα πολὺν τρίψαντας ἐν τῇ μετὰ σώ-
ματος ζωῇ δίχα καλοκἀγαθίας πολυχρονίους παῖδας λεκτέον,
μαθήματα πολιᾶς ἄξια μηδέποτε παιδευθέντας, τὸν δὲ φρονή-
σεως καὶ σοφίας καὶ τῆς πρὸς θεὸν πίστεως ἐρασθέντα λέγοι
τις ἂν ἐνδίκως εἶναι πρεσβύτερον, παρωνυμοῦντα τῷ πρώτῳ.
272 τῷ γὰρ ὄντι πρῶτος ὁ σοφὸς τοῦ ἀνθρώπων γένους, ὡς κυβερ-
νήτης μὲν ἐν νηΐ, ἄρχων δ' ἐν πόλει, στρατηγὸς δ' ἐν πολέμῳ,
καὶ ψυχὴ μὲν ἐν σώματι, νοῦς δ' ἐν ψυχῇ, καὶ πάλιν οὐρανὸς
273 μὲν ἐν κόσμῳ, θεὸς δ' ἐν οὐρανῷ. ὃς τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως
ἀγάμενος τὸν ἄνδρα πίστιν ἀντιδίδωσιν αὐτῷ, τὴν δι' ὅρκου
βεβαίωσιν ὧν ὑπέσχετο δωρεῶν, οὐκέτι μόνον ὡς ἀνθρώπῳ
θεός, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλος γνωρίμῳ διαλεγόμενος· φησὶ γὰρ
„κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα“ (Gen. 22, 16), παρ' ᾧ ὁ λόγος ὅρκος
ἐστίν, ἕνεκα τοῦ τὴν διάνοιαν ἀκλινῶς καὶ παγίως ἔτι μᾶλλον
274 ἢ πρότερον ἐρηρεῖσθαι. πρεσβύτερος μὲν οὖν καὶ πρῶτος ἔστι
τε καὶ λεγέσθω ὁ ἀστεῖος, νεώτερος δὲ καὶ ἔσχατος πᾶς ἄφρων,
275 τὰ νεωτεροποιὰ καὶ ἐν ἐσχατιαῖς ταττόμενα μετιών. ταῦτα | μὲν p.40M.
οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. τῷ δὲ πλήθει καὶ μεγέθει τῶν
ἐπαίνων ἐπιτιθεὶς ὥσπερ τινὰ κεφαλὴν τοῦ σοφοῦ φησιν, ὅτι
τὸν θεῖον νόμον καὶ τὰ θεῖα προστάγματα πάντα ἐποίησεν ὁ
ἀνὴρ οὗτος (Gen. 26, 5), οὐ γράμμασιν ἀναδιδαχθείς, ἀλλ'
ἀγράφῳ τῇ φύσει σπουδάσας ὑγιαινούσαις καὶ ἀνόσοις ὁρμαῖς
ἐπακολουθῆσαι· περὶ δὲ ὧν ὁ θεὸς ὁμολογεῖ, τί προσῆκεν ἀν-
276 θρώπους ἢ βεβαιότατα πιστεύειν; τοιοῦτος ὁ βίος τοῦ πρώτου καὶ
ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ἐστίν, ὡς μὲν ἔνιοι φήσουσι, νόμιμος, ὡς
δ' ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος ἔδειξε, νόμος αὐτὸς ὢν καὶ θεσμὸς ἄγραφος.

ΦΙΛΩΝΟΣ

ΒΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΟΠΕΡ ΕΣΤΙ ΠΕΡΙ ΙΩΣΗΦ

---

p.41 M. (1.) Τρεῖς μέν εἰσιν ἰδέαι, δι' ὧν τὸ ἄριστον τέλος, 1
μάθησις, φύσις, ἄσκησις, τρεῖς δὲ καὶ σοφῶν οἱ πρεσβύτατοι
κατὰ Μωυσῆν ἐπώνυμοι τούτων· ὧν τοὺς βίους ἀναγεγραφώς,
τόν τε ἐκ διδασκαλίας καὶ τὸν αὐτομαθῆ καὶ τὸν ἀσκητικόν,
τέταρτον κατὰ τὸ ἑξῆς ἀναγράψω τὸν πολιτικόν, οὗ πάλιν ἐπώ-
νυμον ἕνα τῶν φυλάρχων διασυνίστησιν ἐκ πρώτης ἡλικίας
συγκροτηθέντα. ἤρξατο μέντοι συγκροτεῖσθαι περὶ ἔτη γεγο- 2
νὼς ἑπτακαίδεκα τοῖς κατὰ ποιμενικὴν θεωρήμασιν, ἃ συνᾴδει
τοῖς περὶ πόλιν· ὅθεν οἶμαι καὶ τὸ ποιητικὸν γένος „ποι-
μένας λαῶν“ τοὺς βασιλεῖς εἴωθεν ὀνομάζειν· ὁ γὰρ τὴν
ποιμενικὴν κατωρθωκὼς ἄριστος ἂν εἴη καὶ βασιλεύς, τῆς
καλλίστης ζῴων ἀγέλης, ἀνθρώπων, τὴν ἐπιμέλειαν ἐν ταῖς
ἐλάττονος σπουδῆς ἀξίαις ἀναδιδαχθείς· καὶ καθάπερ τῷ 3
μέλλοντι πολεμαρχεῖν καὶ στρατηγεῖν ἀναγκαιότατον αἱ περὶ τὰ
p.42 M. κυνηγέσια μελέται, τὸν | αὐτὸν τρόπον καὶ οἷς ἐλπὶς ἐπι-
τροπεῦσαι πόλεως οἰκειότατον ποιμενικὴ προάγων τις οὖσα
ἐπιστασίας καὶ στρατηγίας. ἐνορῶν οὖν ὁ πατὴρ αὐτῷ 4
φρόνημα εὐγενὲς καὶ μεῖζον ἢ κατ' ἰδιώτην ἐθαύμαζε καὶ
περιεῖπε καὶ τῶν ἄλλων υἱῶν μᾶλλον ἔστεργεν, ἐπειδὴ ὀψί-
γονος ἦν, ὅπερ οὐδενὸς ἧττον ἀγωγόν ἐστιν εἰς εὔνοιαν· καὶ

ἅτε φιλόκαλος ὢν ἐζωπύρει τὴν τοῦ παιδὸς φύσιν ἐξαιρέτοις
καὶ περιτταῖς ἐπιμελείαις, ἵνα μὴ ἐντύφηται μόνον, ἀλλὰ καὶ
5 θᾶττον ἐκλάμψῃ. (2.) φθόνος δὲ ὁ ἀεὶ ταῖς μεγάλαις εὐπρα-
γίαις ἀντίπαλος καὶ τότε πᾶσι τοῖς μέρεσιν οἰκίαν κατορθοῦσαν
ἐπιθέμενος διέστησε καθ' ἑνὸς πολλοὺς ἀδελφοὺς ἀλείψας,
οἳ τῇ πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίᾳ τοῦ πατρὸς ἰσόρροπον δύσνοιαν
ἐπεδείκνυντο μισοῦντες ὅσον ἐστέργετο· τὸ δὲ μῖσος οὐκ
ἐξελάλουν, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς ἐταμίευον, ὅθεν εἰκότως ἀργαλεώ-
τερον ἐφύετο· τὰ γὰρ στεγόμενα πάθη μὴ διαπνέοντα τοῖς
6 ἐπισχοῦσι λόγοις βαρύτερα. χρώμενος οὖν ἀκάκοις τοῖς
ἤθεσι καὶ τὴν ὑποικουροῦσαν ἔχθραν ἐκ τῶν ἀδελφῶν οὐ
συνιείς, ὄναρ ἰδὼν αἴσιον, ὡς δὴ εὔνοις διηγεῖται· „ἔδοξα“
γάρ φησιν „ἀμήτου καιρὸν ἐφεστάναι καὶ πάντας ἡμᾶς
ἀφικομένους εἰς τὸ πεδίον ἐπὶ τὴν τοῦ καρποῦ συλλογὴν
δρέπανα λαβόντας θερίζειν, αἰφνίδιον δὲ τὸ μὲν ἐμὸν δράγμα
ὑπανίστασθαι καὶ μετεωρισθὲν ὀρθοῦσθαι, τὰ δὲ ὑμέτερα
ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος ἐπιδραμόντα τεθηπέναι καὶ μετὰ
7 τιμῆς τῆς πάσης προσκυνεῖν“. οἱ δὲ εἰς σύνεσιν ἀκριβεῖς καὶ
δεινοὶ διὰ συμβόλων ἰχνηλατῆσαι πρᾶγμ' ἀδηλούμενον εἰκόσι
στοχασμοῖς „μὴ νομίζεις“ ἔφασαν „ἔσεσθαι βασιλεὺς ἡμῶν
καὶ κύριος; ταῦτα γὰρ διὰ τῆς κατεψευσμένης φαντασίας
ὑπαινίττῃ.“ τὸ δὲ μῖσος ἔτι μᾶλλον ἐζωπυρεῖτο προσλαμ-
8 βάνον ἀεί τινα καινὴν πρόφασιν εἰς συναύξησιν. ὁ δὲ
οὐδὲν ὑπιδόμενος ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις ὄναρ ἰδὼν ἕτερον
καταπληκτικώτερον τοῦ προτέρου τοῖς ἀδελφοῖς ἀνέφερεν·
ᾤετο γὰρ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἕνδεκα ἀστέρας ἥκοντας
προσκυνεῖν αὐτόν, ὡς τὸν πατέρα θαυμάσαντα τὸ γεγονὸς
ἐναποθέσθαι τῇ διανοίᾳ ταμιεύοντα καὶ σκοπούμενον τὸ ἐσό-
9 μενον. ἐμβριθῶς δ' ἐνουθέτει τὸν παῖδα κατὰ δέος τοῦ μή
τι διαμαρτεῖν καί φησιν· „ἆρα δυνησόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ
καὶ οἱ ἀδελφοὶ προσκυνῆσαί σε; — διὰ μὲν γὰρ ἡλίου τὸν
πατέρα, διὰ δὲ σελήνης τὴν μητέρα, διὰ δὲ τῶν ἕνδεκα

p.43 M. ἀστέρων τοὺς | ἕνδεκα ἀδελφοὺς ὑποσημαίνειν ἔοικας —· ὃ
μηδὲ εἰς νοῦν ποτε ἔλθοι τὸν σόν, ὦ παῖ, λαθοῦσα δὲ καὶ
ἡ μνήμη τῶν φανέντων ὑπεξέλθοι· τὸ γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς
οἰκείοις ἐλπίζειν καὶ καραδοκεῖν ἡγεμονίαν ἀπευκτὸν ἄγαν παρ'
ἐμοὶ κριτῇ, νομίζω δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν, ὅσοις ἰσότητος μέλει
καὶ συγγενικῶν δικαίων.“ εὐλαβηθεὶς δ' ὁ πατήρ, μή τις 10
ἐκ τῆς συνδιαιτήσεως ἐπιγένηται ταραχὴ καὶ στάσις τοῖς
ἀδελφοῖς μνησικακοῦσιν ὑπὲρ τῶν ὀνειράτων τῷ θεασαμένῳ,
τοὺς μὲν ἐκπέμπει ποιμανοῦντας, τὸν δὲ οἴκοι παρεφύλαττεν
ἄχρι καιροῦ τοῦ προσήκοντος, εἰδὼς ὅτι τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν
καὶ νοσημάτων λέγεται εἶναι χρόνος ἰατρός, ἱκανὸς καὶ πένθος
ἀνελεῖν καὶ θυμὸν σβέσαι καὶ φόβον θεραπεῦσαι· πάντα γὰρ
ἐξευμαρίζει καὶ ὅσα κατὰ τὴν φύσιν δυσίατα. ὡς δ' ἐτόπασε 11
μηδὲν ἔτι ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἔχθος ὑποικουροῦν, ἐκπέμπει
τὸν υἱὸν ἅμα μὲν τοὺς ἀδελφοὺς ἀσπασόμενον, ἅμα δὲ καὶ
δηλώσοντα, πῶς ἔχουσιν αὐτοί τε καὶ αἱ τῶν θρεμμάτων
ἀγέλαι. (3.) ταύτην τὴν ὁδὸν ἀρχὴν συνέβη γενέσθαι μεγά- 12
λων κακῶν τε αὖ καὶ ἀγαθῶν παρ' ἐλπίδας ἑκατέρων. ὁ
μὲν γὰρ ταῖς ἐπισκήψεσι πειθαρχῶν τοῦ πατρὸς ᾔει πρὸς τοὺς
ἀδελφούς, οἱ δὲ μακρόθεν ἀφικνούμενον ἰδόντες ἄλλος ἄλλῳ
διελάλουν οὐδὲν εὔφημον, ὁπότε οὐδ' ὀνομαστὶ προσαγορεύειν
ἠξίουν αὐτόν, ἀλλ' ὀνειροπλῆγα καὶ „ἐνυπνιαστὴν“ καὶ τοιαῦτα
ἐπεφήμιζον καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προῆγον ὀργῆς, ὥστε καὶ τὸν ἐπ'
αὐτῷ φόνον οὐ πάντες ἀλλ' οἱ πλείους ἐβούλευον καὶ ὑπὲρ
τοῦ μὴ καταφωραθῆναι ῥιπτεῖν ἀνελόντες ἐγνώκεσαν εἰς
ὄρυγμα γῆς βαθύτατον· πολλαὶ δέ εἰσι περὶ τὸν τόπον ὕδατος
ὀμβρίου δεξαμεναί. καὶ μικροῦ τὸ μέγιστον ἄγος, ἀδελ- 13
φοκτονίαν, εἰργάσαντο, εἰ μὴ παρηγορίαις τοῦ πρεσβυτάτου
μόλις ἐπείσθησαν, ὃς παρῄνει μὴ ἐφάψασθαι τοῦ μιάσματος,
ἀλλ' αὐτὸ μόνον εἰς ἓν τῶν ὀρυγμάτων ῥῖψαι, διανοούμενός
τι σωτήριον, ἵνα λαβὼν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπαθῆ παντὸς
κακοῦ παραπέμψῃ τῷ πατρί. συναινεσάντων δέ, ὁ μὲν 14

προσιὼν ἠσπάζετο, οἱ δὲ ὡς πολέμιον συλλαβόντες ἀπαμπί-
σχουσι τὴν ἐσθῆτα καὶ τὸν μὲν καθιμῶσιν εἰς βαθεῖς
βόθρους, τὴν δ' ἐρίφου αἵματι φοινίξαντες διαπέμπονται τῷ
15 πατρὶ πρόφασιν ὡς ὑπὸ θηρίων δαπανηθέντος. (4.) ἐκείνῃ
δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατά τινα συντυχίαν ἔμποροί τινες ὡδοιπόρουν
τῶν ἔθος ἐχόντων ἀπ' Ἀραβίας εἰς Αἴγυπτον κομίζειν φόρτον·
οἷς ἀνελκύσαντες τὸν ἀδελφὸν πιπράσκουσιν, ἡγησαμένου
τὴν γνώμην τοῦ καθ' ἡλικίαν τετάρτου· καὶ γὰρ οὗτός μοι
δοκῶ δείσας, μή ποθ' ὑπὸ τῶν ὀργὴν ἀμείλικτον ἐπ' αὐτῷ
ζωπυρούντων δολοφονηθῇ, συνεβούλευσεν ἀποδόσθαι δουλείαν
16 ὑπαλλαττόμενος | θανάτου, κουφότερον κακὸν μείζονος. ὁ δὲ p.44 M.
πρεσβύτατος — οὐ γὰρ παρῆν πιπρασκομένου — διακύψας
καὶ μὴ κατιδών, ὃν ἀπολελοίπει πρὸ μικροῦ, ἐβόα καὶ
ἐκεκράγει καὶ τὰς ἐσθῆτας περιρρηξάμενος ἄνω καὶ κάτω
καθάπερ ἐμμανὴς ἐφέρετο τὰς χεῖρας κροτῶν καὶ τὰς τρίχας
17 τίλλων, „τί πέπονθε;“ λέγων· „εἴπατε, ζῇ ἢ τέθνηκεν; εἰ
μὲν οὐκ ἔστι, δείξατέ μοι τὸν νεκρόν, ἵν' ἐπιδακρύσας τῷ
πτώματι λωφήσω τῆς συμφορᾶς· ἰδὼν κείμενον παρηγορη-
θήσομαι. τί καὶ νεκρῷ μνησικακοῦμεν; πρὸς τοὺς ἐκποδὼν
φθόνος οὐδεὶς φύεται. εἰ δὲ ζῇ, ποῖ γῆς ἀπελήλυθε; φυλάτ-
τεται παρὰ τίσιν; οὐ γὰρ δὴ κἀγὼ καθάπερ ἐκεῖνος ἐν ὑπο-
18 ψίαις εἰμί, ὡς ἀπιστεῖσθαι.“ εἰπόντων δ' ὅτι πέπραται καὶ
τὴν τιμὴν ἐπιδεικνυμένων, „καλὴν ἐμπορίαν“ εἶπεν „ἐστεί-
λασθε· τὰ κέρδη διανειμώμεθα· τοῖς ἀνδραποδισταῖς περὶ κακίας
ἄθλων ἁμιλλησάμενοι στεφανηφορῶμεν, προσυπερβάλλοντες
αὐτοὺς ὠμότητι σεμνυνώμεθα· κατὰ ἀλλοτρίων ἐκεῖνοι συν-
19 τίθενται, κατὰ δ' οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἡμεῖς. κεκαι-
νούργηται μέγα ὄνειδος, περιβόητος αἰσχύνη. μνημεῖα καλο-
κἀγαθίας οἱ πατέρες ἡμῶν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
ἀπέλιπον, ἀπολείψομεν καὶ ἡμεῖς ἀπιστίας καὶ μισανθρωπίας
ἀθεραπεύτους διαβολάς· φθάνουσι γὰρ αἱ τῶν μεγαλουργη-
θέντων φῆμαι πανταχόσε, τῶν μὲν ἐπαινετῶν θαυμαζόμεναι,

τῶν δ' ὑπαιτίων ψόγου καὶ κατηγορίας τυγχάνουσαι. τίνα 20
ἄρα τρόπον ὁ πατὴρ ἡμῶν τὴν περὶ τῶν συμβεβηκότων
ἀκοὴν δέξεται; τρισμακαρίῳ καὶ τρισευδαίμονι τὸν καθ' ἡμᾶς
βίον ἀβίωτον παρέσχησθε. τὸν πραθέντα τῆς δουλείας ἢ
τοὺς πεπρακότας τῆς ὠμότητος οἰκτιεῖται; πολὺ μᾶλλον εὖ
οἶδα ἡμᾶς, ἐπεὶ καὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν χαλεπώτερον·
τὸ μὲν γὰρ δυσὶ βοηθεῖται τοῖς μεγίστοις, ἐλέῳ καὶ ἐλπίδι,
τὸ δ' οὐδετέρου μετέχον ἅπασιν ἡττᾶται τοῖς κριταῖς. ἀλλὰ 21
τί ταῦτα θρηνῶν ἀπηχῶ; βέλτιον ἡσυχάζειν, μὴ καὶ αὐτὸς
παραπολαύσω τινὸς ἀπευκτοῦ· τραχύτατοι γάρ ⟨ἐστε⟩ εἰς ὀργὴν
καὶ ἀπαραίτητοι καὶ πνεῖ λαμπρὸς ἔτι ὁ ἐν ἑκάστῳ θυμός."
(5.) ὡς δ' ἤκουσεν ὁ πατὴρ οὐ τἀληθές, ὅτι πέπραται ὁ 22
υἱὸς αὐτοῦ, τὸ δὲ ψεῦδος, ὅτι τέθνηκε καὶ ὡς ὑπὸ θηρίων
ἐξανάλωται, πληχθεὶς τὰ μὲν ὦτα διὰ τῶν λεγομένων, τοὺς
δ' ὀφθαλμοὺς διὰ τοῦ φανέντος — ὁ γὰρ χιτὼν αὐτοῦ κατε-
p.45 M. σχισμένος | καὶ κατῃκισμένος καὶ πολλῷ αἵματι πεφοινιγμένος
ἐκεκόμιστο —, συγχυθεὶς ὑπὸ τῆς περιπαθήσεως ἀχανὴς
ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἔκειτο, μηδ' ὅσον τὴν κεφαλὴν ἐπᾶραι
δυνάμενος, θλιβούσης καὶ ἐκτραχηλιζούσης τῆς συμφορᾶς.
εἶθ' ὥσπερ τινὰ πηγὴν δακρύων ἐξαίφνης ἀνιεὶς μετ' οἰμωγῆς 23
πικρᾶς παρειὰς καὶ γένεια καὶ στέρνα κατένιπτε καὶ τὰς
περὶ αὐτὸν ἐσθῆτας ἅμα τοιαῦτ' ἐπιλέγων· „οὐχ ὁ θάνατός
με λυπεῖ, τέκνον, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος· εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης
τῆς σῆς, παρηγορούμην, ἐθεράπευσα, ἐνοσήλευσα πρότερον,
ἀποθνῄσκοντι τελευταίων ἀσπασμῶν ἐκοινώνησα, τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κειμένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς
ἐκήδευσα, τῶν νομιζομένων οὐδὲν παρέλιπον. ἀλλ' εἰ καὶ 24
ἐπὶ τῆς ξένης, εἶπον ἄν· τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως
ἀπολαβούσης, ὦ οὗτος, μὴ κατήφει· πρὸς ζῶντας αἱ πατρί-
δες, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος· ὠκύμορος οὐδεὶς ἢ
πάντες ἄνθρωποι, καὶ γὰρ ὁ μακροβιώτατος ὀλιγοχρόνιος
ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. εἰ δὲ δὴ καὶ βιαίως καὶ ἐξ ἐπι- 25

βουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν ἄν μοι κουφότερον κακόν, ὑπ'
ἀνθρώπων ἀναιρεθέντος, οἳ κτείναντες νεκρὸν ἂν ἠλέησαν,
ὡς ἐπαμήσασθαι κόνιν καὶ τὸ σῶμα συγκρύψαι· εἰ δὲ καὶ
πάντων ἐγεγένηντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχον ἢ ῥίψαντες
ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι; τῶν δ' ἐν ὁδῷ παριόντων ἴσως τις
ἐπιστὰς καὶ θεασάμενος, οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως,
ἐπιμελείας καὶ ταφῆς ἠξίωσε. νυνὶ δ', ὡς λόγος, ἀτιθάσοις
καὶ σαρκοβόροις θηρσὶν εὐωχία καὶ θοίνη γέγονας γευσαμένοις
26 καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. ἀθλητής εἰμι τῶν
ἀβουλήτων, εἰκῇ γεγύμνασμαι πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώ-
μενος, ξενιτεύων, θητεύων, ἀναγκαζόμενος, ἄχρι καὶ ψυχῆς
ἐπιβουλευόμενος ὑφ' ὧν ἥκιστ' ἐχρῆν· καὶ πολλὰ μὲν εἶδον,
πολλὰ δ' ἤκουσα, μυρία δ' αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων,
ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν οὐκ ἐγνάμφθην· ἀλλ' οὐδὲν
τοῦ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ὅ μου τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς
27 ἀνατέτροφε καὶ καθῄρηκε. τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον
πένθος; ἡ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πατρί,
τοῦ δὲ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον· ἀλλ' ὁ μὲν
ὅλος δι' ὅλων δεδαπάνηται μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν,
ἡ δ' οὐδ' ἂν εἰσπεμφθῆναί μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ
πρὸς ἀνίας ὑπόμνησιν καὶ ὧν ὑπέμεινε καίνωσιν, εἰς ἀλήστους
καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς." καὶ ὁ μὲν τοιαῦτ' ἀπω-
δύρετο. οἱ δ' ἔμποροι | πιπράσκουσι τὸν παῖδα ἐν Αἰγύπτῳ p.46 M.
τῶν εὐνούχων τινὶ τοῦ βασιλέως, ὅς ἐστιν ἀρχιμάγειρος.
28 (6.) Ἄξιον μέντοι μετὰ τὴν ῥητὴν διήγησιν καὶ τὰ
ἐν ὑπονοίαις προσαποδοῦναι· σχεδὸν γὰρ τὰ πάντα ἢ τὰ
πλεῖστα τῆς νομοθεσίας ἀλληγορεῖται. ὁ τοίνυν ἐπικρινόμενος
τρόπος παρὰ μὲν Ἑβραίοις Ἰωσὴφ καλεῖται, παρὰ δ' Ἕλλησι
„κυρίου πρόσθεσις", εὐθυβολώτατον ⟨ὄνομα⟩ καὶ τῷ δηλου-
μένῳ πράγματι οἰκειότατον· προσθήκη γάρ ἐστι τῆς τὸ κῦρος
29 ἁπάντων ἀνημμένης φύσεως ἡ κατὰ δήμους πολιτεία. ἡ μὲν
γὰρ μεγαλόπολις ὅδε ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ μιᾷ χρῆται πολιτείᾳ

καὶ νόμῳ ἑνί· λόγος δέ ἐστι φύσεως προστακτικὸς μὲν ὧν πρακτέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποιητέον· αἱ δὲ κατὰ τόπους αὗται πόλεις ἀπερίγραφοί τέ εἰσιν ἀριθμῷ καὶ πολιτείαις χρῶνται διαφερούσαις καὶ νόμοις οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς, ἄλλα γὰρ παρ' ἄλλοις ἔθη καὶ νόμιμα παρεξευρημένα καὶ προστεθειμένα. αἴτιον δὲ τὸ ἄμικτον καὶ ἀκοινώνητον οὐ μόνον 30
Ἑλλήνων πρὸς βαρβάρους ἢ βαρβάρων πρὸς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑκατέρου γένους ἰδίᾳ πρὸς τὸ ὁμόφυλον· εἶθ' ὡς ἔοικε τὰ ἀναίτια αἰτιώμενοι, καιροὺς ἀβουλήτους, ἀγονίαν καρπῶν, τὸ λυπρόγεων, τὴν θέσιν ὅτι παράλιος ἢ μεσόγειος ἢ κατὰ νῆσον ἢ κατὰ ἤπειρον ἢ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα, τἀληθὲς ἡσυχάζουσιν· ἔστι δ' ἡ πλεονεξία καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀπιστία, δι' ἃς οὐκ ἀρκεσθέντες τοῖς τῆς φύσεως θεσμοῖς τὰ δόξαντα συμφέρειν κοινῇ τοῖς ὁμογνώμοσιν ὁμίλοις ταῦτα νόμους ἐπεφήμισαν. ὥστε εἰκότως προσθῆκαι μᾶλλον 31
αἱ κατὰ μέρος πολιτεῖαι μιᾶς τῆς κατὰ τὴν φύσιν· προσθῆκαι μὲν γὰρ οἱ κατὰ πόλεις νόμοι τοῦ τῆς φύσεως ὀρθοῦ λόγου, προσθήκη δέ ἐστι πολιτικὸς ἀνὴρ τοῦ βιοῦντος κατὰ φύσιν. (7.) οὐκ ἀπὸ σκοποῦ μέντοι καὶ χιτῶνα ποικίλον 32
ἀναλαμβάνειν λέγεται (Gen. 37, 3)· ποικίλον γὰρ πολιτεία καὶ πολύτροπον, μυρίας ὅσας ἐνδεχομένη μεταβολάς, προσώποις, πράγμασιν, αἰτίαις, πράξεων ἰδιότησι, καιρῶν καὶ τόπων διαφοραῖς. ὥσπερ γὰρ κυβερνήτης ταῖς τῶν πνευμάτων μετα- 33
βολαῖς συμμεταβάλλει τὰς πρὸς εὔπλοιαν βοηθείας, εὐθύνων τὸ σκάφος οὐχ ἑνὶ τρόπῳ, καὶ ἰατρὸς οὐ μιᾷ χρῆται θεραπείᾳ πρὸς ἅπαντας τοὺς κάμνοντας, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἕνα, τοῦ πάθους μὴ ἐπιμένοντος, ἀλλ' ἐπιτηρῶν ἀνέσεις, ἐπιτάσεις, πληρώσεις, κενώσεις, αἰτίων μεταβολὰς ποικίλλει ταῦτα πρὸς
p.47 M. σωτηρίαν ποτὲ μὲν ταυτὶ ποτὲ δὲ ταυτὶ | προσφέρων, οὕτως, 34
οἶμαι, καὶ τὸν πολιτικὸν ἀναγκαῖον εἶναί τινα πολυειδῆ καὶ πολύμορφον, ἕτερον μὲν κατ' εἰρήνην, ἕτερον δ' ἐν πολέμῳ, ἄλλον δὲ ἐπισυνισταμένων ὀλίγων ἢ πολλῶν. τῶν μὲν ὀλίγων

εὐτόνως κατεξανιστάμενον, μετὰ δὲ πειθοῦς τοῖς πολλοῖς
ὁμιλοῦντα, καὶ ὅπου μὲν μετὰ κινδύνου τὸ εἶναι, διὰ τὸ κοινω-
φελὲς φθάνοντα τοὺς ἄλλους αὐτουργίᾳ, ὅπου δὲ πόνων ἡ
35 σκέψις, ἑτέροις ὑπηρετεῖν ἐξιστάμενον. εὖ μέντοι τὸ φάναι
πιπράσκεσθαι τὸν ἄνθρωπον· ὁ μὲν γὰρ δημοκόπος καὶ δημη-
γόρος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα, καθάπερ τὰ πιπρασκόμενα τῶν
ἀνδραπόδων, δοῦλος ἀντ' ἐλευθέρου γίνεται διὰ τῶν τιμῶν,
36 ἃς δοκεῖ λαμβάνειν, ἀπαχθεὶς ὑπὸ μυρίων δεσποτῶν. ὁ δ'
αὐτὸς καὶ θηριάλωτος εἰσάγεται· θηρίον δὲ ἀτίθασον ἡ
λοχῶσα κενοδοξία συναρπάζουσα καὶ διαφθείρουσα τοὺς
χρωμένους. οἱ δ' ὠνησάμενοι καὶ πιπράσκουσιν· οὐ γὰρ εἷς
δεσπότης τῶν πολιτευομένων, ἀλλ' ὄχλος, ἐξ ἑτέρων ἕτεροι
κατά τινας ἐφεδρείας καὶ διαδοχάς· οἱ δὲ τρίπρατοι κακῶν
θεραπόντων τρόπον ἀλλάττουσι τοὺς κυρίους οὐχ ὑπομένοντες
τοὺς προτέρους διὰ τὴν ἀψίκορον καὶ φιλόκαινον τῶν ἠθῶν
ἀνωμαλίαν.
37 (8.) Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων. ὁ μέντοι νεανίας εἰς
Αἴγυπτον ἀχθεὶς καὶ γενόμενος, ὡς ἐλέχθη, παρ' εὐνούχῳ
δεσπότῃ, τῆς καλοκἀγαθίας καὶ εὐγενείας πεῖραν ὀλίγαις
ἡμέραις δοὺς τὴν ἐπὶ τοῖς ὁμοδούλοις ἀρχὴν παραλαμβάνει
καὶ συμπάσης τῆς οἰκίας τὴν ἐπιμέλειαν· ἤδη γὰρ ὁ κτησά-
μενος ἐτεκμηριοῦτο διὰ πολλῶν, ὡς οὐκ ἄνευ θείας ἐπι-
38 φροσύνης ἐκεῖνος ἕκαστα λέγει τε καὶ πράττει. τῷ μὲν
οὖν δοκεῖν ὑπὸ τοῦ πριαμένου καθίστατο τῆς οἰκίας ἐπί-
τροπος, ἔργῳ δὲ καὶ ταῖς ἀληθείαις ὑπὸ φύσεως μνωμένης
αὐτῷ πόλεων καὶ ἔθνους καὶ χώρας μεγάλης ἡγεμονίαν·
ἔδει γὰρ τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι πολιτικὸν ἐγγυμνάσασθαι
καὶ ἐνασκηθῆναι πρότερον τοῖς κατ' οἰκονομίαν· οἰκία τε γὰρ
πόλις ἐστὶν ἐσταλμένη καὶ βραχεῖα καὶ οἰκονομία συνηγμένη
τις πολιτεία, ὡς καὶ πόλις μὲν οἶκος μέγας, πολιτεία δὲ
39 κοινή τις οἰκονομία. δι' ὧν μάλιστα παρίσταται τὸν αὐτὸν
οἰκονομικόν τε εἶναι καὶ πολιτικόν, κἂν τὰ πλήθη καὶ μεγέθη

τῶν ὑποκειμένων διαλλάττῃ· καθάπερ ἐπὶ ζωγραφίας ἔχει
καὶ πλαστικῆς· ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἀνδριαντοποιὸς ἢ ζωγράφος,
ἐάν τε πολλὰ καὶ κολοσσιαῖα μεγέθη κατασκευάζῃ, ἐάν τε
ὀλίγα καὶ βραχύτερα, τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύμενος τέχνην ὁ
αὐτός ἐστι. (9.) σφόδρα δὲ εὐδοκιμῶν ἐν τοῖς κατὰ τὴν 40
οἰκουρίαν ἐπιβουλεύεται πρὸς τῆς τοῦ δεσπότου γυναικὸς
p.48 M. ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἔρωτος ἀκολάστου. τῇ γὰρ εὐμορφίᾳ ἐπι-
μανεῖσα τοῦ νεανίσκου καὶ ἀκαθέκτως περὶ τὸ πάθος λυττῶσα
τοὺς περὶ μίξεως λόγους προσέφερεν ἐρρωμένως ἐναντιουμένῳ
καὶ μηδ' ὅλως προσίεσθαι ὑπομένοντι διὰ τὴν ἐκ φύσεως
καὶ μελέτης ἐνυπάρξασαν κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην. ἐπεὶ 41
δὲ ζωπυροῦσα καὶ ἀναφλέγουσα τὴν ἔκνομον ἐπιθυμίαν ἀεὶ
μὲν ἀπεπειρᾶτο, ἀεὶ δ' ἀπετύγχανε, βίᾳ λοιπὸν προσπαθοῦσα
ἐχρῆτο καὶ λαβομένη τῆς ἀμπεχόνης εὐτόνως ἄχρι τῆς
εὐνῆς ἐπεσπάσατο ῥώμῃ κραταιοτέρᾳ, τοῦ πάθους ἰσχὺν
ἐπιδιδόντος, ὃ καὶ τοὺς ἀσθενεστάτους εἴωθε νευροῦν. ὁ 42
δὲ τῆς παρούσης ἀκαιρίας γενόμενος δυνατώτερος τὰς ἐλευ-
θερίους καὶ ἀξίας τοῦ γένους ἔρρηξε φωνὰς „τί βιάζῃ;“ λέγων·
„ἐξαιρέτοις ἔθεσι καὶ νομίμοις χρώμεθα ἡμεῖς οἱ Ἑβραίων
ἀπόγονοι. τοῖς ἄλλοις ἐφεῖται μετὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκά- 43
την ἡλικίαν πόρναις καὶ χαμαιτύπαις καὶ ταῖς ὅσαι μισθαρ-
νοῦσιν ἐπὶ τοῖς σώμασι μετὰ πολλῆς ἀδείας χρῆσθαι, παρ'
ἡμῖν δὲ οὐδ' ἑταίρᾳ ζῆν ἔξεστιν (Deut. 23, 17), ἀλλὰ κατὰ
τῆς ἑταιρούσης ὥρισται δίκη θάνατος. πρὸ δὴ συνόδων
νομίμων ὁμιλίαν ἑτέρας γυναικὸς οὐκ ἴσμεν, ἀλλ' ἁγνοὶ γάμων
ἁγναῖς παρθένοις προσερχόμεθα προτεθειμένοι τέλος οὐχ ἡδονὴν
ἀλλὰ γνησίων παίδων σποράν. εἰς δὴ ταύτην καθαρεύσας τὴν 44
ἡμέραν οὐκ ἄρξομαι παρανομεῖν ἀπὸ μοιχείας, τοῦ μεγίστου
τῶν ἀδικημάτων, ὀφείλων, εἰ καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ὑπῆρχον
ἐκδεδιῃτημένος καὶ νεότητος ὁρμαῖς ἠγμένος καὶ τὴν ἐγχώριον
ἐζηλωκὼς τρυφήν, ὅμως ἀλλότριον μὴ θηρᾶν γάμον· ἐφ' ᾧ
τίς ἀνθρώπων οὐ φονᾷ; περὶ γὰρ τῶν ἄλλων εἰωθότες δια-

φέρεσθαι μόνον τοῦθ' ὁμογνωμονοῦντες πανταχοῦ πάντες
ἄξιον θανάτων μυρίων ἐνόμισαν ἀκρίτους ἐκδιδόντες τοὺς
45 ἁλόντας τοῖς πεφωρακόσι. σὺ δ' ἐπιδαψιλευομένη καὶ τριττὸν
προστίθης μοι μίασμα κελεύουσα μὴ μοιχεύειν μόνον, ἀλλὰ
καὶ δέσποιναν καὶ δεσπότου γυναῖκα διαφθείρειν· εἰ μὴ ἄρα
τούτου χάριν παρῆλθον εἰς τὴν ὑμετέραν οἰκίαν, ἵν' ἀποστὰς
τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς δεῖ θεράποντα παρέχειν, μεθύω καὶ
ἐμπαροινῶ ταῖς ἐλπίσι τοῦ πριαμένου νοθεύων αὐτοῦ γάμον,
46 οἰκίαν, συγγένειαν. ἀλλὰ γὰρ οὐχ ὡς δεσπότην μόνον ἀλλὰ
καὶ ὡς εὐεργέτην ἤδη τιμᾶν προάγομαι· πάντ' ἐπιτέτροφέ
μοι τὰ οἰκεῖα, οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα ὑπεξήρηται τὸ παράπαν
δίχα σοῦ τῆς γυναικός· ἀνθ' ὧν ἄξιον αὐτὸν ἐν οἷς παραινεῖς
ἀμείψασθαι; καλὰς | ὡς ἔοικεν ἀντιπαρέξω δωρεὰς ταῖς p.49 M.
47 προϋπηργμέναις χάρισιν οἰκείας. ὁ μὲν δεσπότης αἰχμάλωτον
ὄντα με καὶ ξένον ταῖς εὐεργεσίαις ἐλεύθερον καὶ ἀστὸν τὸ
γοῦν ἐπ' αὐτὸν ἧκον μέρος ἀπειργάσατο, ἐγὼ δ' ὁ δοῦλος
ὡς ξένῳ καὶ αἰχμαλώτῳ προσενεχθήσομαι τῷ δεσπότῃ; τίνι
ψυχῇ παραδεξάμενος τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο; προσβλέψω δὲ
τίσιν ὀφθαλμοῖς ὁ σιδηροῦς ἐγώ; τὸ συνειδὸς ἐλλαμβα-
νόμενον ὀρθοῖς ὄμμασιν οὐκ ἐάσει προσβλέπειν, κἂν δυνηθῶ
λανθάνειν· λήσομαι δ' οὐδαμῶς· εἰσὶ γὰρ ἐξετασταὶ μυρίοι
48 τῶν λάθρα δρωμένων, οἷς οὐ θέμις ἡσυχάζειν. ἐῶ λέγειν
ὅτι, κἂν μηδεὶς ἕτερος αἴσθηται ἢ συναισθόμενος μὴ κατείπῃ,
μηνυτὴς οὐδὲν ἧττον αὐτὸς γενήσομαι κατ ἐμαυτοῦ τῷ
χρώματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, καθάπερ μικρῷ πρότερον
εἶπον, ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος· εἰ δὲ καὶ μηδεὶς
κατερεῖ, τὴν πάρεδρον τοῦ θεοῦ δίκην καὶ τῶν πραγμάτων
49 ἔφορον οὔτε δέδιμεν οὔτ' αἰδούμεθα;" (10.) πολλὰ τοιαῦτα
συνείροντος καὶ φιλοσοφοῦντος, ἐκεκώφητο πρὸς ἅπαντα·
δειναὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰς ἀκριβεστάτας τῶν αἰσθήσεων
ἐπισκιάσαι· ὅπερ συνιδὼν ἀποδιδράσκει τὰ ἱμάτια καταλιπὼν
50 ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς, ὧν ἐπείληπτο. τοῦτο παρέσχεν αὐτῇ

τὸ ἔργον εὑρεσιλογεῖν προφάσεις σκεπτομένη κατὰ τοῦ νεα-
νίσκου, αἷς αὐτὸν ἀμυνεῖται· παραγενομένῳ γὰρ ἐξ ἀγορᾶς
τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ καθυποκρινομένη τὴν σώφρονα καὶ κοσμίαν
καὶ τοῖς ἀκολάστοις ἐπιτηδεύμασι πάνυ δυσχεραίνουσαν
„ἤγαγες“ ἔφη „θεράποντα ἡμῖν παῖδα Ἑβραῖον, ὃς οὐ
μόνον ἤδη τὴν σὴν ψυχὴν διέφθαρκεν εὐχερῶς καὶ ἀνε-
ξετάστως ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ
ἀπετόλμησεν αἰσχῦναι τὸ σῶμα. ταῖς γὰρ ὁμοδούλοις οὐκ 51
ἐξήρκεσεν αὐτῷ χρῆσθαι μόναις ἀσελγεστάτῳ καὶ λαγνιστάτῳ
γενομένῳ, πειρᾶν δὲ καὶ τὴν δέσποιναν ἐπεχείρησεν ἐμὲ καὶ
βιάζεσθαι. καὶ τὰ δείγματα τῆς φρενοβλαβείας ἐναργῆ καὶ
δῆλά ἐστι· περιπαθήσασα γὰρ ὡς ἐξεφώνησα τοὺς ἔνδον
βοηθοὺς ἐπικαλοῦσα, πτοηθεὶς διὰ τὸ ἀπερίσκεπτον τὴν
ἐσθῆτα καταλιπὼν ἀποδιδράσκει φόβῳ συλλήψεως.“ ἣν καὶ
ἐπιδεικνυμένη πίστιν ἐδόκει προσφέρειν τῶν λεγομένων. ἅπερ 52
ἀληθῆ νομίσας ὁ δεσπότης εἶναι κελεύει τὸν ἄνθρωπον εἰς
εἱρκτὴν ἀπαγαγεῖν δυσὶ τοῖς μεγίστοις ἁμαρτών, ἑνὶ μὲν ὅτι
μὴ μεταδοὺς ἀπολογίας ἀκρίτως κατέγνω τοῦ μηδὲν ἠδικηκότος
ὡς τὰ μέγιστα παρανομήσαντος, ἑτέρῳ δὲ ὅτι ἡ ἐσθής, ἣν
προὔφερεν ἡ γυνὴ ὡς ἀπολειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ νεανίσκου, πίστις
ἦν βίας, οὐχ ἣν ἐκεῖνος εἰργάζετο, ἀλλὰ τὴν ὑπομονὴν ἣν
ὑπέμεινεν ἐκ τῆς γυναικός· βιαζομένου μὲν γὰρ ἔργον ἦν
τὴν ἀμπεχόνην τῆς δεσποίνης κατέχειν, βιασθέντος δὲ τὴν
p.50 M. ἰδίαν ἀφαιρεθῆναι. συγγνωστὸς | δ' ἴσως τῆς ἄγαν ἀπαιδευ- 53
σίας, ἅτε τὴν δίαιταν ἐν μαγειρείῳ ποιούμενος αἵματος καὶ
καπνοῦ καὶ τέφρας ἀνάπλεῳ, τοῦ λογισμοῦ καιρὸν οὐκ
ἔχοντος ἐνηρεμεῖν καὶ σχολάζειν ἑαυτῷ διὰ τὸ πεφύρθαι
μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τοῦ σώματος.

(11.) Τρεῖς ἤδη χαρακτῆρας τοῦ πολιτικοῦ διετύπωσε, 54
τόν τε ποιμενικὸν καὶ τὸν οἰκονομικὸν καὶ τὸν καρτερικόν.
περὶ μὲν οὖν τῶν προτέρων εἴρηται δυεῖν, ὁ δ' ἐγκρατὴς οὐχ
ἧττον ἐκείνων πρὸς πολιτείαν συντείνει. πρὸς μὲν οὖν ἅπαντα 55

τὰ τοῦ βίου πράγματα λυσιτελὲς ἐγκράτεια καὶ σωτήριον,
πρὸς δὲ τὰ πόλεως καὶ διαφερόντως, ὡς ἀφθόνως τοῖς βου-
56 λομένοις μανθάνειν πάρεστι καὶ προχειρότατα. τίς γὰρ ἀγνοεῖ
τὰς ἐξ ἀκρασίας ἔθνεσι καὶ χώραις καὶ ὅλοις κλίμασι τῆς
οἰκουμένης ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ γινομένας συμφοράς; τῶν
γὰρ πολέμων οἱ πλείους καὶ μέγιστοι δι' ἔρωτας καὶ μοιχείας
καὶ γυναικῶν ἀπάτας συνέστησαν, ὑφ' ὧν τὸ πλεῖστον καὶ
ἄριστον ἐξαναλώθη τοῦ τε Ἑλληνικοῦ καὶ βαρβαρικοῦ γένους
57 καὶ τῶν πόλεων ἡ νεότης ἐφθάρη. εἰ δὲ τὰ ἐξ ἀκρασίας
στάσεις ἐμφύλιοι καὶ πόλεμοι καὶ κακὰ ἐπὶ κακοῖς ἀμύθητα,
δῆλον ὅτι τὰ ἐκ σωφροσύνης εὐστάθεια καὶ εἰρήνη καὶ τελείων
κτῆσις ἀγαθῶν καὶ ἀπόλαυσις.
58 (12.) Ἄξιον μέντοι καὶ τὰ διὰ τούτων ἐμφαινόμενα
κατὰ τὸ ἀκόλουθον παραστῆσαι. ὁ πριάμενος τὸν ἐπικρινό-
μενον εὐνοῦχος εἶναι λέγεται· δεόντως· ὁ γὰρ ὠνούμενος τὸν
πολιτικὸν ὄχλος ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν εὐνοῦχος, ὅσα μὲν τῷ
δοκεῖν ἔχων τὰ γεννητικά, τὰς δ' εἰς τὸ γεννᾶν δυνάμεις
ἀφῃρημένος, καθάπερ καὶ οἱ τὰς ὄψεις ὑποχυθέντες ὀφθαλ-
μοὺς ἔχοντες τῆς δι' ὀφθαλμῶν ἐνεργείας στέρονται βλέπειν
59 οὐ δυνάμενοι. τίς οὖν ἡ πρὸς ὄχλον εὐνούχων ὁμοιότης; ὅτι
ἄγονός ἐστι σοφίας δοκῶν ἐπιτηδεύειν ἀρετήν· ὅταν γὰρ
μιγάδων καὶ συγκλύδων πλῆθος ἀνθρώπων εἰς ταὐτὸν συνέλθῃ,
λέγει μὲν τὰ δέοντα, φρονεῖ δὲ καὶ πράττει τἀναντία, τὰ νόθα
πρὸ τῶν γνησίων ἀποδεχόμενος, ἕνεκα τοῦ δόξης μὲν ἡττᾶ-
60 σθαι, τὸ δ' ἀληθείᾳ καλὸν μὴ ἐπιτηδεύειν. ὅθεν καὶ — τὸ
παραλογώτατον — γυνὴ τῷ εὐνούχῳ τούτῳ συνοικεῖ· μνᾶται
γὰρ ὄχλος ἐπιθυμίαν, ὥσπερ ἀνὴρ γυναῖκα, δι' ἧς ἕκαστα
καὶ λέγει καὶ πράττει σύμβουλον αὐτὴν ποιούμενος ἁπάντων
ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων μικρῶν τε αὖ καὶ μεγάλων, ἥκιστα
61 προσέχειν εἰωθὼς τοῖς ἐκ λογισμοῦ. προσφυέστατα μέντοι
καὶ ἀρχιμάγειρον αὐτὸν καλεῖ· καθάπερ γὰρ οὐδὲν ἕτερον
ἐπιτηδεύει μάγειρος ἢ τὰς ἀνηνύτους καὶ περιττὰς γαστρὸς

ἡδονάς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πολιτικὸς ὄχλος τὰς δι’
ἀκοῆς τέρψεις τε καὶ θρύψεις, ὑφ’ ὧν οἱ τόνοι τῆς διανοίας
p.51 M. χαλῶνται καὶ τρόπον τινὰ | τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς ἐκλύεται.
τὴν δὲ πρὸς ἰατροὺς μαγείρων διαφορὰν τίς οὐκ οἶδεν; οἱ 62
μὲν τὰ ὑγιεινά, κἂν μὴ προσηνῆ τυγχάνῃ, μόνα διὰ σπουδῆς
τῆς πάσης εὐτρεπίζονται, οἱ δ’ ἔμπαλιν μόνα τὰ ἡδέα τοῦ
συμφέροντος ἀλογοῦντες. ἰατροῖς μὲν οὖν ἐοίκασιν ἐν δήμῳ 63
νόμοι καὶ οἱ κατὰ νόμους ἄρχοντες βουλευταί τε καὶ
δικασταὶ φροντίζοντες τῆς τῶν κοινῶν σωτηρίας καὶ ἀσφα-
λείας ἀκολάκευτοι, ὀψαρτυταῖς δὲ οἱ πολυάνθρωποι τῶν
νεωτέρων ὅμιλοι· μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐ τὰ συνοίσοντα, ἀλλὰ
πῶς τὴν ἐν τῷ παρόντι καρπώσονται μόνον ἡδονήν. (13.) ἐρᾷ 64
δ’ ὡς ἀκόλαστος γυνὴ καὶ ἡ τῶν ὄχλων ἐπιθυμία τοῦ
πολιτικοῦ καί φησιν αὐτῷ· „παρελθών, ὦ οὗτος, εἰς ὄχλον,
ᾧ συνοικῶ, πάντων ἐκλαθοῦ τῶν ἰδίων ἠθῶν, ἐπιτηδευ-
μάτων, λόγων, ἔργων, ἐν οἷς ἐτράφης· ἐμοὶ δὲ πειθάρχει
καὶ ἐμὲ θεράπευε καὶ ὅσα δι’ ἡδονῆς ἐστί μοι πρᾶττε.
αὐστηρὸν γὰρ καὶ αὐθέκαστον καὶ ἀληθείας ἑταῖρον καὶ ἀκρι- 65
βοδίκαιον, ὄγκῳ καὶ σεμνότητι πρὸς ἅπαντα χρώμενον καὶ
πρὸς μηδὲν εἴκοντα, μόνου περιεχόμενον ἀεὶ τοῦ συμφέροντος
ἄνευ θεραπείας τῶν ἀκροωμένων, οὐκ ἀνέχομαι. διαβολὰς 66
δ’ ἐρανιῶ κατὰ σοῦ μυρίας καὶ πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα τὸν
ὄχλον, τὸν σὸν δεσπότην· ἄχρι γὰρ νῦν ἀπελευθεριάζειν
δοκεῖς μοι καὶ ὅτι δοῦλος τυραννικοῦ γέγονας δεσπότου λίαν
ἀγνοεῖς. εἰ δὲ ᾔδεις, ὅτι αὐτοπραγία μὲν οἰκειότατον ἐλευ-
θέρῳ, οἰκέτῃ δ’ ἀλλότριον, ἐπεπαίδευσο ἂν αὐθάδειαν μεθέ-
μενος εἰς ἐμὲ βλέπειν τὴν ἐκείνου γυναῖκα, ἐπιθυμίαν, καὶ
δρᾶν τὰ πρὸς ἀρέσκειαν τὴν ἐμήν, δι’ ὧν μάλιστα εὐαρε-
στήσεις. (14.) ὁ δὲ πολιτικὸς ὄντως οὐκ ἀγνοεῖ μέν, ὅτι 67
δεσποτικὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ δῆμος, αὑτὸν δ’ οὐχ ὁμολογήσει
δοῦλον ἀλλ’ ἐλεύθερον καὶ * * * τὴν τῆς ψυχῆς ἀρέσκειαν.
ἀλλ’ ἄντικρυς ἐρεῖ· „δημοκοπεῖν οὔτ’ ἔμαθον οὔτ’ ἐπιτη-

δεύσω ποτέ, πόλεως δὲ προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἔχειν ἐγχει-
ρισθείς, ὡς ἀγαθὸς ἐπίτροπος ἢ πατὴρ εὔνους * * * ἀδόλως
68 καὶ καθαρῶς ἄνευ τῆς ἐχθρᾶς ὑποκρίσεως. ταῦτα φρονῶν
ἐξετασθήσομαι μηδὲν ὑποστέλλων μηδὲ συγκρύπτων φωρὸς
τρόπον, ἀλλὰ τὸ συνειδὸς αὐγάζων ὡς ἐν ἡλίῳ καὶ φωτί·
φῶς γὰρ ἡ ἀλήθεια· φοβηθήσομαι δ' οὐδὲν ὧν ἂν ἐπανα-
τείνηται, κἂν θάνατον ἀπειλῇ· θανάτου γὰρ ἐμοὶ κακὸν
69 ἀργαλεώτερον ὑπόκρισις. ἣν ὑπομενῶ τοῦ χάριν; καὶ γὰρ εἰ
δεσπότης ὁ δῆμος, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ δοῦλος, εὐπατρίδης δ' εἰ
καί τις ἄλλος, ἐφιέμενος ἐγγραφῆς τῆς ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ
70 ἀρίστῳ πολιτεύματι τοῦδε τοῦ κόσμου. ὅταν | γὰρ μὴ δῶρα, p.52 M.
μὴ παρακλήσεις, μὴ τιμῶν ἔρως, μὴ ἀρχῆς ἐπιθυμία, μὴ
ἀλαζονεία, μὴ ὁ τοῦ δοκεῖν ἵμερος, μὴ ἀκολασία, μὴ ἀναν-
δρία, μὴ ἀδικία, μηδὲν ἄλλο τῶν ὅσα ἐκ πάθους ἢ κακίας
ὑπάγηται, τίνος ἔτι φοβηθήσομαι δεσποτείαν; ἢ δῆλον ὅτι τὴν
71 ἀπ' ἀνθρώπων; ἀλλ' οὗτοί γε τὴν σώματος ἐπιγράφονται
κυρείαν, οὐ τὴν κατ' ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἀπὸ τοῦ κρείττονος,
τῆς ἐν ἐμαυτῷ διανοίας, χρηματίζω, καθ' ἣν παρεσκεύ-
ασμαι βιοῦν ὀλίγα φροντίζων τοῦ θνητοῦ σώματος, ὃ κἂν
ὀστρέου δίκην περιπεφυκὸς ἐπηρεάζηται πρός τινων, ἀφειμένον
τῶν ἔνδον δεσποτῶν τε χαλεπῶν καὶ δεσποινῶν, οὐκ ἀνιάσομαι
72 τὴν βαρυτάτην ἀνάγκην ἐκπεφευγώς. ἐὰν οὖν δικάζειν δέῃ,
δικάσω μήτε πλουσίῳ προσθέμενος διὰ τὴν περιουσίαν μήτε
πένητι διὰ τὸν ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις ἔλεον, ἀλλὰ τὰ τῶν κρινο-
μένων ἀξιώματα καὶ σχήματα παρακαλυψάμενος ἀδόλως
73 βραβεύσω τὸ φανησόμενον δίκαιον. ἐάν τε βουλεύω, γνώμας
εἰσηγήσομαι τὰς κοινωφελεῖς, κἂν μὴ πρὸς ἡδονὴν ὦσιν·
ἐάν τε ἐκκλησιάζω, τοὺς θῶπας λόγους ἑτέροις καταλιπὼν
τοῖς σωτηρίοις χρήσομαι καὶ συμφέρουσιν, ἐπιτιμῶν, νουθε-
τῶν, σωφρονίζων, οὐκ αὐθάδειαν μανιώδη καὶ παράφορον
74 ἀλλὰ νήφουσαν παρρησίαν ἐπιτετηδευκώς. εἰ δὲ μὴ χαίρει
τις ταῖς βελτιώσεσιν, ἐπιτιμάτω καὶ γονεῦσι καὶ ἐπιτρόποις

καὶ διδασκάλοις καὶ πᾶσι τοῖς κηδεμόσιν, ὅτι τέκνα γνήσια καὶ ὀρφανοὺς παῖδας καὶ φοιτητὰς κακηγοροῦσιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τύπτουσιν, οἷς οὔτε βλασφημίαν οὔθ' ὕβριν ὅσιον ἐπιφημίζειν, ἀλλὰ τοὐναντίον τὰ φιλίας καὶ εὐνοίας ὀνόματα. πάνυ 75 γὰρ ἀνάξιον τὸν πολιτικὸν ἐμὲ καὶ τὰ τοῦ δήμου πάντα ἐπιτετραμμένον ἐν τοῖς περὶ τοῦ συμφέροντος λογισμοῖς χείρονα γενέσθαι τινὸς τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἐπιτηδεύοντος. ἐκεῖνος 76 γὰρ οὐδὲν τῆς περὶ τὸν θεραπευόμενον λαμπρότητος ἐν ταῖς νομιζομέναις εὐτυχίαις φροντίσας, οὔθ' ὅτι εὐγενὴς ἦν ἢ πολυχρήματος οὔθ' ὅτι τῶν κατ' αὐτὸν ἐνδοξότατος βασιλεὺς ἢ τύραννος, ἑνὸς περιέχεται μόνου τοῦ σῶσαι κατὰ δύναμιν, κἂν δέῃ τομαῖς ἢ καύσεσι χρῆσθαι, καίει τε καὶ τέμνει τὸν ἄρχοντα καὶ δεσπότην ὁ ὑπήκοος καὶ λεγόμενος δοῦλος. ἐγὼ δ' οὐχ ἕνα ἄνδρα πόλιν δ' ὅλην κάμνουσαν παραλαβὼν 77 ὑπ' ἀργαλεωτέρων νόσων, ἃς κατεσκεύασαν αἱ συγγενεῖς ἐπιθυμίαι, τί πράσσειν ὀφείλω; προέμενος τὰ συνοίσοντα πᾶσι κοινῇ τὰ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος ὦτα θεραπεύειν ἀνελευθέρῳ καὶ σφόδρα δουλοπρεπεῖ κολακείᾳ; τεθνάναι μᾶλλον p.53 M. ἂν ἑλοίμην ἢ πρὸς ἡδονήν τι φθεγξάμενος | ἐπικρύψαι τὴν ἀλήθειαν καὶ τοῦ συμφέροντος ἀμελῆσαι.

„πρὸς ταῦθ'“ 78
ὡς ὁ τραγικός φησιν
„ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον“. —
„πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.“

οὕτως οὖν ἠρρενωμένον τὸ φρόνημα καὶ ἐκτὸς πάντων παθῶν 79 ἱστάμενον, ἡδονῆς, φόβου, λύπης, ἐπιθυμίας, ἄνδρα πολιτικὸν ὁ δεσπότης δῆμος οὐκ ἀνέχεται, συλλαβὼν δ' ὡς ἐχθρὸν κολάζει τὸν εὔνουν καὶ φίλον, πρὸ ἐκείνου τιμωρούμενος ἑαυτὸν τῇ μεγίστῃ τῶν τιμωριῶν, ἀπαιδευσίᾳ, δι' ἣν

οὐκ ἔμαθεν ἄρχεσθαι, τὸ κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον, ἐξ
οὗ περιγίνεται καὶ τὸ ἄρχειν.
80 (15.) Ἀποχρώντως δὴ καὶ περὶ τούτων διειλεγμένοι τὰ
ἑξῆς ἴδωμεν. ὁ διαβληθεὶς νεανίας ὑπὸ τῆς ἐρωμένης γυναικὸς
τῷ δεσπότῃ πλασαμένης ἀντιστρόφους αἰτίας, αἷς ἦν ἔνοχος
αὐτή, μηδ' ἀπολογίας τυχὼν εἰς εἱρκτὴν ἀπάγεται· καὶ
γενόμενος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοσοῦτον ἀρετῆς μέγεθος
ἐπεδείξατο, ὡς καὶ τοὺς πονηροτάτους τῶν ἐκεῖ τεθηπέναι
καὶ καταπλήττεσθαι καὶ παρηγόρημα τῶν συμφορῶν ὑπολαμ-
81 βάνειν ἀλεξίκακον εὑρηκέναι τὸν ἄνθρωπον. ὅσης δ' ἀπαν-
θρωπίας οἱ εἱρκτοφύλακες γέμουσι καὶ ὠμότητος, οὐδεὶς
ἀγνοεῖ· φύσει τε γὰρ ἀνηλεεῖς εἰσι καὶ μελέτῃ συγκρο-
τοῦνται θηριούμενοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρὸς ἀγριότητα,
χρηστὸν μὲν οὐδὲν ἀλλ' οὐδ' ἐκ τύχης ὁρῶντες ἢ λέγοντες
82 ἢ δρῶντες, ὅσα δὲ βιαιότατα καὶ χαλεπώτατα. καθάπερ
γὰρ οἱ τὰ σώματα εὐπαγεῖς, ὅταν τὴν ἐξ ἀθλητικῆς ἄσκησιν
προσλάβωσι, νευροῦνται δύναμιν ἀνανταγώνιστον καὶ εὐεξίαν
ὑπερβάλλουσαν κτώμενοι, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅταν ἀτίθασος
καὶ ἀμείλικτος φύσις ἄσκησιν εἰς τὸ ἀνήμερον προσλάβῃ,
διχόθεν ἄβατος καὶ ἀπρόσιτος οἴκτῳ γίνεται, χρηστῷ πάθει
83 καὶ φιλανθρώπῳ. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ἀγαθῶν ὁμιληταὶ βελτι-
οῦνται τοὺς τρόπους χαίροντες τοῖς συνοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ
τοῖς πονηροῖς συζῶντες ἀπομάττονταί τι τῆς ἐκείνων κακίας·
δεινὸν γὰρ τὸ ἔθος ἐξομοιῶσαι καὶ βιάσασθαι πρὸς φύσιν.
84 συνδιατρίβουσιν οὖν οἱ εἱρκτοφύλακες λωποδύταις, κλέπταις,
τοιχωρύχοις, ὑβρισταῖς, βιαίοις, φθορεῦσιν, ἀνδροφόνοις, μοι-
χοῖς, ἱεροσύλοις, ὧν ἀφ' ἑκάστου σπῶνταί τι μοχθηρίας καὶ
συνερανίζουσι καὶ ἐκ τῆς πολυμιγοῦς κράσεως ἓν ἀποτελοῦσι
85 πάμφυρτον καὶ παμμίαρον κακόν. (16.) ἀλλ' ὅμως ὁ τοι-
οῦτος | ἡμερωθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ νεανίσκου καλοκἀγαθίας οὐ p.54 M.
μόνον ἀδείας καὶ ἐκεχειρίας μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀρχῆς
τῆς ἐφ' ἅπασι τοῖς δεσμώταις, ὡς λόγῳ μὲν ἕνεκα προσχή-

ματος ἐμμένειν εἱρκτοφύλαξ, τὴν δ᾽ ἐν ἔργοις τάξιν παρα-
κεχωρηκέναι τῷ νεανίᾳ, δι᾽ ἧς οὐκ ὀλίγα συνέβαινε τοὺς
ἀπαχθέντας ὠφελεῖσθαι. τὸ γοῦν χωρίον οὐδ᾽ ὀνομάζειν ἔτ᾽ 86
ἠξίουν εἱρκτήν, ἀλλὰ σωφρονιστήριον· ἀντὶ γὰρ βασάνων καὶ
τιμωριῶν, ἃς νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ὑπέμενον τυπτόμενοι
καὶ καταδούμενοι καὶ τί κακὸν οὐ πάσχοντες, λόγοις καὶ
δόγμασι τοῖς φιλοσοφίας ἐνουθετοῦντο καὶ ταῖς ἀνυσιμωτέραις
παντὸς λόγου πράξεσι τοῦ διδάσκοντος. τὸν γὰρ αὑτοῦ βίον 87
σωφροσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς οἷα γραφὴν ἀρχέτυπον εὖ
δεδημιουργημένην ἐν μέσῳ θεὶς ἐπέστρεψε καὶ τοὺς πάνυ
δοκοῦντας ἀνιάτως ἔχειν, οἷς μακραὶ νόσοι τῆς ψυχῆς ἐλώ-
φησαν ἤδη κακίζουσιν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις αὑτοὺς καὶ
μετανοοῦσι καὶ τοιαῦτ᾽ ἐπιφθεγγομένοις· „ποῦ ποτ᾽ ἄρ᾽ ἦν
πάλαι τοσοῦτον ἀγαθόν, οὗ τὴν ἀρχὴν ἐσφάλημεν; ἰδοὺ γὰρ
ἐπιλάμψαντος αὐτοῦ, ὡς πρὸς κάτοπτρον τὴν ἀκοσμίαν ὁρῶντες
αὑτῶν αἰσχυνόμεθα“. (17.) τοῦτον τὸν τρόπον βελτιουμένων 88
εἰσάγονται δύο εὐνοῦχοι τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν ἀρχιοινοχόος,
ὁ δὲ ἀρχισιτοποιός, ἐν οἷς ἐπετράπησαν κατηγορηθέντες καὶ
καταγνωσθέντες. ὁ δὲ καὶ τούτων τὴν ἐπιμέλειαν ἣν καὶ
τῶν ἄλλων ἐποιεῖτο, εὐχόμενος ὅπως οἷός τε ᾖ μηδὲν χείρους
τῶν ἀνεπιλήπτων ἀπεργάσασθαι τοὺς ὑφ᾽ ἑαυτῷ. χρόνου δ᾽ 89
οὐ μακροῦ διελθόντος, ἐπιὼν τοὺς δεσμώτας ὁρᾷ συννοίας
καὶ κατηφείας γέμοντας μᾶλλον ἢ πρότερον τοὺς εὐνούχους
καὶ στοχασάμενος ἐκ τῆς σφοδρᾶς λύπης προσπεπτωκέναι τι
νεώτερον ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν. ἀποκριναμένων δέ, ὡς 90
ὀνείρους ἰδόντες ἄσης καὶ ἀδημονίας πεπλήρωνται, μηδενὸς
ὄντος τοῦ διακρινοῦντος, „θαρσεῖτε“ ἔφη „καὶ διηγεῖσθε,
γνώριμοι γὰρ ἔσονται βουλομένου θεοῦ· βούλεται δὲ τὰ συν-
εσκιασμένα τῶν πραγμάτων ἀνακαλύπτειν τοῖς ἀλήθειαν
ποθοῦσιν.“ εἶτα πρότερος ὁ ἀρχιοινοχόος φησίν· „ἔδοξα 91
μεγάλην ἄμπελον ἐκπεφυκέναι τριῶν πυθμένων ἓν εὐερνέ-
στατον στέλεχος, τεθηλυῖαν καὶ βοτρυηφοροῦσαν ὡς ἐν ἀκμῇ

τῆς ὀπώρας, ὑποπερκαζούσης δὲ τῆς σταφυλῆς δρέψασθαι
τῶν βοτρύων καὶ εἰς ἔκπωμα βασιλικὸν ἀποθλίβειν, ὅπερ
92 ἱκανῶς ἔχον ἀκράτου προσενεγκεῖν τῷ βασιλεῖ.“ ὁ δὲ μικρὸν
ἐπισχὼν „εὐτυχίαν“ εἶπεν „ἡ φαντασία σοι καταγγέλλει καὶ
τῆς προτέρας ἀνάληψιν ἀρχῆς· αἱ γὰρ τρεῖς ῥίζαι τῆς
ἀμπέλου τρεῖς ἡμέρας ὑπογράφουσι, μεθ' ἃς ὑπομνη-
σθήσεταί σου ὁ βασιλεὺς καὶ μεταπεμψάμενος ἐνθένδε παρέξει
μὲν ἀμνηστίαν, ἐπιτρέψει δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιεῖσθαι τάξεως,
καὶ ὑπὲρ βεβαιώσεως τῆς ἀρχῆς οἰνοχοήσεις ἀναδοὺς
ἔκπωμα τῷ δεσπότῃ.“ καὶ ὁ μὲν ἐγεγήθει ταῦτ' ἀκούσας.
93 (18.) ὁ δ' ἀρχισιτοποιὸς | ἀποδεξάμενος τὴν διάκρισιν, ὡς p. 55 M.
καὶ αὐτὸς εὐτυχὲς ὄναρ ἰδών — ἦν δ' οὐ μετρίως παλίμ-
φημον —, ἀπατηθεὶς ταῖς ἑτέρου χρησταῖς ἐλπίσι φησίν·
„ἀλλὰ κἀγὼ κανηφορεῖν ἔδοξα καὶ τρία πλήρη κανᾶ πεμμά-
των κομίζειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὸ δ' ἀνωτάτω πλῆρες εἶναι
παντοίων γενῶν, οἷς ἔθος ἐστὶ χρῆσθαι τὸν βασιλέα — ποικίλας
δ' εἶναι τὰς πρὸς δίαιταν βασιλικὴν σιτοπόνων περιεργίας —,
ὄρνεις δὲ καθιπταμένους ἁρπάζειν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ ἀπλή-
στως ἐμφορεῖσθαι, μέχρις οὗ πάντ' ἀναλῶσαι καὶ μηδὲν τῶν
94 εὐτρεπισθέντων ὑπολιπέσθαι.“ ὁ δὲ „ἐβουλόμην μὲν“ εἶπε
„μὴ παραστῆναί σοι τὴν φαντασίαν ἢ φανεῖσαν ἡσυχασθῆναι
ἤ, εἰ καὶ διηγεῖτό τις, μακρὰν γοῦν, ἵνα μὴ κατακούσαιμι,
τῶν ἐμῶν ὤτων γενέσθαι τὴν διήγησιν· ὀκνῶ τε γάρ, εἴ καί
τις ἄλλος, εἶναι κακῶν ἄγγελος συναλγῶ τε τοῖς ἐν συμφοραῖς,
ἕνεκα φιλανθρωπίας οὐχ ἥκιστα τῶν ὑπομενόντων ὀδυνώ-
95 μενος. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ὀνείρων κριταῖς ἀληθεύειν ἀναγκαῖον
θεῖα λόγια διερμηνεύουσι καὶ προφητεύουσι, λέξω μηδὲν ὑπο-
στειλάμενος· ἀψευδεῖν γὰρ ἐπὶ μὲν πάντων ἄριστον, ἐπὶ δὲ
96 τῶν θείων ἀποφθεγμάτων καὶ ὁσιώτατον. τὰ τρία κανᾶ σύμ-
βολον τριῶν ἡμερῶν ἐστιν· ἐπισχὼν ταύτας ὁ βασιλεὺς
ἀνασκολοπισθῆναί σε καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι κελεύσει
καὶ καταπτάμενα ὄρνεα τῶν σῶν εὐωχηθήσεται σαρκῶν, ἄχρις

ἂν ὅλος ἐξαναλωθῇς.“ καὶ ὁ μὲν ὥσπερ εἰκὸς συγχυθεὶς 97
ἀνατέτραπτο, καραδοκῶν τὴν ὁρισθεῖσαν προθεσμίαν καὶ
τῇ διανοίᾳ τὰς ἀνίας προσδεχόμενος. ὡς δ' αἱ τρεῖς
ἡμέραι διῆλθον, γενέθλιος ἐπέστη τοῦ βασιλέως, ἐν ᾗ πάντες
οἱ κατὰ τὴν χώραν ἐπανηγύριζον, διαφερόντως δ' οἱ περὶ
τὰ βασίλεια. ἑστιωμένων οὖν τῶν ἐν τέλει καὶ τῆς θερα- 98
πείας εὐωχουμένης ὥσπερ ἐν δημοθοινίᾳ, τῶν κατὰ τὸ
δεσμωτήριον εὐνούχων ὑπομνησθεὶς ἀχθῆναι κελεύει καὶ
θεασάμενος τὰκ τῆς τῶν ὀνείρων διακρίσεως ἐπισφραγίζεται,
προστάξας τὸν μὲν ἀνασκολοπισθῆναι τὴν κεφαλὴν ἀποτμη-
θέντα, τῷ δὲ τὴν ἀρχὴν ἣν διεῖπε πρότερον ἀπονεῖμαι.

(19.) Καταλλαγεὶς δὲ ὁ ἀρχιοινοχόος ἐκλανθάνεται 99
τοῦ τὰς καταλλαγὰς προειπόντος καὶ ἕκαστα τῶν συμπεσόντων
ἀτυχημάτων ἐπικουφίσαντος, ἴσως μὲν ἐπειδὴ πᾶς ἀχάριστος
ἀμνήμων ἐστὶν εὐεργετῶν, ἴσως δὲ καὶ κατὰ πρόνοιαν θεοῦ
βουληθέντος τὰς εὐπραγίας τῷ νεανίᾳ μὴ δι' ἀνθρώπου
γενέσθαι μᾶλλον ἢ δι' ἑαυτοῦ. μετὰ γὰρ διετῆ χρόνον 100
τῷ βασιλεῖ τὰ μέλλοντα τῇ χώρᾳ συμβαίνειν ἀγαθὰ καὶ
κακὰ διτταῖς φαντασίαις δι' ὀνείρου θεσπίζεται ταὐτὸν ὑπο-
σημαινούσαις ἕνεκα βεβαιοτέρας πίστεως. ἔδοξε γὰρ ἑπτὰ 101
βόας ἀνέρπειν ἐκ τοῦ ποταμοῦ, πίονας καὶ σφόδρα εὐσάρκους
καὶ καλὰς ὀφθῆναι, καὶ παρὰ ταῖς ὄχθαις νέμεσθαι· μεθ' ἃς
p. 56 M. ἑτέρας ἀριθμὸν ἴσας, | ἀσάρκους τρόπον τινὰ καὶ κατεσκελετευ-
μένας καὶ εἰδεχθεστάτας, ἀνελθεῖν καὶ συννέμεσθαι ταῖς
προτέραις· εἶτ' ἐξαπιναίως ὑπὸ τῶν χειρόνων καταβρω-
θῆναι τὰς ἀμείνους καὶ μηδὲν ἀλλὰ μηδὲ τὸ βραχύτατον ταῖς
ἐμφορηθείσαις πρὸς ὄγκον ἐπιδοῦναι τὰς γαστέρας, ἀλλ' ἢ
μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἐστάλθαι. περιαναστὰς δὲ καὶ κοιμηθεὶς 102
πάλιν ἑτέρᾳ πληχθῆναι φαντασίᾳ· νομίσαι γὰρ ἑπτὰ πυροῦ
στάχυς ἐκπεφυκότας ἑνὸς πυθμένος, ἰσαιτάτους τοῖς μεγέ-
θεσιν, αὐξομένους καὶ τεθηλότας αἴρεσθαι πρὸς ὕψος μάλ'
εὐρώστους· εἶθ' ἑτέρους ἑπτὰ λεπτοὺς καὶ ἀσθενεῖς ἀναπεφυ-

κέναι πλησίον, ὑφ᾽ ὧν ἐπιδραμόντων καταποθῆναι τὸν
103 εὔσταχυν πυθμένα. ταύτην ἰδὼν τὴν ὄψιν, τὸ λειπόμενον τῆς
νυκτὸς ἄυπνος διατελέσας — ἤγειρον γὰρ αἱ φροντίδες κεντοῦ-
σαι καὶ τιτρώσκουσαι —, μεταπέμπεται τοὺς σοφιστὰς ἅμα
104 τῇ ἕῳ καὶ τὴν φαντασίαν διηγεῖται. μηδενὸς δὲ στοχασμοῖς
εἰκόσι τἀληθὲς ἰχνηλατῆσαι δυναμένου, παρελθὼν ὁ ἀρχι-
οινοχόος φησίν· „ὦ δέσποτα, τὸν ἄνδρα ὃν ζητεῖς ἐλπίς
ἐστιν εὑρήσειν· ἁμαρτόντας ἐμὲ καὶ τὸν ἀρχισιτοποιὸν
ἐκέλευσας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθῆναι, ἐν ᾧ τοῦ ἀρχι-
μαγείρου θεράπων ἦν Ἑβραῖος, ᾧτινι διηγησάμεθα ἐγώ
τε κἀκεῖνος ὀνείρατα τὰ φανέντα ἡμῖν· ὁ δ᾽ οὕτως εὐθυ-
βόλως καὶ εὐσκόπως διέκρινεν, ὡς ὅσα προεῖπεν ἑκατέρῳ
συμβῆναι, τῷ μὲν ἣν ὑπέμεινε τιμωρίαν, ἐμοὶ δὲ τὸ σοῦ
105 τυχεῖν ἵλεω καὶ εὐμενοῦς.“ (20.) ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς
ἀκούσας προστάττει συντείναντας ἀνακαλεῖν τὸν νεανίαν. οἱ
δ᾽ ἀποκείραντες — βαθεῖαι γὰρ ἦσαν αὐτῷ χαῖται καθειργ-
μένῳ κεφαλῆς καὶ γενείου — καὶ ἀντὶ ῥυπώσης λαμπρὰν
ἐσθῆτα ἀντιδόντες καὶ τἄλλα φαιδρύναντες εἰσάγουσιν αὐτὸν
106 πρὸς τὸν βασιλέα· ὃς ἐκ τῆς ὄψεως τεκμηράμενος ἄνδρα
ἐλεύθερον καὶ εὐγενῆ — χαρακτῆρες γὰρ ἐπιφαίνονταί
τινες τῷ σώματι τῶν ὁρωμένων οὐχ ὁρατοὶ πᾶσιν, ἀλλ᾽ οἷς
τὸ τῆς διανοίας ὄμμα ὀξυδορκεῖ — „μαντεύεται“ εἶπεν „ἡ
ψυχή μου περὶ τοῦ μὴ εἰς ἅπαν ἀσαφείᾳ τοὺς ὀνείρους
ἐπισκιασθήσεσθαι· δεῖγμα γὰρ σοφίας ὁ νεανίας οὗτος ὑπο-
φαίνει, διακαλύψει τὴν ἀλήθειαν, οἷα φωτὶ σκότος ἐπιστήμη
τὴν ἀμαθίαν τῶν παρ᾽ ἡμῖν σοφιστῶν ἀποσκεδάσει.“ καὶ
107 τοὺς ὀνείρους διηγεῖτο. ὁ δὲ τἀξίωμα τοῦ λέγοντος οὐδὲν
καταπλαγεὶς ὥσπερ ὑπηκόῳ βασιλεύς, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπήκοος
βασιλεῖ, παρρησίᾳ σὺν αἰδοῖ χρώμενος διελέγετο καί φησιν·
„ὅσα μέλλει ποιεῖν ὁ θεὸς ἐν τῇ χώρᾳ, προμεμήνυκέ σοι.
τὰς μέντοι διττὰς φαντασίας μὴ ὑπολάβῃς εἶναι διττοὺς
ὀνείρους· εἷς ἐστι, τὴν ἀναδίπλωσιν ἔχων οὐ περιττήν,

ἀλλὰ πρὸς ἔλεγχον βεβαιοτέρας πίστεως. αἵ τε γὰρ πίονες 108
p.57 M. ἑπτὰ βόες καὶ οἱ εὔβλαστοι καὶ εὐθαλεῖς ἑπτὰ | στάχυες
ἐνιαυτοὺς ἑπτὰ δηλοῦσιν εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας καὶ ἑπτὰ
ἑτέρους λιμοῦ αἱ ἐπανιοῦσαι ἑπτὰ βόες λεπταὶ καὶ εἰδεχθεῖς
καὶ οἱ παρεφθαρμένοι καὶ μεμυκότες ἑπτὰ στάχυες. ἥξει 109
μὲν οὖν ἑπταετία προτέρα πολλὴν καὶ ἄφθονον ἔχουσα εὐκαρ-
πίαν, πλημμύραις μὲν ἀνὰ πᾶν ἔτος τοῦ ποταμοῦ λιμνάζοντος
τὰς ἀρούρας, τῶν δὲ πεδίων ὡς οὔπω πρότερον εὐτοκίᾳ
χρωμένων· ἥξει δὲ μετὰ ταῦτα ἑπταετία πάλιν ἐναντία
χαλεπὴν ἔνδειαν καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων ἐπιφέρουσα, μήτ'
ἀναχεομένου τοῦ ποταμοῦ μήτε τῆς γῆς λιπαινομένης, ὡς
τῆς προτέρας εὐθηνίας ἐκλαθέσθαι καὶ εἴ τι λείψανον
παλαιᾶς εὐετηρίας ἦν ἀναλωθῆναι. τὰ μὲν οὖν ἐκ τῆς 110
διακρίσεως τοιαῦτ' ἐστίν. ὑπηχεῖ δέ μοι καὶ ἐκλαλεῖ τὸ
θεῖον ὑποβάλλον τὰ ὡς ἐν νόσῳ σωτήρια· νόσος δὲ πόλεων
καὶ χωρίων ἡ βαρυτάτη λιμός, ἣ κατασκευαστέον ἀσθέ-
νειαν, ἵνα μὴ τελείως ῥωσθεῖσα τοὺς οἰκήτορας ἐκφάγῃ.
πῶς οὖν ἀσθενήσει; τοῦ καρποῦ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἐν οἷς ἡ 111
εὐφορία, τὸ πλεονάζον μετὰ τὰς αὐτάρκεις τοῖς πλήθεσι
τροφὰς — ἔσται δ' ἴσως μέρος πέμπτον — θησαυριστέον ἐν
πόλει καὶ κώμαις, μὴ μετακομίζοντας τὰ θέρη μακρόθεν,
ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ᾖ χωρίων, ἐν ἐκείνοις φυλάττοντας πρὸς τὴν
τῶν οἰκούντων παρηγορίαν· συγκομίζειν δὲ τὸν καρπὸν 112
αὐτοῖς δράγμασι μήτε ἀλοῶντας μήτε συνόλως καθαίροντας,
τεττάρων ἕνεκα· ἑνὸς μὲν τοῦ σκέπῃ χρώμενον πρὸς πλείω
χρόνον διαμένειν ἀδιάφθορον· ἑτέρου δὲ τοῦ καθ' ἕκαστον
ἐνιαυτὸν γίνεσθαι τῆς εὐθηνίας ὑπόμνησιν, ἀλοώντων καὶ
λικμώντων· ἡ γὰρ μίμησις τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν
δευτέραν ἔμελλεν ἡδονὴν ἀπεργάζεσθαι· τρίτου δὲ τοῦ μηδ' 113
εἰς ἀριθμὸν ἐλθεῖν, ἐν στάχυσι καὶ δράγμασιν ἀδήλου καὶ
ἀπεριγράφου τοῦ καρποῦ ὑπάρχοντος, ἵνα μὴ προαναπέσωσιν
αἱ διάνοιαι τῶν ἐγχωρίων ἐν ταῖς ἀναλώσεσι τοῦ συλλογι-

σθέντος, ἀλλ' εὐθυμίᾳ χρώμενοι τῇ σιτίων ἀμείνονι τροφῇ —
τρέφει γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα ἐλπίς — ἐπικουφίζωσι τὴν ἐκ
τῆς ἐνδείας βαρεῖαν νόσον· τετάρτου δὲ τοῦ καὶ τοῖς θρέμμασι
χιλὸν τεταμιεῦσθαι, τῶν ἀχύρων καὶ ἀθέρων ἐκ τῆς τοῦ
114 καρποῦ καθάρσεως διακρινομένων. ἐπιμελητὴν δὲ τούτων
χειροτονητέον ἄνδρα φρονιμώτατον καὶ συνετώτατον καὶ ἐν
πᾶσι δόκιμον, ὃς γένοιτ' ἂν ἱκανὸς ἀμισῶς καὶ ἀνεπάφως
εὐτρεπῆ τὰ λεχθέντα ποιεῖν μηδεμίαν αἴσθησιν τοῖς πλήθεσιν
ἐνδιδοὺς περὶ τοῦ γενησομένου λιμοῦ· χαλεπὸν γὰρ τὸ προ-
115 κάμνοντας ταῖς ψυχαῖς ἀναπεσεῖν δυσελπιστίᾳ. ἐὰν δέ τις
ἐπιζητῇ τὴν αἰτίαν, φήσει δεῖν, καθάπερ ἐν εἰρήνῃ προ-
νοεῖν τῶν ἐν τῷ πολέμῳ παρασκευῶν, καὶ ἐν | εὐπορίαις p.58 M.
τῶν κατ' ἔνδειαν· ἀδήλους δὲ εἶναι πολέμους καὶ λιμοὺς καὶ
συνόλως τοὺς καιροὺς τῶν ἀβουλήτων, εἰς οὓς ἀναγκαῖον
εἶναι παρεσκευάσθαι, ἀλλὰ μὴ γενομένων τότε τὴν θερα-
116 πείαν ζητεῖν, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος." (21.) ἀκούσας δὲ ὁ βασι-
λεὺς καὶ τὴν τῶν ὀνείρων διάκρισιν εὐθυβόλως καὶ εὐσκόπως
στοχαζομένην τῆς ἀληθείας καὶ τὴν συμβουλίαν ὅσα τῷ
δοκεῖν ὠφελιμωτάτην κατὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδήλου πρό-
νοιαν, τοὺς συνόντας ἐγγυτέρω προσελθεῖν κελεύσας, ἵνα
μὴ κατακούοι, „ἆρ'" εἶπεν, „ἄνδρες, εὑρήσομεν τοιοῦτον
ἄνθρωπον, ὃς ἔχει πνεῦμα θεῖον ἐν ἑαυτῷ" (Gen. 41, 38);
117 συνεπαινούντων δὲ καὶ συνευφημούντων, ἀπιδὼν εἰς τὸν
παρεστῶτα „ἐγγὺς" εἶπεν „ἐστὶν ὃν παραινεῖς ἀναζητεῖν, οὐ
μακρὰν ἀφέστηκεν ὁ φρόνιμος καὶ συνετός, ὃν ἔδει κατὰ τὰς
σὰς ὑφηγήσεις σκοπεῖν, αὐτὸς ὢν τυγχάνεις· οὐ γὰρ ἄνευ
θεοῦ ταῦτ' ἀποφθέγγεσθαί μοι δοκεῖς. ἴθι δὴ καὶ παρα-
λάμβανε τήν τ' ἐπιμέλειαν τῆς ἐμῆς οἰκίας καὶ τὴν Αἰγύπτου
118 πάσης ἐπιτροπήν. εὐχέρειαν δ' οὐδείς μου καταγνώσεται μὴ
φιλαυτίᾳ χρωμένου, πάθει δυσιάτῳ· αἵ τε γὰρ μεγάλαι
τῶν φύσεων χρόνοις οὐ δοκιμάζονται μακροῖς, ὄγκῳ δυνά-
μεως βιαζόμεναι φθάνειν εἰς ἀποδοχὴν αὐτῶν ἀνυπέρθετον,

τά τε πράγματα μέλλησιν καὶ διατριβὴν οὐκ ἀνέχεται, τῶν
καιρῶν ἐπειγόντων εἰς τὰς ἀναγκαίας παρασκευάς.“ εἶτ’ 119
αὐτὸν καθίστησι τῆς βασιλείας διάδοχον, μᾶλλον δ’, εἰ χρὴ
τἀληθὲς εἰπεῖν, βασιλέα, τὸ μὲν ὄνομα τῆς ἀρχῆς ὑπολειπό-
μενος αὐτῷ, τῆς δ’ ἐν ἔργοις ἡγεμονίας ἐκστὰς ἐκείνῳ καὶ
τἄλλα πράττων ὅσα ἐπὶ τιμῇ τοῦ νεανίου. δίδωσιν οὖν 120
αὐτῷ σφραγῖδα βασιλικὴν καὶ ἱερὰν ἐσθῆτα καὶ κύκλον
χρυσοῦν περιδέραιον καὶ ἐπὶ δευτερεῖον τῶν ἁρμάτων ἀναβι-
βάσας κελεύει περιελθεῖν τὴν πόλιν, προερχομένου κήρυκος
καὶ δηλοῦντός τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν χειροτονίαν. μετονομάζει 121
δ’ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὀνειροκριτικῆς ἐγχωρίῳ γλώττῃ προσαγο-
ρεύσας καὶ ἐγγυᾷ πρὸς γάμον αὐτῷ τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν
κατ’ Αἴγυπτον ἱερέως Ἡλίου θυγατέρα. ταῦτ’ ἐγένετο, περὶ
ἔτη γεγονότος ἤδη τριάκοντα. τοιαῦτα τῶν εὐσεβῶν τὰ 122
τέλη· κἂν γὰρ κλιθῶσιν, οὐκ εἰς ἅπαν πίπτουσιν, ἀλλὰ
διαναστάντες ὀρθοῦνται παγίως καὶ βεβαίως, ὡς μηκέθ’
ὑποσκελισθῆναι. τίς γὰρ ἂν προσεδόκησε μιᾷ ἡμέρᾳ τὸν 123
αὐτὸν ἀντὶ μὲν δούλου δεσπότην, ἀντὶ δὲ δεσμώτου πάντων
59 M. ἀξιονικότατον, | καὶ τὸν ὑποδιάκονον εἱρκτοφύλακος ὕπαρχον
βασιλέως ἔσεσθαι καὶ ἀντὶ τῆς εἱρκτῆς τὰ βασίλεια οἰκήσειν,
τὰ πρῶτα τῶν ἐπὶ τιμαῖς φερόμενον ἀντὶ τῶν εἰς ἀτιμίαν
ἐσχάτων. ἀλλ’ ὅμως καὶ γέγονε ταῦτα καὶ γενήσεται 124
πολλάκις, ὅταν δοκῇ τῷ θεῷ· μόνον ἐντυφέσθω τι καλο-
κἀγαθίας ἐμπύρευμα ταῖς ψυχαῖς, ὅπερ ἀναγκαῖόν ποτε ῥιπι-
ζόμενον ἐκλάμψαι.

(22.) Ἐπεὶ δὲ πρόκειται μετὰ τὴν ῥητὴν ἀπόδοσιν 125
καὶ τὴν τροπικωτέραν ἐξετάζειν, λεκτέον ἃ χρὴ καὶ περὶ
αὐτῆς. ἴσως μὲν οὖν γελάσονταί τινες τῶν εἰκαιοτέρων ἀκού-
σαντες· ἐγὼ δ’ ἐρῶ μηδὲν ὑποστειλάμενος, ὅτι ὁ πολιτικὸς
πάντως ὀνειροκριτικός ἐστιν, οὐχὶ τῶν βωμολόχων οὐδὲ τῶν
ἐναδολεσχούντων καὶ ἐνσοφιστευόντων ἐπὶ μισθῷ καὶ τὴν
τῶν καθ’ ὕπνον φαντασιῶν διάκρισιν ἀργυρισμοῦ πρόβλημα

πεποιημένων, ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ πάνδημον καὶ μέγαν
ὄνειρον οὐ κοιμωμένων μόνον ἀλλὰ καὶ ἐγρηγορότων εἰωθὼς
126 ἀκριβοῦν. ὁ δὲ ὄνειρος οὗτος, ὡς ἀψευδέστατα φάναι, ὁ
τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ βίος· ὡς γὰρ ἐν ταῖς καθ' ὕπνον
φαντασίαις βλέποντες οὐ βλέπομεν καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκού-
ομεν καὶ γευόμενοι ἢ ἁπτόμενοι οὔτε γευόμεθα οὔτε ἁπτό-
μεθα λέγοντές τε οὐ λέγομεν καὶ περιπατοῦντες οὐ περιπα-
τοῦμεν καὶ ταῖς ἄλλαις κινήσεσι καὶ σχέσεσι χρῆσθαι δοκοῦντες
οὐδεμιᾷ τὸ παράπαν χρώμεθα — κεναὶ δ' εἰσὶ τῆς διανοίας
πρὸς οὐδὲν ὑποκείμενον ἀληθείᾳ μόνον ἀναζωγραφούσης καὶ
ἀνειδωλοποιούσης τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα —, οὕτω καὶ τῶν
παρ' ἡμῖν ἐγρηγορότων αἱ φαντασίαι τοῖς ἐνυπνίοις ἐοίκασιν·
ἦλθον, ἀπῆλθον, ἐφάνησαν, ἀπεπήδησαν, πρὶν καταληφθῆναι
127 βεβαίως ἀπέπτησαν. ἐρευνησάτω δ' ἕκαστος αὐτὸν καὶ τὸν
ἔλεγχον οἴκοθεν ἄνευ τῶν παρ' ἐμοῦ πίστεων εἴσεται, καὶ
μάλιστ' εἴ τις πρεσβύτερος ἤδη γεγονὼς τυγχάνοι· οὗτος ἦν
ὁ ποτὲ βρέφος καὶ μετὰ ταῦτα παῖς, εἶτ' ἔφηβος, εἶτα μει-
ράκιον, καὶ νεανίας αὖθις, εἶτ' ἀνήρ, καὶ γέρων ὕστατον.
128 ἀλλὰ ποῦ πάντ' ἐκεῖνα; οὐκ ἐν μὲν παιδὶ τὸ βρέφος
ὑπεξῆλθεν, ὁ δὲ παῖς ἐν παρήβῳ, ὁ δ' ἔφηβος ἐν μειρακίῳ,
τὸ δὲ μειράκιον ἐν νεανίᾳ, ἐν ἀνδρὶ δ' ὁ νεανίας, ἀνὴρ δ'
129 ἐν γέροντι, γήρᾳ δ' ἕπεται τελευτή; τάχα μέντοι τάχα καὶ
τῶν ἡλικιῶν ἑκάστη παραχωροῦσα τοῦ κράτους τῇ μεθ'
ἑαυτὴν προαποθνήσκει, τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναδιδασκούσης
ἡσυχῇ μὴ δεδιέναι τὸν ἐπὶ πᾶσι θάνατον, ἐπειδὴ τοὺς προ-
τέρους εὐμαρῶς ἠνέγκαμεν, τὸν βρέφους, τὸν παιδός, τὸν
ἐφήβου, τὸν μειρακίου, τὸν νεανίου, τὸν ἀνδρός, ὧν οὐδεὶς
130 ἔτ' ἐστὶ γήρως ἐπιστάντος. (23.) τὰ δ' ἄλλα ὅσα περὶ τὸ
σῶμα οὐκ ἐνύπνια; οὐ κάλλος μὲν ἐφήμερον, πρὶν ἀνθῆσαι
μαραινόμενον; ὑγεία δὲ | ἀβέβαιον διὰ τὰς ἐφέδρους ἀσθε- p.60M.
νείας; ἰσχὺς δ' εὐάλωτον νόσοις ἐκ μυρίων προφάσεων; ἥ
τ' ἀκρίβεια τῶν αἰσθήσεων οὐ παγία ῥεύματος ἐνστάσει

βραχέος ἀνατρέπεται. τὴν δὲ τῶν ἐκτὸς ἀσάφειαν τίς οὐκ 131 οἶδε; μιᾷ ἡμέρᾳ πλοῦτοι μεγάλοι πολλάκις ἀπερρύησαν· τὰ πρωτεῖα τῶν ἐν ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐνεγκάμενοι μυρίοι πρὸς ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν ἀδοξίαν μετέβαλον· ἀρχαὶ βασιλέων αἱ μέγισται καθῃρέθησαν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ. ἐγγυᾶταί μου τὸν λόγον Διονύσιος ὁ ἐν Κορίνθῳ, ὃς 132 Σικελίας μὲν τύραννος ἦν, ἐκπεσὼν δὲ τῆς ἡγεμονίας εἰς Κόρινθον καταφεύγει καὶ γραμματιστὴς ὁ τοσοῦτος ἡγεμὼν γίνεται. συνεγγυᾶται καὶ Κροῖσος ὁ Λυδίας βασιλεύς, πλου- 133 σιώτατος βασιλέων, ὃς ἐλπίσας τὴν Περσῶν καθελεῖν ἀρχὴν οὐ μόνον τὴν οἰκείαν προσαπέβαλεν, ἀλλὰ καὶ ζωγρηθεὶς ἐμέλλησε καταπίμπρασθαι. μάρτυρες τῶν ἐνυπνίων οὐκ 134 ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ πόλεις, ἔθνη, χῶραι, ἡ Ἑλλάς, ἡ βάρβαρος, ἠπειρῶται, νησιῶται, ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἀσία, δύσις, ἀνατολή· μεμένηκε γὰρ οὐδὲν οὐδαμοῦ τὸ παράπαν ἐν ὁμοίῳ, τροπαῖς δὲ καὶ μεταβολαῖς ἐχρήσατο πάντα διὰ πάντων. Αἴγυπτός ποτε πολλῶν ἐθνῶν ἡγεμονίαν εἶχεν, ἀλλὰ 135 νῦν ἐστι δούλη. Μακεδόνες οὕτως ἐπὶ καιρῶν ἤκμασαν, ὡς ἁπάσης ἀνάψασθαι τῆς οἰκουμένης τὸ κράτος, ἀλλὰ νῦν τοῖς ἐκλογεῦσι τῶν χρημάτων τοὺς ἐπιταχθέντας ὑπὸ τῶν κυρίων δασμοὺς ἐτησίους εἰσφέρουσι. ποῦ δὲ ἡ τῶν Πτολεμαίων 136 οἰκία καὶ ἡ καθ' ἕκαστον τῶν διαδόχων ἐπιφάνεια μέχρι γῆς καὶ θαλάττης περάτων ἐκλάμψασα; ποῦ δ' αἱ τῶν αὐτονόμων ἐθνῶν καὶ πόλεων ἐλευθερίαι; ποῦ δ' ἔμπαλιν αἱ δουλεῖαι τῶν ὑπηκόων; οὐ Πέρσαι μὲν Παρθυαίων ἐπεκράτουν, νυνὶ δὲ Περσῶν Παρθυαῖοι διὰ τὰς τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων στροφὰς καὶ τὰς ἄνω καὶ κάτω πεττείας καὶ μεταθέσεις αὐτῶν; ἀναπλάττουσιν ἔνιοι μακράς τινας καὶ 137 ἀπεράτους εὐτυχίας ἑαυτοῖς, αἱ δ' ἀρχαὶ μεγάλων κακῶν εἰσι· καὶ σπεύδοντες ὡς ἐπ' ἀγαθῶν κληρονομίαν εὑρίσκουσι δεινὰς κακοπραγίας, καὶ τοὐναντίον κακὸν προσδοκήσαντες ἀγαθοῖς ἐνέτυχον. ἀθληταὶ δυνάμεσι καὶ ῥώμαις καὶ εὐεξίαις 138

σωμάτων μέγα φρονοῦντες, ἀνενδοίαστον νίκην ἐλπίσαντες, ἐξαγώνιοι πολλάκις ἐγένοντο μὴ δοκιμασθέντες ἢ καταστάντες εἰς τὸν ἀγῶνα ἡττήθησαν, οἱ δ' ἀπογνόντες καὶ δευτερείων ἐφίξεσθαι τὰ πρῶτα τῶν ἄθλων στεφανηφοροῦντες ἤραντο.
139 θέρους ἀναχθέντες τινὲς — ὁ γὰρ καιρὸς εὐπλοίας — ἐναυάγησαν, ἕτεροι δὲ χειμῶνος ἀνατραπήσεσθαι προσδοκῶντες ἀκινδύνως ἄχρι λιμένων παρεπέμφθησαν. ὡς ἐφ' ὁμολογούμενα κέρδη συντείνουσιν ἔνιοι τῶν ἐμπόρων ἀγνοοῦντες τὰς ἐφέδρους ζημίας, ἔμπαλιν λογιζόμενοι βλαβήσε-
140 σθαι μεγάλων ἀπέλαυσαν | ὠφελειῶν. οὕτως ἄδηλοι μὲν p.61M.
αἱ τύχαι πρὸς ἑκάτερα, τὰ δ' ἀνθρώπεια ὡς ἐπὶ ζυγοῦ ταλαντεύεται βάρεσιν ἀνίσοις ἐπικουφιζόμενα καὶ καθέλκοντα· δεινὴ δ' ἀσάφεια καὶ πολὺ σκότος κατακέχυται τῶν πραγμάτων· ὡς δ' ἐν βαθεῖ ὕπνῳ πλαζόμεθα μηδὲν ἐμπεριελθεῖν ἀκριβείᾳ λογισμοῦ δυνάμενοι μηδ' εὐτόνως καὶ παγίως ἐπι-
141 δράξασθαί τινος, σκιαῖς γὰρ ἔοικε καὶ φάσμασι. καὶ ὥσπερ ἐν ταῖς πομπαῖς τὰ πρῶτα παρέρχεται φεύγοντα τὰς ὄψεις κἀν τοῖς χειμάρροις τὸ φερόμενον ῥεῦμα φθάνει παραδραμὸν ὀξύτητι τάχους τὴν κατάληψιν, οὕτω καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ πράγματα φερόμενα καὶ παρεξιόντα φαντάζεται μὲν ὡς ὑπομένοντα, μένει δ' οὐδ' ἐπ' ἀκαρές, ἀλλ' ἀεὶ ὑποσύρεται.
142 καὶ οἱ ἐγρηγορότες, ὅσα γε πρὸς τὸ ἐν ταῖς καταλήψεσιν ἀβέβαιον οὐδὲν τῶν κοιμωμένων διαφέροντες, ἀπατῶντες ἑαυτοὺς ἱκανοὶ νομίζουσιν εἶναι τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἀπλανέσι λογισμοῖς ὁρᾶν· οἷς ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων εἰς ἐπιστήμην ἐμπόδιος, δεκαζομένη θεάμασιν, ἀκούσμασι, χυλῶν ποιότησιν, ἀτμῶν ἰδιότησι, πρὸς ἅπερ ἀποκλίνουσα συνεφέλκεται καὶ τὴν ὅλην ψυχὴν οὐκ ἐῶσα ὀρθοῦσθαι καὶ ἀπταίστως οἷα διὰ λεωφόρων ὁδῶν προέρχεσθαι· τὸ δ' ὑψηλοτάπεινον καὶ μεγαλόμικρον καὶ πᾶν ὅσον ἀνισότητι καὶ ἀνωμαλίᾳ συγγενὲς ἀπεργάζεται καὶ σκοτοδινιᾶν ἀναγκάζει
143 καὶ πολὺν ἐμποιεῖ ἴλιγγον. (24.) τοσαύτης οὖν ταραχῆς

καὶ ἀταξίας ἔτι δὲ ἀσαφείας γέμοντος τοῦ βίου, παρελθόντα
δεῖ τὸν πολιτικὸν ὥσπερ τινὰ σοφὸν τὴν ὀνειροκριτικὴν τὰ
μεθημερινὰ ἐνύπνια καὶ φάσματα τῶν ἐγρηγορέναι δοκούντων
διακρίνειν εἰκόσι στοχασμοῖς καὶ εὐλόγοις πιθανότησι περὶ
ἑκάστου ἀναδιδάσκοντα, ὅτι τοῦτο καλόν, ἐκεῖνο αἰσχρόν, τοῦτο
ἀγαθόν, κακὸν ἐκεῖνο, τουτὶ δίκαιον, ἄδικον τοὐναντίον, καὶ
τἄλλα ταύτῃ, τὸ φρόνιμον, τὸ ἀνδρεῖον, τὸ εὐσεβές, τὸ
ὅσιον. τὸ συμφέρον, τὸ ὠφέλιμον, καὶ πάλιν τὸ ἀνωφελές,
τὸ ἀλόγιστον, τὸ ἀγεννές, τὸ ἀσεβές, τὸ ἀνόσιον, τὸ ἀσύμφορον,
τὸ βλαβερόν, τὸ φίλαυτον. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἀλλότριον 144
τοῦτο, μὴ ἐπιθύμει· ἴδιον τοῦτο, χρῶ μὴ παραχρώμενος·
περιουσιάζεις, μεταδίδου· πλούτου γὰρ τὸ κάλλος οὐκ ἐν
βαλαντίοις, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν χρῃζόντων ἐπικουρίᾳ· ὀλίγα
κέκτησαι, μὴ φθόνει τοῖς ἔχουσι· πένητα γὰρ βάσκανον
οὐδεὶς ἂν ἐλεήσαι· εὐδοξεῖς καὶ τετίμησαι, μὴ καταλαζο-
νεύου· ταπεινὸς εἶ ταῖς τύχαις, ἀλλὰ τὸ φρόνημα μὴ κατα-
πιπτέτω· πάντα σοι κατὰ νοῦν χωρεῖ, μεταβολὴν εὐλαβοῦ·
πταίεις πολλάκις, χρηστὰ ἔλπιζε· πρὸς γὰρ τἀναντία τῶν
ἀνθρώπων αἱ τροπαί. σελήνη μὲν γὰρ καὶ ἥλιος καὶ ὁ 145
σύμπας οὐρανὸς σαφεῖς καὶ ἀριδήλους ἔχει τὰς τρανότητας,
62 M. ἅτε πάντων τῶν | κατ' αὐτὸν ὁμοίων μενόντων καὶ τοῖς τῆς
ἀληθείας αὐτῆς μετρουμένων κανόσιν ἐν τάξεσιν ἐναρμονίοις
καὶ συμφωνιῶν ταῖς ἀρίσταις, τὰ δ' ἐπίγεια πολλῆς ἀταξίας
γέμοντα καὶ ταραχῆς ἀσύμφωνα καὶ ἀνάρμοστα, ὡς κυριώ-
τατα φάναι, ὅτι ταῦτα μὲν βαθὺ σκότος κατείληφεν, ἐκεῖνα
δ' ἐμφέρεται τηλαυγεστάτῳ φωτί, μᾶλλον δ' αὐτὸ φῶς ἐστιν
εἰλικρινέστατον καὶ καθαρώτατον. εἰ γοῦν βουληθείη δια- 146
κύπτειν εἴσω τις τῶν πραγμάτων, εὑρήσει τὸν οὐρανὸν ἡμέραν
αἰώνιον, νυκτὸς καὶ πάσης σκιᾶς ἀμέτοχον, ἅτε περιλαμπό-
μενον ἀσβέστοις καὶ ἀκηράτοις ἀδιαστάτως φέγγεσιν. ὅσῳ 147
τε διαφέρουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἐγρηγορότες τῶν κοιμωμένων,
τοσούτῳ καὶ ἐν ἅπαντι τῷ κόσμῳ τὰ οὐράνια τῶν ἐπι-

γείων, τὰ μὲν ἐγρηγόρσει χρώμενα ἀκοιμήτῳ διὰ τὰς
ἀπλανεῖς καὶ ἀπταίστους καὶ ἐν ἅπασι κατορθούσας ἐνερ-
γείας, τὰ δ᾽ ὕπνῳ κατεχόμενα, κἂν εἰ πρὸς βραχὺ διανα-
σταίη, πάλιν καθελκόμενα καὶ καταδαρθάνοντα διὰ τὸ μηδὲν
εὐθυτενῶς δύνασθαι τῇ ψυχῇ βλέπειν, ἀλλὰ πλάζεσθαι
καὶ περιπταίειν· ἐπισκοτεῖται γὰρ ψευδέσι δόξαις, ὑφ᾽ ὧν
ὀνειρώττειν ἀναγκαζόμενα καὶ τῶν πραγμάτων ὑστερίζοντα
οὐδὲν παγίως καὶ βεβαίως ἱκανὰ καταλαμβάνειν ἐστί.
148 (25.) συμβολικῶς μέντοι καὶ ἐπὶ τὸ δευτερεῖον τῶν βασι-
λικῶν ἁρμάτων ἀναβαίνειν λέγεται δι᾽ αἰτίαν τοιάνδε· ὁ
πολιτικὸς τὰ δευτερεῖα φέρεται βασιλέως· οὔτε γὰρ ἰδιώτης
ἐστὶν οὔτε βασιλεύς, ἀλλ᾽ ἀμφοῖν μεθόριος, ἰδιώτου μὲν ὢν
κρείττων, ἐλάττων δ᾽ εἰς ἀρχὴν αὐτεξούσιον βασιλέως, τῷ
δήμῳ βασιλεῖ χρώμενος, ὑπὲρ οὗ πάντα πράττειν προῄρηται
149 καθαρᾷ καὶ ἀδολωτάτῃ πίστει. φέρεται δὲ ὡς ἐφ᾽ ἁρματείου
δίφρου μετέωρος ὑπό τε τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄχλων εἰς
ὕψος αἰρόμενος, καὶ μάλισθ᾽ ὅταν κατὰ νοῦν ἕκαστα μικρὰ
καὶ μεγάλα χωρῇ, μηδενὸς ἀντιπνέοντος μηδ᾽ ἀντιστατοῦντος,
ἀλλ᾽ ὡς ἐν εὐπλοίᾳ πάντων σωτηρίως ὑπὸ θεοῦ κυβερνω-
μένων. ὅν τε δίδωσιν ὁ βασιλεὺς δακτύλιον, ἐναργέστατον
δεῖγμα πίστεώς ἐστιν, ἣν πεπίστευκεν ὅ τε βασιλεὺς δῆμος
150 τῷ πολιτικῷ καὶ ὁ πολιτικὸς τῷ βασιλεύοντι δήμῳ. ὁ δὲ
περὶ τὸν τράχηλον χρυσοῦς κύκλος εὐδοξίαν ὁμοῦ καὶ κόλασιν
ἔοικεν ὑποσημαίνειν· ἕως μὲν γὰρ τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν
εὐοδεῖ πράγματα αὐτῷ, γαῦρός ἐστι καὶ σεμνὸς ὑπὸ τῶν
ὄχλων τιμώμενος· ἐπειδὰν δὲ πταῖσμα συμβῇ, μὴ κατὰ προ-
αίρεσιν — τοῦτο γὰρ ὑπαίτιον —, ἀλλὰ τυχηρόν, ὅπερ ἐστὶ
συγγνωστόν, οὐδὲν ἧττον ἕλκεται κάτω διὰ τοῦ περιαυχενίου
κόσμου καὶ ταπεινοῦται, μόνον οὐκ ἐπιλέγοντος τοῦ δεσπότου·
„τὸν περιαυχένιον τοῦτον κύκλον ἐδωρησάμην σοι καὶ
κόσμον κατορθουμένων τῶν ἐμῶν καὶ ἀγχόνην ἀποτυγχανο-
μένων.“

63 M. (26.) | Ἤκουσα μέντοι καθ᾽ ἑτέραν ἰδέαν τροπικώ- 151
τερον τὰ περὶ τὸν τόπον ἀκριβούντων. ἦν δὲ τοιάδε· τὸν
βασιλέα τῆς Αἰγύπτου τὸν ἡμέτερον νοῦν ἔλεγον εἶναι, τὸν
τῆς καθ᾽ ἕκαστον σωματικῆς χώρας ἡγεμόνα, ὃς οἷα βασι-
λεὺς ἀνῆπται τὸ κράτος. ᾧ γενομένῳ φιλοσωμάτῳ τρία τὰ 152
πλείστης ἀξιούμενα σπουδῆς διαπονεῖται, σιτία καὶ ὄψα καὶ
ποτά, παρὸ καὶ τρισὶ χρῆται τοῖς τῶν λεγομένων ἐπιμελη-
ταῖς, ἀρχισιτοποιῷ καὶ ἀρχιοινοχόῳ καὶ ἀρχιμαγείρῳ· πρυ-
τανεύει γὰρ ὁ μὲν τὰ περὶ ἐδωδήν, ὁ δὲ τὰ περὶ πόσιν, ὁ
δ᾽ ἐπιτέτακται τοῖς περὶ αὐτὰ τὰ ὄψα ἡδύσμασιν. πάντες 153
δέ εἰσιν εὐνοῦχοι, ἐπειδὴ ὁ φιλήδονος ἄγονός ἐστι τῶν
ἀναγκαιοτάτων, σωφροσύνης, αἰδοῦς, ἐγκρατείας, δικαιοσύνης,
ἁπάσης ἀρετῆς· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐχθρὸν ἄλλο ἄλλῳ, ὡς
ἀρετῇ ἡδονή, δι᾽ ἣν ἀλογοῦσιν οἱ πολλοὶ ὧν μόνον ἄξιον
πεφροντικέναι, ταῖς ἀκαθέκτοις ἐπιθυμίαις χαριζόμενοι καὶ
οἷς ἂν προστάττωσιν εἴκοντες. ὁ μὲν οὖν ἀρχιμάγειρος οὔτ᾽ 154
εἰς δεσμωτήριον ἀπάγεται οὔτε τινὶ περιπίπτει λύπῃ διὰ τὸ
μὴ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων εἶναι τὰς παραρτύσεις οὐχ
ἡδονὰς οὔσας ἀλλ᾽ εὔσβεστα ἡδονῶν ὑπεκκαύματα, δύο δὲ τῶν
περὶ τὴν ἄθλιον γαστέρα πραγματευομένων, ἀρχισιτοποιὸς καὶ
ἀρχιοινοχόος, ἐπειδὴ τὰ συνεκτικώτατα τῶν εἰς τὸ ζῆν χρη-
σίμων ἐστὶ βρῶσις καὶ πόσις, ὧν ἐπιμελείας μὲν ἀξιουμένων
οἱ προεστῶτες εἰκότως ἐπαίνων τυγχάνουσιν, ὀλιγωρουμένων
δὲ ὀργῆς καὶ κολάσεως ἀξιοῦνται. διαφορὰ δὲ κἀν ταῖς 155
κολάσεσιν, ὅτι διάφορος ἡ χρεία, σιτίων μὲν ἀναγκαιοτάτη,
οἴνου δὲ οὐ πάνυ χρησίμη· καὶ γὰρ ἀκράτου δίχα ζῶσιν
ἄνθρωποι ναματιαίῳ ὕδατι ποτῷ χρώμενοι. δι᾽ ἣν αἰτίαν 156
πρὸς μὲν τὸν ἀρχιοινοχόον γίνονται καταλλαγαὶ καὶ συμβάσεις
ὡς ἂν ἁμαρτόντα περὶ τὸ ἔλαττον μέρος, ἀσύμβατα δὲ καὶ
ἀκατάλλακτα τὰ πρὸς τὸν ἀρχισιτοποιόν ἐστιν ἄχρι θανάτου
λαμβάνοντα τὴν ὀργὴν ὡς ἂν περὶ τὸ μέγιστον ἀδικήσαντα·
τελευτὴ γὰρ ἕπεται σιτίων σπάνει· οὗ χάριν καὶ ὁ περὶ ταῦτ᾽

ἐξαμαρτὼν εἰκότως θνήσκει κρεμασθείς, ὅμοιον κακὸν ᾧ
διέθηκε παθών· καὶ γὰρ αὐτὸς ἀνεκρέμασε καὶ παρέτεινε
τὸν πεινῶντα λιμῷ.
157 (27.) Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτου. ὁ μέντοι βασιλέως
ὕπαρχος κατασταθεὶς καὶ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἐπιμέλειαν
καὶ προστασίαν λαβὼν ἐξῄει γνωρισθησόμενος ἅπασι τοῖς
ἐγχωρίοις καὶ τοὺς λεγομένους νομοὺς ἐπιὼν κατὰ πόλεις
πολὺν αὑτοῦ πόθον ἐνειργάζετο τοῖς ὁρῶσιν, οὐ μόνον ταῖς
ὠφελείαις, ἃς ἑκάστοις παρεῖχεν, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ τὴν
ὄψιν τε καὶ τὴν ἄλλην ὁμιλίαν ἀλέκτοις καὶ ἐξαιρέτοις
158 χάρισιν. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν τῶν ὀνειράτων σύγκρισιν ἐνέστη
προτέρα τῆς εὐθηνίας ἡ ἑπταετία, τὸ πέμπτον | τῶν καρπῶν p.64 M
ἀνὰ πᾶν ἔτος συνάγων διά τε τῶν ὑπάρχων καὶ τῶν ἄλλων,
οἳ πρὸς τὰς δημοσίας χρείας ὑπηρέτουν αὐτῷ, τοσαύτην
ἤθροισε πληθὺν δραγμάτων, ὅσην οὐδείς πω πρότερον γενο-
μένην ἐμέμνητο· πίστις δὲ σαφεστάτη τὸ μηδ' ἀριθμηθῆναι
δύνασθαι, καίτοι μυρία τινῶν πονηθέντων, οἷς ἐπιμελές, περι-
159 εργίᾳ διαριθμήσασθαι. διεξελθόντων δὲ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἐν
οἷς εὐφόρησεν ἡ πεδιάς, ἀρχὴν ἐλάμβανεν ὁ λιμός, ὃν
ἐπιβαίνοντα καὶ συναυξόμενον οὐκ ἐχώρησεν Αἴγυπτος·
ἀναχεόμενος γὰρ καὶ τὰς ἑξῆς ἀεὶ πόλεις καὶ χώρας
ἐπικαταλαμβάνων ἄχρι περάτων καὶ τῶν πρὸς ἕω καὶ
τῶν πρὸς δυσμὰς ἔφθασε τὴν οἰκουμένην ἐν κύκλῳ πᾶσαν
160 κατασχών. λέγεται γοῦν μηδέποτε κοινὴ νόσος κατασκῆψαι
τοσαύτη, καθάπερ ἣν ἰατρῶν παῖδες ὀνομάζουσιν ἑρπῆνα·
καὶ γὰρ αὕτη πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐπιφοιτῶσα τὴν κοινωνίαν
τῶν ἡλκωμένων σωμάτων ὅλην δι' ὅλων στοιχηδὸν πυρὸς
161 τρόπον ἐπινέμεται. τοὺς οὖν ἀφ' ἑκάστης δοκιμωτάτους
αἱρούμενοι σιτώνας ἐξέπεμπον εἰς Αἴγυπτον· ἤδη γὰρ ἡ
πρόνοια τοῦ νεανίσκου πανταχόσε διηγγέλλετο ταμιευσα-
162 μένου τροφὰς ἀφθόνους εἰς καιρὸν ἐνδείας. ὁ δὲ τὸ μὲν
πρῶτον κελεύει ἀνοιχθῆναι τοὺς σωροὺς ἅπαντας, ὑπολαμ-

βάνων εὐθυμοτέρους παρασκευάσειν τοὺς ἰδόντας καὶ τρόπον
τινὰ τὰς ψυχὰς ἀναθρέψειν πρὸ τῶν σωμάτων ἐλπίσι χρησταῖς,
ἔπειτα διὰ τῶν ἐπιτραπέντων τὰς σιταρχίας ἐπώλει τοῖς
ἔχουσιν ὠνητικῶς, στοχαζόμενος τοῦ μέλλοντος ἀεὶ καὶ τὸ
ἐπιὸν ὁρῶν τοῦ παρόντος ἀκριβέστερον.

(28.) Ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ πατήρ, ὑποσπανιζόντων ἤδη 163
τῶν ἀναγκαίων, ἀγνοῶν τὴν τοῦ παιδὸς εὐτυχίαν ἐκπέμπει
δέκα τῶν υἱῶν ἐπὶ σιτωνίαν τὸν νεώτατον οἴκοι κατασχών,
ὃς ἦν ὁμομήτριος ἀδελφὸς τῷ βασιλέως ὑπάρχῳ. καὶ οἱ 164
μὲν εἰς Αἴγυπτον ἐλθόντες ἐντυγχάνουσιν ὡς ἀλλοτρίῳ
τἀδελφῷ καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀξίωσιν καταπλαγέντες ἔθει
παλαιῷ προσκυνοῦσιν, ἤδη καὶ τῶν ὀνειράτων αὐτοῦ
λαμβανόντων βεβαίωσιν. ὁ δὲ τοὺς πεπρακότας θεασάμενος 165
εὐθὺς ἐγνώρισεν ἅπαντας ὑπὸ μηδενὸς αὐτὸς γνωρισθεὶς τὸ
παράπαν, μὴ βουληθέντος πω τοῦ θεοῦ τἀληθὲς ἀναφῆναι
διά τινας ἀναγκαίας αἰτίας, ἃς τότε βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι,
ἀλλ' ἢ τὴν ὄψιν ἀλλάξαντος εἰς σεμνότερον εἶδος τοῦ τὴν
χώραν ἐπιτραπέντος ἢ παρατρέψαντος τὰς ἀκριβεῖς κατα-
λήψεις τῆς διανοίας τῶν ὁρώντων. εἶτ' οὐχ ὥσπερ νέος 166
καὶ τοσαύτης ἡγεμονίας διάδοχος ἀρχὴν τὴν μετὰ βασιλέα
πρώτην ἀναψάμενος, εἰς ὃν ἀνατολαὶ καὶ δύσεις ἀπέβλεπον, |
p.65M. ἡλικίας ἀκμῇ καὶ μεγέθει τῆς ἐξουσίας ἐπαρθείς, καιρὸν ἔχων
ἀμύνης ἐμνησικάκησεν, ἀλλ' ἐγκρατῶς τὸ πάθος ἐνεγκὼν καὶ
ταμιευσάμενος αὑτοῦ τῇ ψυχῇ μετὰ πολλοῦ τοῦ προμηθοῦς
ἐπεμόρφαζεν ἀλλοτρίωσιν καὶ βλέμμασι καὶ φωνῇ καὶ τοῖς
ἄλλοις καθυποκρινόμενος τὸν δυσχεραίνοντα „οὐδέν" εἶπεν.
„ὦ οὗτοι, φρονεῖτε εἰρηνικόν, ἀλλά τις τῶν βασιλέως ἐχθρῶν
κατασκόπους ὑμᾶς ἐξέπεμψεν, ᾧ κακὰς ὑπηρεσίας ὁμολογή-
σαντες ὑπηρετήσειν λήσεσθαι μὲν ᾠήθητε, λανθάνει δ' οὐδὲν
τῶν δρωμένων ἐπ' ἐνέδρᾳ, κἂν βαθεῖ σκότῳ συσκιάζηται."
πειρωμένων δ' ἀπολογεῖσθαι καὶ διεξιόντων, ὡς ἐπ' ἀγενήτοις 167
κατηγοροῦνται, μήτε γὰρ παρὰ δυσμενῶν ἥκειν μήτ' αὐτοὶ

τοῖς ἐγχωρίοις ἀπέχθεσθαι μηδ᾽ ἂν ὑπομεῖναί ποτε τοιαύτην
διακονίαν, εἶναι γὰρ τὰς φύσεις εἰρηνικοὶ καὶ μεμαθηκέναι
σχεδὸν ἐξ ἔτι νηπίων παίδων τιμᾶν εὐστάθειαν παρ᾽ ὁσιω-
τάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ πατρί, ᾧ δώδεκα γενομένων υἱῶν
ἕνα μὲν τὸν νεώτατον οὐκ ἔχοντά πω ἡλικίαν ἀποδημίας
οἴκοι καταμεῖναι, δέκα δὲ τοὺς ὁρωμένους ἡμᾶς ἐνταῦθα
ὑπάρχειν, τὸν δὲ λοιπὸν ἐκποδὼν γεγενῆσθαι —, (29.) ταῦτ᾽
ἀκούσας ὡς ἐπὶ τεθνεῶτι ἑαυτῷ παρὰ τῶν ἀποδομένων τι
168 τὴν ψυχὴν ἄρα ἐπεπόνθει; καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐξελάλησε τότε
τὸ παραστὰν πάθος, ἀλλὰ τούτοις ὑποτυφομένῳ καὶ ζωπυ-
ρουμένῳ πάντως τὰ ἐντὸς ἐκαίετο, βαθεῖ δ᾽ ὅμως ἤθει
φησὶν αὐτοῖς· „εἰ τῷ ὄντι μὴ κατασκεψόμενοι τὴν γῆν
ἀφῖχθε, πρὸς πίστιν τὴν ἐμὴν ὑμεῖς μὲν ἐνταυθοῖ διατρίψατε
βραχύν τινα χρόνον, ὁ δὲ νεώτατος ἀδελφὸς ὑμῶν ἀφικέσθω
169 μετακληθεὶς ἐπιστολιμαίοις γράμμασιν. ἐὰν δ᾽ ἕνεκα τοῦ
πατρὸς ἐπείγησθε ἀπιέναι φοβησομένου τάχα τὴν μακρὰν
ὑμῶν διάζευξιν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀπάρατε, καταμεινάτω
δ᾽ εἷς ὁμηρεύσων, ἄχρις ἂν ἐπανέλθητε σὺν τῷ νεωτάτῳ·
τιμωρία δὲ κατὰ τῶν μὴ πειθαρχούντων ἡ ἀνωτάτω προ-
170 κείσεται θάνατος.“ καὶ ὁ μὲν τοιαῦτ᾽ ἀπειλήσας ὑπο-
βλεπόμενος καὶ βαρείας ὀργῆς δείγματα παρασχὼν ὅσα τῷ
δοκεῖν ἀπηλλάττετο· οἱ δὲ συννοίας καὶ κατηφείας γεμι-
σθέντες ἐκάκιζον ἑαυτοὺς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν
ἐπιβουλῆς „ἐκεῖνο“ λέγοντες „τἀδίκημα τῶν παρόντων ἐστὶ
κακῶν αἴτιον, τῆς ἐφόρου δίκης τῶν ἀνθρωπείων πραγμά-
των ἤδη τι μηχανωμένης καθ᾽ ἡμῶν· βραχὺν γὰρ ἡσυχά-
σασα χρόνον διανίσταται τὴν ἀμείλικτον καὶ ἀπαραίτητον
171 αὐτῆς ἐπιδεικνυμένη φύσιν τοῖς ἀξίοις κολάσεως. πῶς γὰρ
οὐκ ἄξιοι; οἳ δεόμενον καὶ ποτνιώμενον τὸν ἀδελφὸν οἱ
ἀνηλεεῖς ὑπερείδομεν οὐδὲν μὲν ἐξαμαρτόντα, φαντασίας
δὲ τὰς καθ᾽ ὕπνον διὰ τὸ φιλοίκειον ὡς συνήθεσιν
ἀνενεγκόντα, ὑπὲρ ὧν οἱ θηριωδέστατοι καὶ πάντων ἀγριώτατοι

p.66 M. δυσχεραίνοντες ἡμεῖς οὐχ ὅσια — δεῖ γὰρ | ἀψευδεῖν —
εἰργασάμεθα. τοιγαροῦν καὶ ταῦτα καὶ ἔτι χείρω τούτων 172
πείσεσθαι προσδοκῶμεν, οἵτινες μόνοι σχεδὸν ἐξ ἁπάντων
ἀνθρώπων εὐπατρίδαι λεγόμενοι διὰ τὰς πατέρων καὶ πάπ-
πων καὶ προγόνων ὑπερβαλλούσας ἀρετὰς ᾐσχύναμεν τὴν
συγγένειαν ἐπιφανὲς ὄνειδος κτήσασθαι σπουδάσαντες.“ ὁ 173
δὲ πρεσβύτατος τῶν ἀδελφῶν, ὃς καὶ ἐν ἀρχῇ, συντιθεμένων
τὴν ἐπιβουλήν, ἠναντιοῦτο, „ἐπὶ δὴ πεπραγμένοις“ εἶπεν
„ἀνωφελεῖς αἱ μεταμέλειαι· παρεκάλουν, ἱκέτευον, ἐξετάζων
ὅσον ἐστὶ τὸ ἀνοσιούργημα, μὴ θυμῷ χαρίζεσθαι· συν-
αινεῖν δέον, ταῖς ἀβουλίαις ἑαυτῶν εἴξατε. τοιγαροῦν καρ- 174
πούμεθα τῆς αὐθαδείας καὶ ἀσεβείας τἀπίχειρα· ζητεῖται
μὲν ἡ ἐπ᾿ ἐκείνῳ τυρευθεῖσα ἐπιβουλή, ὁ δὲ ζητῶν οὐκ
ἔστιν ἄνθρωπος, ἀλλ᾿ ἢ θεὸς ἢ λόγος ἢ νόμος θεῖος.“
(30.) ταῦτα δ᾿ ἤκουεν ὁ πραθεὶς ἀδελφὸς ἡσυχῇ διαλα- 175
λούντων, ἑρμηνέως μεταξὺ ὄντος· καὶ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ
πάθους, μέλλων δακρύειν, ὡς μὴ γένοιτο καταφανής, ἀπο-
στρέφεται καὶ προχέας θερμὰ καὶ ἐπάλληλα δάκρυα καὶ
πρὸς ὀλίγον ἐπικουφισθείς, τὴν ὄψιν ἀπομαξάμενος, ἐπι-
στρέφει καὶ κελεύει τὸν ἡλικίᾳ δεύτερον τῶν ἀδελφῶν ἐν
ὄψεσι ταῖς ἁπάντων δεθῆναι, τὸν αὐτῷ κατάλληλον — ὁ γὰρ
ἐν πλείοσι δεύτερος τῷ παρεσχάτῳ κατάλληλος, ἐπεὶ καὶ
τῷ τελευταίῳ ὁ πρῶτος —· ἴσως μέντοι καὶ διότι τὴν πλείστην 176
μοῖραν ἔδοξε τῶν ἁμαρτηθέντων εἰσενεγκεῖν μόνον οὐ συν-
ταγματαρχῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἀλείφων ἐπὶ δυσμένειαν· εἰ
γὰρ συνετάχθη τῷ πρεσβυτάτῳ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα
βουλευομένῳ, νεώτερος μὲν ἐκείνου, τῶν δ᾿ ἄλλων πρεσβύ-
τερος ὤν, ἴσως ἂν ἴσως ἐπεσχέθη τἀδίκημα, τῶν τὴν ἀνω-
τάτω τάξιν καὶ τιμὴν ἐχόντων συμπνεόντων καὶ ὁμογνωμο-
νούντων περὶ πράγματος, ὃ καὶ καθ᾿ αὑτὸ πολλὴν ῥοπὴν
συνεφείλκετο· νυνὶ δ᾿ ἀποστὰς τῆς ἡμέρου καὶ ἀμείνονος 177
τάξεως πρὸς τὴν ἀνήμερον καὶ χαλεπὴν ηὐτομόλησε καὶ

ταύτης ἀποδειχθεὶς ἡγεμὼν οὕτως ἐθάρσυνε τοὺς συνεφαπτομένους τοῦ παρανομήματος, ὡς ἀνενδότως τὸν ἐπίληπτον ἆθλον διαθλῆσαι. διὰ ταῦτ᾽ ἐξ ἁπάντων μόνος οὗτος δεθῆναί
178 μοι δοκεῖ. οἱ δ᾽ ἄλλοι τὴν οἴκαδε ἐπάνοδον ἤδη παρευτρεπίζονται, κελεύσαντος τοῦ τῆς χώρας ἐπιτρόπου τοῖς πυροπωλοῦσι τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀδελφῶν ὡς ξένων ἅπαντα πληρῶσαι καὶ ἣν ἔλαβον τιμὴν ἐπὶ τῶν στομίων λάθρα καταθεῖναι μὴ προειπόντας οἷς ἀπεδίδοσαν καὶ τρίτον τι προσεπιδαψιλεύεσθαι τροφάς, αἳ γένοιντ᾽ ἂν ἱκαναὶ κατὰ τὴν ὁδόν, ἐξαιρέτους ὑπὲρ τοῦ παραπεμφθῆναι τὴν σιτωνίαν
179 ἀμείωτον. ὁδοιπορούντων δὲ καὶ τὸν ἐν δεσμοῖς ἀδελφὸν ὡς εἰκὸς οἰκτιζομένων, οὐχ ἧττον δ᾽ ἐπὶ τῷ πατρὶ κατηφούντων, εἰ πάλιν ἀκούσεται συμφορᾶς, καθ᾽ ἑκάστην ὁδὸν | ἐλαττουμένης καὶ ἀποκειρομένης αὐτοῦ τῆς εὐπαιδίας, p.67 M. καὶ λεγόντων „ἀλλ᾽ οὐδὲ πιστεύσει δεδέσθαι, πρόφασιν δ᾽ εἶναι τὰ δεσμὰ τελευτῆς ὑπολήψεται διὰ τὸ τοὺς ἅπαξ πληγέντας εἰς τὰ αὐτὰ προσπταίειν“, ἑσπέρα καταλαμβάνει καὶ τῶν ὑποζυγίων καθελόντες τὰ ἄχθη τὰ μὲν ἐπεκούφιζον, αὐτοὶ δὲ βαρυτέρας ταῖς ψυχαῖς φροντίδας ἐδέχοντο· φιλεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἀναπαύλαις τῶν σωμάτων ἐναργεστέρας τῶν ἀβουλήτων ἡ διάνοια λαμβάνουσα φαντασίας χαλεπῶς ἄγαν
180 θλίβεσθαι καὶ πιέζεσθαι. (31.) λύσας δέ τις ἓν ἀγγεῖον ὁρᾷ παρὰ τῷ στομίῳ βαλάντιον ὑπόμεστον ἀργυρίου καὶ διαριθμησάμενος εὕρισκεν ὅσην τοῦ σίτου καθῆκε τιμὴν ἀποδεδομένην
181 αὐτῷ καὶ καταπλαγεὶς τοῖς ἀδελφοῖς ἀνέφερεν. οἱ δ᾽ οὐ χάριν ἀλλ᾽ ἐνέδραν ὑποτοπήσαντες ἠθύμουν καὶ βουλόμενοι πάντα τὰ ἀγγεῖα διερευνήσασθαι φόβῳ διώξεως ἄραντες ᾗ τάχιστα συνέτεινον καὶ μόνον οὐκ ἀπνευστὶ θέοντες πολυ-
182 ήμερον ὁδὸν ἐπιτεμόντες ἀνύουσιν. εἶτ᾽ ἀλλαχόθεν ἄλλοι τὸν πατέρα οὐκ ἀδακρυτὶ περιλαβόντες ἐφίλουν ἑκάστῳ περιπλεκόμενον καὶ περιχεόμενον ἐκθύμως, καίτοι τῆς ψυχῆς ἤδη τι μαντευομένης ἀβούλητον· καὶ γὰρ προσιόντας καὶ

δεξιουμένους κατενόει καὶ τὸν ὑπολειφθέντα υἱὸν ὡς ὑστερη-
κότα τῆς βραδυτῆτος ᾐτιᾶτο καὶ πρὸς τὰς εἰσόδους ἀπέβλεπε
σπεύδων τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων πλήρη θεάσασθαι. μηδενὸς 183
δ' ἔξωθεν ἔτι προσεπιφοιτῶντος, διεπτοημένον ἰδόντες „τῶν
ἀβουλήτων“ ἔφασαν, „ὦ πάτερ, ἀνιαρότερος τῆς μαθήσεως ὁ
ἐνδοιασμός ἐστι· μαθὼν μὲν γάρ τις ὁδὸν εὗρεν εἰς σωτηρίαν,
ἡ δ' ἀμφίβολος ἄγνοια δυσοδίας καὶ ἀπορίας αἴτιον· ἄκουε δὴ
σφόδρα μὲν ἀνιαροῦ διηγήματος, ἀναγκαίου δὲ λεχθῆναι. ὁ 184
συμπεμφθεὶς ἡμῖν ἀδελφὸς ἐπὶ σιτωνίαν καὶ μὴ ἐπανεληλυθὼς
ζῇ μέν — δεῖ γὰρ τὸν ὡς ἐπὶ τεθνεῶτι ἀπαλλάξαι σου
μείζονα φόβον —, ζῶν δ' ἐν Αἰγύπτῳ καταμένει παρὰ
τῷ τῆς χώρας ἐπιτρόπῳ, ὃς εἴτ' ἐκ διαβολῆς εἴτε καὶ
ὑποτοπήσας αὐτὸς αἰτίαν ἡμῖν ὡς κατασκόποις ἐπέφερεν.
ἀπολογουμένων δὲ ὅσα ὁ καιρὸς καὶ περί τε σοῦ τοῦ πατρὸς 185
διεξιόντων καὶ τῶν ἀπολειπομένων ἀδελφῶν, ἑνὸς μὲν τοῦ
τεθνεῶτος, ἑτέρου δὲ τοῦ παρὰ σοὶ διατρίβοντος, ὃν ἔφαμεν
ἔτι νέον ὄντα διὰ τὴν ἡλικίαν οἴκοι καταμεῖναι, πάντα
ἀπαμπίσχοντες καὶ ἀπογυμνοῦντες τὰ τῆς συγγενείας εἰς τὸ
ἀνύποπτον οὐδὲν ἠνύσαμεν, ἀλλ' ἔφη μόνην ἂν αὐτῷ
πίστιν ἀψευδοῦς ὁμολογίας γενέσθαι τὴν ὡς αὐτὸν ἄφιξιν
τοῦ νεωτάτου παιδός, οὗ χάριν καὶ τὸν δεύτερον κατεσχη-
κέναι ῥύσιόν τε καὶ ἐνέχυρον ἐκείνου. τὸ μὲν οὖν ἐπί- 186
ταγμα πάντων ἀνιαρότατον, ὁ δὲ καιρὸς αὐτὸ προστάττει
p. 68 M. μᾶλλον τοῦ κελεύοντος, ᾧ | πειστέον ἐξ ἀνάγκης διὰ τἀπι-
τήδεια, μόνης Αἰγύπτου χορηγούσης αὐτὰ τοῖς λιμῷ
πιεσθεῖσιν.“ (32.) ὁ δὲ βαρύτατον ἀναστενάξας „τίνα πρῶτον“ 187
εἶπεν „ὀλοφύρωμαι; τὸν παρέσχατον, ὃς οὐ τελευταῖος
ἀλλὰ πρῶτος ἔλαχε τὴν τῶν συμφορῶν τάξιν; ἢ τὸν δεύ-
τερον, ὃς τὰ δευτερεῖα τῶν κακῶν ἤρατο, πρὸ θανάτου
δεσμά; ἢ τὸν νεώτατον, ὃς ἀπευκταιοτάτην ὁδὸν ἀφίξεται,
ἐὰν ἄρα ἀπίῃ, ταῖς τῶν ἀδελφῶν κακοπραγίαις οὐ σωφρο-
νισθείς; ἐγὼ δὲ κατὰ μέλη καὶ μέρη διαρτώμενος —

μέρη γὰρ τέκνα γονέων — εἰς ἀπαιδίαν κινδυνεύω περι-
ελθεῖν ὁ πολύπαις καὶ εὔπαις ἄχρι πρὸ μικροῦ νομισθείς.“
188 ὁ δὲ πρεσβύτατος „εἰς ὁμηρείαν“ ἔφη „σοὶ δύο υἱοὺς
δίδωμι, οὓς καὶ μόνους ἐγέννησα· τούτους ἀπόκτεινον, ἐὰν
μὴ σῷον ἀποδῶ τὸν ἐγχειρισθησόμενον ἀδελφόν, ὃς ἀφικό-
μενος εἰς Αἴγυπτον δύο περιποιήσει τὰ μέγιστα ἡμῖν, ἓν μὲν
πίστιν σαφῆ τοῦ μὴ κατασκόπους μηδὲ πολεμίους εἶναι,
ἕτερον δὲ τὸ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐν δεσμοῖς ἀπολαβεῖν δυνη-
189 θῆναι.“ σφόδρα δ᾽ ἀχθομένου τοῦ πατρὸς καὶ λέγοντος
ἀγνοεῖν, ὅτι δυεῖν ὄντων ὁμομητρίων ὁ μὲν ἤδη τέθνηκεν.
ὁ δ᾽ ἔρημος καὶ μόνος ἀπολειφθεὶς εὐλαβήσεται τὴν ὁδὸν
καὶ ζῶν προαποθανεῖται τῷ δέει κατὰ τὴν φοβερῶν ἐκείνων
ὑπόμνησιν, ἃ συνέβη τὸν πρότερον παθεῖν, ταῦτα λέγοντος,
τὸν εὐτολμότατον καὶ ἀρχικὸν φύσει καὶ δυνατὸν εἰπεῖν —
ἦν δὲ καθ᾽ ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ πρώτου τέταρτος — προστη-
190 σάμενοι διερμηνεύειν ἔπεισαν τὰ δοκοῦντα πᾶσιν. ἐδόκει δὲ
τῶν μὲν ἀναγκαίων ὑστεριζόντων — ὁ γὰρ κομισθεὶς πρότερος
σῖτος ἐπιλελοίπει —, κρατοῦντος δὲ τοῦ λιμοῦ καὶ πιέζοντος,
ὠνησομένους ἀπιέναι, μὴ βαδιεῖσθαι δὲ τοῦ νεωτάτου κατα-
μένοντος· τὸν γὰρ τῆς χώρας ἐπίτροπον ἀπηγορευκέναι δίχα
191 τούτου παραγενέσθαι. λογισάμενος δὲ ἅτε σοφὸς ἀνήρ, ὡς
ἔστιν ἄμεινον ἕνα προέσθαι τῷ τοῦ μέλλοντος ἀδήλῳ καὶ
ἀμφιβόλῳ πρὸ τῆς ὁμολογουμένης τῶν τοσούτων ἀπωλείας,
ἣν ὑπομενεῖ πᾶς οἶκος ἐνδείᾳ πιεσθείς, ἀνιάτῳ νόσῳ, φησὶν
192 αὐτοῖς· „ἀλλ᾽ εἰ τῆς ἐμῆς βουλήσεως ἐπικρατέστερα τὰ τῆς
ἀνάγκης ἐστίν, εἰκτέον· ἴσως γὰρ ἴσως ἡ φύσις οἰκονομεῖ τι
βέλτιον, ὃ μήπω ταῖς διανοίαις ἡμῶν παραφαίνειν ἀξιοῖ.
193 λαβόντες οὖν καὶ τὸν νεώτατον, ὡς προῄρησθε, ἄπιτε, μὴ
μέντοι τὸν αὐτὸν ὃν καὶ πρόσθεν τρόπον· πάλαι μὲν γὰρ ἀργυ-
ρίου μόνον ἔδει πρὸς σιτωνίαν ἀγνοουμένοις ἀνθρώποις καὶ
μηδέν πω πεπονθόσιν ἀνήκεστον, νυνὶ δὲ καὶ δώρων, τριῶν
ἕνεκα, τῆς τε | πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ σιτάρχην ἀρεσκείας, p.69 M

ὑφ' οὗ γνωρίζεσθαί φατε, καὶ τοῦ τὸν ἐν δεσμοῖς ἀπολαβεῖν
θᾶττον πολλὰ καταθέντας αὐτοῦ λύτρα καὶ τοῦ τὴν ὑπόνοιαν
τῆς κατασκοπῆς ὡς ἔνι μάλιστα ἰάσασθαι. πάντων οὖν ὅσων 194
ἡ ἡμετέρα γῆ φέρει λαβόντες ὥσπερ τινὰς ἀπαρχὰς
κομίζετε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ δισσὸν ἀργύριον, τό τε ἀποδοθὲν
πρότερον, ὃ ἴσως ἀγνοίᾳ τινὸς ἀπεδόθη, καὶ ἕτερον αὔταρκες
εἰς σιτωνίαν. ἐπιφέρεσθε μέντοι καὶ τὰς ἡμετέρας εὐχάς, 195
ἃς πρὸς τὸν σωτῆρα ποιούμεθα θεόν, ἵνα καὶ εὐάρεστοι τοῖς
ἐγχωρίοις ξενιτεύοντες ἦτε καὶ ἐπανέρχησθε σῷοι τὰς
ἀναγκαίας παρακαταθήκας, υἱούς, ἀποδιδόντες πατρί, τόν
τε καταλειφθέντα πρότερον ἐν δεσμοῖς καὶ ὃν συνεπάγεσθε
νυνὶ νεώτατον καὶ πραγμάτων ἄπειρον.“ ἄραντες δὲ συνέ-
τεινον εἰς Αἴγυπτον.

(33.) Εἶτ' ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις ἀφικομένους ἰδὼν ὁ 196
τῆς χώρας ἐπίτροπος ἥσθη πάνυ καὶ κελεύει τῷ τῆς οἰκίας
ἐπιμελουμένῳ πολυτελὲς ἄριστον εὐτρεπίζειν καὶ τοὺς ἄνδρας
εἰσάγειν ἁλῶν καὶ τραπέζης μεθέξοντας. εἰσαχθέντες δὲ 197
καὶ ἐφ' ὅτῳ μὴ συναισθόμενοι διεπτόηντο καὶ συγχυθέντες
ἐτόπαζον ἐπὶ κλοπῇ μέλλειν συκοφαντεῖσθαι ὡς ὑφελόμενοι
τὴν τοῦ σίτου τιμήν, ἣν πρότερον ἐν τοῖς ἀγγείοις ἀνεῦρον·
εἶτα τῷ τῆς οἰκίας ἐπιμελητῇ προσελθόντες ἀπελογοῦντο
περὶ οὗ μηδεὶς ἐτόλμα κατηγορεῖν τὸ συνειδὸς ἰώμενοι καὶ
ἅμα προφέροντες ἐπεδείκνυον τὸ ἀργύριον εἰς ἀπόδοσιν.
ὁ δὲ χρηστοῖς καὶ φιλανθρώποις λόγοις εὐθυμοτέρους 198
αὐτοὺς ἐποίει φάσκων· „οὐδεὶς ἀσεβὴς ἐστιν οὕτως, ὡς
τὰς τοῦ θεοῦ χάριτας συκοφαντεῖν, ὃς ἵλεως εἴη· θησαυροὺς
γὰρ ἐν τοῖς ὑμετέροις ὤμβρησεν ἀγγείοις οὐ μόνον τροφὰς
ἀλλὰ καὶ πλοῦτον ἐξ ἑτοίμου διδούς.“ οἱ δὲ παρηγορηθέντες 199
ἐν τάξει διετίθεσαν ἃ οἴκοθεν ἐπηνέγκαντο δῶρα καὶ παρα-
γενομένῳ τῷ δεσπότῃ τῆς οἰκίας προσέφερον· πυνθανομένῳ
δέ, πῶς ἔχοιεν καὶ εἰ ὁ πατὴρ ζῇ, περὶ οὗ πρόσθεν
ἔλεγον, ἀποκρίνονται περὶ μὲν αὑτῶν οὐδέν, περὶ δὲ τοῦ

200 πατρὸς ὅτι ζῇ καὶ ὑγιαίνει. κατευξάμενος δ' ἐκείνῳ καὶ
θεοφιλέστατον προσειπών, τὸν ὁμομήτριον περιβλεψάμενος
ἀδελφὸν ὡς εἶδεν, οὐ κατασχὼν ἀλλ' ἤδη νικώμενος ὑπὸ
τοῦ πάθους, πρὶν γενέσθαι καταφανής, ἐπιστρέφεται καὶ
δραμὼν πρόφασιν ἐπί τι τῶν κατεπειγόντων — ἐκλαλῆσαι
γὰρ τἀληθὲς καιρὸς οὐκ ἦν — ἐν μυχῷ τινι τῆς οἰκίας
201 ἀνακλαυσάμενος ἀποχεῖ τὴν τῶν δακρύων φοράν. (34.) εἶτ'
ἀπονιψάμενος λογισμῷ τῆς ἀνίας ἐπεκράτησε καὶ προσελθὼν
εἱστία τοὺς ξένους ἀποδοὺς πρότερον καὶ τὸν ἀντὶ τοῦ
νεωτάτου κατασχεθέντα εἰς ὁμηρείαν· συνειστιῶντο δὲ καὶ
202 ἄλλοι τῶν παρ' Αἰγυπτίοις δοκίμων. αἱ δ' ὑποδοχαὶ κατὰ
τὰ πάτρια ἑκάστοις ἐγίνοντο, χαλεπὸν ἡγουμένου παλαιοὺς
νόμους παριδεῖν, καὶ ταῦτα ἐν εὐωχίᾳ τινί, ἔνθα τῶν ἀηδιῶν
203 αἱ ἡδοναὶ πλείους. | ἑξῆς δὲ προστάξαντος κατὰ τὰς ἡλικίας p.70M.
καθέζεσθαι, μήπω τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς συμποτικαῖς
συνουσίαις κατακλίσει χρωμένων, ἐθαύμαζον, εἰ Αἰγύπτιοι
ζηλωταὶ τῶν αὐτῶν Ἑβραίοις εἰσὶ τάξεώς τε πεφροντικότες
καὶ τὰς πρεσβυτέρων καὶ νεωτέρων τιμὰς διακρίνειν ἐπιστά-
204 μενοι. τάχα μέντοι καὶ τὸν ἄλλον χρόνον, ἔφασκον, τῆς
χώρας ἀμαθέστερον τὰ περὶ δίαιταν ἀγούσης, ὁ ἀνὴρ οὗτος
τοῖς κοινοῖς ἐπιστὰς οὐ μόνον τοῖς μεγάλοις πράγμασιν
ἥρμοσεν εὐταξίαν, δι' ὧν τὰ εἰρήνης καὶ πολέμου κατορθοῦ-
σθαι πέφυκεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐτελεστέροις εἶναι δοκοῦσιν,
ὧν τὰ πλεῖστα ἐν παιδιαῖς· ἱλαρότητα γὰρ ἐπιζητοῦσιν
εὐωχίαι σεμνὸν ἄγαν καὶ αὐστηρὸν συμπότην ἥκιστα παρα-
205 δεχόμεναι. τοιούτους ἐπαίνους ἠρέμα συνειρόντων, τράπεζαι
μὲν οὐ σφόδρα πολυτελεῖς εἰσκομίζονται, διὰ τὸν λιμὸν οὐκ
ἀξιώσαντος τοῦ ξενοδόχου ταῖς ἑτέρων ἀτυχίαις ἐντρυφᾶν·
αὐτοὶ δ' ἅτε σύνεσιν ἀκριβεῖς καὶ τοῦτ' εἰς τὰ ἐγκώμια παρε-
λάμβανον, ὡς ἀπειροκαλίαν, πρᾶγμα ἐπίφθονον, ἀπέστραπται,
λέγοντες· ὡς καὶ τὸ τοῦ συναλγοῦντος τοῖς δεομένοις καὶ τὸ
τοῦ ἑστιάτορος σχῆμα διασῴζει μεθόριον ἀμφοῖν τιθεὶς

αὐτὸν καὶ τὴν ἐν ἑκατέρῳ μέμψιν ἐκφεύγων. αἱ μὲν οὖν 206
παρασκευαὶ τὸ ἡμισὲς εἶχον πρόσφοροι τῷ καιρῷ γεγονυῖαι·
τὸ δ' ἐλλιπὲς ἀνεπλήρουν αἱ συνεχεῖς φιλοφροσύναι προ-
πόσεσιν, εὐχαῖς, παραινέσεσι ταῖς εἰς ἀνάληψιν, ἃ τοῖς
ἐλευθέροις καὶ μὴ ἀμούσοις τὸ ἦθος ἡδίω τῶν ὅσα περὶ ἐδω-
δὴν καὶ πόσιν εὐτρεπίζουσιν οἱ φιλεστιάτορες καὶ φιλόδειπνοι
τὰ μηδεμιᾶς ἄξια σπουδῆς εἰς ὀλιγοφρόνων ἐπίδειξιν πομπο-
στολοῦντες.

(35.) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἕῳ μεταπεμψάμενος 207
τὸν ἐπίτροπον τῆς οἰκίας κελεύει τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀνδρῶν
ὅσα ἐπηνέγκαντο γεμίσαι σίτου καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν στομίων
τὴν τιμὴν ἐν βαλαντίοις καταθεῖναι, εἰς δὲ τὸ τοῦ νεωτάτου
καὶ τὸ κάλλιστον τῶν ἀργυρῶν ἔκπωμα, ᾧ πίνειν ἔθος εἶχεν
αὐτός. καὶ ὁ μὲν τὰ προσταχθέντα προθύμως ἐπετέλει 208
μηδένα μάρτυρα παραλαμβάνων, οἱ δ' οὐδὲν τῶν κρύφα
γεγονότων εἰδότες ἀνεζεύγνυσαν ἐπὶ τοῖς παρ' ἐλπίδας
ἀγαθοῖς ἅπασι χαίροντες. ἃ μὲν γὰρ προσεδόκησαν, ταῦτα 209
ἦν· ἐπὶ κλοπῇ τοῦ ἀποδοθέντος ἀργυρίου συκοφαντίαν
ἕξειν, ἀδελφὸν τὸν ὁμηρεύοντα μὴ ἀπολήψεσθαι, προσαπο-
βαλεῖν καὶ τὸν νεώτατον ἴσως ὑπὸ τοῦ σπουδάσαντος αὐτὸν
ἀχθῆναι βίᾳ κατασχεθέντα. τὰ δ' ἀποβάντα αἰσίων τελει- 210
p.71 M. ότερα εὐχῶν· τὸ πρὸς | τῷ μὴ συκοφαντηθῆναι τραπέζης
καὶ ἁλῶν, ἃ σύμβολα γνησίου φιλίας ἀνθρώποις ἀνεύρηται,
μεταλαχεῖν, τὸ κομίσασθαι τὸν ἀδελφὸν ἀνύβριστον, μηδενὸς
ἐντυχόντος καὶ δεηθέντος, τὸ καὶ τὸν νεώτατον ἀγαγεῖν
πρὸς τὸν πατέρα σῷον, ἐκπεφευγότας μὲν τὰς ἐπὶ κατασκόπων
ὑπονοίας, ἄφθονον δὲ τροφῶν πλῆθος ἐπιφερομένους, χρηστὰ
δὲ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος λογιζομένους· εἰ γὰρ ἐπιλίποι
τἀπιτήδεια πολλάκις, ἔφασκον, οὐκέθ' ὡς πρότερον περιδεεῖς
ἀλλὰ γεγηθότες ὡς πρὸς ἴδιον ἀλλ' οὐ ξένον τὸν τῆς
χώρας ἐπίτροπον ἀποδημήσομεν. (36.) ἀλλὰ γὰρ οὕτω 211
διακειμένων καὶ τοιαῦτα ταῖς ψυχαῖς ἀναπολούντων, αἰφνίδιος

καὶ ἀπροσδόκητος ταραχὴ καταλαμβάνει. προσταχθεὶς γὰρ
ὁ τῆς οἰκίας ἐπιμελητής, ἐπαγόμενος θεραπόντων πλῆθος
οὐκ ὀλίγον, κατασείων τὰς χεῖρας καὶ μένειν ὑποσημαίνων
212 ἐβοηδρόμει. καὶ συντείνας ἄσθματος πλήρης „ἐπεσφράγισθε“
εἶπε „καὶ τὰς προτέρας καθ᾽ αὑτῶν αἰτίας· ἀγαθὰ κακοῖς
ἀμειψάμενοι πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῶν ἀδικημάτων ἐτρά-
πεσθε· τὴν τοῦ σίτου τιμὴν ὑπεξελόμενοι καὶ μεῖζον ἔτι
προσεξειργάσασθε· πονηρία γὰρ τυχοῦσα ἀμνηστίας ἐπιδίδωσι.
213 τὸ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον ἔκπωμα τοῦ δεσπότου, ἐν ᾧ
προπόσεις προὔπινεν ὑμῖν, κεκλόφατε οἱ λίαν εὐχάριστοι,
οἱ λίαν εἰρηνικοί, οἱ μηδ᾽ ὄνομα κατασκοπῆς εἰδότες, οἱ
διττὸν ἀργύριον εἰς ἀπόδοσιν τοῦ προτέρου κεκομικότες,
ἐνέδραν ὡς ἔοικε καὶ δέλεαρ ἐπὶ θήραν καὶ ἁρπαγὴν πλειόνων.
ἀλλ᾽ οὐκ εἰς ἅπαν εὐοδεῖ κακία, λανθάνειν δ᾽ ἀεὶ τεχνάζουσα
214 καταφωρᾶται.“ ταῦτα συνείροντος, ἀχανεῖς ἐπάγησαν, λύπης
καὶ φόβου, τῶν ἀργαλεωτάτων κακῶν, ἐξαίφνης ἐπιπε-
σόντων, ὡς μηδὲ διᾶραι τὸ στόμα δύνασθαι· τῶν γὰρ
ἀπροσδοκήτων κακῶν αἱ προσβολαὶ καὶ τοῖς δεινοῖς περὶ
215 λόγους ἀφωνίαν ἐμποιοῦσι. παρειμένοι δ᾽ ὅμως ὑπὲρ τοῦ
μὴ δοκεῖν ἁλισκόμενοι τῷ συνειδότι καθησυχάζειν „πῶς“
ἔφασαν „ἀπολογησόμεθα καὶ πρὸς τίνα; σὺ γὰρ μέλλεις ἔσεσθαι
καὶ δικαστὴς ὁ κατήγορος, ὃς ὤφειλες καὶ ἑτέρων αἰτιωμένων
ἡμῖν συναγορεύειν ἐξ ὧν ἐπειράθης· ἢ τὸ μὲν ἀργύριον
τὸ εὑρεθὲν ἐν τοῖς ἀγγείοις πρότερον οὐδενὸς ἐλέγχοντος
ἐκομίσαμεν ἀποδώσοντες, τοσαύτῃ δ᾽ ἐχρησάμεθα τῶν τρόπων
μεταβολῇ, ὡς τὸν ξενοδόχον ἀμείψασθαι ζημίαις καὶ κλοπαῖς;
ἀλλ᾽ οὔτε γέγονε τοῦτο μήτ᾽ εἰς νοῦν ἔλθοι ποτὲ τὸν
216 ἡμέτερον. ὃς δ᾽ ἂν ἔχων ἁλῷ τὸ ἔκπωμα τῶν ἀδελφῶν,
θνῃσκέτω· θανάτου γὰρ τἀδίκημα, εἰ γέγονεν ὄντως, τιμώ-
μεθα διὰ πολλά· πρῶτον μὲν ὅτι πλεονεξία καὶ τὸ τῶν
ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν παρανομώτατον, δεύτερον ὅτι τοὺς
ὠφεληκότας βλάπτειν ἐπιχειρεῖν ἀνοσιώτατον, τρίτον δὲ ὅτι

τοὺς μέγα φρονοῦντας ἐπ' εὐγενείᾳ τὸ τῶν προγόνων
p.72 M. ἀξίωμα | καθαιρεῖν ἔργοις ὑπαιτίοις τολμᾶν ὄνειδος αἴσχιστον·
οἷς ἅπασιν ἔνοχος ὤν, εἴ τις ἡμῶν ὑφῄρηται, θανάτων μυρίων
ἄξια πεπραγὼς τελευτάτω.“ (37.) καὶ ἅμα λέγοντες τὰ 217
ἄχθη τῶν ὑποζυγίων καθαιροῦσι καὶ προτρέπονται μετὰ
πάσης ἐπιμελείας ἐρευνᾶν. ὁ δὲ οὐκ ἀγνοῶν ἐν τῷ τοῦ
νεωτάτου κατακείμενον ἅτε αὐτὸς λάθρα θεὶς ἐσοφίζετο
καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ποιησάμενος ἑξῆς κατὰ
στοῖχον ἐπακολουθῶν ταῖς ἡλικίαις ἐσκόπει, προφέροντος
ἑκάστου καὶ ἐπιδεικνυμένου τὰ ἀγγεῖα, μέχρι τοῦ τελευταίου.
παρ' ᾧ καὶ τὸ ζητούμενον ἀνευρέθη, ὡς ἰδόντας ἀθρόους
ἀνοιμῶξαι καὶ τὰς ἐσθῆτας διαρρήξαντας ἐκδακρύειν ἐπι-
στένοντας καὶ ζῶντα τὸν ἀδελφὸν ἔτι προθρηνοῦντας καὶ
οὐχ ἧττον αὐτοὺς καὶ τὸν πατέρα, ὃς προὔλεγε τὰς συμ-
βησομένας τῷ υἱῷ κακοπραγίας, δι' ἃς βουλομένοις συν-
αποδημεῖν τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐπέτρεπε. κατηφοῦντες δὲ 218
καὶ συγκεχυμένοι τὴν αὐτὴν ὑπέστρεφον ὁδὸν εἰς τὴν πόλιν
ἐκπεπληγμένοι τῷ συμβεβηκότι καὶ τὸ πρᾶγμα ἐπιβουλὴν
ἀλλ' οὐ φιλαργυρίαν ἀδελφοῦ νομίζοντες· εἶτα τῷ τῆς χώρας
ἐπιτρόπῳ προσαχθέντες φιλάδελφον εὔνοιαν ἀπὸ γνησίου
πάθους ἐπιδείκνυνται. προσπεσόντες γὰρ ἀθρόοι τοῖς ἐκείνου 219
γόνασιν ὡς κλοπῇ πάντες ἔνοχοι, ὃ μηδ' εἰπεῖν θέμις ἐπ'
αὐτῶν, ἐδακρυρρόουν, ἱκέτευον, ἑαυτοὺς ἐξεδίδοσαν, ἑκούσιον
δουλείαν ὑπισχνοῦντο, δεσπότην προσηγόρευον ἐκεῖνον,
προβλήτους, οἰκότριβας, ἀργυρωνήτους, οὐδὲν παραλείποντες
τῶν οἰκετικῶν ὀνομάτων, ἀνεκάλουν ἑαυτούς. ὁ δ' ἔτι μᾶλλον 220
ἀποπειρώμενος ἤθει βαρυτάτῳ φησὶν αὐτοῖς· „μηδέποτε
τοῦτο ἐργασαίμην, ὡς τοσούτους ἀπάγειν ἑνὸς ἁμαρτόντος·
τί γὰρ εἰς μετουσίαν ἄξιον καλεῖν τιμωριῶν τοὺς μὴ τῶν
ἀδικημάτων κοινοπραγήσαντας; ἐκεῖνος μόνος, ἐπεὶ καὶ
μόνος ἔπραξε, κολαζέσθω. πυνθάνομαι μὲν οὖν, ὅτι πρὸ 221
τῆς πόλεως καὶ θάνατον ὡρίζετε κατὰ τοῦ ἁλόντος· ἐγὼ

δ' ἕκαστα πρὸς τὸ ἐπιεικὲς ἄγων καὶ ἡμερώτερον ἐπικουφίζω τὴν τιμωρίαν δουλείαν ὁρίσας ἀντὶ θανάτου."

222 (38.) χαλεπῶς δὲ τὴν ἀπειλὴν φερόντων καὶ ἐφ' οἷς ἐσυκοφαντοῦντο καταδυομένων ὁ τέταρτος καθ' ἡλικίαν — ἦν δὲ τολμητὴς μετ' αἰδοῦς καὶ θαρραλέος, παρρησίαν τὴν ἄνευ ἀναισχυντίας ἐπιτετηδευκώς — προσελθών φησι· „δέομαι, δέσποτα, μὴ θυμῷ χαρίσασθαι μηδ' ὅτι τέταξαι τὴν μετὰ
223 βασιλέα τάξιν προκαταγνῶναι πρὸ τῆς ἀπολογίας ἡμῶν. πυνθανομένῳ σοι κατὰ τὴν προτέραν ἐπιδημίαν περί τε ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς ἀπεκρινάμεθα· πατὴρ μέν | ἐστι πρεσβύτης, p. 73 M. οὐ χρόνῳ μᾶλλον γεγηρακὼς ἢ ταῖς ἐπαλλήλοις δυστυχίαις, ὑφ' ὧν γυμναζόμενος ἀθλητοῦ τρόπον ἐν πόνοις καὶ δυσκαρτερήτοις κακοπαθείαις διετέλεσεν· ἀδελφὸς δὲ κομιδῇ νέος ἐστίν, ἐκτόπως στεργόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός, ἐπειδὴ καὶ ὀψίγονός ἐστι καὶ δυεῖν γενομένων ὁμομητρίων ἀπελείφθη
224 μόνος, τοῦ πρεσβυτέρου βιαίως ἀποθανόντος. κελεύοντος δὲ σοῦ ἐνθάδε τὸν ἀδελφὸν ἀγαγεῖν καὶ ἀπειλοῦντος, εἰ μὴ παραγένοιτο, μηδ' ἡμῖν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν ἔτι τὴν σὴν ἐπιτραπήσεσθαι, κατηφοῦντες ἀπηλλαττόμεθα καὶ μόλις οἴκαδε
225 ἐπανελθόντες ἐδηλοῦμεν τὰ ἀπὸ σοῦ τῷ πατρί. ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντέλεγε δεδιὼς σφόδρα περὶ τῷ παιδί, τῶν δ' ἀναγκαίων ὑποσπανιζόντων καὶ μηδενὸς ἡμῶν τολμῶντος ἐπὶ σιτωνίαν ἥκειν δίχα τοῦ νεωτάτου διὰ τὰς σὰς ἐπανατάσεις, μόλις πείθεται τοῦτον συνεκπέμψαι μυρία μὲν αἰτιώμενος, ὅτι ἀδελφὸν ἄλλον ἔχειν ὡμολογήσαμεν, μυρία δ' οἰκτιζόμενος, εἰ μελλήσει διαζεύγνυσθαι· νήπιος γάρ ἐστι καὶ πραγμάτων ἄπειρος, οὐ μόνον τῶν κατὰ τὴν ἀλλοδαπήν,
226 ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν. πρὸς οὖν οὕτω διακείμενον τὸν πατέρα πῶς ἂν ἀφικοίμεθα; τίσι δ' ὀφθαλμοῖς αὐτὸν θεάσασθαι δίχα τούτου δυνησόμεθα; τελευτὴν οἰκτίστην ὑπομενεῖ μόνον ἀκούσας, ὡς οὐκ ἐπανελήλυθεν· εἶθ' ἡμᾶς ἀνδροφόνους καὶ πατροκτόνους ἕκαστος ἐρεῖ τῶν φιλαπεχθη-

μόνων καὶ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς ἐθελοκακούντων.
τὸ δὲ πλεῖστον τῆς κατηγορίας ῥυήσεται κατ' ἐμοῦ· πολλὰ 227
γὰρ ὑπεσχόμην τῷ πατρὶ προέσθαι παρακαταθήκην λαμβάνειν
ὁμολογῶν, ἣν ἀποδώσειν, ὅταν ἀπαιτηθῶ· πῶς δ' ἄν, εἰ μὴ
ἐξευμενισθείης αὐτός, ἀποδοῦναι δυναίμην; οἶκτον δέομαι
τοῦ πρεσβύτου λαβεῖν καὶ εἰς ἔννοιαν ἐλθεῖν τῶν κακῶν
οἷσπερ ἀνιαθήσεται μὴ κομισάμενος ὃν ἀβουλῶν ἐνεχείρισεν.
ἀλλὰ σὺ μὲν ὑπὲρ ὧν ἔδοξας ἠδικῆσθαι δίκας λάμβανε. 228
δώσω δ' ἐθελοντὴς ἐγώ· δοῦλον ἀπὸ ταύτης ἀνάγραφε
τῆς ἡμέρας. ἄσμενος ὑπομενῶ τὰ τῶν νεωνήτων, ἐὰν
τὸ παιδίον ἐθελήσῃς ἐᾶσαι. λήψεται δ' οὐκ αὐτὸς τὴν χάριν, 229
ἐὰν ἄρα διδῷς, ἀλλ' ὁ μὴ παρὼν ἐπικουφισθεὶς τῶν φρον-
τίδων, ὁ τῶν τοσούτων πατὴρ ἱκετῶν ἁπάντων· ἱκέται
γάρ ἐσμεν καταπεφευγότες ἐπὶ τὴν σὴν ἱερωτάτην δεξιάν,
ἧς μηδέποτε διαμάρτοιμεν. ἔλεος οὖν εἰσελθέτω σε 230
γήρως ἀνδρὸς τοὺς ἀρετῆς ἄθλους κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν
διαπονήσαντος· τὰς κατὰ Συρίαν πόλεις εἰς ἀποδοχὴν αὐτοῦ
καὶ τιμὴν ἐπέστρεψε, καίτοι ξενικωτέροις ἔθεσι καὶ νομίμοις
καὶ πολὺ διεστῶσι χρώμενος, οὐ βραχεῖ τινι τῶν ἐγχωρίων
ἠλλοτριωμένος· ἀλλ' ἡ τοῦ βίου καλοκἀγαθία καὶ τὸ
σύμφωνον καὶ ὁμολογούμενον πρὸς ἔργα λόγων καὶ πρὸς
p.74 M. λόγους ἔργων ἐξενίκησεν, ὡς καὶ τοὺς ἕνεκα | τῶν πατρίων
μὴ εὐγνώμονας μεθαρμόσασθαι. τοιαύτην μέλλεις κατατί- 231
θεσθαι χάριν, ἧς οὐκ ἂν δύναιτό τις μείζονα λαβεῖν· τίς
γὰρ ἂν γένοιτο πατρὶ δωρεὰ μείζων ἢ υἱὸν ἀπογνωσθέντα
κομίσασθαι;"

(39.) Πάντα δ' ἦσαν ἀπόπειρα καὶ ταῦτα καὶ τὰ 232
πρότερα, πῶς ἔχουσι τοῦ τῆς χώρας ἐπιτρόπου σκοποῦντος
εὐνοίας πρὸς τὸν ὁμομήτριον ἀδελφόν· ἐδεδίει γάρ, μὴ φυσικῇ
τινι ἀλλοτριώσει κέχρηνται, καθάπερ οἱ ἐκ μητρυιῶν γεγονότες
πρὸς τὸν ἐξ ἑτέρας ἰσοτίμου γυναικὸς οἶκον. διὰ τοῦτο καὶ 233
ὡς κατασκόπους ᾐτιᾶτο καὶ περὶ τοῦ γένους ἐπυνθάνετο

πρόφασιν τοῦ γνῶναι, εἰ περίεστιν ὁ ἀδελφός, ἀλλὰ μὴ ἐξ
ἐπιβουλῆς ἀνήρηται, καὶ ἕνα κατέσχε τοὺς ἄλλους ἐάσας
ἀπαίρειν ὁμολογήσαντας ἀγαγεῖν τὸν νεώτατον, ὃν ἰδεῖν
μάλιστ' ἐπόθει καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ χαλεπῆς καὶ βαρυτάτης
234 ἀνίας ἀπαλλαγῆναι. καὶ ἐπειδὴ παρεγένετο καὶ τὸν ἀδελφὸν
ἐθεάσατο, μικρὸν ὅσον ἀνεθεὶς τῆς φροντίδος, καλέσας ἐπὶ
ξενίαν καὶ ἑστιῶν πολυτελεστέραις εὐώχει τὸν ὁμομήτριον
παρασκευαῖς, ἀποβλέπων εἰς ἕκαστον καὶ τεκμαιρόμενος
235 ἐκ τῆς ὄψεως, εἴ τις αὐτοῖς ὑποικουρεῖ φθόνος. καὶ ὡς
ἀσμενίζοντας ἑώρα καὶ ἀναχεομένους ἐπὶ τῇ τοῦ νεωτάτου
τιμῇ, δυσὶν ἤδη μαρτυρίαις σημειωσάμενος τὸ μηδὲν ἔχθος
ὑποτύφεσθαι καὶ τρίτην ἐπενόησε, τὴν τοῦ κεκλέφθαι
δοκοῦντος ἐκπώματος αἰτίαν ἀναθεὶς τῷ νεωτάτῳ· σαφέστατος
γὰρ ἔμελλεν ἔλεγχος οὑτοσὶ γενέσθαι τῆς ἑκάστου διανοίας
καὶ οἰκειότητος τῆς πρὸς τὸν συκοφαντούμενον ἀδελφόν.
236 ἐξ ὧν ἁπάντων ἤδη συνεπείθετο περὶ τοῦ μὴ καταστασιά-
ζεσθαι μηδ' ἐπιβουλεύεσθαι τὸν μητρῷον οἶκον λογισμόν
τε εἰκότα καὶ περὶ τῶν αὑτῷ συμβεβηκότων ἐλάμβανεν,
ὡς οὐκ ἐπιβουλαῖς ἀδελφῶν αὐτὰ μᾶλλον εἴη πεπονθὼς ἢ
κατὰ πρόνοιαν θεοῦ τὰ μακρὰν ἐμβλέποντος καὶ τὰ μέλλοντα
237 οὐχ ἧττον τῶν παρόντων ὁρῶντος. (40.) εἶτ' ἐπὶ συμβάσεις
καὶ καταλλαγὰς ἵετο νικώμενος ὑπὸ φιλοικείου πάθους καὶ
ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ὄνειδος προσβαλεῖν τοῖς ἀδελφοῖς ἕνεκα
τῆς πράξεως οὐδένα τῶν Αἰγυπτίων ἐδικαίωσε παρεῖναι
238 κατὰ τὴν πρώτην ἀναγνώρισιν· ἀλλὰ κελεύσας ἅπασαν τὴν
θεραπείαν μεταστῆναι, πηγήν τινα δακρύων ἐξαίφνης ἀνεὶς
καὶ τῇ δεξιᾷ προσελθεῖν ἐγγυτέρω σημήνας, ἵνα μηδ' ἐκ
τύχης ἐπακοῦσαί τις ἄλλος δυνηθῇ, φησὶν αὐτοῖς· „ἐπε-
σκιασμένον πρᾶγμα καὶ χρόνῳ μακρῷ συγκεκρύφθαι δοκοῦν
μέλλων ἀνακαλύπτειν μόνος μόνοις ὑμῖν ἀπαμπίσχω· ἀδελφὸν
ὃν ἀπέδοσθε εἰς Αἴγυπτον, ἐκεῖνος ὃν ὁρᾶτε νῦν παρεστῶτα
239 αὐτός εἰμι ἐγώ.“ καταπλαγέντων δ' αὐτῶν παρ' ἐλπίδα

καὶ διεπτοημένων καὶ ὥσπερ ὁλκῇ τινι βιαίῳ τὰς ὄψεις
ἐπὶ γῆν καταβεβληκότων καὶ πεπηγότων ἀφώνων καὶ ἀχανῶν.
p.75 M. „μὴ κατηφεῖτε“ | εἶπεν, „ἀμνηστίαν ἁπάντων παρέχω τῶν
εἰς ἐμὲ πεπραγμένων, μηδενὸς ἑτέρου δεῖσθε παρακλήτου·
αὐτοκελεύστῳ καὶ ἑκουσίῳ γνώμῃ πρὸς συμβάσεις ἐθελοντὴς 240
ἀφῖγμαι συμβούλοις χρησάμενος δυσί, τῇ τε πρὸς τὸν πατέρα
εὐσεβείᾳ, ᾧ τὸ πλεῖστον τῆς χάριτος ἀνατίθημι, καὶ τῇ
φυσικῇ φιλανθρωπίᾳ, ᾗ πρὸς ἅπαντας διαφερόντως δὲ πρὸς
τοὺς ἀφ᾽ αἵματος χρῶμαι. καὶ νομίζω τῶν συμβεβηκότων 241
οὐχ ὑμᾶς ἀλλὰ θεὸν αἴτιον γεγενῆσθαι βουληθέντα με τῶν
αὐτοῦ χαρίτων καὶ δωρεῶν, ἃς ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις
καιροῖς ἠξίωσε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρασχεῖν, ὑπη-
ρέτην γενέσθαι καὶ διάκονον. ἐναργῆ δὲ πίστιν δύνασθε 242
λαβεῖν ἐξ ὧν ὁρᾶτε· πᾶσαν μὲν Αἴγυπτον ἐπιτέτραμμαι,
τιμὴν δὲ ἔχω τὴν πρώτην παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ μὲ νέον
ὄντα πρεσβύτερος ὢν ὡς πατέρα τιμᾷ· θεραπεύομαί τε οὐχ
ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων
ἐθνῶν, ὅσα καὶ ὑπήκοα καὶ αὐτόνομα· χρεία γὰρ πάντα
διὰ τὴν ἔνδειαν προεστῶτος. ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καί, 243
τὸ τούτων ἀναγκαιότερον, αἱ τροφαὶ παρ᾽ ἐμοὶ μόνῳ ταμιεύ-
ονται διανέμοντι καὶ κατακερματίζοντι πρὸς τὰς ἀναγκαίας
χρείας ἑκάστοις τῶν δεομένων, ὡς μήτε τι τῶν εἰς τρυφὴν
περιττεῦσαι μήτε τι τῶν εἰς ἐκπλήρωσιν ἐνδείας ἐπι-
λιπεῖν. ἀλλ᾽ οὐκ ἐναβρυνόμενος καὶ σεμνυνόμενος ταυτὶ 244
διεξῆλθον, ἀλλ᾽ ἵν᾽ αἴσθησθε, ὅτι τῶν τηλικούτων οὐδεὶς
ἔμελλεν ἀνθρώπων αἴτιος ἔσεσθαι δούλῳ καὶ μετὰ ταῦτα
δεσμώτῃ γενομένῳ — καὶ γὰρ ἐδέθην ποτὲ συκοφαντηθείς —,
ἀλλ᾽ ὁ τὰς ἐσχάτας συμφοράς τε καὶ δυσπραγίας μεθαρμο-
σάμενος εἰς τὰς ἀνωτάτω καὶ πρώτας εὐτυχίας θεὸς ἦν,
ᾧ πάντα δυνατά. ταῦτα ἐμοῦ διανοουμένου, μηκέτι εὐλαβῶς 245
ἔχετε τὰς δυσφροσύνας ἐκποδὼν ποιησάμενοι καὶ πρὸς ἱλαρὰν
μεταβαλόντες εὐθυμίαν. εὖ δ᾽ ἂν ἔχοι καὶ πρὸς τὸν πατέρα

συντεῖναι καὶ πρῶτον αὐτῷ τὰ περὶ τῆς ἐμῆς εὑρέσεως
εὐαγγελίσασθαι· φθάνουσι γὰρ αἱ φῆμαι πανταχόσε.“
246 (41.) οἱ δὲ κατὰ διαδοχὴν τοὺς ἐπαίνους αὐτοῦ συνεί-
ροντες ἀπαύστως ἀχαλίνοις στόμασιν ἐξύμνουν ἄλλος ἄλλο
τι διεξιών, ὁ μὲν τὸ ἀμνησίκακον, ὁ δὲ τὸ φιλοίκειον, ὁ δὲ
τὴν σύνεσιν, ἅπαντες δ' ἀθρόοι τὴν εὐσέβειαν ἐπὶ τὸν θεὸν
ἀναφέροντος τὰ τέλη τῶν κατορθουμένων καὶ μηκέτι ταῖς
ἀβουλήτοις ἀρχαῖς καὶ πρώταις ἐνστάσεσι τῶν μὴ κατὰ
γνώμην δυσχεράναντος καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν μετ' αἰδοῦς
247 καρτερίαν· ὃς ἐν τοσαύταις γεγονὼς ἀνωμαλίαις οὔτε δουλεύων
βλάσφημον οὐδὲν εἶπε κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὡς πεπρακότων
οὔτ' εἰς εἱρκτὴν ἀπαγόμενος ὑπ' ἀθυμίας ἐξελάλησέ τι τῶν
ἀπορρήτων οὔτε πολὺν χρόνον ἐκεῖ καταμένων, οἷα |
φιλεῖ, τοῖς δεσμώταις ἔθους ὄντος τὰς ἰδίας ἀτυχίας p. 76 M
248 ἀναμετρεῖσθαι, ἀπεγύμνωσεν· ἀλλ' ὡς μηδὲν εἰδὼς τῶν
αὐτῷ συμβεβηκότων, ἀλλ' οὐδ' ὅτε τὰ ὀνείρατα διέκρινεν ἢ
τοῖς εὐνούχοις ἢ τῷ βασιλεῖ, καιρὸν ἔχων εἰς μήνυσιν
ἐπιτήδειον, ἐφθέγξατό τι περὶ τῆς ἰδίας εὐγενείας, οὐδ'
ὅτε βασιλέως ὕπαρχος ἐχειροτονεῖτο καὶ τῆς Αἰγύπτου
πάσης τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν παρελάμβανεν, ἵνα
μὴ δόξῃ τις εἶναι τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν, ἀλλὰ
τῷ ὄντι εὐπατρίδης, οὐ φύσει δοῦλος, ἀλλ' ἐπιβουλὰς ὑφ'
ὧν ἥκιστ' ἐχρῆν ἀνηκέστους ὑπομεμενηκὼς καὶ συμφοράς.
249 ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐρρύη πολὺς ἔπαινος ἰσότητος αὐτοῦ
καὶ δεξιότητος· τὰς γὰρ τῶν ἄλλων ἀλαζονείας καὶ ἀπαι-
δευσίας ἡγεμόνων εἰδότες ἐθαύμαζον τὸ ἀνεπίφαντον καὶ ἀτρα-
γῴδητον καὶ ὡς εὐθὺς ἰδὼν κατὰ τὴν προτέραν ὁδὸν ἀπο-
κτεῖναι δυνάμενος ἢ τὸ γοῦν τελευταῖον λιμώττουσι τροφὰς
μὴ παρασχεῖν πρὸς τῷ μὴ τιμωρήσασθαι καὶ ὡς χάριτος
ἀξίοις δωρεὰν ἔδωκε τἀπιτήδεια τὴν τιμὴν αὐτῶν ἀποδοθῆναι
250 κελεύσας. οὕτω μέντοι τὰ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ πράσεως εἰς
ἅπαν ἠγνοήθη καὶ διέλαθεν, ὥσθ' οἱ ἐν τέλει τῶν Αἰγυπτίων

συνήδοντο, ὡς πρῶτον ἄρτι τῶν ἀδελφῶν τοῦ προεστῶτος
ἡκόντων, καὶ ἐπὶ ξενίαν ἐκάλουν καὶ φθάνοντες εὐηγγελίζοντο
τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντα διὰ πάντων ἔγεμε χαρᾶς οὐκ ἔλαττον
ἢ εἴπερ εὐφόρησεν ἡ πεδιὰς καὶ ὁ λιμὸς εἰς εὐθηνίαν μετέ-
βαλε. (42.) γνοὺς δ' ὁ βασιλεύς, ὅτι καὶ πατήρ ἐστιν αὐτῷ 251
καὶ ἡ γενεὰ πολυάνθρωπος, προτρέπει μεταναστῆναι πανοικὶ
τὴν βαθυγειοτάτην Αἰγύπτου μοῖραν ὁμολογήσας δεδωρῆσθαι
τοῖς ἀφιξομένοις. ἀπήνας οὖν καὶ ἁρμαμάξας καὶ πλῆθος
ὑποζυγίων ἐπηχθισμένων τἀπιτήδεια δίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς
καὶ θεραπείαν ἱκανήν, ἵνα μετ' ἀσφαλείας ἀγάγωσι τὸν
πατέρα. παραγενομένων δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν ἀδελφὸν 252
ἄπιστα καὶ μείζονα ἐλπίδων διηγουμένων, οὐ πάνυ προσεῖχε·
κἂν γὰρ οἱ λέγοντες ἀξιοπιστότατοι, ἀλλ' ἥ γε τοῦ πράγματος
ὑπερβολὴ ῥᾳδίως συναινεῖν οὐκ ἐπέτρεπεν. ἰδὼν δὲ ὁ πρεσ- 253
βύτης τὰς ἐν τοιούτῳ καιρῷ παρασκευὰς καὶ χορηγίας τῶν
ἀναγκαίων ἀφθόνους τοῖς περὶ τούτου λεγομένοις εὐτυχήμασι
συνᾳδούσας ὕμνει τὸν θεόν, ὅτι τὸ δοκοῦν ἐκλελοιπέναι
μέρος τῆς οἰκίας ἀπεπλήρωσεν. ἡ δὲ χαρὰ καὶ φόβον εὐθὺς 254
ἐγέννησε τῇ ψυχῇ περὶ τῆς τῶν πατρίων ἐκδιαιτήσεως·
ᾔδει γὰρ καὶ νεότητα εὐόλισθον φύσει καὶ ξενιτείας τὴν
εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐκεχειρίαν καὶ μάλιστα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ
p. 77 M. χώρας τυφλωττούσης περὶ τὸν ἀληθῆ θεὸν ἕνεκα | τοῦ
γενητὰ καὶ θνητὰ θεοπλαστεῖν καὶ προσέτι πλούτου καὶ
δόξης ἐπιθέσεις ὀλιγόφροσι διανοίαις ἐπιτίθενται καὶ διότι
ἀπολειφθείς, μηδενὸς τῶν ἐκ τῆς πατρῴας οἰκίας συνεξελη-
λυθότος σωφρονιστοῦ, μόνος ὢν καὶ ἔρημος διδασκάλων
ἀγαθῶν ἕτοιμος ἔσται πρὸς τὴν τῶν ὀθνείων μεταβολήν.
οὕτως οὖν διακείμενον ἰδὼν ᾧ μόνῳ δυνατὸν ἀόρατον 255
ψυχὴν ὁρᾶν ἔλεον λαμβάνει καὶ κοιμωμένῳ νύκτωρ ἐπιφανείς
φησι· „μηδὲν εὐλαβοῦ περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀφίξεως·
αὐτὸς ἡγεμονεύσω τῆς ὁδοῦ παρέχων τὴν ἀποδημίαν ἀσφαλῆ
καὶ εὐάρεστον· ἀποδώσω μέντοι καὶ τὸν τριπόθητον υἱόν,

ὅς ποτε τεθνάναι νομισθεὶς ἐκ πολυετίας οὐ ζῶν μόνον ἀλλὰ
καὶ χώρας τοσαύτης ἡγεμὼν ἀναφαίνεται.“ πληρωθεὶς δ'
256 εὐελπιστίας ἅμα τῇ ἕῳ γεγηθὼς ἐπέσπευδεν. ὁ δ' υἱὸς
ἀκούσας — σκοποὶ γὰρ καὶ φραστῆρες τῆς ὁδοῦ πάντ'
ἐδήλουν — οὐ μακρὰν τῶν ὁρίων ἀπέχοντα διὰ ταχέων
ἀπήντα τῷ πατρί· καὶ κατὰ τὴν καλουμένην Ἡρώων πόλιν
ἐντυχόντες ἐπιπίπτουσιν ἀλλήλοις τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τῶν
αὐχένων ἐρείσαντες καὶ τὰς ἐσθῆτας δάκρυσι φύροντες
πολυχρονίων ἀσπασμάτων ἀπλήστως ἐνεφοροῦντο καὶ μόλις
257 παυσάμενοι συνέτεινον ἄχρι τῶν βασιλείων. θεασάμενος
δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ὄψιν καταπλαγεὶς τῆς σεμνότητος
ὡς οὐχ ὑπάρχου πατέρα ἀλλ' ἑαυτοῦ μετὰ πάσης αἰδοῦς
καὶ τιμῆς ἐδεξιοῦτο· καὶ μετὰ τὰς ἐν ἔθει καὶ ἐξαιρέτους
φιλοφροσύνας δίδωσιν αὐτῷ γῆς ἀποτομὴν ἀρετῶσαν καὶ
σφόδρα εὔκαρπον, τούς τε υἱοὺς αὐτοῦ πυνθανόμενος εἶναι
κτηνοτρόφους τὴν πολλὴν οὐσίαν ἔχοντας ἐν θρέμμασι
καθίστησιν ἐπιμελητὰς τῶν ἰδίων αἰπόλια καὶ βουκόλια καὶ
ποίμνας καὶ μυρίας ὅσας ἀγέλας ἐγχειρίσας αὐτοῖς.
258 (43.) Ὁ δὲ νεανίας τοσαύτῃ πίστεως ἐχρήσατο ὑπερ-
βολῇ, ὥστε τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων εἰς ἀργυρισμὸν
παρεχόντων πλείστας ὅσας ἀφορμάς, δυνηθεὶς δι' ὀλίγου
πλουσιώτατος τῶν κατ' αὐτὸν γενέσθαι, τὸν γνήσιον ὡς
ἀληθῶς πρὸ τοῦ νόθου πλοῦτον καὶ τὸν βλέποντα πρὸ
τοῦ τυφλοῦ θαυμάσας ἅπαντα τὸν ἄργυρον καὶ χρυσόν,
ὅσον ἐκ τῆς τιμῆς ἤθροισε τοῦ σίτου, ἐν τοῖς βασιλέως
ἐθησαυρίζετο ταμιείοις οὐδεμίαν δραχμὴν νοσφισάμενος, ἀλλὰ
μόναις ἀρκεσθεὶς ταῖς δωρεαῖς, αἷς ἀμειβόμενος ἐκεῖνος
259 ἀντεχαρίζετο. καθάπερ τε οἰκίαν μίαν Αἴγυπτον καὶ σὺν
αὐτῇ χώρας ἑτέρας καὶ ἔθνη πιεσθέντα τῷ λιμῷ παντὸς
λόγου κρεῖττον ἐπετρόπευσεν ὁ ἀνὴρ οὗτος κατὰ τὸ πρέπον
διανέμων τὰς τροφὰς καὶ ἀφορῶν οὐκ εἰς τὸ παρὸν
μόνον λυσιτελὲς ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ὠφέλειαν.

ἡνίκα γοῦν ὁ ἕβδομος ἐνιαυτὸς τῆς ἐνδείας ἐνέστη, μετα- 260
p. 78 M. πεμψάμενος τοὺς γεωργοὺς — ἤδη γὰρ | τῆς εὐφορίας καὶ
εὐθηνίας ἐλπὶς ἦν — ἐδίδου κριθάς τε καὶ πυροὺς εἰς σπέρ-
ματα φροντίσας τοῦ μηδένα νοσφίσασθαι καταθεῖναί τε εἰς
τὰς ἀρούρας ἃ ἔλαβεν, ὀπτῆρας καὶ ἐφόρους ἐπιλέξας
ἀριστίνδην, οἳ τὴν σπορὰν παραφυλάξουσι.

Μετὰ δὲ τὸν λιμὸν χρόνοις μακροῖς ὕστερον τελευ- 261
τήσαντος τοῦ πατρός, ὑπονοίᾳ πληχθέντες οἱ ἀδελφοὶ καὶ
δείσαντες, μή τι χαλεπὸν πάθωσι μνησικακίᾳ, προσελθόντες
ἐδέοντο λιπαρῶς ἐπαγόμενοι γυναῖκας καὶ γενεάν. ὁ δ' 262
ἐπιδακρύσας φησίν· „ὁ μὲν καιρὸς ἱκανὸς ὑπόνοιαν κατα-
σκευάσαι τοῖς ἀφόρητα ἐργασαμένοις καὶ μὴ δι' ἑτέρου
μᾶλλον ἢ τοῦ συνειδότος ἐλεγχομένοις· ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ
πατρὸς τὸν ἀρχαῖον φόβον, ὃν πρὸ τῶν καταλλαγῶν εἴχετε,
κεκαίνωκεν, ὡς τοῦ μὴ λυπῆσαι τὸν πατέρα χάριν τὴν
ἀμνηστίαν ἐμοῦ παρασχόντος. ἐγὼ δὲ τὸν τρόπον οὐ 263
χρόνοις μεταβάλλομαι οὐδ' ὁμολογήσας ἔνσπονδος εἶναι
δράσω ποτὲ τὰ ἄσπονδα· οὐ γὰρ ὑπερθέσεις ἀμύνης
ἐκαιροφυλάκουν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἅπαν ἀπαλλαγὴν τῆς
κολάσεως ἐχαριζόμην ἐπινέμων τὸ μέν τι τιμῇ τοῦ πατρός
— δεῖ γὰρ ἀψευδεῖν —, τὸ δέ τι εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ὑμᾶς
ἀναγκαίᾳ. εἰ δὲ καὶ πατρὸς ἕνεκα πάντ' ἐποίουν τὰ 264
χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, φυλάξω ταῦτα καὶ πατρὸς τετελευτη-
κότος· τέθνηκε δ' οὐδεὶς παρ' ἐμοὶ κριτῇ τῶν ἀγαθῶν
ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ζήσεται τὸν ἀεὶ χρόνον ἀγήρως
ἀθανάτῳ φύσει, ψυχῇ μηκέτι ταῖς σώματος ἀνάγκαις
ἐνδεδεμένῃ. τί δὲ δεῖ μόνου μεμνῆσθαι τοῦ γενητοῦ 265
πατρός; ἔχομεν τὸν ἀγένητον, τὸν ἄφθαρτον, τὸν ἀίδιον,
„ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ πάντων ἐπακούει“ καὶ τῶν ἡσυχα-
ζόντων, τὸν ἀεὶ βλέποντα καὶ τὰ ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας, ὃν
μάρτυρα καλῶ τοῦ συνειδότος ἐπ' ἀψευδέσι καταλλαγαῖς.
ἐγὼ γάρ, καὶ μὴ θαυμάσητέ μου τὸν λόγον, τοῦ θεοῦ εἰμι 266

(Gen. 50, 19) τοῦ τὰ πονηρὰ βουλεύματα ὑμῶν εἰς ἀγαθῶν
περιουσίαν μεθαρμοσαμένου. γίνεσθε οὖν ἄφοβοι καὶ πρὸς
τὸ μέλλον χρησιμωτέρων μεθέξοντες ἢ ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς
267 ἐκαρποῦσθε.“ (44.) τοιούτοις θαρσύνας τοὺς ἀδελφοὺς
λόγοις, ἔργοις τὰς ὑποσχέσεις ἐβεβαίου μᾶλλον οὐδὲν παρα-
λιπὼν τῶν εἰς ἐπιμέλειαν. μετὰ δὲ τὸν λιμόν, ἐπ' εὐθηνίᾳ
καὶ εὐετηρίᾳ τῆς χώρας ἤδη γεγηθότων τῶν οἰκητόρων,
ἐτιμᾶτο πρὸς ἁπάντων ἀμοιβὰς ἀντεκτινόντων ὑπὲρ ὧν εὖ
268 πεπόνθεσαν ἐν καιροῖς ἀβουλήτοις. ἡ δὲ φήμη ῥυεῖσα τὰς
ἑξῆς πόλεις κατέπλησε τῆς ἐπὶ τῷδε τῷ ἀνδρὶ εὐκλείας. ἔτη
δὲ βιώσας δέκα πρὸς τοῖς ἑκατὸν ἐτελεύτησεν εὔγηρως ἐπ'
ἄκρον ἐλθὼν εὐμορφίας καὶ φρονήσεως καὶ λόγων δυνάμεως.
269 μαρτυρεῖ δὲ τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος ἔρως ὃς ἐξέμηνεν
| ἐπ' αὐτῷ γυναῖκα, τὴν δὲ σύνεσιν ἡ ἐν ταῖς ἀμυθήτοις p. 79 M.
τῶν κατὰ τὸν βίον ἀνωμαλίαις ὁμαλότης εὐαρμοστίαν τοῖς
ἀναρμόστοις καὶ συμφωνίαν τοῖς ἐξ αὑτῶν ἀσυμφώνοις
ἐργασαμένη, τὴν δὲ τῶν λόγων δύναμιν ἥ τε τῶν ὀνειράτων
διάκρισις καὶ ἡ ἐν ταῖς ὁμιλίαις εὐέπεια καὶ ἡ παρακολου-
θήσασα πειθώ, δι' ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχομένων ἀνάγκῃ μᾶλλον
270 ἢ ἑκὼν ὑπήκουε. τούτων δὲ τῶν ἐνιαυτῶν ἑπτακαίδεκα μὲν
ἄχρι μειρακίου διέτριβεν ἐν τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ, τρισκαίδεκα δ'
ἐν ταῖς ἀβουλήτοις συντυχίαις, ἐπιβουλευόμενος, πιπρα-
σκόμενος, δουλεύων, συκοφαντούμενος, ἐν δεσμωτηρίῳ
καταδούμενος, τοὺς δ' ἄλλους ὀγδοήκοντα ἐν ἡγεμονίᾳ καὶ
εὐπραγίᾳ τῇ πάσῃ, λιμοῦ καὶ εὐθηνίας ἔφορος καὶ βραβευτὴς
ἄριστος, τὰ πρὸς ἑκάτερον καιρὸν πρυτανεύειν ἱκανώτατος.

ΦΙΛΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

I p. 80 M. (1.) Μωυσέως τοῦ κατὰ μέν τινας νομοθέτου τῶν 1
Ἰουδαίων, κατὰ δέ τινας ἑρμηνέως νόμων ἱερῶν, τὸν βίον
ἀναγράψαι διενοήθην, ἀνδρὸς τὰ πάντα μεγίστου καὶ
τελειοτάτου, καὶ γνώριμον τοῖς ἀξίοις μὴ ἀγνοεῖν αὐτὸν
ἀποφῆναι. τῶν μὲν γὰρ νόμων τὸ κλέος, οὓς ἀπολέλοιπε, 2
διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης πεφοιτηκὸς ἄχρι καὶ τῶν τῆς γῆς
τερμάτων ἔφθακεν, αὐτὸν δὲ ὅστις ἦν ἐπ᾽ ἀληθείας ἴσασιν
οὐ πολλοί, διὰ φθόνον ἴσως καὶ ἐν οὐκ ὀλίγοις τῶν δια-
τεταγμένων ὑπὸ τῶν κατὰ πόλεις νομοθετῶν ἐναντίωσιν
οὐκ ἐθελησάντων αὐτὸν μνήμης ἀξιῶσαι τῶν παρ᾽ Ἕλλησι
λογίων· ὧν οἱ πλείους τὰς δυνάμεις ἃς ἔσχον διὰ παιδείας 3
p. 81 M. ὕβρισαν ἔν τε ποιήμασι καὶ τοῖς καταλογάδην | συγγράμμασι
κωμῳδίας καὶ συβαριτικὰς ἀσελγείας συνθέντες, περιβόητον
αἰσχύνην, οὓς ἔδει ταῖς φύσεσι καταχρήσασθαι πρὸς τὴν
τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τε καὶ βίων ὑφήγησιν, ἵνα μήτε τι
καλὸν ἡσυχίᾳ παραδοθὲν ἀρχαῖον ἢ νέον ἀφανισθῇ λάμψαι
δυνάμενον μήτ᾽ αὖ τὰς ἀμείνους ὑποθέσεις παρελθόντες
τὰς ἀναξίους ἀκοῆς προκρῖναι δοκῶσι σπουδάζοντες τὰ κακὰ
καλῶς ἀπαγγέλλειν εἰς ὀνειδῶν ἐπιφάνειαν. ἀλλ᾽ ἔγωγε τὴν 4
τούτων βασκανίαν ὑπερβὰς τὰ περὶ τὸν ἄνδρα μηνύσω μαθὼν
αὐτὰ κἀκ βίβλων τῶν ἱερῶν, ἃς θαυμάσια μνημεῖα τῆς

αὐτοῦ σοφίας ἀπολέλοιπε, καὶ παρά τινων ἀπὸ τοῦ ἔθνους
πρεσβυτέρων· τὰ γὰρ λεγόμενα τοῖς ἀναγινωσκομένοις ἀεὶ
συνύφαινον καὶ διὰ τοῦτ' ἔδοξα μᾶλλον ἑτέρων τὰ περὶ τὸν
βίον ἀκριβῶσαι.
5 (2.) Ἄρξομαι δ' ἀφ' οὗπερ ἀναγκαῖον ἄρξασθαι. Μωυσῆς
γένος μέν ἐστι Χαλδαῖος, ἐγεννήθη δ' ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐτράφη,
τῶν προγόνων αὐτοῦ διὰ πολυχρόνιον λιμόν, ὃς Βαβυλῶνα
καὶ τοὺς πλησιοχώρους ἐπίεζε, κατὰ ζήτησιν τροφῆς εἰς
Αἴγυπτον πανοικὶ μεταναστάντων, γῆν πεδιάδα καὶ βαθεῖαν
καὶ πρὸς πάντα γονιμωτάτην, ὧν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις
6 δεῖται, καὶ μάλιστα τὸν τοῦ σίτου καρπόν. ὁ γὰρ ταύτης
ποταμὸς θέρους ἀκμάζοντος, ἡνίκα τοὺς ἄλλους φασὶ
μειοῦσθαι χειμάρρους τε καὶ αὐθιγενεῖς, ἐπιβαίνων τε καὶ
ἀναχεόμενος πλημμυρεῖ καὶ λιμνάζει τὰς ἀρούρας, αἳ
ὑετοῦ μὴ δεόμεναι φορὰς ἀφθονίαν παντοίων ἀγαθῶν ἀνὰ
πᾶν ἔτος χορηγοῦσιν, εἰ μή που μεσολαβήσειεν ὀργὴ θεοῦ
7 δι' ἐπιπολάζουσαν ἀσέβειαν τῶν οἰκητόρων. πατρὸς δὲ καὶ
μητρὸς ἔλαχε τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀρίστων, οὓς φυλέτας ὄντας
ἡ ὁμοφροσύνη μᾶλλον ᾠκείωσεν ἢ τὸ γένος. ἑβδόμη γενεὰ
⟨δ'⟩ οὗτός ἐστιν ἀπὸ τοῦ πρώτου, ὃς ἐπηλύτης ὢν τοῦ
8 σύμπαντος Ἰουδαίων ἔθνους ἀρχηγέτης ἐγένετο. (3.) τροφῆς
δ' ἠξιώθη βασιλικῆς ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε· τῆς χώρας ὁ
βασιλεύς, εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδιδόντος ἀεὶ τοῦ ἔθνους,
δείσας μὴ οἱ ἔποικοι πλείους γενόμενοι δυνατωτέρᾳ χειρὶ
τοῖς αὐτόχθοσι περὶ κράτους ἀρχῆς ἁμιλλῶνται, τὴν ἰσχὺν
αὐτῶν ἀφαιρεῖν ἐπινοίαις ἀνοσιουργοῖς ἐμηχανᾶτο | καὶ κελεύει p.82M.
τῶν γεννωμένων τὰ μὲν θήλεα τρέφειν — ἐπεὶ γυνὴ διὰ
φύσεως ἀσθένειαν ὀκνηρὸν εἰς πόλεμον —, τὰ δ' ἄρρενα δια-
φθείρειν, ἵνα μὴ αὐξηθῇ κατὰ πόλεις· εὐανδροῦσα γὰρ
9 δύναμις δυσάλωτον καὶ δυσκαθαίρετον ἐπιτείχισμα. γεννηθεὶς
οὖν ὁ παῖς εὐθὺς ὄψιν ἐνέφαινεν ἀστειοτέραν ἢ κατ'
ἰδιώτην, ὡς καὶ τῶν τοῦ τυράννου κηρυγμάτων, ἐφ' ὅσον

οἷόν τε ἦν, τοὺς γονεῖς ἀλογῆσαι· τρεῖς γοῦν φασι μῆνας
ἐφεξῆς οἴκοι γαλακτοτροφηθῆναι λανθάνοντα τοὺς πολλούς.
ἐπεὶ δ', οἷα ἐν μοναρχίαις φιλεῖ, καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἔνιοι 10
διηρευνῶν σπεύδοντες ἀεί τι καινὸν ἄκουσμα προσφέρειν τῷ
βασιλεῖ, φοβηθέντες μὴ σωτηρίαν ἑνὶ μνώμενοι πλείους
ὄντες αὐτοὶ σὺν ἐκείνῳ παραπόλωνται, δεδακρυμένοι τὸν
παῖδα ἐκτιθέασι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ καὶ στένοντες
ἀπῄεσαν, οἰκτιζόμενοι μὲν αὑτοὺς τῆς ἀνάγκης αὐτόχειράς
τε καὶ τεκνοκτόνους ἀποκαλοῦντες, οἰκτιζόμενοι δὲ καὶ τὸν
παῖδα τῆς παραλογωτάτης ἀπωλείας. εἶθ', ὡς εἰκὸς ἐν 11
ἀλλοκότῳ πράγματι, κατηγόρουν αὑτῶν ὡς μείζονος αἰτίων
συμφορᾶς· „τί γὰρ“ ἔφασκον „εὐθὺς γεννώμενον οὐκ
ἐξεθήκαμεν; τὸν μὴ φθάσαντα τροφῆς ἡμέρου μεταλαχεῖν
οὐδ' ἄνθρωπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· ἡμεῖς δ' οἱ περιττοὶ
καὶ τρεῖς μῆνας ὅλους ἀνεθρέψαμεν, δαψιλεστέρας μὲν
ἑαυτοῖς ἀνίας, τῷ δὲ τιμωρίας ἐκπορίζοντες, ἵν' ἡδονῶν
καὶ ἀλγηδόνων ἐπὶ πλεῖστον ἀντιλαμβάνεσθαι δυνάμενος ἐν
αἰσθήσει κακῶν ἀργαλεωτέρων διαφθείρηται.“ (4.) καὶ οἱ 12
μὲν ἀγνοίᾳ τοῦ μέλλοντος ἀπῄεσαν οἰκτρῷ κατεσχημένοι
πένθει, ἀδελφὴ δὲ τοῦ ἐκτεθέντος βρέφους ἔτι παρθένος ὑπὸ
φιλοικείου πάθους μικρὸν ἄποθεν ἐκαραδόκει τὸ ἀποβησόμενον·
ἃ μοι δοκεῖ πάντα συμβῆναι κατὰ θεὸν προμηθούμενον τοῦ
παιδός. θυγάτηρ ἦν τῷ βασιλεῖ τῆς χώρας ἀγαπητὴ καὶ μόνη· 13
ταύτην φασὶ γημαμένην ἐκ πολλοῦ χρόνου μὴ κυΐσκειν τέκνων
ὡς εἰκὸς ἐπιθυμοῦσαν καὶ μάλιστα γενεᾶς ἄρρενος, ἣ τὸν
εὐδαίμονα κλῆρον τῆς πατρῴας ἡγεμονίας διαδέξεται κινδυ-
νεύοντα ἐρημίᾳ θυγατριδῶν ἀλλοτριωθῆναι. κατηφοῦσαν δὲ 14
ἀεὶ καὶ στένουσαν ὡς μάλιστα ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῷ βάρει
τῶν φροντίδων ἀπαγορεῦσαι καὶ δι' ἔθους ἔχουσαν οἴκοι
καταμένειν καὶ μηδὲ τὰς κλισιάδας ὑπερβαίνειν ἐξορμῆσαι
μετὰ θεραπαινίδων ἐπὶ τὸν ποταμόν, ἔνθα ὁ παῖς ἐξέκειτο·
κἄπειτα λουτροῖς καὶ περιρραντηρίοις χρῆσθαι μέλλουσαν ἐν

τῷ δασυτάτῳ τῶν ἑλῶν | αὐτὸν θεάσασθαι καὶ κελεῦσαι p.83M.
15 προσφέρειν. εἶτα ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν καταθεωμένην
τήν τε εὐμορφίαν καὶ εὐεξίαν ἀποδέχεσθαι καὶ δεδακρυμένον
ὁρῶσαν ἐλεεῖν, ἤδη τῆς ψυχῆς τετραμμένης αὐτῇ πρὸς
μητρῷον πάθος ὡς ἐπὶ γνησίῳ παιδί· γνοῦσαν δ' ὅτι τῶν
Ἑβραίων ἐστὶ καταδεισάντων τοῦ βασιλέως τὸ πρόσταγμα
βουλεύεσθαι περὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ· μὴ γὰρ ἀσφαλὲς
16 εὐθὺς εἶναι νομίζειν εἰς τὰ βασίλεια ἄγειν. διαπορούσης δ'
ἔτι, τὴν ἀδελφὴν τοῦ παιδὸς καθάπερ ἀπὸ σκοπῆς τὸν ἐνδοι-
ασμὸν στοχασαμένην πυνθάνεσθαι προσδραμοῦσαν, εἰ βουλή-
σεται γαλακτοτροφηθῆναι τοῦτον παρὰ γυναίῳ τῶν Ἑβραϊκῶν
17 οὐ πρὸ πολλοῦ κυήσαντι· τῆς δὲ βούλεσθαι φαμένης, τὴν
αὑτῆς καὶ τοῦ βρέφους μητέρα παραγαγεῖν ὡς ἀλλοτρίαν,
ἣν ἑτοιμότερον ἀσμένην ὑπισχνεῖσθαι πρόφασιν ὡς ἐπὶ
μισθῷ τροφεύσειν, ἐπινοίᾳ θεοῦ τοῦ τὰς πρώτας τροφὰς τῷ
παιδὶ γνησίας εὐτρεπίζοντος· εἶτα δίδωσιν ὄνομα θεμένη
Μωυσῆν ἐτύμως διὰ τὸ ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτὸν ἀνελέσθαι·
τὸ γὰρ ὕδωρ μῶυ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι.
18 (5.) Ἐπεὶ δ' ἀθρόας ἐπιδόσεις καὶ παραυξήσεις λαμ-
βάνων οὐ σὺν λόγῳ τῷ κατὰ χρόνον θᾶττον δ' ἀπότιτθος
γίνεται, παρῆν ἡ μήτηρ ἅμα καὶ τροφὸς κομίζουσα τῇ
δούσῃ μηκέτι γαλακτοτροφίας δεόμενον, εὐγενῆ καὶ ἀστεῖον
19 ὀφθῆναι. τελειότερον δὲ τῆς ἡλικίας ἰδοῦσα κἀκ τῆς
ὄψεως ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον σπάσασα εὐνοίας υἱὸν
ποιεῖται τὰ περὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς τεχνάσασα πρότερον,
ἵνα γνήσιος ἀλλὰ μὴ ὑποβολιμαῖος νομισθῇ· πάντα δ'
ἐξευμαρίζει θεὸς ἃ ἂν ἐθελήσῃ καὶ τὰ δυσκατόρθωτα.
20 τροφῆς οὖν ἤδη βασιλικῆς καὶ θεραπείας ἀξιούμενος οὐχ
οἷα κομιδῇ νήπιος ἥδετο τωθασμοῖς καὶ γέλωσι καὶ παιδιαῖς,
καίτοι τῶν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ παρειληφότων ἀνέσεις
ἔχειν ἐπιτρεπόντων καὶ μηδὲν ἐπιδεικνυμένων σκυθρωπόν,
ἀλλ' αἰδῶ καὶ σεμνότητα παραφαίνων ἀκούσμασι καὶ

θεάμασιν, ἃ τὴν ψυχὴν ἔμελλεν ὠφελήσειν, προσεῖχε.
διδάσκαλοι δ' εὐθὺς ἀλλαχόθεν ἄλλοι παρῆσαν, οἱ μὲν ἀπὸ 21
τῶν πλησιοχώρων καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον νομῶν αὐτο-
κέλευστοι, οἱ δ' ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μεγάλαις δωρεαῖς
84 M. μεταπεμφθέντες· ὧν | ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ τὰς δυνάμεις
ὑπερέβαλεν εὐμοιρίᾳ φύσεως φθάνων τὰς ὑφηγήσεις. ὡς
ἀνάμνησιν εἶναι δοκεῖν, οὐ μάθησιν, ἔτι καὶ προσεπινοῶν
αὐτὸς τὰ δυσθεώρητα. πολλὰ γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις 22
καινοτομοῦσι τῶν εἰς ἐπιστήμην· καὶ καθάπερ τὰ εὐεκτικὰ
τῶν σωμάτων καὶ πᾶσι τοῖς μέρεσιν εὐκίνητα φροντίδων
ἀπαλλάττει τοὺς ἀλείπτας οὐδὲν ἢ βραχέα παρέχοντας
τῶν εἰς ἐπιμέλειαν, ὥσπερ καὶ γεωργοὺς τὰ εὔβλαστα καὶ
εὐγενῆ δένδρα βελτιούμενα δι' ἑαυτῶν, τὸν αὐτὸν τρόπον
εὐφυὴς ψυχὴ προαπαντῶσα τοῖς λεγομένοις ὑφ' αὑτῆς μᾶλλον
ἢ τῶν διδασκόντων ὠφελεῖται καὶ λαβομένη τινὸς ἐπιστημονικῆς
ἀρχῆς κατὰ τὴν παροιμίαν „ἵππος εἰς πεδίον“ ὁρμᾷ.
ἀριθμοὺς μὲν οὖν καὶ γεωμετρίαν τήν τε ῥυθμικὴν καὶ 23
ἁρμονικὴν καὶ μετρικὴν θεωρίαν καὶ μουσικὴν τὴν σύμπασαν
διά τε χρήσεως ὀργάνων καὶ λόγων τῶν ἐν ταῖς τέχναις καὶ
διεξόδοις τοπικωτέραις Αἰγυπτίων οἱ λόγιοι παρεδίδοσαν καὶ
προσέτι τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις
ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυνται καὶ διὰ τῆς τῶν ζῴων
ἀποδοχῆς, ἃ καὶ θεῶν τιμαῖς γεραίρουσι· τὴν δ' ἄλλην
ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον, οἱ δ' ἐκ τῶν
πλησιοχώρων τά τε Ἀσσύρια γράμματα καὶ τὴν τῶν οὐρανίων
Χαλδαϊκὴν ἐπιστήμην. ταύτην καὶ παρ' Αἰγυπτίων ἀνελάμ- 24
βανε μαθηματικὴν ἐν τοῖς μάλιστα ἐπιτηδευόντων· καὶ τὰ
παρ' ἀμφοτέροις ἀκριβῶς ἐν οἷς τε συμφωνοῦσι καὶ δια-
φέρονται καταμαθών, ἀφιλονείκως τὰς ἔριδας ὑπερβάς, τὴν
ἀλήθειαν ἐζήτει, μηδὲν ψεῦδος τῆς διανοίας αὐτοῦ παρα-
δέχεσθαι δυναμένης, ὡς ἔθος τοῖς αἱρεσιομάχοις, οἳ τοῖς
προτεθεῖσι δόγμασιν ὁποῖα ἂν τύχῃ βοηθοῦσιν οὐκ ἐξετά-

ζοντες, εἰ δόκιμα, τὸ δ' αὐτὸ δρῶντες τοῖς ἐπὶ μισθῷ
25 συναγορεύουσι καὶ μηδὲν τοῦ δικαίου πεφροντικόσιν. (6.) ἤδη
δὲ τοὺς ὅρους τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὑπερβαίνων ἐπέτεινε τὴν
φρόνησιν, οὐχ ὡς ἔνιοι τὰς μειρακιώδεις ἐπιθυμίας ἀχα-
λινώτους ἐῶν · καίτοι μυρία ἐχούσας ὑπεκκαύματα διὰ
παρασκευὰς ἀφθόνους, ἃς αἱ βασιλεῖαι χορηγοῦσιν, ἀλλὰ
σωφροσύνῃ καὶ καρτερίᾳ ὥσπερ τισὶν ἡνίαις ἐνδησάμενος
26 αὐτὰς τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν ἀνεχαίτιζε βίᾳ. καὶ τῶν
ἄλλων μέντοι παθῶν ἕκαστον ἐξ ἑαυτοῦ μεμηνὸς καὶ
λελυττηκὸς φύσει τιθασεύων κἀξημερῶν ἐπράυνεν· εἰ δέ που
διακινηθείη μόνον ἡσυχῇ καὶ πτερύξαιτο, κολάσεις ἐμβρι-
θεστέρας παρείχετο ἢ διὰ λόγων | ἐπιπλήξεις· καὶ συνόλως p. 85 M.
τὰς πρώτας τῆς ψυχῆς ἐπιβολάς τε καὶ ὁρμὰς ὡς ἀφηνιαστὴν
ἵππον ἐπετήρει δεδιώς, μὴ προεκδραμοῦσαι τοῦ ἡνιοχεῖν
ὀφείλοντος λογισμοῦ πάντα διὰ πάντων συγχέωσιν· αὗται γάρ
εἰσιν αἱ ἀγαθῶν αἴτιαι καὶ κακῶν, ἀγαθῶν μέν, ὅταν
ἡγεμόνι λόγῳ πειθαρχῶσι, τῶν δ' ἐναντίων, ὅταν εἰς ἀναρχίαν
27 ἐκδιαιτῶνται. κατὰ τὸ εἰκὸς οὖν οἵ τε συνδιατρίβοντες καὶ
οἱ ἄλλοι πάντες ἐτεθήπεσαν, ὡς ἐπὶ καινῷ θεάματι κατα-
πληττόμενοι καὶ τίς ἄρα ὁ ἐνοικῶν αὐτοῦ τῷ σώματι καὶ
ἀγαλματοφορούμενος νοῦς ἐστι, πότερον ἀνθρώπειος ἢ θεῖος
ἢ μικτὸς ἐξ ἀμφοῖν, διερευνώμενοι, τῷ μηδὲν ἔχειν τοῖς
πολλοῖς ὅμοιον, ἀλλ' ὑπερκύπτειν καὶ πρὸς τὸ μεγαλειό-
28 τερον ἐξῆρθαι. γαστρί τε γὰρ ἔξω τῶν ἀναγκαίων δασμῶν,
οὓς ἡ φύσις ἔταξεν, οὐδὲν πλέον ἐχορήγει, τῶν τε ὑπο-
γαστρίων ἡδονῶν εἰ μὴ μέχρι σπορᾶς παίδων γνησίων
29 οὐδὲ ἐμέμνητο. γενόμενός τε διαφερόντως ἀσκητὴς ὀλιγο-
δεείας καὶ τὸν ἁβροδίαιτον βίον ὡς οὐδεὶς ἕτερος χλευάσας
— ψυχῇ γὰρ ἐπόθει μόνῃ ζῆν, οὐ σώματι — τὰ φιλοσοφίας
δόγματα διὰ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἔργων ἐπεδείκνυτο,
λέγων μὲν οἷα ἐφρόνει, πράττων δὲ ἀκόλουθα τοῖς
λεγομένοις εἰς ἁρμονίαν λόγου καὶ βίου, ἵν' οἷος ὁ λόγος

τοιοῦτος ὁ βίος καὶ οἷος ὁ βίος τοιοῦτος ὁ λόγος ἐξετάζωνται
καθάπερ ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ συνηχοῦντες. οἱ μὲν οὖν 30
πολλοί, κἂν αὐτὸ μόνον αὔρα βραχεῖά τινος εὐτυχίας
προσπέσῃ, φυσῶσι καὶ πνέουσι μεγάλα καὶ καταλαζονευόμενοι
τῶν ἀφανεστέρων καθάρματα καὶ παρενοχλήματα καὶ γῆς
ἄχθη καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀποκαλοῦσιν, ὥσπερ τὸ ἀκλινὲς τῆς
εὐπραγίας ἐν βεβαίῳ παρ' ἑαυτοῖς εὖ μάλα σφραγισάμενοι
μηδὲ μέχρι τῆς ὑστεραίας ἴσως διαμενοῦντες ἐν ὁμοίῳ.
τύχης γὰρ ἀσταθμητότερον οὐδὲν ἄνω καὶ κάτω τὰ ἀνθρώπεια 31
πεττευούσης, ἣ μιᾷ πολλάκις ἡμέρᾳ τὸν μὲν ὑψηλὸν
καθαιρεῖ, τὸν δὲ ταπεινὸν μετέωρον ἐξαίρει· καὶ ταῦτα
ὁρῶντες ἀεὶ γινόμενα καὶ σαφῶς εἰδότες ὅμως ὑπερόπται
μὲν οἰκείων καὶ φίλων εἰσί, νόμους δὲ παραβαίνουσι, καθ'
οὓς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτράφησαν, ἔθη δὲ πάτρια, οἷς μέμψις
οὐδεμία πρόσεστι δικαία, κινοῦσιν ἐκδεδιῃτημένοι καὶ διὰ
τὴν τῶν παρόντων ἀποδοχὴν οὐδενὸς ἔτι τῶν ἀρχαίων
μνήμην λαμβάνουσιν. (7.) ὁ δὲ ἐπ' αὐτὸν φθάσας τὸν 32
ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας καὶ θυγατριδοῦς μὲν τοῦ
τοσούτου βασιλέως νομισθείς, τῆς δὲ παππῴας ἀρχῆς
86 M. ὅσον οὐδέπω γεγονὼς ἐλπίσι | ταῖς ἁπάντων διάδοχος καὶ
τί γὰρ ἄλλ' ἢ ὁ νέος βασιλεὺς προσαγορευόμενος, τὴν
συγγενικὴν καὶ προγονικὴν ἐζήλωσε παιδείαν, τὰ μὲν τῶν
εἰσποιησαμένων ἀγαθά, καὶ εἰ λαμπρότερα καιροῖς, νόθα
εἶναι ὑπολαβών, τὰ δὲ τῶν φύσει γονέων, εἰ καὶ πρὸς
ὀλίγον ἀφανέστερα, οἰκεῖα γοῦν καὶ γνήσια· καθάπερ τε 33
κριτὴς ἀδέκαστος τῶν γεννησάντων καὶ τῶν εἰσποιησαμένων
τοὺς μὲν εὐνοίᾳ καὶ τῷ φιλεῖν ἐκθύμως τοὺς δ' εὐχαρισ-
τίαις ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθεν ἠμείβετο καὶ μέχρι παντὸς
ἠμείψατ' ἄν, εἰ μὴ κατεῖδεν ἐν τῇ χώρᾳ μέγα καινουρ-
γηθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσέβημα. ξένοι γὰρ ἦσαν, ὡς 34
ἔφην πρότερον, οἱ Ἰουδαῖοι, τῶν τοῦ ἔθνους ἀρχηγετῶν διὰ
λιμὸν ἀπορίᾳ τροφῆς ἐκ Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἄνω σατραπειῶν

εἰς Αἴγυπτον μεταναστάντων, καὶ τρόπον τινὰ ἱκέται κατα-
πεφευγότες ὡς ἐπ' ἄσυλον ἱερὸν τήν τε βασιλέως πίστιν
35 καὶ τὸν ἀπὸ τῶν οἰκητόρων ἔλεον. οἱ γὰρ ξένοι παρ' ἐμοὶ
κριτῇ τῶν ὑποδεξαμένων ἱκέται γραφέσθωσαν, μέτοικοι δὲ
πρὸς ἱκέταις καὶ φίλοι, σπεύδοντες εἰς ἀστῶν ἰσοτιμίαν καὶ
γειτνιῶντες ἤδη πολίταις, ὀλίγῳ τῶν αὐτοχθόνων διαφέροντες.
36 τούτους οὖν, οἳ τὴν μὲν οἰκείαν ἀπέλιπον, εἰς δ' Αἴγυπτον
ἦκον ὡς ἐν δευτέρᾳ πατρίδι μετ' ἀσφαλείας οἰκήσοντες, ὁ
τῆς χώρας ἡγεμὼν ἠνδραποδίζετο καὶ ὡς πολέμου νόμῳ
λαβὼν αἰχμαλώτους ἢ πριάμενος παρὰ δεσποτῶν, οἷς ἦσαν
οἰκότριβες, ὑπήγετο καὶ δούλους ἀπέφαινε τοὺς οὐκ
ἐλευθέρους μόνον ἀλλὰ καὶ ξένους καὶ ἱκέτας καὶ μετοίκους
οὔτε αἰδεσθεὶς οὔτε δείσας τὸν ἐλευθέριον καὶ ξένιον καὶ
ἱκέσιον καὶ ἐφέστιον θεόν, ὃς τῶν τοιούτων ἐστὶν ἔφορος.
37 εἶτ' ἐπιτάγματα ἐπέταττε βαρύτερα τῆς δυνάμεως ἄλλους
ἐπ' ἄλλοις πόνους προστιθείς, καὶ τοῖς ἀπαγορεύουσιν ὑπ'
ἀσθενείας ὁ σίδηρος εἵπετο· ἐπιστάτας ⟨γὰρ⟩ τῶν ἔργων
ἀνηλεεστάτους καὶ ὠμοθύμους οὐδενὶ συγγνώμης μεταδιδόντας
ᾑρεῖτο, οὓς „ἐργοδιώκτας“ (Exod. 3,7 al.) ἀπὸ τοῦ συμ-
38 βεβηκότος ὠνόμαζον. εἰργάζοντο δ' οἱ μὲν πηλὸν εἰς πλίνθον
σχηματίζοντες, οἱ δὲ πανταχόθεν ἄχυρα συγκομίζοντες —
πλίνθου γὰρ ἄχυρα δεσμός —, οἱ δ' ἦσαν ἀποτεταγμένοι
πρὸς οἰκιῶν καὶ τειχῶν καὶ πόλεων κατασκευὰς καὶ διω-
ρύχων ἀνατομάς, ὑλοφοροῦντες αὐτοὶ μεθ' ἡμέραν καὶ
νύκτωρ ἄνευ διαδοχῆς, οὐδεμίαν ἔχοντες ἀνάπαυλαν, ἀλλ'
οὐδ' ὅσον καταδαρθεῖν αὐτὸ μόνον ἐώμενοι, | πάντα καὶ τὰ p. 87 M
τῶν δημιουργῶν καὶ τὰ τῶν ὑπουργῶν δρᾶν ἀναγκαζόμενοι,
ὡς ἐν βραχεῖ τὰ σώματα αὐτοῖς ἀπαγορεύειν, ἅτε καὶ τῆς
39 ψυχῆς προαναπιπτούσης. ἄλλοι γοῦν ἐπ' ἄλλοις ἐξέθνῃσκον
ὡς ὑπὸ λοιμώδους φθορᾶς, οὓς ἀτάφους ἔξω τῶν ὁρίων
ἀπερρίπτουν οὐδὲ κόνιν ἐπαμήσασθαι τοῖς σώμασιν ἐῶντες
ἀλλ' οὐδὲ δακρῦσαι συγγενεῖς ἢ φίλους οὕτως οἰκτρῶς δια-

φθαρέντας· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀδουλώτοις πάθεσι τῆς ψυχῆς.
ἃ μόνα σχεδὸν ἐξ ἁπάντων ἐλεύθερα ἡ φύσις ἀνῆκε,
δεσποτείαν ἐπηπείλουν οἱ ἀσεβεῖς ἀνάγκης ἀνυποίστῳ βάρει
δυνατωτέρας πιέζοντες. (8.) ἐπὶ δὴ τούτοις ἀθυμῶν καὶ 40
δυσχεραίνων διετέλει μήτ' ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας μήτε
βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις ἱκανὸς ὤν· ἃ δ' οἷός τε ἦν,
διὰ λόγων ὠφέλει παραινῶν τοῖς μὲν ἐφεστῶσι μετριάζειν
καὶ τὸ σφοδρὸν τῶν ἐπιταγμάτων ὑπανιέναι καὶ χαλᾶν, τοῖς
δ' ἐργαζομένοις φέρειν τὰ παρόντα γενναίως ἄνδρας τε εἶναι
τὰ φρονήματα καὶ μὴ συγκάμνειν τὰς ψυχὰς τοῖς σώμασιν,
ἀλλὰ χρηστὰ προσδοκᾶν ἐκ πονηρῶν· πάντα γὰρ μεταβάλλειν 41
τὰ ἐν κόσμῳ πρὸς τἀναντία, νέφωσιν εἰς αἰθρίαν, πνευ-
μάτων βίας εἰς ἀέρα νήνεμον, κλύδωνα θαλάττης εἰς ἡσυχίαν
καὶ γαλήνην, τὰ δ' ἀνθρώπεια καὶ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ ἀσταθ-
μητότερα. τοιούτοις κατεπᾴδων ὥσπερ ἀγαθὸς ἰατρὸς ᾤετο 42
τὰς νόσους καίτοι βαρυτάτας οὔσας ἐπικουφιεῖν· αἱ δ' ὁπότε
λωφήσειαν, αὖθις ἐκ περιτροπῆς ἐπετίθεντο φέρουσαί τι
πάντως ἐκ τοῦ διαπνεῦσαι καινὸν κακὸν ἀργαλεώτερον τῶν
προτέρων. ἦσαν γάρ τινες τῶν ἐφεστηκότων ἀτίθασοι 43
σφόδρα καὶ λελυττηκότες, μηδὲν εἰς ἀγριότητα τῶν ἰοβόλων
καὶ σαρκοβόρων διαφέροντες, ἀνθρωποειδῆ θηρία, τὴν τοῦ
σώματος μορφὴν εἰς δόκησιν ἡμερότητος ἐπὶ θήρᾳ καὶ
ἀπάτῃ προβεβλημένοι, σιδήρου καὶ ἀδάμαντος ἀπειθέστεροι.
τούτων ἕνα τὸν βιαιότατον, ἐπειδὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἐνδιδόναι 44
καὶ ταῖς παρακλήσεσιν ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνετο, τοὺς τὸ
προσταχθὲν μὴ ἀπνευστὶ καὶ ὀξυχειρίᾳ δρῶντας τύπτων,
προπηλακίζων ἄχρι θανάτου, πάσας αἰκιζόμενος αἰκίας, ἀναιρεῖ
δικαιώσας εὐαγὲς εἶναι τὸ ἔργον· καὶ ἦν εὐαγὲς τὸν ἐπ'
ὀλέθρῳ ζῶντα ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι. ταῦτ' ἀκούσας ὁ 45
βασιλεὺς ἠγανάκτει δεινὸν ἡγούμενος, οὐκ εἴ τις τέθνηκεν ἢ
ἀνῄρηκεν ἀδίκως ἢ δικαίως, ἀλλ' εἰ ὁ θυγατριδοῦς αὐτῷ
μὴ συμφρονεῖ μηδὲ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους ὑπεί-

ληφεν, ἀλλὰ μισεῖ μὲν οὓς αὐτὸς στέργει, φιλεῖ δὲ οὓς
προβέβληται καὶ ἐλεεῖ πρὸς οὓς ἀτρέπτως καὶ ἀπαραιτήτως
46 ἔχει. (9.) | λαβόμενοι δ' ἅπαξ ἀφορμῆς οἱ ἐν τέλει καὶ p. 88 M
τὸν νεανίαν ὑφορώμενοι — ᾔδεσαν γὰρ μνησικακήσοντα τῶν
ἀνοσιουργημάτων αὐτοῖς καὶ ἐπὶ καιρῶν ἀμυνούμενον —
ἀναπεπταμένοις ὠσὶ τοῦ πάππου μυρίας διαβολὰς ἐπήντλουν,
οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δ' ἔνθεν, ὡς καὶ περὶ ἀφαιρέσεως τῆς
ἀρχῆς ἐμποιῆσαι δέος, „ἐπιθήσεται" λέγοντες, „οὐδὲν φρονεῖ
μικρόν, ἀεί τι προσπεριεργάζεται, πρὸ καιροῦ βασιλείας ἐρᾷ,
θωπεύει τινάς, ἑτέροις ἀπειλεῖ, κτείνει χωρὶς δίκης, τοὺς
μάλιστ' εὔνους σοι προβέβληται. τί δὴ μέλλεις, ἀλλ' οὐχ ἃ
διανοεῖται δρᾶν ὑποτέμνεις; μέγα τοῖς ἐπιθεμένοις αἱ τῶν
47 ἐπιβουλευομένων ἀναβολαί." τοιαῦτα διεξιόντων, ὑπαν-
εχώρησεν εἰς τὴν ὅμορον Ἀραβίαν, ἔνθα διατρίβειν ἦν
ἀσφαλές, ἅμα καὶ τὸν θεὸν ποτνιώμενος, ἵνα τοὺς μὲν ἐξ
ἀμηχάνων ῥύσηται συμφορῶν, τοὺς δὲ μηδὲν παραλιπόντας
τῶν εἰς ἐπήρειαν ἀξίως τίσηται, παράσχῃ δ' αὐτῷ ταῦτ'
ἐπιδεῖν ἀμφότερα διπλασιάσας τὴν χάριν. ὁ δὲ ἐπακούει
τῶν εὐχῶν ἀγάμενος αὐτοῦ τὸ φιλόκαλον ἦθος καὶ μισοπό-
νηρον, οὐκ εἰς μακρὰν τὰ κατὰ τὴν χώραν, ὡς θεῷ πρέπον,
48 δικάσας. ἐν ᾧ δὲ ἔμελλε δικάζειν, τοὺς ἀρετῆς ἄθλους
Μωυσῆς διήθλει τὸν ἀλείπτην ἔχων ἐν ἑαυτῷ λογισμὸν
ἀστεῖον, ὑφ' οὗ γυμναζόμενος πρὸς τοὺς ἀρίστους βίους, τόν
τε θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν, ἐπονεῖτο φιλοσοφίας ἀνελίττων
ἀεὶ δόγματα καὶ τῇ ψυχῇ διαγινώσκων εὐτρόχως καὶ μνήμῃ
παρακατατιθέμενος εἰς τὸ ἄληστον αὐτὰ καὶ τὰς οἰκείας αὐτίκα
πράξεις ἐφαρμόττων ἐπαινετὰς πάσας, ἐφιέμενος οὐ τοῦ
δοκεῖν ἀλλὰ τῆς ἀληθείας, διὰ τὸ προκεῖσθαι σκοπὸν ἕνα
τὸν ὀρθὸν τῆς φύσεως λόγον, ὃς μόνος ἐστὶν ἀρετῶν ἀρχή τε
49 καὶ πηγή. ἕτερος μὲν οὖν ὀργὴν ἀμείλικτον βασιλέως ἀπο-
διδράσκων καὶ ἄρτι πρῶτον εἰς ἀλλοδαπὴν ἀφιγμένος, μήπω
τοῖς τῶν ἐπιχωρίων ἔθεσιν ἐνωμιληκὼς μηδὲ ἀκριβῶς ἐπι-

στάμενος οἷς χαίρουσιν ἢ ἀλλοτριοῦνται. κἂν ἐσπούδασεν
ἡσυχίᾳ χρώμενος ἀφανέστερον ζῆν τοὺς πολλοὺς λανθάνων
ἢ βουληθεὶς εἰς μέσον παρέρχεσθαι τοὺς γοῦν δυνατοὺς καὶ
τοὺς πλεῖστον ἰσχύοντας λιπαρέσι θεραπείαις ἐξευμενίζεσθαι,
παρ' ὧν τις ὠφέλεια προσεδοκᾶτο καὶ βοήθεια, εἴ τινες
ἐπελθόντες ἀπάγειν πρὸς βίαν ἐπειρῶντο. ὁ δὲ τὴν ἐναντίαν 50
τοῦ εἰκότος ἀτραπὸν ἤλαυνε ταῖς τῆς ψυχῆς ὑγιαινούσαις
ὁρμαῖς ἑπόμενος καὶ μηδεμίαν ἐῶν ὑποσκελίζεσθαι· διὸ καὶ
89 M. τῆς ὑπούσης δυνάμεως ἔστιν ὅτε πλέον ἐνεανιεύετο | δύναμιν
ἀκαθαίρετον τὸ δίκαιον ἡγούμενος, ὑφ' οὗ προτραπεὶς αὐτο-
κέλευστος ἐπὶ τὴν τῶν ἀσθενεστέρων συμμαχίαν ἵετο.

(10.) Λέξω δὲ καὶ τὸ κατ' ἐκεῖνον αὐτῷ τὸν χρόνον 51
πραχθέν, εἰ καὶ μικρὸν ὅσα γε τῷ δοκεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ
φρονήματος μικροῦ. κτηνοτροφοῦσιν Ἄραβες καὶ νέμουσι τὰ
θρέμματα οὐκ ἄνδρες μόνον ἀλλὰ καὶ γυναῖκες νέοι τε καὶ
παρθένοι παρ' αὐτοῖς, οὐχὶ τῶν ἠμελημένων καὶ ἀδόξων
μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν. ἑπτὰ δὴ κόραι πατρὸς 52
ἱερέως ποίμνην ἄγουσαι παρῆσαν ἐπί τινα πηγὴν καὶ τῶν
ἱμονιῶν ἐκδησάμεναι τοὺς καδίσκους ἄλλη διαδεχομένη παρ'
ἄλλης ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ πονεῖν ἰσομοιρίας μάλα προθύμως τὰς
δεξαμενάς, αἳ πλησίον ἔκειντο, πληροῦσιν. ἐπιφοιτήσαντες 53
δ' ἕτεροι ποιμένες καὶ τῆς τῶν παρθένων ἀσθενείας ὑπερ-
ιδόντες τὰς μὲν ἐπεχείρουν μετὰ τῆς ποίμνης ἐλαύνειν,
τὰ δ' οἰκεῖα θρέμματα προσῆγον ἐπὶ τὸ εὐτρεπισθὲν ποτὸν
ἀλλότριον καρπωσόμενοι πόνον. ἰδὼν δὲ Μωυσῆς τὸ γενό- 54
μενον — οὐ γὰρ ἦν πόρρω — συντείνας ἔθει καὶ πλησίον
στὰς „οὐ παύσεσθε“ εἶπεν „ἀδικοῦντες, τὴν ἐρημίαν νομί-
ζοντες εἶναι πλεονεξίαν; βραχίονας καὶ πήχεις ἀργοὺς
τρέφοντες οὐκ ἐρυθριᾶτε; χαῖται βαθεῖαι καὶ σάρκες ὑμεῖς
ἐστε, οὐκ ἄνδρες· αἱ μὲν κόραι νεανιεύονται μηδὲν ὀκνοῦσαι
τῶν πρακτέων, οἱ δὲ νεανίαι κορικῶς ἤδη τρυφᾶτε. οὐ βαδι- 55
εῖσθε; οὐχ ὑπεκστήσεσθε ταῖς πρότερον ἡκούσαις, ὧν καὶ τὸ

ποτόν ἐστι; δικαίως ἂν αὐταῖς ἐπαντλήσαντες, ἵν᾽ ἀφθονώτερον
ὕδωρ εἴη, καὶ τὸ εὐτρεπισθὲν ἀφελέσθαι σπεύδετε; ἀλλὰ μὰ
τὸν οὐράνιον τῆς δίκης ὀφθαλμὸν οὐκ ἀφελεῖσθε βλέποντα
56 καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις. ἐμὲ γοῦν ἐχειροτόνησε βοηθὸν
οὐ προσδοκηθέντα· καὶ γάρ εἰμι σύμμαχος ταῖς ἀδικουμέναις
μετὰ μεγάλης χειρός, ἣν οὐ θέμις πλεονέκταις ὁρᾶν· αἰσθή-
σεσθε δὲ αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τιτρωσκούσης, εἰ μὴ μετα-
57 βάλοιτε.“ ταῦτα διεξιόντος, φοβηθέντες, ἐπεὶ καὶ λέγων ἅμα
ἐνεθουσία μεταμορφούμενος εἰς προφήτην, μὴ χρησμοὺς καὶ
λόγια θεσπίζει, καταπειθεῖς τε γίνονται καὶ τὴν ποίμνην
τῶν παρθένων ἐπὶ τὰς δεξαμενὰς ἄγονται πρότερον μεταστησά-
58 μενοι τὰς ἑαυτῶν. (11.) αἱ δ᾽ ἐπανῄεσαν οἴκαδε σφόδρα
γεγηθυῖαι καὶ τὰ συμβάντα παρ᾽ ἐλπίδας ἐκδιηγοῦντο, ὡς
πολὺν ἵμερον ἐνεργάσασθαι τοῦ ξένου τῷ πατρί. κατε-
μέμφετο γοῦν αὐτὰς ἐπ᾽ ἀχαριστίᾳ τοιαῦτα λέγων· „τί
παθοῦσαι μεθίετε, δέον ἄγειν εὐθὺς καὶ εἴπερ ἀνεδύετο
λιπαρεῖν; ἤ τινα μισανθρωπίαν μου κατέγνωτε; ἢ δεύτερον
περιπεσεῖν ἀδίκοις οὐ | προσδοκᾶτε; βοηθῶν ἀπορεῖν ἀνάγκη p. 90 M.
τοὺς ἐπιλήσμονας χαρίτων. ἀλλ᾽ ὅμως ἀναδραμοῦσαι (τὸ γὰρ
ἁμάρτημα μέχρι νῦν ἐστιν ἰάσιμον) ἴτε μετὰ σπουδῆς καὶ
καλεῖτε ξενίων μὲν πρότερον αὖθις δὲ καὶ ἀμοιβῆς (ὀφείλεται
59 γὰρ αὐτῷ χάρις) μεθέξοντα.“ συντείνασαι δὲ καταλαμβάνουσιν
αὐτὸν οὐ πόρρω τῆς πηγῆς καὶ δηλώσασαι τὰ ἀπὸ τοῦ πατρὸς
οἴκαδε συμπείθουσιν ἥκειν. ὁ δὲ πατὴρ τὴν μὲν ὄψιν εὐθὺς
τὸ δὲ βούλημα ὀλίγον ὕστερον καταπλαγεὶς — ἀρίδηλοι
γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις καὶ οὐ μήκει χρόνου γνωριζόμεναι —
δίδωσι τὴν καλλιστεύουσαν αὐτῷ τῶν θυγατέρων γυναῖκα, δι᾽
ἑνὸς ἔργου πάνθ᾽ ὅσα τῶν εἰς καλοκἀγαθίαν μαρτυρήσας
καὶ ὡς ἀξιέραστον μόνον τὸ καλόν ἐστι τῆς ἀφ᾽ ἑτέρου
συστάσεως οὐ δεόμενον, ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτῷ περιφέρον τὰ γνωρίσ-
60 ματα. μετὰ δὲ τὸν γάμον παραλαβὼν τὰς ἀγέλας ἐποίμαινε
προδιδασκόμενος εἰς ἡγεμονίαν· ποιμενικὴ γὰρ μελέτη καὶ

προγυμνασία βασιλείας τῷ μέλλοντι τῆς ἡμερωτάτης τῶν
ἀνθρώπων ἐπιστατεῖν ἀγέλης, καθάπερ καὶ τοῖς πολεμικοῖς
τὰς φύσεις τὰ κυνηγέσια· θήραις γὰρ ἐμπρομελετῶσιν οἱ πρὸς
τὰς στραταρχίας ἀλειφόμενοι, τῶν ἀλόγων οἷά τινος ὕλης
ὑποβεβλημένων πρὸς ἄσκησιν τῆς καθ' ἑκάτερον καιρὸν
ἀρχῆς, τόν τε πολέμου καὶ τὸν εἰρήνης. ἡ μὲν γὰρ τῶν 61
ἀγρίων θήρα στρατηγικὸν κατ' ἐχθρῶν ἐστι γύμνασμα, ἡ δὲ
τῶν ἡμέρων ἐπιμέλεια καὶ προστασία βασιλικὸν πρὸς ὑπηκόους
ἀγώνισμα· διὸ καὶ „ποιμένες λαῶν“ οἱ βασιλεῖς, οὐχ ὡς
ὄνειδος ἀλλ' ὡς ὑπερβάλλουσα τιμή, προσαγορεύονται. καί 62
μοι δοκεῖ μὴ πρὸς δόξας τῶν πολλῶν ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν
ἐρευνωμένῳ τὸ πρᾶγμα — γελάτω δ' ὁ βουλόμενος — μόνος
ἂν γενέσθαι βασιλεὺς τέλειος ὁ τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην
ἀγαθός, ἐν ἐλάττοσι ζῴοις παιδευθεὶς τὰ τῶν κρειττόνων·
ἀμήχανον γὰρ τὰ μεγάλα πρὸ τῶν μικρῶν τελεσθῆναι.

(12.) Γενόμενος οὖν τῶν καθ' αὑτὸν ἀγελαρχῶν 63
ἄριστος καὶ ποριστὴς ⟨τῶν⟩ ὅσα πρὸς τὴν τῶν θρεμμάτων
συνέτεινεν ὠφέλειαν ἱκανὸς ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποκνεῖν ἀλλ'
ἐθελουργῷ καὶ αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ εἰς δέον τῇ προστασίᾳ
p. 91 M. χρῆσθαι μετὰ | καθαρᾶς καὶ ἀδόλου πίστεως ηὔξησε τὰς
ἀγέλας· ὡς ὑπὸ τῶν ἄλλων νομέων ἤδη καὶ φθονεῖσθαι 64
μηδὲν ὁμοιότροπον ἐν ταῖς ἰδίαις ποίμναις ὁρώντων, αἷς
εὐτυχὲς εἶναι ἐδόκει ἡ ἐν ὁμοίῳ μονή, ταῖς δὲ τὸ μὴ
βελτιοῦσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐλάττωσις διὰ τὸ μεγάλας
εἰωθέναι λαμβάνειν ἐπιδόσεις ἐκ μὲν εὐσαρκίας καὶ πιότητος
εἰς κάλλος, εἰς δὲ πλῆθος ἐξ εὐτοκίας καὶ τῶν περὶ δίαιταν
ὑγιεινῶν. ἄγων δὲ τὴν ποίμνην εἰς τόπον εὔυδρόν τε καὶ 65
εὔχορτον, ἔνθα συνέβαινε καὶ πολλὴν πόαν προβατεύσιμον
ἀναδίδοσθαι, γενόμενος πρός τινι νάπει θέαμα ἐκπληκτικώτατον
ὁρᾷ. βάτος ἦν, ἀκανθῶδές τι φυτὸν καὶ ἀσθενέστατον· οὗτος,
οὐδενὸς πῦρ προσενεγκόντος, ἐξαίφνης ἀνακαίεται καὶ περι-
σχεθεὶς ὅλος ἐκ ῥίζης εἰς ἀκρέμονα πολλῇ φλογὶ καθάπερ

ἀπό τινος πηγῆς ἀνομβρούσης διέμενε σῶος, οὐ κατακαιό-
μενος, οἷά τις ἀπαθὴς οὐσία καὶ οὐχ ὕλη πυρὸς αὐτὸς ὤν,
66 ἀλλὰ τροφῇ χρώμενος τῷ πυρί. κατὰ δὲ μέσην τὴν φλόγα
μορφή τις ἦν περικαλλεστάτη, τῶν ὁρατῶν ἐμφερὴς οὐδενί,
θεοειδέστατον ἄγαλμα, φῶς αὐγοειδέστερον τοῦ πυρὸς ἀπαστρά-
πτουσα, ἣν ἄν τις ὑπετόπησεν εἰκόνα τοῦ ὄντος εἶναι· καλείσθω
δὲ ἄγγελος, ὅτι σχεδὸν τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι διήγγελλε
τρανοτέρᾳ φωνῆς ἡσυχίᾳ διὰ τῆς μεγαλουργηθείσης ὄψεως.
67 σύμβολον γὰρ ὁ μὲν καιόμενος βάτος τῶν ἀδικουμένων, τὸ
δὲ φλέγον πῦρ τῶν ἀδικούντων, τὸ δὲ μὴ κατακαίεσθαι τὸ
καιόμενον τοῦ μὴ πρὸς τῶν ἐπιτιθεμένων φθαρήσεσθαι τοὺς
ἀδικουμένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄπρακτον καὶ ἀνωφελῆ γενέσθαι
τὴν ἐπίθεσιν, τοῖς δὲ τὴν ἐπιβουλὴν ἀζήμιον, ὁ δὲ ἄγγελος
προνοίας τῆς ἐκ θεοῦ τὰ λίαν φοβερὰ παρὰ τὰς ἁπάντων
68 ἐλπίδας κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἐξευμαρίζοντος. (13.) τὴν δὲ
εἰκασίαν ἀκριβῶς ἐπισκεπτέον. ὁ βάτος, ὡς ἐλέχθη, φυτὸν
ἀσθενέστατον ἀλλ' οὐδὲ ἄκεντρον, ὡς εἰ καὶ μόνον ἐπιψαύσειέ
τις τιτρώσκειν, οὔτ' ἐξαναλώθη τῷ φύσει δαπανηρῷ πυρί,
τοὐναντίον δὲ ἐφυλάχθη πρὸς αὐτοῦ καὶ διαμένων ὁποῖος
ἦν πρὶν ἀνακαίεσθαι μηδὲν ἀποβαλὼν τὸ παράπαν αὐγὴν
69 προσέλαβε. | τοῦθ' ἅπαν ὑπογραφή τίς ἐστι τῆς ἐθνικῆς p. 92 M.
ὑποθέσεως, ἣ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπεῖχε, μόνον οὐ
βοῶσα τοῖς ἐν συμφοραῖς· „μὴ ἀναπίπτετε, τὸ ἀσθενὲς ὑμῶν
δύναμίς ἐστιν, ἣ καὶ κεντεῖ καὶ κατατρώσει μυρίους. ὑπὸ
τῶν ἐξαναλῶσαι γλιχομένων τὸ γένος ἀκόντων διασωθήσεσθε
μᾶλλον ἢ ἀπολεῖσθε, τοῖς κακοῖς οὐ κακωθήσεσθε, ἀλλ'
ὅταν μάλιστα πορθεῖν νομίσῃ τις ὑμᾶς, τότε μάλιστα
70 πρὸς εὔκλειαν ἐκλάμψετε.“ πάλιν τὸ πῦρ φθοροποιὸς οὐσία
διελέγχουσα τοὺς ὠμοθύμους· „μὴ ταῖς ἰδίαις ἀλκαῖς ἐπαί-
ρεσθε, τὰς ἀμάχους ῥώμας ἰδόντες καθαιρουμένας σωφρονί-
σθητε· ἡ μὲν καυστικὴ δύναμις τῆς φλογὸς ὡς ξύλον
καίεται, τὸ δὲ φύσει καυστὸν ξύλον οἷα πῦρ ἐμφανῶς καίει.“

(14.) Τὸ τεράστιον τοῦτο καὶ τεθαυματουργημένον δείξας 71
ὁ θεὸς τῷ Μωυσεῖ, παραίνεσιν ἐναργεστάτην τῶν μελλόντων ἀποτελεῖσθαι, καὶ διὰ χρησμῶν ἄρχεται προτρέπειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους σπεύδειν ἐπιμέλειαν, ὡς οὐ μόνον ἐλευθερίας παραίτιον ἀλλὰ καὶ ἡγεμόνα τῆς ἐνθένδε ἀποικίας οὐκ εἰς μακρὰν γενησόμενον, ὁμολογῶν ἐν ἅπασι συλλήψεσθαι. „κακουμένων γὰρ ἐκ πολλοῦ καὶ δυσανασχέτους 72
ὕβρεις ὑπομενόντων, οὐδενὸς ἀνθρώπων οὔτ' ἐπικουφίζοντος οὔτ' ἐλεοῦντος τὰς συμφοράς, οἶκτον" φησίν „αὐτὸς ἔλαβον. καὶ γὰρ ⟨οἶδ'⟩ ἰδίᾳ ἕκαστον καὶ πάντας ὁμοθυμαδὸν ἐφ' ἱκετείας καὶ λιτὰς τραπομένους ἐλπίζειν τὴν ἐξ ἐμοῦ βοήθειαν· εἰμὶ δὲ τὴν φύσιν ἤπιος καὶ γνησίοις ἱκέταις ἵλεως. ἴθι δὴ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς χώρας μηδὲν εὐλαβηθεὶς 73
τὸ παράπαν — ὁ μὲν γὰρ πρότερος τέθνηκεν, ὃν ἀπεδίδρασκες διὰ φόβον ἐπιβουλῆς, ἕτερος δὲ τὴν χώραν ἐπιτέτραπται μηδενὸς τῶν πραγμάτων σοι μνησικακῶν — καὶ τὴν τοῦ ἔθνους γερουσίαν προσπαραλαβὼν εἰπὲ χρησμῷ προσκεκλῆσθαι ὑπ' ἐμοῦ τὸ ἔθνος, ἵνα κατὰ τὰ πάτρια θύσῃ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἔξω τῶν ὅρων τῆς χώρας προελθόν." ὁ δὲ 74
οὐκ ἀγνοῶν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἀπιστήσοντας τούς τε ὁμοφύλους καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας „ἐὰν οὖν" φησί „πυνθάνωνται, τί τὸ ὄνομα τῷ πέμψαντι, μηδ' αὐτὸς εἰπεῖν ἔχων ἆρ' οὐ δόξω διαπατᾶν"; ὁ δὲ „τὸ μὲν πρῶτον λέγε" φησίν 75
„αὐτοῖς, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, ἵνα μαθόντες διαφορὰν ὄντος τε καὶ μὴ ὄντος προσαναδιδαχθῶσιν, ὡς οὐδὲν ὄνομα τὸ παράπαν ἐπ' ἐμοῦ κυριολογεῖται, ᾧ μόνῳ πρόσεστι τὸ εἶναι. ἐὰν δ' ἀσθενέστεροι τὰς φύσεις ὄντες ἐπιζητῶσι 76
93 M. πρόσρησιν, δήλωσον αὐτοῖς μὴ μόνον τοῦθ' ὅτι | θεός εἰμι, ἀλλ' ὅτι καὶ τριῶν τῶν ἐπωνύμων ἀνδρῶν ἀρετῆς, θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ, ὧν ὁ μὲν τῆς διδακτῆς, ὁ δὲ τῆς φυσικῆς, ὁ δὲ τῆς ἀσκητικῆς σοφίας κανών ἐστιν. ἐὰν δὲ ἔτι ἀπιστῶσι, τρισὶ σημείοις ἀναδιδαχθέντες

μεταβαλοῦσιν, ἃ πρότερον οὔτε τις εἶδεν οὔτε ἤκουσεν
77 ἀνθρώπων.“ ἦν δὲ τὰ σημεῖα τοιάδε· ῥάβδον, ἣν εἶχεν, εἰς
τοὔδαφος ῥῖψαι κελεύει· ἡ δ' αὐτίκα ψυχωθεῖσα εἷρπε καὶ
τῶν ἀπόδων τὸ ἡγεμονικώτατον ὑπερμεγέθης δράκων γίνεται
τελειότατος· ταχέως δ' ἀποχωρήσας ἀπὸ τοῦ ζῴου καὶ διὰ
δέος ἤδη πρὸς φυγὴν ὁρμῶν μετακαλεῖται καὶ θεοῦ προστά-
ξαντος ἅμα τε θάρσος ἐμποιήσαντος ἐπιδράττεται τῆς
78 οὐρᾶς. ὁ δὲ ἰλυσπώμενος ἔτι κατὰ τὴν ἐπαφὴν ἵσταται καὶ
πρὸς μῆκος εὖ μάλα ταθεὶς εὐθὺς εἰς βακτηρίαν μετεστοι-
χειοῦτο τὴν αὐτήν, ὡς θαυμάζειν μὲν τὰς μεταβολὰς
ἀμφοτέρας, ποτέρα δὲ καταπληκτικωτέρα, μὴ δύνασθαι
διακρίνειν, τῆς ψυχῆς ἰσορρόπῳ πληχθείσης φαντασίᾳ.
79 τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον, ἕτερον δ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐθαυ-
ματουργεῖτο· τῶν χειρῶν τὴν ἑτέραν προστάττει τοῖς κόλποις
ἐπικρύψαντα μικρὸν ὕστερον προενεγκεῖν· δράσαντος δὲ τὸ
κελευσθέν, ἡ χεὶρ λευκοτέρα χιόνος ἐξαπιναίως ἀναφαίνεται·
πάλιν δὲ καθέντος εἰς τοὺς κόλπους καὶ ἀνενεγκόντος, εἰς τὴν
80 αὐτὴν χρόαν τρέπεται τὸ οἰκεῖον ἀπολαβοῦσα εἶδος. ταῦτα
μὲν οὖν ὑπὸ μόνου μόνος ἐπαιδεύετο, ὡς παρὰ διδασκάλῳ
γνώριμος, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὰ τῶν τεράτων ὄργανα, τήν
81 τε χεῖρα καὶ τὴν βακτηρίαν, οἷς προεφωδιάσθη. τρίτον δ'
ἐπιφέρεσθαι μὲν οὐκ ἦν οὐδὲ προδιδάσκεσθαι, ἔμελλε δ'
ἐκπλήττειν οὐκ ἔλαττον τὴν ἀρχὴν τοῦ γίνεσθαι λαβὸν ἐν
Αἰγύπτῳ. ἦν δὲ τοιοῦτο· „τοῦ ποταμίου“ φησίν „ὕδατος
ὅσον ἂν ἀρυσάμενος ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχέῃς, αἷμα ξανθότατον
ἔσται πρὸς τῇ χρόᾳ καὶ τὴν δύναμιν ἑτεροιωθὲν εἰς ἀλλαγὴν
82 παντελῆ.“ πιστὸν δ' ὡς ἔοικε καὶ τοῦτ' ἀνεφαίνετο, οὐ
μόνον διὰ τὸ τοῦ λέγοντος ἀψευδές, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἤδη
προεπιδειχθέντα ἐπί τε τῆς χειρὸς καὶ τῆς βακτηρίας θαυ-
83 ματουργήματα. πιστεύων δ' ὅμως παρῃτεῖτο τὴν χειροτονίαν
ἰσχνόφωνον καὶ βραδύγλωσσον, οὐκ εὔλογον, αὐτὸν εἶναι
φάσκων καὶ μάλιστ' ἀφ' οὗ λέγοντος ἤκουε θεοῦ· νομίσας

γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην λογιότητα κατὰ σύγκρισιν τῆς θείας
ἀφωνίαν εἶναι καὶ ἅμα τὴν φύσιν εὐλαβὴς ὢν ὑπεστέλλετο |
p. 94 M. τοῖς ὑπερόγκοις, τὰ λίαν μεγάλα κρίνων οὐ καθ᾿ αὑτόν,
καὶ παρεκάλει ἕτερον ἑλέσθαι τὸν εὐμαρῶς ἕκαστα τῶν
ἐπισταλέντων διαπράξασθαι δυνησόμενον. ὁ δ᾿ ἀποδεξά- 84
μενος αὐτὸν τῆς αἰδοῦς „ἆρά γε ἀγνοεῖς" εἶπε „τὸν δόντα
ἀνθρώπῳ στόμα καὶ κατασκευάσαντα γλῶτταν καὶ ἀρτηρίαν
καὶ τὴν ἅπασαν λογικῆς φωνῆς ὀργανοποιίαν; αὐτός εἰμι
ἐγώ. μηδὲν οὖν δείσῃς· ἐμοῦ γὰρ ἐπινεύσαντος ἀρθρωθήσεται
πάντα καὶ μεταβαλεῖ πρὸς τὸ μέτριον, ὡς μηδενὸς ἔτι
ἐμποδίζοντος ῥεῖν εὔτροχον καὶ λεῖον ἀπὸ καθαρᾶς πηγῆς
τὸ τῶν λόγων νᾶμα. χρεία δ᾿ εἰ γένοιτο ἑρμηνέως, ὑπο-
διακονικὸν στόμα τὸν ἀδελφὸν ἕξεις, ἵν᾿ ὁ μὲν τῷ πλήθει
ἀπαγγέλλῃ τὰ ἀπὸ σοῦ, σὺ δ᾿ ἐκείνῳ τὰ θεῖα."

(15.) Ταῦτ᾿ ἀκούσας — οὐ γὰρ ἦν εἰς ἅπαν ἀντιλέγειν 85
ἀσφαλὲς οὐδ᾿ ἀκίνδυνον — ἄρας ἐβάδιζε μετὰ γυναικὸς καὶ
τέκνων ὁδὸν τὴν ἐπ᾿ Αἴγυπτον, καθ᾿ ἣν ὑπαντήσαντα τὸν
ἀδελφὸν πείθει συνακολουθεῖν ὑπειπὼν τὰ θεῖα λόγια· τῷ
δ᾿ ἄρα προϋπείργαστο ἡ ψυχὴ κατ᾿ ἐπιφροσύνην θεοῦ πρὸς
πειθαρχίαν, ὡς ἀνενδοιάστως συναινεῖν καὶ ἑτοίμως ἕπεσθαι.
παραγενόμενοι δ᾿ εἰς Αἴγυπτον γνώμῃ καὶ ψυχῇ μιᾷ τὸ μὲν 86
πρῶτον τοὺς δημογέροντας τοῦ ἔθνους συναγαγόντες ἐν ἀπορ-
ρήτῳ μηνύουσι τοὺς χρησμοὺς καὶ ὡς ἔλεον καὶ οἶκτον
λαβὼν αὐτῶν ὁ θεὸς ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐνθένδε μετα-
νάστασιν εἰς ἀμείνω χώραν ὁμολογῶν αὐτὸς ἔσεσθαι τῆς
ὁδοῦ ἡγεμὼν ὑπισχνεῖται. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῷ βασιλεῖ 87
θαρροῦσιν ἤδη διαλέγεσθαι περὶ τοῦ τὸν λεὼν ἱερουργήσοντα
ἐκπέμψαι τῶν ὅρων· δεῖν γὰρ ἔφασκον ἐν ἐρήμῳ τὰς πατρίους
θυσίας ἐπιτελεσθῆναι, μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ ταῖς τῶν ἄλλων
ἀνθρώπων γινομένας, ἀλλὰ τρόπῳ καὶ νόμῳ διαφεύγοντι
τὴν κοινότητα διὰ τὰς τῶν ἐθῶν ἐξαιρέτους ἰδιότητας. ὁ 88
δ᾿ ἐξ ἔτι σπαργάνων προγονικῷ τύφῳ τὴν ψυχὴν πεπιεσμένος

καὶ μηδένα τὸ παράπαν νοητὸν θεὸν ἔξω τῶν ὁρατῶν νομίζων
ἀποκρίνεται πρὸς ὕβριν εἰπών· „τίς ἐστιν οὗ χρή με ὑπα-
κούειν; οὐκ οἶδα τὸν λεγόμενον τοῦτον καινὸν κύριον· οὐκ
ἐξαποστέλλω τὸ ἔθνος ἐπὶ προφάσει ἑορτῆς καὶ θυσιῶν
89 ἀφηνιάσον" (cf. Exod. 5.2). εἶθ' ἅτε χαλεπὸς καὶ βαρύ-
μηνις καὶ ἀπαραίτητος τὴν ὀργὴν κελεύει τοὺς τοῖς ἔργοις
ἐφεστῶτας προπηλακίζεσθαι ὡς ἀνέσεις καὶ σχολὴν ἐνδι-
δόντας, ἀνέσεως καὶ σχολῆς εἶναι λέγων τὸ βουλεύεσθαι περὶ
θυσιῶν καὶ ἑορτῶν· τοὺς γὰρ ἐν ἀνάγκαις τούτων οὐδὲ
μεμνῆσθαι, ἀλλ' οἷς ὁ βίος ἐν εὐπαθείᾳ πολλῇ καὶ τρυφῇ.
90 βαρυτέρας οὖν ἢ πρότερον συμφορὰς ὑπομενόντων καὶ ἐπὶ
τοῖς ἀμφὶ Μωυσῆν δυσχεραινόντων ὡς | ἀπατεῶσι καὶ τὰ μὲν p. 95 M.
λάθρα τὰ δὲ φανερῶς κακηγορούντων καὶ ἀσεβείας αἰτιωμένων
ἐπὶ τῷ δοκεῖν θεοῦ κατεψεῦσθαι, δεικνύειν ἄρχεται Μωυσῆς ἃ
προυδιδάχθη τέρατα, νομίσας τοὺς θεασομένους ἐκ τῆς
ἐπεχούσης ἀπιστίας εἰς πίστιν τῶν λεγομένων μεταβαλεῖν.
91 ἡ δὲ τῶν τεράτων ἐπίδειξις ἐγένετο καὶ τῷ βασιλεῖ διὰ
σπουδῆς καὶ τοῖς ἐν τέλει τῶν Αἰγυπτίων. (16.) πάντων
οὖν τῶν δυνατῶν συρρυέντων εἰς τὰ βασίλεια, λαβὼν τὴν
βακτηρίαν ὁ Μωυσέως ἀδελφὸς καὶ κατασείσας μάλα ἐπι-
δεικτικῶς εἰς τοὔδαφος ῥίπτει· καὶ ἡ μὲν δράκων αὐτίκα
γίνεται, οἱ δ' ἐν κύκλῳ κατεθεῶντο καὶ ἅμα θαυμαστικῶς
92 ἔχοντες ὑπὸ δέους ἐξαναχωροῦντες ἀπέφευγον. σοφισταὶ δ'
ὅσοι καὶ μάγοι παρετύγχανον „τί καταπλήττεσθε;" εἶπον·
„οὐδ' ἡμεῖς τῶν τοιούτων ἀμελετήτως ἔχομεν, ἀλλὰ χρώμεθα
τέχνῃ δημιουργῷ τῶν ὁμοίων." εἶθ' ἑκάστου βακτηρίαν
ἣν εἶχε ῥίψαντος, δρακόντων πλῆθος ἦν καὶ περὶ ἕνα τὸν
93 πρῶτον εἱλοῦντο. ὁ δ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος διαναστὰς
πρὸς ὕψος τὰ μὲν στέρνα εὐρύνει, τὸ δὲ στόμα διοίξας ὁλκοῦ
πνεύματος ῥύμῃ βιαιοτάτῃ καθάπερ βόλον ἰχθύων πάντας ἐν
κύκλῳ σαγηνεύσας ἐπισπᾶται καὶ καταπιὼν εἰς τὴν ἀρχαίαν
94 φύσιν τῆς βακτηρίας μετέβαλεν. ἤδη μὲν οὖν ἐν ἑκάστου

τῇ ψυχῇ τῶν ἐθελοκακούντων τὸ ὕποπτον διήλεγξεν ἡ μεγαλουργηθεῖσα ὄψις, ὡς μηκέτι νομίζειν ἀνθρώπων σοφίσματα καὶ τέχνας εἶναι τὰ γινόμενα πεπλασμένας πρὸς ἀπάτην, ἀλλὰ δύναμιν θειοτέραν τὴν τούτων αἰτίαν, ᾗ πάντα δρᾶν εὐμαρές.
ἐπεὶ δὲ καὶ ὁμολογεῖν ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς τῶν γινομένων 95
ἐμφανοῦς ἐναργείας οὐδὲν ἧττον ἐθρασύνοντο, τῆς αὐτῆς ἀπανθρωπίας καὶ ἀσεβείας ὥσπερ ἀγαθοῦ τινος ἐπειλημμένοι βεβαιοτάτου, μήτε τοὺς καταδουλωθέντας ἀδίκως ἐλεοῦντες μήτε τὰ διὰ τῶν λόγων προσταττόμενα δρῶντες, ἅτε δὴ τοῦ θεοῦ τρανοτέραις χρησμῶν ἀποδείξεσι ταῖς διὰ σημείων καὶ τεράτων τὸ βούλημα δεδηλωκότος, ἐμβριθεστέρας ἐπανατάσεως ἐδέησε καὶ πληγῶν ἐσμοῦ, αἷς οἱ ἄφρονες νουθετοῦνται, οὓς λόγος οὐκ ἐπαίδευσε.

Δέκα δὲ ἐπάγονται τῇ χώρᾳ τιμωρίαι, κατὰ τῶν τέλεια 96
ἡμαρτηκότων τέλειος ἀριθμὸς κολάσεως· ἦν δὲ κόλασις παρηλλαχυῖα τὰς ἐν ἔθει. (17.) τὰ γὰρ στοιχεῖα τοῦ
p. 96 M. παντός, γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ καὶ πῦρ, ἐπιτίθενται, | δικαιώσαντος θεοῦ, οἷς ἀπετελέσθη ὁ κόσμος, τὴν ἀσεβῶν χώραν φθαρῆναι, πρὸς ἔνδειξιν κράτους ἀρχῆς ᾗ κέχρηται, τὰ αὐτὰ καὶ σωτηρίως ἐπὶ γενέσει τῶν ὅλων σχηματίζοντος καὶ τρέποντος ὁπότε βουληθείη πρὸς τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπώλειαν. διανέμει δὲ τὰς κολάσεις, τρεῖς μὲν τὰς ἐκ τῶν 97
παχυμερεστέρων στοιχείων γῆς καὶ ὕδατος, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν αἱ σωματικαὶ ποιότητες, ἐφεὶς τῷ Μωυσέως ἀδελφῷ, τὰς δ' ἴσας ἐξ ἀέρος καὶ πυρὸς τῶν ψυχογονιμωτάτων μόνῳ Μωυσεῖ, μίαν δὲ κοινὴν ἀμφοτέροις ἑβδόμην ἐπιτρέπει, τρεῖς δὲ τὰς ἄλλας εἰς συμπλήρωσιν δεκάδος ἀνατίθησιν αὑτῷ. καὶ πρώτας ἐπιφέρειν ἄρχεται τὰς ἀφ' 98
ὕδατος· ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὕδωρ Αἰγύπτιοι διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν ἀρχὴν τῆς τῶν ὅλων γενέσεως τοῦτ' εἶναι νομίζοντες, αὐτὸ πρῶτον ἠξίωσε καλέσαι πρὸς τὴν τῶν ἀποδεχομένων ἐπίπληξίν τε καὶ νουθεσίαν. τί οὖν οὐκ εἰς μακρὰν 99

συνέβη; τοῦ Μωυσέως ἀδελφοῦ προστάξει θείᾳ κατενεγκόντος
τὴν βακτηρίαν ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὁ μὲν εὐθὺς ἀπ' Αἰθιοπίας
ἄχρι θαλάσσης εἰς αἷμα τρέπεται, συνεξαιματοῦνται δ'
αὐτῷ λίμναι, διώρυχες, κρῆναι, φρέατα, πηγαί, σύμπασα
ἡ κατ' Αἴγυπτον οὐσία ὕδατος, ὡς ἀπορίᾳ ποτοῦ τὰ παρὰ
ταῖς ὄχθαις ἀναστέλλειν, τὰς δ' ἀνατεμνομένας φλέβας
καθάπερ ἐν ταῖς αἱμορραγίαις κρουνηδὸν αὐλοὺς ἀκοντίζειν
100 αἵματος, μηδεμιᾶς ἑνορωμένης διαυγοῦς λιβάδος. ἐνα-
πέθνησκε δὲ καὶ τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἅπαντα, ἅτε τῆς
ζωτικῆς δυνάμεως εἰς φθοροποιὸν μεταβαλούσης, ὡς
δυσωδίας πάντα διὰ πάντων ἀναπεπλῆσθαι, τοσούτων σηπο-
μένων ἀθρόον σωμάτων· πολὺς δὲ καὶ ἀνθρώπων ὄχλος
ὑπὸ δίψους διαφθαρεὶς ἔκειτο σωρηδὸν ἐπὶ τῶν τριόδων. οὐ
σθενόντων ἐπὶ τὰ μνήματα τῶν οἰκείων τοὺς τετελευτηκότας
101 ἐκκομίζειν. ἐπὶ γὰρ ἡμέρας ἑπτὰ τὸ δεινὸν ἐκράτησεν, ἕως
οἱ μὲν Αἰγύπτιοι τοὺς ἀμφὶ Μωυσῆν, οὗτοι δὲ τὸν θεὸν
ἱκέτευσαν, οἶκτον λαβεῖν τῶν ἀπολλυμένων· ὁ δὲ τὴν φύσιν
ἵλεως μεταβάλλει τὸ αἷμα εἰς ὕδωρ πότιμον ἀποδοὺς τῷ
102 ποταμῷ καθαρὰ τὰ ἀρχαῖα ῥεῖθρα καὶ σωτήρια. (18.) μικρὸν
δὲ ὅσον ἀνεθέντες ἐπὶ τὴν αὐτὴν ὠμότητα καὶ παρανομίαν
ἵεντο. |ὡς ἢ τοῦ δικαίου παντάπασιν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανι-
σθέντος ἢ τῶν ὑπομεινάντων μίαν τιμωρίαν δεύτερον οὐκ
εἰωθότων ἐπιπλήττεσθαι· παθόντες δ' ἀνεδιδάσκοντο νηπίων
παίδων τρόπον μὴ καταφρονεῖν· ἡ γὰρ κόλασις ἑπομένη
κατ' ἴχνος μελλόντων μὲν ἐβράδυνε, πρὸς δὲ τὰ ἀδικήματα
103 θέοντας ἐπιδραμοῦσα κατελάμβανε. πάλιν γὰρ ὁ Μωυσέως
ἀδελφὸς κελευσθεὶς διώρυξι καὶ λίμναις καὶ ἕλεσι τὴν ῥάβδον p. 97 M.
ἐκτείνας ἐπιφέρει· πρὸς δὲ τὴν ἔκτασιν βατράχων πληθὺς
ἀνέρπει τοσαύτη, ὡς μὴ μόνον ἀγορὰς καὶ πᾶσαν τὴν ὕπαιθρον,
ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἐπαύλεις, οἰκίας, ἱερά, πάντα ἰδιωτικὸν
καὶ δημόσιον τόπον πεπληρῶσθαι, καθάπερ εἰς ἀποικίαν
ἓν γένος τῶν ἐνύδρων τῆς φύσεως ἐκπέμψαι διανοηθείσης

πρὸς τὴν ἐναντίαν χώραν· ἐναντία γὰρ χέρσος ὕδατι. μήτ' 104
οὖν ἔξω προελθεῖν ἕνεκα τοῦ προκατέχεσθαι τοὺς στενωποὺς
μήτ' ἔνδον δυνάμενοι μένειν — καὶ γὰρ τὰ ἐν μυχοῖς ἤδη
προκατειλήφεσαν ἄχρι καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ἀνέρποντες — ἐν
ἐσχάταις ἦσαν συμφοραῖς καὶ σωτηρίας ἀπογνώσει. πάλιν 105
οὖν καταφεύγουσιν ἐπὶ τοὺς αὐτούς, ὑποσχομένου τοῦ βασιλέως
ἐπιτρέψαι τὴν ἔξοδον Ἑβραίοις· οἱ δὲ λιταῖς τὸν θεὸν
ἐξευμενίζονται· καὶ ἐπινεύσαντος, τῶν φρύνων οἱ μὲν εἰς τὸν
ποταμὸν ἀναχωροῦσι, τῶν δ' εὐθὺς διαφθαρέντων κατὰ τὰς
τριόδους θημῶνες ἦσαν, σωρηδὸν ἐπιφερόντων καὶ τοὺς
οἴκοθεν διὰ τὰς ἀνυποίστους ὀσμάς, αἳ ἐκ νεκρῶν σωμάτων
καὶ τοιούτων ἀνεφέροντο, ἃ καὶ ἔμψυχα ὄντα πολλὴν ἀηδίαν
παρέχεται ταῖς αἰσθήσεσι. (19.) διαπνεύσαντες δὲ τῆς 106
τιμωρίας ἐπ' ὀλίγον ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀθληταὶ συλλεξά-
μενοι δύναμιν, ἵν' ἀπ' ἐρρωμενεστέρας ἰσχύος ἀδικῶσι. πάλιν
εἰς τὴν συνήθη κακίαν ἀνέδραμον ἐκλαθόμενοι ὧν τέως ὑπέ-
μειναν κακῶν. ἐπισχὼν δὲ τὰς ἐκ τοῦ ὕδατος τιμωρίας ὁ 107
θεὸς τὰς ἐκ γῆς ἐπέφερε τὸν αὐτὸν ἐπιστήσας κολαστήν, οὗ
πάλιν κατὰ τὸ προσταχθὲν τῇ βακτηρίᾳ τοὔδαφος παίσαντος
φορὰ σκνιπῶν ἐχύθη καὶ ταθεῖσα καθάπερ νέφος ἅπασαν
ἐπέσχεν Αἴγυπτον. τὸ δὲ ζῷον, εἰ καὶ βραχύτατον, ὅμως 108
ἀργαλεώτατον· οὐ γὰρ μόνον λυμαίνεται τὴν ἐπιφάνειαν
κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς καὶ βλαβερωτάτους, ἀλλὰ καὶ εἰς
τἀντὸς βιάζεται διὰ μυκτήρων καὶ ὤτων· σίνεται δὲ καὶ κόρας
ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον, εἰ μὴ φυλάξαιτό τις· φυλακὴ δὲ
τίς ἔμελλε πρὸς τοσαύτην ἔσεσθαι φοράν, καὶ μάλιστα θεοῦ
κολάζοντος; ἴσως ἄν τις ἐπιζητήσειε, διὰ τί τοῖς οὕτως 109
ἀφανέσι καὶ ἠμελημένοις ζῴοις ἐτιμωρεῖτο τὴν χώραν
παρεὶς ἄρκτους καὶ λέοντας καὶ παρδάλεις καὶ τὰ ἄλλα
γένη τῶν ἀτιθάσων θηρίων, ἃ σαρκῶν ἀνθρωπείων ἅπτεται.
καὶ εἰ μὴ ταῦτα. τὰς γοῦν Αἰγυπτίας ἀσπίδας, ὧν τὰ
δήγματα πέφυκεν ἀνυπερθέτως ἀναιρεῖν. εἰ δ' ὄντως 110

ἀγνοεῖ, μαθέτω· πρῶτον μὲν ὅτι τοὺς οἰκήτορας τῆς
χώρας ὁ θεὸς νουθετῆσαι μᾶλλον ἐβούλετο ἢ διαφθεῖραι·
βουληθεὶς γὰρ ἀφανίζειν εἰς | ἅπαν οὐκ ἂν ζῴοις ἐχρῆτο p. 98 M.
πρὸς τὰς ἐπιθέσεις ὥσπερ συνεργοῖς, ἀλλὰ τοῖς θεηλάτοις
111 κακοῖς, λιμῷ τε καὶ λοιμῷ. μετὰ δὲ ταῦτα κἀκεῖνο
προσδιδασκέσθω μάθημα πρὸς ἅπαντα τὸν βίον ἀναγκαῖον·
τί δὲ τοῦτ᾽ ἐστίν; ἄνθρωποι μὲν γὰρ ὅταν πολεμῶσι,
τὸ δυνατώτατον εἰς συμμαχίαν ἐπικουρικὸν ἐξετάζουσιν, ὃ
τὴν αὑτῶν ἀσθένειαν ἐκπλήσει· θεὸς δ᾽ ἡ ἀνωτάτω καὶ
μεγίστη δύναμις ὢν οὐδενός ἐστι χρεῖος· ἐὰν δέ που
βουληθῇ καθάπερ ὀργάνοις τισὶ χρήσασθαι πρὸς τὰς τιμω-
ρίας, οὐ τὰ ἐρρωμενέστατα καὶ μέγιστα αἱρεῖται. τῆς
τούτων ἀλκῆς ἥκιστα φροντίζων, ἀλλὰ τοῖς εὐτελέσι καὶ
μικροῖς ἀμάχους καὶ ἀηττήτους δυνάμεις ἐγκατασκευάσας
112 ἀμύνεται δι᾽ αὐτῶν τοὺς ἀδικοῦντας, καθὰ καὶ νῦν. τί γὰρ
εὐτελέστερον σκνιπός; ἀλλ᾽ ὅμως τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς
ἀπαγορεῦσαι πᾶσαν Αἴγυπτον καὶ ἐκβοᾶν ἀναγκασθῆναι, ὅτι
„δάκτυλος θεοῦ τοῦτ᾽ ἐστί“ (Exod. 8,19)· χεῖρα γὰρ θεοῦ
μηδὲ τὴν σύμπασαν οἰκουμένην ὑποστῆναι ἂν ἀπὸ περάτων
ἐπὶ πέρατα, μᾶλλον δ᾽ οὐδὲ τὸν σύμπαντα κόσμον.

113 (20.) Τοιαῦται μὲν αἱ διὰ τοῦ Μωυσέως ἀδελφοῦ
τιμωρίαι· ἃς δὲ αὐτὸς Μωυσῆς ὑπηρέτησε καὶ ἐξ οἵων τῆς
φύσεως συνέστησαν μερῶν, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπισκεπτέον.
ἀὴρ μὲν οὖν καὶ οὐρανός, αἱ καθαρώταται μοῖραι τῆς τῶν
ὅλων οὐσίας, παρ᾽ ὕδατος καὶ γῆς διαδέχονται τὴν ἐπ᾽ Αἰγύπτῳ
114 νουθεσίαν, ἧς ἐπίτροπος ἐχειροτονήθη Μωυσῆς. ἤρξατο δὲ
πρότερον τὸν ἀέρα διακινεῖν· Αἴγυπτος γὰρ μόνη σχεδόν τι
παρὰ τὰς ἐν τῷ νοτίῳ κλίματι χώρας τῶν ἐτησίων ὡρῶν
μίαν τὴν χειμερινὴν οὐ παραδέχεται, τάχα μέν, ὡς λόγος,
διὰ τὸ μὴ πόρρω ζώνης διακεκαυμένης εἶναι, ῥέοντος τοῦ
πυρώδους ἐκεῖθεν ἀφανῶς καὶ τὰν κύκλῳ πάντα ἀλεαί-
νοντος, τάχα δὲ ἐπεὶ καὶ ταῖς θεριναῖς τροπαῖς πλημμυρῶν

ὁ ποταμὸς προαναλίσκει τὰς νεφώσεις — ἄρχεται μὲν γὰρ 115
ἐπιβαίνειν θέρους ἐνισταμένου, λήγει δὲ λήγοντος, ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ οἱ ἐτησίαι καταράττουσιν ἐξ ἐναντίας τῶν τοῦ Νείλου στομάτων, δι' ὧν ἔτι κωλυόμενος ἐκχεῖσθαι, τῆς θαλάσσης ὑπὸ βίας τῶν ἀνέμων πρὸς ὕψος αἰρομένης καὶ τὰς τρικυμίας ὥσπερ μακρὸν τεῖχος ἀποτεινούσης, ἐντὸς εἱλεῖται, κἄπειτα τῶν ῥείθρων ὑπαντιαζόντων τοῦ τε κατιόντος ἄνωθεν ἀπὸ τῶν πηγῶν καὶ τοῦ θύραζε χωρεῖν ὀφείλοντος ταῖς ἀνακοπαῖς ἀνατρέχοντος εὐρύνεσθαί τε μὴ δυναμένων (αἱ γὰρ παρ' ἑκάτερα ἐκθλίβουσιν ὄχθαι), μετεωριζόμενος
ὡς εἰκὸς ἐπιβαίνει —, τάχα δ' ἐπεὶ καὶ περιττὸν ἦν ἐν 116
Αἰγύπτῳ χειμῶνα γενέσθαι· πρὸς ὃ γὰρ αἱ τῶν ὄμβρων φοραὶ χρήσιμοι, καὶ ὁ ποταμὸς λιμνάζων τὰς ἀρούρας εἰς
καρπῶν ἐτησίων γένεσιν. ἡ δὲ φύσις οὐ ματαιουργός, ὡς 117
99 M. ὑετὸν χορηγεῖν μὴ δεομένῃ γῇ, καὶ | ἅμα χαίρει τῷ πολυτρόπῳ καὶ πολυσχιδεῖ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων τὴν συμφωνίαν τοῦ παντὸς ἐξ ἐναντιοτήτων ἐναρμοσαμένη· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ τοῖς δὲ κάτωθεν ἐκ πηγῶν τε καὶ ποταμῶν παρέχει τὴν ἐξ ὕδατος ὠφέλειαν.
οὕτως οὖν τῆς χώρας διακειμένης καὶ ταῖς χειμεριναῖς 118
ἐαριζούσης τροπαῖς καὶ τῶν μὲν πρὸς θαλάττῃ μόναις ψεκάσιν ἀραιαῖς λιπαινομένων, τῶν δ' ὑπὲρ Μέμφιν, τὸ βασίλειον Αἰγύπτου, μηδὲ νιφομένων τὸ παράπαν, ἐξαίφνης οὕτως ἐνεωτέρισεν ὁ ἀήρ, ὥσθ' ὅσα ἐν τοῖς δυσχειμέροις ἀθρόα κατασκῆψαι, φορὰς ὑετῶν, χάλαζαν πολλὴν καὶ βαρεῖαν, ἀνέμων συμπιπτόντων καὶ ἀντιπαταγούντων βίας, νεφῶν ῥήξεις, ἐπαλλήλους ἀστραπὰς καὶ βροντάς, κεραυνοὺς συνεχεῖς, οἳ τερατωδεστάτην ὄψιν παρείχοντο· θέοντες γὰρ διὰ τῆς χαλάζης, μαχομένης οὐσίας, οὔτε ἔτηκον αὐτὴν οὔτε ἐσβέννυντο, μένοντες δ' ἐν ὁμοίῳ καὶ δολιχεύοντες ἄνω καὶ κάτω διετήρουν τὴν χάλαζαν. ἀλλ' οὐ μόνον 119
ἡ ἐξαίσιος φορὰ πάντων τοὺς οἰκήτορας εἰς ὑπερβαλλούσας

δυσθυμίας ἤγαγεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος ἄηθες· ὑπέλαβον γάρ, ὅπερ καὶ ἦν, ἐκ μηνιμάτων θείων κεκαινουργῆσθαι τὰ συμβάντα, νεωτερίσαντος ὡς οὔπω πρότερον τοῦ ἀέρος ἐπὶ λύμῃ καὶ φθορᾷ δένδρων τε καὶ καρπῶν, οἷς συνεφθάρη ζῷα οὐκ ὀλίγα, τὰ μὲν περιψύξεσι, τὰ δὲ βάρει τῆς ἐπιπιπτούσης χαλάζης ὥσπερ καταλευσθέντα, τὰ δ' ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐξαναλωθέντα· ἔνια δ' ἡμίφλεκτα διέμενε τοὺς τύπους τῶν κεραυνίων τραυμάτων εἰς νουθεσίαν
120 τῶν ὁρώντων ἐπιφερόμενα. (21.) λωφήσαντος δὲ τοῦ κακοῦ καὶ πάλιν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν θρασυνομένων, εἰς τὸν ἀέρα Μωυσῆς τὴν ῥάβδον ἐκτείνει, κελεύσαντος τοῦ θεοῦ. κἄπειτ' ἄνεμος καταράττει, νότος βιαιότατος, ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα προσεπιτεινόμενος καὶ σφοδρυνόμενος, αὐτὸς καθ' αὑτὸν ὢν μεγάλη ζημία· ξηρός τε γάρ ἐστι καὶ κεφαλαλγὴς καὶ βαρυήκοος, ἄσας τε καὶ ἀδημονίας ἐμποιεῖν ἱκανός, καὶ μάλιστ' ἐν Αἰγύπτῳ κειμένῃ κατὰ τὰ νότια, δι' ὧν αἱ περιπολήσεις τῶν φωσφόρων ἀστέρων, ὡς ἅμα τῷ διακινηθῆναι τὸν ἀφ' ἡλίου
121 φλογμὸν συνεπωθεῖσθαι καὶ πάντα καίειν. ἀλλὰ γὰρ ἅμ' αὐτῷ καὶ πλῆθος ἀμήχανον ζῴων ἐπεφέρετο φθοροποιὸν φυτῶν, ἀκρίδες, αἳ ῥεύματος τρόπον ἀπαύστως ἐκχεόμεναι καὶ πάντα πληρώσασαι τὸν ἀέρα διέφαγον, ὅσα οἱ κεραυνοὶ ὑπελίποντο καὶ ἡ χάλαζα, ὡς | μηδὲν ἐν τῇ τοσαύτῃ p. 100 M
122 χώρᾳ βλαστάνον ἔτι θεωρεῖσθαι. τότε μόλις εἰς ἀκριβεστάτην ἔννοιαν τῶν οἰκείων ἐλθόντες οἱ ἐν τέλει κακῶν προσελθόντες ἔλεγον τῷ βασιλεῖ· „μέχρι τίνος οὐκ ἐπιτρέπεις τὴν ἔξοδον τοῖς ἀνδράσιν; ἢ οὔπω μανθάνεις ἐκ τῶν γινομένων, ὅτι ἀπόλωλεν Αἴγυπτος;“ ὁ δ' ὅσα τῷ δοκεῖν ἐφιεὶς ὡμολόγει, χαλάσαντος τοῦ δεινοῦ. πάλιν δ' εὐξαμένου Μωυσέως, ὑπολαβὼν ἐκ τῆς θαλάττης ἄνεμος ἀποσκίδνησι
123 τὰς ἀκρίδας. ἀνασκεδασθεισῶν δὲ καὶ τοῦ βασιλέως περὶ τὴν τοῦ ἔθνους ἄφεσιν δυσθανατοῦντος, ἐπιγίνεται τῶν

πρότερον κακῶν μεῖζον· λαμπρᾶς γὰρ ἡμέρας οὔσης, ἐξα-
πιναίως ἀναχεῖται σκότος, ἴσως μὲν καὶ ἡλίου γενομένης
ἐκλείψεως τῶν ἐν ἔθει τελειοτέρας, ἴσως δὲ καὶ συνεχείαις
νεφῶν καὶ πυκνότησιν ἀδιαστάτοις καὶ πιλήσει βιαιοτάτῃ τῆς
τῶν ἀκτίνων φορᾶς ἀνακοπείσης, ὡς ἀδιαφορεῖν ἡμέραν
νυκτὸς καὶ τί γὰρ ἄλλ' ἢ μίαν νύκτα νομίζεσθαι μακροτάτην
τρισὶν ἡμέραις ἴσην καὶ ταῖς ἰσαρίθμοις νυξί. τότε δή φασι 124
τοὺς μὲν ἐρριμμένους ἐν ταῖς εὐναῖς μὴ τολμᾶν ἐξανίστασθαι,
τοὺς δ' ὁπότε κατεπείγοι τι τῶν τῆς φύσεως ἀναγκαίων
ἐπαφωμένους τοίχων ἤ τινος ἑτέρου καθάπερ τυφλοὺς μόλις
προέρχεσθαι· καὶ γὰρ τοῦ χρειώδους πυρὸς τὸ φέγγος τὸ
μὲν ὑπὸ τῆς κατεχούσης ζάλης ἐσβέννυτο, τὸ δὲ τῷ βάθει
τοῦ σκότους ἀμαυρούμενον ἐνηφανίζετο, ὡς τὴν ἀναγκαιοτάτην
ὄψιν τῶν αἰσθήσεων ὑγιαίνουσαν πηρὸν εἶναι μηδὲν ὁρᾶν
δυναμένην, τετράφθαι δὲ καὶ τὰς ἄλλας οἷα ὑπηκόους
πεσούσης τῆς ἡγεμονίδος· οὔτε γὰρ λέγειν τις οὔτ' ἀκούειν 125
οὔτε προσενέγκασθαι τροφὰς ὑπέμενεν, ἀλλ' ἡσυχίᾳ καὶ λιμῷ
παρέτεινον αὑτοὺς οὐδεμιᾷ τῶν αἰσθήσεων σχολάζοντες, ἀλλ'
ὑπὸ τοῦ πάθους ὅλοι συνηρπασμένοι, μέχρι πάλιν Μωυσῆς
λαβὼν οἶκτον ἱκετεύει τὸν θεόν· ὁ δὲ φῶς ἀντὶ σκότους
καὶ ἡμέραν ἀντὶ νυκτὸς ἐργάζεται σὺν αἰθρίᾳ πολλῇ.

(22.) Τοιαύτας φασὶ γενέσθαι καὶ τὰς διὰ μόνου 126
Μωυσέως ἐπιπλήξεις, τὴν διὰ χαλάζης καὶ κεραυνῶν, τὴν
διὰ τῆς ἀκρίδος, τὴν διὰ σκότους, ὃ πᾶσαν ἰδέαν φωτὸς οὐ
παρεδέχετο· κοινῇ δ' αὐτός τε καὶ ὁ ἀδελφὸς μίαν ἐπετρά-
πησαν, ἣν αὐτίκα σημανῶ. κελεύσαντος τοῦ θεοῦ, τέφραν 127
ἀπὸ καμίνου λαμβάνουσι ταῖς χερσίν, ἣν Μωυσῆς κατὰ μέρος
εἰς τὸν ἀέρα διέπαττεν· ἔπειτα κονιορτὸς αἰφνίδιον ἐπε-
νεχθεὶς ἀνθρώποις τε καὶ ἀλόγοις ζῴοις ἀγρίαν καὶ δυσαλγῆ
κατὰ τῆς δορᾶς ἁπάσης ἕλκωσιν εἰργάζετο καὶ τὰ σώματα
101 M. εὐθὺς | συνῴδει ταῖς ἐξανθήσεσιν ὑποπύους ἔχοντα φλυκ-
ταίνας, ἃς ἐτόπασεν ἄν τις ἀφανῶς ὑποκαιομένας ἀναζεῖν.

128 ἀλγηδόσι τε καὶ περιωδυνίαις κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκ τῆς ἑλκώσεως
καὶ φλογώσεως πιεζόμενοι μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν σωμάτων
τὰς ψυχὰς ἔκαμνον ἐκτετρυχωμένοι ταῖς ἀνίαις — ἓν γὰρ ἄν
τις ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν συνεχὲς ἕλκος ἐθεάσατο, τῶν
κατὰ μέλος καὶ μέρος διεσπαρμένων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
ἰδέαν ἀποκριθέντων —, ἕως πάλιν ἱκεσίαις τοῦ νομοθέτου,
ἃς ὑπὲρ τῶν πασχόντων ἐποιήσατο, ἡ νόσος ῥᾴων ἐγένετο.
129 κοινῇ μέντοι τὴν νουθεσίαν ταύτην ἐπετράπησαν δεόντως,
ὁ μὲν ἀδελφὸς διὰ τὸν ἐπενεχθέντα κονιορτόν, ἐπεὶ τῶν
ἀπὸ γῆς συμβαινόντων τὴν ἐπιμέλειαν ἔλαχε, Μωυσῆς δὲ
διὰ τὸν ἀέρα μεταβαλόντα πρὸς κάκωσιν τῶν οἰκητόρων·
ταῖς δ᾽ ἀπ᾽ ἀέρος καὶ οὐρανοῦ πληγαῖς οὗτος ὑπηρέτει.
130 (23.) Λοιπαὶ δὲ τιμωρίαι τρεῖς εἰσιν αὐτουργηθεῖσαι
δίχα τῆς ἀνθρώπων ὑπηρεσίας, ὧν κατὰ μίαν ἑκάστην, ὡς
ἂν οἷόν τε ᾖ, δηλώσω. πρώτη δ᾽ ἐστὶν ἡ γενομένη διὰ
ζῴου τῶν ἐν τῇ φύσει πάντων θρασυτάτου, κυνομυίας, ἣν
ἐτύμως ἐκάλεσαν οἱ θετικοὶ τῶν ὀνομάτων — σοφοὶ γὰρ
ἦσαν — ἐκ τῶν ἀναιδεστάτων ζῴων συνθέντες τοὔνομα,
μυίας καὶ κυνός, τοῦ μὲν τῶν χερσαίων θρασυτάτου, τῆς δὲ
τῶν πτηνῶν· ἐπιφοιτῶσι γὰρ καὶ ἐπιτρέχουσιν ἀδεῶς, κἂν
ἀνείργῃ τις, εἰς τὸ ἀήττητον ἀντιφιλονεικοῦσιν, ἄχρις ἂν
131 αἵματος καὶ σαρκῶν κορεσθῶσιν. ἡ δὲ κυνόμυια τὴν ἀφ᾽
ἑκατέρου τόλμαν προσειληφυῖα δηκτικὸν καὶ ἐπίβουλον ζῷόν
ἐστι· καὶ γὰρ πόρρωθεν μετὰ ῥοίζου καθάπερ βέλος
εἰσακοντίζεται καὶ ἐπεμπίπτουσα βιαίως εὖ μάλα ἐγχρίμ-
132 πτεται. τότε δὲ καὶ θεήλατος ἦν ἡ προσβολή, ὡς δεδι-
πλασιάσθαι τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιβουλὴν οὐκέτι μόνον τοῖς
φυσικοῖς κεχρημένης πλεονεκτήμασιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ
θείας ἐπιφροσύνης, ἣ τὸ ζῷον ὥπλιζε καὶ πρὸς ἀλκὴν
133 ἀνήγειρε κατὰ τῶν ἐγχωρίων. μετὰ τὴν κυνόμυιαν εἵπετο
τιμωρία πάλιν ἄνευ συμπράξεως ἀνθρωπίνης, βοσκημάτων
θάνατος· βουκόλια γὰρ καὶ αἰπόλια καὶ ποίμνια μεγάλα καὶ

ὅσαι ὑποζυγίων καὶ ἄλλων θρεμμάτων ἰδέαι πᾶσαι μιᾷ
ἡμέρᾳ, ὡς ἀφ᾽ ἑνὸς συνθήματος, ἀγεληδὸν διεφθείροντο,
92 M. τὴν ἀνθρώπων | ἀπώλειαν, ἣ μικρὸν ὕστερον ἔμελλε
γίνεσθαι, προμηνύουσαι καθάπερ ἐν ταῖς λοιμώδεσι νόσοις·
λέγεται γὰρ πρόαγων τις εἶναι λοιμικῶν ἀρρωστημάτων
ἡ ζῴων ἀλόγων αἰφνίδιος φθορά. (24.) μεθ᾽ ἣν ἡ 134
δεκάτη καὶ τελευταία δίκη πάσας ὑπερβάλλουσα τὰς προτέρας
ἐπεγένετο, θάνατος Αἰγυπτίων οὔτε πάντων — οὐ γὰρ ἐρη-
μῶσαι τὴν χώραν προῄρειτο ὁ θεὸς ἀλλὰ νουθετῆσαι μόνον
— οὔτε τῶν πλείστων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἐξ ἁπάσης
ἡλικίας, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ζῆν ἐφιεὶς μόνων τῶν πρωτοτόκων
καταψηφίζεται θάνατον ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ πρεσβυτάτου τῶν
βασιλέως παίδων καὶ λήξας εἰς τὸν τῆς ἀφανεστάτης
ἀλετρίδος. περὶ γὰρ μέσας νύκτας οἱ πρῶτοι πατέρας καὶ 135
μητέρας προσειπόντες καὶ ὑπ᾽ ἐκείνων υἱοὶ πάλιν πρῶτον
ὀνομασθέντες ὑγιαίνοντες καὶ τὰ σώματα ἐρρωμένοι πάντες
ἀπ᾽ οὐδεμιᾶς προφάσεως ἡβηδὸν ἐξαπιναίως ἀνῄρηντο καὶ
οὐδεμίαν οἰκίαν ἀμοιρῆσαί φασι τότε τῆς συμφορᾶς. ἅμα δὲ 136
τῇ ἕῳ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστοι θεασάμενοι τοὺς φιλτάτους
ἀπροσδοκήτως τετελευτηκότας, οἷς ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτράπεζοι
μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐγεγένηντο, βαρυτάτῳ πένθει κατα-
σχεθέντες οἰμωγῆς πάντα ἐνέπλησαν. ὥστε συνέβη καὶ διὰ
τὴν κοινοπραγίαν τοῦ πάθους ἁπάντων ἀθρόως ὁμοθυμαδὸν
ἐκβοησάντων ἕνα θρῆνον ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα κατὰ
πάσης τῆς χώρας συνηχῆσαι. καὶ μέχρι μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις 137
διέτριβον, ἀγνοῶν ἕκαστος τὸ τοῦ πλησίον κακὸν ἐπὶ τῷ
ἑαυτοῦ μόνον ἔστενε, προελθὼν δὲ καὶ γνοὺς τὰ τῶν ἄλλων
διπλοῦν πένθος πρὸς τῷ ἰδίῳ καὶ τὸ κοινὸν εὐθὺς ἐλάμ-
βανεν, ἐπ᾽ ἐλάττονι καὶ κουφοτέρῳ μεῖζον καὶ βαρύτερον, ἅτε
καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς παραμυθίας ἀφῃρημένος· τίς γὰρ ἔμελλε
παρηγορεῖν ἕτερον αὐτὸς ὢν τοῦδε χρεῖος; ὅπερ δ᾽ ἐν τοῖς 138
τοιούτοις φιλεῖ, τὰ παρόντα νομίσαντες ἀρχὴν εἶναι μειζόνων

καὶ περὶ τῆς τῶν ἔτι ζώντων ἀπωλείας καταδείσαντες
συνέδραμον εἰς τὰ βασίλεια δεδακρυμένοι καὶ τὰς ἐσθῆτας
περιερρηγμένοι κατεβόων τε τοῦ βασιλέως ὡς πάντων αἰτίου
139 τῶν συμβεβηκότων δεινῶν. εἰ γάρ, ἔλεγον, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ
Μωυσέως ἐντυχόντος εἴασεν ἐξελθεῖν τὸ ἔθνος, οὐδενὸς ἂν
τῶν γεγονότων πειραθῆναι τὸ παράπαν· εἴξαντος δ' αὐθαδείᾳ
τῇ συνήθει, τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἐξ ἑτοίμου
λαβεῖν. εἶτ' ἄλλος ἄλλον παρεκάλει τὸν λεὼν μετὰ πάσης
σπουδῆς ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας ἐξελαύνειν, καὶ τὸ μίαν
ἡμέραν μᾶλλον δὲ ὥραν αὐτὸ μόνον κατασχεῖν πρὸς
140 ἀνήκεστον τιμωρίαν τιθέμενοι. (25.) | οἱ δ' ἐλαυνόμενοι p. 103
καὶ διωκόμενοι τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες
τόλμημα τολμῶσιν, ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ
141 μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ
λείαν ἐκφορήσαντες τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι,
τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν
ἤ, ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπι-
θυμίαν — πόθεν; — ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν
χρόνον ὑπηρέτησαν ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι, εἶτα δὲ
ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις
ἀντιλυποῦντες· ποῦ γὰρ ἐσθ' ὅμοιον ζημία χρημάτων καὶ
στέρησις ἐλευθερίας, ὑπὲρ ἧς οὐ μόνον προΐεσθαι τὰς οὐσίας
142 οἱ νοῦν ἔχοντες ἀλλὰ καὶ ἀποθνῄσκειν ἐθέλουσιν; ἐν ἑκατέρῳ
δὴ κατώρθουν, εἴθ' ὡς ἐν εἰρήνῃ μισθὸν λαμβάνοντες, ὃν
παρ' ἀκόντων πολὺν χρόνον οὐκ ἀποδιδόντων ἀπεστεροῦντο,
εἴθ' ὡς ἐν πολέμῳ τὰ τῶν ἐχθρῶν φέρειν ἀξιοῦντες νόμῳ
τῶν κεκρατηκότων· οἱ μὲν γὰρ χειρῶν ἦρξαν ἀδίκων, ξένους
καὶ ἱκέτας, ὡς ἔφην πρότερον, καταδουλωσάμενοι τρόπον
αἰχμαλώτων, οἱ δὲ καιροῦ παραπεσόντος ἠμύναντο δίχα
τῆς ἐν ὅπλοις παρασκευῆς, προασπίζοντος καὶ τὴν χεῖρα
ὑπερέχοντος τοῦ δικαίου.

143 (26.) Τοσαύταις μὲν δὴ πληγαῖς καὶ τιμωρίαις Αἴγυπτος

ἐνουθετεῖτο, ὧν οὐδεμία τῶν Ἑβραίων καίτοι γε ἐν ταῖς
αὐταῖς πόλεσι καὶ κώμαις καὶ οἰκίαις συνδιατριβόντων
ἥψατο, γῆς ὕδατος ἀέρος πυρός, ἃ μέρη τῆς φύσεώς
ἐστιν, ἣν ἀμήχανον ἐκφυγεῖν, ἐπιθεμένων· ὃ δὴ καὶ παρα-
δοξότατον ἦν, ὑπὸ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ
χρόνον τοὺς μὲν διαφθείρεσθαι, τοὺς δὲ σῴζεσθαι. ὁ ποταμὸς 144
εἰς αἷμα μετέβαλεν, ἀλλ' οὐχ Ἑβραίοις· ἡνίκα γὰρ βουλη-
θεῖεν ἀρύσασθαι, τροπὴν ἐλάμβανεν εἰς πότιμον. βάτραχος
ἐκ τῶν ὑδάτων ἐπὶ τὴν χέρσον ἀνερπύσας ἀγορὰς καὶ ἐπαύλεις
καὶ οἰκίας ἐπλήρωσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Ἑβραίων ἐξανεχώρει
μόνων καθάπερ διακρίνειν ἐπιστάμενος, οὕς τε χρὴ κολάζεσθαι
καὶ τοὐναντίον. οὐ σκνίπες, οὐ κυνόμυια, οὐκ ἀκρίς, ἣ καὶ 145
φυτὰ καὶ καρποὺς καὶ ζῷα καὶ ἀνθρώπους μεγάλα ἔβλαψε,
τούτοις προσέπτησαν· οὐχ ὑετῶν, οὐ χαλάζης, οὐ κεραυνῶν αἱ
04 M. γενόμεναι | συνεχεῖς φοραὶ μέχρι τούτων ἔφθασαν· ἑλκώσεως
τῆς ἀργαλεωτάτης εἰς τὸ παθεῖν οὐδ' ὄναρ ἐπῄσθοντο· βαθυ-
τάτου σκότους τοῖς ἄλλοις ἀναχυθέντος, ἐν αὐγῇ καθαρᾷ
διήγαγον, τοῦ ἡμερησίου φωτὸς ἐπιλάμποντος· ἀναιρουμένων
τῶν παρ' Αἰγυπτίοις πρωτοτόκων, ἐτελεύτησεν Ἑβραῖος
οὐδείς· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν, ὁπότε καὶ ἡ τῶν ἀμυθήτων
φθορὰ θρεμμάτων οὐδεμίαν τῶν παρὰ τούτοις ἀγέλην συν-
επεσπάσατο πρὸς ἀπώλειαν. καί μοί τις δοκεῖ παρατυχὼν 146
τοῖς γενομένοις κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μηδὲν ἂν ἄλλο
νομίσαι τοὺς Ἑβραίους ἢ θεατὰς ὧν ἕτεροι κακῶν ὑπέ-
μενον καὶ οὐ μόνον * * *, ἀλλὰ καὶ μαθημάτων τὸ κάλ-
λιστον καὶ ὠφελιμώτατον ἀναδιδασκομένους, εὐσέβειαν· οὐ
γάρ ποθ' οὕτως ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν κρίσις ἐμφανῶς
ἦλθε τοῖς μὲν φθορὰν τοῖς δὲ σωτηρίαν παρασχοῦσα.

(27.) Τῶν δ' ἐξιόντων καὶ μετανισταμένων οἱ μὲν 147
ἀνδρὸς ἔχοντες ἡλικίαν ὑπὲρ ἑξήκοντα μυριάδας ἦσαν, ὁ δ'
ἄλλος ὅμιλος πρεσβυτῶν, παίδων, γυναικῶν οὐ ῥᾴδιος ἀριθ-
μηθῆναι· μιγάδων δὲ καὶ συγκλύδων καὶ θεραπείας ὄχλος

συνεξῆλθεν ὡσανεὶ νόθον μετὰ γνησίου πλήθους· οὗτοι δ'
ἦσαν οἱ ἐκ γυναικῶν γεννηθέντες Αἰγυπτίων τοῖς Ἑβραίοις
καὶ τῷ πατρῴῳ γένει προσνεμηθέντες καὶ ὅσοι τὸ θεοφιλὲς
ἀγάμενοι τῶν ἀνδρῶν ἐπηλύται ἐγένοντο καὶ εἰ δή τινες τῷ
μεγέθει καὶ πλήθει τῶν ἐπαλλήλων κολάσεων μετεβάλοντο
148 σωφρονισθέντες. τούτων ἁπάντων ἡγεμὼν ἐχειροτονεῖτο
Μωυσῆς τὴν ἀρχὴν καὶ βασιλείαν λαβὼν οὐχ ὥσπερ ἔνιοι
τῶν ἐπὶ τὰς δυναστείας ὠθουμένων ὅπλοις καὶ μηχανήμασιν
ἱππικαῖς τε καὶ πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσιν, ἀλλ' ἀρετῆς
ἕνεκα καὶ καλοκἀγαθίας καὶ τῆς πρὸς ἅπαντας εὐνοίας, ᾗ
χρώμενος ἀεὶ διετέλει, καὶ προσέτι καὶ τοῦ φιλαρέτου καὶ
149 φιλοκάλου θεοῦ γέρας ἄξιον αὐτῷ παρασχόντος. ἐπειδὴ γὰρ
τὴν Αἰγύπτου κατέλιπεν ἡγεμονίαν, θυγατριδοῦς τοῦ τότε
βασιλεύοντος ὤν, ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν χώραν γινομένων ἀδικη-
μάτων πολλὰ χαίρειν φράσας ταῖς ἀπὸ τῶν θεμένων ἐλπίσι
διὰ ψυχῆς εὐγένειαν καὶ φρονήματος μέγεθος καὶ τὸ
μισοπόνηρον φύσει, τῷ πρυτανεύοντι καὶ ἐπιμελουμένῳ
τῶν ὅλων ἔδοξεν αὐτὸν ἀμείψασθαι βασιλείᾳ πολυανθρω-
ποτέρου καὶ κρείττονος ἔθνους, ὅπερ ἔμελλεν ἐξ ἁπάντων
τῶν ἄλλων ἱερᾶσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων
αἰεὶ ποιησόμενον εὐχὰς ὑπέρ τε κακῶν ἀποτροπῆς καὶ
150 μετουσίας ἀγαθῶν. παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν οὐχ ὥσπερ
ἔνιοι τὸν ἴδιον αὔξειν οἶκον καὶ τοὺς υἱοὺς — δύο γὰρ ἦσαν
αὐτῷ — προάγειν ἐπὶ μέγα δυνάμεως ἐσπούδασεν, ὡς ἐν μὲν
τῷ παρόντι κοινωνοὺς αὖθις δὲ καὶ διαδόχους ἀποφῆναι· |
γνώμῃ γὰρ ἀδόλῳ καὶ καθαρᾷ πρὸς πάντα μικρά τε αὖ p. 105
καὶ μεγάλα χρώμενος τὴν φυσικὴν πρὸς τὰ τέκνα φιλο-
στοργίαν οἷα κριτὴς ἀγαθὸς ἐνίκα τῷ περὶ τὸν λογισμὸν
151 ἀδεκάστῳ. προὔκειτο γὰρ ἓν αὐτῷ τέλος ἀναγκαιότατον,
ὀνῆσαι τοὺς ἀρχομένους καὶ πάνθ' ὑπὲρ τῆς τούτων ὠφελείας
ἔργῳ καὶ λόγῳ πραγματεύεσθαι, μηδένα παραλιπόντι καιρὸν
152 τῶν συντεινόντων εἰς κοινὴν κατόρθωσιν. μόνος οὗτος τῶν

πώποθ' ἡγεμονευσάντων οὐ χρυσὸν οὐκ ἄργυρον ἐθησαυ-
ρίσατο, οὐ δασμοὺς ἐξέλεξεν, οὐκ οἰκίας, οὐ κτήματα, οὐ
θρέμματα, οὐ θεραπείαν οἰκετικήν, οὐ προσόδους, οὐκ ἄλλο
τῶν εἰς πολυτέλειαν καὶ περιουσίαν οὐδὲν ἐκτήσατο, καίτοι
πάντων ἔχειν ἀφθονίαν δυνάμενος· ἀλλ' ὑπολαβὼν πενίας 153
ψυχικῆς ἔργον εἶναι τὸν ἐν ταῖς ὕλαις ἀποδέχεσθαι πλοῦτον
τοῦ μὲν ὡς τυφλοῦ κατεφρόνησε, τὸν δὲ βλέποντα τῆς φύσεως
ἐξετίμησε καὶ ζηλωτὴς ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἕτερος αὐτοῦ
γενόμενος ἐν μὲν ἐσθῆσι καὶ τροφαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς
περὶ δίαιταν οὐδὲν ἐπιτραγῳδῶν πρὸς σεμνότερον ὄγκον
εὐτέλειαν καὶ εὐκολίαν ἐπετήδευεν ἰδιώτου, πολυτέλειαν δὲ
τῷ ὄντι βασιλικὴν ἐν οἷς καλὸν ἦν πλεονεκτεῖν τὸν
ἄρχοντα· ταῦτα δ' ἦσαν ἐγκράτειαι, καρτερίαι, σωφροσύναι, 154
ἀγχίνοιαι, συνέσεις, ἐπιστῆμαι, πόνοι, κακοπάθειαι, ἡδονῶν
ὑπεροψίαι, δικαιοσύναι, προτροπαὶ πρὸς τὰ βέλτιστα, ψόγοι
καὶ κολάσεις ἁμαρτανόντων νόμιμοι, ἔπαινοι καὶ τιμαὶ
κατορθούντων πάλιν σὺν νόμῳ. (28.) τοιγαροῦν πολλὰ 155
χαίρειν φράσαντα πολυχρηματίᾳ καὶ τῷ παρ' ἀνθρώποις
μέγα πνέοντι πλούτῳ γεραίρει θεὸς τὸν μέγιστον καὶ
τελεώτατον ἀντιδοὺς πλοῦτον αὐτῷ· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ τῆς
συμπάσης γῆς καὶ θαλάττης καὶ ποταμῶν καὶ τῶν ἄλλων
ὅσα στοιχεῖα καὶ συγκρίματα· κοινωνὸν γὰρ ἀξιώσας
ἀναφανῆναι τῆς ἑαυτοῦ λήξεως ἀνῆκε πάντα τὸν κόσμον
ὡς κληρονόμῳ κτῆσιν ἁρμόζουσαν. τοιγαροῦν ὑπήκουεν ὡς 156
δεσπότῃ τῶν στοιχείων ἕκαστον ἀλλάττον ἣν εἶχε δύναμιν
καὶ ταῖς προστάξεσιν ὑπεῖκον· καὶ θαυμαστὸν ἴσως οὐδέν·
εἰ γὰρ κατὰ τὴν παροιμίαν „κοινὰ τὰ φίλων", φίλος δὲ ὁ
προφήτης ἀνείρηται θεοῦ (cf. Exod. 33, 11), κατὰ τὸ
ἀκόλουθον μετέχοι ἂν αὐτοῦ καὶ τῆς κτήσεως, καθ' ὃ
χρειῶδες. ὁ μὲν γὰρ θεὸς πάντα κεκτημένος οὐδενὸς 157
δεῖται, ὁ δὲ σπουδαῖος ἄνθρωπος κέκτηται μὲν οὐδὲν κυρίως
ἀλλ' οὐδ' ἑαυτόν, τῶν δὲ τοῦ θεοῦ κειμηλίων, καθ' ὅσον

ἂν οἷός τε ᾖ, μεταλαγχάνει. | καὶ μήποτ᾽ εἰκότως· κοσμοπολί- p. 106
της γάρ ἐστιν, ἧς χάριν αἰτίας οὐδεμιᾷ τῶν κατὰ τὴν
οἰκουμένην πόλεων ἐνεγράφη, δεόντως, οὐ μέρος χώρας ἀλλ᾽
158 ὅλον τὸν κόσμον κλῆρον λαβών. τί δ᾽; οὐχὶ καὶ μείζονος
τῆς πρὸς τὸν πατέρα τῶν ὅλων καὶ ποιητὴν κοινωνίας
ἀπέλαυσε προσρήσεως τῆς αὐτῆς ἀξιωθείς; ὠνομάσθη γὰρ
ὅλου τοῦ ἔθνους θεὸς καὶ βασιλεύς· εἴς τε τὸν γνόφον,
ἔνθα ἦν ὁ θεός, εἰσελθεῖν λέγεται (Exod. 20, 21),
τουτέστιν εἰς τὴν ἀειδῆ καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον τῶν
ὄντων παραδειγματικὴν οὐσίαν, τὰ ἀθέατα φύσει θνητῇ
κατανοῶν· καθάπερ τε γραφὴν εὖ δεδημιουργημένην ἑαυτὸν
καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον εἰς μέσον προαγαγὼν πάγκαλον καὶ
θεοειδὲς ἔργον ἔστησε παράδειγμα τοῖς ἐθέλουσι μιμεῖσθαι.
159 εὐδαίμονες δ᾽ ὅσοι τὸν τύπον ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ἐναπε-
μάξαντο ἢ ἐσπούδασαν ἐναπομάξασθαι· φερέτω γὰρ ἡ διά-
νοια μάλιστα μὲν τὸ εἶδος τέλειον ἀρετῆς, εἰ δὲ μή, τὸν
γοῦν ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τὸ εἶδος ἀνενδοίαστον πόθον.
160 καὶ μὴν οὐδ᾽ ἐκεῖνό τις ἀγνοεῖ, ὅτι ζηλωταὶ τῶν ἐνδόξων οἱ
ἀφανεῖς εἰσι καί, ὧν ἂν ἐκεῖνοι μάλιστ᾽ ὀρέγεσθαι δοκῶσι,
πρὸς ταῦτα τὰς αὐτῶν ἀποτείνουσιν ὁρμάς· ἐπειδὰν γοῦν
ἡγεμὼν ἄρξηται καθηδυπαθεῖν καὶ πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον
ἀποκλίνειν βίον, σύμπαν ὀλίγου δεῖν τὸ ὑπήκοον τὰς γαστρὸς
καὶ τῶν μετὰ γαστέρα προσαναρρήγνυσιν ἔξω τῶν ἀναγκαίων
ἐπιθυμίας, εἰ μή τινες εὐμοιρίᾳ χρήσαιντο φύσεως ψυχὴν
161 οὐκ ἐπίβουλον ἀλλ᾽ εὐμενῆ καὶ ἵλεω κτησάμενοι· ἐὰν δ᾽
αὐστηροτέραν καὶ σεμνοτέραν ἕληται προαίρεσιν, καὶ οἱ
λίαν αὐτῶν ἀκράτορες μεταβάλλουσι πρὸς ἐγκράτειαν ἢ
φόβῳ ἢ αἰδοῖ σπουδάζοντες ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, ὅτι ἄρα
ζηλωταὶ τῶν ὁμοίων εἰσί· καὶ οὐκ ἄν ποθ᾽ οἱ χείρους
τὰ τῶν κρειττόνων ἀλλ᾽ οὐδὲ μανέντες ἀποδοκιμάζοιεν.
162 τάχα δ᾽, ἐπεὶ καὶ νομοθέτης ἔμελλεν ἔσεσθαι, πολὺ
πρότερον αὐτὸς ἐγίνετο νόμος ἔμψυχός τε καὶ λογικὸς

θείᾳ προνοίᾳ, ἥτις ἀγνοοῦντα αὐτὸν εἰς νομοθέτην ἐχειρο-
τόνησεν αὖθις.
(29.) Ἐπειδὴ τοίνυν παρ' ἑκόντων ἔλαβε τὴν ἀρχήν, 163
βραβεύοντος καὶ ἐπινεύοντος θεοῦ, τὴν ἀποικίαν ἔστελλεν
εἰς Φοινίκην καὶ Συρίαν τὴν κοίλην καὶ Παλαιστίνην, ἣ τότε
προσηγορεύετο Χαναναίων, ἧς οἱ ὅροι τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν
107 M. διειστήκεσαν ἀπ' Αἰγύπτου. εἶτ' ἦγεν αὐτοὺς οὐ | τὴν 164
ἐπίτομον, ἅμα μὲν εὐλαβηθείς, μή ποθ', ὑπαντιασάντων τῶν
οἰκητόρων διὰ φόβον ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ
γενομένου πολέμου, πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑποστρέψωσιν εἰς
Αἴγυπτον, ἀπ' ἐχθρῶν ἐπ' ἐχθρούς, νέων ἐπ' ἀρχαίους,
γέλως καὶ χλεύη γενησόμενοι καὶ χείρω καὶ ἀργαλεώτερα τῶν
προτέρων ὑπομενοῦντες, ἅμα δὲ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς δι'
ἐρήμης ἄγων καὶ μακρᾶς δοκιμάσαι, πῶς ἔχουσι πειθαρχίας
ἐν οὐκ ἀφθόνοις χορηγίαις ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ὑπο-
σπανιζούσαις. ἐκτραπόμενος οὖν τὴν ἐπ' εὐθείας, ἐγκάρσιον 165
ἀτραπὸν εὑρὼν καὶ νομίσας κατατείνειν ἄχρι τῆς ἐρυθρᾶς
θαλάττης ὁδοιπορεῖν ἤρχετο. τεράστιον δέ φασι συμβῆναι
κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον μεγαλούργημα τῆς φύσεως, ὃ μηδείς
πω μέμνηται πάλαι γεγονός. νεφέλη γὰρ εἰς εὐμεγέθη κίονα 166
σχηματισθεῖσα προῄει τῆς πληθύος, ἡμέρας μὲν ἡλιοειδὲς
ἐκλάμπουσα φέγγος, νύκτωρ δὲ φλογοειδές, ὑπὲρ τοῦ μὴ
πλάζεσθαι κατὰ τὴν πορείαν, ἀλλ' ἀπλανεστάτῳ ἕπεσθαι
ἡγεμόνι ὁδοῦ. τάχα μέντοι καὶ τῶν ὑπάρχων τις ἦν τοῦ
μεγάλου βασιλέως, ἀφανὴς ἄγγελος, ἐγκατειλημμένος τῇ
νεφέλῃ προηγητήρ, ὃν οὐ θέμις σώματος ὀφθαλμοῖς ὁρᾶσθαι.
(30.) Θεασάμενος δ' ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ἀνοδίᾳ 167
χρωμένους, ὡς ᾤετο, καὶ διὰ τραχείας καὶ ἀτριβοῦς ἐρήμης
βαδίζοντας ἥσθη μὲν ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν πορείαν σφάλματι,
νομίσας συγκεκλεῖσθαι διέξοδον οὐκ ἔχοντας, ἐπὶ δὲ τῷ
μεθέσθαι μετανοῶν ἐπεχείρει διώκειν, ὡς ἢ φόβῳ τὴν
πληθὺν ὑποστρέψων καὶ δουλωσόμενος αὖθις ἢ ἀποκτενῶν

168 ἡβηδὸν ἀφηνιάζουσαν. εἶθ᾽ ἅπασαν τὴν ἱππικὴν δύναμιν
παραλαβὼν ἀκοντιστάς τε καὶ σφενδονήτας καὶ ἱπποτοξότας
καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι τῆς κούφης ὁπλίσεως καὶ τὰ κάλλιστα
τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων ἑξακόσια τοῖς ἐν τέλει δούς,
ἵνα μετὰ τοῦ πρέποντος ἀξιώματος ἐπακολουθήσωσι καὶ τῆς
στρατείας μετάσχωσιν, οὐδὲν τάχους ἀνεὶς ἐπεξέθει καὶ
συντείνων ἔσπευδε βουλόμενος ἐξαπιναίως οὐ προϊδομένοις
ἐπιστῆναι· τὸ γὰρ ἀνέλπιστον κακὸν ἀργαλεώτερον αἰεὶ τοῦ
προσδοκηθέντος, ὅσῳ καὶ τὸ ὀλιγωρηθὲν εὐεπιχειρητότερον
169 τοῦ σὺν φροντίδι. καὶ ὁ μὲν ταῦτα διανοηθεὶς ἐπηκολούθει
νομίζων αὐτοβοεὶ περιέσεσθαι, οἱ δ᾽ ἔτυχον ἤδη παρὰ ταῖς
ἠϊόσι τῆς θαλάττης στρατοπεδεύοντες· μελλόντων δ᾽ ἀριστο-
ποιεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον πάταγος ἐξηχεῖτο πολύς, ἅτε
τοσούτων ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ ὑποζυγίων μετὰ σπουδῆς
ἐλαυνόντων, ὡς ἐκχυθέντας τῶν σκηνῶν περιβλέπεσθαι καὶ
ὠτακουστεῖν | ἀκροβατοῦντας· εἶτ᾽ ὀλίγῳ ὕστερον ἐπὶ λόφου p. 108
μετέωρος ἡ ἀντίπαλος καταφαίνεται δύναμις ἐν τοῖς ὅπλοις
170 ἐκτεταγμένη πρὸς μάχην. (31.) ἐπὶ δὲ τῷ παραλόγῳ καὶ
ἀπροσδοκήτῳ καταπλαγέντες καὶ μήτε πρὸς ἄμυναν εὐτρεπεῖς
ὄντες διὰ σπάνιν ἀμυντηρίων — οὐ γὰρ ἐπὶ πόλεμον ἀλλ᾽
εἰς ἀποικίαν ἐξῄεσαν — μήτε φυγεῖν δυνάμενοι — κατόπιν
μὲν γὰρ πέλαγος, ἐχθροὶ δ᾽ ἀντικρύ, τὰ δὲ παρ᾽ ἑκάτερα
βαθεῖα καὶ ἀτριβὴς ἐρήμη — σφαδᾴζοντες καὶ τῷ μεγέθει
τῶν κακῶν ἀπειρηκότες, οἷα παρὰ τὰς τοιαύτας φιλεῖ συμ-
171 φοράς, τὸν ἄρχοντα ᾐτιῶντο φάσκοντες· „διὰ τὸ μὴ εἶναι
μνήματα ἐν Αἰγύπτῳ, οἷς ἀποθανόντες ἐνταφησόμεθα,
ἐξήγαγες ἡμᾶς, ἵν᾽ ἐνταῦθα κηδεύσῃς ἀποκτείνας; ἢ οὐ
πᾶσα δουλεία κουφότερον κακὸν θανάτου; δελεάσας ἐλευ-
θερίας ἐλπίδι τὸ πλῆθος τὸν χαλεπώτερον περὶ τοῦ ζῆν ἐπε-
172 κρέμασας κίνδυνον. ἠγνόεις τὴν ἡμετέραν ἁπλότητα καὶ
τὴν Αἰγυπτίων πικρίαν καὶ τὸ βαρύμηνι; τὸ μέγεθος τῶν
ἀφύκτων κακῶν οὐχ ὁρᾷς; τί πρακτέον; πολεμῶμεν ἄοπλοι

πρὸς ὡπλισμένους; ἀλλὰ φεύγωμεν καθάπερ ἄρκυσι κυκλω-
θέντες ἀνηλεέσιν ἐχθροῖς, ἐρημίαις ἀβάτοις, ἀπλώτοις πελά-
γεσιν; εἰ δὲ δὴ καὶ πλωτά, τίς εὐπορία σκαφῶν εἰς περαίωσιν;“
ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων τοῖς μὲν συνεγίνωσκε, τῶν δὲ χρησμῶν 173
ἐμέμνητο· καὶ διανείμας τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον κατὰ τὸν
αὐτὸν χρόνον τῷ μὲν ἐνετύγχανεν ἀφανῶς τῷ θεῷ, ἵν᾽ ἐξ
ἀμηχάνων ῥύσηται συμφορῶν, δι᾽ οὗ δ᾽ ἐθάρσυνε καὶ παρη-
γόρει τοὺς καταβοῶντας „μὴ ἀναπίπτετε“ λέγων· „οὐχ ὁμοίως
ἄνθρωπος ἀμύνεται καὶ θεός. τί μόνοις τοῖς εὐλόγοις καὶ 174
πιθανοῖς προπιστεύετε; παρασκευῆς οὐδεμιᾶς ἐστι χρεῖος ὁ
θεὸς βοηθός· ἐν ἀπόροις πόρον εὑρεῖν ἴδιον θεοῦ· τὰ ἀδύνατα
παντὶ γενητῷ μόνῳ δυνατὰ καὶ κατὰ χειρός.“ καὶ ταῦτα 175
μὲν ἔτι καθεστὼς διεξῄει· μικρὸν δ᾽ ἐπισχὼν ἔνθους
γίνεται καταπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ εἰωθότος ἐπιφοιτᾶν αὐτῷ
πνεύματος καὶ θεσπίζει προφητεύων τάδε· „ἣν ὁρᾶτε στρατιὰν
εὐοπλοῦσαν, οὐκέτ᾽ ἀντιτεταγμένην ὄψεσθε· πεσεῖται γὰρ
προτροπάδην πᾶσα καὶ βύθιος ἀφανισθήσεται, ὡς μηδὲ
λείψανον αὐτῆς ὑπὲρ γῆς ἔτι φανῆναι, καὶ οὐ μήκει χρόνου,
ἀλλὰ τῇ ἐπιούσῃ νυκτί.“ (32.) καὶ ὁ μὲν ταῦτ᾽ ἀπε- 176
φθέγγετο. καταδύντος δ᾽ ἡλίου, νότος εὐθὺς ἤρξατο
κατασκήπτειν βιαιότατος, ὑφ᾽ οὗ τὸ πέλαγος ἐξανεχώρησεν,
εἰωθὸς μὲν ἀμπωτίζειν, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ὠθούμενον
109 M. τὸ πρὸς | αἰγιαλοῖς ὑπεσύρη καθάπερ εἰς χαράδραν ἢ
χάρυβδιν· ἀστήρ τε προὐφαίνετ᾽ οὐδείς, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ
μέλαν νέφος ἅπαντα τὸν οὐρανὸν ἐπεῖχε, γνοφώδους τῆς
νυκτὸς οὔσης εἰς κατάπληξιν τῶν διωκόντων. προσταχθεὶς 177
δὲ Μωυσῆς τῇ βακτηρίᾳ παίει τὴν θάλασσαν· ἡ δὲ ῥαγεῖσα
διίσταται καὶ τῶν τμημάτων τὰ μὲν πρὸς τῷ ῥαγέντι μέρει
μετέωρα πρὸς ὕψος ἐξαίρεται καὶ παγέντα τρόπον τείχους
κραταιῶς ἠρέμει καὶ ἡσύχαζε, τὰ δ᾽ ὀπίσω σταλέντα καὶ
χαλινωθέντα τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν καθάπερ ἡνίαις
ἀφανέσιν ἀνεχαίτιζε, τὸ δὲ μεσαίτατον, καθ᾽ ὃ ἐγένετο ἡ

ῥήξεις, ἀναξηρανθὲν ὁδὸς εὐρεῖα καὶ λεωφόρος γίνεται. τοῦτο
ἰδὼν Μωυσῆς καὶ θαυμάσας ἐγεγήθει καὶ πληρωθεὶς χαρᾶς
ἐθάρσυνε τοὺς ἰδίους καὶ ᾗ τάχιστα προὔτρεπεν ἀναζευγνύναι.
178 περαιοῦσθαι δὲ μελλόντων, σημεῖον ἐπιγίνεται τερατω-
δέστατον· ἡ γὰρ ὁδηγὸς νεφέλη πρωτοστατοῦσα τὸν ἄλλον
χρόνον ἀνακάμπτει πρὸς τὰ οὐραῖα τοῦ πλήθους, ὅπως ὀπι-
σθοφυλακῇ, καὶ ταχθεῖσα μεθόριος τῶν διωκόντων καὶ τῶν
διωκομένων τοὺς μὲν ἡνιοχοῦσα σωτηρίως καὶ ἀσφαλῶς ἐπή-
λαυνε, τοὺς δὲ ἀνεῖργε καὶ ἀνέκρουεν ἐφορμᾶν ἐπειγομένους·
ἅπερ ὁρῶντες οἱ Αἰγύπτιοι θορύβου καὶ ταραχῆς πάντ'
ἐπλήρουν τάς τε τάξεις ὑπὸ δέους συνέχεον ἐπεμπίπτοντες
ἀλλήλοις καὶ ζητοῦντες ἤδη φυγεῖν, ὅτ' οὐδὲν ἦν
179 ὄφελος. οἱ μὲν γὰρ Ἑβραῖοι διὰ ξηρᾶς ἀτραποῦ περὶ
βαθὺν ὄρθρον μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἔτι κομιδῇ νηπίων
περαιοῦνται· τοὺς δὲ τὰ τμήματα τοῦ πελάγους ἑκατέρωθεν
ἐπικυλισθέντα καὶ ἑνωθέντα αὐτοῖς ἅρμασι καὶ ἵπποις
καταποντοῖ, βορείοις πνεύμασι τῆς παλιρροίας ἀναχυθείσης
καὶ μετεώροις τρικυμίαις ἐπιδραμούσης, ὡς μηδὲ πυρφόρον
ὑπολειφθῆναι τὸν ἀπαγγελοῦντα τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ τὰς αἰφνι-
180 δίους συμφοράς. τὸ μέγα τοῦτο καὶ θαυμαστὸν ἔργον
Ἑβραῖοι καταπλαγέντες ἀναιμωτὶ νίκην οὐκ ἐλπισθεῖσαν
ἤραντο καὶ κατιδόντες ἐν ἀκαρεῖ φθορὰν ἀθρόαν πολεμίων
δύο χορούς, τὸν μὲν ἀνδρῶν, τὸν δὲ γυναικῶν, ἐπὶ τῆς
ἠϊόνος στήσαντες εὐχαριστικοὺς ὕμνους εἰς τὸν θεὸν ᾖδον,
ἐξάρχοντος Μωυσέως μὲν τοῖς ἀνδράσιν, ἀδελφῆς δὲ τούτου
ταῖς γυναιξίν· ἡγεμόνες γὰρ οὗτοι τῶν χορῶν ἐγεγένηντο.
181 (33.) Ἄραντες δ' ἀπὸ θαλάττης μέχρι μέν τινος ὡδοι-
πόρουν μηκέτι τὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὀρρωδοῦντες φόβον.
ἐπιλιπόντος δὲ τοῦ ποτοῦ τρισὶν ἡμέραις, αὖθις ἐν ἀθυμίαις
ἦσαν ὑπὸ δίψους καὶ πάλιν ἤρξαντο μεμψιμοιρεῖν ὡς μηδὲν
εὖ προπεπονθότες· ἀεὶ γὰρ ἡ τοῦ παρόντος προσβολὴ
δεινοῦ τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἡδονὰς ἀφαιρεῖται.

110 M. θεασάμενοι δὲ πηγὰς ἐπιτρέχουσιν | ὡς ἀρυσόμενοι χαρᾶς 182
ὑπόπλεῳ, δι' ἄγνοιαν τἀληθοῦς ἀπατηθέντες· πικραὶ γὰρ
ἦσαν· εἶτα γευσάμενοι γναμφθέντες τῷ παρ' ἐλπίδα τά τε
σώματα παρεῖντο καὶ τὰς ψυχὰς ἀναπεπτώκεσαν, οὐχ οὕτως
ἐφ' ἑαυτοῖς ὡς ἐπὶ τοῖς νηπίοις παισὶ στένοντες, οὓς
ἀδακρυτὶ ποτὸν αἰτοῦντας ὁρᾶν οὐχ ὑπέμενον. ἔνιοι δὲ 183
τῶν ὀλιγωροτέρων καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἀβεβαίων καὶ τὰ
προγεγονότα ᾐτιῶντο ὡς οὐκ ἐπ' εὐεργεσίᾳ συμβάντα μᾶλλον
ἢ διὰ μετουσίαν ἀργαλεωτέρων συμφορῶν, ἄμεινον εἶναι
λέγοντες τρίς, οὐχ ἅπαξ, ὑπ' ἐχθρῶν ἀποθανεῖν ἢ δίψει
παραπολέσθαι· τὴν μὲν γὰρ ἄπονον καὶ ταχεῖαν τοῦ βίου
μετάστασιν οὐδὲν ἀθανασίας διαφέρειν τοῖς εὖ φρονοῦσι,
θάνατον δ' ὡς ἀληθῶς εἶναι τὸν βραδὺν καὶ μετ' ἀλγηδόνων,
οὐκ ἐν τῷ τεθνάναι τὸ φοβερὸν ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ ἀπο-
θνῄσκειν ἐπιδεικνύμενον. τοιαύταις χρωμένων ὀλοφύρσεσι, 184
πάλιν ἱκετεύει τὸν θεὸν Μωυσῆς ἐπιστάμενον τὴν ζῴων
καὶ μάλιστα τὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν καὶ τὰς τοῦ σώματος
ἀνάγκας ἐκ τροφῆς ἠρτημένου καὶ δεσποίναις χαλεπαῖς
συνεζευγμένου, βρώσει καὶ πόσει, συγγνῶναι μὲν τοῖς
ἀθυμοῦσι, τὴν δὲ πάντων ἔνδειαν ἐκπλῆσαι, μὴ χρόνου
μήκει, δωρεᾷ δ' ἀνυπερθέτῳ καὶ ταχείᾳ, διὰ τὴν τοῦ
θνητοῦ φυσικὴν ὀλιγωρίαν ὀξὺν καιρὸν τῆς βοηθείας ἐπι-
ποθοῦντος. ὁ δὲ τὴν ἵλεων αὑτοῦ δύναμιν φθάνει προ- 185
εκπέμψας καὶ διοίξας τὸ τοῦ ἱκέτου τῆς ψυχῆς ἀκοίμητον
ὄμμα ξύλον δείκνυσιν, ὃ προσέταξεν ἀράμενον εἰς τὰς πηγὰς
καθεῖναι, τάχα μὲν κατεσκευασμένον ἐκ φύσεως ποιοῦν
δύναμιν, ἣ τάχα ἠγνόητο, τάχα δὲ καὶ τότε πρῶτον ποιηθὲν
εἰς ἣν ἔμελλεν ὑπηρετεῖν χρείαν. γενομένου δὲ τοῦ κελευ- 186
σθέντος, αἱ μὲν πηγαὶ γλυκαίνονται μεταβαλοῦσαι πρὸς τὸ
πότιμον, ὡς μηδ' εἰ τὴν ἀρχὴν ἐγένοντό ποτε πικραὶ
δύνασθαι διαγνῶναι, διὰ τὸ μηδὲ ἴχνος ἢ ζώπυρον τῆς
ἀρχαίας κακίας εἰς μνήμην ὑπολελεῖφθαι. (34.) τὸ δὲ 187

δίψος ἀκεσάμενοι μεθ' ἡδονῆς διπλασίας, ἐπειδὴ τῆς ἀπολαύσεως τὸ παρ' ἐλπίδα συμβεβηκὸς ἀγαθὸν εὐφραίνει μᾶλλον, ἔτι καὶ τὰς ὑδρίας πληρώσαντες ἀνεζεύγνυσαν, ὥσπερ ἀπὸ θοίνης καὶ ἱλαρᾶς εὐωχίας ἑστιαθέντες καὶ μεθύοντες οὐ τὴν ἐν οἴνῳ μέθην ἀλλὰ τὴν νηφάλιον, ἣν ἠκρατίσαντο τὰς προπόσεις λαβόντες παρὰ τῆς εὐσεβείας τοῦ προεστῶτος
188 ἄρχοντος. ἀφικνοῦνται δ' εἰς σταθμὸν δεύτερον, εὔυδρόν τε καὶ εὔδενδρον — Αἰλεὶμ ὠνομάζετο (Exod. 15, 27) —, πηγαῖς καταρρεόμενον δώδεκα, παρ' αἷς στελέχη νέα φοινίκων εὐερνέστατα ἦν τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα, τοῖς ὀξὺ τῇ | διανοίᾳ βλέπειν δυναμένοις ἀγαθῶν τῶν ἐθνικῶν p. 111 M
189 ἐναργῆ σημεῖα καὶ δείγματα· φυλαί τε γάρ εἰσι τοῦ ἔθνους δώδεκα, ὧν ἑκάστη πηγῆς ἕξει λόγον εὐσεβοῦσα, χορηγούσης εὐσεβείας ἀενάους καὶ ἀνελλιπεῖς καλὰς πράξεις, γενάρχαι δὲ τοῦ σύμπαντος ἔθνους ἑβδομήκοντα γεγόνασι φοίνικι τῷ τῶν δένδρων ἀρίστῳ προσηκόντως παρεικασθέντες, ὃ καὶ ὀφθῆναι καὶ καρπὸν ἐνεγκεῖν ἐστι κάλλιστον, ὅπερ καὶ τὴν ζωτικὴν ἔχει δύναμιν οὐκ ἐν ῥίζαις ὥσπερ τὰ ἄλλα κατορωρυγμένην ἀλλ' ἀνώφοιτον, καρδίας τρόπον ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῶν ἀκρεμόνων ἱδρυμένην, ὑφ' ὧν οἷα ἡγεμονὶς
190 ὄντως ἐν κύκλῳ δορυφορεῖται. τοιαύτην δ' ἔχει φύσιν καὶ ἡ διάνοια τῶν γευσαμένων ὁσιότητος· ἄνω γὰρ μεμάθηκε βλέπειν τε καὶ φοιτᾶν καὶ μετεωροπολοῦσα ἀεὶ καὶ τὰ θεῖα διερευνωμένη κάλλη χλεύην τίθεται τὰ ἐπίγεια, ταῦτα μὲν παιδιάν, ἐκεῖνα δὲ σπουδὴν ὡς ἀληθῶς νομίζουσα.

191 (35.) Μετὰ δὲ ταῦτ' οὐ πολὺς διῆλθε χρόνος καὶ ἀπορίᾳ σιτίων ἐλίμωττον, ὥσπερ ἐκ διαδοχῆς ἀντεπιτιθεμένων τῶν ἀναγκαίων· δέσποιναι γὰρ χαλεπαὶ καὶ βαρεῖαι, πεῖνα καὶ δίψα, διακληρωσάμεναι τὰς κακώσεις ἐν μέρει προσέκειντο καὶ συνέβαινε κατὰ τὴν τῆς ἑτέρας ἄνεσιν ἐπιγίνεσθαι τὴν ἑτέραν, ὅπερ ἦν τοῖς πάσχουσιν ἀφορητότατον, εἴ γε πρὸ μικροῦ δόξαντες ἀπαλλαγῆναι δίψους ἐφεδρεῦον κακὸν πεῖναν

εὕρισκον. ἦν δ' οὐ μόνον ἡ παροῦσα σπάνις χαλεπόν, ἀλλὰ 192
καὶ ἡ πρὸς τὸν μέλλοντα χρόνον τῶν ἐπιτηδείων ἀπόγνωσις·
ὁρῶντες γὰρ βαθεῖαν καὶ πολλὴν ἔρημον καὶ καρπῶν ἀγονω-
τάτην σφόδρα ἠθύμουν· πάντα γὰρ ἦσαν ἢ τραχεῖαι καὶ
ἀπορρῶγες πέτραι ἢ ἁλμυρόγεως πεδιὰς ἢ ὄρη λιθωδέστατα
ἢ ψάμμοι βαθεῖαι πρὸς ἠλίβατον ὕψος ἀνατείνουσαι, καὶ
προσέτι ποταμὸς οὐδείς, οὐκ αὐθιγενής, οὐ χειμάρρους,
οὐδεμία πηγή, σπαρτὸν οὐδὲν οὐδὲ δένδρον, οὐχ ἥμερον, οὐ
τῆς ἀγρίας ὕλης, οὐ ζῷον πτηνὸν ἢ χερσαῖον, ὅτι μὴ τῶν
ἑρπετῶν τὰ ἰοβόλα πρὸς ὄλεθρον ἀνθρώπων, ὄφεις καὶ
σκορπίοι. εἶθ' ὑπομιμνησκόμενοι τῆς κατ' Αἴγυπτον εὐθη- 193
νίας καὶ εὐετηρίας καὶ τὴν τῶν ἐκεῖ πάντων ἀφθονίαν ἀντιτι-
θέντες τῇ πάντων ἐνταῦθα ἐνδείᾳ χαλεπῶς ἔφερον καὶ πρὸς
ἑτέρους ἕτεροι τοιαῦτ' ἐλογοποίουν· „ἐπ' ἐλευθερίας ἐλπίδι
μεταναστάντες οὐδὲ τοῦ ζῆν ἄδειαν ἔχομεν οἱ ταῖς μὲν
ὑποσχέσεσι τοῦ ἡγεμόνος εὐδαίμονες, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις ἀνθρώ-
p. 112 M. πων ἁπάντων κακοδαιμονέστατοι. τί τέλος ἔσται τῆς | ἀνηνύτου 194
καὶ μακρᾶς οὕτως ὁδοῦ; πᾶσι καὶ τοῖς πλέουσι καὶ τοῖς
πεζεύουσιν ὅρος εἰς ὃν ἀφίξονται πρόκειται, τοῖς μὲν ἐμ-
πόρια καὶ λιμένες, τοῖς δὲ πόλις τις ἢ χώρα, μόνοις δ'
ἡμῖν ἄβατος ἐρημία καὶ δυσοδία καὶ χαλεπαὶ δυσελπιστίαι·
προϊόντων γάρ, ὥσπερ ἀχανὲς καὶ βαθὺ πέλαγος ἀπόρευτον
ἀναφαίνεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐρυνόμενον. μετεωρίσας καὶ 195
φυσήσας ἡμᾶς τῷ λόγῳ καὶ κενῶν ἐλπίδων τὰ ὦτα πλη-
ρώσας παρατείνει λιμῷ τὰς γαστέρας οὐδὲ τὰς ἀναγκαίας
ἐκπορίζων τροφάς· ἀποικίας ὀνόματι τοσαύτην πληθὺν ἠπά-
τησεν ἐξ οἰκουμένης τὸ πρῶτον εἰς ἀοίκητον ἀγαγών, εἶτα καὶ
εἰς ᾅδου προπέμπων, τὴν τοῦ βίου τελευταίαν ὁδόν."
(36.) τοιαῦτ' ὀνειδιζόμενος οὐχ οὕτως ἐπὶ ταῖς εἰς αὐτὸν 196
κακηγορίαις ἐδυσχέραινεν, ὡς ἐπὶ τῷ τῆς γνώμης αὐτῶν
ἀνιδρύτῳ· πεπειραμένοι γὰρ μυρίων ὅσων ἐκ τοῦ παρα-
λόγου συμβεβηκότων πραγμάτων παρὰ τὸ καθεστὸς ἔθος

ὤφειλον ὑπὸ μηδενὸς ἔτι τῶν εὐλόγων καὶ πιθανῶν ἄγεσθαι, πεπιστευκέναι δ' αὐτῷ λαβόντες ἀποδείξεις ἐναρ-
197 γεστάτας τοῦ περὶ ἁπάντων ἀψευδεῖν. πάλιν δ' ὅτε εἰς ἔννοιαν ἦλθε τῆς ἐνδείας, ἧς μεῖζον οὐδὲν κακὸν ἀνθρώποις ἐστί, συνεγίνωσκεν ὄχλον εἰδὼς ἀβέβαιον φύσει πρᾶγμα καὶ ὑπὸ τῶν ἐν χερσὶ διακινούμενον, ἃ λήθην μὲν τῶν προγεγονότων ἐργάζεται, δυσελπιστίαν δ' εἰς τὰ μέλλοντα.
198 πάντων οὖν ἐν ἀσχέτοις ὄντων ἀνίαις καὶ τὰς ἀνωτάτω προσδοκώντων συμφοράς, ἃς ἐνόμιζον ἐφεδρεύειν καὶ ἐγγυτάτω παρεῖναι, τοῦτο μὲν διὰ τὴν σύμφυτον ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν, τοῦτο δὲ βουλόμενος ὃν ἐχειροτόνησεν ἡγεμόνα τιμῆσαι καὶ ἔτι μᾶλλον ὡς εὐσεβείας ἔχει καὶ ὁσιότητος ἔν τε τοῖς φανεροῖς κἀν τοῖς ἀδήλοις ἅπασι διασυστῆσαι ὁ
199 θεὸς ἐλεήσας τὸ πάθος ἰᾶται. ξένας οὖν εὐεργεσίας ἐκαινοτόμει, τρανοτέραις ὅπως ἐμφάσεσι παιδευθῶσιν ἤδη μὴ δυσανασχετεῖν, εἴ τι μὴ κατὰ γνώμην εὐθὺς ἀποβαίη, τλητικῶς δ' ὑπομένειν χρηστὰ περὶ τῶν μελλόντων προσ-
200 δοκῶντες. τί οὖν συνέβη; τῇ ὑστεραίᾳ περὶ τὴν ἕω δρόσος βαθεῖα καὶ πολλὴ περὶ σύμπαν ἦν ἐν κύκλῳ τὸ στρατόπεδον, ἣν ἐπένιφεν ἡσυχῇ, ἀήθη ὑετὸν καὶ παρηλλαγμένον, οὐχ ὕδωρ, οὐ χάλαζαν, οὐ χιόνα, οὐ κρύσταλλον — ταῦτα γὰρ αἱ τῶν νεφῶν ἀπεργάζονται μεταβολαὶ ταῖς χειμεριναῖς τροπαῖς —, ἀλλὰ κέγχρον βραχυτάτην καὶ λευκοτάτην, ἣ διὰ τὴν ἐπάλληλον φορὰν σωρηδὸν προὐκέχυτο τῶν σκηνῶν, ἄπιστος ὄψις· ἣν καταπλαγέντες ἐπυνθάνοντο τοῦ ἡγεμόνος, τίς τε ὁ ὑετὸς οὗτός ἐστιν, ὃν οὐδείς πω πρότερον
201 εἶδεν | ἀνθρώπων, καὶ πρὸς τί γέγονεν. ὁ δὲ καταπνευσθεὶς p. 113 M.
ἔνθους γίνεται καὶ θεσπίζει τάδε· „θνητοῖς μὲν ἀνεῖται πεδιὰς ἡ βαθύγειος, ἣν ἀνατεμόντες εἰς αὔλακας ἀροῦσι καὶ σπείρουσι καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ γεωργίαν δρῶσι καρποὺς ἐτησίους ἐκπορίζοντες εἰς ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων· θεῷ δ' οὐ μία μοῖρα τοῦ παντὸς ἀλλ' ὁ σύμπας κόσμος ὑπο-

βέβληται καὶ τὰ τούτου μέρη πρὸς ἅπασαν χρείαν ὧν ἂν
θέλῃ ὡς δεσπότῃ δοῦλα ὑπηρετήσοντα. νῦν οὖν ἔδοξεν αὐτῷ, τὸν 202
ἀέρα τροφὴν ἐνεγκεῖν ἀνθ' ὕδατος, ἐπεὶ καὶ γῆ πολλάκις
ὑετὸν ἤνεγκεν· ὁ γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ποταμὸς καθ' ἕκαστον
ἐνιαυτὸν ταῖς ἐπιβάσεσι πλημμυρῶν ὅταν ἄρδῃ τὰς ἀρούρας,
τί ἕτερον ἢ ὑετός ἐστι κάτωθεν ἐπινίφων;“ παράδοξον μὲν 203
δὴ τὸ ἔργον, εἰ καὶ ἐνταῦθα ἔστη· νυνὶ δὲ καὶ παρα-
δοξοτέροις ἄλλοις ἐθαυματουργεῖτο. ἐπενεγκάμενοι γὰρ ἄλλος
ἀλλαχόθεν ἀγγεῖα συνεκόμιζον, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων,
οἱ δὲ κατὰ τῶν ὤμων ἐπηχθισμένοι, προνοίᾳ τοῦ πρὸς
πλείω χρόνον ταμιεύεσθαι τὰ ἐπιτήδεια. ἦν δ' ἄρα ἀταμίευτα 204
καὶ ἀθησαύριστα, δωρεὰς ἀεὶ νέας ἐγνωκότος τοῦ θεοῦ χαρί-
ζεσθαι· τὰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν τότε χρῆσιν αὐτάρκη σκευάσαντες
μεθ' ἡδονῆς προσηνέγκαντο, τῶν δ' ἀπολειφθέντων εἰς τὴν
ὑστεραίαν οὐδὲν ἔτι σῷον εὕρισκον, ἀλλὰ μεταβεβληκότα
καὶ δυσώδη καὶ μεστὰ τοιουτοτρόπων ζῴων, ἃ κατὰ σῆψιν
εἴωθε γεννᾶσθαι· ταῦτα μὲν οὖν ἀπερρίπτουν κατὰ τὸ εἰκός,
ἑτέρας δ' εὐτρεπεῖς τροφὰς ἀνεύρισκον, ἃς ἅμα τῇ δρόσῳ
καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνέβαινε νίφεσθαι. γέρας δ' ἐξαί- 205
ρετον ἡ ἱερὰ ἑβδομὰς εἶχεν· ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐφεῖται δρᾶν
ἐν αὐτῇ, πάντων δὲ μικρῶν καὶ μεγάλων ἔργων ἀνέχειν
διείρηται, συγκομίζειν οὐ δυναμένοις τότε τὰ ἐπιτήδεια πρὸ
μιᾶς ὁ θεὸς ὗει διπλᾶ καὶ κελεύει φέρειν εἰς δύο ἡμέρας
αὐτάρκη τροφὴν ἐσομένην· τὰ δὲ συγκομισθέντα σῷα
διέμενεν, οὐδενὸς ἢ πρότερον φθαρέντος τὸ παράπαν.
(37.) λέξω δὲ καὶ τὸ ἔτι τούτου θαυμασιώτερον· ἐπὶ γὰρ 206
ἔτη τεσσαράκοντα, τοσοῦτον μῆκος αἰῶνος, ὁδοιποροῦσιν
αὐτοῖς αἱ χορηγίαι τῶν ἀναγκαίων ἐν τάξεσι ταῖς εἰρημέναις
ἐγίνοντο καθάπερ ἐν σιταρχίαις μεμετρημέναις πρὸς τὰς
ἐπιβαλλούσας ἑκάστοις διανομάς. ἅμα μέντοι καὶ τὴν τριπό- 207
θητον ἡμέραν ἀνεδιδάσκοντο — ζητοῦντες γὰρ ἐκ πολλοῦ.
τίς ἄρ' ἐστὶν ἡ τοῦ κόσμου γενέθλιος, ἐν ᾗ τόδε τὸ πᾶν

ἀπετελέσθη, καὶ παρὰ πατέρων καὶ προγόνων τὴν ζήτησιν
ἄλυτον διαδεξάμενοι μόλις ἐδυνήθησαν εὑρεῖν — οὐ μόνον
| χρησμοῖς ἀναδιδαχθέντες, ἀλλὰ καὶ τεκμηρίῳ πάνυ σαφεῖ· p. 114 M
τοῦ γὰρ πλεονάζοντος ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ὡς ἐλέχθη,
φθειρομένου, τὸ πρὸ τῆς ἑβδόμης ὑόμενον οὐ μόνον οὐ
208 μετέβαλεν, ἀλλὰ καὶ μέτρον εἶχε διπλάσιον. ἡ δὲ χρῆσις
ἦν τοιάδε· συλλέγοντες ἅμα τῇ ἕῳ τὸ νιφόμενον ἤλουν ἢ
ἔτριβον, εἶθ' ἕψοντες ἡδεῖαν πάνυ τροφὴν οἷα μελίπηκτον
209 προσεφέροντο μὴ δεόμενοι σιτοπόνων περιεργίας. ἀλλὰ γὰρ
καὶ τῶν εἰς ἁβροδίαιτον βίον οὐκ εἰς μακρὰν εὐπόρουν,
ὅσαπερ ἐν οἰκουμένῃ χώρᾳ καὶ εὐδαίμονι βουληθέντος τοῦ
θεοῦ κατὰ πολλὴν περιουσίαν ἄφθονα χορηγεῖν ἐν ἐρημίᾳ·
ταῖς γὰρ ἑσπέραις ὀρτυγομητρῶν νέφος συνεχὲς ἐκ θαλάττης
ἐπιφερόμενον ἅπαν τὸ στρατόπεδον ἐπεσκίαζε τὰς πτήσεις
προσγειοτάτας ποιουμένων εἰς τὸ εὔθηρον· συλλαμβάνοντες
οὖν καὶ σκευάζοντες ὡς φίλον ἑκάστοις κρεῶν ἀπέλαυον
ἡδίστων ἅμα καὶ τὴν τροφὴν παρηγοροῦντες ἀναγκαίῳ
προσοψήματι.
210 (38.) Τούτων μὲν οὖν πολλὴν ἦγον ἀφθονίαν οὐκ
ἐπιλειπόντων, ὕδατος δὲ καὶ πάλιν πιέσασα δεινὴ σπάνις
ἐπιγίνεται· καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν ἤδη τραπομένων σωτηρίας,
λαβὼν Μωυσῆς τὴν ἱερὰν βακτηρίαν ἐκείνην, δι' ἧς τὰ
κατ' Αἴγυπτον ἀπετέλεσε σημεῖα, θεοφορηθεὶς τὴν ἀκρό-
211 τομον πέτραν παίει. ἡ δ', εἴτε προϋποκειμένης πηγῆς
φλέβα καίριον διακοπεῖσα εἴτε καὶ τότε πρῶτον ὕδατος
ἀφανέσιν ὑπονόμοις εἰς αὐτὴν ἀθρόου συρρυέντος καὶ
σφόδρα ἐκθλιβέντος, ἀναστομωθεῖσα τῇ βίᾳ τῆς φορᾶς
κρουνηδὸν ἐκχεῖται, ὡς μὴ τότε μόνον παρασχεῖν ἄκος
δίψους ἀλλὰ καὶ πρὸς πλείω χρόνον τοσαύταις μυριάσιν
ἀφθονίαν ποτοῦ· τὰ γὰρ ὑδρία πάντ' ἐπλήρωσαν, ὡς καὶ
πρότερον ἐκ τῶν πηγῶν, αἳ πικραὶ μὲν ἦσαν φύσει, μετέ-
212 βαλον δ' ἐπιφροσύνῃ θείᾳ πρὸς τὸ γλύκιον. εἰ δέ τις

τούτοις ἀπιστεῖ, θεὸν οὔτ᾽ οἶδεν οὔτ᾽ ἐζήτησέ ποτε· ἔγνω
γὰρ ἂν εὐθέως, ἔγνω παγίως καταλαβών, ὅτι τὰ παράδοξα
δὴ ταῦτα καὶ παράλογα θεοῦ παίγνιά ἐστιν. ἀπιδὼν εἰς τὰ
τῷ ὄντι μεγάλα καὶ σπουδῆς ἄξια, γένεσιν οὐρανοῦ καὶ
πλανήτων καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων χορείας καὶ φωτὸς ἀνά-
λαμψιν, ἡμέρας μὲν ἡλιακοῦ, νύκτωρ δὲ τοῦ διὰ σελήνης,
καὶ γῆς ἵδρυσιν ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τοῦ παντός, ἠπείρων τε
καὶ νήσων ὑπερβάλλοντα μεγέθη καὶ ζῴων καὶ φυτῶν
ἀμυθήτους ἰδέας, ἔτι δὲ πελαγῶν ἀναχύσεις, ποταμῶν
αὐθιγενῶν καὶ χειμάρρων φοράς, ἀενάων ῥεῖθρα πηγῶν, ὧν
115 M. αἱ | μὲν ψυχρὸν αἱ δὲ θερμὸν ὕδωρ ἀνομβροῦσιν, ἀέρος
παντοίας τροπάς, ἐτησίων ὡρῶν διακρίσεις, ἄλλα κάλλη
μυρία. ἐπιλίποι ἂν ὁ βίος τοῦ βουλομένου διηγεῖσθαι τὰ 213
καθ᾽ ἕκαστα, μᾶλλον δ᾽ ἕν τι τῶν ὁλοσχερεστέρων τοῦ
κόσμου μερῶν, κἂν εἰ μέλλοι πάντων ἀνθρώπων ἔσεσθαι
μακροβιώτατος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς ἀλήθειαν ὄντα
θαυμάσια καταπεφρόνηται τῷ συνήθει· τὰ δὲ μὴ ἐν ἔθει,
κἂν μικρὰ ᾖ, ξέναις φαντασίαις ἐνδιδόντες καταπληττόμεθα
τῷ φιλοκαίνῳ.

(39.) Ἤδη δὲ πολλὴν καὶ ἀπόρευτον διεξεληλυθότων, 214
ὅροι τινὲς ἀνεφαίνοντο γῆς οἰκουμένης καὶ προάστεια χώρας,
εἰς ἣν μεθωρμίζοντο· νέμονται δ᾽ αὐτὴν Φοίνικες. ἐλπίσαντες
δὲ βίον εὔδιον καὶ γαληνὸν αὐτοῖς ἀπαντήσεσθαι γνώμης
ἐσφάλησαν. ὁ γὰρ προκαθήμενος βασιλεὺς πόρθησιν εὐλα- 215
βηθείς, ἀναστήσας τὴν ἐκ τῶν πόλεων νεότητα, μάλιστα
μὲν ἀνείρξων ὑπηντίαζεν, εἰ δὲ βιάζοιντο, διὰ χειρῶν ἀμυ-
νούμενος ἀκμῆσι καὶ ἄρτι πρῶτον καθισταμένοις εἰς ἀγῶνα
κεκμηκότας ὁδοιπορίαις καὶ ἐνδείαις σιτίων καὶ ποτῶν, ἃ
κατὰ μέρος ἀντεπετίθετο. Μωυσῆς δὲ παρὰ τῶν σκοπῶν 216
γνοὺς οὐ μακρὰν διεστηκότα τὸν ἐχθρὸν στρατόν, καταλέξας
τοὺς ἡβῶντας καὶ στρατηγὸν ἑλόμενος ἕνα τῶν ὑπάρχων
Ἰησοῦν, πρὸς τὴν μείζονα συμμαχίαν αὐτὸς ἠπείγετο·

περιρρανάμενος γὰρ τοῖς εἰωθόσι καθαρμοῖς ἐπὶ κολωνὸν
τὸν πλησίον μετὰ σπουδῆς ἀναδραμὼν ἱκέτευε τὸν θεὸν
ὑπερασπίσαι καὶ νίκην καὶ κράτος περιποιῆσαι τοῖς
Ἑβραίοις, οὓς ἐκ χαλεπωτέρων πολέμων καὶ κακῶν ἄλλων
ἐρρύσατο μὴ μόνον τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρεμασθείσας
συμφορὰς ἀποσκεδάσας, ἀλλὰ καὶ ὅσας ὅ τε τῶν στοιχείων
νεωτερισμὸς ἐκαινούργησε κατ' Αἴγυπτον καὶ ὁ ἐν ταῖς
217 ὁδοιπορίαις ἀνήνυτος λιμός. ἤδη δὲ μελλόντων εἰς μάχην
καθίστασθαι, τερατωδέστατόν τι συμβαίνει πάθος περὶ τὰς
χεῖρας αὐτοῦ· κουφόταται γὰρ ἐγίνοντο ἐν μέρει καὶ
βαρύταται· εἶθ' ὁπότε μὲν ἐπελαφρίζοιντο πρὸς ὕψος
αἰρόμεναι, τὸ συμμαχικὸν ἐρρώννυτο καὶ ἀνδραγαθιζόμενον
ἐπικυδέστερον ἐγίνετο, ὁπότε δὲ κάτω βρίσειαν, ἴσχυον οἱ
ἀντίπαλοι, μηνύοντος διὰ συμβόλων τοῦ θεοῦ, ὅτι τῶν
μέν ἐστι γῆ καὶ αἱ τοῦ παντὸς ἐσχατιαὶ κλῆρος οἰκεῖος,
τῶν δ' αἰθὴρ ὁ ἱερώτατος, καὶ ὥσπερ ἐν τῷ παντὶ βασιλεύει
καὶ κρατεῖ γῆς οὐρανός, οὕτω καὶ τὸ ἔθνος περιέσται τῶν
218 ἀντιπολεμούντων. ἄχρι μὲν οὖν τινος αἱ χεῖρες οἷα
πλάστιγγες ἐν μέρει μὲν | ἐπεκουφίζοντο, ἐν μέρει δ' ἐπέρ- p. 116 M
ρεπον, τηνικαῦτα καὶ ὁ ἀγὼν ἀμφήριστος ἦν· ἐξαπιναίως
δ' ἀβαρεῖς γενόμεναι, δακτύλοις ἀντὶ ταρσῶν χρώμεναι,
μετέωροι πρὸς ὕψος ἤρθησαν, καθάπερ αἱ πτηναὶ φύσεις
ἀεροπορούσαι, καὶ διέμενον ἀνώφοιτοι μέχρι τοῦ τὴν νίκην
Ἑβραίους ἀνανταγώνιστον ἄρασθαι, τῶν ἐχθρῶν ἡβηδὸν
ἀναιρεθέντων ἅπερ τε διαθεῖναι παρὰ τὸ προσῆκον ἐσπού-
219 δαζον παθόντων μετὰ δίκης. τότε καὶ Μωυσῆς ἱδρύεται
βωμόν, ὃν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὠνόμασε „θεοῦ κατα-
φυγήν“ (Exod. 17, 15), ἐφ' οὗ τὰ ἐπινίκια ἔθυε χαρι-
στηρίους εὐχὰς ἀποδιδούς.

220 (40.) Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἔγνω δεῖν τὴν χώραν,
εἰς ἣν ἀπῳκίζετο τὸ ἔθνος, κατασκέψασθαι — δεύτερον
δ' ὁδοιποροῦσιν ἔτος ἐνειστήκει — βουλόμενος μή, οἷα

φιλεῖ, γνωσιμαχεῖν οὐκ εἰδότας, ἀλλ' ἀκοῇ προμαθόντας
αὐτήν, ἐπιστήμῃ τῶν ἐκεῖ βεβαίᾳ χρωμένους, τὸ πρακτέον
ἐκλογίζεσθαι. δώδεκα δ' ἰσαρίθμους ταῖς φυλαῖς ἄνδρας, ἐξ 221
ἑκάστης ἕνα φύλαρχον, αἱρεῖται τοὺς δοκιμωτάτους ἀριστίνδην
προκρίνας, ἵνα μηδεμία μοῖρα πλέον ἢ ἔλαττον ἐνεγκαμένη
διαφέρηται, πᾶσαι δ' ἐξ ἴσου διὰ τῶν ἐν τέλει τὰ παρὰ
τοῖς κατοίκοις, εἰ βουληθεῖεν οἱ πεμφθέντες ἀψευδεῖν,
ἐπιγνῶσιν. ἑλόμενος δ' αὐτούς φησι τάδε· „τῶν ἀγώνων 222
καὶ κινδύνων, οὓς ὑπέστημεν καὶ μέχρι νῦν ὑπομένομεν,
ἆθλόν εἰσιν αἱ κληρουχίαι, ὧν τῆς ἐλπίδος μὴ διαμάρτοιμεν
ἔθνος πολυανθρωπότατον εἰς ἀποικίαν παραπέμποντες. ἔστι
δ' ὠφελιμώτατον ἡ τόπων καὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων
ἐπιστήμη, ὥσπερ ἡ ἄγνοια βλαβερόν. ὑμᾶς οὖν ἐχειρο- 223
τονήσαμεν, ἵνα ταῖς ὑμετέραις ὄψεσί τε καὶ διανοίαις τἀκεῖ
θεασώμεθα· γίνεσθε δὴ τῶν τοσούτων μυριάδων ὦτα καὶ
ὀφθαλμοὶ πρὸς τὴν ὧν ἀναγκαῖον εἰδέναι σαφῆ κατάληψιν.
ἃ δὲ γνῶναι ποθοῦμεν, τρία ταῦτ' ἐστίν· οἰκητόρων πλῆθός 224
τε καὶ δύναμιν, πόλεων τὴν ἐν εὐκαιρίᾳ θέσιν καὶ ἐν οἰκο-
δομίαις ἐχυρότητα ἢ τοὐναντίον, χώραν εἰ βαθύγειός ἐστι
καὶ πίων, ἀγαθὴ παντοίους καρποὺς ἐνεγκεῖν σπαρτῶν τε
καὶ δένδρων, ἢ λεπτόγεως ἔμπαλιν, ἵνα πρὸς μὲν ἰσχὺν καὶ
πλῆθος οἰκητόρων ἰσορρόποις δυνάμεσι φραξώμεθα, πρὸς δὲ
τὴν ἐν τοῖς τόποις ἐρυμνότητα μηχανήμασι καὶ ταῖς ἑλε-
πόλεσιν· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν χώραν εἰδέναι, εἰ ἀρετῶσα ἢ
μή· περὶ γὰρ λυπρᾶς ἑκουσίους κινδύνους ὑπομένειν
ἠλιθιότητος. τὰ δ' ὅπλα καὶ μηχανήματα ἡμῶν καὶ 225
πᾶσα ἡ δύναμις ἐν μόνῳ τῷ πιστεύειν θεῷ κεῖται· ταύτην
ἔχοντες τὴν παρασκευὴν οὐδενὶ τῶν φοβερῶν εἴξομεν· ἱκανὴ
γὰρ ἀμάχους ῥώμας εὐεξίαις, τόλμαις, ἐμπειρίαις, πλήθεσιν
117 M. ἐκ πολλοῦ τοῦ | περιόντος κατακρατεῖν, δι' ἣν καὶ ἐν ἐρήμῃ
βαθείᾳ χορηγίαι πάντων εἰσὶν ὅσα ἐν εὐετηρίᾳ πόλεων.
ὁ δὲ καιρός, ἐν ᾧ μάλιστα χώρας ἀρετὴν δοκιμάζεσθαι 226

συμβέβηκεν, ἔαρ ἐστίν, ὃ νῦν ἐφέστηκεν· ὥρᾳ γὰρ ἔαρος τὰ
μὲν σπαρέντα τελεσφορεῖται γένη, αἱ δὲ τῶν δένδρων
φύσεις ἀρχὴν λαμβάνουσιν. ἄμεινον δ' ἂν εἴη καὶ ἐπι-
μεῖναι μέχρι θέρους ἀκμάζοντος καὶ διακομίσαι καρποὺς
227 οἱονεὶ δείγματα χώρας εὐδαίμονος." (41.) ταῦτ' ἀκού-
σαντες ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐξῄεσαν ὑπὸ παντὸς τοῦ
πλήθους προπεμπόμενοι δεδιότος, μὴ συλληφθέντες ἀπό-
λωνται καὶ συμβῇ δύο τὰ χαλεπώτατα, ἀνδρῶν τε, οἳ φυλῆς
ἑκάστης ὄψις ἦσαν, σφαγαὶ καὶ ἄγνοια τῶν παρὰ τοῖς
228 ἐφεδρεύουσιν ἐχθροῖς ὧν ὠφέλιμος ἡ ἐπιστήμη. παρα-
λαβόντες δ' ὀπτῆρας καὶ ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ προερχομένοις
ἐφείποντο· καὶ γενόμενοι πλησίον, ἐφ' ὑψηλότατον ὄρος τῶν
περὶ τὸν τόπον ἀναδραμόντες, κατεθεῶντο τὴν χώραν, ἧς
πεδιὰς μὲν ἦν πολλὴ κριθοφόρος, πυροφόρος, εὔχορτος,
ὀρεινὴ δ' οὐκ ἔλαττον ἀμπέλων καὶ στελεχῶν ἄλλων κατά-
πλεως, εὔδενδρος ἅπασα, λάσιος, ποταμοῖς καὶ πηγαῖς
διεζωσμένη πρὸς ἄφθονον ὑδρείαν, ὡς ἐκ τῶν προπόδων
ἄχρι τῶν κορυφῶν ὅλα τῶν ὀρῶν τὰ κλίματα δένδρεσι
κατασκίοις συνυφάνθαι, διαφερόντως δὲ τοὺς αὐχένας καὶ
229 ὅσαι βαθεῖαι διαφύσεις. κατεθεῶντο δὲ καὶ τὰς πόλεις
ἐρυμνοτάτας διχόθεν, ἔκ τε τοπικῆς περὶ τὴν θέσιν εὐκαιρίας
καὶ περιβόλων ἐχυρότητος. ἐξετάζοντες δὲ καὶ τοὺς οἰκήτορας
ἑώρων ἀπείρους τὸ πλῆθος, περιμηκεστάτους γίγαντας ἢ
γιγαντώδεις τὰς τῶν σωμάτων ὑπερβολὰς ἔν τε μεγέθεσι
230 καὶ ῥώμαις. ταῦτα κατιδόντες εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν
ἐπέμενον — ὀλισθηρὸν γὰρ αἱ πρῶται φαντασίαι χρόνῳ
μόλις ἐνσφραγιζόμεναι — καὶ ἅμα σπουδὴν ἐποιοῦντο
δρεψάμενοι τῶν ἀκροδρύων, μὴ ἄρτι πρῶτον στεριφουμένων
ἀλλ' ἤδη ὑποπερκαζόντων, ἐπιδείξασθαι παντὶ τῷ πλήθει
231 τὰ μὴ ῥᾳδίως φθαρησόμενα. μάλιστα δ' αὐτοὺς κατέ-
πληττεν ὁ τῆς ἀμπέλου καρπός· οἱ γὰρ βότρυες ὑπερ-
μεγέθεις ἦσαν, ἀντιπαρεκτεινόμενοι ταῖς κληματίσι καὶ

μοσχεύμασιν, ἄπιστος θέα· ἕνα γοῦν ἐκτεμόντες καὶ δοκίδος
ἐκ μέσων ἀπαιωρήσαντες, ἧς τὰς ἀρχὰς δυσὶ νέοις, τῷ μὲν
ἔνθεν τῷ δ' ἔνθεν, ἐπετίθεσαν, ἐκ διαδοχῆς, πιεζομένων
αἰεὶ τῶν προτέρων — βαρύτατον γὰρ ἦν ἄχθος —, ἐκό-
μιζον, περὶ τῶν ἀναγκαίων οὐχ ὁμοφρονοῦντες. (42.) ἐγέ- 232
νοντο μὲν οὖν αὐτοῖς ἅμιλλαι μυρίαι καὶ πρὶν ἐπανήκειν κατὰ
τὴν ὁδόν, ἀλλὰ κουφότεραι, ὑπὲρ τοῦ μὴ γνωσιμαχούντων
p. 118 M. μηδ' | ἄλλα ἄλλων ἀπαγγελλόντων στάσιν ἐν τῷ πλήθει
γενέσθαι, χαλεπώτεραι δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον. οἱ μὲν 233
γὰρ περὶ τῆς τῶν πόλεων ἐχυρότητος καὶ ὡς ἑκάστη πολυ-
άνθρωπός ἐστι διεξιόντες καὶ πάντα αἴροντες τῷ λόγῳ πρὸς
τὸ μεγαλεῖον φόβον ἐνειργάζοντο τοῖς ἀκούουσιν, οἱ δὲ τὸν
ἁπάντων ὧν εἶδον ὑφαιροῦντες ὄγκον παρεκάλουν μὴ ἀνα-
πίπτειν, ἀλλ' ἔχεσθαι τῆς ἀποικίας ὡς αὐτοβοεὶ περιε-
σομένους· οὐδεμίαν γὰρ ἀνθέξειν πόλιν πρὸς τοσαύτης
δυνάμεως ἔφοδον ἀθρόως ἐπιστάσης, ἀλλὰ τῷ βάρει
πιεσθεῖσαν πίπτειν· προσετίθεσαν δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἰδίων
παθῶν ἑκάτεροι ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων, οἱ μὲν
ἄνανδροι δειλίαν, οἱ δ' ἀκατάπληκτοι θάρσος μετ' εὐελ-
πιστίας. ἀλλ' οὗτοι μὲν πέμπτη μοῖρα τῶν ἀποδεδει- 234
λιακότων ἦσαν, οἱ δ' ἔμπαλιν τῶν γενναίων πενταπλάσιοι·
τὸ δ' ὀλίγον θάρσος ἀτολμίας ἐναφανίζεται περιουσίᾳ, ὃ δὴ
καὶ τότε φασὶ συμβῆναι· τῶν γὰρ τὰ βέλτιστα διεξιόντων
δυοῖν οἱ τἀναντία φάσκοντες δέκα περιῆσαν οὕτως, ὥστε καὶ
σύμπασαν ὑπηγάγοντο τὴν πληθὺν ἐκείνων μὲν ἀλλοτριώ-
σαντες, ἑαυτοῖς δ' οἰκειωσάμενοι. περὶ δὲ τῆς χώρας 235
ταὐτὰ πάντες ἀπεφαίνοντο γνώμῃ μιᾷ τὸ κάλλος καὶ τῆς
πεδιάδος καὶ τῆς ὀρεινῆς ἐκδιηγούμενοι· „τί δ' ὄφελος“ εὐθὺς
ἀνεβόησαν „ἡμῖν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν καὶ ταῦτα πεφρουρημένων
κραταιᾷ χειρὶ πρὸς τὸ ἀναφαίρετον;“ καὶ τοῖς δυσὶν ἐπι-
δραμόντες μικροῦ καταλεύουσιν αὐτοὺς ἡδονὴν ἀκοῆς τοῦ
συμφέροντος καὶ ἀπάτην ἀληθείας προκρίναντες. ἐφ' οἷς ὁ 236

ἡγεμὼν ἠγανάκτει καὶ ἅμα ηὐλαβεῖτο, μή τι θεήλατον
κατασκήψῃ κακὸν οὕτως ἐκθύμως ἀπιστοῦσι τοῖς χρησμοῖς·
ὅπερ καὶ ἐγένετο· τῶν γὰρ κατασκόπων οἱ μὲν δειλοὶ
δέκα λοιμώδει νόσῳ διαφθείρονται μετὰ τῶν ἐκ τοῦ
πλήθους συναπονοηθέντων, μόνοι δ' οἱ συμβουλεύσαντες
δύο μὴ ὀρρωδεῖν ἀλλ' ἐφίεσθαι τῆς ἀποικίας ἐσώθησαν,
ὅτι καταπειθεῖς ἐγένοντο τοῖς λογίοις, γέρας ἐξαίρετον
λαβόντες τὸ μὴ παραπολέσθαι.
237 (43.) Τοῦτ' αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ θᾶττον ἥκειν εἰς ἣν
ἀπῳκίζοντο γῆν. δυνάμενοι γὰρ ἔτει δευτέρῳ μετὰ τὴν
ἀπ' Αἰγύπτου μετανάστασιν τὰς ἐν Συρίᾳ πόλεις καὶ τὰς
κληρουχίας ἐννέμεσθαι, τὴν ἄγουσαν καὶ ἐπίτομον ἐκτρα-
πόμενοι ὁδὸν ἐπλάζοντο, δυσαναπορεύτους καὶ μακρὰς
ἀνοδίας ἄλλας ἐπ' ἄλλαις ἀνευρίσκοντες εἰς ἀνήνυτον
ψυχῆς τε καὶ σώματος κάματον, δίκας ἀναγκαίας τῆς
238 ἄγαν ἀσεβείας ὑπομένοντες. ὀκτὼ γοῦν ἐνιαυτοὺς πρὸς
τοῖς τριάκοντα δίχα τοῦ | παρεληλυθότος χρόνου, γενεᾶς p. 119 M.
βίον ἀνθρωπίνης, ἄνω κάτω τριβόμενοι καὶ τὰς ἀβάτους
ἐρημίας ἀναμετροῦντες ἔτει τεσσαρακοστῷ μόλις ἐπὶ τοὺς
τῆς χώρας ὅρους παρεγένοντο, ἐφ' οὓς καὶ πρότερον ἦλθον.
239 πρὸς δὲ ταῖς εἰσβολαῖς ᾤκουν ἕτεροί τε καὶ δὴ καὶ
συγγενεῖς αὐτῶν, οὓς ᾤοντο μάλιστα μὲν συνεκπολεμήσειν
τὸν πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας πόλεμον καὶ πρὸς τὴν ἀποικίαν
ἅπαντα συμπράξειν, εἰ δ' ἀποκνοῖεν, μετὰ μηδετέρων γοῦν
240 τετάξεσθαι χεῖρας ἀνέχοντας. οἱ γὰρ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν
πρόγονοι, τοῦ τε Ἑβραϊκοῦ καὶ τοῦ τὰ προάστεια κατοι-
κοῦντος, ἀδελφοὶ δύο ἦσαν ὁμοπάτριοι καὶ ὁμομήτριοι, πρὸς
δὲ καὶ δίδυμοι, ἀφ' ὧν εἰς πολυπαιδίαν ἐπιδιδόντων καὶ τῶν
ἀπογόνων εὐφορίᾳ τινὶ χρωμένων εἰς μέγα καὶ πολυ-
άνθρωπον ἔθνος ἑκατέρα τῶν οἰκιῶν ἀνεχύθη· ἀλλ' ἡ μὲν
ἐφιλοχώρησεν, ἡ δ', ὡς ἐλέχθη πρότερον, εἰς Αἴγυπτον
241 μεταναστᾶσα διὰ λιμὸν χρόνοις ὕστερον ἐπανῄει. τὴν δ'

οἰκειότητα ἡ μὲν διεφύλαττε, καίτοι πολὺν χρόνον δια-
ζευχθεῖσα, πρὸς τοὺς μηδὲν ἔτι τῶν πατρίων φυλάττοντας,
ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς ἀρχαίας πολιτείας ἐκδεδιῃτημένους,
ὑπολαβοῦσα τοῖς ἡμέροις τὰς φύσεις ἁρμόττον εἶναι διδόναι
τι καὶ χαρίζεσθαι συγγενείας ὀνόματι· ἡ δ᾽ ἔμπαλιν τὰ φιλικὰ 242
πάντα ἔτρεψεν ἤθεσι καὶ λόγοις βουλαῖς τε καὶ πράξεσιν
ἀσπόνδοις καὶ ἀσυμβάτοις χρωμένη, πατρικὴν ἔχθραν ζωπυ-
ροῦσα — ὁ γὰρ τοῦ ἔθνους ἀρχηγέτης αὐτὸς ἀποδόμενος τῷ
ἀδελφῷ τὰ πρεσβεῖα μικρὸν ὕστερον ὧν ἐξέστη μετεποιεῖτο
παραβαίνων τὰς ὁμολογίας καὶ ἐφόνα θάνατον ἀπειλῶν, εἰ μὴ
ἀποδοίη —· ταύτην τὴν παλαιὰν ἀνδρὸς ἑνὸς πρὸς ἕνα ἔχθραν
ἔθνος τοσαύταις ὕστερον γενεαῖς ἐκαίνωσεν. ὁ μὲν οὖν 243
ἡγεμὼν τῶν Ἑβραίων Μωυσῆς, καίτοι γ᾽ αὐτοβοεὶ δυνάμενος
ἑλεῖν ἐξ ἐπιδρομῆς, οὐκ ἐδικαίωσε διὰ τὴν εἰρημένην
συγγένειαν, ἀλλ᾽ ὁδῷ χρήσασθαι μόνον ἠξίου τῇ διὰ τῆς
χώρας πάνθ᾽ ὑπισχνούμενος πράξειν τὰ ἔνσπονδα, μὴ τεμεῖν
χωρίον, μὴ θρέμματα, μὴ λείαν ἀπάξειν, ὕδατος, εἰ ποτοῦ
γένοιτο σπάνις, τιμὴν παρέξειν καὶ τῶν ἄλλων τοῖς ἀχορη-
γήτοις ὠνίων· οἱ δ᾽ εἰρηνικαῖς οὕτω προκλήσεσιν ἀνὰ κράτος
ἠναντιοῦντο πόλεμον ἀπειλοῦντες, εἰ τῶν ὅρων ἐπιβάντας
ἢ ψαύσαντας αὐτὸ μόνον αἴσθοιντο. (44.) χαλεπῶς δὲ τὰς 244
ἀποκρίσεις ἐνηνοχότων καὶ ἤδη πρὸς ἄμυναν ὁρμώντων, ἐν
ἐπηκόῳ στὰς „ἄνδρες“ εἶπεν, „ἡ μὲν ἀγανάκτησις ὑμῶν
εὔλογος καὶ δικαία· χρηστὰ γὰρ ἀφ᾽ ἡμέρου γνώμης προ-
τειναμένων, πονηρὰ ἀπὸ διανοίας ἀπεκρίναντο κακοήθους.
p. 120 M. ἀλλ᾽ οὐχ ὅτι | τῆς ὠμότητος ἐκεῖνοι δίκας ἐπάξιοι τίνειν 245
εἰσί, διὰ τοῦθ᾽ ἡμῖν ἐπὶ τὰς κατ᾽ αὐτῶν τιμωρίας ἁρμόττον
ἴεσθαι, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἔθνος τιμῆς, ἵνα καὶ ταύτῃ
μοχθηρῶν ἀγαθοὶ διαφέρωμεν, ἐξετάζοντες οὐ μόνον, εἰ
κολαστέοι τινές εἰσιν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐπιτήδειοι
τοῦτο πάσχειν.“ εἶτ᾽ ἐκτραπόμενος ἦγε δι᾽ ἑτέρας τὴν 246
πληθύν, ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὴν χώραν ὁδοὺς ἁπάσας φρουραῖς

διεζωσμένας εἶδεν ὑπὸ τῶν βλάβην μὲν οὐδεμίαν ἐνδεξομένων, φθόνῳ δὲ καὶ βασκανίᾳ τὴν ἐπίτομον οὐκ
247 ἐώντων προέρχεσθαι. ταῦτα δὲ σαφεστάτη πίστις ἦν ἀνίας, ἣν ἐπὶ τῷ τὸ ἔθνος ἐλευθερίας τυχεῖν ἠνιῶντο, δηλονότι χαίροντες, ἡνίκα τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πικρὰν δουλείαν ὑπέμενον· ἀνάγκη γὰρ οἷς φέρει λύπην τἀγαθὰ τῶν πλησίον ἐπὶ τοῖς τούτων εὐφραίνεσθαι κακοῖς, κἂν μὴ ὁμολογῶσιν.
248 ἔτυχον γὰρ ὡς πρὸς ὁμογνώμονας καὶ τὰ αὐτὰ βουλομένους ἀνενεγκόντες τὰ συμβάντα λυπηρά τε αὖ καὶ ὅσα καθ' ἡδονήν, οὐκ εἰδότες ὅτι πόρρω προεληλύθασι μοχθηρίας καὶ ἐθελέχθρως καὶ φιλαπεχθημόνως ἔχοντες στένειν μὲν ἐπὶ
249 τοῖς ἀγαθοῖς, ἥδεσθαι δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἔμελλον. τῆς δὲ κακονοίας ἀνακαλυφθείσης ἐκείνων, ἐκωλύθησαν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ὑπὸ τοῦ προεστῶτος ἐπιδειξαμένου δύο τὰ κάλλιστα, φρόνησιν ἐν ταὐτῷ καὶ χρηστότητα· τὸ μὲν γὰρ μηδὲν παθεῖν φυλάξασθαι συνέσεως, τὸ δὲ μηδ' ἀμύνασθαι συγγενεῖς ὄντας ἐθελῆσαι φιλανθρωπίας ἔργον.

250 (45.) Τὰς μὲν οὖν τούτων πόλεις παρημείψατο. βασιλεὺς δέ τις τῆς ὁμόρου Χανάνης ὄνομα, τῶν σκοπῶν ἀπαγγειλάντων τὸν ὁδοιποροῦντα στρατὸν οὐ πάνυ μακρὰν ἀφεστηκότα, νομίσας ἀσύντακτόν τε εἶναι καὶ ῥᾳδίως εἰ προεπίθοιτο νικήσειν, ἄρας μετὰ τῆς οἰκείας νεότητος εὐοπλούσης ἐπεξέθει καὶ τοὺς πρώτους ὑπαντιάσαντας ἅτε μὴ παρεσκευασμένους εἰς μάχην τρέπεται· καὶ λαβὼν αἰχμαλώτους ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπίδα εὐημερήματι φυσηθεὶς προῄει, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας χειρώσεσθαι νομίζων.
251 οἱ δὲ — οὐ γὰρ ἐγνάμφθησαν ἥττῃ τῆς προερχομένης τάξεως — ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον σπάσαντες εὐτολμίας καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν ἑαλωκότων ἐκπλῆσαι ταῖς προθυμίαις ἐπειγόμενοι συνεκρότουν ἄλλος ἄλλον μὴ ἀποκάμνειν „ἀνεγειρώμεθα“ λέγοντες, „ἄρτι τῆς χώρας ἐπιβαίνομεν· ἀκατάπληκτοι μετὰ τῆς ἐν τῷ θαρρεῖν ἐχυρότητος γινώμεθα·

τὰ τέλη ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις κρίνεται· ἐπὶ τῶν εἰσβολῶν
ὄντες καταπληξώμεθα τοὺς οἰκήτορας, ὡς ἔχοντες μὲν τὴν
p. 121 M. ἐκ τῶν πόλεων εὐετηρίαν, | ἀντιδεδωκότες δ' ἣν ἐκ τῆς
ἐρημίας ἐπαγόμεθα σπάνιν τῶν ἀναγκαίων.“ καὶ ἅμα διὰ 252
τούτων προτρέποντες αὐτοὺς ηὔξαντο τῆς χώρας ἀπαρχὰς
ἀναθήσειν τῷ θεῷ τὰς πόλεις τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς ἐν
ἑκάστῃ πολίτας· ὁ δ' ἐπινεύει ταῖς εὐχαῖς καὶ θάρσος
ἐμπνεύσας τοῖς Ἑβραίοις τὴν ἀντίπαλον στρατιὰν ἁλῶναι
παρεσκεύασεν. οἱ δ' ἀνὰ κράτος ἑλόντες τὰς χαριστηρίους 253
ὁμολογίας ἐπετέλουν, οὐδὲν ἐκ τῆς λείας νοσφισάμενοι, τὰς
δὲ πόλεις αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ κειμηλίοις ἀνιερώσαντες, καὶ
ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὅλην τὴν βασιλείαν ὠνόμασαν „ἀνά-
θεμα“. καθάπερ γὰρ εἷς ἕκαστος τῶν εὐσεβούντων ἀπὸ 254
τῶν ἐτησίων ἀπάρχεται καρπῶν, οὓς ἂν ἐκ τῶν ἰδίων
συγκομίζῃ κτημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὅλον τὸ ἔθνος
μεγάλης χώρας, εἰς ἣν μετανίστατο, μέγα τμῆμα, τὴν
εὐθὺς αἱρεθεῖσαν βασιλείαν, ἀνέθηκεν ἀπαρχήν τινα τῆς
ἀποικίας· οὐ γὰρ ἐνόμιζεν ὅσιον εἶναι διανείμασθαι γῆν ἢ
πόλεις κατοικῆσαι, πρὶν καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων
ἀπάρξασθαι.

(46.) Μικρὸν δ' ὕστερον καὶ πηγὴν εὔυδρον ἀνευ- 255
ρόντες, ἣ παντὶ τῷ πλήθει ποτὸν ἐχορήγησεν — ἐν φρέατι
δ' ἦν ἡ πηγὴ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς χώρας ὅρων —, ὥσπερ
οὐχ ὕδατος ἀλλ' ἀκράτου σπάσαντες τὰς ψυχὰς ἀνεχύθησαν·
ὑπό τε εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ᾆσμα καινὸν οἱ θεοφιλεῖς
χοροὺς περὶ τὸ φρέαρ ἐν κύκλῳ στήσαντες ᾖδον εἰς τὸν κλη-
ροῦχον θεὸν καὶ τὸν ἀληθῶς ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας, ὅτι
πρῶτον ἐπιβάντες ἐξ ἐρημίας μακρᾶς τῆς οἰκουμένης καὶ ἣν
ἔμελλον καθέξειν ποτὸν ἄφθονον ἀνεῦρον, ἁρμόττον ἡγησά-
μενοι μὴ ἀσημείωτον τὴν πηγὴν παρελθεῖν. καὶ γὰρ 256
ἔτυχεν οὐ χερσὶν ἰδιωτῶν ἀλλὰ βασιλέων ἀνατετμῆσθαι
φιλοτιμηθέντων, ὡς λόγος, οὐ μόνον περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ

ὕδατος ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τοῦ φρέατος κατασκευήν, ἵν' ἐκ τῆς πολυτελείας βασιλικὸν φαίνηται τὸ ἔργον καὶ ἡ
257 τῶν κατασκευασάντων ἀρχὴ καὶ μεγαλόνοια. γεγηθὼς δ' ἐπὶ τοῖς αἰεὶ συμβαίνουσιν ἀπροσδοκήτοις ἀγαθοῖς ὁ Μωυσῆς ἐχώρει προσωτέρω, τὴν μὲν νεότητα διανείμας εἴς τε πρωτοστάτας καὶ ὀπισθοφύλακας, γηραιοὺς δὲ καὶ γύναια καὶ παῖδας ἐν μέσοις τάξας, ἵνα διὰ τῶν παρ' ἑκάτερα φρουρὰν ἔχωσιν, ἐάν τε ἀντικρὺ ἐάν τε κατόπιν ἐχθρὸς ὅμιλος ἐπίῃ.

258 (47.) Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις εἰς τὴν τῶν Ἀμορραίων χώραν ἐμβαλὼν πρέσβεις ἐξέπεμπε πρὸς τὸν βασιλέα — Σηὼν δ' ὠνομάζετο — προτρέπων ἐφ' ἃ καὶ τὸν συγγενῆ πρότερον· ὁ δ' οὐ μόνον πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο τοῖς ἥκουσι μικροῦ καὶ ἀνελὼν αὐτούς, εἰ μὴ νόμος ὁ πρεσβευτικὸς ἐμποδὼν ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν στρατὸν συναγαγὼν
259 ἐφώρμα | νομίζων αὐτίκα τῷ πολέμῳ περιέσεσθαι. συμπλακεὶς p. 122 M
δὲ οὐ πρὸς ἀμελετήτους καὶ ἀνασκήτους ἔγνω τὴν μάχην οὖσαν ἀλλ' ἀθλητὰς τῷ ὄντι πολέμων ἀηττήτους, οἳ πρὸ μικροῦ πολλὰ καὶ μεγάλα ἠνδραγαθίσαντο σωμάτων ἀλκὴν καὶ φρόνημα διανοίας καὶ ἀρετῆς ὕψος ἐπιδειξάμενοι, δι' ὧν τοὺς μὲν ἐναντιωθέντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἷλον, ἔψαυσαν δὲ τῶν ἀπὸ τῆς λείας οὐδενὸς τὰ πρῶτα
260 τῶν ἄθλων ἀναθεῖναι τῷ θεῷ σπουδάσαντες· οἳ καὶ τότε φραξάμενοι καρτερῶς ἀπὸ τῶν αὐτῶν βουλευμάτων καὶ παρασκευῶν ἀντεφώρμησαν ἅμα καὶ τῇ ἀκαθαιρέτῳ τοῦ δικαίου χρώμενοι συμμαχίᾳ, δι' ἣν εὐτολμότεροί τε ἦσαν
261 καὶ ἀγωνισταὶ πρόθυμοι. σαφὴς δὲ πίστις· δευτέρας οὐκ ἐδέησε μάχης, ἀλλ' ἡ πρώτη καὶ μόνη ἐγένετο, καθ' ἣν πᾶσα ἡ ἀντίπαλος ἐκλίθη δύναμις καὶ ἀνατραπεῖσα ἡβηδὸν
262 αὐτίκα ἠφανίσθη. αἱ δὲ πόλεις ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον κεναί τε καὶ πλήρεις ἐγεγένηντο, κεναὶ μὲν τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων, πλήρεις δὲ τῶν κεκρατηκότων· τὸν αὐτὸν μέντοι

τρόπον καὶ αἱ κατ' ἀγροὺς ἐπαύλεις ἐρημωθεῖσαι τῶν ἐν αὐταῖς ἀντέλαβον ἄνδρας βελτίους τὰ πάντα.

(48.) Οὗτος ὁ πόλεμος ἅπασι μὲν τοῖς Ἀσιανοῖς ἔθνεσι 263 φοβερὸν δέος ἐνειργάσατο, διαφερόντως δὲ τοῖς ὁμόροις, ὅσῳ καὶ τὰ δεινὰ ἐγγυτέρω προσεδοκᾶτο. εἷς δὲ δὴ ἐκ τῶν ἀστυγειτόνων βασιλέων ὄνομα Βαλάκης, μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον τῆς ἑῴας μοῖραν ὑπηγμένος, πρὶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἀπειπών, ἄντικρυς μὲν ὑπαντᾶν οὐκ ἐδοκίμαζε τὸν ἐκπορθήσεως δι' ὅπλων ἐλεύθερον πόλεμον διαδιδράσκων, ἐπ' οἰωνοὺς δὲ καὶ μαντείας ἐτράπετο νομίζων ἀραῖς τισι δυνήσεσθαι τὴν ἄμαχον ῥώμην τῶν Ἑβραίων καθελεῖν. ἀνὴρ 264 δ' ἦν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπὶ μαντείᾳ περιβόητος Μεσοποταμίαν οἰκῶν, ὃς ἅπαντα μὲν ἐμεμύητο τὰ μαντικῆς εἴδη, οἰωνοσκοπίαν δ' ἐν τοῖς μάλιστα συγκεκροτηκὼς ἐθαυμάζετο, πολλοῖς καὶ πολλάκις ἐπιδειξάμενος ἄπιστα καὶ μεγάλα. προεῖπε γὰρ τοῖς μὲν ἐπομβρίας θέρους ἀκμά- 265 ζοντος, τοῖς δ' αὐχμόν τε καὶ φλογμὸν ἐν μέσῳ χειμῶνι, τοῖς δ' ἐξ εὐετηρίας ἀφορίαν καὶ ἔμπαλιν ἐκ λιμοῦ φοράν, ἐνίοις δὲ πλημμύρας ποταμῶν καὶ κενώσεις καὶ θεραπείας λοιμικῶν νοσημάτων καὶ ἄλλων μυρίων, ὧν ἕκαστον ὁ προθεσπίζειν δοκῶν ὀνομαστότατος ἦν ἐπὶ μέγα εὐκλείας προερχόμενος διὰ τὴν ἐπιβαίνουσιν ἀεὶ καὶ φθάνουσαν πανταχόσε φήμην. ἐπὶ τοῦτον ἐξέπεμπε τῶν ἑταίρων τινὰς 266 παρακαλῶν ἥκειν καὶ δωρεὰς τὰς μὲν ἤδη παρεῖχε, τὰς δὲ δώσειν ὡμολόγει τὴν χρείαν ἧς ἕνεκα μεταπέμποιτο δηλῶν·
23 M. ὁ δ' οὐκ ἀπὸ φρονήματος εὐγενοῦς καὶ βεβαίου, ἀλλὰ τὸ πλέον ἀστεϊζόμενος ὡς δὴ τῶν ἐλλογίμων προφητῶν γεγονὼς καὶ μηδὲν ἄνευ χρησμῶν εἰωθὼς πράττειν τὸ παράπαν, ὑπανεδύετο λέγων οὐκ ἐπιτρέπειν αὐτῷ βαδίζειν τὸ θεῖον. καὶ 267 οἱ μὲν ἥκοντες ἐπανῄεσαν ἄπρακτοι πρὸς τὸν βασιλέα, ἕτεροι δ' εὐθὺς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρείαν ἐχειροτονοῦντο τῶν δοκιμωτέρων, πλείω μὲν ἐπιφερόμενοι χρήματα, περιττοτέρας δὲ

268 δωρεὰς ὑπισχνούμενοι. δελεασθεὶς δὲ καὶ τοῖς ἤδη προτει-
νομένοις καὶ ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν
παρακαλούντων καταιδεσθεὶς ἐνεδίδου, πάλιν προφασιζόμενος
τὸ θεῖον οὐκ ἐφ' ὑγιεῖ· τῇ γοῦν ὑστεραίᾳ παρεσκευάζετο
τὴν ἔξοδον ὀνείρατα διηγούμενος, ὑφ' ὧν ἔλεγε πληχθεὶς
ἐναργέσι φαντασίαις ἀναγκάζεσθαι μηκέτι μένειν, ἀλλὰ τοῖς
269 πρέσβεσιν ἀκολουθεῖν. (49.) ἤδη δὲ αὐτῷ προερχομένῳ
γίνεται κατὰ τὴν ὁδὸν σημεῖον ἀρίδηλον περὶ τοῦ τὴν χρείαν
ἐφ' ἣν συνέτεινεν εἶναι παλίμφημον· τὸ γὰρ ὑποζύγιον, ᾧ
συνέβαινεν αὐτὸν ἐποχεῖσθαι, προερχόμενον ἐπ' εὐθείας
270 ἐξαπιναίως ἵσταται τὸ πρῶτον· εἶθ', ὥσπερ ἐξ ἐναντίας
βίᾳ τινὸς ἀνωθοῦντος ἢ ἀναχαιτίζοντος, ὑπὸ πόδας ἐχώρει
καὶ πάλιν ἐπὶ δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐπιφερόμενον καὶ ὧδε κἀκεῖσε
πλαζόμενον οὐκ ἠρέμει, καθάπερ ἐν οἴνῳ καὶ μέθῃ καρηβαροῦν,
καὶ πολλάκις τυπτόμενον ἠλόγει τῶν πληγῶν, ὥστε καὶ τὸν
ἐποχούμενον μικροῦ καταβαλεῖν καὶ καθεζόμενον ὅμως ἀντι-
271 λυπῆσαι. τῶν ⟨γὰρ⟩ παρ' ἑκάτερα χωρίων ἦσαν αἱμασιαὶ καὶ
φραγμοὶ πλησίον· ὁπότ' οὖν τούτοις προσηράχθη φερόμενον,
γόνυ καὶ κνήμας καὶ πόδας ὁ δεσπότης θλιβόμενος καὶ πιεζό-
272 μενος ἀπεδρύπτετο. ἦν δ', ὡς ἔοικε, θεία τις ὄψις, ἣν τὸ μὲν
ζῷον ἐπιφοιτῶσαν ἐκ πολλοῦ θεασάμενον ὑπέπτηξεν, ὁ δ'
ἄνθρωπος οὐκ εἶδεν, εἰς ἔλεγχον ἀναισθησίας· ὑπὸ γὰρ ἀλόγου
ζῴου παρευημερεῖτο τὰς ὄψεις ὁ μὴ μόνον τὸν κόσμον ἀλλὰ καὶ
273 τὸν κοσμοποιὸν αὐχῶν ὁρᾶν. μόλις γοῦν τὸν ἀνθεστηκότα ἰδὼν
ἄγγελον, οὐκ ἐπειδὴ τοιαύτης θέας ἦν ἄξιος, ἀλλ' ἵνα τὴν
ἀτιμίαν καὶ οὐδένειαν ἑαυτοῦ καταλάβῃ, πρὸς ἱκεσίας καὶ
λιτὰς ἐτράπετο συγγνῶναι δεόμενος ὑπ' ἀγνοίας ἀλλ' οὐ
274 καθ' ἑκούσιον γνώμην ἁμαρτόντι. τότε μὲν οὖν ὑποστρέφειν
δέον, ἐπυνθάνετο τῆς φανείσης ὄψεως, εἰ ἀνακάμπτοι πάλιν
τὴν ἐπ' οἴκου· ἡ δὲ συνιδοῦσα τὴν εἰρωνείαν καὶ σχετλιά-
σασα — τί γὰρ ἔδει πυνθάνεσθαι περὶ πράγματος οὕτως
ἐμφανοῦς, ὃ τὰς ἀποδείξεις εἶχεν ἐξ ἑαυτοῦ μὴ δεόμενον τῆς

24 M. ἐκ λόγων πίστεως, εἰ μὴ | ἄρα ὀφθαλμῶν ὦτα ἀληθέστερα
καὶ πραγμάτων ῥήματα; — „βάδιζε“ εἶπεν „ἐφ' ἣν σπεύδεις
ὁδόν· ὀνήσεις γὰρ οὐδέν, ἐμοῦ τὰ λεκτέα ὑπηχοῦντος ἄνευ
τῆς σῆς διανοίας καὶ τὰ φωνῆς ὄργανα τρέποντος, ᾗ δίκαιον
καὶ συμφέρον· ἡνιοχήσω γὰρ ἐγὼ τὸν λόγον θεσπίζων
ἕκαστα διὰ τῆς σῆς γλώττης οὐ συνιέντος.“ (50.) ἀκούσας 275
δ' ὁ βασιλεὺς ἐγγὺς ἤδη γεγονότα μετὰ τῶν δορυφόρων ὑπαν-
τησόμενος ἐξῄει, καὶ ἐντυχόντων, οἷα εἰκός, τὸ μὲν πρῶτον
ἦσαν φιλοφροσύναι καὶ δεξιώσεις, εἶτα βραχεῖα κατάμεμψις
περὶ τῆς βραδυτῆτος καὶ τοῦ μὴ ἑτοιμότερον ἥκειν· μετὰ δὲ
ταῦτ' εὐωχίαι ἦσαν καὶ πολυτελεῖς ἑστιάσεις καὶ ὅσα ἄλλα
πρὸς ὑποδοχὴν ξένων ἔθος εὐτρεπίζεσθαι, φιλοτιμίαις βασι-
λικαῖς πάντα πρὸς τὸ μεγαλειότερον ἐπιδιδόντα καὶ σεμνότερον
ὄγκον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἕῳ τὸν μάντιν ὁ Βαλάκης 276
παραλαβὼν ἐπὶ γεώλοφον ἀνήγαγεν, ἔνθα καὶ στήλην συν-
έβαινεν ἱδρῦσθαι δαιμονίου τινός, ἣν οἱ ἐγχώριοι προσεκύνουν·
μέρος δ' ἐνθένδε καθεωρᾶτο τῆς τῶν Ἑβραίων στρατοπεδείας,
ὃ καθάπερ ἀπὸ σκοπιᾶς ἐπεδείκνυτο τῷ μάγῳ. ὁ δὲ θεασά- 277
μενός φησι· „σὺ μέν, ὦ βασιλεῦ, βωμοὺς ἑπτὰ δειμάμενος
μόσχον ἐφ' ἑκάστου καὶ κριὸν ἱέρευσον· ἐγὼ δ' ἐκτραπό-
μενος πεύσομαι τοῦ θεοῦ, τί λεκτέον.“ ἔξω δὲ προελθὼν
ἔνθους αὐτίκα γίνεται, προφητικοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος,
ὃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἔντεχνον μαντικὴν ὑπερόριον τῆς ψυχῆς
ἤλασε· θέμις γὰρ οὐκ ἦν ἱερωτάτῃ κατοκωχῇ συνδιαιτᾶσθαι
μαγικὴν σοφιστείαν. εἶθ' ὑποστρέψας καὶ τάς τε θυσίας
ἰδὼν καὶ τοὺς βωμοὺς φλέγοντας ὥσπερ ἑρμηνεὺς ὑποβάλ-
λοντος ἑτέρου θεσπίζει τάδε· „ἐκ Μεσοποταμίας μετεπέμ- 278
ψατό με Βαλάκης μακρὰν τὴν ἀπ' ἀνατολῶν στειλάμενον
ἀποδημίαν, ἵνα τίσηται τοὺς Ἑβραίους ἀραῖς. ἐγὼ δὲ τίνα
τρόπον ἀράσομαι τοῖς μὴ καταράτοις ὑπὸ θεοῦ; θεάσομαι
μὲν αὐτοὺς ὀφθαλμοῖς ἀφ' ὑψηλοτάτων ὀρῶν καὶ τῇ διανοίᾳ
καταλήψομαι, βλάψαι δ' οὐκ ἂν δυναίμην λαόν, ὃς μόνος

κατοικήσει, μὴ συναριθμούμενος ἑτέροις ἔθνεσιν, οὐ κατὰ
τόπων ἀποκλήρωσιν καὶ χώρας ἀποτομήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν
ἐξαιρέτων ἐθῶν ἰδιότητα, μὴ συναναμιγνύμενος ἄλλοις εἰς
279 τὴν τῶν πατρίων ἐκδιαίτησιν. τίς ἐπ' ἀκριβείας εὗρε τὴν
πρώτην καταβολὴν τῆς τούτων γενέσεως; τὰ μὲν σώματ'
αὐτοῖς ἐξ ἀνθρωπίνων διεπλάσθη σπερμάτων, ἐκ δὲ θείων
ἔφυσαν αἱ ψυχαί· διὸ καὶ γεγόνασιν ἀγχίσποροι θεοῦ. ἀπο-
θάνοι μου ἡ ψυχὴ τὸν | σωματικὸν βίον, ἵν' ἐν ψυχαῖς p. 125 M
δικαίων καταριθμηθῇ, οἵας εἶναι συμβέβηκε τὰς τούτων."
280 (51.) Ταῦτ' ἀκούων ὁ Βαλάκης ὤδινεν ἐν ἑαυτῷ.
παυσαμένου δέ, τὸ πάθος οὐ χωρήσας „ἐπὶ κατάραις" εἶπεν
„ἐχθρῶν μετακληθεὶς εὐχὰς τιθέμενος ἐκείνοις οὐκ ἐρυθριᾷς;
ἐλελήθειν ἄρ' ἐμαυτὸν ἀπατῶν ὡς ἐπὶ φίλῳ σοι τὴν ὑπὲρ
τῶν πολεμίων ἀφανῶς τεταγμένῳ τάξιν, ἣ νῦν γέγονε δήλη.
μήποτε καὶ τὰς ὑπερθέσεις τῆς ἐνθάδε ἀφίξεως ἐποιοῦ
διὰ τὴν ὑποικουροῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ πρὸς μὲν ἐκείνους οἰκειό-
τητα πρὸς δ' ἐμὲ καὶ τοὺς ἐμοὺς ἀλλοτρίωσιν· πίστις γάρ,
281 ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, τῶν ἀδήλων τὰ ἐμφανῆ." ὁ δὲ τῆς
κατοκωχῆς ἀνεθεὶς „ἀδικωτάτην" εἶπεν „αἰτίαν ὑπομένω
συκοφαντούμενος· λέγω γὰρ ἴδιον οὐδέν, ἀλλ' ἅττ' ἂν ὑπη-
χήσῃ τὸ θεῖον, ὅπερ οὐχὶ νῦν πρῶτον ἐγὼ μὲν εἶπον, σὺ δ'
ἤκουσας, ἀλλὰ καὶ πρόσθεν, ἡνίκα τοὺς πρέσβεις ἔπεμψας,
282 οἷς ἀπεκρινάμην ταὐτά." νομίσας δ' ὁ βασιλεὺς ἢ τὸν
μάντιν ἀπατᾶν ἢ τὸ θεῖον τρέπεσθαι καὶ ταῖς τῶν τόπων
μεταβολαῖς τὸ τῆς γνώμης ἐχυρὸν ἀλλάττειν, εἰς ἕτερον
ἀπαγαγὼν χωρίον ἐκ λόφου πάνυ περιμήκους ἐπεδείκνυτο
μέρος τι τῆς ἀντιπάλου στρατιᾶς· εἶτα πάλιν ἑπτὰ βωμοὺς
ἱδρυσάμενος καὶ τὰ ἴσα τοῖς πρόσθεν ἱερεῖα καταθύσας ἐξέ-
283 πεμπε τὸν μάντιν ἐπ' οἰωνοὺς καὶ φήμας αἰσίους. ὁ δὲ
μονωθεὶς ἐξαίφνης θεοφορεῖται καὶ μηδὲν συνιείς, ὥσπερ
μετανισταμένου τοῦ λογισμοῦ, τὰ ὑποβαλλόμενα ἐξελάλει
προφητεύων τάδε· „ἀναστὰς ἄκουε, βασιλεῦ, τὰ ὦτα ἐπου-

ρίσας. οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς διαψευσθῆναι δύναται
οὐδ' ὡς υἱὸς ἀνθρώπου μετανοεῖ καὶ ἅπαξ εἰπὼν οὐκ ἐμμένει.
φθέγξεται τὸ παράπαν οὐδέν, ὃ μὴ τελειωθήσεται βεβαίως,
ἐπεὶ ὁ λόγος ἔργον ἐστὶν αὐτῷ. παρελήφθην δ' ἐπ' εὐλο-
γίαις, οὐ κατάραις, ἐγώ. οὐκ ἔσται πόνος ἢ μόχθος ἐν 284
Ἑβραίοις. ὁ θεὸς αὐτῶν προασπίζει περιφανῶς, ὃς καὶ τὴν
τῶν Αἰγυπτιακῶν ῥύμην κακῶν ἀπεσκέδασεν ὡς ἕνα ἄνδρα
τὰς τοσαύτας μυριάδας ἀναγαγών. τοιγαροῦν οἰωνῶν ἀλογοῦσι
καὶ πάντων τῶν κατὰ μαντικὴν ἑνὶ τῷ τοῦ κόσμου ἡγεμόνι
πιστεύοντες. ὁρῶ λαὸν ὡς σκύμνον ἀνιστάμενον καὶ ὡς
λέοντα γαυρούμενον. εὐωχηθήσεται θήρας καὶ ποτῷ χρήσεται
τραυματιῶν αἵματι καὶ κορεσθεὶς οὐ τρέψεται πρὸς ὕπνον,
26 M. ἀλλ' | ἐγρηγορὼς τὸν ἐπινίκιον ᾄσεται ὕμνον."

(52.) Χαλεπῶς δ' ἐνεγκὼν ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπίδας 285
αὐτῷ τὰ τῆς μαντικῆς ἀπαντᾶσθαι „ἄνθρωπε" εἶπε, „μήτε
ἀρὰς τίθεσο μήτ' εὐχὰς ποιοῦ· βελτίων γὰρ τῶν μὴ καθ'
ἡδονὴν λόγων ἡ ἀκίνδυνος ἡσυχία." καὶ ταῦτ' εἰπὼν ὥσπερ
ἐκλαθόμενος ὧν εἶπε διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀβέβαιον εἰς ἄλλον
τόπον ἀπῆγε τὸν μάντιν, ἀφ' οὗ δείξας μέρος τι τῆς Ἑβραϊκῆς
στρατιᾶς καταρᾶσθαι παρεκάλει. ὁ δ' ἅτε χείρων ἐκείνου, 286
καίτοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας κατηγορίας ἀπολογίᾳ μιᾷ χρώ-
μενος ἀληθεῖ, ὡς οὐδὲν ἴδιον λέγοι, κατεχόμενος δὲ καὶ
ἐνθουσιῶν διερμηνεύοι τὰ ἑτέρου, δέον μηκέτ' ἐπακολουθεῖν
ἀλλ' οἴκαδε ἀπαίρειν, ἑτοιμότερον τοῦ παραπέμποντος προ-
εξέτρεχεν, ἅμα μὲν οἰήσει, κακῷ μεγάλῳ, πεπιεσμένος, ἅμα
δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ καταρᾶσθαι γλιχόμενος, εἰ καὶ τῇ φωνῇ
διεκωλύετο. παραγενόμενος δ' εἰς ὄρος μεῖζον τῶν προ- 287
τέρων ἄχρι πολλοῦ κατατεῖνον κελεύει μὲν τὴν αὐτὴν ἐπιτελεῖν
θυσίαν βωμοὺς πάλιν ἑπτὰ κατασκευάσαντας καὶ ἱερεῖα τεσσα-
ρεσκαίδεκα προσαγαγόντας ἑκάστῳ βωμῷ δύο, μόσχον τε
καὶ κριόν. αὐτὸς δὲ οὐκέτι κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπὶ κληδόνας
καὶ οἰωνοὺς ἵετο πολλὰ τὴν αὑτοῦ τέχνην κακίσας ὡς χρόνῳ

καθάπερ γραφὴν ἐξίτηλον γενομένην καὶ τοὺς εὐθυβόλους
στοχασμοὺς ἐξαμαυρωθεῖσαν· ἄλλως δὲ καὶ μόλις ἐνενόησεν,
ὅτι οὐ συνᾴδει τῷ τοῦ θεοῦ βουλήματι ἡ τοῦ μισθωσαμένου
288 προαίρεσις αὐτὸν βασιλέως. τραπόμενος οὖν κατὰ τὴν ἐρήμην
ὁρᾷ κατὰ φυλὰς ἐστρατοπεδευκότας Ἑβραίους καὶ τό τε
πλῆθος καὶ τὴν τάξιν ὡς πόλεως ἀλλ' οὐ στρατοπέδου κατα-
289 πλαγεὶς ἔνθους γενόμενος ἀναφθέγγεται τάδε· „φησὶν ὁ
ἄνθρωπος ὁ ἀληθινῶς ὁρῶν, ὅστις καθ' ὕπνον ἐναργῆ
φαντασίαν εἶδε θεοῦ τοῖς τῆς ψυχῆς ἀκοιμήτοις ὄμμασιν.
ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι, στρατιὰ Ἑβραίων, αἱ σκηναί σου
ὡς νάπαι σκιάζουσαι, ὡς παράδεισος ἐπὶ ποταμοῦ, ὡς
290 κέδρος παρ' ὕδατα. ἐξελεύσεταί ποτε ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν καὶ
ἐπικρατήσει πολλῶν ἐθνῶν καὶ ἐπιβαίνουσα ἡ τοῦδε βασιλεία
καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρὸς ὕψος ἀρθήσεται. ὁ λαὸς οὗτος
ἡγεμόνι τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πάσης ὁδοῦ κέχρηται θεῷ καθ'
291 ἓν κέρας ἄγοντι τὴν πληθύν. τοιγαροῦν ἔδεται | ἔθνη πολλὰ p. 127
ἐχθρῶν καὶ ὅσον ἐν αὐτοῖς πῖον ἄχρι μυελοῦ λήψεται καὶ
ταῖς ἐκηβολίαις ἀπολεῖ τοὺς δυσμενεῖς. ἀναπαύσεται
κατακλινεὶς ὡς λέων ἢ σκύμνος λέοντος, μάλα καταφρονη-
τικῶς δεδιὼς οὐδένα, φόβον τοῖς ἄλλοις ἐνειργασμένος· ἄθλιος
ὃς ἂν αὐτὸν παρακινήσας ἐγείρῃ. οἱ μὲν εὐλογοῦντές σε
εὐφημίας ἄξιοι, κατάρας δ' οἱ καταρώμενοι.“
292 (53.) Σφόδρα δ' ἐπὶ τούτοις ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς
„ἐπ' ἀραῖς“ εἶπεν „ἐχθρῶν μετακληθεὶς εὐχὰς ἤδη τρεῖς τὰς
ὑπὲρ ἐκείνων πεποίησαι· φεῦγε δὴ θᾶττον — ὀξὺ πάθος ἐστὶ
293 θυμός —, μή τι καὶ νεώτερον ἐργάσασθαι βιασθῶ. πόσον
πλῆθος χρημάτων, ἀνοητότατε, καὶ δωρεῶν, πόσην δ' εὐφημίαν
καὶ δόξαν ἀφήρησαι σεαυτὸν φρενοβλαβὴς ὤν· ἐπανελεύσῃ
φέρων ἀπὸ τῆς ξένης εἰς τὴν οἰκείαν ἀγαθὸν μὲν οὐδέν,
ὀνείδη δὲ καὶ πολλὴν ὡς ἔοικεν αἰσχύνην, οὕτως σοι τῶν
κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἐφ' οἷς πρότερον ἐσεμνύνου, γελασθέν-
294 των.“ ὁ δὲ „τὰ μὲν πρότερα“ εἶπε „πάντ' ἐστὶ λόγια καὶ

χρησμοί, τὰ δὲ μέλλοντα λέγεσθαι γνώμης τῆς ἐμῆς εἰκασίαι.“
καὶ τῆς δεξιᾶς λαβόμενος μόνος μόνῳ συνεβούλευε, δι' ὧν,
ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, φυλάξεται τὸν ἀντίπαλον στρατόν, ἀσέβημα
κατηγορῶν αὐτοῦ μέγιστον· τί γάρ, εἴποι τις ἄν, ἰδιάζεις
καὶ συμβουλεύεις τὰ ἐναντία τοῖς χρησμοῖς ὑποτιθέμενος, εἰ
μὴ ἄρα τῶν λογίων αἱ σαὶ βουλαὶ δυνατώτεραι; (54.) φέρε 295
δ' οὖν καὶ τὰς καλὰς αὐτοῦ παραινέσεις ἐξετάσωμεν, ὡς
τετεχνιτευμέναι πρὸς ὁμολογουμένην ἧτταν τῶν ἀεὶ νικᾶν
δυναμένων. εἰδὼς γὰρ Ἑβραίοις μίαν ὁδὸν ἁλώσεως παρα-
νομίαν, διὰ λαγνείας καὶ ἀκολασίας, μεγάλου κακοῦ, πρὸς
μεῖζον κακόν, ἀσέβειαν, ἄγειν αὐτοὺς ἐσπούδασεν ἡδονὴν
δέλεαρ προθείς. „εἰσὶ“ γὰρ εἶπεν „αἱ ἐγχώριοι γυναῖκες, ὦ 296
βασιλεῦ, διαφέρουσαι τὴν ὄψιν ἑτέρων· ἀνὴρ δ' οὐδενὶ μᾶλλον
εὐάλωτος ἢ γυναικὸς εὐμορφίᾳ. ταῖς οὖν περικαλλεστάταις
ἐὰν ἐπιτρέψῃς μισθαρνεῖν καὶ δημοσιεύειν, ἀγκιστρεύσονται
τὴν νεότητα τῶν ἀντιπάλων. ὑφηγητέον δὲ αὐταῖς, μὴ 297
εὐθὺς ἐμπαρέχεσθαι τοῖς ἐθέλουσι τὴν ὥραν· ὁ γὰρ ἀκκισμὸς
ὑποκνίζων τὰς ὁρμὰς ἐπεγείρει μᾶλλον καὶ τοὺς ἔρωτας
ἀναφλέγει· τραχηλιζόμενοι δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις πάνθ' ὑπο-
μενοῦσι δρᾶν τε καὶ πάσχειν. πρὸς δὲ τὸν οὕτω διακείμενον 298
128 M. ἐραστὴν λεγέτω | φρυαττομένη τις τῶν ἐπὶ τὴν θήραν
ἀλειφομένων· „„οὐ θέμις ὁμιλίας σοι τῆς ἐμῆς ἀπολαῦσαι,
πρὶν ἂν ἐκδιαιτηθῇς μὲν τὰ πάτρια, μεταβαλὼν δὲ τιμήσῃς
ἅπερ ἐγώ. πίστις δέ μοι τῆς βεβαίου μεταβολῆς γένοιτ' ἂν
ἀρίδηλος, ἢν ἐθελήσῃς μετασχεῖν τῶν αὐτῶν σπονδῶν τε
καὶ θυσιῶν, ἃς ἀγάλμασι καὶ ξοάνοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀφι-
δρύμασιν ἐπιτελοῦμεν.““ ὁ δ' ἅτε σαγηνευθεὶς πάγαις 299
πολυειδέσι, κάλλει καὶ στωμυλίας χειραγωγίαις, οὐδὲν ἀντει-
πών, ἐξηγκωνισμένος τὸν λογισμόν, ἄθλιος ὑπηρετήσει τοῖς
προσταττομένοις, ἀναγραφεὶς τοῦ πάθους δοῦλος.“

(55.) Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα συνεβούλευεν. ὁ δ' οὐκ 300
ἀπὸ σκοποῦ νομίσας εἶναι τὰ λεχθέντα, τὸν κατὰ μοιχῶν

νόμον παρακαλυψάμενος καὶ τοὺς ἐπὶ φθορᾷ καὶ πορνείᾳ κειμένους ἀνελών, ὡς εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγράφησαν, ἀνέδην ἐπιτρέπει ταῖς γυναιξὶ τὰς ὁμιλίας πρὸς οὓς ἂν
301 ἐθέλωσι ποιεῖσθαι. δοθείσης δὲ ἀδείας, τὴν πληθὺν τῶν μειρακίων ἐπήγγοντο πολὺ πρότερον τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀπατῶσαι καὶ τρέπουσαι ταῖς γοητείαις πρὸς ἀσέβειαν, ἕως υἱὸς τοῦ ἀρχιερέως Φινεὲς ἐπὶ τοῖς γινομένοις σφόδρα χαλεπήνας — δεινότατον γὰρ αὐτῷ κατεφαίνετο, εἰ ὑφ' ἕνα καιρὸν ἄμφω τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπιδεδώκασι, τὰ μὲν ἡδοναῖς, τὰς δὲ τῷ παρανομεῖν καὶ ἀνοσιουργεῖν — ἐνεανιεύσατο νεανείαν ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ προσήκουσαν.
302 ἰδὼν γάρ τινα τῶν ἀπὸ τοῦ γένους θύοντα καὶ εἰσιόντα πρὸς πόρνην, μήτε κεκυφότα εἰς τοὔδαφος μήτε λανθάνειν τοὺς πολλοὺς πειρώμενον μήθ' οἷα φιλεῖ κλέπτοντα τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ μετ' ἀναισχύντου θράσους τὴν ἀκοσμίαν ἐπιδεικνύμενον καὶ φρυαττόμενον ὡς ἐπὶ σεμνῷ πράγματι τῷ καταγελάστῳ, πάνυ πικρανθεὶς καὶ πληρωθεὶς ὀργῆς δικαίας ἐπεισδραμὼν ἔτι κατ' εὐνὴν κειμένους ἀμφοτέρους τόν τ' ἐραστὴν καὶ τὴν ἑταίραν ἀναιρεῖ προσανατεμὼν καὶ τὰ γεν-
303 νητικά, διότι σποραῖς ὑπηρέτησαν ἐκθέσμοις. τοῦτο θεασάμενοί τινες τὸ παράδειγμα τῶν τὴν ἐγκράτειαν καὶ θεοσέβειαν ἐζηλωκότων προστάξαντος Μωυσέως ἐμιμήσαντο καὶ πάντας τοὺς τελεσθέντας τοῖς χειροποιήτοις συγγενεῖς καὶ φίλους ἡβηδὸν ἀνελόντες τὸ μὲν μίασμα τοῦ ἔθνους ἐκκαθαίρουσι διὰ τῆς τῶν προηδικηκότων ἀπαραιτήτου τιμωρίας, τοὺς δ' ἄλλους παρασχόντας ἀπολογίαν ἐναργεστάτην ὑπὲρ τῆς αὐτῶν εὐσεβείας περιεποιήσαντο, μηδένα τῶν ἀφ' αἵματος κατακρίτων οἰκτισάμενοι μηδ' ἐλέῳ τἀδικήματα αὐτῶν παρελθόντες, ἀλλὰ καθαροὺς νομίσαντες τοὺς αὐτόχειρας· ὅθεν οὐδενὶ παρεχώρησαν τὴν ἐπέξοδον φέρουσαν
304 τοῖς δρῶσιν ἀψευδέστατον ἔπαινον. τετρακισχιλίους δέ φασι πρὸς τοῖς δισμυρίοις | ἀναιρεθῆναι μιᾷ ἡμέρᾳ, συναναιρεθέντος p. 129 M

εὐθὺς τοῦ κοινοῦ μιάσματος, ὃ πᾶσαν τὴν στρατιὰν ἐκηλίδου. τῶν δὲ καθαρσίων ἐπιτελεσθέντων, ὡς ἀριστεῖ γέρας ἐπάξιον τῷ υἱῷ τοῦ ἀρχιερέως, ὃς πρῶτος ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὥρμησεν, ἐζήτει παρασχεῖν Μωυσῆς· φθάνει δὲ χρησμοῖς δωρησάμενος ὁ θεὸς Φινεεῖ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, εἰρήνην, ὃ μηδεὶς ἱκανὸς ἀνθρώπων παρασχεῖν, πρὸς δὲ τῇ εἰρήνῃ καὶ παγκρατησίαν ἱερωσύνης, αὐτῷ καὶ γένει κλῆρον ἀναφαίρετον.

(56.) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐμφυλίων οὐδὲν ἔτ' ἦν ὑπόλοιπον 305 κακῶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς αὐτομολίαν ἢ προδοσίαν ὑπωπτεύοντο πάντες ἀπωλώλεσαν, ἔδοξεν εἶναι καιρὸς ἐπιτηδειότατος τῆς ἐπὶ τὸν Βαλάκην στρατείας, ἄνδρα μυρία καὶ βεβουλευμένον ἐργάσασθαι κακὰ καὶ δεδρακότα, βεβουλευμένον μὲν διὰ τοῦ μάντεως, ὃν ἤλπισεν ἀραῖς τισι δυνήσεσθαι καθελεῖν τὴν δύναμιν τῶν Ἑβραίων, δεδρακότα δὲ διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀσελγείας καὶ ἀκολασίας, αἳ τὰ μὲν σώματα λαγνείαις τὰς δὲ ψυχὰς ἀσεβείᾳ τῶν χρωμένων διέφθειραν. παντὶ μὲν οὖν τῷ στρατῷ πολεμεῖν οὐκ ἐδοκίμαζεν, εἰδὼς 306 τὰ ὑπέρογκα πλήθη πταίοντα περὶ αὑτοῖς καὶ ἅμα λυσιτελὲς ἡγούμενος ἐφεδρείας εἶναι συμμάχων τοῖς προκαμοῦσι βοηθούς, ἀριστίνδην δὲ τοὺς ἡβῶντας ἐπιλέξας, χιλίους ἐκ φυλῆς ἑκάστης, δώδεκα χιλιάδας — τοσαῦται γὰρ ἦσαν αἱ φυλαί — καὶ στρατηγὸν ἑλόμενος τοῦ πολέμου Φινεὲς πεῖραν ἤδη δεδωκότα στρατηγικῆς εὐτολμίας ἐπὶ καλοῖς ἱερείοις ἐξέπεμπε τοὺς ὁπλίτας καὶ θαρσύνων τοιάδε διεξῄει· „οὐχ ὑπὲρ κράτους 307 ἀρχῆς ὁ παρὼν ἀγών ἐστιν οὐδ' ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τὰ ἑτέρων, περὶ ὧν ἢ μόνων ἢ μάλιστα οἱ πόλεμοι, ἀλλ' ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος, ὧν τοὺς ἡμετέρους συγγενεῖς καὶ φίλους ἠλλοτρίωσαν οἱ ἐχθροὶ παραίτιοι γενόμενοι τοῖς ὑπαχθεῖσι χαλεπῆς ἀπωλείας. ἔστιν οὖν ἄτοπον οἰκείων 308 μὲν αὐτόχειρας γεγενῆσθαι παρανομησάντων, ἐχθρῶν δὲ χαλεπώτερα ἠδικηκότων ἀποσχέσθαι, καὶ τοὺς μὲν μαθόντας ἀδικεῖν ἀνῃρηκέναι, τοὺς δὲ βιασαμένους καὶ διδάξαντας ἀτι-

μωρήτους καταλιπεῖν, οὓς ἁπάντων αἰτίους εἶναι συμβέβηκεν,
309 ὧν ἢ δεδράκασιν ἢ πεπόνθασιν ἐκεῖνοι.“ (57.) νευρωθέντες
οὖν ταῖς παραινέσεσιν ἐκεῖνοι καὶ ὅσον ἐν ταῖς ψυχαῖς
προϋπῆρχε γενναιότητος ζωπυρήσαντες ὡς ἐφ᾽ ὁμολογουμένῃ
νίκῃ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἵεντο φρονήμασιν ἀηττήτοις· καὶ
συμπλακέντες τοσαύτῃ περιουσίᾳ ῥώμης καὶ τόλμης ἐχρή-
σαντο, ὡς ἱερεῦσαι μὲν τοὺς ἀντιπάλους, αὐτοὶ δὲ πάντες
σῷοι ἐπανελθεῖν, οὐδενὸς ἀποθανόντος ἀλλ᾽ οὐδὲ τρωθέντος.
310 | ὑπέλαβεν ἄν τις τῶν ἀγνοούντων τὸ συμβεβηκὸς ἰδὼν p. 130 M.
αὐτοὺς ἐπανιόντας οὐκ ἀπὸ πολέμου καὶ παρατάξεως ἀφι-
κνεῖσθαι μᾶλλον ἢ τῶν ἐν ταῖς ὁπλοσκοπίαις ἐπιδείξεων,
ἃς ἔθος ἐν εἰρήνῃ ποιεῖσθαι, γυμνάσματα δ᾽ εἰσὶ καὶ
311 μελέται συγκροτουμένων τὰ κατ᾽ ἐχθρῶν ἐν φίλοις. τὰς
μὲν οὖν πόλεις ἢ κατασκάπτοντες ἢ ἐμπιπράντες ἠφάνισαν,
ὡς μηδ᾽ εἰ τὴν ἀρχὴν ᾠκίσθησαν εἰπεῖν ἔχειν· αἰχμαλώτων
δὲ σωμάτων ἀπερίληπτον ἀριθμὸν ἀπαγαγόντες ἄνδρας μὲν
καὶ γυναῖκας κτείνειν ἐδικαίωσαν, τοὺς μὲν ὅτι βουλευ-
μάτων καὶ χειρῶν ἦρξαν ἀδίκων, τὰς δ᾽ ἐπεὶ κατεγοήτευσαν
τὴν Ἑβραίων νεότητα, παραιτίας γενομένας αὐτοῖς ἀκο-
λασίας καὶ ἀσεβείας καὶ τὰ τελευταῖα θανάτου· νέοις
δὲ κομιδῇ παισὶ καὶ παρθένοις συνέγνωσαν, ἀμνηστίαν
312 τῆς ἡλικίας ἐφελκομένης. λείας δὲ πολλῆς ἄγαν εὐπο-
ρήσαντες ἔκ τε τῶν βασιλείων κἀκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν,
ἔτι δὲ τῶν κατ᾽ ἀγροὺς ἐπαύλεων — ἦν γὰρ ἐν τοῖς
χωρίοις οὐκ ἐλάττων τῆς ἐν τοῖς ἄστεσιν —, ἧκον εἰς τὸ
στρατόπεδον ἐπηχθισμένοι τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν πάντα
313 πλοῦτον. ἐπαινέσας δὲ Μωυσῆς τόν τε στρατηγὸν Φινεὲς
καὶ τοὺς παραταξαμένους ἐπί τε τοῖς κατορθώμασι καὶ
ὅτι ταῖς ὠφελείαις οὐκ ἐπέδραμον τὴν λείαν μόνοι σφετερί-
σασθαι διανοηθέντες, ἀλλ᾽ εἰς μέσον προὔθεσαν, ἵνα καὶ οἱ
καταμείναντες ἐν ταῖς σκηναῖς μετάσχωσι, προστάττει τοὺς
μὲν ἔξω τοῦ στρατοπέδου καταμένειν τινὰς ἡμέρας, τῷ

δὲ μεγάλῳ ἱερεῖ καθᾶραι τοῦ φόνου τοὺς ἀπὸ τῆς παρα-
τάξεως ἥκοντας τῶν συμμάχων. καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ 314
κατ᾽ ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ᾽ ὅ γε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ
δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθείς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ
διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν· οὗ χάριν καθαρσίων
ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους
γεγενῆσθαι. (58.) μετ᾽ οὐ πολὺν μέντοι χρόνον καὶ τὴν 315
λείαν διένειμε, τοῖς μὲν στρατευσαμένοις — ὀλίγος δ᾽ ἀριθμὸς
ἦσαν παρὰ τοὺς ἡσυχάσαντας — διδοὺς ἥμισυ μέρος,
θάτερον δὲ τοῖς καταμείνασιν ἐν τῷ στρατοπέδῳ· δίκαιον
γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι καὶ τούτοις μεταδοῦναι τῆς ὠφελείας,
εἰ καὶ μὴ τοῖς σώμασι, ταῖς γοῦν ψυχαῖς διαγωνισαμένοις·
οἱ γὰρ ἔφεδροι τῶν ἀγωνιστῶν οὐκ ἐλαττούμενοι ταῖς προ-
θυμίαις χρόνῳ καὶ τῷ φθασθῆναι μόνον ὑστερίζουσι.
λαβόντων δὲ τῶν μὲν ὀλίγων πλείω διὰ τὸ προκινδυνεῦσαι, 316
131 M. τῶν δὲ πλειόνων ἐλάττω διὰ | τὴν ἔνδον μονήν, ἔδοξεν
ἀναγκαῖον εἶναι πάσης τῆς λείας τὰς ἀπαρχὰς καθιερῶσαι·
τὸ μὲν οὖν πεντηκοστὸν οἱ ἐφεδρεύσαντες, πεντακοσιοστὴν
δὲ μοῖραν οἱ προπολεμήσαντες εἰσήνεγκαν· τῶν δ᾽ ἀπαρχῶν
τὰς μὲν παρὰ τῶν στρατευσαμένων τῷ μεγάλῳ ἱερεῖ προσ-
τάττει δοθῆναι, τὰς δὲ παρὰ τῶν καταμεινάντων ἐν τῷ
στρατοπέδῳ τοῖς νεωκόροις, οἷς ὄνομα Λευῖται. χιλίαρχοι 317
δὲ καὶ ἑκατόνταρχοι καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος λοχαγῶν καὶ ταξι-
αρχῶν ὑπέρ τε τῆς αὑτῶν σωτηρίας καὶ τῶν συστρατευ-
σαμένων καὶ τῆς παντὸς λόγου κρείττονος νίκης ἐθελονταὶ
κομίζουσιν ἐξαιρέτους ἀπαρχάς, κόσμον τε χρυσοῦν ὅσον
ἕκαστος ἐκ τῆς λείας ἀνεῦρε καὶ σκεύη πολυτελέστατα, ὧν
πάλιν ὕλη χρυσὸς ἦν· ἃ Μωυσῆς λαβὼν καὶ τὴν εὐσέβειαν
τῶν φερόντων ἀγάμενος ἀνατίθησιν ἐν τῇ καθιερωμένῃ
σκηνῇ τῆς εὐχαριστίας τῶν ἀνδρῶν ὑπόμνημα. παγκάλη δὲ 318
ἡ διανομὴ τῶν ἀπαρχῶν· τὰς μὲν τῶν μὴ πεπολεμηκότων,
ἡμίσειαν ἀρετῆς τὴν χωρὶς ἔργου προθυμίαν αὐτὸ μόνον

ἐπιδειξαμένων, τοῖς νεωκόροις ἀπένειμε, τὰς δὲ τῶν ἀγωνι-
σαμένων, οἳ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἐκινδύνευσαν ὁλόκληρον
ἀνδραγαθίαν παρασχόμενοι, τῷ προεστηκότι τῶν νεωκόρων
ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ, τὰς δὲ τῶν ταξιαρχῶν ἅτε ἡγεμονικὰς τῷ
συμπάντων ἡγεμόνι θεῷ.
319 (59.) Πάντες οὗτοι διεπολεμήθησαν οἱ πόλεμοι, μήπω
διαβεβηκότων Ἰορδάνην τὸν ἐγχώριον ποταμόν, πρὸς τοὺς
τῆς ἀντιπέρας γῆς οἰκήτορας εὐδαίμονος καὶ βαθείας, ἐν ᾗ
πολλὴ πεδιὰς σιτοφόρος καὶ χιλὸν κτήνεσιν ἐνεγκεῖν ἀγαθή.
320 ταύτην ὡς ἐθεάσαντο τὴν χώραν αἱ κτηνοτρόφοι δύο
φυλαί, μοῖρα τοῦ σύμπαντος ἕκτη στρατοῦ, Μωυσῆν ἱκέτευον
ἐπιτρέψαι τὰς κληρουχίας ἐνταυθοῖ λαβεῖν αὐτὰς ἤδη ποτὲ
ἱδρυθείσας· ἐπιτηδειότατον γὰρ ἔφασκον εἶναι τὸν τόπον
ἐννέμεσθαί τε καὶ ἐμβόσκεσθαι θρέμμασιν εὔυδρον ὄντα καὶ
εὔχορτον καὶ προβατευσίμην ἄφθονον πόαν ἀπαυτοματί-
321 ζοντα. ὁ δὲ νομίσας αὐτοὺς ἢ προεδρίᾳ τὴν διανομὴν τά τε
γέρα πρὸ καιροῦ λαμβάνειν ἀξιοῦν ἢ πρὸς τοὺς μέλλοντας
πολέμους ἀποκνεῖν, ἐφεδρευόντων ἔτι πλειόνων βασιλέων, οἳ
τὴν εἴσω τοῦ ποταμοῦ χώραν διεκεκλήρωντο, πάνυ δυσχε-
322 ράνας πρὸς ὀργὴν ἀποκρίνεται καί φησιν· „ὑμεῖς μὲν οὖν
ἐνταυθοῖ καθεδεῖσθε σχολὴν ἐν οὐ δέοντι καὶ ἀργίαν
ἕξοντες, τοὺς δ' ὑμετέρους συγγενεῖς καὶ φίλους οἱ λειπόμενοι
τραχηλιοῦσι πόλεμοι, καὶ τὰ μὲν ἆθλα μόνοις ὑμῖν ὡς ἐπὶ
κατωρθωμένοις πᾶσι δοθήσεται, μάχαι δὲ καὶ πόνοι καὶ
| ταλαιπωρίαι καὶ οἱ ἀνωτάτω κίνδυνοι ἑτέρους ἀναμενοῦσιν; p. 132 M.
323 ἀλλ' οὐ δίκαιον ὑμᾶς μὲν εἰρήνην καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης
ἀγαθὰ καρποῦσθαι, τοὺς δ' ἄλλους πολέμοις καὶ κακοῖς
ἀμυθήτοις ἐναθλεῖν, οὐδὲ προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι·
τοὐναντίον γὰρ ἕνεκα τῶν ὅλων τὰ μέρη κληρονομίας
324 ἀξιοῦται. πάντες ἐστὲ ἰσότιμοι, γένος ἕν, οἱ αὐτοὶ πατέρες,
οἰκία μία, ἔθη τὰ αὐτά, κοινωνία νόμων, ἄλλα μυρία, ὧν
ἕκαστον τὴν οἰκειότητα συνδεῖ καὶ πρὸς εὔνοιαν ἁρμόζεται.

διὰ τί δὴ τῶν ἴσων ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἀναγκαιοτάτοις
ἀξιωθέντες ἐν ταῖς διανομαῖς πλεονεκτήσετε, ὡς ἢ ἄρχοντες
ὑπηκόων ἢ δεσπόται δούλων καταφρονήσαντες; ἔδει μὲν ὑμᾶς 325
ταῖς ἑτέρων πληγαῖς πεπαιδεῦσθαι· φρονίμων γὰρ ἀνδρῶν μὴ
ἀναμένειν, ἄχρις ἂν ἐπ' αὐτοὺς ἔλθῃ τὰ δεινά· νυνὶ δὲ
παραδείγματ' ἔχοντες οἰκεῖα τοὺς πατέρας, οἳ κατεσκέψαντο
τήνδε τὴν χώραν, καὶ τὰς ἐκείνων συμφορὰς καὶ τῶν
συναπονοηθέντων — ἅπαντες γὰρ ἔξω δυοῖν ἀπώλοντο —,
δέον μηδενὶ τῶν ὁμοίων συνεπιγράφεσθαι, δειλίαν, ὦ κενοὶ
φρενῶν, ζηλοῦτε ὡς οὐκ εὐαλωτότεροι γενησόμενοι καὶ τὰς
προθυμίας ὑποσκελίζετε τῶν ἀνδραγαθίζεσθαι προαιρουμένων
ἐκλύοντες καὶ παριέντες αὐτῶν τὰ φρονήματα. τοιγάρτοι 326
σπεύδοντες ἁμαρτάνειν σπεύσετε καὶ πρὸς τιμωρίας· ἡ γὰρ
δίκη μόλις μὲν εἴωθε κινεῖσθαι, κινηθεῖσα δ' ἅπαξ φθάνει
προκαταλαμβάνουσα τοὺς ἀποδιδράσκοντας. ὅταν οὖν ἅπαντες 327
μὲν οἱ ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἔφεδρος δὲ μηδεὶς ἔτι προσ-
δοκᾶται πόλεμος, ἐν δὲ ταῖς εὐθύναις ἀνεπίληπτοι δοκι-
μασθῶσιν οἱ σύμμαχοι, μὴ λιποτάξιον, μὴ λιποστράτιον,
μηδὲν ἄλλο τῶν ἐφ' ἥττῃ διαπεπραγμένοι, παραμεμενηκότες
δ' ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους φαίνωνται καὶ τοῖς σώμασι καὶ
ταῖς προθυμίαις, ἐρημωθῇ δὲ πᾶσα ἡ χώρα τῶν προ-
ενῳκηκότων, τηνικαῦτα δοθήσεται τὰ γέρα καὶ τὰ ἀριστεῖα
ταῖς φυλαῖς ἐξ ἴσου.“ (60.) τὴν δὲ νουθεσίαν πρᾴως 328
ἐνεγκόντες ὡς υἱοὶ γνήσιοι σφόδρα εὔνου πατρὸς — ᾔδεσαν
γὰρ αὐτὸν οὐ καταλαζονευόμενον ἀρχῆς ἐξουσίᾳ, προκη-
δόμενον δὲ πάντων καὶ δικαιοσύνην καὶ ἰσότητα τιμῶντα
καὶ τὸ μισοπόνηρον οὐκ ἐπ' ὀνείδει σωφρονισμῷ δὲ τῶν
βελτιοῦσθαι δυναμένων αἰεὶ ποιούμενον — „εἰκότως μὲν“
ἔφασαν „ἀγανακτεῖς, εἰ τοῦθ' ὑπείληφας, ὅτι τὴν συμμαχίαν
ἀπολιπόντες πρὸ καιροῦ τὰς λήξεις λαβεῖν ἐπειγόμεθα.
χρὴ δὲ σαφῶς εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς φοβεῖ τῶν σὺν 329
ἀρετῇ, κἂν ἐπιπονώτατον τυγχάνῃ. κρίνομεν δ' ἀρετῆς ἔργα,

πειθαρχεῖν τέ | σοι τοιῷδε ἡγεμόνι καὶ τῶν δεινῶν μὴ p. 133 M. ὑστερίζειν καὶ ἐν ἁπάσαις ἐξετάζεσθαι ταῖς μελλούσαις στρατείαις, ἄχρις ἂν τὰ πράγματα λάβῃ τέλος αἴσιον.
330 ἡμεῖς μὲν οὖν καθὰ καὶ πρότερον συνταξάμενοι διαβησόμεθα τὸν Ἰορδάνην ἐν ταῖς πανευχίαις, οὐδενὶ τῶν ὁπλιτῶν πρόφασιν παρασχόντες μονῆς· υἱοὶ δὲ κομιδῇ νήπιοι καὶ θυγατέρες καὶ γυναῖκες καὶ τὸ πλῆθος τῶν βοσκημάτων, ἐὰν ἐπιτρέπῃς, ὑπολελείψονται, παισὶ μὲν καὶ γυναιξὶν οἰκίας ἐπαύλεις δὲ θρέμμασι κατασκευασάντων ἡμῶν, ἵνα μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς δεινὸν πάθωσιν ἐν ἀτειχίστοις καὶ ἀφρουρήτοις
331 προκαταληφθέντες.“ ὁ δ' ἵλεῳ τῷ βλέμματι καὶ πρᾳοτέρᾳ τῇ φωνῇ „ἀψευδοῦσιν ὑμῖν“ ἔφη „βέβαιοι μενοῦσιν ἃς ᾐτήσασθε λήξεις. ὑπολείπεσθε μὲν ὡς ἀξιοῦτε γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ βοσκήματα, κατὰ λόχους δ' αὐτοὶ διαβαίνετε μετὰ τῶν ἄλλων ὡπλισμένοι καὶ ἐκτεταγμένοι πρὸς μάχην
332 ὡς αὐτίκα, ἢν δέῃ, πολεμήσοντες. αὖθις δ' ὅταν ἅπαντες οἱ ἐχθροὶ καθαιρεθῶσι καὶ γενομένης εἰρήνης τὴν χώραν οἱ κεκρατηκότες διανείμωνται, καὶ ὑμεῖς ἐπανελεύσεσθε πρὸς τοὺς οἰκείους τῶν ἐπιβαλλόντων ἀπολαύσοντες ἀγαθῶν
333 καὶ καρπωσόμενοι ἣν εἵλεσθε μοῖραν.“ ταῦτ' εἰπόντος καὶ ὑποσχομένου, πληρωθέντες εὐθυμίας καὶ χαρᾶς τοὺς μὲν οἰκείους μετὰ τῶν θρεμμάτων ἀσφαλῶς ἐν ἐρύμασι δυσαλώτοις, ὧν τὰ πλεῖστα χειροποίητα ἦν, ἱδρύονται, τὰ δ' ὅπλα ἀναλαβόντες ἐξέθεον τῶν ἄλλων συμμάχων προθυμότερον ὡς ἢ μόνοι πολεμήσοντες ἢ προαγωνιούμενοι πάντων· ὁ γὰρ προλαβών τινα δωρεὰν προθυμότερος εἰς συμμαχίαν,
334 ἀποτίνειν ἀναγκαῖον ὄφλημα νομίζων, οὐ χαρίζεσθαι. τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν βασιλείαν πεπραγμένα αὐτῷ μεμήνυται· λεκτέον δ' ἑξῆς καὶ ὅσα διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ νομοθετικῆς κατώρθωσε· καὶ γὰρ ταύτας περιεποιήσατο τὰς δυνάμεις ὡς ἁρμοττούσας μάλιστα βασιλείᾳ.

ΦΙΛΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

II p.134 M. (1.) Ἡ μὲν προτέρα σύνταξίς ἐστι περὶ γενέσεως 1
τῆς Μωυσέως καὶ τροφῆς, ἔτι δὲ παιδείας καὶ ἀρχῆς, ἣν
οὐ μόνον ἀνεπιλήπτως ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπαινετῶς ἦρξε, καὶ
τῶν ἔν τε Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς ὁδοιπορίαις ἐπί τε τῆς ἐρυθρᾶς
θαλάσσης καὶ κατὰ τὴν ἐρήμην πεπραγμένων, ἃ δύναμιν
πᾶσαν λόγων ὑπερβάλλει, καὶ προσέτι πόνων οὓς κατώρθωσε
καὶ κληρουχιῶν ἃς ἐκ μέρους ἀπένειμε τοῖς στρατευσα-
μένοις· ἣν δὲ νυνὶ συντάττομεν, περὶ τῶν ἑπομένων καὶ
ἀκολούθων. φασὶ γάρ τινες οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, μόνως ἂν 2
οὕτω τὰς πόλεις ἐπιδοῦναι πρὸς τὸ βέλτιον, ἐὰν ⟨ἢ⟩ οἱ βασιλεῖς
φιλοσοφήσωσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν. ὁ δ' ἐκ περιττοῦ
φανεῖται μὴ μόνον ταύτας ἐπιδεδειγμένος τὰς δυνάμεις ἐν
ταὐτῷ, τήν τε βασιλικὴν καὶ φιλόσοφον, ἀλλὰ καὶ τρεῖς
p. 135 M. ἑτέρας, ὧν ἡ μὲν πραγματεύεται περὶ νομοθεσίαν, ἡ | δὲ
περὶ ἀρχιερωσύνην, ἡ δὲ τελευταία περὶ προφητείαν. περὶ 3
ὧν νυνὶ λέγειν εἱλόμην ἀναγκαίως ὑπολαβὼν τῷ αὐτῷ
πάντ' ἐφαρμόττειν· ἐγένετο γὰρ προνοίᾳ θεοῦ βασιλεύς τε
καὶ νομοθέτης καὶ ἀρχιερεὺς καὶ προφήτης καὶ ἐν ἑκάστῳ
τὰ πρωτεῖα ἠνέγκατο· διὰ τί δὲ τῷ αὐτῷ πάντ' ἐφαρμόττει,
δηλωτέον. βασιλεῖ προσήκει προστάττειν ἃ χρὴ καὶ ἀπα- 4
γορεύειν ἃ μὴ χρή· πρόσταξις δὲ τῶν πρακτέων καὶ ἀπα-

γόρευσις τῶν οὐ πρακτέων ἴδιον νόμου, ὡς εὐθὺς εἶναι τὸν
μὲν βασιλέα νόμον ἔμψυχον, τὸν δὲ νόμον βασιλέα δίκαιον.
5 βασιλεὺς δὲ καὶ νομοθέτης ὀφείλει μὴ τἀνθρώπεια μόνον ἀλλὰ
καὶ τὰ θεῖα συνεπισκοπεῖν· οὐ γὰρ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης
κατορθοῦται τὰ βασιλέων καὶ ὑπηκόων πράγματα· δι' ἣν
αἰτίαν ἐδέησε τῷ τοιούτῳ τῆς πρώτης ἱερωσύνης, ἵν' ἐπὶ
τελείοις ἱεροῖς καὶ ἐπιστήμῃ τελείᾳ τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας
ἀποτροπὴν μὲν κακῶν μετουσίαν δ' ἀγαθῶν αὑτῷ τε καὶ
τοῖς ἀρχομένοις αἰτῆται παρὰ τοῦ ἵλεω καὶ ταῖς εὐχαῖς
συνεπινεύοντος· πῶς γὰρ οὐ τελεσφορήσει τὰς εὐχὰς ὁ καὶ
ἐκ φύσεως εὐμενὴς καὶ τοὺς γνησίως θεραπεύοντας αὐτὸν
6 προνομίας ἀξιῶν; ἀλλ' ἐπειδὴ μυρία καὶ βασιλεῖ καὶ
νομοθέτῃ καὶ ἀρχιερεῖ τῶν ἀνθρωπείων καὶ θείων ἄδηλα
— γενητὸς γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ θνητός ἐστιν, εἰ καὶ τοσοῦ-
τον καὶ οὕτως ἄφθονον περιβέβληται κλῆρον εὐπραγιῶν —,
ἀναγκαίως καὶ προφητείας ἔτυχεν, ἵν' ὅσα μὴ λογισμῷ
δύναται καταλαμβάνειν, ταῦτα προνοίᾳ θεοῦ εὕροι· ὧν γὰρ
7 ὁ νοῦς ἀπολείπεται, πρὸς ταῦθ' ἡ προφητεία φθάνει. καλή
γε ἡ συζυγία καὶ παναρμόνιος τῶν τεττάρων δυνάμεων·
ἐμπλεκόμεναι γὰρ καὶ ἀλλήλων ἐχόμεναι συγχορεύουσι τὰς
ὠφελείας ἀντιλαμβάνουσαί τε καὶ ἀντεκτίνουσαι, μιμούμεναι
τὰς παρθένους Χάριτας, αἷς μὴ διαζεύγνυσθαι νόμος φύσεως
ἀκίνητος· ἐφ' ὧν δεόντως εἴποι τις ἄν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν
ἀρετῶν εἴωθε λέγεσθαι, ὅτι ὁ μίαν ἔχων καὶ πάσας ἔχει.
8 (2.) Ῥητέον δὲ πρῶτον περὶ τῶν κατὰ τὴν νομοθετικὴν
ἕξιν. οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν, ὅτι τῷ μέλλοντι ἀρίστῳ
γενήσεσθαι νομοθέτῃ προσήκει παντελέσι καὶ ὁλοκλήροις
κεχρῆσθαι ταῖς ἀρεταῖς πάσαις· ἐπεὶ δὲ κἂν ταῖς οἰκίαις
οἱ μὲν ἐγγυτάτω γένους εἰσίν, οἱ δὲ πόρρω, συγγενεῖς δὲ
πάντες ἀλλήλων, καὶ τῶν ἀρετῶν τὰς μὲν προσπεφυκέναι
νομιστέον μᾶλλον ἐνίοις πράγμασι, τὰς δ' ἧττον ᾠκειῶσθαι.
9 | νομοθετικῇ δ' ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ τέτταρα ταυτὶ διαφε- p. 136 M.

φρόντως ἐστί· τὸ φιλάνθρωπον, τὸ φιλοδίκαιον, τὸ φιλάγαθον, τὸ μισοπόνηρον· ὑπὸ γὰρ τούτων ἑκάστου παρακαλεῖται πᾶς, ὅτῳ ζῆλος εἰσέρχεται τοῦ νομοθετεῖν, φιλανθρωπίας μὲν εἰς μέσον προτιθέναι τὰς κοινωφελεῖς γνώμας ἀναδιδασκούσης, δικαιοσύνης δὲ ὡς ἰσότητα τιμητέον καὶ ὡς τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητέον ἑκάστοις, φιλαγαθίας δ' ἀποδέχεσθαι τὰ φύσει καλὰ καὶ παρέχειν ἅπασι τοῖς ἀξίοις ἀταμίευτα πρὸς ἀφθονωτάτην χρῆσιν, μισοπονηρίας δὲ προβεβλῆσθαι τοὺς ἀτιμάζοντας ἀρετὴν καὶ ὡς κοινοὺς δυσμενεῖς τοῦ τῶν ἀνθρώπων
γένους ὑποβλέπεσθαι. μέγα μὲν οὖν, εἴ τῳ καὶ ἕν τι τῶν 10
λεχθέντων λαβεῖν ἐγένετο, θαυμαστὸν δ' ὡς ἔοικε τούτων ἀθρόων περιδράξασθαι δυνηθῆναι, οὗ μόνος Μωυσῆς ἐφικέσθαι δοκεῖ τρανώσας εὖ μάλα τὰς εἰρημένας ἀρετὰς ἐν οἷς διετάξατο.
συνίσασι δ' οἱ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐντυγχάνοντες, ἃς οὐκ ἄν, 11
εἰ μὴ τοιοῦτος ἐπεφύκει, συνέγραψεν ὑφηγησαμένου θεοῦ καὶ παρέδωκε τοῖς ἀξίοις χρῆσθαι, κτημάτων τὸ κάλλιστον, τῶν ἀγαλματοφορουμένων ἐν τῇ ψυχῇ παραδειγμάτων ἀπεικονίσματα καὶ μιμήματα, ἃ καὶ οἱ δηλωθέντες νόμοι γεγόνασι σαφέστατα τὰς λεχθείσας ἐμφαίνοντες ἀρετάς.

(3.) Ὅτι δ' αὐτός τε νομοθετῶν ἄριστος τῶν πανταχοῦ 12
πάντων, ὅσοι παρ' Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις ἐγένοντο, καὶ οἱ νόμοι κάλλιστοι καὶ ὡς ἀληθῶς θεῖοι μηδὲν ὧν χρὴ παρα-
λιπόντες, ἐναργεστάτη πίστις ἥδε· τὰ μὲν τῶν ἄλλων νόμιμα 13
εἴ τις ἐπίοι τῷ λογισμῷ, διὰ μυρίας προφάσεις εὑρήσει κεκινημένα, πολέμοις ἢ τυραννίσιν ἤ τισιν ἄλλοις ἀβουλήτοις, ἃ νεωτερισμῷ τύχης κατασκήπτει· πολλάκις δὲ καὶ τρυφὴ πλεονάσασα χορηγίαις καὶ περιουσίαις ἀφθόνοις καθεῖλε νόμους, „τὰ λίαν ἀγαθὰ“ τῶν πολλῶν φέρειν οὐ δυναμένων,
ἀλλὰ διὰ κόρον ἐξυβριζόντων· ὕβρις δ' ἀντίπαλον νόμῳ. τὰ 14
δὲ τούτου μόνου βέβαια, ἀσάλευτα, ἀκράδαντα, καθάπερ σφραγῖσι φύσεως αὐτῆς σεσημασμένα, μένει παγίως ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγράφη μέχρι νῦν καὶ πρὸς τὸν ἔπειτα πάντα διαμενεῖν

ἐλπὶς αὐτὰ αἰῶνα ὥσπερ ἀθάνατα, ἕως ἂν ἥλιος καὶ σελήνη
15 καὶ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος ᾖ. τοσαύταις γοῦν
χρησαμένου τοῦ ἔθνους μεταβολαῖς κατά τε εὐπραγίας καὶ
τοὐναντίον, οὐδὲν ἀλλ' οὐδὲ τὸ μικρότατον τῶν| διατεταγμένων p. 137 M.
ἐκινήθη, πάντων ὡς ἔοικε τὸ σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς αὐτῶν
16 ἐκτετιμηκότων. ἃ δὲ μὴ λιμὸς ἢ λοιμὸς ἢ πόλεμος ἢ
βασιλεὺς ἢ τύραννος ἢ ψυχῆς ἢ σώματος ἢ παθῶν ἢ
κακιῶν ἐπανάστασις ἤ τι ἄλλο θεήλατον ἢ ἀνθρώπειον
κακὸν ἔλυσε, πῶς οὐ περιμάχητα καὶ παντὸς λόγου
17 κρείττονα καθέστηκεν; (4.) ἀλλ' οὔπω τοῦτο θαυμαστόν,
καίτοι μέγα καθ' αὑτὸ δεόντως ἂν νομισθέν, τὸ ἐξ ἅπαντος
τοῦ χρόνου πεφυλάχθαι τοὺς νόμους ἐν βεβαίῳ· ἀλλ' ἐκεῖνο
θαυμασιώτερον, ὡς ἔοικε, τὸ μὴ μόνον Ἰουδαίους ἀλλὰ καὶ
τοὺς ἄλλους σχεδὸν ἅπαντας καὶ μάλιστα οἷς ἀρετῆς πλείων
λόγος πρὸς τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν καὶ τιμὴν ὡσιῶσθαι· γέρας
γὰρ τοῦτ' ἔλαχον ἐξαίρετον, ὃ μηδενὶ πρόσεστιν ἑτέρῳ.
18 σημεῖον δέ· τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον, ὡς ἔπος
εἰπεῖν, οὐδεμία πόλις ἐστίν, ἣ τὰ ἑτέρας νόμιμα τιμᾷ, μόλις
δὲ καὶ τῶν αὑτῆς εἰς ἀεὶ περιέχεται, πρὸς τὰς τῶν καιρῶν
19 καὶ τῶν πραγμάτων μεθαρμοζομένη τροπάς. Ἀθηναῖοι τὰ
Λακεδαιμονίων ἔθη καὶ νόμιμα προβέβληνται καὶ Λακεδαι-
μόνιοι τὰ Ἀθηναίων· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν βάρβαρον
Αἰγύπτιοι τοὺς Σκυθῶν νόμους φυλάττουσιν ἢ Σκύθαι τοὺς
Αἰγυπτίων ἢ συνελόντι φράσαι τοὺς τῶν κατ' Εὐρώπην οἱ
τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντες ἢ τοὺς τῶν Ἀσιανῶν ἐθνῶν οἱ ἐν
Εὐρώπῃ· ἀλλὰ σχεδὸν οἱ ἀφ' ἡλίου ἀνιόντος ἄχρι δυομένου,
πᾶσα χώρα καὶ ἔθνος καὶ πόλις, τῶν ξενικῶν νομίμων
ἀλλοτριοῦνται καὶ οἴονται τὴν τῶν οἰκείων ἀποδοχήν, εἰ
20 τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀτιμάζοιεν, συναυξήσειν. ἀλλ' οὐχ
ὧδ' ἔχει τὰ ἡμέτερα· πάντας γὰρ ἐπάγεται καὶ συνεπιστρέφει,
βαρβάρους, Ἕλληνας, ἠπειρώτας, νησιώτας, ἔθνη τὰ ἑῷα,
τὰ ἑσπέρια, Εὐρώπην, Ἀσίαν, ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ

περάτων ἐπὶ πέρατα. τίς γὰρ τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑβδόμην 21
οὐκ ἐκτετίμηκεν, ἄνεσιν πόνων καὶ ῥᾳστώνην αὑτῷ τε καὶ
τοῖς πλησιάζουσιν, οὐκ ἐλευθέροις μόνον ἀλλὰ καὶ δούλοις,
μᾶλλον δὲ καὶ ὑποζυγίοις διδούς; φθάνει γὰρ ἡ ἐκεχειρία 22
καὶ πρὸς πᾶσαν ἀγέλην καὶ ὅσα πρὸς ὑπηρεσίαν γέγονεν
ἀνθρώπου καθάπερ δοῦλα θεραπεύοντα τὸν φύσει δεσπότην,
φθάνει καὶ πρὸς δένδρων καὶ φυτῶν ἅπασαν ἰδέαν· οὐ
γὰρ ἔρνος, οὐ κλάδον, ἀλλ' οὐδὲ πέταλον ἐφεῖται τεμεῖν
ἢ καρπὸν ὁντινοῦν δρέψασθαι, πάντων διαφειμένων κατ'
38 M. ἐκείνην | τὴν ἡμέραν καὶ ὥσπερ ἐλευθερίαν ἀγόντων, κοινῷ
κηρύγματι μηδενὸς ἐπιψαύοντος. τίς δὲ τὴν λεγομένην 23
νηστείαν οὐ τέθηπε καὶ προσκυνεῖ δι' ἔτους ἀγομένην τῆς
ἱερομηνίας αὐστηρότερον καὶ σεμνότερον τρόπον; ἐν ᾗ μὲν
γὰρ πολὺς ἄκρατος καὶ τράπεζαι πολυτελεῖς καὶ ὅσα περὶ
ἐδωδὴν καὶ πόσιν ἄφθονα πάντα, δι' ὧν αἱ ἀκόρεστοι
γαστρὸς ἡδοναὶ συναύξονται προσαναρρηγνῦσαι καὶ τὰς
ὑπογαστρίους ἐπιθυμίας· ἐν ᾗ δ' οὐ σιτίον, οὐ ποτὸν 24
ἔξεστι προσενέγκασθαι, καθαραῖς ὅπως διανοίαις, μηδενὸς
ἐνοχλοῦντος μηδ' ἐμποδίζοντος σωματικοῦ πάθους, ὁποῖα
φιλεῖ συμβαίνειν ἐκ πλησμονῆς, ἑορτάζωσιν ἱλασκόμενοι τὸν
πατέρα τοῦ παντὸς αἰσίοις εὐχαῖς, δι' ὧν ἀμνηστίαν μὲν
παλαιῶν ἁμαρτημάτων, κτῆσιν δὲ καὶ ἀπόλαυσιν νέων
ἀγαθῶν εἰώθασιν αἰτεῖσθαι.

(5.) Τὸ δὲ τῆς νομοθεσίας ἱεροπρεπὲς ὡς οὐ παρ' 25
Ἰουδαίοις μόνον ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τεθαύμασται,
δῆλον ἔκ τε τῶν εἰρημένων ἤδη κὰκ τῶν μελλόντων
λέγεσθαι. τὸ παλαιὸν ἐγράφησαν οἱ νόμοι γλώσσῃ Χαλ- 26
δαϊκῇ καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν ἐν ὁμοίῳ τὴν διάλεκτον
οὐ μεταβάλλοντες, ἕως μήπω τὸ κάλλος εἰς τοὺς ἄλλους
ἀνθρώπους ἀνέφηναν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς καθ' 27
ἑκάστην ἡμέραν συνεχοῦς μελέτης καὶ ἀσκήσεως τῶν χρω-
μένων αἴσθησις ἐγένετο καὶ ἑτέροις καὶ τὸ κλέος ἐφοίτα

πανταχόσε — τὰ γὰρ καλὰ κἂν φθόνῳ πρὸς ὀλίγον ἐπισκι-
ασθῇ χρόνον, ἐπὶ καιρῶν αὖθις ἀναλάμπει φύσεως εὐμενείᾳ —,
δεινὸν ἡγησάμενοί τινες, εἰ οἱ νόμοι παρὰ τῷ ἡμίσει τμήματι
τοῦ γένους ἀνθρώπων ἐξετασθήσονται μόνῳ τῷ βαρβαρικῷ,
τὸ δ' Ἑλληνικὸν εἰς ἅπαν ἀμοιρήσει, πρὸς ἑρμηνείαν τὴν
28 τούτων ἐτράποντο. τὸ δ' ἔργον ἐπεὶ καὶ μέγα ἦν καὶ κοινω-
φελές, οὐκ ἰδιώταις οὐδ' ἄρχουσιν, ὧν πολὺς ἀριθμός, ἀλλὰ
29 βασιλεῦσι καὶ βασιλέων ἀνετέθη τῷ δοκιμωτάτῳ. Πτολεμαῖος
ὁ Φιλάδελφος ἐπικληθεὶς τρίτος μὲν ἦν ἀπ' Ἀλεξάνδρου
τοῦ τὴν Αἴγυπτον παραλαβόντος, ἀρεταῖς δὲ ταῖς ἐν ἡγεμονίᾳ
πάντων, οὐχὶ τῶν καθ' αὑτὸν μόνον, | ἀλλὰ καὶ τῶν πάλαι p. 139 M
πώποτε γεγενημένων ἄριστος, οὗ καὶ μέχρι νῦν τοσαύταις
ὕστερον γενεαῖς ᾄδεται τὸ κλέος πολλὰ δείγματα καὶ μνημεῖα
τῆς μεγαλοφροσύνης κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἀπολιπόντος, ὡς
ἤδη καὶ ἐν παροιμίας εἴδει τὰς ὑπερόγκους φιλοτιμίας καὶ
μεγάλας κατασκευὰς Φιλαδελφείους ἀπ' ἐκείνου καλεῖσθαι.
30 συνόλως μὲν οὖν ἡ τῶν Πτολεμαίων οἰκία διαφερόντως παρὰ
τὰς ἄλλας βασιλείας ἤκμασεν, ἐν δὲ τοῖς Πτολεμαίοις ὁ
Φιλάδελφος· ὅσα γὰρ εἷς ἔδρασεν οὗτος ἐπαινετά, μόλις
ἐκεῖνοι πάντες ἀθρόοι διεπράξαντο, γενόμενος καθάπερ
ἐν ζῴῳ τὸ ἡγεμονεῦον κεφαλὴ τρόπον τινὰ τῶν βασιλέων.
31 (6.) ὁ δὴ τοιοῦτος ζῆλον καὶ πόθον λαβὼν τῆς νομοθεσίας
ἡμῶν εἰς Ἑλλάδα γλῶτταν τὴν Χαλδαϊκὴν μεθαρμόζεσθαι
διενοεῖτο καὶ πρέσβεις εὐθὺς ἐξέπεμπε πρὸς τὸν τῆς Ἰουδαίας
ἀρχιερέα καὶ βασιλέα — ὁ γὰρ αὐτὸς ἦν — τό τε βούλημα
δηλῶν καὶ προτρέπων ἀριστίνδην ἑλέσθαι τοὺς τὸν νόμον
32 διερμηνεύσοντας. ὁ δ' οἷα εἰκὸς ἡσθεὶς καὶ νομίσας οὐκ
ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐσπουδακέναι
τὸν βασιλέα, σκεψάμενος τοὺς παρ' αὑτῷ δοκιμωτάτους
Ἑβραίων, οἳ πρὸς τῇ πατρίῳ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπεπαίδευντο
33 παιδείαν, ἅσμενος ἀποστέλλει. ὡς δ' ἧκον, ἐπὶ ξενίαν κλη-
θέντες λόγοις ἀστείοις καὶ σπουδαίοις τὸν ἑστιάτορα εὐώχουν

ἀντεφεστιῶντες· ὁ μὲν γὰρ ἀπεπειρᾶτο τῆς ἑκάστου σοφίας
καινὰς ἀλλ' οὐ τὰς ἐν ἔθει ζητήσεις προτείνων, οἱ δ' εὐστόχως
καὶ εὐθυβόλως, οὐκ ἐπιτρέποντος μακρηγορεῖν τοῦ καιροῦ,
καθάπερ ἀποφθεγγόμενοι τὰ προταθέντα διελύοντο. δοκι- 34
μασθέντες δ' εὐθὺς ἤρξαντο τὰ τῆς καλῆς πρεσβείας ἀποτελεῖν
καὶ λογισάμενοι παρ' αὑτοῖς, ὅσον εἴη τὸ πρᾶγμα θεσπισθέντας
νόμους χρησμοῖς διερμηνεύειν, μήτ' ἀφελεῖν τι μήτε προσ-
θεῖναι ἢ μεταθεῖναι δυναμένους, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἰδέαν
καὶ τὸν τύπον αὐτῶν διαφυλάττοντας, ἐσκόπουν τὸ καθαρώ-
τατον τῶν περὶ τὸν τόπον χωρίων ἔξω πόλεως· τὰ γὰρ
ἐντὸς τείχους ἅτε παντοδαπῶν πεπληθότα ζῴων διὰ νόσους
καὶ τελευτὰς καὶ τὰς ὑγιαινόντων οὐκ εὐαγεῖς πράξεις ἦν
ὕποπτα. νῆσος ἡ Φάρος πρόκειται τῆς Ἀλεξανδρείας, ἧς 35
140 M. αὐχὴν ὑποταίνιος τέταται πρὸς τὴν πόλιν περικλειόμενος | οὐκ
ἀγχιβαθεῖ τὰ δὲ πολλὰ τεναγώδει θαλάττῃ, ὡς καὶ τῆς
τῶν κυμάτων φορᾶς τὸν πολὺν ἦχον καὶ πάταγον ἐκ
πάνυ μακροῦ διαστήματος προεκλύεσθαι. τοῦτον ἐξ ἁπάντων 36
τῶν ἐν κύκλῳ κρίναντες ἐπιτηδειότατον εἶναι τὸν τόπον
ἐνησυχάσαι καὶ ἐνηρεμῆσαι καὶ μόνῃ τῇ ψυχῇ πρὸς μόνους
ὁμιλῆσαι τοὺς νόμους, ἐνταυθοῖ κατέμειναν καὶ τὰς ἱερὰς
βίβλους λαβόντες ἀνατείνουσιν ἅμ' αὐταῖς καὶ τὰς χεῖρας
εἰς οὐρανόν, αἰτούμενοι τὸν θεὸν μὴ διαμαρτεῖν τῆς προ-
θέσεως· ὁ δ' ἐπινεύει ταῖς εὐχαῖς, ἵνα τὸ πλεῖστον ἢ καὶ
τὸ σύμπαν γένος ἀνθρώπων ὠφεληθῇ χρησόμενον εἰς ἐπανόρ-
θωσιν βίου φιλοσόφοις καὶ παγκάλοις διατάγμασι. (7.) καθί- 37
σαντες δ' ἐν ἀποκρύφῳ καὶ μηδενὸς παρόντος ὅτι μὴ τῶν
τῆς φύσεως μερῶν, γῆς ὕδατος ἀέρος οὐρανοῦ, περὶ ὧν
πρῶτον τῆς γενέσεως ἔμελλον ἱεροφαντήσειν — κοσμοποιία
γὰρ ἡ τῶν νόμων ἐστὶν ἀρχή —, καθάπερ ἐνθουσιῶντες
προεφήτευον οὐκ ἄλλα ἄλλοι, τὰ δ' αὐτὰ πάντες ὀνόματα
καὶ ῥήματα, ὥσπερ ὑποβολέως ἑκάστοις ἀοράτως ἐνηχοῦντος.
καίτοι τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι πᾶσα μὲν διάλεκτος, ἡ δ' 38

Ἑλληνικὴ διαφερόντως, ὀνομάτων πλουτεῖ, καὶ ταὐτὸν ἐνθύ-
μημα οἷόν τε μεταφράζοντα καὶ παραφράζοντα σχηματίσαι
πολλαχῶς, ἄλλοτε ἄλλας ἐφαρμόζοντα λέξεις; ὅπερ ἐπὶ ταύτης
τῆς νομοθεσίας οὔ φασι συμβῆναι, συνενεχθῆναι δ' εἰς
ταὐτὸν κύρια κυρίοις ὀνόμασι, τὰ Ἑλληνικὰ τοῖς Χαλδαϊκοῖς,
39 ἐναρμοσθέντα εὖ μάλα τοῖς δηλουμένοις πράγμασιν. ὃν
γὰρ τρόπον, οἶμαι, ἐν γεωμετρίᾳ καὶ διαλεκτικῇ τὰ σημαινόμενα
ποικιλίαν ἑρμηνείας οὐκ ἀνέχεται, μένει δ' ἀμετάβλητος
ἡ ἐξ ἀρχῆς τεθεῖσα, τὸν αὐτὸν ὡς ἔοικε τρόπον καὶ οὗτοι
συντρέχοντα τοῖς πράγμασιν ὀνόματα ἐξεῦρον, ἅπερ δὴ μόνα
ἢ μάλιστα τρανώσειν ἔμελλεν ἐμφαντικῶς τὰ δηλούμενα.
40 σαφεστάτη δὲ τοῦδε πίστις· ἐάν τε Χαλδαῖοι τὴν Ἑλληνικὴν
γλῶτταν ἐάν τε Ἕλληνες τὴν Χαλδαίων ἀναδιδαχθῶσι καὶ
ἀμφοτέραις ταῖς γραφαῖς ἐντύχωσι, τῇ τε Χαλδαϊκῇ καὶ τῇ
ἑρμηνευθείσῃ, καθάπερ ἀδελφὰς μᾶλλον δ' ὡς μίαν καὶ
τὴν αὐτὴν ἔν τε τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς ὀνόμασι τεθήπασι
καὶ προσκυνοῦσιν, οὐχ ἑρμηνέας ἐκείνους ἀλλ' ἱεροφάντας καὶ
προφήτας προσαγορεύοντες, οἷς ἐξεγένετο συνδραμεῖν λογισμοῖς
41 εἰλικρινέσι τῷ Μωυσέως καθαρωτάτῳ πνεύματι. διὸ καὶ
μέχρι νῦν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἑορτὴ καὶ πανήγυρις ἄγεται κατὰ τὴν
Φάρον νῆσον, εἰς ἣν οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον ἀλλὰ καὶ παμ-
πληθεῖς ἕτεροι διαπλέουσι τό τε | χωρίον σεμνυνοῦντες, ἐν p. 141 M
ᾧ πρῶτον τὰ τῆς ἑρμηνείας ἐξέλαμψε, καὶ παλαιᾶς ἕνεκεν
42 εὐεργεσίας ἀεὶ νεαζούσης εὐχαριστήσοντες τῷ θεῷ. μετὰ δὲ
τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας οἱ μὲν πηξάμενοι σκηνὰς ἐπὶ
τῶν αἰγιαλῶν οἱ δ' ἐπὶ τῆς αἰγιαλίτιδος ψάμμου κατα-
κλινέντες ἐν ὑπαίθρῳ μετ' οἰκείων καὶ φίλων ἑστιῶνται,
πολυτελεστέραν τῆς ἐν βασιλείοις κατασκευῆς τότε τὴν
43 ἀκτὴν νομίζοντες. οὕτω μὲν οἱ νόμοι ζηλωτοὶ καὶ περι-
μάχητοι πᾶσιν ἰδιώταις τε καὶ ἡγεμόσιν ἐπιδείκνυνται, καὶ
ταῦτ' ἐκ πολλῶν χρόνων τοῦ ἔθνους οὐκ εὐτυχοῦντος —
τὰ δὲ τῶν μὴ ἐν ἀκμαῖς πέφυκέ πως ἐπισκιάζεσθαι —·

εἰ δὲ γένοιτό τις ἀφορμὴ πρὸς τὸ λαμπρότερον, πόσην εἰκὸς 44
ἐπίδοσιν γενήσεσθαι; καταλιπόντας ἂν οἶμαι τὰ ἴδια καὶ
πολλὰ χαίρειν φράσαντας τοῖς πατρίοις ἑκάστους μεταβαλεῖν
ἐπὶ τὴν τούτων μόνων τιμήν· εὐτυχίᾳ γὰρ τοῦ ἔθνους οἱ
νόμοι συναναλάμψαντες ἀμαυρώσουσι τοὺς ἄλλους καθάπερ
ἀνατείλας ἥλιος τοὺς ἀστέρας.

(8.) Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ τὰ λεχθέντα πολὺς ἔπαινος 45
εἶναι τοῦ νομοθέτου. πλείων δ' ἐστὶν ἕτερος, ὃν αὐταὶ περι-
έχουσιν αἱ ἱερώταται βίβλοι, πρὸς ἃς ἤδη τρεπτέον. εἰς
ἔνδειξιν τῆς τοῦ συγγράψαντος ἀρετῆς. τούτων τοίνυν τὸ μέν 46
ἐστιν ἱστορικὸν μέρος, τὸ δὲ περὶ τὰς προστάξεις καὶ ἀπα-
γορεύσεις, ὑπὲρ οὗ δεύτερον λέξομεν τὸ πρότερον τῇ
τάξει πρότερον ἀκριβώσαντες. ἔστιν οὖν τοῦ ἱστορικοῦ 47
τὸ μὲν περὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τὸ δὲ γενεαλογικόν,
τοῦ δὲ γενεαλογικοῦ τὸ μὲν περὶ κολάσεως ἀσεβῶν, τὸ δ'
αὖ περὶ τιμῆς δικαίων. οὗ δὲ χάριν ἐνθένδε τῆς νομοθεσίας
ἤρξατο τὰ περὶ τὰς προστάξεις καὶ ἀπαγορεύσεις ἐν δευ-
τέρῳ θείς, λεκτέον. οὐ γὰρ οἷά τις συγγραφεὺς ἐπετήδευσε 48
παλαιῶν πράξεων καταλιπεῖν ὑπομνήματα τοῖς ἔπειτα τοῦ
ψυχαγωγῆσαι χάριν ἀνωφελῶς, ἀλλ' ἠρχαιολόγησεν ἄνωθεν
ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως, ἵν' ἐπιδείξῃ δύο
τὰ ἀναγκαιότατα· ἓν μὲν τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ ποιητὴν
τοῦ κόσμου καὶ ἀληθείᾳ νομοθέτην, ἕτερον δὲ τὸν χρησόμενον
τοῖς νόμοις ἀκολουθίαν φύσεως ἀσπασόμενον καὶ βιωσόμενον
κατὰ τὴν τοῦ ὅλου διάταξιν ἁρμονίᾳ καὶ συμφωνίᾳ πρὸς
ἔργα λόγων καὶ πρὸς λόγους ἔργων. (9.) τῶν μὲν οὖν 49
ἄλλων νομοθετῶν οἱ μὲν εὐθὺς ἅ τε χρὴ πράττειν καὶ ἃ
μὴ διαταξάμενοι τιμωρίας κατὰ τῶν παραβαινόντων ὥρισαν.
142 M. οἱ δ' | ἀμείνους δόξαντες εἶναι τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐνθένδε ἐποιή-
σαντο, πόλιν δὲ τῷ λόγῳ κτίσαντες καὶ ἱδρυσάμενοι πρότερον
ἣν ἐνόμιζον οἰκειοτάτην καὶ πρεπωδεστάτην εἶναι τῇ
κτισθείσῃ πολιτείαν διὰ τῆς τῶν νόμων θέσεως ἐφήρμοζον.

50 ὁ δὲ τὸ μὲν πρότερον ὑπολαβὼν (ὅπερ ἦν) τυραννικόν τε καὶ δεσποτικόν, ἄνευ παραμυθίας προστάττειν ὡς οὐκ ἐλευθέροις ἀλλὰ δούλοις, τὸ δ᾽ ὕστερον ἐμμελὲς μέν, οὐ μὴν τελείως ἐπαινετὸν ἅπασι τοῖς κριταῖς, ὡς ἔοικεν, ἐν ἑκατέρῳ τῶν
51 λεχθέντων διήνεγκεν. ἔν τε γὰρ ταῖς προστάξεσι καὶ ἀπαγορεύσεσιν ὑποτίθεται καὶ παρηγορεῖ τὸ πλέον ἢ κελεύει, μετὰ προοιμίων καὶ ἐπιλόγων τὰ πλεῖστα καὶ ἀναγκαιότατα πειρώμενος ὑφηγεῖσθαι, τοῦ προτρέψασθαι χάριν μᾶλλον ἢ βιάσασθαι· πόλεώς τε χειροποιήτου κτίσιν ἀρχὴν ποιήσασθαι τῆς γραφῆς ταπεινότερον ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν νόμων ὑπολαβὼν εἶναι, πρὸς τὸ μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ὅλης νομοθεσίας ἀκριβεστάτῃ ὄψει τῇ κατὰ διάνοιαν ἀπιδὼν καὶ νομίσας αὐτὴν κρείττονα καὶ θειοτέραν ἢ ὥστε κύκλῳ τινὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὁρισθῆναι, τῆς μεγαλοπόλεως τὴν γένεσιν εἰσηγήσατο, τοὺς νόμους ἐμφερεστάτην εἰκόνα τῆς τοῦ κόσμου
52 πολιτείας ἡγησάμενος εἶναι. (10.) τῶν γοῦν ἐν μέρει διατεταγμένων τὰς δυνάμεις εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν ἐθελήσειεν, εὑρήσει τῆς τοῦ παντὸς ἁρμονίας ἐφιεμένας καὶ τῷ λόγῳ τῆς
53 ἀιδίου φύσεως συνᾳδούσας. διὸ καὶ τοὺς ἀφθόνων μὲν ἀγαθῶν ἀξιωθέντας ὅσα κατ᾽ εὐεξίαν σωμάτων καὶ τὰς περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ τὰ ἄλλα ἐκτὸς εὐτυχίας, ἀρετῆς δ᾽ ἀφηνιάσαντας καὶ οὐκ ἀνάγκῃ γνώμῃ δ᾽ ἑκουσίῳ πανουργίαν καὶ ἀδικίαν καὶ τὰς ἄλλας κακίας, ὡς μέγα ὄφελος τὴν μεγίστην ζημίαν, ἐπιτηδεύσαντας καθάπερ οὐκ ἀνθρώπων ἐχθροὺς ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου τὰς ἐν ἔθει τιμωρίας οὔ φησιν ὑπομεῖναι, ἀλλὰ καινοτάτας καὶ παρηλλαγμένας, ἃς ἐμεγαλούργησεν ἡ πάρεδρος τῷ θεῷ μισοπόνηρος δίκη, τῶν τοῦ παντὸς δραστικωτάτων στοιχείων ἐπιθεμένων ὕδατος καὶ πυρός, ὡς καιρῶν περιόδοις τοὺς μὲν κατακλυσμοῖς
54 φθαρῆναι, τοὺς δὲ καταφλεχθέντας ἀπολέσθαι. πελάγη μὲν ἀρθέντα καὶ ποταμοὶ μετεωρισθέντες αὐθιγενεῖς τε καὶ χείμαρροι τὰς ἐν τῇ πεδιάδι πόλεις ἁπάσας ἐπέκλυσαν καὶ

κατέσυραν, τὰς δὲ κατὰ τὴν ὀρεινὴν αἱ μεθ' ἡμέραν καὶ
νύκτωρ συνεχεῖς καὶ ἀδιάστατοι ὄμβρων φοραί. χρόνῳ δ' 55
ὕστερον ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων πάλιν τοῦ γένους συναυξη-
θέντος καὶ εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδόντος, ἐπειδὴ τὸ περὶ
143 M. τοὺς προγόνους πάθος οἱ | ἀπόγονοι μάθημα σωφροσύνης
οὐκ ἐποιήσαντο, πρὸς δ' ἀκολασίας ἐτράποντο ζηλωταὶ
χαλεπωτέρων ἐπιτηδευμάτων γενόμενοι, πυρὶ τούτους ἀναλῶσαι
διενοήθη. τότ' οὖν, ὡς μηνύει τὰ λόγια, κεραυνοὶ ῥυέντες 56
ἐξ οὐρανοῦ τούς τε ἀσεβεῖς κατέπρησαν καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν·
καὶ μέχρι τοῦ νῦν μνημεῖα τοῦ συμβεβηκότος ἀλέκτου πάθους
δείκνυται κατὰ Συρίαν, ἐρείπια καὶ τέφρα καὶ θεῖον καὶ
καπνὸς καὶ ἡ ἔτι ἀναδιδομένη φλὸξ ἀμαυρὰ καθάπερ δια-
σμυχομένου πυρός. ἐν δὲ τούτῳ συνέβαινε τούς τε ἀσεβεῖς 57
ταῖς εἰρημέναις τιμωρίαις κολάζεσθαι καὶ τοὺς καλοκἀγαθίᾳ
διενηνοχότας εὖ πάσχειν ἀρετῆς ἐπαξίων ἄθλων τυγχάνοντας.
ἐν μέν γε τῇ φορᾷ τοῦ κεραυνίου πυρὸς οἰκήτορσιν αὐτοῖς 58
ὅλης χώρας ἐμπιπραμένης, εἷς μόνος ἀνὴρ μέτοικος ἐπι-
φροσύνῃ θείᾳ σῴζεται, διότι τῶν ἐγχωρίων παρανομημάτων
οὐδὲν ἠσπάσατο, τῶν μετοίκων εἰωθότων ἀσφαλείας ἕνεκα
τὰ ξενικὰ τιμᾶν, ἐπεὶ τοῖς ἀτιμάζουσι κίνδυνος ἐκ τῶν
αὐτοχθόνων ἕπεται· καίτοι γ' οὐκ ἐπ' ἄκρον ἦλθε σοφίας, ὡς
διὰ τελειότητα τῆς ἐν αὐτῷ φύσεως τοσούτου γέρως ἀξιω-
θῆναι, ἀλλ' ὅτι μόνος τοῖς πολλοῖς οὐ συνηνέχθη πρὸς τὸ
ἁβροδίαιτον ἀποκλίνασι καὶ πάσας μὲν ἡδονὰς πάσας δ'
ἐπιθυμίας χορηγίαις ἀφθόνοις ἀνάψασιν ὥσπερ φλόγα λασίῳ
ὕλῃ κεχυμένῃ. (11.) κατὰ δὲ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν 59
ὀλίγου δέω φάναι τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους φθειρο-
μένου, ἕνα οἶκον ἀπαθῆ γενέσθαι παντὸς κακοῦ λόγος ἔχει.
τὸν πρεσβύτατον καὶ ἡγεμόνα τῆς οἰκίας ἐπειδὴ συνέβαινε
μηδενὸς ἀδικήματος ἑκουσίου προσάψασθαι. τὸν δὲ τρόπον
τῆς σωτηρίας, ὡς αἱ ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν, ἄξιον ἱστορη-
θῆναι διά τε μεγαλουργίαν καὶ ἅμα βελτίωσιν ἠθῶν.

60 νομισθεὶς γὰρ ἐπιτήδειος εἶναι μὴ μόνον ἀμοιρῆσαι τῆς κοινῆς
συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ δευτέρας γενέσεως ἀνθρώπων αὐτὸς
ἀρχὴ γενέσθαι, θείαις προστάξεσιν, ἃς ὑφηγοῦντο οἱ χρησμοί,
ξύλινον δημιουργήσας ἔργον μέγιστον εἰς πήχεις τριακοσίους
μῆκος καὶ πεντήκοντα εὖρος καὶ τριάκοντα ὕψος καὶ συνεχῆ
κατασκευασάμενος ἔνδον οἰκήματα ἐπίπεδα καὶ ὑπερῷα,
τριώροφα καὶ τετρώροφα, καὶ τροφὰς ἑτοιμασάμενος, ἀφ'
ἑκάστου γένους ζῴων ὅσα χερσαῖα καὶ πτηνὰ εἰσήγαγεν ἄρρεν
τε καὶ θῆλυ σπέρματα ὑπολειπόμενος πρὸς καταλλαγὴν καιρῶν
61 τῶν αὖθίς ποτε γενησομένων· ᾔδει γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν
ἵλεω, κἂν εἰ τὰ εἴδη φθείροιτο, ἀλλά τοι τὴν ἐν τοῖς γένεσιν
ἀφθαρσίαν ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος | καὶ τοῦ μηδὲν p. 144 M
τῶν κατὰ πρόθεσιν φύντων ποτὲ λυθῆναι διαμένουσαν·
(12.) οὗ χάριν πάντα ἐπειθάρχει καὶ τὰ τέως ἐξηγριωμένα
ἡμεροῦτο καὶ οἷα νομεῖ καὶ ἀγελάρχῃ τιθασευθέντα ἐπη-
62 κολούθει. μετὰ δὲ τὴν εἴσοδον ἁπάντων εἴ τις ἐθεάσατο τὸ
πλήρωμα, οὐκ ἂν διήμαρτεν εἰπών, ἀντίμιμον εἶναι γῆς ἁπάσης
ἐν ἑαυτῷ φέρον τὰ ζῴων γένη, ὧν καὶ ἡ σύμπασα γῆ τὰ
ἀμύθητα εἴδη καὶ πρότερον ἤνεγκε καὶ ἴσως αὖθις οἴσει.
63 τὰ δ' εἰκασθέντα χρόνοις ὕστερον οὐ μακροῖς ἀπέβαινε· τὸ
μὲν γὰρ πάθος ἐλώφα καὶ ἡ τοῦ κατακλυσμοῦ φορὰ καθ'
ἑκάστην ἡμέραν ἐμειοῦτο, τῶν τε ὄμβρων ἐπισχεθέντων καὶ
τοῦ κατὰ πᾶσαν γῆν ἀναχυθέντος ὕδατος τῇ μὲν ἀναλισκο-
μένου τῷ ἀφ' ἡλίου φλογμῷ τῇ δὲ ὑπονοστοῦντος εἰς
χαράδρας καὶ φάραγγας καὶ τὰς ἄλλας τῆς γῆς κοιλότητας·
ὥσπερ γὰρ θεοῦ προστάξαντος, ἑκάστη φύσις ὅπερ ἔχρησεν
οἷα δάνειον ἀναγκαῖον ἀπελάμβανε, θάλαττα καὶ πηγαὶ καὶ
ποταμοί· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους τόπους ἕκαστον ῥεῖθρον
64 ὑπενόστει. μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν τῶν ὑπὸ σελήνην, ἀπολου-
σαμένης τῆς γῆς καὶ νέας ἀναφανείσης καὶ τοιαύτης, οἵαν
εἰκὸς εἶναι ὅτε τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ κόσμου παντὸς ἐκτίζετο,
πρόεισιν ἐκ τοῦ ξυλίνου κατασκευάσματος αὐτὸς καὶ γυνὴ καὶ

υἱοὶ καὶ τούτων γυναῖκες καὶ μετὰ τῆς οἰκίας ἀγεληδὸν τὰ
συνεληλυθότα τῶν ζῴων γένη πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων σποράν
τε καὶ γένεσιν. ταῦτα τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐστιν ἀριστεῖα 65
καὶ ἆθλα, δι' ὧν οὐ μόνον αὐτοὶ καὶ γένη σωτηρίας ἔτυχον
τοὺς μεγίστους κινδύνους ἐκφυγόντες, οἳ κατὰ τὸν τῶν
στοιχείων νεωτερισμὸν τοῖς πανταχοῦ πᾶσιν ἐπετειχίσθησαν,
ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίας ἐγένοντο ἡγεμόνες καὶ δευτέρας
ἀρχηγέται περιόδου, καθάπερ ἐμπυρεύματα τοῦ ζῴων ἀρίστου
γένους ἀνθρώπων ὑπολειφθέντες, ὃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν περι-
γείων ἅπαξ ἁπάντων ἔλαχεν ἀντίμιμον γεγονὸς θεοῦ δυνά-
μεως, εἰκὼν τῆς ἀοράτου φύσεως ἐμφανής, ἀιδίου γενητή.

* * *

145 M. (1.) | Δύο μὲν ἤδη μέρη τοῦ βίου Μωυσέως διεξεληλύ- 66
θαμεν, τό τε περὶ βασιλείας καὶ νομοθετικῆς· τρίτον δὲ
προσαποδοτέον τὸ περὶ ἱερωσύνης. ὃ τοίνυν μέγιστον καὶ
ἀναγκαιότατον ἀρχιερεῖ προσεῖναι δεῖ, τὴν εὐσέβειαν, ἐν τοῖς
μάλιστα οὗτος ἤσκησεν ἅμα καὶ φύσεως εὐμοιρίᾳ χρησά-
μενος, ἣν ὥσπερ ἀγαθὴν ἄρουραν φιλοσοφία παραλαβοῦσα δογ-
μάτων θεωρίᾳ παγκάλων ἐβελτίωσε καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν
ἢ τελειογονηθῆναι τοὺς ἀρετῆς καρποὺς διά τε λόγων καὶ
πράξεων. τοιγαροῦν μετ' ὀλίγων ἄλλων φιλόθεός τε καὶ 67
θεοφιλὴς ἐγένετο, καταπνευσθεὶς ὑπ' ἔρωτος οὐρανίου καὶ
διαφερόντως τιμήσας τὸν ἡγεμόνα τοῦ παντὸς καὶ ἀντι-
τιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ· τιμὴ δ' ἁρμόττουσα σοφῷ θεραπεύειν τὸ
πρὸς ἀλήθειαν ὄν· ἱερωσύνη δὲ θεραπείαν ἐπιτετήδευκε θεοῦ.
τούτου τοῦ γέρως, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσιν οὐκ ἔστιν,
ἠξιοῦτο χρησμοῖς ἕκαστα τῶν εἰς τὰς λειτουργίας καὶ ἱερὰς
ὑπηρεσίας ἀναδιδασκόμενος. (2.) ἔδει δὲ πρότερον ὥσπερ 68
τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καθαρεῦσαι, μηδενὸς πάθους προσ-
αψάμενον, ἀλλ' ἁγνεύσαντα ἀπὸ πάντων ὅσα τῆς θνητῆς
ἐστι φύσεως, σιτίων καὶ ποτῶν καὶ τῆς πρὸς γυναῖκας ὁμιλίας.
ἀλλὰ ταύτης μὲν ἐκ πολλῶν χρόνων κατεφρόνησε καὶ σχεδὸν 69

ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἤρξατο | προφητεύειν καὶ θεοφορεῖσθαι, p. 146 M
προσῆκον ἡγούμενος ἕτοιμον ἐμπαρέχειν ἀεὶ τοῖς χρησμοῖς ἑαυτόν· σιτίων δὲ καὶ ποτῶν ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα ἑξῆς ἠλόγησε, δηλονότι τροφὰς ἔχων ἀμείνους τὰς διὰ θεωρίας, αἷς ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταπνεόμενος τὴν μὲν διάνοιαν τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς ψυχῆς ἐβελτιοῦτο, καθ' ἑκάτερον πρός τε ἰσχὺν καὶ εὐεξίαν ἐπιδιδούς, ὡς τοὺς
70 ἰδόντας ὕστερον ἀπιστεῖν. εἰς γὰρ ὄρος ὑψηλότατον καὶ ἱερώτατον τῶν περὶ τὸν τόπον ἀνελθὼν προστάξεσι θείαις, ὅπερ ἀπρόσιτον καὶ ἄβατον ἦν, εἰς ἐκεῖνον λέγεται διαμεῖναι τὸν χρόνον οὐδὲν ἐπιφερόμενος τῶν εἰς ἀναγκαίας ἀπόλαυσιν τροφῆς ⟨καὶ⟩ ἡμέραις ὕστερον, ὡς ἐλέχθη, τεσσαράκοντα κατέβαινε πολὺ καλλίων τὴν ὄψιν ἢ ὅτε ἀνῄει, ὡς τοὺς ὁρῶντας τεθηπέναι καὶ καταπεπλῆχθαι καὶ μηδ' ἐπὶ πλέον ἀντέχειν τοῖς ὀφθαλμοῖς δύνασθαι κατὰ τὴν προσβολὴν ἡλιοειδοῦς φέγγους ἀπαστράπτοντος.

71 (3.) Ἔτι δ' ἄνω διατρίβων ἐμυσταγωγεῖτο παιδευόμενος τὰ κατὰ τὴν ἱερωσύνην πάντα καὶ πρῶτα, ἃ δὴ καὶ πρῶτα τῇ τάξει, τὰ περὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κατασκευήν.
72 εἰ μὲν οὖν τὴν χώραν, εἰς ἣν μετανίσταντο, ἤδη παρειλήφεσαν, ἀναγκαῖον ἦν ἱδρύσασθαι περισημότατον νεὼν ἐν τῷ καθαρωτάτῳ λίθων πολυτελῶν ὕλης καὶ περὶ αὐτὸν τείχη μεγάλα δείμασθαι καὶ νεωκόροις παμπληθεῖς οἰκίας, ὀνομάσαντας
73 ἱερόπολιν τὸν τόπον. ἐπεὶ δ' ἔτι κατὰ τὴν ἐρήμην ἐπλάζοντο, τοῖς μήπω παγίως ἱδρυθεῖσιν ἥρμοττε φορητὸν ἔχειν ἱερόν, ἵν' ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ στρατοπεδείαις ἀνάγωσι θυσίας καὶ τὰ ἄλλα ὅσα κατὰ τὰς ἱερουργίας δρῶσι μηδενὸς ἀμοι-
74 ροῦντες ὧν χρὴ τοὺς ἐν πόλεσιν οἰκοῦντας. σκηνὴν οὖν, ἔργον ἱερώτατον, δημιουργεῖν ἔδοξεν, ἧς τὴν κατασκευὴν θεσφάτοις λογίοις ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωυσῆς ἀνεδιδάσκετο, τῶν μελλόντων ἀποτελεῖσθαι σωμάτων ἀσωμάτους ἰδέας τῇ ψυχῇ θεωρῶν, πρὸς ἃς ἔδει καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου γραφῆς καὶ

νοητῶν παραδειγμάτων αἰσθητὰ μιμήματα ἀπεικονισθῆναι.
προσῆκον γὰρ ἦν τῷ ὡς ἀληθῶς ἀρχιερεῖ καὶ τὴν τοῦ 75
ἱεροῦ κατασκευὴν ἐπιτραπῆναι, ἵν' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος
ἡρμοσμένας καὶ συμφώνους τοῖς δημιουργηθεῖσι ποιῆται τὰς
ἐν τῷ ἱερᾶσθαι λειτουργίας. (4.) ὁ μὲν οὖν τύπος τοῦ 76
παραδείγματος ἐνεσφραγίζετο τῇ διανοίᾳ τοῦ προφήτου δια-
ζωγραφούμενος καὶ προδιαπλαττόμενος ἀφανῶς ἄνευ ὕλης
ἀοράτοις εἴδεσι· τὸ δ' ἀποτέλεσμα πρὸς τὸν τύπον ἐδη-
μιουργεῖτο, ἐναποματτομένου τὰς σφραγῖδας τοῦ τεχνίτου
ταῖς προσφόροις ἑκάστων ὑλικαῖς οὐσίαις. ἦν δ' ἡ κατασκευὴ 77
. 147 M. τοιάδε· ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα κίονες κέδρου | τῆς ἀσηπ-
τοτάτης ἀπὸ στελεχῶν κοπέντες εὐερνεστάτων περιεβάλλοντο
χρυσῷ βαθεῖ· κἄπειθ' ἑκάστῳ δύο ἀργυραῖ βάσεις ὑπηρείδοντο
καὶ κατὰ τὸ ἀκροκιόνιον ἐφηρμόζετο χρυσῆ κεφαλίς. εἰς μὲν 78
οὖν τὸ μῆκος τεσσαράκοντα κίονας διέταττεν ὁ τεχνίτης,
ἑκατέρωθεν τοὺς ἡμίσεις εἴκοσι, μηδὲν ἐν μέσῳ διάστημα
ποιούμενος, ἀλλ' ἑξῆς ἐφαρμόζων καὶ συνάπτων, ἵν' οἷα
τείχους ὄψις μία προφαίνηται· εἰς δὲ τὸ πλάτος ἐσώτατον
τοὺς λοιποὺς ὀκτώ, ἓξ μὲν κατὰ τὴν μέσην χώραν, δύο δ'
ἐν ταῖς παρ' ἑκάτερα τῆς μέσης γωνίαις, τὸν μὲν ἐπὶ δεξιά,
τὸν δ' ἐπ' εὐώνυμα· κατὰ δὲ τὴν εἴσοδον ἄλλους τέσσαρας,
τὰ μὲν ἄλλα ὁμοίους, μίαν δ' ἀντὶ δυοῖν ἔχοντας βάσιν
τῶν ἐξ ἀντικρύ, μεθ' οὓς ἐξωτάτω πέντε μόναις ταῖς βάσεσι
διαφέροντας, χαλκαῖ γὰρ ἦσαν· ὥστε τῆς σκηνῆς τοὺς 79
σύμπαντας εἶναι, δίχα τῶν ἐν ταῖς γωνίαις δυοῖν ἀφανῶν,
πέντε καὶ πεντήκοντα ἐμφανεῖς, τὸν ἀπὸ μονάδος ἄχρι δεκάδος
τῆς παντελείας συμπληρούμενον ἀριθμόν. εἰ δὲ βουληθείη 80
τις τοὺς ἐν τῷ προπυλαίῳ πέντε τῷ ὑπαίθρῳ συνάπτοντας,
ὃ κέκληκεν αὐλήν, τιθέναι χωρίς, ἀπολειφθήσεται ὁ ἁγιώτατος
πεντηκοντάδος ἀριθμός, δύναμις ὢν τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου,
ὅπερ ἐστὶ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως ἀρχή, συμπληρωθεὶς
ἐκ τῶν ἐντὸς κιόνων. τεσσαράκοντα μὲν τῶν καθ' ἑκατέραν

πλευρὰν εἴκοσιν, ἓξ δὲ τῶν ἐν μέσῳ δίχα τῶν παρὰ ταῖς γωνίαις ἀποκεκρυμμένων, τεσσάρων δὲ τῶν ἀντικρύ, ἐφ' ὧν
81 τὸ καταπέτασμα. τὴν δ' αἰτίαν, ἧς ἕνεκα τοὺς πέντε τοῖς πεντήκοντα συγκατατάττω καὶ χωρὶς αὐτῶν τίθημι, δηλώσω. ἡ πεντὰς αἰσθήσεων ἀριθμός ἐστιν, αἴσθησις δ' ἐν ἀνθρώπῳ τῇ μὲν νεύει πρὸς τὰ ἐκτός, τῇ δὲ ἀνακάμπτει πρὸς νοῦν
82 ὑπηρέτις οὖσα φύσεως νόμοις αὐτοῦ. διὸ καὶ τὴν μεθόριον χώραν ἀπένειμε τοῖς πέντε· τὰ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῶν ἐκνένευκε πρὸς τὰ ἄδυτα τῆς σκηνῆς, ἅπερ ἐστὶ συμβολικῶς νοητά, τὰ δ' ἐκτὸς πρὸς τὸ ὕπαιθρον καὶ τὴν αὐλήν, ἅπερ ἐστὶν αἰσθητά· παρὸ καὶ ταῖς βάσεσι διήνεγκαν, χαλκαῖ γάρ εἰσιν· ἐπεὶ δὲ τῆς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεως κεφαλὴ μὲν καὶ ἡγεμονικὸν ὁ νοῦς, ἐσχατιὰ δὲ καὶ ὡσανεὶ βάσις τὸ αἰσθητόν, εἴκασε δὴ τὸν μὲν νοῦν χρυσῷ, χαλκῷ δὲ τὸ αἰσθητόν.
83 μέτρα δὲ τῶν κιόνων ταῦτα· δέκα μὲν πήχεις τὸ μῆκος, εἷς δὲ καὶ ἥμισυς τὸ εὖρος, ἵν' ἡ σκηνὴ πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἴση προφαίνηται.

84 (5.) | Παγκάλοις δὲ καὶ ποικίλοις ὑφάσμασιν αὐτὴν p. 148 M.
περιέβαλεν, ὑακίνθῳ καὶ πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ καὶ βύσσῳ καταχρώμενος εἰς τὴν ὑφήν. δέκα γὰρ ἃς διὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ὠνόμασεν αὐλαίας ἐκ τῶν ἀρτίως λεχθέντων γενῶν ἐδημιούργει, μήκει μὲν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι πηχῶν ἑκάστην, εἰς δὲ τέσσαρας πήχεις πρὸς εὖρος ἀποτείνων, ἵνα καὶ δεκάδα ἔχωσι τὴν παντέλειαν καὶ τετράδα τὴν δεκάδος οὐσίαν καὶ τὸν ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ἀριθμὸν τέλειον ἴσον τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι καὶ τεσσαρακοντάδα τὴν ζῳογονικωτάτην, ἐν ᾗ διαπλάττεσθαί
85 φασιν ἄνθρωπον ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ. οἱ μὲν οὖν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι πήχεις τῶν αὐλαιῶν τοιαύτην ἔχουσι τὴν διανομήν· δέκα μὲν κατὰ τὸν ὄροφον — τοσοῦτον γάρ ἐστι τῆς σκηνῆς τὸ εὖρος —, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ τὰς πλευράς, ἑκατέρωθεν ἐννέα, πρὸς σκέπην ἀποτείνονται τῶν κιόνων, ὑπολειπομένου πήχεως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἵνα μὴ ἐπισύρηται

⟨τὸ⟩ πάγκαλον καὶ ἱεροπρεπὲς ὕφασμα. τῶν δὲ τεσσαράκοντα, 86
οἳ συναριθμοῦνται ἐκ τοῦ τῶν δέκα αὐλαιῶν πλάτους, τριάκοντα
μὲν ἀπολαμβάνει τὸ μῆκος — τοσοῦτον γάρ ἐστι καὶ ⟨τὸ⟩ τῆς
σκηνῆς —, ἐννέα δὲ ὁ ὀπισθόδομος, τὸν δὲ λοιπὸν τὸ κατὰ
τὸ προπύλαιον, ἵνα δεσμὸς ᾖ τοῦ ὅλου περιβλήματος· ἐπὶ δὲ
τοῦ προπυλαίου τὸ καταπέτασμα. σχεδὸν δὲ καὶ αἱ 87
αὐλαῖαι καταπετάσματ' εἰσίν, οὐ μόνον τῷ τὸν ὄροφον καὶ
τοὺς τοίχους καλύπτειν, ἀλλὰ καὶ τῷ συνυφάνθαι γένεσι τοῖς
αὐτοῖς, ὑακίνθῳ καὶ πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ καὶ βύσσῳ. ἐκ δὲ
τῶν αὐτῶν τό τε καταπέτασμα καὶ τὸ λεγόμενον κάλυμμα
κατεσκευάζετο, τὸ μὲν εἴσω κατὰ τοὺς τέσσαρας κίονας, ἵν'
ἐπικρύπτηται τὸ ἄδυτον, τὸ δ' ἔξω κατὰ τοὺς πέντε, ὡς μηδεὶς
ἐξ ἀπόπτου δύναιτο τῶν μὴ ἱερωμένων καταθεάσασθαι τὰ
ἅγια. (6.) τὰς δὲ τῶν ὑφασμάτων ὕλας ἀριστίνδην ἐπέκρινεν 88
ἐκ μυρίων ὅσων ἑλόμενος τοῖς στοιχείοις ἰσαρίθμους, ἐξ
ὧν ἀπετελέσθη ὁ κόσμος, καὶ πρὸς αὐτὰ λόγον ἐχούσας,
γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ· ἡ μὲν γὰρ βύσσος ἐκ γῆς,
ἐξ ὕδατος δ' ἡ πορφύρα, ἡ δ' ὑάκινθος ἀέρι ὁμοιοῦται —
φύσει γὰρ μέλας οὗτος —, τὸ δὲ κόκκινον πυρί, διότι
φοινικοῦν ἑκάτερον· ἦν γὰρ ἀναγκαῖον ἱερὸν χειροποίητον
κατασκευάζοντας τῷ πατρὶ καὶ ἡγεμόνι τοῦ παντὸς τὰς
149 M. ὁμοίας | λαβεῖν οὐσίας, αἷς τὸ ὅλον ἐδημιούργει.

Ἡ μὲν οὖν σκηνή, καθάπερ νεὼς ἅγιος, τὸν εἰρημένον 89
τρόπον κατεσκευάσθη. τέμενος δ' αὐτῆς ἐν κύκλῳ περι-
εβάλετο πηχῶν μῆκος ἑκατὸν καὶ πλάτος πεντήκοντα, κίονας
ἔχον ἀφεστῶτας ἴσον ἀλλήλων διάστημα πέντε πήχεις, ὡς
τοὺς μὲν σύμπαντας ἑξήκοντα εἶναι, διανέμεσθαι δ' εἰς μὲν
τὸ μῆκος τεσσαράκοντα, πρὸς δὲ τὸ εὖρος εἴκοσι, καθ'
ἑκάτερα μέρη τοὺς ἡμίσεις. ὕλη δὲ τῶν στύλων τὰ μὲν ἐντὸς 90
κέδρος, τὰ δ' ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἄργυρος, ἁπάντων δ' αἱ βάσεις
χαλκαῖ, καὶ τὸ ὕψος ἴσον πέντε πηχῶν· ἔδοξε γὰρ ἁρμόττον
εἶναι τῷ τεχνίτῃ συνελεῖν ὅλῳ ἡμίσει τὸ ὕψος τῆς λεγομένης

αὐλῆς, ἵν' ἡ σκηνὴ πρὸς τὸ διπλάσιον μετέωρος ἀρθεῖσα
προφαίνηται. λεπταὶ δ' ὀθόναι κατὰ τοῦ μήκους καὶ πλάτους
ἦσαν ἐφαρμοζόμεναι τοῖς κίοσιν ἱστίοις ἐμφερεῖς, ὑπὲρ τοῦ
91 μηδένα τῶν μὴ καθαρῶν εἰσιέναι. (7.) ἡ δὲ θέσις τοιάδε
ἦν· μέση μὲν ἵδρυτο ἡ σκηνὴ μῆκος ἔχουσα τριάκοντα πήχεις
καὶ εὖρος δέκα σὺν τῷ βάθει τῶν κιόνων, ἀφειστήκει δὲ
τῆς αὐλῆς ἐκ τριῶν μερῶν ἴσῳ διαστήματι, δυοῖν μὲν κατὰ
τὰς πλευράς, ἑνὸς δὲ κατὰ τὸν ὀπισθόδομον, τὸ δὲ διάστημα
ἐξ εἴκοσι πηχῶν ἀνεμετρεῖτο· κατὰ δὲ τὸ προπύλαιον, ὡς
εἰκός, ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν εἰσιόντων μεῖζον ἐγίνετο
διάστημα πεντήκοντα πηχῶν· οὕτως γὰρ οἱ ἑκατὸν τῆς αὐλῆς
ἔμελλον ἐκπληροῦσθαι, τῶν κατὰ τὸν ὀπισθόδομον εἴκοσι
καὶ οὓς ἀπελάμβανεν ἡ σκηνὴ τριάκοντα συντεθέντων τοῖς
92 κατὰ τὰς εἰσόδους πεντήκοντα. τὰ γὰρ προπύλαια τῆς
σκηνῆς ὡσανεὶ μέσος ὅρος ἵδρυτο διττῆς πεντηκοντάδος, τῆς
μὲν κατ' ἀνατολάς, ἔνθα αἱ εἴσοδοι, τῆς δὲ πρὸς δυσμάς, ἔνθα
93 τό τε μῆκος τῆς σκηνῆς καὶ ὁ κατόπιν περίβολος. κάλλιστον
δὲ καὶ μέγιστον ἄλλο προπύλαιον ἐν ἀρχῇ τῆς εἰς τὴν
αὐλὴν εἰσόδου κατεσκευάζετο διὰ τεττάρων κιόνων, καθ'
ὧν ἐτείνετο ποικίλον ὕφασμα τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς εἴσω
κατὰ τὴν σκηνὴν κἀκ τῆς ὁμοίας ὕλης ἀπειργασμένον.
94 Ἅμα δὲ τούτοις ἐδημιουργεῖτο καὶ σκεύη ἱερά, κιβωτός,
λυχνία, τράπεζα, θυμιατήριον, βωμός. ὁ μὲν οὖν βωμὸς
ἱδρύετο ἐν ὑπαίθρῳ, τῶν εἰσόδων τῆς σκηνῆς ἀντικρύ, ἀφεστὼς
τοσοῦτον ὅσον ἱκανὸν λειτουργοῖς εἶναι διάστημα πρὸς τὰς καθ'
95 ἑκάστην ἡμέραν ἐπιτελουμένας θυσίας. (8.) ἡ δὲ κιβωτὸς
ἐν ἀδύτῳ καὶ ἀβάτῳ τῶν καταπετασμάτων εἴσω, κεχρυσωμένη
πολυτελῶς ἔνδοθέν | τε καὶ ἔξωθεν, ἧς ἐπίθεμα ὡσανεὶ p. 150 M
96 πῶμα τὸ λεγόμενον ἐν ἱεραῖς βίβλοις ἱλαστήριον. τούτου
μῆκος μὲν καὶ πλάτος μεμήνυται, βάθος δ' οὐδέν, ἐπιφανείᾳ
γεωμετρικῇ μάλισθ' ὡμοιωμένου, ὅπερ ἔοικεν εἶναι σύμβολον
φυσικώτερον μὲν τῆς ἵλεω τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ἠθικώτερον

δὲ διανοίας πάλιν, ἵλεω δ' ἑαυτῇ, τὴν πρὸς ὕψος ἄλογον
αἴρουσαν καὶ φυσῶσαν οἴησιν ἀτυφίας ἔρωτι σὺν ἐπιστήμῃ
στέλλειν καὶ καθαιρεῖν ἀξιούσης. ἀλλ' ἡ μὲν κιβωτὸς ἀγγεῖον 97
νόμων ἐστίν· εἰς γὰρ ταύτην κατατίθεται τὰ χρησθέντα λόγια·
τὸ δ' ἐπίθεμα τὸ προσαγορευόμενον ἱλαστήριον βάσις ἐστὶ
πτηνῶν δυοῖν, ἃ πατρίῳ μὲν γλώττῃ προσαγορεύεται Χερουβίμ,
ὡς δ' ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, ἐπίγνωσις καὶ ἐπιστήμη πολλή.
ταῦτα δέ τινες μέν φασιν εἶναι σύμβολα τῶν ἡμισφαιρίων 98
ἀμφοῖν κατὰ τὴν ἀντιπρόσωπον θέσιν, τοῦ τε ὑπὸ γῆν καὶ
ὑπὲρ γῆν· πτηνὸν γὰρ ὁ σύμπας οὐρανός. ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι 99
δηλοῦσθαι δι' ὑπονοιῶν τὰς πρεσβυτάτας καὶ ἀνωτάτω δύο
τοῦ ὄντος δυνάμεις, τήν τε ποιητικὴν καὶ βασιλικήν· ὀνομά-
ζεται δ' ἡ μὲν ποιητικὴ δύναμις αὐτοῦ θεός, καθ' ἣν ἔθηκε
καὶ ἐποίησε καὶ διεκόσμησε τόδε τὸ πᾶν, ἡ δὲ βασιλικὴ κύριος,
ᾗ τῶν γενομένων ἄρχει καὶ σὺν δίκῃ βεβαίως ἐπικρατεῖ.
μόνος γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ὢν καὶ ποιητής ἐστιν ἀψευδῶς, 100
ἐπειδὴ τὰ μὴ ὄντα ἤγαγεν εἰς τὸ εἶναι, καὶ βασιλεὺς φύσει,
διότι τῶν γεγονότων οὐδεὶς ἂν ἄρχοι δικαιότερον τοῦ πεποιη-
κότος. (9.) ἐν δὲ τῷ μεθορίῳ τῶν τεσσάρων καὶ πέντε 101
κιόνων, ὅπερ ἐστὶ κυρίως εἰπεῖν πρόναον εἰργόμενον δυσὶν
ὑφάσμασι, τῷ μὲν ἔνδον ὃ καλεῖται καταπέτασμα, τῷ δ'
ἐκτὸς ὃ προσαγορεύεται κάλυμμα, τὰ λοιπὰ τρία σκεύη τῶν
προειρημένων ἱδρύετο· μέσον μὲν τὸ θυμιατήριον, γῆς
καὶ ὕδατος σύμβολον εὐχαριστίας, ἣν ἕνεκα τῶν γινομένων
ἀφ' ἑκατέρου προσῆκε ποιεῖσθαι· τὸν γὰρ μέσον ταῦτα
τοῦ κόσμου τόπον κεκλήρωται· τὴν δὲ λυχνίαν ἐν τοῖς 102
νοτίοις, δι' ἧς αἰνίττεται τὰς τῶν φωσφόρων κινήσεις ἀστέρων·
ἥλιος γὰρ καὶ σελήνη καὶ οἱ ἄλλοι πολὺ τῶν βορείων ἀφε-
στῶτες νοτίους ποιοῦνται τὰς περιπολήσεις· ὅθεν ἓξ μὲν
κλάδοι, τρεῖς δ' ἑκατέρωθεν, τῆς μέσης λυχνίας ἐκπεφύκασιν
εἰς ἀριθμὸν ἕβδομον· ἐπὶ δὲ πάντων λαμπάδιά τε καὶ λύχνοι 103
ἑπτά, σύμβολα τῶν λεγομένων παρὰ τοῖς φυσικοῖς ἀνδράσι

πλανήτων· ὁ γὰρ ἥλιος, | ὥσπερ ἡ λυχνία, μέσος τῶν ἓξ τεταγ- p. 151 M.
μένος ἐν τετάρτῃ χώρᾳ φωσφορεῖ τοῖς ὑπεράνω τρισὶ καὶ
τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἴσοις, ἁρμοζόμενος τὸ μουσικὸν καὶ θεῖον ὡς
104 ἀληθῶς ὄργανον. (10.) ἡ δὲ τράπεζα τίθεται πρὸς τοῖς
βορείοις, ἐφ' ἧς ἄρτοι καὶ ἅλες, ἐπειδὴ τῶν πνευμάτων τὰ
βόρεια τροφιμώτατα καὶ διότι ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς αἱ τροφαί,
τοῦ μὲν ὕοντος, τῆς δὲ τὰ σπέρματα ταῖς τῶν ὑδάτων
105 ἐπιρροίαις τελειογονούσης. οὐρανοῦ δὲ καὶ γῆς παρίδρυται
τὰ σύμβολα, καθάπερ ἔδειξεν ὁ λόγος, τοῦ μὲν οὐρανοῦ
ἡ λυχνία, τῶν δὲ περιγείων, ἐξ ὧν αἱ ἀναθυμιάσεις, τὸ
106 ἐτύμως προσαγορευόμενον θυμιατήριον. τὸν δ' ἐν ὑπαίθρῳ
βωμὸν εἴωθε καλεῖν θυσιαστήριον, ὡσανεὶ τηρητικὸν καὶ
φυλακτικὸν ὄντα θυσιῶν τὸν ἀναλωτικὸν τούτων, αἰνιττόμενος
οὐ τὰ μέλη καὶ τὰ μέρη τῶν ἱερουργουμένων, ἅπερ δαπα-
νᾶσθαι πυρὶ πέφυκεν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ προσφέροντος·
107 εἰ μὲν γὰρ ἀγνώμων καὶ ἄδικος, ἄθυτοι θυσίαι καὶ ἀνίεροι
ἱερουργίαι καὶ εὐχαὶ παλίμφημοι παντελῆ φθορὰν ἐνδεχό-
μεναι· καὶ γὰρ ὁπότε γίνεσθαι δοκοῦσιν, οὐ λύσιν ἁμαρ-
108 τημάτων, ἀλλ' ὑπόμνησιν ἐργάζονται· εἰ δ' ὅσιος καὶ δίκαιος,
μένει βέβαιος ἡ θυσία, κἂν τὰ κρέα δαπανηθῇ, μᾶλλον δὲ
καὶ εἰ τὸ παράπαν μηδὲν προσάγοιτο ἱερεῖον· ἡ γὰρ
ἀληθὴς ἱερουργία τίς ἂν εἴη πλὴν ψυχῆς θεοφιλοῦς εὐσέβεια;
ἧς τὸ εὐχάριστον ἀθανατίζεται καὶ ἀνάγραπτον στηλιτεύεται
παρὰ θεῷ συνδιαιωνίζον ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ παντὶ
κόσμῳ.

109 (11.) Τούτοις ἑξῆς ἱερὰν ἐσθῆτα κατεσκεύαζεν ὁ
τεχνίτης τῷ μέλλοντι ἀρχιερεῖ καθίστασθαι παγκάλην καὶ
θαυμασιωτάτην ἔχουσαν ἐν τοῖς ὑφάσμασι πλοκήν. τὰ δ'
ὕφη διττὰ ἦν, τὸ μὲν ὑποδύτης, τὸ δὲ προσαγορευόμενον
110 ἐπωμίς. ὁ μὲν οὖν ὑποδύτης ἀμιγεστέρας ἰδέας· ὅλος
γὰρ ὑακίνθινος, ἔξω τῶν κατωτάτω καὶ πρὸς ἐσχατιὰς
μερῶν, ταῦτα γὰρ ἐποικίλλετο χρυσοῖς ῥοΐσκοις καὶ κώδωσι

καὶ ἀνθίνοις πλέγμασιν. ἡ δ᾽ ἐπωμίς, ἐκπρεπέστατον 111
ἔργον καὶ τεχνικώτατον, ἐπιστήμῃ τελειοτάτῃ κατεσκευάζετο
τοῖς προειρημένοις γένεσιν, ὑακίνθῳ καὶ πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ
καὶ κοκκίνῳ, συγκαταπλεκομένου χρυσοῦ· πέταλα γὰρ εἰς
λεπτὰς τρίχας κατατμηθέντα πᾶσι τοῖς νήμασι συνυφαίνετο.
λίθοι δ᾽ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων ἐνηρμόζοντο σμαράγδου πολυ- 112
152 M. τελοῦς δύο τιμαλφέστατοι, | οἷς τὰ ὀνόματα τῶν φυλάρχων
ἓξ καθ᾽ ἑκάτερον ἐνεχαράττετο, δώδεκα τὰ σύμπαντα·
καὶ κατὰ τὸ στῆθος ἄλλοι λίθοι πολυτελεῖς δώδεκα διαφέ-
ροντες ταῖς χρόαις, σφραγῖσιν ἐοικότες, ἐκ τριῶν τετραστοιχεί·
οὗτοι δ᾽ ἐνηρμόζοντο τῷ προσαγορευομένῳ λογείῳ. τὸ δὲ 113
λογεῖον τετράγωνον διπλοῦν κατεσκευάζετο ὡσανεὶ βάσις, ἵνα
δύο ἀρετὰς ἀγαλματοφορῇ, δήλωσίν τε καὶ ἀλήθειαν· ὅλον
δ᾽ ἁλυσειδίοις χρυσοῖς ἀνήρτητο πρὸς τὴν ἐπωμίδα, σφιγ-
γόμενον ἐξ αὐτῆς, ὑπὲρ τοῦ μὴ χαλᾶσθαι. χρυσοῦν δὲ 114
πέταλον ὡσανεὶ στέφανος ἐδημιουργεῖτο τέτταρας ἔχον
γλυφὰς ὀνόματος, ὃ μόνοις τοῖς ὦτα καὶ γλῶτταν σοφίᾳ
κεκαθαρμένοις θέμις ἀκούειν καὶ λέγειν ἐν ἁγίοις, ἄλλῳ δ᾽
οὐδενὶ τὸ παράπαν οὐδαμοῦ. τετραγράμματον δὲ τοὔνομά 115
φησιν ὁ θεολόγος εἶναι, τάχα που σύμβολα τιθεὶς αὐτὰ τῶν
πρώτων ἀριθμῶν, μονάδος καὶ δυάδος καὶ τριάδος καὶ τετράδος,
ἐπειδὴ πάντα ἐν τετράδι, σημεῖον καὶ γραμμὴ καὶ ἐπιφάνεια
καὶ στερεόν, τὰ μέτρα τῶν συμπάντων, καὶ αἱ κατὰ
μουσικὴν ἄρισται συμφωνίαι, ἥ τε διὰ τεσσάρων ἐν ἐπιτρίτῳ
λόγῳ καὶ ἡ διὰ πέντε ἐν ἡμιολίῳ καὶ ἡ διὰ πασῶν ἐν
διπλασίῳ καὶ ἡ δὶς διὰ πασῶν ἐν τετραπλασίῳ· ἔχει δὲ καὶ
τὰς ἄλλας ἀμυθήτους ἀρετὰς ἡ τετράς, ὧν τὰς πλείστας
ἠκριβώσαμεν ἐν τῇ περὶ ἀριθμῶν πραγματείᾳ. μίτρα δ᾽ 116
ἦν ὑπ᾽ αὐτῷ, τοῦ μὴ ψαύειν τῆς κεφαλῆς τὸ πέταλον.
πρὸς δὲ καὶ κίδαρις κατεσκευάζετο· κιδάρει γὰρ οἱ τῶν
ἑῴων βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος εἰώθασι χρῆσθαι.

(12.) Τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἦν ἐσθής. ὃν δ᾽ 117

ἔχει λόγον οὐ παρασιωπητέον αὐτή τε καὶ τὰ μέρη. ὅλη
μὲν δὴ γέγονεν ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ κόσμου, τὰ δὲ
μέρη τῶν καθ᾿ ἕκαστον μερῶν. ἀρκτέον δ᾿ ἀπὸ τοῦ ποδήρους.
118 οὗτος ὁ | χιτὼν σύμπας ἐστὶν ὑακίνθινος, ἀέρος ἐκμαγεῖον· p. 153 M
φύσει γὰρ ὁ ἀὴρ μέλας καὶ τρόπον τινὰ ποδήρης, ἄνωθεν ἀπὸ
τῶν μετὰ σελήνην ἄχρι τῶν γῆς ταθεὶς περάτων, πάντῃ
κεχυμένος· ὅθεν καὶ ὁ χιτὼν ἀπὸ στέρνων ἄχρι ποδῶν
119 περὶ ὅλον τὸ σῶμα κέχυται. ἐξ αὐτοῦ δὲ κατὰ τὰ σφυρὰ
ῥοΐσκοι καὶ ἄνθινα καὶ κώδωνές εἰσι· τὰ μὲν ἄνθινα σύμβολον
γῆς, ἀνθεῖ γὰρ καὶ βλαστάνει πάντα ἐκ ταύτης· οἱ δὲ
ῥοΐσκοι ὕδατος, παρὰ τὴν ῥύσιν λεχθέντες εὐθυβόλως· οἱ
δὲ κώδωνες τῆς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας τούτων, οὔτε γὰρ
γῆ χωρὶς ὕδατος οὔθ᾿ ὕδωρ ἄνευ τῆς γεώδους οὐσίας αὔταρκες
120 εἰς γένεσιν, ἀλλ᾿ ἡ σύνοδος καὶ κρᾶσις ἀμφοῖν. μάρτυς δὲ
τοῦ δηλουμένου καὶ ὁ τόπος ἐναργέστατος· ὡς γὰρ ἐν ἐσχάτοις
τοῦ ποδήρους οἱ ῥοΐσκοι καὶ τὰ ἄνθινα καὶ οἱ κώδωνές εἰσιν,
οὕτως καὶ τὰ ὧν ἐστι σύμβολα τὴν κατωτάτω χώραν ἔλαχεν
ἐν κόσμῳ, γῆ καὶ ὕδωρ, καὶ τῇ τοῦ παντὸς ἁρμονίᾳ
συνηχοῦντά τὰς οἰκείας ἐπιδείκνυται δυνάμεις ἐν ὡρισμέναις
121 χρόνων περιόδοις καὶ τοῖς προσήκουσι καιροῖς. τριῶν μὲν
δὴ στοιχείων, ἐξ ὧν τε καὶ ἐν οἷς τὰ θνητὰ καὶ φθαρτὰ
γένη πάντα, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, ὁ ποδήρης σὺν τοῖς ἀπη-
ωρημένοις κατὰ τὰ σφυρὰ σύμβολον ἐδείχθη προσηκόντως·
ὡς γὰρ ὁ χιτὼν εἷς, καὶ τὰ λεχθέντα τρία στοιχεῖα μιᾶς
ἰδέας ἐστίν, ἐπειδὴ τὰ κατωτέρω σελήνης ἅπαντα τροπὰς
ἔχει καὶ μεταβολάς· καὶ καθάπερ ἐκ τοῦ χιτῶνος ἤρτηνται
οἵ τε ῥοΐσκοι καὶ τὰ ἄνθινα, καὶ ἀπ᾿ ἀέρος τρόπον τινὰ γῆ
122 καὶ ὕδωρ ἐκκρέμανται, τὸ γὰρ ὄχημα τούτων ἐστὶν ἀήρ. τὴν
δ᾿ ἐπωμίδα οὐρανοῦ σύμβολον ὁ λόγος εἰκόσι στοχασμοῖς
χρώμενος παραστήσει· πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων
σμαράγδου δύο λίθοι περιφερεῖς μηνύουσιν, ὡς μὲν οἴονταί
τινες, ἀστέρων τοὺς ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἡγεμόνας, ἥλιον καὶ

σελήνην, ὡς δ' ἂν ἐγγυτέρω τις τῆς ἀληθείας προσερχόμενος
εἴποι, τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον· ἴσα τε γὰρ ὡς οἱ λίθοι
τό τε ὑπὲρ γῆν καὶ ὑπὸ γῆν καὶ οὐδέτερον πέφυκε μειοῦσθαι
καὶ συναύξεσθαι καθάπερ σελήνη. συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ 123
ἡ χρόα· σμαράγδῳ γὰρ ἔοικεν ἡ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ φαντασία
κατὰ τὴν τῆς ὄψεως προσβολήν. ἀναγκαίως δὲ καὶ καθ'
ἑκάτερον τῶν λίθων ἓξ ὀνόματα ἐγγλύφεται, διότι καὶ τῶν
ἡμισφαιρίων ἑκάτερον δίχα τέμνον τὸν ζῳοφόρον ἓξ ἐναπο-
λαμβάνει ζῴδια. ἔπειθ' οἱ κατὰ τὰ στέρνα δώδεκα λίθοι 124
ταῖς χρόαις οὐχ ὅμοιοι διανεμηθέντες εἰς τέσσαρας στοίχους
ἐκ τριῶν τίνος ἑτέρου δείγματ' εἰσὶν ἢ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου;
154 M. καὶ γὰρ | οὗτος τετραχῇ διανεμηθεὶς ἐκ τριῶν ζῳδίων τὰς
ἐτησίους ὥρας ἀποτελεῖ, ἔαρ, θέρος, μετόπωρον, χειμῶνα,
τροπὰς τέσσαρας, ὧν ἑκάστης ὅρος τρία ζῴδια, γνωριζόμενος
ταῖς τοῦ ἡλίου περιφοραῖς κατὰ τὸν ἐν ἀριθμοῖς ἀσάλευτον
καὶ βεβαιότατον καὶ θεῖον ὄντως λόγον. ὅθεν ἐνηρμό- 125
ζοντο καὶ τῷ προσαγορευθέντι δεόντως λογείῳ· λόγῳ γὰρ αἱ
τροπαὶ καὶ ἐτήσιοι ὧραι τεταγμένῳ καὶ παγίῳ συνίστανται,
τὸ παραδοξότατον, διὰ τῆς καιρίου μεταβολῆς ἐπιδεικνύμεναι
τὴν διαιωνίζουσαν αὑτῶν μονήν. εὖ δ' ἔχει καὶ πάνυ 126
καλῶς τὸ τοῖς χρώμασι τοὺς δώδεκα λίθους διαλλάττειν
καὶ μηδένα ὅμοιον εἶναι μηδενί· καὶ γὰρ τῶν ἐν τῷ ζῳοφόρῳ
ἕκαστον ἀποτελεῖ τι χρῶμα οἰκεῖον κατά τε ἀέρα καὶ γῆν
καὶ ὕδωρ καὶ τὰ τούτων παθήματα καὶ ἔτι κατὰ τὰ τῶν
ζῴων καὶ φυτῶν γένη πάντα. (13.) διπλοῦν δὲ τὸ λογεῖον 127
οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· διττὸς γὰρ ὁ λόγος ἔν τε τῷ παντὶ καὶ
ἐν ἀνθρώπου φύσει· κατὰ μὲν τὸ πᾶν ὅ τε περὶ τῶν ἀσωμάτων
καὶ παραδειγματικῶν ἰδεῶν, ἐξ ὧν ὁ νοητὸς ἐπάγη κόσμος,
καὶ ὁ περὶ τῶν ὁρατῶν, ἃ δὴ μιμήματα καὶ ἀπεικονίσματα
τῶν ἰδεῶν ἐκείνων ἐστίν, ἐξ ὧν ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἀπετελεῖτο·
ἐν ἀνθρώπῳ δ' ὁ μέν ἐστιν ἐνδιάθετος, ὁ δὲ προφορικός,
⟨καὶ ὁ μὲν⟩ οἷά τις πηγή, ὁ δὲ γεγωνὸς ἀπ' ἐκείνου ῥέων·

καὶ τοῦ μέν ἐστι χώρα τὸ ἡγεμονικόν, τοῦ δὲ κατὰ προφορὰν γλῶττα καὶ στόμα καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα φωνῆς ὀργανοποιία.
128 σχῆμα δ' ἀπένειμεν ὁ τεχνίτης τετράγωνον τῷ λογείῳ πάνυ καλῶς αἰνιττόμενος, ὡς χρὴ καὶ τὸν τῆς φύσεως λόγον καὶ τὸν τοῦ ἀνθρώπου βεβηκέναι πάντῃ καὶ κατὰ μηδ' ὁτιοῦν κραδαίνεσθαι. παρὸ καὶ τὰς εἰρημένας δύο ἀρετὰς προσεκλήρωσεν αὐτῷ, δήλωσίν τε καὶ ἀλήθειαν· ὅ τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος ἀληθὴς καὶ δηλωτικὸς πάντων ὅ τε τοῦ σοφοῦ μιμούμενος ἐκεῖνον ὀφείλει προσηκόντως ἀψευδέστατός τε εἶναι τιμῶν ἀλήθειαν καὶ μηδὲν φθόνῳ συσκιάζειν, ὧν ἡ μήνυσις
129 ὠφελήσει τοὺς ἀναδιδαχθέντας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δυσὶ λόγοις τοῖς καθ' ἕκαστον ἡμῶν, τῷ τε προφορικῷ καὶ ἐνδιαθέτῳ, δύο ἀρετὰς ἀπένειμεν οἰκείας, τῷ μὲν προφορικῷ δήλωσιν, τῷ δὲ κατὰ διάνοιαν ἀλήθειαν· ἁρμόζει γὰρ διανοίᾳ μὲν μηδὲν παραδέχεσθαι ψεῦδος, ἑρμηνείᾳ δὲ μηδὲν ἐμποδίζειν τῶν
130 εἰς τὴν ἀκριβεστάτην δήλωσιν. λόγου δὲ οὐδὲν ὄφελος τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα σεμνηγοροῦντος, ᾧ μὴ πρόσεστιν οἰκείων ἀκολουθία πράξεων· ὅθεν τὸ λογεῖον ἤρτησεν ἐκ τῆς ἐπωμίδος, ἵνα μὴ χαλᾶται, τὸν λόγον οὐ δικαιώσας | ἔργων ἀπεζεῦχθαι· τὸν γὰρ ὦμον ἐνεργείας καὶ πράξεως p. 155 M
131 ποιεῖται σύμβολον. (14.) ἃ μὲν οὖν αἰνίττεται διὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος, ἐστὶ τοιαῦτα. κίδαριν δὲ ἀντὶ διαδήματος ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ δικαιῶν τὸν ἱερωμένον τῷ θεῷ, καθ' ὃν χρόνον ἱερᾶται, προφέρειν ἁπάντων καὶ μὴ μόνον ἰδιωτῶν
132 ἀλλὰ καὶ βασιλέων. ὑπεράνω δὲ τὸ χρυσοῦν ἐστι πέταλον, ᾧ τῶν τεττάρων αἱ γλυφαὶ γραμμάτων ἐνεσφραγίσθησαν, ἐξ ὧν ὄνομα τοῦ ὄντος φασὶ μηνύεσθαι, ὡς οὐχ οἷόν τε ὂν ἄνευ κατακλήσεως θεοῦ συστῆναί τι τῶν ὄντων· ἁρμονία γὰρ πάντων ἐστὶν ἡ ἀγαθότης καὶ ἵλεως δύναμις αὐτοῦ.
133 τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἀρχιερεὺς διακοσμηθεὶς στέλλεται πρὸς τὰς ἱερουργίας, ἵν', ὅταν εἰσίῃ τὰς πατρίους εὐχάς τε καὶ θυσίας ποιησόμενος, συνεισέρχηται πᾶς ὁ κόσμος αὐτῷ δι' ὧν

ἐπιφέρεται μιμήματα, ἀέρος τὸν ποδήρη, ὕδατος τὸν ῥοΐσκον,
γῆς τὸ ἄνθινον, πυρὸς τὸ κόκκινον, οὐρανοῦ τὴν ἐπωμίδα,
καὶ κατ' εἶδος τοῖν δυοῖν ἡμισφαιρίοιν τοὺς ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων
σμαράγδους περιφερεῖς, ἐφ' ὧν καθ' ἑκάτερον γλυφαὶ ἕξ,
τοῦ ζῳοφόρου τοὺς ἐπὶ τῶν στέρνων δώδεκα λίθους ἐκ τριῶν
κατὰ τέτταρας στοίχους, τοῦ συνέχοντος καὶ διοικοῦντος τὰ
σύμπαντα τὸ λογεῖον. ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον 134
τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν
ἀρετὴν υἱῷ πρός τε ἀμνηστίαν ἁμαρτημάτων καὶ χορηγίαν
ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν. ἴσως μέντοι καὶ προδιδάσκει τὸν 135
τοῦ θεοῦ θεραπευτήν, εἰ καὶ μὴ τοῦ κοσμοποιοῦ δυνατόν,
ἀλλὰ τοῦ γε κόσμου διηνεκῶς ἄξιον εἶναι πειρᾶσθαι, οὗ τὸ
μίμημα ἐνδυόμενος ὀφείλει τῇ διανοίᾳ τὸ παράδειγμα εὐθὺς
ἀγαλματοφορῶν αὐτὸς τρόπον τινὰ πρὸς τὴν τοῦ κόσμου
φύσιν ἐξ ἀνθρώπου μεθηρμόσθαι καί, εἰ θέμις εἰπεῖν —
θέμις δὲ ἀψευδεῖν περὶ ἀληθείας λέγοντα —, βραχὺς κόσμος
εἶναι.

(15.) Τῶν δὲ προπυλαίων ἔξω παρὰ ταῖς εἰσόδοις 136
λουτήρ ἐστι χαλκοῦς, οὐκ ἀργὸν ὕλην λαβόντος τοῦ τεχνίτου
πρὸς τὴν κατασκευήν, ὅπερ φιλεῖ γίνεσθαι, σκεύη δ' ἐπιμελῶς
δημιουργηθέντα πρὸς ἑτέραν χρείαν, ἃ μετὰ σπουδῆς καὶ
φιλοτιμίας πάσης αἱ γυναῖκες εἰσήνεγκαν ἁμιλλώμεναι τοῖς
ἀνδράσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀγώνισμα καλὸν ἄρασθαι δια-
νοηθεῖσαι καὶ καθ' ὅσον δυνάμεως εἶχον σπουδάσασαι μὴ
ἀπολειφθῆναι τῆς ἐκείνων ὁσιότητος· κάτοπτρα γάρ, οἷς 137
p. 156 M. εὐμορφίαν εἰώθασι διακοσμεῖσθαι, μηδενὸς προστάξαντος,
αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ σωφροσύνης καὶ τῆς περὶ γάμον
ἁγνείας καὶ τί γὰρ ἀλλ' ἢ ψυχικοῦ κάλλους ἀπαρχὴν πρε-
πωδεστάτην ἀπήρξαντο. ταῦτ' ἔδοξε τῷ τεχνίτῃ λαβόντι 138
χωνεῦσαι καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν ἕτερον ἢ τὸν λουτῆρα κατα-
σκευάσασθαι, περιρραντηρίοις ὅπως οἱ μέλλοντες εἰς τὸν
νεὼν εἰσιέναι ἱερεῖς ἐπὶ τῷ τὰς διατεταγμένας ὑπουργεῖν

λειτουργίας χρῶνται πόδας μάλιστα καὶ χεῖρας ἀπονιπτόμενοι — σύμβολον ἀνυπαιτίου ζωῆς καὶ βίου καθαρεύοντος ἐν πράξεσιν ἐπαινεταῖς, οὐ τὴν τραχεῖαν κακίας ὁδὸν ἢ κυριώτερον εἰπεῖν ἀνοδίαν ἀλλὰ τὴν δι' ἀρετῆς λεωφόρον ἀπευθύνοντος —.

139 „ὑπομιμνησκέσθω μέντοι" φησί „καὶ ὁ μέλλων περιρραίνεσθαι, ὅτι τοῦδε τοῦ σκεύους ἡ ὕλη κάτοπτρα ἦν, ἵνα καὶ αὐτὸς οἷα πρὸς κάτοπτρον αὐγάζῃ τὸν ἴδιον νοῦν καί, εἴ τι ὑποφαίνοιτο αἶσχος ἐξ ἀλόγου πάθους ἢ παρὰ φύσιν ἐπαιρούσης καὶ μετεωριζούσης ἡδονῆς ἢ στελλούσης ἔμπαλιν λύπης καὶ καθαιρούσης ἢ ἀποστρέφοντος καὶ ἀποκλίνοντος τὴν ἐπ' εὐθείας ὁρμὴν φόβου ἢ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὰ μὴ παρόντα ἑλκούσης καὶ ἀποτεινούσης βίᾳ, τοῦτο θεραπεύῃ τε καὶ

140 ἰᾶται τοῦ γνησίου καὶ ἀνόθου μεταποιούμενος κάλλους· τὸ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐν συμμετρίᾳ μερῶν εὐχροίᾳ τε καὶ εὐσαρκίᾳ κεῖται, βραχὺν τῆς ἀκμῆς ἔχον καιρόν, τὸ δὲ τῆς διανοίας ἐν ἁρμονίᾳ δογμάτων καὶ ἀρετῶν συμφωνίᾳ, μὴ χρόνου μήκει μαραινόμενον, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐγχρονίζει καινούμενον καὶ νεάζον, χρώματι διαπρεπεῖ κεκοσμημένον ἀληθείας καὶ ὁμολογίᾳ ἔργων πρὸς λόγους καὶ πρὸς ἔργα λόγων καὶ ἔτι βουλευμάτων πρὸς ἑκάτερα."

141 (16.) Διδαχθέντι δ' αὐτῷ τὰ παραδείγματα τῆς ἱερᾶς σκηνῆς καὶ ἀναδιδάξαντι τοὺς διανοίᾳ ὀξεῖς καὶ εὐφυῶς ἔχοντας πρὸς ἀνάληψιν καὶ τελείωσιν ἔργων, ἅπερ ἀναγκαίως εἶχε δημιουργηθῆναι, κατὰ τὸ εἰκὸς ἱεροῦ κατασκευασθέντος ἔδει καὶ ἱερεῖς τοὺς ἐπιτηδειοτάτους αἱρεθῆναί τε καὶ προμαθεῖν, ὃν τρόπον τὰς θυσίας ἀνάγειν τε καὶ ἱερουργεῖν

142 προσῆκε. τὸν μὲν οὖν ἀδελφὸν ἐξ ἁπάντων ἐπικρίνας ἀριστίνδην ἀρχιερέα, τοὺς δ' ἐκείνου παῖδας ἱερεῖς ἐχειροτόνει, προνομίαν οὐ τῷ οἰκείῳ γένει διδούς, ἀλλ' εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι, ἃς ἐνεώρα τοῖς ἀνδράσιν ὑπούσας. σαφὴς δὲ πίστις· οὐδέτερον υἱὸν — δύο γὰρ ἦσαν αὐτῷ — τούτου τοῦ γέρως ἠξίωσεν, ἀναγκαίως ἂν ἀμφοτέρους ἑλόμενος, εἴ

τινα τιμὴν ἔνεμε τῷ φιλοικείῳ. καθίστη δὲ μετὰ τῆς ἅπαντος 143
τοῦ ἔθνους γνώμης, ὡς τὰ λόγια ὑφηγεῖτο, καινότατον
p. 157 M. τρόπον καὶ | ἄξιον ἱστορηθῆναι· λούει τὸ πρῶτον αὐτοὺς ὕδατι
πηγῆς τῷ καθαρωτάτῳ καὶ ζωτικωτάτῳ κἄπειτα τὰς ἱερὰς
ἀναδίδωσιν ἐσθῆτας, τῷ μὲν ἀδελφῷ τὸν ποδήρη καὶ τὴν
ἐπωμίδα οἱονεὶ θώρακα, τὸ παμποίκιλον ὕφασμα καὶ μίμημα
τοῦ παντός, τοῖς δ' ἀδελφιδοῖς χιτῶνας λινοῦς, ζώνας τε
καὶ περισκελῆ πᾶσι· τὰς μέν, ὅπως ἀνεμπόδιστοι καὶ ἑτοι- 144
μότεροι πρὸς τὰς ἱερὰς ὑπουργίας ὦσι, σφιγγομένων τοὺς
ἀνειμένους κόλπους τῶν χιτώνων, τὰ δ', ὅπως μηδὲν ὧν
κρύπτεσθαι θέμις προφαίνηται, καὶ μάλιστ' ἀνερχομένων
ἐπὶ τὸν βωμὸν ἢ κατιόντων ἄνωθεν καὶ πάντα δρώντων
μετὰ σπουδῆς καὶ τάχους· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀκριβὴς γεγένητο 145
ἡ στόλισις διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδήλου προφυλακήν, κἂν
ἕνεκα τῆς συντόνου περὶ τὰς λειτουργίας ὀξύτητος ἀπεγυμ-
νοῦντο τὸν προσήκοντα ἱεροῖς καὶ ἱερωμένοις κόσμον φυλάττειν
ἀδυνατοῦντες. (17.) ὡς δὲ ταῖς ἐσθήσεσιν ἤσκησεν αὐτούς, 146
χρίσματος εὐωδεστάτου λαβών, ὃ μυρεψικῇ τέχνῃ κατειρ-
γάσθη, τὰ ἐν ὑπαίθρῳ πρῶτα, τόν τε βωμὸν καὶ τὸν
λουτῆρα, κατέχριεν ἐπιρραίνων ἑπτάκις, ἔπειτα τὴν σκηνὴν
καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕκαστον, τὴν κιβωτόν, τὴν λυχνίαν,
τὸ θυμιατήριον, τὴν τράπεζαν, τὰ σπονδεῖα, τὰς φιάλας, τὰ
ἄλλα ὅσα πρὸς θυσίας ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, καὶ τελευταῖον
προσαγαγὼν τὸν ἀρχιερέα πολλῷ λίπει τὴν κεφαλὴν ἀλείφει.
ταῦτ' ἐπιτελέσας εὐαγῶς ἀχθῆναι κελεύει μόσχον καὶ 147
κριοὺς δύο· τὸν μέν, ἵνα θύσῃ περὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων,
αἰνιττόμενος ὅτι παντὶ γενητῷ, κἂν σπουδαῖον ᾖ, παρόσον
ἦλθεν εἰς γένεσιν, συμφυὲς τὸ ἁμαρτάνειν ἐστίν, ὑπὲρ οὗ
τὸ θεῖον εὐχαῖς καὶ θυσίαις ἀναγκαῖον ἐξευμενίζεσθαι, μὴ
διακινηθὲν ἐπιθεῖτο· τῶν δὲ κριῶν τὸν μὲν ἕτερον εἰς 148
ὁλοκαύτωμα εὐχαριστήριον τῆς τῶν ὅλων διοικήσεως, ἧς
κατὰ τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ μέρος μέτεστι καρπουμένῳ τὴν

ἀπὸ τῶν στοιχείων ὠφέλειαν, γῆς πρὸς οἴκησιν καὶ τὰς
ἐξ αὐτῆς τροφάς, ὕδατος πρὸς ποτὸν καὶ λουτρὰ καὶ πλοῦν,
ἀέρος πρὸς ἀναπνοὴν καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεις
— ἐπειδὴ πασῶν ἀὴρ ὄργανον — καὶ ἔτι τὰς ἐτησίους ὥρας,
πυρὸς τοῦ μὲν χρειώδους πρὸς τὰ ἑψόμενα καὶ θερμαινόμενα,
149 τοῦ δὲ οὐρανίου πρὸς αὐγὴν καὶ τὰ ὁρατὰ πάντα· τὸν δ'
ἕτερον εἰς τὴν τῶν ἱερωμένων διὰ καθάρσεως ἁγνευτικῆς
παντέλειαν, ὃν ἐτύμως „τελειώσεως“ ἐκάλεσεν (Exod. 29, 26.
Lev. 8, 22), ἐπειδὴ τὰς ἁρμοττούσας θεραπευταῖς καὶ λει-
150 τουργοῖς θεοῦ τελετὰς ἔμελλον ἱεροφαντεῖσθαι. τοῦ δ'
αἵματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἐν κύκλῳ τοῦ βωμοῦ σπένδει λαβών,
τὸ δὲ φιάλην ὑποσχὼν δέχεται καὶ ἀπὸ τούτου τρία μέρη
τοῦ σώματος χρίει τῶν τελουμένων ἱερέων, οὖς ἄκρον,
ἄκραν χεῖρα, ποδὸς ἄκρον, | δεξιὰ τὰ σύμπαντα, αἰνιτ- p. 158 M.
τόμενος ὅτι δεῖ τὸν τέλειον καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ βίῳ
παντὶ καθαρεύειν· λόγον μὲν γὰρ ἀκοὴ δικάζει, χεὶρ δ'
ἔργου σύμβολον, διεξόδου δὲ τῆς περὶ τὸν βίον πούς.
151 ἐπεὶ δ' ἕκαστον αὐτῶν ἄκρον τε καὶ δεξιόν, ὑπονοητέον
δηλοῦσθαι τὴν ἐν ἑκάστοις ἐπίδοσιν μετὰ δεξιότητος, ἐφιε-
μένην τῆς ἄκρας εὐδαιμονίας καὶ τοῦ τέλους, ἐφ' ὃ σπεύδειν
ἀναγκαῖον καὶ τὰς πράξεις ἁπάσας ἀναφέρειν στοχαζομένους
ὥσπερ ἐν ταῖς τοξείαις σκοποῦ τοῦ περὶ τὸν βίον.
152 (18.) πάλαι μὲν οὖν ἱερείου ἑνός, ὃ προσηγορεύετο „τελειώ-
σεως“, ἀκράτῳ αἵματι τὰ λεχθέντα τρία μέρη κατέχριε
τῶν ἱερέων. αὖθις δ' ἐκ τοῦ παρὰ τῷ βωμῷ λαβών, ὅπερ
ἐξ ἁπάντων ἦν τῶν τεθυμένων, καὶ τοῦ λεχθέντος χρίσματος,
ὃ μυρεψοὶ κατεσκεύασαν, ἀναμίξας τὸ ἔλαιον τῷ αἵματι τοῦ
κράματος τοῖς ἱερεῦσι καὶ ταῖς ἐσθήσεσιν αὐτῶν ἐπέρραινε,
βουλόμενος αὐτοὺς μὴ μόνον τῆς ἔξω καὶ ἐν ὑπαίθρῳ μετα-
λαχεῖν ἁγνείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν ἀδύτοις, ἐπειδὴ καὶ ἔνδον
λειτουργεῖν ἔμελλον· τὰ δ' εἴσω πάντα ἐλαίῳ κατεκέχριστο.
153 θυσίας δ' ἐπὶ ταῖς προτέραις ἄλλας ἀναγαγόντων, τοῦτο μὲν

τῶν ἱερέων ὑπὲρ αὑτῶν, τοῦτο δὲ τῆς γερουσίας ὑπὲρ ἅπαντος
τοῦ ἔθνους, Μωυσῆς μὲν εἰς τὴν σκηνὴν εἰσέρχεται τὸν
ἀδελφὸν ἐπαγόμενος — ὀγδόη δ' ἦν τῆς τελετῆς ἡμέρα καὶ
τελευταία, ταῖς γὰρ πρότερον ἑπτὰ ἱεροφαντῶν αὐτόν τε καὶ
τοὺς ἀδελφιδοῦς ὠργίαζεν —, εἰσελθὼν δ' ἀνεδίδασκεν οἷα
ὑφηγητὴς ἀγαθὸς εὐμαθῆ γνώριμον, ὃν χρὴ τρόπον τὸν
ἀρχιερέα τὰς εἴσω ποιεῖσθαι λειτουργίας. εἶτ' ἐξελθόντες 154
ἀμφότεροι καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸ τῆς κεφαλῆς
εὐχὰς τίθενται τῷ ἔθνει τὰς προσηκούσας ἀπὸ καθαρᾶς καὶ
ὁσιωτάτης γνώμης. ἔτι δ' εὐχομένων, τερατωδέστατόν τι
συμβαίνει· ἐκ γὰρ τῶν ἀδύτων, εἴτε αἰθέρος ἀπόσπασμα
τοῦ καθαρωτάτου, εἴτε ἀέρος κατὰ τὴν τῶν στοιχείων φύσει
μεταβολὴν ἀναλυθέντος εἰς πῦρ, αἰφνίδιον ἀθρόα φλὸξ διεκπαίει
καὶ συντόνῳ ῥύμῃ φέρεται μὲν ἐπὶ τὸν βωμόν, τὰ δ' ἐπ'
αὐτοῦ πάντα ἐξαναλίσκει, πρὸς οἶμαι σαφεστάτην δήλωσιν,
ὅτι οὐδὲν ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης ἐπετελεῖτο. δωρεὰν γὰρ 155
ἐξαίρετον εἰκὸς ἦν τοῖς ἁγίοις προσνεμηθῆναι, μὴ μόνον ἐν
οἷς ἄνθρωποι δημιουργοί, ἀλλὰ καὶ τῷ καθαρωτάτῳ τῆς
οὐσίας πυρί, τὸ χρειῶδες καὶ παρ' ἡμῖν ὅπως μὴ προσάψαιτο
τοῦ βωμοῦ, διὰ τὸ μυρίας ἴσως ἀναμεμῖχθαι κῆρας· ἅπτεται 156
γὰρ οὐ μόνον ζῴων ἀλόγων ὀπτωμένων ἢ ἑψομένων εἰς
p. 159 M. πλησμονὴν | ἄδικον γαστρὸς τῆς ταλαίνης, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων
ἐξ ἐπιβουλῆς ἀναιρουμένων, οὐ τριῶν ἢ τεττάρων, ἀλλὰ καὶ
πολυανθρώπων ὁμίλων· ἤδη γοῦν καὶ στόλους μεγάλους 157
ἐπιβατικοῦ πλήρεις οἰστοὶ πυρφόροι κατέφλεξαν βληθέντες
καὶ ὅλας πόλεις ἐξανάλωσαν, αἳ σμυχόμεναι μέχρι θεμελίων
εἰς τέφραν ἐδαπανήθησαν, ὡς μηδ' ἴχνος ὑπολελεῖφθαι τοῦ
πάλαι συνοικισμοῦ. ταύτης ἕνεκά μοι δοκῶ τῆς αἰτίας ὡς 158
μεμιασμένον ἤλασε τοῦ ἱερωτάτου καὶ καθαρωτάτου βωμοῦ
πῦρ τὸ χρειῶδες, ἀνθ' οὗ φλόγα αἰθέριον ὤμβρησεν ἀπὸ
τοῦ οὐρανοῦ πρὸς διαστολὴν ἁγίων τε καὶ βεβήλων, ἀνθρω-
πείων τε καὶ θείων· ἥρμοττε γὰρ ταῖς θυσίαις ἀφθαρτοτέραν

οὐσίαν ἀπονενεμῆσθαι πυρὸς τῆς πρὸς τὰς βιωτικὰς χρείας
ὑπηρετούσης.
159 (19.) Πολλῶν δὲ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναγομένων θυσιῶν
καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ διαφερόντως ἐν πανηγύρεσι καὶ
ἑορταῖς ὑπέρ τε ἰδίᾳ ἑκάστου καὶ κοινῇ ὑπὲρ ἁπάντων, διὰ
μυρίας καὶ οὐχὶ τὰς αὐτὰς αἰτίας, ἅτε πολυανθρωποτάτου
ἔθνους εὐσεβοῦντος, ἐδέησε καὶ νεωκόρων πλήθους εἰς τὰς
160 ἱερὰς ὑπηρεσίας. ἡ δ' αἵρεσις ἐγίνετο πάλιν καινότατον ἀλλ'
οὐ τὸν εἰωθότα τρόπον· μίαν τῶν δώδεκα φυλῶν ἐπικρίνας
ἀριστίνδην ἐχειροτόνει θεοφιλοῦς ἔργου προθεὶς ἆθλα καὶ
161 ἀριστεῖα. τὸ δ' ἔργον τοιόνδε ἦν· Μωυσέως ἀναβάντος εἰς
τὸ πλησίον ὄρος καὶ πλείους ἡμέρας ἰδιάζοντος τῷ θεῷ, τὴν
ἀπουσίαν αὐτοῦ καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι νομίσαντες οἱ μὴ
βέβαιοι τὰς φύσεις, ὥσπερ ἀναρχίας γενομένης, ἄφετοι πρὸς
ἀσέβειαν ὥρμησαν καὶ ἐκλαθόμενοι τῆς πρὸς τὸ ὂν ὁσιότητος
162 ζηλωταὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν γίνονται πλασμάτων. εἶτα χρυσοῦν
ταῦρον κατασκευασάμενοι, μίμημα τοῦ κατὰ τὴν χώραν
ἱερωτάτου ζῴου δοκοῦντος εἶναι, θυσίας ἀθύτους ἀνῆγον καὶ
χοροὺς ἀχορεύτους ἵστασαν ὕμνους τε ᾖδον θρήνων οὐδὲν δια-
φέροντας καὶ ἐμφορηθέντες ἀκράτου διπλῇ μέθῃ κατίσχοντο,
τῇ μὲν ἐξ οἴνου, τῇ δὲ καὶ ἀφροσύνης, κωμάζοντές τε καὶ
παννυχίζοντες ἀπροόρατοι τοῦ μέλλοντος ἡδέσι κακοῖς συνε-
βίουν, ἐφεδρευούσης δίκης, ἣ μὴ βλέποντας ἔβλεπε καὶ
163 ὧν ἄξιοι τιμωριῶν εἰσιν. ἐπεὶ δὲ αἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ
συνεχεῖς ἐκβοήσεις κατὰ πολυανθρώπους ὁμίλους ἀθροιζο-
μένων ἄχρι πολλοῦ διαστήματος ἐχώρουν, ὡς καὶ μέχρι
τῆς ἀκρωρείας τὴν περιήχησιν ἐλθεῖν, πληχθεὶς τὰ ὦτα
Μωυσῆς ἐν ἀμηχάνοις ἦν ἅτε θεοφιλὴς ὁμοῦ καὶ φιλάν-
θρωπος, μήτ' ἐκλιπεῖν ὑπομένων τὰς πρὸς θεὸν ὁμιλίας, ἃς
ἰδιάζων μόνος μόνῳ διελέγετο, μήθ' ὑπεριδεῖν τοῦ πλήθους
164 ἐμπιπλαμένου τῶν ἐξ ἀναρχίας κακοπραγιῶν· ἔγνω γὰρ
τὸν θροῦν δεινὸς | ὧν ἐκ φωνῆς ἀνάρθρου καὶ ἀσήμου p. 160 M

στοχάσασθαι ψυχῆς ἀδήλων καὶ ἀφανῶν τοῖς ἄλλοις παθῶν
ἰδιότητας, ὅτι παροινίας ἐστὶν ἡ κατέχουσα ταραχή, γεννώσης
ἀκρασίας μὲν κόρον, κόρου δὲ ὕβριν. ἀνθελκόμενος δὲ καὶ 165
ἀντισπώμενος πρὸς ἑκατέρου μέρους ὧδε κἀκεῖσε τί χρὴ
δρᾶν ἠπόρει. σκοπουμένῳ δ' αὐτῷ θεσπίζεται τάδε· „βάδιζε
ταχέως ἐνθένδε, κατάβηθι· πρὸς ἀνομίαν ἔσπευσεν ὁ λεώς·
χειροποίητον κατασκευάσαντες ταυρόμορφον θεὸν οὐ θεὸν
προσκυνοῦσι καὶ θύουσιν, ὧν εἶδον καὶ ὧν ἤκουσαν ἁπάντων
ὅσα συντείνει πρὸς εὐσέβειαν ἐκλαθόμενοι.“ καταπλαγεὶς 166
δὲ καὶ ἀναγκασθεὶς πιστεύειν ἀπίστοις πράξεσιν οἷα μεσίτης
καὶ διαλλακτὴς οὐκ εὐθὺς ἀπεπήδησεν, ἀλλὰ πρότερον τὰς
ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἱκεσίας καὶ λιτὰς ἐποιεῖτο συγγνῶναι τῶν
ἡμαρτημένων δεόμενος· εἶτ' ἐξευμενισάμενος ὁ κηδεμὼν
καὶ παραιτητὴς τὸν ἡγεμόνα ἐπανῄει χαίρων ἅμα καὶ κατηφῶν·
ἐγεγήθει μὲν γὰρ τὴν ἱκεσίαν τοῦ θεοῦ προσιεμένου,
συννοίας δὲ καὶ κατηφείας μεστὸς ἦν οἰδῶν ἐπὶ τῇ τοῦ
πλήθους παρανομίᾳ. (20.) γενόμενος δ' ἐν μέσῳ τοῦ στρα- 167
τοπέδου καὶ τὴν ἐξαπίναιον ἐκδιαίτησιν τοῦ πλήθους θαυμάσας
καὶ ὅσον ψεῦδος ἀνθ' ὅσης ἀληθείας ὑπηλλάξαντο, κατιδὼν
οὐκ εἰς ἅπαντας τὴν νόσον ἀφιγμένην, ἀλλά τινας ὑγιαίνοντας
ἔτι καὶ μισοπονήρῳ πάθει χρωμένους, βουλόμενος διαγνῶναι
τούς τε ἀνιάτως ἔχοντας καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις
δυσχεραίνοντας καὶ εἰ δή τινες ἁμαρτόντες μετανοοῦσι, κήρυγμα
κηρύττει — τὸ δ' ἦν ἄρα βάσανος ἀκριβὴς τῆς ἑκάστου
διανοίας, ὡς ἔχοι πρός τε ὁσιότητα καὶ τοὐναντίον —. „εἴ 168
τις“ γάρ φησι „πρὸς κύριον, ἴτω πρὸς μέ.“ βραχὺ μὲν τὸ
λεχθέν, μεγάλη δ' ἡ ἔμφασις, ἔστι γὰρ τοιόνδε τὸ δηλούμενον·
εἴ τις μηδὲν τῶν χειροποιήτων μηδ' ὅσα γενητὰ νομίζει
θεούς, ἀλλ' ἕνα τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων, ἐμοὶ προσίτω. τῶν 169
μὲν οὖν ἄλλων οἱ μὲν ἕνεκα τοῦ τὸν Αἰγυπτιακὸν ἐζηλωκέναι
τῦφον ἀφηνιάζοντες οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ
φόβῳ κολάσεως ἴσως ἐγγυτέρω προσελθεῖν οὐκ ἐθάρρουν

ἢ τὴν ἐκ Μωυσέως τίσιν δεδιότες ἢ τὴν ἐκ τοῦ πλήθους ἐπανάστασιν· ἀεὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τοῖς μὴ συναπονοουμένοις
170 ἐπιτίθενται. μία δ' ἐξ ἁπάντων ἡ λεγομένη Λευϊτικὴ φυλὴ τοῦ κηρύγματος ἐπακούσασα καθάπερ ἀφ' ἑνὸς συνθήματος ἔθει μετὰ σπουδῆς, τῇ ποδωκείᾳ τὴν προθυμίαν ἐπιδεικνυμένη
171 καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς εἰς εὐσέβειαν ψυχικῆς | ὁρμῆς. οὓς p. 161 M.
ἰδὼν Μωυσῆς ὥσπερ ἀπὸ βαλβῖδος ἁμιλλωμένους „εἰ μὴ μόνον τοῖς σώμασιν“ εἶπεν „ἐπισπεύδετε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν ἀλλὰ καὶ ταῖς διανοίαις, αὐτίκα μαρτυρηθήσεται· ξίφος ἀναλαβὼν ἕκαστος τοὺς μυρίων ἄξια θανάτων εἰργασμένους, οἳ τὸν ἀληθῆ θεὸν καταλιπόντες τοὺς ψευδωνύμους ἐδημιούργησαν φθαρταῖς καὶ γενηταῖς οὐσίαις τὴν τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀγενήτου πρόσρησιν ἐπιφημίσαντες, συγγενεῖς καὶ φίλους ἀποκτεινάτω φιλίαν καὶ συγγένειαν ὑπολαβὼν
172 εἶναι μόνην ἀνδρῶν ἀγαθῶν ὁσιότητα.“ οἱ δὲ τὴν παραίνεσιν ἑτοιμότητι φθάσαντες, ἐπεὶ καὶ τὰς γνώμας ἔτυχον ἠλλοτριωμένοι σχεδὸν ἀφ' οὗ τὸ παρανόμημα γενόμενον εἶδον, ἀναιροῦσιν ἡβηδὸν εἰς τρισχιλίους τῶν πρὸ μικροῦ φιλτάτων. κειμένων δ' ἐν ἀγορᾷ μέσῃ τῶν σωμάτων, ἡ πληθὺς θεασαμένη τοὺς μὲν ᾠκτίσατο, τὸ δὲ τῶν κτεινόντων ἔνθερμον ἔτι καὶ μεστὸν ὀργῆς παράστημα καταδείσασα φόβῳ νουθε-
173 τεῖται. Μωυσῆς δὲ τὴν ἀριστείαν ἀποδεξάμενος γέρας ἐπενόησε καὶ ἐβεβαίωσε τῇ πράξει τὸ οἰκεῖον· ἔδει γὰρ τοὺς ὑπὲρ θεοῦ τιμῆς ἑκούσιον πόλεμον ἀραμένους καὶ βραχεῖ καιρῷ κατωρθωκότας ἀξιωθῆναι τῆς θεραπείας αὐτοῦ λαχόντας ἱερωσύνην.

174 (21.) Ἐπεὶ δ' οὐ μία τάξις τῶν ἱερωμένων, ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιτέτραπται τὰ περὶ τὰς εὐχὰς καὶ θυσίας καὶ τὰς ἄλλας ἱερουργίας ἄχρι τῶν ἀδύτων ἰοῦσιν, οἷς δὲ τούτων μὲν οὐδέν, ἐπιμέλειαι δὲ καὶ φυλακαὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ τοῦ τε ἱεροῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, οὓς νεωκόρους ἔνιοι καλοῦσιν, ἡ πολλοῖς πολλαχοῦ μυρίων αἰτία κακῶν γενομένη

περὶ πρωτείων στάσις ἐπεπόλασε κἀνταῦθα, τῶν νεωκόρων
ἐπιθεμένων τοῖς ἱερεῦσι καὶ τὴν ἐκείνων τιμὴν παρασπά-
σασθαι διανοηθέντων· καὶ τοῦτ' εὐμαρῶς ἤλπισαν ἔσεσθαι
πολλαπλασίους τὸν ἀριθμὸν ὄντες. ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν 175
ἰδίᾳ γνώμῃ νεωτερίζειν καὶ τὴν πρεσβυτάτην τῶν δώδεκα
φυλῶν συμφρονεῖν ἀναπείθουσιν, ᾗ πολλοὶ τῶν εἰκαιοτέρων
ἐπηκολούθησαν ὡς ἔχειν δυναμένῃ πρεσβεῖον ἡγεμονίας.
μέγαν τοῦτον ἐπιτειχισμὸν ἔγνω Μωυσῆς φυόμενον καθ' 176
αὑτοῦ· τὸν γὰρ ἀδελφὸν ἀρχιερέα κατὰ τὰ χρησθέντα λόγια
ᾕρητο, διαβολαὶ δ' ἦσαν ὡς τοὺς μὲν χρησμοὺς ἐπιψευ-
σαμένου, ποιησαμένου δὲ τὴν αἵρεσιν διὰ τὴν οἰκειότητα
καὶ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὔνοιαν. ἐφ' οἷς εἰκότως ἀνιαθείς, 177
εἰ μὴ μόνον ἀπιστεῖται διὰ τοσούτων ἐλέγχων τὴν ἑαυτοῦ
. 162 M. πίστιν ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' | ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται
πρὸς θεοῦ τιμήν, δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ
ἦθος κατεψευσμένον ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν — ἀλήθεια
γὰρ ὀπαδὸς θεοῦ —, λόγοις μὲν ἀναδιδάσκειν περὶ τῆς ἑαυτοῦ
προαιρέσεως οὐκ ἐδοκίμαζε, τὸ μεταπείθειν ἐπιχειρεῖν τοὺς
προκαταληφθέντας ἐναντίαις δόξαις ἀργαλέον εἰδώς, ἱκετεύει
δὲ τὸν θεὸν ἐμφανεῖς ἀποδείξεις αὐτοῖς παρασχεῖν περὶ
τοῦ μηδὲν ἐψεῦσθαι κατὰ τὴν τῆς ἱερωσύνης αἵρεσιν. ὁ δὲ 178
κελεύει δώδεκα ῥάβδους λαβεῖν ταῖς φυλαῖς ἰσαρίθμους καὶ
τὰ μὲν τῶν ἄλλων ὀνόματα φυλάρχων ἐπιγράψαι ταῖς ἕνδεκα,
τῇ δὲ λοιπῇ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀρχιερέως, εἶτ' εἰς τὸν
νεὼν ἄχρι τῶν ἀδύτων εἰσενεγκεῖν· ὁ δὲ τὰ προσταχθέντα
ποιήσας ἐκαραδόκει τὸ ἀποβησόμενον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ λογίῳ 179
πληχθείς, ἅπαντος τοῦ ἔθνους παρεστῶτος, εἰσέρχεται καὶ
τὰς ῥάβδους ἐκκομίζει, τὰς μὲν ἄλλας οὐδὲν διάφορον ἐχούσας,
μίαν δ' ἐφ' ᾗ τοὔνομα ἐπεγέγραπτο τοῦ ἀδελφοῦ τεθαυ-
ματουργημένην· οἷα γὰρ φυτὸν εὐγενὲς ἅπασα νέους βλαστοὺς
ἐξέφυσε καὶ ὑπ' εὐφορίας καρπῶν ἔβριθεν. (22.) οἱ δὲ 180
καρποὶ κάρυα ἦσαν, ἃ φύσιν ἐναντίαν ἔχει τοῖς ἄλλοις·

ἐπὶ γὰρ τῶν πλείστων, σταφυλῆς, ἐλαίας, μήλων, διαφέρει
τὸ σπέρμα καὶ τὸ ἐδώδιμον, ἃ διαφέροντα τόποις χωρίζεται·
τὸ μὲν γὰρ ἐδώδιμον ἔξω, τὸ δὲ σπέρμα εἴσω κατακέκλεισται·
τοῦ δὲ καρύου ταὐτόν ἐστι τό τε σπέρμα καὶ τὸ ἐδώδιμον,
ἀμφοτέρων εἰς μίαν ἰδέαν ἀποκριθέντων, καὶ τόπος εἷς ὁ
ἐντὸς ὠχυρωμένος καὶ περιπεφρουρημένος ἕρκει διπλῷ, τῷ
μὲν ἐκ φλοιοῦ πάνυ βαθέος, τῷ δ' οὐδὲν ἀποδέοντι ξυλίνου
181 κατασκευάσματος· ἀφ' οὗ τελείαν ἀρετὴν αἰνίττεται. ὥσπερ
γὰρ ἐν καρύῳ ταὐτόν ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος, ἀρχὴ μὲν ἡ
σπέρμα, τέλος δὲ ἡ καρπός, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν·
ἑκάστη γὰρ συμβέβηκεν εἶναι καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀρχὴν
μέν, ὅτι οὐκ ἐξ ἑτέρας δυνάμεως ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς φύεται,
182 τέλος δέ, ὅτι πρὸς αὐτὴν ὁ κατὰ φύσιν βίος σπεύδει. μία
μὲν αἰτία ἥδε, λέγεται δὲ καὶ ἑτέρα τῆς προτέρας ἐμφαντικω-
τέρα· καρύου τὸ μὲν φλοιῶδές ἐστι πικρόν, τὸ δ' εἴσω
περικείμενον ὡσανεὶ ξύλινον ἕρκος στιφρὸν εὖ μάλα καὶ
κραταιόν, οἷς ἀμφοτέροις ὁ καρπὸς ἐγκατακεκλεισμένος οὐκ
183 ἔστιν εὔληπτος. τοῦτο ποιεῖται σύμβολον ἀσκητικῆς ψυχῆς,
ἀφ' οὗ προτρέπειν αὐτὴν οἴεται δεῖν ἐπ' ἀρετὴν ἀναδιδά-
σκων, ὅτι πόνῳ προεντυχεῖν ἀναγκαῖον· πικρὸν δὲ καὶ ἀντι-
τυπὲς καὶ σκληρὸν ὁ πόνος, ἐξ οὗ φύεται τἀγαθόν, οὗ χάριν
184 οὐ μαλακιστέον. ὁ | μὲν γὰρ τὸν πόνον φεύγων φεύγει καὶ p. 163 M.
τὰ ἀγαθά, ὁ δὲ τλητικῶς καὶ ἀνδρείως ὑπομένων τὰ
δυσκαρτέρητα σπεύδει πρὸς μακαριότητα· οὐ γὰρ ἁβροδιαίτοις
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκτεθηλυμμένοις καὶ τὸ σῶμα διαρρέουσιν
ὑπὸ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδιαστάτου θρύψεως ἀρετὴ
πέφυκεν ἐνδιαιτᾶσθαι, κακουμένη δὲ μετανίσταται πρότερον
ἀπόλειψιν χρηματίσασα πρὸς τὸν ἄρχοντα τὸν ὀρθὸν λόγον.
185 ἀλλ' εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ὁ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης
ἀνδρείας τε καὶ δικαιοσύνης ἱερώτατος θίασος ἀσκητὰς
μετατρέχει καὶ ὅσοι τὸν αὐστηρὸν καὶ σκληροδίαιτον βίον,
ἐγκράτειαν καὶ καρτερίαν, ζηλοῦσι σὺν εὐτελείᾳ καὶ ὀλιγοδεΐᾳ,

δι' ὧν τὸ κυριώτατον τῶν ἐν ἡμῖν, ὁ λογισμός, εἰς ὑγείαν ἄνοσον καὶ εὐεξίαν ἐπιδίδωσι καθελὼν τὸν βαρὺν τοῦ σώματος ἐπιτειχισμόν, ὃν οἰνοφλυγίαι καὶ ὀψοφαγίαι καὶ λαγνεῖαι καὶ αἱ ἄλλαι ἀπλήρωτοι ἐπιθυμίαι συνεκρότησαν γεννήσασαι τὴν ἀντίπαλον ἀγχινοίας πολυσαρκίαν. λέγεται μέντοι καὶ τῶν 186 ἐν ἔαρι βλαστάνειν εἰωθότων δένδρων ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ πρῶτον ἀνθεῖν εὐαγγελιζομένη φορὰν ἀκροδρύων καὶ ὕστατον φυλλορροεῖν τὴν ἐπέτειον πρὸς μήκιστον ἀποτείνουσα τῆς χλόης εὐγηρίαν· ὧν ἑκάτερον ποιεῖται σύμβολον τῆς ἱερατικῆς φυλῆς, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ πρώτη καὶ ὑστάτη τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἀνθήσει, καθ' ὃν ἂν χρόνον δόξῃ τῷ θεῷ ταῖς ἐαριναῖς τροπαῖς ἐξομοιῶσαι τὸν ἡμέτερον βίον ἀνελόντι τὴν ἐπίβουλον καὶ τοῦ κακοδαιμονεῖν πηγὴν πλεονεξίαν.

(23.) Ἐπειδὴ τοίνυν τῷ τελειοτάτῳ ἡγεμόνι τέτταρα δεῖν 187 ἔφαμεν προσεῖναι, βασιλείαν καὶ νομοθετικὴν ἕξιν καὶ ἱερωσύνην καὶ προφητείαν, ἵνα διὰ μὲν τῆς νομοθετικῆς προστάττῃ ἃ δεῖ καὶ ἀπαγορεύῃ ἃ μὴ δεῖ πράττειν, διὰ δὲ τῆς ἱερωσύνης μὴ μόνον τἀνθρώπεια ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα διέπῃ, διὰ δὲ τῆς προφητείας ὅσα μὴ λογισμῷ καταλαμβάνεται θεσπίζῃ, διειλεγμένος περὶ τῶν πρώτων τριῶν καὶ ἐπιδεδειχὼς Μωυσῆν ἄριστον βασιλέα καὶ νομοθέτην καὶ ἀρχιερέα τὸ τελευταῖον ἔρχομαι δηλώσων, ὅτι καὶ προφήτης γέγονε δοκιμώτατος. οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν, ὡς πάντ' εἰσὶ χρησμοί, 188 ὅσα ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγέγραπται, χρησθέντες δι' αὐτοῦ· λέξω δὲ τὰ ἰδιαίτερα, πρότερον εἰπὼν ἐκεῖνο· τῶν λογίων τὰ μὲν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγεται δι' ἑρμηνέως τοῦ θείου προφήτου, τὰ δ' ἐκ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως ἐθεσπίσθη, τὰ δ' ἐκ προσώπου Μωυσέως ἐπιθειάσαντος καὶ ἐξ αὐτοῦ κατασχεθέντος. τὰ μὲν οὖν πρῶτα ὅλα δι' ὅλων 189
p. 164 M. ἀρετῶν θείων δείγματά ἐστι, τῆς τε | ἵλεω καὶ εὐεργέτιδος, δι' ὧν ἅπαντας μὲν ἀνθρώπους πρὸς καλοκἀγαθίαν ἀλείφει.

μάλιστα δὲ τὸ θεραπευτικὸν αὐτοῦ γένος, ᾧ τὴν πρὸς
190 εὐδαιμονίαν ἄγουσαν ἀνατέμνει ὁδόν· τὰ δὲ δεύτερα μῖξιν
ἔχει καὶ κοινωνίαν, πυνθανομένου μὲν τοῦ προφήτου περὶ
ὧν ἐπεζήτει, ἀποκρινομένου δὲ τοῦ θεοῦ καὶ διδάσκοντος·
τὰ δὲ τρίτα ἀνατίθεται τῷ νομοθέτῃ, μεταδόντος αὐτῷ τοῦ
θεοῦ τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως, ᾗ θεσπιεῖ τὰ μέλλοντα.
191 τὰ μὲν οὖν πρῶτα ὑπερθετέον, μείζω γάρ ἐστιν ἢ ὡς ὑπ'
ἀνθρώπου τινὸς ἐπαινεθῆναι, μόλις ἂν ὑπ' οὐρανοῦ τε καὶ
κόσμου καὶ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἀξίως ἐγκωμιασθέντα. καὶ
ἄλλως λέγεται ὡσανεὶ δι' ἑρμηνέως· ἑρμηνεία δὲ καὶ προ-
φητεία διαφέρουσι. περὶ δὲ τῶν δευτέρων αὐτίκα πειράσομαι
δηλοῦν συνυφήνας αὐτοῖς καὶ τὸ τρίτον εἶδος, ἐν ᾧ τὸ τοῦ
λέγοντος ἐνθουσιῶδες ἐμφαίνεται, καθ' ὃ μάλιστα καὶ κυρίως
νενόμισται προφήτης.
192 (24.) Τῆς δ' ὑποσχέσεως ἀρκτέον ὧδε. τέτταρές εἰσι
τόποι διὰ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως χρησμοῖς νομοθετηθέντες,
μικτὴν ἔχοντες δύναμιν· τῇ μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐνθουσιᾷ
πυνθανόμενος, τῇ δὲ ὁ πατὴρ θεσπίζει λόγου καὶ ἀποκρίσεως
μεταδιδούς. ἔστι δὲ πρῶτος, ὃς οὐχ ὅτι Μωυσῆν ὁσιώτατον
τῶν πώποτε γενομένων ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ βραχὺ γευσάμενον
193 εὐσεβείας ὤργισεν. ἐξ ἀνομοίων τις γενόμενος ἄνθρωπος
νόθος, Αἰγυπτίου μὲν πατρός, μητρὸς δὲ Ἰουδαίας, τῶν
μὲν ταύτης πατρίων ἐθῶν ἠλόγησε, πρὸς δὲ τὴν Αἰγυπ-
τιακήν, ὡς λόγος, ἀπέκλινεν ἀσέβειαν τὴν τῶν ἀνδρῶν
194 ζηλώσας ἀθεότητα. μόνοι γὰρ σχεδὸν ἁπάντων ἐθνῶν Αἰγύπ-
τιοι γῆν ἐπετείχισαν οὐρανῷ, τὴν μὲν ἰσοθέων τιμῶν ἀξιώ-
σαντες, τῷ δ' οὐδὲν γέρας ἐξαίρετον ἀπονείμαντες, ὡς δέον
πρὸ τῶν βασιλείων τὰς ἐσχατιὰς περιέπειν — ἐν γὰρ κόσμῳ
βασίλειον μὲν ἱερώτατον οὐρανός, ἐσχατιὰ δὲ γῆ, καθ'
ἑαυτὴν μὲν ἀξιοσπούδαστος, εἰς δὲ σύγκρισιν ἰοῦσα αἰθέρος
ἀπολειπομένη τοσοῦτον ὅσον σκότος μὲν φωτός, νὺξ δὲ ἡμέρας,
195 φθορὰ δ' ἀφθαρσίας καὶ θνητὸς θεοῦ —. τῆς γὰρ χώρας

οὐχ ὑετῷ καθάπερ αἱ ἄλλαι νιφομένης, ἀλλὰ ταῖς τοῦ ποταμοῦ
πλημμύραις εἰωθυίας ἀνὰ πᾶν ἔτος λιμνάζεσθαι, θεοπλαστοῦσι
τῷ λόγῳ τὸν Νεῖλον Αἰγύπτιοι ὡς ἀντίμιμον οὐρανοῦ γεγο-
νότα καὶ περὶ τῆς χώρας σεμνηγοροῦσιν. (25.) ὁ δὴ 196
μικτὸς οὗτος ἐκεῖνος διενεχθείς τινι τῶν ἀπὸ τοῦ ὁρατικοῦ
καὶ ἐπιστημονικοῦ γένους, ἀκράτωρ ὑπ᾽ ὀργῆς αὐτὸς αὑτοῦ
γενόμενος καὶ ἅμα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀθεότητος ζηλωτὴς
165 M. ὤν, ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἔτεινε τὴν ἀσέβειαν | ἐπαράτῳ καὶ
ἐναγεῖ καὶ μεμιασμένῃ ψυχῇ τε καὶ γλώττῃ καὶ πάσῃ τῇ
φωνῆς ὀργανοποιίᾳ καταρασάμενος δι᾽ ὑπερβολὴν κακιῶν ὃν
οὐδ᾽ ὑπὸ πάντων ἀλλὰ μόνων τῶν ἀρίστων εὐλογεῖσθαι
θέμις, ὅσοι τὰς τελείας καθάρσεις ἐδέξαντο. διὸ καὶ θαυ- 197
μάσας τὴν φρενοβλάβειαν καὶ τὴν τοῦ θράσους ὑπερβολήν,
καίτοι γ᾽ ὑπόπλεως ὢν παραστήματος εὐγενοῦς καὶ ἱέμενος
αὐτοχειρίᾳ διαρτῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἔδεισε μὴ κουφοτέραν
ἀναπράξῃ τιμωρίαν· ἰσόρροπον γὰρ ἐπινοῆσαι πρὸς τοσαύτην
ἀσέβειαν κόλασιν ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἴσχυσεν. ἐπεὶ δὲ καὶ 198
τῷ μὴ σέβειν θεὸν ἕπεται τὸ μήτε γονεῖς μήτε πατρίδα μήτ᾽
εὐεργέτας τιμᾶν, ὁ δὲ δὴ πρὸς τῷ μὴ σέβειν καὶ κακηγορεῖν
τολμῶν τίνα μοχθηρίας ὑπερβολὴν ἀπολέλοιπε; καίτοι καὶ τὸ
κακηγορεῖν ἧττον ἐν συγκρίσει κατάρας· ἀλλὰ γλωσσαλγία
καὶ ἀχάλινον στόμα ὅταν ἐκνόμοις ἀφροσύναις ὑπηρετῶσι,
πάντως τι καινουργεῖται τῶν ἀθέσμων. ὦ ἄνθρωπε, 199
καταρᾶταί τις θεόν; τίνα καλῶν ἕτερον θεὸν εἰς τὴν τῆς
ἀρᾶς βεβαίωσιν; ἢ δῆλον ὅτι αὐτὸν κατ᾽ αὐτοῦ; ἄπαγε βεβή-
λων καὶ ἀνοσίων ἐνθυμημάτων. καλὸν ἐκνίψασθαι τὴν
ἀθλίαν ψυχὴν ἐπηρεασθεῖσαν μὲν ὑπὸ φωνῆς, διακόνοις δὲ
τοῖς ὠσὶ χρησαμένην, αἰσθήσει τυφλῇ. καὶ οὔτε ἡ γλῶττα 200
τοῦ τοσοῦτον ἀσέβημα φθεγξαμένου παρείθη οὔτε τὰ τοῦ
μέλλοντος ἀκούειν ὦτα ἐπεφράχθη; εἰ μὴ ἄρα κατὰ πρόνοιαν
τῆς δίκης, ἥτις οὔτ᾽ ἀγαθὸν ὑπερβάλλον οὔτε μέγιστον
κακὸν οἴεται δεῖν ἐπισκιάζεσθαι, πρὸς ἔλεγχον ἐναργέστατον

ἀρετῆς ἢ κακίας, ἵνα τὴν μὲν ἀποδοχῆς τὴν δὲ τιμωρίας
201 ἀξιώσῃ. διὰ τοῦτο τὸν μὲν εἰς εἱρκτὴν ἀπαχθέντα κελεύει
δεθῆναι, ποτνιᾶται δὲ τὸν θεὸν ἱλασάμενος ταῖς ἀνάγκαις
τῶν αἰσθήσεων, δι' ὧν καὶ βλέπομεν ἃ μὴ θέμις ὁρᾶν καὶ
ἀκούομεν ὧν μὴ θέμις ἀκούειν, ὅ τι χρὴ παθεῖν τὸν εὑρετὴν
ἀσεβήματος καὶ ἀνοσιουργήματος ἐκτόπου καὶ ξένου δηλῶσαι.
202 ὁ δὲ προστάττει καταλευσθῆναι, προσήκουσαν οἶμαι δίκην
ὑπολαβὼν τὴν διὰ λίθων κατ' ἀνδρὸς λιθίνην καὶ ἀπόκροτον
ψυχὴν ἔχοντος καὶ ἅμα βουλόμενος πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ
ἔθνους συνεφάψασθαι τῆς κολάσεως, οὓς ᾔδει σφόδρα
τραχέως ἐνεγκόντας καὶ φονῶντας· μόνης δ' ὡς ἔοικε τῆς
διὰ βλημάτων ἔμελλον αἱ τοσαῦται μυριάδες ἐφάπτεσθαι.
203 μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνοσίου καὶ παλαμναίου τίσιν ἐγράφη διά-
ταγμα καινόν, οὐκ ἄν ποτε προηγουμένης ἀξιωθὲν γραφῆς,
ἀλλ' αἱ ἀπροσδόκητοι νεωτεροποιίαι καινοὺς νόμους εἰς ἀνα-
κοπὴν | ἁμαρτημάτων ἐπιζητοῦσιν. αὐτίκα γοῦν νομοθετεῖται p. 166 M.
τάδε· ὃς ἂν καταράσηται θεόν, ἁμαρτίας ἔνοχος ἔστω, ὃς
δ' ἂν ὀνομάσῃ τὸ ὄνομα κυρίου, θνησκέτω (Lev. 24, 15. 16).
204 εὖ γ', ὦ πάνσοφε, μόνος ἀμιγοῦς ἠκρατίσω σοφίας· τοῦ
καταρᾶσθαι χεῖρον τὸ ὀνομάζειν ὑπείληφας; οὐ γὰρ ἂν
τὸν μὲν βαρύτατον ἀσέβημα εἰργασμένον ἐπεκούφιζες διη-
μαρτηκόσιν ἐπιεικέστερον συντάττων, κατὰ δὲ τοῦ βραχύ-
τερον ἠδικηκέναι δόξαντος τὴν ἀνωτάτω τιμωρίαν, θάνατον,
205 ὥριζες. (26.) ἀλλ' ὡς ἔοικε „θεοῦ" τὰ νῦν οὐχὶ τοῦ
πρώτου καὶ γεννητοῦ τῶν ὅλων ἀλλὰ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι
μέμνηται· ψευδώνυμοι δ' εἰσὶ γραφέων καὶ πλαστῶν τέχναις
δημιουργούμενοι· ξοάνων γὰρ καὶ ἀγαλμάτων καὶ τοιουτο-
τρόπων ἀφιδρυμάτων ἡ οἰκουμένη μεστὴ γέγονεν, ὧν τῆς
βλασφημίας ἀνέχειν ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐθίζηται τῶν
Μωυσέως γνωρίμων συνόλως θεοῦ προσρήσεως ἀλογεῖν·
206 ἀξιονικοτάτη γὰρ καὶ ἀξιέραστος ἡ κλῆσις. εἰ δέ τις οὐ
λέγω βλασφημήσειεν εἰς τὸν ἀνθρώπων καὶ θεῶν κύριον,

ἀλλὰ καὶ τολμήσειεν ἀκαίρως αὐτοῦ φθέγξασθαι τοὔνομα,
θάνατον ὑπομεινάτω τὴν δίκην. οὐδὲ γὰρ τῶν φυτευσάντων 207
καίτοι θνητῶν ὑπαρχόντων οἷς μέλει γονέων τιμῆς τὰ ὀνόματα
προφέρουσιν, ἀλλὰ τὰ κύρια διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῖς σεβασμὸν
ἡσυχάζοντες τοῖς τῆς φύσεως ἀνακαλοῦσι πατέρα καὶ μητέρα
προσαγορεύοντες, δι' ὧν εὐθὺς αἰνίττονται τὰς ἐξ ἐκείνων
ἀνυπερβλήτους εὐεργεσίας καὶ τὴν αὐτῶν εὐχάριστον διά-
θεσιν. ἔτι νῦν συγγνώμης ἀξιούσθωσαν οἱ κατ' ἐπισυρμὸν 208
γλώττης ἀκαιρευόμενοι καὶ λόγων ἀναπλήρωμα ποιούμενοι τὸ
ἁγιώτατον καὶ θεῖον ὄνομα;

(27.) Μετὰ δὲ τὴν τοῦ γεννητοῦ τῶν ὅλων τιμὴν τὴν 209
ἱερὰν ἑβδόμην ἐσέμνυνεν ὁ προφήτης ἰδὼν αὐτῆς ὀξυωπε-
στέροις ὄμμασι κάλλος ἐξαίσιον ἐνεσφραγισμένον οὐρανῷ τε
καὶ τῷ σύμπαντι κόσμῳ καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀγαλ-
ματοφορούμενον. εὕρισκε γὰρ αὐτὴν τὸ μὲν πρῶτον ἀμήτορα, 210
γενεᾶς τῆς θήλεος ἀμέτοχον, ἐκ μόνου πατρὸς σπαρεῖσαν ἄνευ
σπορᾶς καὶ γεννηθεῖσαν ἄνευ κυήσεως· ἔπειτα δ' οὐ ταῦτα
μόνον κατεῖδεν, ὅτι παγκάλη καὶ ἀμήτωρ, ἀλλ' ὅτι καὶ
167 M. ἀειπάρθενος, οὔτ' ἐκ μητρὸς οὔτε μήτηρ οὔτ' ἐκ | φθορᾶς
οὔτε φθαρησομένη· εἶτ' ἐκ τρίτου κατενόησεν αὐτὴν ἐξετάζων
καὶ κόσμου γενέθλιον, ἣν ἑορτάζει μὲν οὐρανός, ἑορτάζει δὲ
γῆ καὶ τὰ ἐν γῇ γανύμενα καὶ ἐνευφραινόμενα τῇ παναρ-
μονίῳ ἑβδομάδι. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ πάντα μέγας 211
Μωυσῆς ἐδικαίωσε τοὺς ἐγγραφέντας αὐτοῦ τῇ ἱερᾷ πολιτείᾳ
θεσμοῖς φύσεως ἑπομένους πανηγυρίζειν, ἐν ἱλαραῖς διά-
γοντας εὐθυμίαις, ἀνέχοντας μὲν ἔργων καὶ τεχνῶν τῶν εἰς
πορισμὸν καὶ πραγματειῶν ὅσαι κατὰ βίου ζήτησιν, ἄγοντας
δ' ἐκεχειρίαν καὶ διαφειμένους πάσης ἐπιπόνου καὶ καμα-
τηρᾶς φροντίδος, σχολάζοντας οὐχ ὡς ἔνιοι γέλωσιν ἢ παι-
διαῖς ἢ μίμων ἢ ὀρχηστῶν ἐπιδείξεσι, περὶ ἃς κηραίνουσι
καὶ δυσθανατοῦσιν οἱ θεατρομανοῦντες καὶ διὰ τῶν ἡγεμονι-
κωτάτων αἰσθήσεων, ὁράσεως καὶ ἀκοῆς, δούλην ἀπεργα-

ζόμενοι τὴν φύσει βασιλίδα ψυχήν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ φιλοσοφεῖν·
212 οὐχ ὅπερ μεθοδεύουσιν οἱ λογοθῆραι καὶ σοφισταὶ πιπρά-
σκοντες ὡς ἄλλο τι τῶν ὠνίων ἐπ' ἀγορᾶς δόγματα καὶ
λόγους, οἳ φιλοσοφίᾳ κατὰ φιλοσοφίας (ὦ γῆ καὶ ἥλιε!)
χρώμενοι δι' αἰῶνος οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ τῷ τῷ ὄντι
φιλοσοφεῖν, ὅπερ ἐκ τριῶν συνύφανται, βουλευμάτων καὶ
λόγων καὶ πράξεων, εἰς ἓν εἶδος ἡρμοσμένων πρὸς κτῆσιν
213 καὶ ἀπόλαυσιν εὐδαιμονίας. τούτου δή τις ἀλογήσας τοῦ
διατάγματος, ἔτι τοὺς χρησμοὺς ἐναύλους ἔχων τοὺς περὶ
τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, οὓς ἐθέσπισεν ἄνευ προφήτου ὁ θεὸς
διὰ φωνῆς — τὸ παραδοξότατον — ὁρατῆς, ἣ τῶν παρα-
τυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ὤτων ἐπήγειρε μᾶλλον, ἐπὶ φρυγα-
νισμὸν ἐξῄει διὰ μέσου τοῦ στρατοπέδου πάντας εἰδὼς ἐν
ταῖς σκηναῖς ἠρεμοῦντας, καὶ δρῶν ἔτι τἀδίκημα καταφανὴς
214 ὑπὲρ τοῦ μὴ λαθεῖν γίνεται. πυλῶν γὰρ ἔξω προελθόντες
τινὲς εἰς ἐρημίαν, ἵν' ἐν τῷ καθαρωτάτῳ καὶ ἡσυχάζοντι
εὔξωνται, θέαν ἔκνομον ἰδόντες, ξύλων ὕλην συγκομίζοντα,
καὶ δυσανασχετήσαντες ἐμέλλησαν μὲν αὐτὸν ἀνελεῖν,
λογισμῷ δὲ τὸ παρακεκινημένον τῆς ὀργῆς ἐπισχόντες, ἵνα
μήτε ἰδιῶται πρὸ ἀρχόντων κολάζειν τινὰ δοκῶσι καὶ ταῦτ'
ἄκριτον, κἂν ἄλλως τὸ παρανόμημα ᾖ ἐμφανές, μήτε τοῦ
περὶ τὴν ἡμέραν εὐαγοῦς μίασμα φόνου, κἂν δικαιότατος ᾖ,
προσάψηται, συλλαβόντες ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἄρχοντα,
ᾧ συνήδρευον μὲν οἱ ἱερεῖς, παρειστήκει δὲ σύμπασα ἡ
215 πληθὺς πρὸς ἀκρόασιν. ἔθος γὰρ ἦν, ἀεὶ μὲν κατὰ τὸ
παρεῖκον, προηγουμένως δὲ ταῖς ἑβδόμαις, ὡς ἐδήλωσα καὶ
πρόσθεν, φιλοσοφεῖν, τοῦ μὲν ἡγεμόνος ὑφηγουμένου καὶ
διδάσκοντος ἅ τε | χρὴ πράττειν καὶ λέγειν, τῶν δ' εἰς p. 168 M
καλοκἀγαθίαν ἐπιδιδόντων καὶ βελτιουμένων τά τε ἤθη καὶ
216 τὸν βίον. ἀφ' οὗ καὶ εἰσέτι νῦν φιλοσοφοῦσι ταῖς ἑβδόμαις
Ἰουδαῖοι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀνα-
θέντες ἐπιστήμῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν περὶ φύσιν· τὰ γὰρ κατὰ

πόλεις προσευκτήρια τί ἕτερόν ἐστιν ἢ διδασκαλεῖα φρο-
νήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης εὐσεβείας
τε καὶ ὁσιότητος καὶ συμπάσης ἀρετῆς, ᾗ κατανοεῖται καὶ
κατορθοῦται τά τε ἀνθρώπεια καὶ θεῖα; (28.) τότε μὲν 217
οὖν εἰς εἱρκτὴν ὁ τηλικοῦτον ἀσέβημα δράσας ἀπάγεται.
Μωυσῆς δὲ ἀπορῶν ὅ τι χρὴ παθεῖν τὸν ἄνθρωπον —
ᾔδει γὰρ ἄξια θανάτου διαπεπραγμένον, ἀλλὰ τίς ἂν γένοιτο
τρόπος ἁρμόζων τῆς τιμωρίας; — ἀφικνεῖται πρὸς τὸ ἀόρατον
ἀοράτῳ ψυχῇ δικαστήριον καὶ ἐπυνθάνετο τοῦ καὶ πρὶν
ἀκοῦσαι πάντ' ἐπισταμένου δικαστοῦ, τί κέκρικεν. ὁ δ' ἀπο- 218
φαίνεται τὴν γνῶσιν, ὅτι καὶ θνῄσκειν ὀφείλει καὶ οὐχ ἑτέρως
ἢ καταλευσθείς, ἐπειδὴ καὶ τούτῳ καθάπερ καὶ τῷ προ-
τέρῳ μετέβαλεν ὁ νοῦς εἰς κωφὴν λίθον εἰργασμένῳ τελεώ-
τατον παρανόμημα, ᾧ σχεδὸν πάντα τἄλλα ἐμφέρεται, ὅσα
περὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἑβδόμης νενομοθέτηται. διὰ τί; ὅτι 219
οὐχ αἱ βάναυσοι μόνον ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ πραγ-
ματεῖαι καὶ μάλιστα αἱ περὶ πορισμὸν καὶ βίου ζήτησιν
ἢ διὰ πυρός εἰσιν ἢ οὐκ ἄνευ τῶν διὰ πυρός· ὅθεν ἀπα-
γορεύει πολλάκις ἐν ταῖς ἑβδόμαις πῦρ ἐναύειν ὡς ἀρχη-
γικώτατον αἴτιον καὶ πρεσβύτατον ἔργον, οὗ ἡσυχάσαντος
ἐνενοήθη καὶ τὰ κατὰ μέρος ὡς εἰκὸς συνησυχάσειν. ὕλη 220
δὲ ξύλα πυρός, ὡς τὸν ξυλιζόμενον ἀδελφὸν καὶ συγγενὲς
ἁμάρτημα τῷ καίοντι δρᾶν, τὸ παρανόμημα διπλασιάζοντα,
τῇ μὲν ὅτι προσταχθὲν ἠρεμεῖν συνεκόμιζε, τῇ δ' ὅτι καὶ
τοιαῦτα συνεκόμιζεν, ἃ πυρός ἐστιν ὕλη, τῆς τῶν τεχνῶν
ἀρχῆς.

(29.) Ἄμφω μὲν οὖν τὰ εἰρημένα τιμωρίας ἀσεβῶν 221
περιέχει διὰ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως βεβαιουμένας. ἕτερα
δὲ δύο ἐστὶν οὐχὶ τῆς αὐτῆς ἀλλὰ διαφερούσης ἰδέας, ὧν τὸ
μὲν περὶ κλήρου διαδοχῆς, τὸ δ' ὅσα τῷ δοκεῖν παρὰ
169 M. καιρὸν | ἐπιτελουμένης ἱερουργίας, περὶ ἧς λεκτέον πρότερον.
τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας πρῶτον ἀναγράφει μῆνα 222

Μωυσῆς ἐν ταῖς τῶν ἐνιαυτῶν περιόδοις ἀναθεὶς οὐχ ὥσπερ
ἔνιοι χρόνῳ τὰ πρεσβεῖα μᾶλλον ἢ ταῖς τῆς φύσεως χάρισιν,
ἃς ἀνέτειλεν ἀνθρώποις· κατὰ γὰρ ταύτην τὰ μὲν σπαρτά, ἡ
ἀναγκαία τροφή, τελειογονεῖται, ὁ δὲ τῶν δένδρων καρπὸς
ἡβώντων ἄρτι γεννᾶται δευτέραν ἔχων τάξιν, ὅθεν καὶ
ὀψίγονός ἐστιν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῇ φύσει τὰ μὴ λίαν ἀναγκαῖα
223 τῶν σφόδρα ἀναγκαίων δεύτερα. σφόδρα μὲν οὖν ἀναγ-
καῖα πυροί τε καὶ κριθαὶ καὶ ὅσα ἄλλα εἴδη τροφῆς, ὧν
ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστιν· ἔλαιον δὲ καὶ οἶνος καὶ ἀκρόδρυα οὐχὶ
τῶν ἀναγκαίων, ἐπεὶ καὶ δίχα τούτων ἄχρι μακροτάτου
224 γήρως παρατείνοντες εἰς πολυετίαν βιοῦσιν ἄνθρωποι. τῷ
δὴ μηνὶ τούτῳ περὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν, μέλλοντος
τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου γίνεσθαι πλησιφαοῦς, ἄγεται τὰ
διαβατήρια, δημοφανὴς ἑορτή, τὸ Χαλδαϊστὶ λεγόμενον
Πάσχα, ἐν ᾗ οὐχ οἱ μὲν ἰδιῶται προσάγουσι τῷ βωμῷ
τὰ ἱερεῖα, θύουσι δ' οἱ ἱερεῖς, ἀλλὰ νόμου προστάξει σύμπαν
τὸ ἔθνος ἱερᾶται, τῶν κατὰ μέρος ἑκάστου τὰς ὑπὲρ αὑτοῦ
225 θυσίας ἀνάγοντός τε καὶ χειρουργοῦντος. ὁ μὲν οὖν ἄλλος
ἅπας λεὼς ἐγεγήθει καὶ φαιδρὸς ἦν, ἑκάστου νομίζοντος
ἱερωσύνῃ τετιμῆσθαι· δεδακρυμένοι δ' ἕτεροι καὶ στένοντες
διῆγον, οἰκείων αὐτοῖς ἔναγχος τετελευτηκότων, οὓς πεν-
θοῦντες διπλῇ κατείχοντο λύπῃ, προσειληφότες τῇ διὰ τοὺς
ἀποθανόντας συγγενεῖς καὶ τὴν ἐκ τοῦ στερηθῆναι τῆς περὶ
τὴν ἱερουργίαν ἡδονῆς τε καὶ τιμῆς, οἷς οὐδὲ καθάρασθαι
καὶ περιρράνασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐξεγένετο, μήπω
226 τοῦ πένθους ὑπερημέρου καὶ ἐκπροθέσμου γεγονότος. οὗτοι
μετὰ τὴν πανήγυριν προσελθόντες τῷ ἄρχοντι συννοίας μεστοὶ
καὶ κατηφείας τὰ συμβεβηκότα διηγήσαντο, τὴν ὑπόγυον τῶν
συγγενῶν τελευτήν, τὸ πένθος ᾧ κατ' ἀναγκαῖον ἐχρήσαντο,
τὸ μὴ δυνηθῆναι διὰ τοῦτο μετασχεῖν τῆς τῶν διαβατηρίων
227 θυσίας. εἶτ' ἐδέοντο μὴ ἔλαττον τῶν ἄλλων ἐνέγκασθαι
μηδὲ τὸ ἐπὶ τοῖς ἀποθανοῦσιν οἰκείοις ἀτύχημα ἐν ἀδική-

ματος μέρει καταριθμηθῆναι τιμωρίαν ἐργασάμενον πρὸ
170 M. | ἐλέου· νομίσαι γὰρ ἂν χείρονα παθεῖν τῶν ἀποθανόντων, εἴ γε τοῖς μὲν οὐδενός ἐστιν ἀντίληψις ἔτι τῶν ἀβουλήτων, οἱ δὲ ζῶντες δόξουσι τεθνάναι τὸν μετ' αἰσθήσεως θάνατον.
(30.) ταῦτ' ἀκούσας ἑώρα μὲν καὶ τὴν δικαιολογίαν οὐκ 228
ἀπῳδὸν καὶ τὴν τοῦ μὴ ἱερουργῆσαι πάλιν πρόφασιν ἀναγκαίαν καὶ τὸ συμπαθὲς ἀνακεκραμένον τούτοις, ἐπαμφοτερίζων δὲ τὴν γνώμην καὶ ὥσπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἀντιρρέπων — τῇ μὲν γὰρ ἐταλάντευεν ὁ ἔλεος καὶ τὰ δίκαια, τῇ δ' ἀντέβριθεν ὁ νόμος τῆς τῶν διαβατηρίων θυσίας, ἐν ᾧ καὶ πρῶτος μὴν καὶ ἡμέρα τεσσαρεσκαιδεκάτη δεδήλωται τῆς ἱερουργίας —, ἀρνήσεως καὶ συγκαταθέσεως μεταξὺ φορούμενος ἱκετεύει τὸν θεὸν δικαστὴν γενέσθαι καὶ χρησμῷ τὴν κρίσιν ἀναφῆναι. ὁ δ' ἐπακούσας θεσπίζει λόγιον οὐ περὶ 229
ὧν ἐνετεύχθη μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὖθίς ποτε γενησομένων, εἰ ταῖς αὐταῖς χρήσαιντο συντυχίαις· ἐπιδαψιλευόμενος δὲ καὶ περὶ τῶν κατ' ἄλλας αἰτίας οὐ δυνηθέντων ἱερουργῆσαι μετὰ παντὸς τοῦ ἔθνους προσεπιθεσπίζει. τίνα 230
οὖν ἐστι τὰ περὶ τούτων χρησθέντα λόγια, μηνυτέον. „συγγενικὸν" φησί „πένθος ἀναγκαία μὲν τοῖς ἀφ' αἵματος ἀνία, γράφεται δ' οὐκ ἐν πλημμελείαις. ἕως μὲν οὖν 231
ἐμπρόθεσμόν ἐστιν, ἔξω περιβόλων ἱερῶν ἐλαυνέσθω, οὓς ἀπὸ παντὸς ἁγνεύειν οὐχ ἑκουσίου μόνον ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ κατὰ γνώμην μιάσματος δεῖ· γενομένου δ' ἐκπροθέσμου, μὴ στερέσθωσαν ἰσομοιρίας τῆς ἐν ταῖς ἱερουργίαις, ἵνα μὴ προσθήκη τετελευτηκότων οἱ ζῶντες ὦσιν· ἴτωσαν δὲ ἅτε δεύτεροι δευτέρῳ μηνί, πάλιν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ θυέτωσαν κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις καὶ τῷ θύματι χρήσθωσαν ὡς ἐκεῖνοι νόμῳ καὶ τρόπῳ τῷ παραπλησίῳ. τὰ δ' αὐτὰ ἐπιτετράφθω καὶ τοῖς μὴ διὰ πένθος ἀλλὰ 232
μακρᾶς χάριν ἀποδημίας κωλυομένοις ἅμα τῷ παντὶ ἔθνει συνιερουργεῖν· οὐ γὰρ οἱ ξενιτεύοντες ἢ ἑτέρωθι οἰκοῦντες

ἀδικοῦσιν, ὡς στέρεσθαι τῆς ἴσης τιμῆς, καὶ ταῦτα μὴ χωρούσης διὰ πολυανθρωπίαν τὸ ἔθνος μιᾶς χώρας, ἀλλ' ἀποικίας πανταχόσε διαπεμψαμένης."

233 (31.) Τοσαῦτα διειλεγμένος περὶ τῶν ὑστερησάντων μὲν ἅμα τῷ πλήθει θῦσαι τὰ διαβατήρια κατὰ συντυχίας ἀβουλήτους, ἐκπλῆσαι δ' εἰ καὶ ὀψὲ ἀλλ' οὖν ἀναγκαίως τὸ ἐλλειφθὲν σπουδασάντων, ἐπὶ τελευταῖον μέτειμι διάταγμα τὸ περὶ τῆς τῶν κλήρων διαδοχῆς, ὅπερ ὁμοίως μικτὸν ἦν
234 ἐκ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως λαβὸν τὴν σύστασιν. ἦν τις ὄνομα Σαλπαάδ, ἀνὴρ δόκιμος καὶ φυλῆς οὐκ ἀσήμου· τούτῳ πέντε μὲν γίνονται θυγατέρες, υἱὸς | δὲ οὐδείς· αἳ μετὰ τὴν p. 171 M.
τελευτὴν τοῦ πατρὸς στέρησιν τῆς πατρῴας λήξεως ὑποτοπήσασαι διὰ τὸ τὰς κληρουχίας ἄρρεσι δίδοσθαι προσίασι τῷ ἡγεμόνι μετὰ τῆς ἁρμοττούσης κόραις αἰδοῦς, οὐ θηρώμεναι πλοῦτον, ἀλλὰ τοὔνομα καὶ ἀξίωμα γλιχόμεναι δια-
235 σῶσαι τοῦ πατρὸς καί φασιν· „ὁ μὲν πατὴρ ἡμῶν ἐτελεύτησεν, ἐτελεύτησε δ' ἐν οὐδεμιᾷ στάσει γενόμενος, ἐφ' ὧν συνέβη διαφθαρῆναι μυρίους, ἀλλ' ἐζήλωσε βίον ἀπράγμονα καὶ ἰδιώτην, εἰ μὴ ἄρα ἐν ἁμαρτίᾳ θετέον τὸ γενεᾶς ἄρρενος ἀμοιρῆσαι. πάρεσμεν δ' ἡμεῖς ὅσα μὲν τῷ δοκεῖν ὀρφαναί, τὸ δ' ἀληθὲς σοὶ χρησόμεναι πατρί· τοῦ γὰρ γεννήσαντος ὁ
236 νόμιμος ἄρχων οἰκειότερος ὑπηκόοις." ὁ δὲ θαυμάσας τὴν φρόνησιν τῶν παρθένων καὶ τὴν πρὸς τὸν γειναμένον εὔνοιαν ἐπέσχεν ὑφ' ἑτέρας ἑλκόμενος φαντασίας, καθ' ἣν τὰς κληρουχίας ἄνδρες ὤφειλον διανέμεσθαι γέρας ληψόμενοι στρατείας καὶ πολέμων οὓς διήθλησαν, γυναικὶ δ' ἡ φύσις ἀσυλίαν τῶν τοιούτων ἀγωνισμάτων παρέχουσα δηλονότι καὶ
237 τῶν ἐπ' αὐτοῖς τιθεμένων ἄθλων οὐ μεταδίδωσιν. ὅθεν εἰκότως τῆς διανοίας ἀμφικλινῶς ἐχούσης καὶ ἀντισπωμένης, ἀναφέρει τῷ θεῷ τὴν διαπόρησιν, ὃν ᾔδει μόνον ἀψευδέσι καὶ ἀπλανεστάτοις κριτηρίοις τὰς κατὰ μικρὸν διαφορὰς δια-
238 στέλλοντα πρὸς ἐπίδειξιν ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης. ὁ δὲ

ποιητὴς τῶν ὅλων, ὁ τοῦ κόσμου πατήρ, γῆν καὶ οὐρανὸν
ὕδωρ τε καὶ ἀέρα καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἑκάστου συνέχων καὶ
διακρατῶν, ὁ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἡγεμών, οὐκ ἀπηξίωσε
χρηματίσαι κόραις ὀρφαναῖς· χρηματίσας δὲ καὶ πλέον τι
παρέσχεν ἢ κατὰ δικαστὴν ὁ εὐμενὴς καὶ ἵλεως, ὁ πάντα
διὰ πάντων πεπληρωκὼς τῆς εὐεργέτιδος ἑαυτοῦ δυνάμεως·
ἔπαινον γὰρ διεξῆλθε τῶν παρθένων. ὦ δέσποτα, πῶς ἂν 239
σέ τις ὑμνήσειε, ποίῳ στόματι, τίνι γλώττῃ, ποίᾳ φωνῆς
ὀργανοποιίᾳ, ποίῳ ψυχῆς ἡγεμονικῷ; οἱ γὰρ ἀστέρες εἷς
γενόμενοι χορὸς ᾄσονταί τι μέλος ἐπάξιον; ὁ δ' οὐρανὸς
ὅλος εἰς φωνὴν ἀναλυθεὶς δυνήσεταί τι τῶν σῶν ἀρετῶν
διηγήσασθαι μέρος; „ὀρθῶς“ φησίν „ἐλάλησαν αἱ θυγατέρες
Σαλπαάδ.“ τοῦθ' ἡλίκον ἐστὶν ἐγκώμιον θεοῦ μαρτυροῦντος, 240
τίς οὐκ οἶδε; πάριτε νῦν, οἱ ἀλαζόνες, οἱ μέγα πνέοντες ἐπὶ
ταῖς εὐπραγίαις, οἱ τοὺς αὐχένας πλέον τῆς φύσεως ἐπαίροντες
καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνεσπακότες, παρ' οἷς χηρεία μὲν γυναικῶν
γέλως, [καὶ] οἰκτρὸν κακόν, ἐρημία δὲ παίδων ὀρφανῶν,
172 M. οἰκτρότερον τοῦ προτέρου, χλευάζεται· καὶ κατιδόντες ὅτι 241
οὕτω ταπεινοὶ καὶ ἀτυχεῖς εἶναι δοκοῦντες οὐκ ἐν ἐξουθενη-
μένοις καὶ ἀφανέσι τάττονται παρὰ τῷ θεῷ, οὗ τῆς ἀρχῆς
τὸ ἀτιμότατον μέρος εἰσὶν αἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης βασι-
λεῖαι, διότι καὶ ὁ τῆς γῆς ἅπας ἐν κύκλῳ περίβολος ἐσχατιὰ
τῶν ἔργων ἐστὶν αὐτοῦ, δέξασθε νουθεσίαν ἀναγκαίαν. ἐπαι- 242
νέσας δ' ὅμως τὴν ἔντευξιν τῶν παρθένων οὔτε ταύτας
ἀγεράστους κατέλιπεν οὔτ' εἰς τὴν ἴσην τιμὴν τοῖς ἀγω-
νισταῖς ἀνδράσι περιήγαγεν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὡς ἆθλα οἰκεῖα
ἀπένειμε τὰς κληρουχίας ἀνθ' ὧν ἠνδραγαθίσαντο, τὰς δὲ
χάριτος καὶ φιλανθρωπίας, οὐ γέρως, ἠξίωσεν· ὃ ἐναρ-
γέστατα παρίστησι διὰ τῶν ὀνομάτων „δόμα“ λέγων καὶ
„δώσεις“ (Num. 27, 7), ἀλλ' οὐκ „ἀπόδομα“ οὐδ' „ἀπο-
δώσεις“· ταῦτα μὲν γὰρ ἴδια τῶν λαμβανόντων, ἐκεῖνα
δὲ τῶν χαριζομένων. (32.) θεσπίσας δὲ περὶ ὧν ἐνετύγχανον 243

αἱ ὀρφαναὶ παρθένοι καὶ καθολικώτερον τίθησι νόμον περὶ
κλήρων διαδοχῆς, πρώτους μὲν υἱοὺς ἐπὶ μετουσίαν καλῶν
τῶν πατρῴων, εἰ δὲ μὴ εἶεν υἱοί, δευτέρας θυγατέρας, αἷς
φησι δεῖν περιτιθέναι τὸν κλῆρον ὡσανεὶ κόσμον ἔξωθεν,
ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἴδιον καὶ συγγενὲς κτῆμα· τὸ γὰρ περιτιθέ-
μενον οὐδεμίαν οἰκείωσιν ἔχει πρὸς τὸ διακοσμούμενον, ἁρμο-
244 νίας καὶ ἑνώσεως ἀλλοτριούμενον. μετὰ δὲ θυγατέρας
τρίτους ἀδελφοὺς καλεῖ, τετάρτην δὲ θείοις πρὸς πατρὸς
ἀπονέμει τάξιν, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ πατέρες γένοιντ᾽ ἂν
υἱῶν κληρονόμοι· πάνυ γὰρ εὔηθες ὑπολαβεῖν, ὅτι πατρὸς
ἀδελφῷ νέμων κλῆρον ἀδελφιδοῦ διὰ τὴν πρὸς πατέρα
245 συγγένειαν αὐτὸν ἀφείλετο τὸν πατέρα τῆς διαδοχῆς. ἀλλ᾽
ἐπειδὴ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι γονεῖς ὑπὸ παίδων
ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκτὸν καὶ παλίμ-
φημον ἡσύχασεν, ἵνα μὴ πατὴρ καὶ μήτηρ προσοδεύεσθαι
δοκῶσι τὰ ἐπ᾽ ὠκυμόροις τέκνοις ἀπαρηγόρητα πένθη, πλα-
γίως δ᾽ αὐτοὺς ἐκάλεσε τοῖς θείοις ἐφιείς, ἵν᾽ ἀμφοτέρων
στοχάσηται καὶ τοῦ πρέποντος καὶ τοῦ μὴ τὴν οὐσίαν ἀλλο-
τριωθῆναι. μετὰ δὲ θείους πέμπτη τάξις ἐστὶν οἱ ἔγγιστα
γένους, ὧν ἀεὶ τοῖς πρώτοις δίδωσι τοὺς κλήρους.
246 (33.) Ταῦτ᾽ ἀναγκαίως διεξεληλυθὼς περὶ τῶν μικτὴν
ἐχόντων κληρουχίαν χρησμῶν, ἑξῆς δηλώσω | τὰ κατ᾽ ἐνθου- p. 173 M.
σιασμὸν τοῦ προφήτου θεσπισθέντα λόγια· τοῦτο γὰρ ὑπε-
σχόμην δείξειν. ἀρχὴ τοίνυν ἐστὶν αὐτῷ τῆς θεοφορήτου
κατοκωχῆς, ἥτις καὶ τῷ ἔθνει γέγονεν εὐπραγίας ἀρχὴ
στειλαμένῳ τὴν ἀπ᾽ Αἰγύπτου πρὸς τὰς κατὰ Συρίαν πόλεις
247 ἀποικίαν μυριάσι πολλαῖς. ἄνδρες γὰρ ὁμοῦ καὶ γυναῖκες
ἀτριβῆ καὶ μακρὰν ἐρήμην ἅπασαν ἀνύσαντες ἐπὶ θάλατταν
ἀφικνοῦνται τὴν Ἐρυθρὰν προσαγορευομένην· εἶθ᾽ ὡς εἰκὸς
ἐν ἀμηχάνοις ἦσαν οὔτε περαιοῦσθαι δυνάμενοι διὰ σκαφῶν
ἀπορίαν οὔτ᾽ ἐπιστρέφειν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀσφαλὲς ἡγούμενοι.
248 διακειμένοις δ᾽ οὕτως μεῖζον ἐπιρράττει κακόν· ὁ γὰρ τῶν

Αἰγυπτίων βασιλεὺς δύναμιν παραλαβὼν οὐκ εὐκαταφρόνητον,
ἱππότην καὶ πεζὸν στρατόν, ἐπεξέθει διώκων καὶ σπεύδων
καταλαβεῖν, ἵνα τίσηται τῆς ἐξόδου, ἣν θεσφάτοις ἀριδήλοις
ἐπέτρεψε ποιήσασθαι. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἀβέβαιος ἡ μοχθηρῶν
ἀνθρώπων διάθεσις ὡς ἐπὶ πλάστιγγος μικρᾶς ἕνεκα προ-
φάσεως ῥέπουσα πρὸς τἀναντία. μέσοι δὴ ληφθέντες ἐχθρῶν 249
καὶ θαλάττης ἀπέγνωσαν τὴν ἰδίαν σωτηρίαν, οἱ μὲν εὐκτὸν
ἀγαθὸν ἡγούμενοι τὸν οἴκτιστον ὄλεθρον, οἱ δ' ἄμεινον εἶναι
νομίζοντες ὑπὸ τῶν τῆς φύσεως ἀπολέσθαι μερῶν ἢ γέλως
ἐχθροῖς γενέσθαι ῥίπτειν ἑαυτοὺς εἰς θάλασσαν διενοοῦντο
καί τινα τῶν βάρος ἐχόντων ἐπαχθισάμενοι παρὰ ταῖς
ἠϊόσιν ἐφήδρευον, ἵν', ὁπόταν θεάσωνται τοὺς πολεμίους
ἐγγὺς ὄντας, καθαλλόμενοι ῥᾷον εἰς βυθὸν ἐνεχθῶσιν. ἀλλὰ 250
γὰρ οἱ μὲν πρὸς τὸ ἄπορον τῆς ἀνάγκης διεπτόηντο δυσθα-
νατοῦντες· (34.) ὁ δὲ προφήτης, ὑπ' ἐκπλήξεως ὁρῶν σεσα-
γηνευμένον ὥσπερ βόλον ἰχθύων τὸ σύμπαν ἔθνος, οὐκέτ'
ὢν ἐν ἑαυτῷ θεοφορεῖται καὶ θεσπίζει τάδε· „τὸ μὲν δέος 251
ἀναγκαῖον, φόβος ἐγγὺς καὶ μέγας ὁ κίνδυνος· ἐξ ἐναντίας
ἀχανές ἐστι πέλαγος, ὑπόδρομος εἰς καταφυγὴν οὐδείς, ἀπορία
πλοίων, κατόπιν ἔφεδροι φάλαγγες ἐχθρῶν, αἳ στείχουσιν
ἀπνευστὶ διώκουσαι. ποῖ τις τράπηται, ποῖ τις ἐκνεύσῃ;
πάντα πανταχόθεν ἐξαπιναίως ἐπέθετο, γῆ, θάλαττα, ἄνθρω-
ποι, στοιχεῖα φύσεως. ἀλλὰ θαρρεῖτε, μὴ ἀποκάμητε, στῆτε 252
ταῖς διανοίαις μὴ κραδαινόμενοι, προσδοκᾶτε τὴν ἀήττητον
ἐκ θεοῦ βοήθειαν· αὐτεπάγγελτος ἤδη παρέσται, μὴ ὁρωμένη
προαγωνιεῖται· πεπείρασθε αὐτῆς ἤδη πολλάκις ἀμυνομένης
ἀφανῶς· βλέπω μέλλουσαν κονίεσθαι, βρόχους τοῖς αὐχέσι
περιβάλλουσαν τῶν ἀντιπάλων· ἕλκει κατὰ τῆς θαλάττης·
μολύβδου τρόπον εἰς βυθὸν χωροῦσιν. ὑμεῖς μὲν ἔτι ζώντων
αἰσθάνεσθε, τεθνεώτων δ' ἐγὼ φαντασίαν λαμβάνω· τήμερον
II 174 M. δὲ καὶ ὑμεῖς νεκροὺς αὐτοὺς θεάσεσθε.“ | καὶ ὁ μὲν ταῦτ' 253
ἀπεφθέγγετο μείζονα ὄντα πάσης ἐλπίδος, οἱ δ' ἐπειρῶντο

ἔργοις τῆς περὶ τὸ λόγιον ἀληθείας. ἀπέβαινε γὰρ τὰ χρησθέντα θείαις δυνάμεσι μύθων ἀπιστότερα· ῥῆξις θαλάττης, ἀναχώρησις ἑκατέρου τμήματος, πῆξις τῶν κατὰ τὸ ῥαγὲν μέρος διὰ παντὸς τοῦ βάθους κυμάτων, ἵν' ἀντὶ τειχῶν ᾖ κραταιοτάτων,. εὐθυτενὴς ἀνατομὴ τῆς μεγαλουργηθείσης
254 ὁδοῦ, ἣ τῶν κρυσταλλωθέντων μεθόριος ἦν, ὁδοιπορία τοῦ ἔθνους ἀκινδύνως πεζεύοντος διὰ θαλάττης ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἀτραποῦ καὶ λιθώδους ἐδάφους — ἐκραυρώθη γὰρ ἡ ψάμμος καὶ ἡ σποράς αὐτῆς οὐσία συμφῦσα ἡνώθη —, ἐχθρῶν ἀπνευστὶ διωκόντων ἐφόρμησις σπευδόντων ἐπ' οἰκεῖον ὄλεθρον, νεφέλης ὀπισθοφυλακούσης ἡνιόχησις, ἐν ᾗ θεία τις ὄψις πυρὸς αὐγὴν ἀπαστράπτουσα ἦν, πελαγῶν ἃ τέως ἀνακοπέντα διειστήκει παλίρροια, τοῦ διακοπέντος καὶ ἀνα-
255 ξηρανθέντος μέρους αἰφνίδιος θαλάττωσις, πολεμίων φθορά, οὓς τά τε κρυσταλλωθέντα τείχη καὶ ἀνατραπέντα κατεύνασε καὶ αἱ πλήμμυραι τοῦ πελάγους ὥσπερ εἰς φάραγγα τὴν ὁδὸν ἐπενεχθεῖσαι κατέκλυσαν, ἐπίδειξις τῆς φθορᾶς διὰ τῶν ἐπαναπλευσάντων σωμάτων, ἃ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους κατεστόρεσε, καὶ σφοδρὰ κυμάτωσις, ὑφ' ἧς ἅπαντες οἱ νεκροὶ σωρηδὸν ἀπεβράσθησαν εἰς τοὺς ἀντιπέραν αἰγιαλούς, ἀναγκαία θέα γενησόμενοι τοῖς διασωθεῖσιν, οἷς ἐξεγένετο μὴ μόνον τοὺς κινδύνους διαφυγεῖν ἀλλὰ καὶ ἐπιδεῖν τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἀνθρωπίναις ἀλλὰ θείαις δυνάμεσι παντὸς
256 λόγου μεῖζον κολασθέντας. διόπερ εἰκότως εὐχαρίστοις ὕμνοις γεραίρει τὸν εὐεργέτην· εἰς γὰρ δύο χοροὺς διανείμας τὸ ἔθνος, τὸν μὲν ἀνδρῶν, τὸν δὲ γυναικῶν, ἐξάρχει μὲν αὐτὸς τοῖς ἀνδράσιν, ἔξαρχον δὲ καὶ τῶν γυναικῶν καθίστησι τὴν ἀδελφήν, ἵν' ᾄδωσιν ὕμνους εἰς τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν ἀντιφθόγγοις ἁρμονίαις συνηχοῦντες, διά τε κράσεως ἠθῶν καὶ μέλους, τῶν μὲν ἐπὶ τὴν αὐτὴν σπευδόντων ἀμοιβήν, τοῦ δὲ συνισταμένου κατὰ τὴν βαρύτητος πρὸς ὀξύτητα συμφωνίαν· φθόγγοι γὰρ οἱ μὲν ἀνδρῶν βαρεῖς, ὀξεῖς δ' οἱ

γυναικῶν, ἐξ ὧν, ὅταν ἡ κρᾶσις γένηται σύμμετρος, ἥδιστον
καὶ παναρμόνιον ἀποτελεῖται μέλος. τὰς δὲ τοσαύτας μυ- 257
ριάδας ἔπεισεν ὁμογνωμονῆσαι καὶ τὸν αὐτὸν ὕμνον ἐν
ταὐτῷ συνᾴδειν τὰ τεράστια ἐκεῖνα μεγαλουργήματα, περὶ
ὧν ὀλίγῳ πρότερον διεξῆλθον· ἐφ' οἷς ὁ προφήτης γεγηθώς,
ὁρῶν καὶ τὴν τοῦ ἔθνους περιχάρειαν, οὐδ' αὐτὸς ἔτι χωρῶν
τὴν ἡδονήν, κατῆρχε τῆς ᾠδῆς· οἱ δ' ἀκούοντες εἰς δύο
χοροὺς ἁλισθέντες τὰ λεχθέντα συνῆδον.

p. 175 M. (35.) | Τοῦτ' ἐστὶ τῆς κατ' ἐνθουσιασμὸν προφητείας 258
Μωυσέως ἀρχὴ καὶ προοίμιον. ἑξῆς δὲ θεσπίζει περὶ τοῦ
πρώτου καὶ ἀναγκαιοτάτου, τροφῆς, ἣν γῆ μὲν οὐκ ἤνεγκε
— καὶ γὰρ ἦν στεῖρα καὶ ἄγονος —, ὤμβρησε δ' οὐρανὸς
οὐχ ἅπαξ ἀλλ' ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ἑκάστης ἡμέρας πρὸ
τῆς ἕω καρπὸν αἰθέριον ἐν δρόσῳ κέγχρῳ παραπλήσιον.
ὃν ἰδὼν Μωυσῆς συγκομίζειν κελεύει καὶ ἐπιθειάσας φησί· 259
„πιστεύειν δεῖ τῷ θεῷ πεπειραμένους αὐτοῦ τῶν εὐεργεσιῶν
ἐν μείζοσιν ἐλπίδος πράγμασιν· ἀθησαύριστα, ἀταμίευτα τὰ
τῆς τροφῆς ἔστω· μηδεὶς ἄχρι πρωΐας ὑπολειπέσθω μηδὲν
αὐτῆς μέρος.“ τοῦτ' ἀκούσαντες ἔνιοι τῶν πρὸς εὐσέβειαν 260
ἀνερματίστων, ὑπολαβόντες ἴσως οὐ χρησμοὺς ἀλλὰ παραί-
νεσιν ἄρχοντος εἶναι τὰ λεγόμενα, λείπουσιν εἰς τὴν ὑστε-
ραίαν· τὸ δὲ σηπόμενον τὸν κύκλον τοῦ στρατοπέδου δυσοδμίας
πληροῖ τὸ πρῶτον, εἶτ' εἰς σκώληκας, ὧν ἡ γένεσις ἐκ
φθορᾶς ἐστι, μετέβαλεν. ἅπερ ἰδὼν Μωυσῆς εἰκότως ἐπὶ 261
τοῖς ἀπειθέσι πικραίνεται· πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν, εἰ τοσαῦτα
καὶ τηλικαῦτα θεασάμενοι, πρὸς μὲν τὰς πιθανὰς καὶ εὐλόγους
φαντασίας ἀδύνατα πραχθῆναι, τελειωθέντα δὲ εὐμαρῶς
ἐπιφροσύναις θείαις, οὐκ ἐνδοιάζουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπι-
στοῦσιν οἱ δυσμαθέστατοι πάντων; ἀλλ' ὅ γε πατὴρ δυσὶν 262
ἐναργεστάταις ἀποδείξεσι τὸ λόγιον τοῦ προφήτου διασυνέ-
στησεν, ὧν τὴν μὲν ἑτέραν εὐθὺς ἀπεδείξατο φθορᾷ τοῦ
ὑπολειφθέντος καὶ δυσωδίᾳ καὶ τῇ πρὸς σκώληκας, τὸ φαυ-

λότατον ζῷον, μεταβολῇ, τὴν δ' ἑτέραν ὕστερον· ἀεὶ γὰρ
τὸ πλεονάζον τοῦ συγκομισθέντος ὑπὸ τῆς πληθύος ταῖς
ἡλιακαῖς ἀκτῖσι διελύετο καὶ τηκόμενον ἐξανηλοῦτο. (36.)
263 δεύτερον οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιθειάσας ἀποφθέγγεται λόγιον
τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης. ἔχουσαν γὰρ αὐτὴν ἐν τῇ
φύσει προνομίαν, οὐκ ἀφ' οὗ μόνον ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος,
ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ παντὸς αἰσθητοῦ γενέσεως,
ἠγνόησαν ἄνθρωποι, τάχα που διὰ τὰς ἐν ὕδασι καὶ πυρὶ
γενομένας συνεχεῖς καὶ ἐπαλλήλους φθορὰς οὐ δυνηθέντων
παρὰ τῶν πρότερον διαδέξασθαι μνήμην τῶν ἔπειτα τῆς κατὰ
τὸν ἐν χρόνοις εἱρμὸν ἀκολουθίας καὶ τάξεως· ὅπερ ἀδη-
λούμενον ἐπιθειάσας ἀνέφηνε λογίῳ μαρτυρηθέντι διὰ σημείου
264 τινὸς ἐναργοῦς. τὸ δὲ σημεῖον τοιοῦτον ἦν· ἐλάττων μὲν
ἀπ' ἀέρος ἐγίνετο ἡ φορὰ ταῖς προτέραις ἡμέραις τῆς
τροφῆς, τότε δ' αὖ διπλασίων· καὶ ταῖς μὲν προτέραις εἴ
τι κατελείφθη, λειβόμενον ἐτήκετο μέχρι τοῦ παντελῶς εἰς
νοτίδα μεταβαλὸν ἀναλωθῆναι, τότε δ' οὐδεμίαν ἐνδεχόμενον
τροπὴν ἐν ὁμοίῳ διέμενεν· ἐφ' οἷς ἀγγελλομένοις ἅμα καὶ
ὁρωμένοις καταπλαγεὶς Μωυσῆς οὐκ ἐστοχάσατο μᾶλλον ἢ
265 θεοφορηθεὶς ἐθέσπισε τὴν ἑβδόμην. | ἐῶ λέγειν, ὅτι καὶ αἱ p. 176 M.
τοιαῦται εἰκασίαι συγγενεῖς προφητείας εἰσίν· ὁ γὰρ νοῦς
οὐκ ἂν οὕτως εὐσκόπως εὐθυβόλησεν, εἰ μὴ καὶ θεῖον ἦν
266 πνεῦμα τὸ ποδηγετοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. τὸ δὲ
τεράστιον οὐ μόνον ἐκ τοῦ διπλασιασθῆναι τὴν τροφὴν ἐδη-
λοῦτο οὐδ' ἐκ τοῦ διαμεῖναι σῷον παρὰ τὸ καθεστὼς ἔθος,
ἀλλὰ κἀκ τοῦ ἀμφότερα ταῦτα συμβῆναι κατὰ τὴν ἕκτην
ἡμέραν, ἀφ' ἧς ἤρξατο ἀπ' ἀέρος ἡ τροφὴ χορηγεῖσθαι,
μεθ' ἣν ὁ ἱερώτατος τῆς ἑβδόμης ἀριθμὸς ἔμελλεν ἀνα-
τέλλειν, ὥστε λογιζόμενος ἄν τις εὕροι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν
τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως τὴν οὐράνιον δοθεῖσαν τροφήν·
ἤρξατο γὰρ καὶ τὸν κόσμον ἑξάδος τῇ πρώτῃ δημιουργεῖν
267 καὶ τὴν λεχθεῖσαν ὕειν τροφήν. ἡ δ' εἰκὼν ὁμοιοτάτη·

καθάπερ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸ τελειότατον
ἔργον, τὸν κόσμον, ἀνέφηνε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εὐθηνίαν
ἐν ἐρήμῳ μεταβαλὼν τὰ στοιχεῖα πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς
χρείας, ἵν' ἀντὶ γῆς ὁ ἀὴρ σιτία τροφὴν ἄπονον φέρῃ καὶ
ἀταλαίπωρον οἷς ἀναχώρησις οὐκ ἦν εὐτρεπίζεσθαι κατὰ
σχολὴν τἀπιτήδεια. μετὰ ταῦτα τρίτον ἀναφθέγγεται χρησμὸν 268
τερατωδέστατον, δηλῶν ὅτι τῇ ἑβδόμῃ τὴν εἰωθυῖαν ὁ ἀὴρ
οὐ παρέξει τροφὴν καὶ οὐδὲν ἐπὶ γῆν ἀλλ' οὐδὲ τὸ βραχύ-
τατον ὡς ἔθος ἐνεχθήσεται. τοῦτ' ἀπέβαινεν ἔργοις· τῇ 269
μὲν γὰρ προτεραίᾳ ταῦτα θεσπίζει, τινὲς δὲ τῶν ἀβεβαίων
τὸ ἦθος ὥρμησαν ἐπὶ τὴν συγκομιδὴν καὶ σφαλέντες τῆς
ἐλπίδος ἐπανῄεσαν ἄπρακτοι, κακίζοντες μὲν ἑαυτοὺς τῆς
ἀπιστίας, ἀληθόμαντιν δὲ καὶ θεοφράδμονα καὶ μόνον
προορατικὸν τῶν ἀδήλων ἀνακαλοῦντες τὸν προφήτην.

(37.) Τοιαῦτα μέν ἐστιν, ἃ περὶ τῆς οὐρανίου τροφῆς 270
κατεχόμενος ἐθέσπισεν. ἕτερα δ' ἑξῆς ἀναγκαῖα, καίτοι
δόξαντα ἂν παραινέσεσιν ἐοικέναι μᾶλλον ἢ χρησμοῖς, ὧν
ἐστι καὶ τὸ χρησθὲν κατὰ τὴν μεγίστην τῶν πατρίων
ἐκδιαίτησιν, περὶ ἧς καὶ πρόσθεν εἶπον, ἡνίκα τεκτηνάμενοι
ταῦρον χρυσοῦν, Αἰγυπτιακοῦ μίμημα τύφου, χοροὺς ἵστασαν
καὶ βωμοὺς κατεσκεύαζον καὶ θυσίας ἀνῆγον ἐκλαθόμενοι
τοῦ πρὸς ἀλήθειαν θεοῦ καὶ τὴν προγονικὴν εὐγένειαν, ἣ
δι' εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος ηὐξήθη, καθαιροῦντες. ἐφ' οἷς 271
Μωυσῆς περιπαθήσας, εἰ πρῶτον μὲν ὁ λαὸς πᾶς ἐξαίφνης
γεγένηται τυφλὸς ὁ ἄχρι πρὸ μικροῦ πάντων ἐθνῶν ὀξυωπέ-
177 M. στατος, ἔπειτα δὲ εἰ πλάσμα | μύθου κατεψευσμένον ἴσχυσε
τοσαύτην αὐγὴν σβέσαι τῆς ἀληθείας, ἣν οὔθ' ἥλιος ἐκλιπὼν
οὔθ' ὁ σύμπας χορὸς τῶν ἀστέρων ἐπισκιάσει — περιλάμ-
πεται γὰρ ἰδίῳ φέγγει νοητῷ καὶ ἀσωμάτῳ, πρὸς ὃ παρα-
βαλλόμενον τὸ αἰσθητὸν νὺξ ἂν πρὸς ἡμέραν εἶναι νομισθείη
—, δι' ἣν αἰτίαν οὐκέτι μένων ὁ αὐτὸς ἐξαλλάττεται τό τε 272
εἶδος καὶ τὴν διάνοιαν καὶ ἐπιθειάσας φησί· „τίς ἐστιν ὁ μὴ

τῷ πλάνῳ συνενεχθεὶς μηδὲ τὸ κῦρος ἐπιφημίσας τοῖς
273 ἀκύροις; πᾶς ὁ τοιοῦτος ἐμοὶ προσίτω“. μιᾶς δὲ φυλῆς
προσελθούσης οὐχ ἧττον ταῖς διανοίαις ἢ τοῖς σώμασιν, οἳ
πάλαι μὲν ἐφόνων κατὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀνοσιουργῶν, ἡγεμόνα
δ' ἐζήτουν καὶ στρατάρχην ἀνευρεῖν, ὃς ἐνδίκως ὑφηγήσεται
καιρὸν καὶ τρόπον τῆς ἀμύνης, — οὓς ὀργῶντας εὑρὼν
καὶ γέμοντας εὐτολμίας καὶ παραστήματος, ἔτι μᾶλλον ἢ
πρότερον θεοφορηθείς, „ξίφος ἕκαστος ὑμῶν ἀναλαβὼν“
φησίν „ἀττέτω διὰ παντὸς τοῦ στρατοπέδου καὶ κτεινέτω μὴ
μόνον ἀλλοτρίους ἀλλὰ καὶ φίλων καὶ συγγενῶν τοὺς οἰκειο-
τάτους ἐπιστροφάδην, εὐαγέστατον κρίνων τὸ ἔργον ὑπὲρ
ἀληθείας καὶ θεοῦ τιμῆς, ὧν ὑπερμαχεῖν καὶ προαγωνίζεσθαι
274 κουφότατος πόνος.“ οἱ δ' αὐτοβοεὶ τρισχιλίους κτείναντες
τοὺς ἀρχηγέτας μάλιστα τῆς ἀσεβείας γενομένους οὐκ ἀπε-
λογήσαντο μόνον περὶ τοῦ μὴ συνεφάψασθαι τοῦ τολμή-
ματος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀριστέων τοῖς γενναιοτάτοις ἐνεγράφησαν
καὶ γέρως ἠξιώθησαν οἰκειοτάτου ταῖς πράξεσιν, ἱερωσύνης·
ἔδει γὰρ θεραπευτὰς ὁσιότητος γενέσθαι τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς
ἀνδραγαθισαμένους καὶ προπολεμήσαντας.

275 (38.) Ἔχω δέ τι μηνῦσαι σημειωδέστερον λόγιον, περὶ
οὗ καὶ πάλαι διεξῆλθον, ὅτε τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπῄειν
τοῦ προφήτου, ὅπερ αὐτὸς πάλιν κατασχεθεὶς ἀνεφθέγξατο,
τελειωθὲν οὐ μακροῖς χρόνοις ὕστερον, ἀλλ' εὐθὺς ὅτ' ἐχρη-
276 σμῳδεῖτο. τῶν περὶ τὸν νεὼν λειτουργῶν δύο τάξεις εἰσίν,
ἡ μὲν κρείσσων ἱερέων, ἡ δ' ἐλάττων νεωκόρων· ἦσαν δὲ
κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τρεῖς μὲν ἱερεῖς, νεωκόρων δὲ πολλαὶ
277 χιλιάδες. οὗτοι φυσηθέντες ἐπὶ τῇ τοῦ οἰκείου πλήθους
περιουσίᾳ τῆς τῶν ἱερέων κατεφρόνουν ὀλιγότητος καὶ δύο
ἐν ταὐτῷ παρανομήματα συνύφαινον, ὧν τὸ μὲν ἦν καθαί-
ρεσις τῶν ὑπερεχόντων, τὸ δ' αὔξησις τῶν ἐλαττόνων, οἷα
ἡγεμόσιν ὑπηκόων ἐπιτιθεμένων ἐπὶ συγχύσει τοῦ κρατίστου
278 καὶ δημωφελεστάτου, τῆς τάξεως. εἶτ' ἐπισυνιστάμενοι καὶ

ἀθροιζόμενοι κατεβόων τοῦ προφήτου, ὡς δι' οἰκειότητα τῷ
178 M. τε ἀδελφῷ καὶ τοῖς | ἀδελφιδοῖς χαρισαμένου τὴν ἱερωσύνην
καὶ ἐπιψευσαμένου τὰ περὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ὡς ἐπιφροσύνῃ
θείᾳ, καθάπερ διεξῄειμεν, μὴ γενόμενα. ἐφ' οἷς ἀνιαθεὶς 279
καὶ περιαλγήσας, καίτοι πρᾳότατος ὢν καὶ ἡμερώτατος,
οὕτως πρὸς δικαίαν ὀργὴν ὑπὸ μισοπονήρου πάθους ἠκο-
νήθη, ὡς ἱκετεῦσαι τὸν θεὸν ἀποστραφῆναι τὴν θυσίαν
αὐτῶν, οὐκ ἐπειδήπερ ἔμελλεν ὁ δικαιότατος κριτὴς ἱερουργίας
ἀσεβῶν παραδέχεσθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ θεοφιλοῦς
τὸ κατ' αὐτὴν μέρος οὐχ ὑποσιωπᾷ, σπεύδουσα μὴ εὐοδεῖν
ἀνοσίους, ἀλλ' ἀεὶ τῆς προθέσεως διαμαρτάνειν. ἔτι δὲ 280
ζέων καὶ πεπυρωμένος ὑπὸ τῆς νομίμου διαγανακτήσεως
ἐνθουσιᾷ μεταβαλὼν εἰς προφήτην καὶ θεσπίζει τάδε· „χαλε-
πὸν ἀπιστία πρᾶγμα τοῖς ἀπίστοις μόνοις· τούτους οὐ λόγος
ἀλλ' ἔργα παιδεύει· παθόντες εἴσονται τὸ ἐμὸν ἀψευδές,
ἐπεὶ μαθόντες οὐκ ἔγνωσαν. ἐπικριθήσεται δὲ τοῦτο τῇ 281
τοῦ βίου τελευτῇ· εἰ μὲν γὰρ θάνατον ἐνδέξονται τὸν κατὰ
φύσιν, πέπλασμαι τὰ λόγια, εἰ δὲ καινόν τινα καὶ παρηλ-
λαγμένον, τὸ φιλάληθές μοι μαρτυρηθήσεται. χάσματα
γῆς ὁρῶ διηνοιγμένης ἐπὶ μήκιστον εὐρυνόμενα, πολυανθρώ-
πους ἀπολλυμένας συγγενείας, αὐτάνδρους ὑποσυρομένας καὶ
καταπινομένας οἰκίας, ζῶντας ἀνθρώπους εἰς ᾅδου κατερχο-
μένους.“ ἐπεὶ δ' ἡσύχασε, ῥήγνυται μὲν ἡ γῆ σεισμῷ 282
τιναχθεῖσα, ῥήγνυται δὲ καθ' ὃ μάλιστα μέρος αἱ σκηναὶ
τῶν ἀσεβῶν ἦσαν, ὡς ὑπενεχθείσας ἀθρόας ἐπικρυφθῆναι·
τὰ γὰρ διαστάντα μέρη πάλιν συνῆλθε, τῆς χρείας ἀπο-
τελεσθείσης, ἧς ἕνεκα διεζεύχθη. μικρὸν δ' ὕστερον τοὺς 283
τῆς στάσεως ἡγεμόνας πεντήκοντα πρὸς τοῖς διακοσίοις ἄνδρας
κεραυνοὶ κατασκήψαντες αἰφνίδιον ἀθρόους ἐξανάλωσαν μηδὲν
μέρος ὑπολειπόμενοι τῶν σωμάτων, ὃ ταφῆς ἐπιμοιράσεται.
τὸ δὲ τῶν τιμωριῶν ἐπάλληλον καὶ τὸ ἑκατέρας μέγεθος διά- 284
σημον καὶ περιβόητον ἀπέφηνε τὴν εὐσέβειαν τοῦ προφήτου

χρησαμένου θεῷ μάρτυρι τῆς περὶ τοὺς χρησμοὺς ἀλη-
285 θείας. ἄξιον δὲ κἀκεῖνο μὴ παριδεῖν, ὅτι τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν
κολάσεις διεκληρώσαντο γῆ καὶ οὐρανός, αἱ τοῦ παντὸς
ἀρχαί· τὴν γὰρ μοχθηρίαν ἐρρίζωσαν μὲν ἐπὶ γῆς, ἐξέτειναν
286 δ' εἰς αἰθέρα, τοσοῦτον ὕψος, αὐτὴν διάραντες. ὅθεν καὶ
τῶν στοιχείων ἑκάτερον ἐχορήγησε τὰς τιμωρίας, ἡ μὲν ἵν'
ὑποσύρῃ καὶ καταπίῃ τοὺς τότε βαρύνοντας αὐτὴν ῥαγεῖσα
καὶ διαστᾶσα, ὁ δ' ἵνα καταφλέξῃ καὶ διαφθείρῃ πυρὸς
287 πολλοῦ φοράν, καινότατον ὑετόν, ὀμβρήσας. τὸ δὲ τέλος
καὶ τοῖς καταποθεῖσι καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν κεραυνῶν | διεφθαρ- p. 179 M
μένοις ταὐτὸν ἀπέβαινεν· οὐδέτεροι γὰρ ἐφάνησαν, οἱ μὲν
ἐπικρυφθέντες γῇ τῇ τοῦ χάσματος συνόδῳ πρὸς τὸ ἰσό-
πεδον ἑνωθείσῃ, οἱ δ' ὅλοι δι' ὅλων ἀναλωθέντες ὑπὸ
τοῦ κεραυνίου πυρός.
288 (39.) Χρόνοις δ' ὕστερον, ἐπειδὴ τὴν ἐνθένδε ἀποι-
κίαν ἔμελλεν εἰς οὐρανὸν στέλλεσθαι καὶ τὸν θνητὸν ἀπο-
λιπὼν βίον ἀπαθανατίζεσθαι μετακληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός,
ὃς αὐτὸν δυάδα ὄντα, σῶμα καὶ ψυχήν, εἰς μονάδος ἀνεστοι-
χείου φύσιν ὅλον δι' ὅλων μεθαρμοζόμενος εἰς νοῦν ἡλιο-
ειδέστατον, τότε δὴ κατασχεθεὶς οὐκέτι συλλήβδην ἀθρόῳ
παντὶ τῷ ἔθνει θεσπίζειν ἔοικεν ἀλλὰ καὶ κατὰ μέρος ἑκάστῃ
φυλῇ τὰ μέλλοντα γενέσθαι καὶ αὖθις ἀποβησόμενα· ὧν τὰ
μὲν ἤδη συμβέβηκε, τὰ δὲ προσδοκᾶται, διότι πίστις τῶν
289 μελλόντων ἡ τῶν προγεγονότων τελείωσις. ἥρμοττε γὰρ
διαφέροντας καὶ ταῖς σποραῖς, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μητρῴοις
γένεσι, καὶ βουλευμάτων πολυτρόποις ἰδέαις καὶ τῶν περὶ τὸν
βίον ἐπιτηδευμάτων ἀμυθήτοις διαφοραῖς ὥσπερ τινὰ κλήρου
290 διανομὴν λογίων καὶ χρησμῶν ἁρμόζουσαν εὑρέσθαι. θαυ-
μάσια μὲν οὖν ταῦτα· θαυμασιώτατον δὲ καὶ τὸ τέλος
τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ὃ καθάπερ ἐν τῷ ζῴῳ κεφαλὴ
291 τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐστίν. ἤδη γὰρ ἀναλαμβανόμενος καὶ
ἐπ' αὐτῆς βαλβῖδος ἑστώς, ἵνα τὸν εἰς οὐρανὸν δρόμον

διιπτάμενος εὐθύνῃ, καταπνευσθεὶς καὶ ἐπιθειάσας ζῶν ἔτι τὰ ὡς ἐπὶ θανόντι ἑαυτῷ προφητεύει δεξιῶς, ὡς ἐτελεύτησε μήπω τελευτήσας, ὡς ἐτάφη μηδενὸς παρόντος, δηλονότι χερσὶν οὐ θνηταῖς ἀλλ' ἀθανάτοις δυνάμεσιν, ὡς οὐδ' ἐν τάφῳ τῶν προπατόρων ἐκηδεύθη τυχὼν ἐξαιρέτου μνήματος, ὃ μηδεὶς εἶδεν ἀνθρώπων, ὡς σύμπαν τὸ ἔθνος αὐτὸν ὅλον μῆνα δακρυρροοῦν ἐπένθησεν ἴδιον καὶ κοινὸν πένθος ἐπιδειξάμενον ἕνεκα τῆς ἀλέκτου καὶ πρὸς ἕνα ἕκαστον καὶ πρὸς ἅπαντας εὐνοίας καὶ κηδεμονίας. τοιοῦτος μὲν ὁ βίος, τοιαύτη 292
δὲ καὶ ἡ τελευτὴ τοῦ βασιλέως καὶ νομοθέτου καὶ ἀρχιερέως καὶ προφήτου Μωυσέως διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων μνημονεύεται.

ΦΙΛΩΝΟΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΩΝ
ΟΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣΙΝ

1 (1.) Τοὺς βίους τῶν κατὰ Μωυσέα σοφῶν ἀνδρῶν, II p. 180 M.
οὓς ἀρχηγέτας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ νόμους ἀγράφους
αἱ ἱεραὶ βίβλοι δηλοῦσιν, ἐν ταῖς προτέραις συντάξεσι μεμη-
νυκὼς κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἑξῆς τῶν ἀναγραφέντων νόμων τὰς
ἰδέας ἀκριβώσω μηδ', εἴ τις ὑποφαίνοιτο τρόπος ἀλληγορίας,
τοῦτον παρεὶς ἕνεκα τῆς πρὸς διάνοιαν φιλομαθοῦς ἐπι-
2 στήμης, ᾗ πρὸ τῶν ἐμφανῶν ἔθος τὰ ἀφανῆ ζητεῖν. πρὸς
δὲ τοὺς ἀποροῦντας, τί δή ποτε οὐκ ἐν πόλεσιν ἀλλ' ἐν
ἐρήμῳ βαθείᾳ τοὺς νόμους ἐτίθει, λεκτέον πρῶτον μέν,
ὅτι αἱ πολλαὶ τῶν πόλεων ἀμυθήτων κακῶν εἰσι | μεσταί, p. 181 M.
καὶ τῶν πρὸς τὸ θεῖον ἀνοσιουργημάτων καὶ τῶν πρὸς ἀλλή-
3 λους ἀδικημάτων. οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ κεκιβδήλευται, τὰ
γνήσια τῶν νόθων παρευημερούντων καὶ τἀληθῆ τῶν εἰκότων,
ἃ φύσει μὲν κατέψευσται, πιθανὰς δ' ὑποβάλλει φαντασίας
4 πρὸς ἀπάτην. ἐν πόλεσιν οὖν καὶ ὁ πάντων ἐπιβουλότατος
φύεται τῦφος, ὃν τινες τεθήπασι καὶ προσκυνοῦσι τὰς κενὰς
δόξας σεμνοποιοῦντες διὰ χρυσῶν στεφάνων καὶ ἁλουργίδων
καὶ πλήθους θεραπόντων καὶ ὀχημάτων, ἐφ' ὧν οἱ λεγόμενοι
μακάριοι καὶ εὐδαίμονες μετέωροι φέρονται, τοτὲ μὲν ὀρεῖς
ἢ ἵππους καταζευγνύντες τοτὲ δὲ καὶ ἀνθρώπους, οἳ τὰ φορεῖα
κατὰ τῶν αὐχένων ἀχθοφοροῦσι τὴν ψυχὴν πρὸ τοῦ σώ-

ματος δι' ὑπερβολὴν ὕβρεως πιεζόμενοι. (2.) τῦφος καὶ 5
πολλῶν ἄλλων κακῶν δημιουργός ἐστιν, ἀλαζονείας, ὑπερ-
οψίας, ἀνισότητος· αἳ δ' εἰσὶν ἀρχαὶ ξενικῶν καὶ ἐμφυλίων
πολέμων οὐδὲν μέρος, οὐ κοινόν, οὐκ ἴδιον, οὐ κατὰ γῆν,
οὐ κατὰ θάλατταν, ἡσυχάζειν ἐῶσαι. τί δὲ δεῖ τῶν πρὸς 6
ἀλλήλους ἁμαρτημάτων μεμνῆσθαι; τύφῳ γὰρ καὶ τὰ θεῖα
ἐξωλιγώρηται, καίτοι νομιζόμενα τῆς ἀνωτάτω τυγχάνειν
τιμῆς· τιμὴ δὲ τίς ἂν γένοιτο, μὴ προσούσης ἀληθείας, ἣ
καὶ ὄνομα καὶ ἔργον ἔχει τίμιον, ἐπεὶ καὶ τὸ ψεῦδος ἔμπαλιν
ἄτιμον φύσει; ἡ δ' ὀλιγωρία τῶν θείων ἐμφανὴς τοῖς ὀξυ- 7
δερκέστερον ὁρῶσι· μυρίας γὰρ ὅσας διὰ γραφικῆς καὶ
πλαστικῆς μορφώσαντες ἰδέας ἱερὰ καὶ νεὼς αὐταῖς προσ-
περιεβάλοντο καὶ βωμοὺς κατασκευάσαντες ἀγάλμασι καὶ
ξοάνοις καὶ τοιουτοτρόποις ἀφιδρύμασι τιμὰς ἰσολυμπίους καὶ
ἰσοθέους ἀπένειμαν, ἅπασιν ἀψύχοις. οὓς εὐθυβόλως αἱ ἱεραὶ 8
γραφαὶ τοῖς ἐκ πόρνης γεγονόσιν ἀπεικάζουσιν· ὡς γὰρ οὗτοι
πάντας, ὅσους ἐραστὰς ἔσχεν ἡ μήτηρ, ἐπιγράφονται πατέρας
ἑνὸς ἀγνοίᾳ τοῦ φύσει, οὕτω καὶ οἱ κατὰ πόλεις οὐκ εἰδότες
τὸν ὄντα ὄντως ἀληθῆ θεὸν μυρία πλήθη ψευδωνύμων
ἐκτεθειώκασιν. εἶτ' ἄλλων παρ' ἄλλοις τιμωμένων, ἡ περὶ 9
τοῦ ἀρίστου κρατήσασα διχόνοια καὶ τὰς πρὸς τὰ ἄλλα πάντα
διαφορὰς ἐγέννησεν. εἰς ἃ πρῶτον ἀπιδὼν ἔξω πόλεων
ἐβουλήθη νομοθετεῖν. ἐνενόει δὲ κἀκεῖνο δεύτερον, ὅτι τοῦ 10
μέλλοντος ἱεροὺς νόμους παραδέχεσθαι τὴν ψυχὴν ἀναγκαῖόν
182 M. ἐστιν ἀπορρύψασθαι καὶ ἐκκαθήρασθαι τὰς | δυσεκπλύτους
κηλῖδας, ἃς μιγάδων καὶ συγκλύδων ὄχλος ἀνθρώπων κατὰ
πόλεις προσετρίψατο. τοῦτο δὲ ἀμήχανον ἑτέρως ἢ διοι- 11
κισθέντι συμβῆναι, καὶ οὐκ εὐθὺς ἀλλὰ μακρῷ χρόνῳ
ὕστερον, ἕως ἂν οἱ τῶν ἀρχαίων παρανομημάτων ἐνσφρα-
γισθέντες τύποι κατὰ μικρὸν ἀμαυρούμενοι καὶ ἀπορρέοντες
ἀφανισθῶσι. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ τὴν ἰατρικὴν ἀγαθοὶ 12
σῴζουσι τοὺς κάμνοντας· οὐ γὰρ πρότερον σιτία καὶ ποτὰ

παρέχειν ἀξιοῦσι, πρὶν ἢ τὰ τῶν νόσων αἴτια ὑπεξελέσθαι· μενόντων γὰρ ἀνωφελεῖς αἱ τροφαί, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιοι, ὗλαι
13 γινόμεναι τοῦ πάθους. (3.) εἰκότως οὖν ἐκ τῶν κατὰ πόλεις βλαβερωτάτων συνηθειῶν εἰς ἐρήμην ἀπαγαγών, ἵνα κενώσῃ τὰς ψυχὰς ἀδικημάτων, ἤρξατο προσφέρειν ταῖς διανοίαις τροφάς· αὗται δὲ τίνες ἂν εἶεν ὅτι μὴ νόμοι καὶ λόγοι θεῖοι;
14 τρίτη δέ ἐστιν αἰτία ἥδε· καθάπερ οἱ στελλόμενοι μακρὸν πλοῦν, οὐχ ὅταν ἐπιβάντες τῆς νεὼς ἀπὸ λιμένος ἐξαναχθῶσιν, ἄρχονται κατασκευάζειν ἱστία καὶ πηδάλια καὶ οἴακας, ἀλλ' ἔτι μένοντες ἐπὶ γῆς ἕκαστα τῶν συντεινόντων πρὸς πλοῦν εὐτρεπίζονται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἠξίωσεν οὐ λαβόντας κληρουχίας καὶ τὰς πόλεις οἰκήσαντας τότε ζητεῖν νόμους, οἷς πολιτεύσονται, ἀλλ' ἑτοιμασαμένους τοὺς τῆς πολιτείας κανόνας καὶ ἐνασκηθέντας οἷς ἔμελλον οἱ δῆμοι κυβερνᾶσθαι σωτηρίως τηνικαῦτα εἰσοικίζεσθαι, χρησομένους εὐθὺς ταῖς τῶν δικαίων παρασκευαῖς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ κοινωνίᾳ καὶ δια-
15 νομῇ τῶν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις. (4.) φασὶ δέ τινες καὶ τετάρτην αἰτίαν οὐκ ἀπῳδὸν ἀλλ' ἐγγυτάτω τῆς ἀληθείας· ἐπειδὴ γὰρ ἔδει πίστιν ἐγγενέσθαι ταῖς διανοίαις περὶ τοῦ μὴ εὑρήματα ἀνθρώπου τοὺς νόμους ἀλλὰ θεοῦ χρησμοὺς σαφεστάτους εἶναι, πορρωτάτω τῶν πόλεων ἀπήγαγε τὸ ἔθνος εἰς ἐρήμην βαθεῖαν καὶ ἄγονον οὐ μόνον ἡμέρων καρπῶν
16 ἀλλὰ καὶ ποτίμου ὕδατος, ἵν', ἐὰν ἐν σπάνει γενόμενοι τῶν ἀναγκαίων καὶ δίψει καὶ λιμῷ διαφθαρῆναι προσδοκήσαντες ἐξαπιναίως ἀφθονίαν τῶν ἐπιτηδείων ἀπαυτοματισθέντων ἀνευρίσκωσιν, οὐρανοῦ μὲν ὕοντος τροφὰς τὸ καλούμενον μάννα, προσόψημα δὲ τροφῶν ἀπ' ἀέρος ὀρτυγομήτρας φοράν, ὕδατος δὲ πικροῦ γλυκαινομένου πρὸς τὸ πότιμον, πέτρας δὲ ἀκροτόμου πηγὰς ἀνομβρούσης, μηκέτι θαυμάζωσιν, εἰ λόγια θεοῦ συμβέβηκεν | εἶναι τοὺς νόμους, ἐναργεστάτην βάσανον p. 183 M.
εἰληφότες ἐκ τῶν χορηγιῶν, ἃς ἐξ ἀπόρων ἔσχον οὐκ
17 ἐλπίσαντες. ὁ γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀφθονίαν δοὺς καὶ τὰς πρὸς

τὸ εὖ ζῆν ἀφορμὰς ἐδωρεῖτο· πρὸς μὲν οὖν τὸ ζῆν σιτίων
ἔδει καὶ ποτῶν, ἅπερ ἀνεύρισκον οὐχ ἑτοιμασάμενοι, πρὸς
δὲ τὸ εὖ ζῆν νόμων καὶ διαταγμάτων, οἷς βελτιοῦσθαι τὰς
ψυχὰς ἔμελλον.

(5.) Αἵδ' εἰσὶν ἐν στοχασμοῖς εἰκόσιν αἰτίαι λεγόμεναι 18
περὶ τοῦ διαπορηθέντος· τὰς γὰρ ἀληθεῖς οἶδεν ὁ θεὸς μόνος.
εἰπὼν δ' ἅπερ ἥρμοττε περὶ τούτων ἑξῆς αὐτοὺς ἀκριβώσω
τοὺς νόμους, ἐκεῖνο κατὰ τὸ ἀναγκαῖον προμηνύσας, ὅτι τῶν
νόμων οὓς μὲν αὐτὸς ὁ θεὸς οὐ προσχρησάμενος ἄλλῳ δι'
ἑαυτοῦ μόνου θεσπίζειν ἠξίωσεν, οὓς δὲ διὰ προφήτου
Μωυσέως, ὃν ἀριστίνδην ἐκ πάντων ὡς ἐπιτηδειότατον ἱερο-
φάντην ἐπελέξατο. τοὺς μὲν οὖν αὐτοπροσώπως θεσπισθέντας 19
δι' αὐτοῦ μόνου συμβέβηκε καὶ νόμους εἶναι καὶ νόμων τῶν
ἐν μέρει κεφάλαια, τοὺς δὲ διὰ τοῦ προφήτου πάντας ἐπ'
ἐκείνους ἀναφέρεσθαι. (6.) λέξω δ', ὡς ἂν οἷός τε ὦ, περὶ 20
ἑκατέρων καὶ πρότερόν γε τῶν κεφαλαιωδεστέρων· ὧν εὐθέως
ἄξιον θαυμάσαι τὸν ἀριθμὸν δεκάδι τῇ παντελείᾳ περατου-
μένων, ἣ πάσας μὲν ἀριθμῶν διαφορὰς ἀρτίων καὶ περιττῶν
καὶ ἀρτιοπερίττων, ἀρτίων μὲν δυοῖν, περιττῶν δὲ τριῶν,
ἀρτιοπερίττων δὲ πέντε, πάσας δὲ λόγων τῶν ἐν ἀριθμοῖς
πολυπλασίων καὶ ἐπιμερῶν καὶ ὑποεπιμερῶν περιέχει, πάσας 21
δ' ἀναλογίας, τήν τε ἀριθμητικήν, ἣ τῷ ἰσαρίθμῳ ὑπερέχει
καὶ ὑπερέχεται, οἷον ἐπὶ τοῦ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, καὶ τὴν
γεωμετρικήν, καθ' ἣν οἷος ὁ λόγος πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ
δευτέρου, τοιοῦτος καὶ ὁ πρὸς τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου,
ὡς ἔχει ἐπὶ τοῦ ἓν καὶ δύο καὶ τέσσαρα, ἔν τε διπλασίοις καὶ
τριπλασίοις καὶ συνόλως πολυπλασίοις καὶ πάλιν ἐν ἡμιολίοις
καὶ ἐπιτρίτοις καὶ τοῖς παραπλησίοις, ἔτι μέντοι καὶ τὴν ἁρμο-
νικήν, καθ' ἣν ὁ μέσος τῶν ἄκρων τῷ ἴσῳ μορίῳ ὑπερέχει
τε καὶ ὑπερέχεται, ὡς ἔχει ἐπὶ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου καὶ
ἕκτου. περιέχει δὲ ἡ δεκὰς καὶ τὰς τῶν τριγώνων καὶ τετρα- 22
γώνων καὶ τῶν ἄλλων πολυγώνων ἐμφαινομένας ἰδιότητας

καὶ τὰς τῶν συμφωνιῶν. τήν τε διὰ τεσσάρων ἐν ἐπιτρίτῳ
λόγῳ, τῷ τέσσαρα | πρὸς τρία, καὶ τὴν διὰ πέντε ἐν ἡμιολίῳ, p. 184 M.
τῷ τρία πρὸς δύο, καὶ τὴν διὰ πασῶν ἐν διπλασίῳ, τῷ δύο
πρὸς ἕν, καὶ τὴν δὶς διὰ πασῶν ἐν τετραπλασίῳ, τῷ ὀκτὼ
23 πρὸς δύο. παρό μοι δοκοῦσι καὶ οἱ πρῶτοι τὰ ὀνόματα τοῖς
πράγμασι θέμενοι — σοφοὶ γὰρ ἦσαν — εἰκότως αὐτὴν
προσαγορεῦσαι δεκάδα, ὡσανεὶ δεχάδα οὖσαν, παρὰ τὸ
δέχεσθαι καὶ κεχωρηκέναι τὰ γένη πάντα τῶν ἀριθμῶν καὶ
λόγων τῶν κατ᾽ ἀριθμὸν καὶ ἀναλογιῶν ἁρμονιῶν τε αὖ καὶ
24 συμφωνιῶν. (7.) τὴν μέντοι δεκάδα πρὸς τοῖς εἰρημένοις
καὶ διὰ ταῦτα εἰκότως ἄν τις θαυμάσειε περιέχουσαν τήν
τε ἀδιάστατον φύσιν καὶ τὴν διαστηματικήν· ἡ μὲν οὖν
ἀδιάστατος τάττεται κατὰ σημεῖον μόνον, ἡ δὲ διαστηματικὴ
25 κατὰ τρεῖς ἰδέας γραμμῆς καὶ ἐπιφανείας καὶ στερεοῦ· τὸ
μὲν γὰρ δυσὶ σημείοις περατούμενόν ἐστι γραμμή, τὸ δ᾽ ἐπὶ
δύο διαστατὸν ἐπιφάνεια, ῥυείσης ἐπὶ πλάτος γραμμῆς, τὸ
δ᾽ ἐπὶ τρία στερεόν, μήκους καὶ πλάτους βάθος προσλαβόντων,
ἐφ᾽ ὧν ἵσταται ἡ φύσις· πλείους γὰρ τριῶν διαστάσεις οὐκ
26 ἐγέννησεν. ἀρχέτυποι δὲ τούτων ἀριθμοὶ τοῦ μὲν ἀδια-
στάτου σημείου τὸ ἕν, τῆς δὲ γραμμῆς τὰ δύο, καὶ ἐπι-
φανείας μὲν τρία, στερεοῦ δὲ τέσσαρα, ὧν ἡ σύνθεσις ἑνὸς
καὶ δυοῖν καὶ τριῶν καὶ τεσσάρων ἀποτελεῖ δεκάδα παρα-
27 φαίνουσαν τοῖς ὁρατικοῖς καὶ ἕτερα κάλλη· σχεδὸν γὰρ ἡ
ἀπειρία τῶν ἀριθμῶν ταύτῃ μετρεῖται, διότι οἱ συστήσαντες
αὐτὴν ὅροι τέσσαρές εἰσιν, ἓν καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέτταρα,
οἱ δ᾽ ἴσοι ὅροι ἑκατοντάδα γεννῶσιν ἐκ δεκάδων — δέκα
γὰρ καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα γίνονται
ἑκατόν —, ὁμοίως δὲ καὶ χιλιάδα ἐξ ἑκατοντάδων καὶ μυριάδα
ἐκ χιλιάδων, μονὰς δὲ καὶ δεκὰς καὶ ἑκατοντὰς καὶ χιλιὰς
28 τέσσαρες ὅροι οἱ δεκάδα γεννῶντες· ἥτις δίχα τῶν πρόσθεν
εἰρημένων καὶ ἑτέρας ἀριθμῶν ἐμφαίνει διαφοράς, τόν τε
πρῶτον κόσμον, ὃς μονάδι μόνῃ μετρεῖται, οὗ παράδειγμα

ὁ τρεῖς, ὁ πέντε, ὁ ἑπτά, καὶ τὸν τετράγωνον, τὸν τέσσαρα,
τὸν ἰσάκις ἴσον, καὶ μὲν δὴ τὸν κύβον, τὸν ὀκτώ, ὅς ἐστιν
ἰσάκις ἴσος ἰσάκις, καὶ τὸν τέλειον, τὸν ἕξ, ἰσούμενον τοῖς
185 M. ἑαυτοῦ μέρεσι, τρισὶ καὶ δυσὶ καὶ ἑνί. (8.) | τί δὲ δεῖ κατα- 29
λέγεσθαι τὰς δεκάδος ἀρετὰς ἀπείρους τὸ πλῆθος, πάρεργον
ποιουμένους ἔργον μέγιστον, ὃ καθ' αὑτὸ συμβέβηκεν αὐταρ-
κεστάτην εἶναι ὑπόθεσιν τοῖς περὶ τὰ μαθήματα διατρίβουσι;
τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὑπερθετέον, μιᾶς δ' οὐκ ἄτοπον ἴσως
ἐπιμνησθῆναι δείγματος ἕνεκα. τὰς γὰρ ἐν τῇ φύσει 30
λεγομένας κατηγορίας δέκα μόνας εἶναί φασιν οἱ ἐνδιατρίβοντες
τοῖς τῆς φιλοσοφίας δόγμασιν· οὐσίαν, ποιόν, ποσόν, πρός
τι, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κεῖσθαι, τὰ ὧν οὐκ ἄνευ ⟨πάντα⟩,
χρόνον καὶ τόπον. οὐδὲν γάρ ἐστι τούτων ἀμέτοχον· οἷον 31
ἐγὼ μετέχω μὲν οὐσίας δανεισάμενος ἀφ' ἑκάστου τῶν στοι-
χείων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὅδε ὁ κόσμος, γῆς καὶ ὕδατος καὶ
ἀέρος καὶ πυρός, τὰ πρὸς τὴν ἐμὴν σύστασιν αὐταρκέστατα·
μετέχω δὲ καὶ ποιότητος, καθ' ἣν ἄνθρωπός εἰμι, καὶ ποσό-
τητος, ᾗ πηλίκος· γίνομαι δὲ καὶ πρός τι, ὅταν μου πρὸς
δεξιοῖς τις ᾖ πρὸς εὐωνύμοις ᾖ· ἀλλὰ καὶ ποιῶ, τρίβων τι
ἢ κείρων, καὶ πάσχω, κειρόμενος ἢ τριβόμενος ὑφ' ἑτέρων·
κἂν τῷ ἔχειν ἐξετάζομαι, ἢ περιβεβλημένος ἢ ὡπλισμένος,
κἂν τῷ κεῖσθαι, σχεδόν τι καθεζόμενος ἢ κατακεκλιμένος·
εἰμὶ δὲ πάντως κἂν τόπῳ καὶ χρόνῳ, τῶν προειρημένων
οὐδενὸς δυναμένου χωρὶς ἀμφοῖν ὑφίστασθαι.

(9.) Ταυτὶ μὲν οὖν ἀποχρώντως λελέχθω, συνυφαίνειν δ' 32
ἀναγκαῖον τὰ ἀκόλουθα. τοὺς δέκα λόγους ἢ χρησμούς,
νόμους ἢ θεσμοὺς πρὸς ἀλήθειαν ὄντας, ἀθροισθέντος τοῦ
ἔθνους ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν εἰς ἐκκλησίαν, ὁ πατὴρ
τῶν ὅλων ἐθέσπισεν. ἆρά γε φωνῆς τρόπον προέμενος
αὐτός; ἄπαγε, μηδ' εἰς νοῦν ποτ' ἔλθοι τὸν ἡμέτερον· οὐ
γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός, στόματος καὶ γλώττης καὶ ἀρτη-
ριῶν δεόμενος. ἀλλά γέ μοι δοκεῖ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον 33

ἱεροπρεπέστατόν τι θαυματουργῆσαι κελεύσας ἦχον ἀόρατον
ἐν ἀέρι δημιουργηθῆναι, πάντων ὀργάνων θαυμασιώτερον,
ἁρμονίαις τελείαις ἡρμοσμένον, οὐκ ἄψυχον ἀλλ' οὐδ' ἐκ
σώματος καὶ ψυχῆς τρόπον ζῴου συνεστηκότα, ἀλλὰ ψυχὴν
λογικὴν ἀνάπλεω σαφηνείας καὶ τρανότητος, ἣ τὸν ἀέρα
σχηματίσασα καὶ ἐπιτείνασα καὶ πρὸς πῦρ φλογοειδὲς μετα-
βαλοῦσα καθάπερ πνεῦμα διὰ σάλπιγγος φωνὴν τοσαύτην
ἔναρθρον ἐξήχησεν, ὡς τοῖς ἔγγιστα τοὺς πορρωτάτω κατ' | p. 186 M.
34 ἴσον ἀκροᾶσθαι δοκεῖν. ἀνθρώπων μὲν γὰρ αἱ φωναὶ πρὸς
μήκιστον ἀποτεινόμεναι πεφύκασιν ἐξασθενεῖν, ὡς ἀριδήλους
τοῖς μακρὰν ἀφεστηκόσι μὴ γίνεσθαι τὰς ἀντιλήψεις ταῖς
ἐπεκτάσεσιν ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἀμαυρουμένας, ἐπειδὴ καὶ
35 τὰ ὄργανα φθαρτά· τὴν δὲ κεκαινουργημένην φωνὴν ἐπι-
πνέουσα θεοῦ δύναμις ἤγειρε καὶ ἐζωπύρει καὶ ἀναχέουσα
πάντῃ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς ἀπέφαινε τηλαυγέστερον, ἀκοὴν
ἑτέραν πολὺ βελτίω τῆς δι' ὤτων ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς
ἐντιθεῖσα· ἡ μὲν γὰρ βραδυτέρα πως οὖσα αἴσθησις ἀτρεμίζει,
μέχρις ἂν ὑπ' ἀέρος πληχθεῖσα διακινηθῇ, φθάνει δ' ἡ τῆς
ἐνθέου διανοίας ὀξυτάτῳ τάχει προϋπαντῶσα τοῖς λεγομένοις.
36 (10.) Φωνῆς μὲν δὴ τῆς θείας πέρι τοσαῦτα. δεόντως
δ' ἄν τις ἀπορήσαι, τοῦ χάριν, πλείστων ὅσων μυριάδων
εἰς ἓν ἠθροισμένων χωρίον, ἕκαστον θεσπίζειν τῶν δέκα
λογίων ἠξίωσεν ὡς οὐχὶ πρὸς πλείους ἀλλ' ὡς πρὸς ἕνα,
„οὐ μοιχεύσεις" λέγων, „οὐ φονεύσεις," „οὐ κλέψεις" (Exod.
37 20, 13ss.) καὶ τὰ ἄλλα ταύτῃ. λεκτέον οὖν ἓν μέν, ὅτι
βούλεται κάλλιστον ἀναδιδάξαι μάθημα τοὺς ἐντυγχάνοντας
ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, ὡς ἄρα καθ' αὑτὸν εἷς ἕκαστος, ὅταν
ᾖ νόμιμος καὶ θεῷ καταπειθής, ἰσότιμός ἐστιν ὅλῳ ἔθνει
πολυανθρωποτάτῳ, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσιν ἔθνεσιν, εἰ δὲ δεῖ
38 περαιτέρω προελθόντα εἰπεῖν, καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ. διόπερ
ἐν ἑτέροις ἐπαινῶν τινα δίκαιον ἄνδρα φησίν· „ἐγώ εἰμι ὁ
θεὸς σός" (Gen. 17, 1)· ὁ δ' αὐτὸς ἦν καὶ κόσμου θεός,

ὡς τοὺς ὑπηκόους τὴν αὐτὴν τεταγμένους τάξιν καὶ ὁμοίως
εὐαρεστοῦντας τῷ ταξιάρχῳ τῆς ἴσης ἀποδοχῆς καὶ τιμῆς
μεταλαμβάνειν. δεύτερον δέ, ὅτι κοινῇ μὲν ὡς πλήθει τις 39
ἐκκλησιάζων οὐκ ἐξ ἀνάγκης διαλέγεται ἑνί, ὅτε δὲ προσ-
τάττων ἢ ἀπαγορεύων, ἰδίᾳ ὡς ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν ἐμφερομένων
εὐθὺς ἂν δόξαι τὰ πρακτέα καὶ κοινῇ πᾶσιν ἀθρόοις ὑφη-
γεῖσθαι· εὐπειθέστερος δὲ ὁ τὰς παραινέσεις αὐτοπροσώπως
δεχόμενος, ὁ δὲ συλλήβδην μεθ' ἑτέρων κεκώφωται τὸν
ὄχλον ἀφηνιασμοῦ παρακάλυμμα ποιούμενος. τρίτον, ἵνα 40
μηδείς ποτε βασιλεὺς ἢ τύραννος ἀφανοῦς ἰδιώτου κατα-
φρονήσῃ γεμισθεὶς ἀλαζονείας καὶ ὑπεροψίας, ἀλλ' εἰς τὰ τῶν
187 M. ἱερῶν νόμων διδασκαλεῖα φοιτήσας | χαλάσῃ τὰς ὀφρῦς,
ἀπομαθὼν οἴησιν εἰκότι μᾶλλον δ' ἀληθεῖ λογισμῷ. εἰ γὰρ 41
ὁ ἀγένητος καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀίδιος καὶ οὐδενὸς ἐπιδεὴς
καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων καὶ εὐεργέτης καὶ βασιλεὺς βασιλέων
καὶ θεὸς θεῶν οὐδὲ τὸν ταπεινότατον ὑπεριδεῖν ὑπέμεινεν,
ἀλλὰ καὶ τοῦτον εὐωχῆσαι λογίων καὶ θεσμῶν ἱερῶν ἠξίωσεν,
ὡς μόνον ἑστιᾶν μέλλων καὶ μόνῳ τὸ συμπόσιον εὐτρεπί-
ζεσθαι πρὸς ψυχῆς ἀνάχυσιν ἱεροφαντουμένης, ᾗ θέμις τὰς
μεγάλας τελεῖσθαι τελετάς, ἐμοὶ τῷ θνητῷ τί προσῆκον
ὑψαυχενεῖν καὶ πεφυσῆσθαι φρυαττομένῳ πρὸς τοὺς ὁμοίους,
οἳ τύχαις μὲν ἀνίσοις ἴσῃ δὲ καὶ ὁμοίᾳ συγγενείᾳ κέχρηνται
μίαν ἐπιγραψάμενοι μητέρα τὴν κοινὴν ἁπάντων ἀνθρώπων
φύσιν; εὐπρόσιτον οὖν καὶ εὐέντευκτον ἐμαυτὸν παρέξω, 42
κἂν τὸ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης κράτος ἀνάψωμαι, τοῖς
ἀπορωτάτοις καὶ ἀδοξοτάτοις καὶ οἰκειοτάτης συμμαχίας ἐρή-
μοις, ἑκατέρου τῶν γονέων ὀρφανοῖς καὶ γυναιξὶ χηρείαν
ὑπομενούσαις καὶ πρεσβύταις ἢ μὴ παιδοποιησαμένοις τὸ
παράπαν ἢ ἀποβαλοῦσιν ὠκυμόρους οὓς ἐγέννησαν. ἄνθρωπος 43
γὰρ ὢν ὄγκον καὶ σεμνότητα τετραγῳδημένην οὐ δικαιώσω
προσίεσθαι, μενῶ δ' ἐντὸς τῆς φύσεως τοὺς ὅρους αὐτῆς
μὴ ὑπερβαίνων, ἀλλ' ἐθίζων τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν ἀνθρω-

ποπαθεῖν, οὐ μόνον διὰ τὰς ἀδήλους πρὸς τἀναντία μεταβολὰς
καὶ τῶν εὖ πραττόντων καὶ τῶν ἐν κακοπραγίαις, ἀλλὰ
καὶ διὰ τὸ ἁρμόττειν, κἂν ἀτρέπτως καὶ βεβαίως παραμένῃ
τὸ εὐτυχεῖν, μὴ ἐπιλανθάνεσθαί τινα ἑαυτοῦ. διὰ ταῦτά
μοι δοκεῖ τοὺς χρησμοὺς ἑνικῶς ἀποτεινάμενος ὡς πρὸς ἕνα
θεσπίζειν ἐθελῆσαι.
44 (11.) Πάντα δ' ὡς εἰκὸς τὰ περὶ τὸν τόπον ἐθαυματουργεῖτο, κτύποις βροντῶν μειζόνων ἢ ὥστε χωρεῖν ἀκοάς,
ἀστραπῶν λάμψεσιν αὐγοειδεστάταις, ἀοράτου σάλπιγγος ἠχῇ
πρὸς μήκιστον ἀποτεινούσῃ, καθόδῳ νεφέλης, ἣ κίονος
τρόπον τὴν μὲν βάσιν ἐπὶ γῆς ἠρήρειστο, τὸ δ' ἄλλο σῶμα
πρὸς αἰθέριον ὕψος ἀνέτεινε, πυρὸς οὐρανίου φορᾷ καπνῷ
βαθεῖ τὰ ἐν κύκλῳ συσκιάζοντος· ἔδει γὰρ θεοῦ δυνάμεως
ἀφικνουμένης μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἡσυχάζειν,
45 ἀλλὰ πάντα πρὸς ὑπηρεσίαν | συγκεκινῆσθαι. παρειστήκει p. 188 M
δὲ ὁ λεὼς ἁγνεύσας ὁμιλιῶν τῶν πρὸς γυναῖκας καὶ πασῶν
ἡδονῶν ἔξω τῶν πρὸς τροφὰς ἀναγκαίων ἀποσχόμενος,
λουτροῖς τε καὶ περιρραντηρίοις καθηράμενος ἐκ τριῶν ἡμερῶν, ἔτι καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀποπλυνάμενος, ἐν τοῖς μάλιστα
λευχείμων, ἀκροβατῶν καὶ ἀνωρθιακὼς τὰ ὦτα, Μωυσέως
προδηλώσαντος εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ἐκκλησίαν· ἔγνω γὰρ
αὐτὴν ἐσομένην, ἡνίκα μόνος ἀνακληθεὶς ἐχρησμῳδεῖτο.
46 φωνὴ δ' ἐκ μέσου τοῦ ῥυέντος ἀπ' οὐρανοῦ πυρὸς ἐξήχει
καταπληκτικωτάτη, τῆς φλογὸς εἰς διάλεκτον ἀρθρουμένης
τὴν συνήθη τοῖς ἀκροωμένοις, ᾗ τὰ λεγόμενα οὕτως ἐναργῶς
47 ἐτρανοῦτο, ὡς ὁρᾶν αὐτὰ μᾶλλον ἢ ἀκούειν δοκεῖν. ἐγγυᾶται
δέ μου τὸν λόγον ὁ νόμος, ἐν ᾧ γέγραπται· „πᾶς ὁ λαὸς
ἑώρα τὴν φωνήν" (Exod. 20,18)· ἐμφαντικώτατα· τὴν μὲν
γὰρ ἀνθρώπων ἀκουστὴν εἶναι συμβέβηκεν, ὁρατὴν δὲ ὡς
ἀληθῶς τὴν θεοῦ. διὰ τί; ὅτι ὅσα ἂν λέγῃ ὁ θεός, οὐ
ῥήματά ἐστιν ἀλλ' ἔργα, ἅπερ ὀφθαλμοὶ πρὸ ὤτων δικάζουσι.
48 παγκάλως μέντοι καὶ θεοπρεπῶς εἴρηται ἐκ τοῦ πυρὸς ἡ

φωνὴ προέρχεσθαι· ἠκρίβωται γὰρ καὶ βεβασάνισται τὰ τοῦ
θεοῦ λόγια καθάπερ χρυσὸς πυρί. μηνύει δὲ καὶ διὰ συμβόλου
τι τοιοῦτον· ἐπειδὴ τοῦ πυρὸς τὸ μὲν φωτίζειν τὸ δὲ καίειν 49
πέφυκεν, οἱ μὲν τοῖς χρησμοῖς ἀξιοῦντες εἶναι καταπειθεῖς
ὡς ἐν ἀσκίῳ φωτὶ τὸν ἀεὶ χρόνον βιώσονται τοὺς νόμους
αὐτοὺς ἀστέρας ἔχοντες ἐν ψυχῇ φωσφοροῦντας, ὅσοι δ' ἀφη-
νιασταί, καιόμενοι καὶ κατακαιόμενοι διατελοῦσιν ὑπὸ τῶν
ἔνδον ἐπιθυμιῶν, αἳ φλογὸς τρόπον πορθήσουσι τὸν σύμ-
παντα τῶν ἐχόντων βίον.

(12.) Ἃ μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἦν προδηλῶσαι, ταῦτ' 50
ἐστίν. ἐπ' αὐτὰ δὲ ἤδη τρεπτέον τὰ λόγια καὶ πάντα τὰ
ἐν τούτοις ἐρευνητέον διάφορα. δέκα τοίνυν ὄντα διένειμεν
εἰς δύο πεντάδας, ἃς δυσὶ στήλαις ἐνεχάραξε, καὶ ἡ μὲν
προτέρα πεντὰς τὰ πρωτεῖα ἔλαχεν, ἡ δ' ἑτέρα δευτερείων
ἠξιοῦτο· καλαὶ δ' ἀμφότεραι καὶ βιωφελεῖς, εὐρείας ὁδοὺς
καὶ λεωφόρους ἑνὶ τέλει περατουμένας ἀναστέλλουσαι πρὸς
ἄπταιστον ψυχῆς ἐφιεμένης ἀεὶ τοῦ βελτίστου πορείαν. ἡ μὲν 51
οὖν ἀμείνων πεντὰς τοιάδε ἦν· περὶ μοναρχίας, ᾗ μοναρχεῖται
ὁ κόσμος· περὶ ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων καὶ συνόλως ἀφιδρυ-
μάτων χειροκμήτων· περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ
p. 189 M. θεοῦ πρόσρησιν· περὶ τοῦ τὴν ἱερὰν | ἑβδόμην ἄγειν ἱερο-
πρεπῶς· περὶ γονέων τιμῆς καὶ ἰδίᾳ ἑκατέρου καὶ ἀμφοτέρων
κοινῇ· ὡς εἶναι τῆς μιᾶς γραφῆς τὴν μὲν ἀρχὴν θεὸν καὶ
πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ παντός, τὸ δὲ τέλος γονεῖς, οἳ
μιμούμενοι τὴν ἐκείνου φύσιν γεννῶσι τοὺς ἐπὶ μέρους. ἡ
δ' ἑτέρα πεντὰς τὰς πάσας ἀπαγορεύσεις περιέχει· μοιχείας,
φόνου, κλοπῆς, ψευδομαρτυριῶν, ἐπιθυμιῶν.

Ἐπισκεπτέον δὲ μετὰ πάσης ἀκριβείας τῶν λογίων ἕκαστον 52
μηδὲν πάρεργον αὐτῶν ποιουμένους. ἀρχὴ δ' ἀρίστη πάντων
μὲν τῶν ὄντων θεός, ἀρετῶν δ' εὐσέβεια· περὶ ὧν ἀναγ-
καιότατον πρῶτον διεξελθεῖν. πλάνος τις οὐ μικρὸς τὸ
πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων γένος κατέσχηκε περὶ πράγματος,

ὅπερ ἢ μόνον ἢ μάλιστα ἦν εἰκὸς ἀπλανέστατον ταῖς ἑκάστων
53 διανοίαις ἐνιδρῦσθαι. ἐκτεθειώκασι γὰρ οἱ μὲν τὰς τέσσαρας
ἀρχάς, γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ. οἱ δ' ἥλιον καὶ
σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας,
οἱ δὲ μόνον τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ τὸν σύμπαντα κόσμον· τὸν
δ' ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον, τὸν γεννητήν, τὸν ἄρχοντα
τῆς μεγαλοπόλεως, τὸν στρατάρχην τῆς ἀηττήτου στρατιᾶς,
τὸν κυβερνήτην, ὃς οἰκονομεῖ σωτηρίως ἀεὶ τὰ σύμπαντα,
παρεκαλύψαντο ψευδωνύμους προσρήσεις ἐκείνοις ἐπιφημί-
54 σαντες ἑτέρας ἕτεροι. καλοῦσι γὰρ οἱ μὲν τὴν γῆν Κόρην,
Δήμητραν, Πλούτωνα, τὴν δὲ θάλατταν Ποσειδῶνα, δαίμονας
ἐναλίους ὑπάρχους αὐτῷ προσαναπλάττοντες καὶ θεραπείας
ὁμίλους μεγάλους ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν, Ἥραν δὲ τὸν
ἀέρα καὶ τὸ πῦρ Ἥφαιστον καὶ ἥλιον Ἀπόλλωνα καὶ σελήνην
55 Ἄρτεμιν καὶ ἑωσφόρον Ἀφροδίτην καὶ στίλβοντα Ἑρμῆν· καὶ
τῶν ἄλλων ἀστέρων ἑκάστου τὰς ἐπωνυμίας μυθογράφοι
παρέδοσαν, οἳ πρὸς ἀπάτην ἀκοῆς εὖ τετεχνασμένα πλάσματα
συνυφήναντες ἔδοξαν περὶ τὴν τῶν ὀνομάτων θέσιν κεκομ-
56 ψεῦσθαι· τόν τε οὐρανὸν εἰς ἡμισφαίρια τῷ λόγῳ διχῇ
διανείμαντες, τὸ μὲν ὑπὲρ γῆς, τὸ δ' ὑπὸ γῆς, Διοσκόρους
ἐκάλεσαν τὸ περὶ τῆς ἑτερημέρου ζωῆς αὐτῶν προστερατευ-
57 σάμενοι διήγημα. τοῦ γὰρ οὐρανοῦ συνεχῶς καὶ ἀπαύστως
ἀεὶ κύκλῳ περιπολοῦντος, ἀνάγκη τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον
ἀντιμεθίστασθαι παρ' ἡμέραν ἄνω τε καὶ κάτω γινόμενον
ὅσα τῷ δοκεῖν· ἄνω γὰρ καὶ κάτω πρὸς ἀλήθειαν οὐδὲν
ἐν σφαίρᾳ, πρὸς δὲ τὴν ἡμετέραν | σχέσιν αὐτὸ μόνον p. 190 M.
εἴωθε λέγεσθαι τὸ μὲν ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνω, κάτω δὲ τοὐναν-
58 τίον. τῷ δὴ φιλοσοφεῖν ἀνόθως ἐγνωκότι καὶ ἀδόλου καὶ
καθαρᾶς εὐσεβείας μεταποιουμένῳ κάλλιστον καὶ ὁσιώτατον
ὑφηγεῖται παράγγελμα, μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν αὐτο-
κρατῆ θεὸν ὑπολαμβάνειν εἶναι· καὶ γὰρ γέγονε, γένεσις δὲ
φθορᾶς ἀρχή, κἂν προνοίᾳ τοῦ πεποιηκότος ἀθανατίζηται,

καὶ ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν· θεὸν δὲ πρότερον οὐκ
ὄντα καὶ ἀπό τινος χρόνου γενόμενον καὶ μὴ διαιωνίζοντα λέγειν
οὐ θεμιτόν. (13.) ἀλλὰ γὰρ ἔνιοι περὶ τὰς κρίσεις ἀπονοίᾳ 59
τοσαύτῃ κέχρηνται, ὡς οὐ μόνον τὰ εἰρημένα θεοὺς νομίζειν,
ἀλλὰ καὶ ἕκαστον αὐτῶν μέγιστον καὶ πρῶτον θεόν, τὸν
ὄντα ὄντως ἢ οὐκ εἰδότες ἀδιδάκτῳ τῇ φύσει ἢ οὐ σπουδά-
ζοντες μαθεῖν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν ἀόρατον
καὶ νοητὸν αἴτιον ὑπολαμβάνειν εἶναι, καίτοι σαφεστάτης
ἐγγὺς παρακειμένης πίστεως. ψυχῇ γὰρ ζῶντες καὶ βου- 60
λευόμενοι καὶ πάνθ' ὅσα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον δρῶντες
οὐδέποτε ψυχὴν ὀφθαλμοῖς σώματος ἴσχυσαν θεάσασθαι,
καίτοι φιλοτιμηθέντες ἂν πάσας φιλοτιμίας, εἴ πως ἰδεῖν
οἷόν τε ἦν τὸ ἄγαλμα τὸ πάντων ἱεροπρεπέστατον. ἀφ' οὗ
κατὰ μετάβασιν εἰκὸς ἦν ἔννοιαν τοῦ ἀγενήτου καὶ ἀιδίου
λαβεῖν, ὃς ἅπαντα τὸν κόσμον ἡνιοχῶν σωτηρίως ἀόρατος
ὢν κατευθύνει. καθάπερ οὖν τοῦ μεγάλου βασιλέως τὰς 61
τιμὰς εἴ τις τοῖς ὑπάρχοις σατράπαις ἀπένειμεν, ἔδοξεν ἂν
οὐκ ἀγνωμονέστατος μόνον ἀλλὰ καὶ ῥιψοκινδυνότατος εἶναι
χαριζόμενος τὰ δεσπότου δούλοις, τὸν αὐτὸν τρόπον [ἂν] τοῖς
αὐτοῖς εἴ τις γεραίρει τὸν πεποιηκότα τοῖς γεγονόσιν, ἴστω
πάντων ἀβουλότατος ὢν καὶ ἀδικώτατος, ἴσα διδοὺς ἀνίσοις
οὐκ ἐπὶ τιμῇ τῶν ταπεινοτέρων ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ κρείτ-
τονος. εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ μηδὲ τὸ 62
ἴσον ἀποδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ
χαριζόμενοι, τῷ δ' οὐδὲν νέμοντες ἀλλ' οὐδὲ μνήμην, τὸ
κοινότατον· ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνον μεμνῆσθαι προσῆκον
p. 191 M. ἦν, | ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην. ἔνιοι 63
δὲ καὶ στομάργῳ κατεχόμενοι λύττῃ τὰ δείγματα τῆς ἐνι-
δρυμένης ἀσεβείας εἰς μέσον προφέροντες βλασφημεῖν ἐπι-
χειροῦσι τὸ θεῖον, ἀκονησάμενοι κακήγορον γλῶτταν, ἅμα
καὶ λυπεῖν ἐθέλοντες τοὺς εὐσεβοῦντας, οἷς ἄλεκτον καὶ
ἀπαρηγόρητον εὐθὺς εἰσδύεται πένθος τὴν ὅλην πυρπολοῦν

ψυχὴν δι᾽ ὤτων· ἡ γὰρ τῶν ἀνοσίων ἑλέπολις τοῦτ᾽ ἐστίν,
ᾧ μόνῳ τοὺς φιλοθέους ἐπιστομίζουσι νομίζοντας ὑπὲρ τοῦ
64 μὴ παροξύνειν ἐν τῷ παρόντι κάλλιστον ἡσυχίαν. (14.) πᾶσαν
οὖν τὴν τοιαύτην τερθρείαν ἀπωσάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς φύσει
μὴ προσκυνῶμεν, εἰ καὶ καθαρωτέρας καὶ ἀθανατωτέρας
οὐσίας ἔλαχον — ἀδελφὰ δ᾽ ἀλλήλων τὰ γενόμενα καθὸ
γέγονεν, ἐπεὶ καὶ πατὴρ ἁπάντων εἷς ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων
ἐστίν —, ἀλλὰ καὶ διανοίᾳ καὶ λόγῳ καὶ πάσῃ δυνάμει
τῇ τοῦ ἀγενήτου καὶ ἀιδίου καὶ τῶν ὅλων αἰτίου θεραπείᾳ
σφόδρα εὐτόνως καὶ ἐρρωμένως ἐπαποδυώμεθα, μὴ ὑποκατα-
κλινόμενοι μηδ᾽ ὑπείκοντες ταῖς τῶν πολλῶν ἀρεσκείαις, ὑφ᾽
ὧν καὶ οἱ δυνάμενοι σῴζεσθαι διαφθείρονται.
65 Πρῶτον μὲν οὖν παράγγελμα καὶ παραγγελμάτων ἱερώ-
τατον στηλιτεύσωμεν ἐν ἑαυτοῖς, ἕνα τὸν ἀνωτάτω νομίζειν
τε καὶ τιμᾶν θεόν· δόξα δ᾽ ἡ πολύθεος μηδ᾽ ὤτων ψαυέτω
66 καθαρῶς καὶ ἀδόλως ἀνδρὸς εἰωθότος ζητεῖν ἀλήθειαν. ἀλλ᾽
ὅσοι μὲν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ τε
καὶ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁλοσχερεστάτων μερῶν ὡς
θεῶν πρόπολοί τε καὶ θεραπευταί, διαμαρτάνουσι μὲν —
πῶς γὰρ οὔ; — τοὺς ὑπηκόους πρὸ τοῦ ἄρχοντος ἀπο-
σεμνύνοντες, ἧττον δὲ τῶν ἄλλων ἀδικοῦσι τῶν ξύλα καὶ
λίθους ἄργυρόν τε καὶ χρυσὸν καὶ τὰς παραπλησίους ὕλας
μορφωσάντων ὡς φίλον ἑκάστοις, εἶτ᾽ ἀγαλμάτων καὶ ξοάνων
καὶ τῶν ἄλλων χειροκμήτων, ὧν πλαστικὴ καὶ ζωγραφία
δημιουργοὶ μεγάλα ἔβλαψαν τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, κατα-
67 πλησάντων τὴν οἰκουμένην. τὸ γὰρ κάλλιστον ἔρεισμα τῆς |
ψυχῆς ἐξέκοψαν, τὴν περὶ τοῦ ζῶντος ἀεὶ θεοῦ προσήκουσαν p. 192 M
ὑπόληψιν, ὥσπερ τε ἀνερμάτιστα σκάφη σαλεύουσιν ὧδε
κἀκεῖσε διαφερόμενοι τὸν αἰῶνα, μηδέποτ᾽ εἰς λιμένα καταραι
μηδ᾽ ἐνορμίσασθαι βεβαίως ἀληθείᾳ δυνάμενοι, τυφλώττοντες
περὶ τὸ θέας ἄξιον, πρὸς ὃ μόνον ὀξυδορκεῖν ἀναγκαῖον
68 ἦν. καί μοι δοκοῦσι τῶν τὰς τοῦ σώματος ὄψεις πεπηρω-

μένων ἀθλιώτερον ζῆν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀκουσίως ἐβλάβησαν ἢ νόσον ὀφθαλμῶν χαλεπὴν ὑποστάντες ἢ πρὸς ἐχθρῶν ἐπιβουλευθέντες, οἱ δ᾽ ἑκουσίῳ γνώμῃ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα οὐκ ἠμαύρωσαν μόνον ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀποβαλεῖν ἠξίωσαν. ὅθεν τοῖς μὲν ἔλεος ὡς ἠτυχηκόσι, τοῖς δὲ κόλασις ὡς 69
μοχθηροῖς ἕπεται δικαίως, οἳ μετὰ τῶν ἄλλων οὐδὲ τὸ προχειρότατον ἐνενόησαν, ὃ καὶ παῖς „ἔγνω νήπιος“, ὅτι τοῦ τεχνιτευθέντος ὁ τεχνίτης ἀμείνων, καὶ χρόνῳ — πρεσβύτερος γὰρ καὶ τρόπον τινὰ τοῦ δημιουργηθέντος πατήρ — καὶ δυνάμει· τὸ γὰρ δρῶν τοῦ πάσχοντος ἐπικυδέστερον. καὶ 70
δέον, εἴπερ ἄρα ἐξημάρτανον, τοὺς ζωγράφους αὐτοὺς καὶ ἀνδριαντοποιοὺς ὑπερβολαῖς τιμῶν ἐκτεθειωκέναι, τοὺς μὲν εἴασαν ἀφανεῖς οὐδὲν πλέον παρασχόντες, τὰ δ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνων δημιουργηθέντα πλάσματα καὶ ζωγραφήματα θεοὺς ἐνόμισαν. καὶ οἱ μὲν τεχνῖται πολλάκις ἄποροι καὶ ἄδοξοι κατεγήρασαν 71
ἀτυχίαις ἐπαλλήλοις ἐναποθανόντες, τὰ δὲ τεχνιτευθέντα πορφύρᾳ καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις πολυτελείαις, ἃς πλοῦτος χορηγεῖ, σεμνοποιεῖται καὶ θεραπεύεται, οὐ πρὸς ἐλευθέρων μόνον ἀλλὰ καὶ εὐπατριδῶν καὶ τὸ σῶμα καλλίστων· ἱερέων γὰρ καὶ τὸ γένος ἐξετάζεται μετὰ πάσης ἀκριβείας, εἰ ἀνεπίληπτον, καὶ ἡ κοινωνία τῶν τοῦ σώματος μερῶν, εἰ σύμπασα ὁλόκληρος. καὶ οὔπω τοῦτο δεινόν, καίτοι δεινὸν ὄν, ἀλλ᾽ 72
ἐκεῖνο παγχάλεπον· ἤδη γάρ τινας οἶδα τῶν πεποιηκότων τοῖς πρὸς ἑαυτῶν γεγονόσιν εὐχομένους τε καὶ θύοντας, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἑκατέραν τῶν χειρῶν προσκυνεῖν, εἰ δὲ μὴ βούλοιντο δόξαν φιλαυτίας ἐκτρεπόμενοι, σφύρας γοῦν καὶ ἄκμονας καὶ γραφίδας καὶ καρκίνους καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα,
p. 193 M. δι᾽ ὧν ἐμορφώθησαν αἱ ὗλαι. (15.) | καίτοι πρὸς τοὺς 73
οὕτως ἀπονοηθέντας ἄξιον παρρησιασαμένους εἰπεῖν· εὐχῶν ἀρίστην εἶναι συμβέβηκεν, ὦ γενναῖοι, καὶ τέλος εὐδαιμονίας τὴν πρὸς θεὸν ἐξομοίωσιν. εὔχεσθε οὖν καὶ ὑμεῖς ἐξομοιω- 74
θῆναι τοῖς ἀφιδρύμασιν, ἵνα τὴν ἀνωτάτω καρπώσησθε

εὐδαιμονίαν, ὀφθαλμοῖς μὴ βλέποντες, ὠσὶ μὴ ἀκούοντες,
μυκτῆρσι μήτε ἀναπνέοντες μήτε ὀσφραινόμενοι, στόματι μὴ
φωνοῦντες μηδὲ γευόμενοι, χερσὶ μήτε λαμβάνοντες μήτε
διδόντες μήτε δρῶντες, ποσὶ μὴ βαδίζοντες, μηδ' ἄλλῳ
τινὶ τῶν μερῶν ἐνεργοῦντες, ἀλλ' ὥσπερ ἐν εἱρκτῇ τῷ
ἱερῷ φρουρούμενοι καὶ φυλαττόμενοι, μεθ' ἡμέραν τε καὶ
νύκτωρ τὸν ἀπὸ τῶν θυομένων ἀεὶ καπνὸν σπῶντες· ἓν γὰρ
75 μόνον τοῦτ' ἀγαθὸν προσαναπλάττετε τοῖς ἀφιδρύμασιν. ἀλλ'
ἔγωγε νομίζω ταῦτα ἀκούοντας οὐχ ὡς ἐπ' εὐχαῖς ἀλλ' ὡς
ἐπὶ κατάραις ἀγανακτήσειν καὶ τρέψεσθαι πρὸς λοιδορίας
ἄμυναν ἀντικατηγοροῦντας· ὃ μέγιστον ἂν εἴη τεκμήριον
τῆς ἐπιπολαζούσης ἀσεβείας ἀνθρώπων θεοὺς νομιζόντων,
οἷς ὅμοιοί ποτε τὰς φύσεις ἀπεύξαιντ' ἂν γενέσθαι. (16.)
76 μηδεὶς οὖν τῶν ἐχόντων ψυχὴν ἀψύχῳ τινὶ προσκυνείτω·
πάνυ γὰρ τῶν ἀτόπων ἐστὶ τὰ φύσεως ἔργα πρὸς θεραπείαν
τετράφθαι τῶν χειροκμήτων. Αἰγυπτίοις δ' οὐ μόνον τὸ
κοινὸν ἔγκλημα χώρας ἁπάσης, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐξαίρετον
ἐπάγεται δεόντως· πρὸς γὰρ ξοάνοις καὶ ἀγάλμασιν ἔτι καὶ
ζῷα ἄλογα παραγηόχασιν εἰς θεῶν τιμάς, ταύρους καὶ
κριοὺς καὶ τράγους, ἐφ' ἑκάστῳ μυθικόν τι πλάσμα τετε-
77 ρατευμένοι. καὶ ταῦτα μὲν ἴσως ἔχει τινὰ λόγον, ἡμερώ-
τατα γὰρ καὶ ὠφελιμώτατα τῷ βίῳ· ἀροτὴρ ὁ βοῦς αὔλακας
ἀνατέμνει καιρῷ σπορᾶς, ἀλοῆσαι πάλιν, ὅταν δέῃ τὸν καρπὸν
καθαίρεσθαι, δυνατώτατος· ὁ κριὸς τὸ κάλλιστον τῶν
σκεπασμάτων, ἐσθῆτα, παρέχει· γυμνὰ γὰρ ἂν τὰ σώματα
διεφθείρετο ῥᾳδίως, ἢ διὰ θάλπος ἢ διὰ κρύος ἄμετρον, τοτὲ
μὲν τῷ ἀφ' ἡλίου φλογμῷ, τοτὲ δὲ τῇ ἀπ' ἀέρος περιψύξει.
78 νυνὶ δὲ προσυπερβάλλοντες καὶ τῶν ἀνημέρων τὰ ἀγριώτατα
καὶ ἀτιθασώτατα, λέοντας καὶ κροκοδείλους καὶ ἑρπετῶν τὴν
ἰοβόλον ἀσπίδα, γεραίρουσιν ἱεροῖς καὶ τεμένεσι θυσίαις τε
καὶ πανηγύρεσι καὶ πομπαῖς καὶ τοῖς παραπλησίοις· ἀφ'
ἑκατέρου γὰρ τῶν εἰς χρῆσιν δοθέντων | ἀνθρώποις ὑπὸ p. 194 M.

θεοῦ, γῆς καὶ ὕδατος, διερευνησάμενοι τὰ ἀγριώτατα οὔτε
⟨τῶν⟩ χερσαίων λέοντος θηριωδέστερον ἀνεῦρον οὔτε κροκο-
δείλου τῶν ἐνύδρων ἀγριώτερον, ἃ σέβουσι καὶ τιμῶσι.
πολλὰ μέντοι καὶ ἄλλα ζῷα, κύνας, αἰλούρους, λύκους, καὶ 79
πτηνὰ ἴβιδας καὶ ἱέρακας, καὶ πάλιν ἰχθύων ἢ ὅλα τὰ σώματα
ἢ μέρη τούτων ἐκτεθειώκασιν· ὧν τί ἂν γένοιτο καταγελαστό-
τερον; καὶ δὴ τῶν ξένων οἱ πρῶτον εἰς Αἴγυπτον ἀφικόμενοι, 80
πρὶν τὸν ἐγχώριον τῦφον εἰσοικίσασθαι ταῖς διανοίαις, ἐκθνή-
σκουσι χλευάζοντες· ὅσοι δὲ παιδείας ὀρθῆς ἐγεύσαντο, τὴν
ἐπ' ἀσέμνοις πράγμασι σεμνοποιίαν καταπλαγέντες οἰκτίζονται
τοὺς χρωμένους, ἀθλιωτέρους, ὅπερ εἰκός, ὑπολαμβάνοντες
εἶναι τῶν τιμωμένων, μεταβεβληκότας εἰς ἐκεῖνα τὰς ψυχάς,
ὡς ἀνθρωποειδῆ θηρία περινοστεῖν δοκεῖν. ἀνελὼν οὖν ἐκ 81
τῆς ἱερᾶς νομοθεσίας πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἐκθέωσιν ἐπὶ τὴν
τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος θεοῦ τιμὴν ἐκάλεσεν, ἑαυτοῦ τιμῆς
οὐ προσδεόμενος — οὐ γὰρ ἑτέρου χρεῖος ἦν ὁ αὐταρκέ-
στατος ἑαυτῷ —, βουλόμενος δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
ἀνοδίαις πλαζόμενον εἰς ἀπλανεστάτην ἄγειν ὁδόν, ἵν' ἑπό-
μενον τῇ φύσει τὸ ἄριστον εὕρηται τέλος, ἐπιστήμην τοῦ
ὄντως ὄντος, ὅς ἐστι τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ τελεώτατον,
ἀφ' οὗ τρόπον πηγῆς ἄρδεται τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ
τὰ ἐπὶ μέρους ἀγαθά.

(17.) Διειλεγμένοι καὶ περὶ τῆς δευτέρας παραινέσεως 82
ὅσα οἷόν τε ἦν, τὴν ἑπομένην κατὰ τὸ ἑξῆς ἀκριβώσωμεν·
ἔστι δὲ μὴ λαμβάνειν ὄνομα θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ (Exod. 20, 7).
τὰ μὲν οὖν τῆς τάξεως γνώριμα τοῖς τὴν διάνοιαν ὀξυδορ-
κοῦσιν· ὄνομα γὰρ ἀεὶ δεύτερον ὑποκειμένου πράγματος,
σκιᾷ παραπλήσιον, ἣ παρέπεται σώματι. προειπὼν οὖν 83
περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τιμῆς τοῦ ἀεὶ ὑπάρχοντος, ἑπομένως
τῷ τῆς ἀκολουθίας εἱρμῷ τὰ πρέποντα καὶ περὶ τῆς κλήσεως
εὐθὺς παρήγγειλε· πολύτροποι γὰρ καὶ πολυειδεῖς αἱ περὶ
τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι. κάλλιστον δὴ καὶ 84

βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον,
οὕτως | ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους p. 195 M.
ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. δεύτερος δέ, φασί, πλοῦς τὸ εὐορ-
85 κεῖν· ἤδη γὰρ ὅ γε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται. μελλητὴς
οὖν ἔστω καὶ βραδύς, εἴ πως ἐνδέχοιτο ταῖς ὑπερθέσεσιν
ἀπώσασθαι τὸν ὅρκον· εἰ δέ τις ἀνάγκη βιάζοιτο, περισκεπ-
τέον οὐ παρέργως ἕκαστα τῶν ἐμφερομένων· τὸ γὰρ πρᾶγμα
86 οὐ μικρόν, εἰ καὶ τῷ ἔθει καταφρονεῖται. μαρτυρία γάρ ἐστι
θεοῦ περὶ πραγμάτων ἀμφισβητουμένων ὅρκος· μάρτυρα δὲ
καλεῖν ἐπὶ ψεύδει θεὸν ἀνοσιώτατον. ἴθι γάρ, εἰ βούλει,
τῷ λόγῳ διάκυψον εἰς τὴν τοῦ μέλλοντος ὀμνύναι διάνοιαν
ἐπὶ ψεύδει· θεάσῃ γὰρ αὐτὴν οὐκ ἠρεμοῦσαν, ἀλλὰ θορύβου
καὶ ταραχῆς μεστήν, κατηγορουμένην καὶ πάσας ὕβρεις καὶ
87 βλασφημίας ὑπομένουσαν. ὁ γὰρ ἑκάστῃ ψυχῇ συμπεφυκὼς
καὶ συνοικῶν ἔλεγχος, οὐδὲν εἰωθὼς παραδέχεσθαι τῶν
ὑπαιτίων, μισοπονήρῳ καὶ φιλαρέτῳ χρώμενος ἀεὶ τῇ φύσει,
κατήγορος ὁμοῦ καὶ δικαστὴς ὁ αὐτὸς ὤν, διακινηθεὶς ὡς
μὲν κατήγορος αἰτιᾶται, κατηγορεῖ, δυσωπεῖ, πάλιν δ' ὡς
δικαστὴς διδάσκει, νουθετεῖ, παραινεῖ μεταβάλλεσθαι· κἂν
μὲν ἰσχύσῃ πεῖσαι, γεγηθὼς καταλλάττεται, μὴ δυνηθεὶς δὲ
ἀσπονδεὶ πολεμεῖ μήτε μεθ' ἡμέραν μήτε νύκτωρ ἀφιστά-
μενος, ἀλλὰ κεντῶν καὶ τιτρώσκων ἀνίατα, μέχρις ἂν τὴν
88 ἀθλίαν καὶ ἐπάρατον ζωὴν ἀπορρήξῃ. (18.) τί λέγεις,
εἴποιμ' ἂν πρὸς τὸν ἐπίορκον, τολμήσεις τινὶ τῶν σεαυτοῦ
γνωρίμων φάναι προσελθών· ὦ οὗτος, ἃ μήτ' εἶδες μήτ'
ἤκουσας, ὡς ἰδών, ὡς ἀκούσας, ὡς παρηκολουθηκὼς ἅπασιν,
ἀφικόμενός μοι μαρτύρησον; ἐγὼ μέν γε οὐκ οἶμαι· μανίας
89 γὰρ ἀθεραπεύτου τὸ ἔργον. ἐπεὶ τίσιν ὀφθαλμοῖς νήφων
καὶ ἐν σεαυτῷ δοκῶν εἶναι προσιδὼν τὸν φίλον ἐρεῖς· διὰ
τὴν ἑταιρίαν ἀδικοπράγει, παρανόμει, συνασέβει μοι; δῆλον
γὰρ ὡς, εἰ ταῦτ' ἀκούσαι, πολλὰ χαίρειν φράσας ἑταιρίᾳ
τῇ νομιζομένῃ καὶ κακίσας αὐτόν, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ τοιούτῳ

φιλίας ἐκοινώνησεν, ἀποπηδήσεται καθάπερ ἀπὸ θηρὸς
ἀγριαίνοντος καὶ λελυττηκότος. εἶτα, πρὸς ἃ μηδὲ φίλον 90
ἄγειν τολμήσεις, ἐπὶ ταῦτα θεὸν μάρτυρα καλῶν οὐκ ἐρυθριᾷς,
τὸν πατέρα καὶ ἡγεμόνα τοῦ κόσμου; πότερον ἐπιστάμενος,
p. 196 M. ὅτι πάνθ' ὁρᾷ καὶ πάντων ἀκούει, ἢ τοῦτ' ἀγνοῶν; | εἰ 91
μὲν οὖν ἀγνοῶν, ἄθεός τις εἶ, πηγὴ δὲ πάντων ἀδικη-
μάτων ἀθεότης· πρὸς δὲ τῷ ἀθέῳ καὶ καταστρατηγεῖς τὸν
ὅρκον, ὀμνὺς κατὰ τοῦ μὴ προσέχοντος ὡς ἐπιμελουμένου
τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων· εἰ δ' ὅτι προνοεῖ σαφῶς
οἶδας, ὑπερβολὴν ἀσεβείας οὐκ ἀπολέλοιπας λέγων, εἰ καὶ
μὴ στόματι καὶ γλώττῃ, τῷ γοῦν συνειδότι πρὸς θεόν· τὰ
ψευδῆ μοι μαρτύρει, συγκακούργει, συρραδιούργει· μία μοι
τοῦ παρ' ἀνθρώποις εὐδοκιμεῖν ἐλπὶς τὸ παρακαλύψασθαί
σε τὴν ἀλήθειαν· ὑπὲρ ἑτέρου πονηρὸς γενοῦ, ὑπὲρ τοῦ
χείρονος ὁ κρείττων, ὑπὲρ ἀνθρώπου καὶ ταῦτα μοχθηροῦ
θεὸς ὁ πάντων ἄριστος. (19.) εἰσὶ δ' οἳ μηδὲ κερδαίνειν 92
τι μέλλοντες ἔθει πονηρῷ κατακόρως καὶ ἀνεξετάστως ὀμνύ-
ουσιν ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν, οὐδενὸς ἀμφισβητουμένου τὸ παράπαν,
τὰ μὲν αὐτῶν ἐν τῷ λόγῳ προσαναπληροῦντες ὅρκοις, ὡς
οὐκ ἄμεινον ὂν ἀποκοπὴν ῥημάτων μᾶλλον δὲ καὶ ἀφωνίαν
ὑποστῆναι παντελῆ· φύεται γὰρ ἐκ πολυορκίας ψευδορκία
καὶ ἀσέβεια. διὸ χρὴ τὸν μέλλοντα ὀμνύναι πάντ' ἐπιμελῶς 93
ἐξητακέναι καὶ σφόδρα περιττῶς, τὸ πρᾶγμα, εἰ εὐμέγεθες
καὶ εἰ γέγονεν ὄντως καὶ εἰ πραχθὲν κατείληφε παγίως,
ἑαυτόν, εἰ καθαρεύει ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ γλῶτταν, τὴν μὲν
παρανομίας, τὸ δὲ μιασμάτων, τὴν δὲ βλασφημιῶν· οὐ γὰρ
ὅσιον, δι' οὗ στόματος τὸ ἱερώτατον ὄνομα προφέρεταί τις,
διὰ τούτου φθέγγεσθαί τι τῶν αἰσχρῶν. ἐρευνάτω δὲ καὶ 94
τόπον καὶ καιρὸν ἐπιτήδειον· οἶδα γὰρ οἶδά τινας ἐν βεβή-
λοις καὶ ἀκαθάρτοις χωρίοις, ἐν οἷς οὔτε πατρὸς οὔτε
μητρὸς ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὀθνείων πρεσβύτου τινὸς εὖ βεβιωκότος
ἄξιον μεμνῆσθαι, διομνυμένους καὶ ὅλας ῥήσεις ὅρκων συνεί-

ροντας, τῷ τοῦ θεοῦ πολυωνύμῳ καταχρησαμένους ὀνόματι
95 ἔνθα μὴ δεῖ πρὸς ἀσέβειαν. ὁ δὲ τῶν λεχθέντων
ὀλιγώρως ἔχων ἴστω τὸ μὲν πρῶτον μιαρὸς καὶ ἀκάθαρτος
ὤν, εἶθ' ὡς αἰεὶ αἱ μέγισται τῶν τιμωριῶν ἐφεδρεύουσιν
αὐτῷ, τῆς ἐφόρου τῶν ἀνθρωπείων δίκης ἀτρέπτως καὶ
ἀπαρηγορήτως ἐπὶ τοῖς οὕτω μεγάλοις ἀδικήμασιν ἐχούσης,
ἥτις, ὅταν μὴ παραχρῆμα κολάζειν ἀξιοῖ, ἐπὶ πολλῷ δανείζειν
ἔοικε τὰς τιμωρίας, | ἅς, ὅταν ᾖ καιρός, ἀναπράττει μετὰ p. 197 M
τοῦ κοινῇ συμφέροντος.
96 (20.) Τέταρτόν ἐστι παράγγελμα τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς
ἑβδόμης, ἵν' εὐαγῶς καὶ ὁσίως ἄγηται. ταύτην ἔνιαι μὲν
τῶν πόλεων ἑορτάζουσιν ἅπαξ τοῦ μηνὸς ἀπὸ τῆς κατὰ
θεὸν νουμηνίας διαριθμούμεναι, τὸ δὲ Ἰουδαίων ἔθνος συνεχῶς
97 ⟨ἡμέρας⟩ ἓξ διαλείποντες αἰεί. λόγος δ' ἐστὶν ἀναγραφεὶς
ἐν τοῖς κατὰ τὴν κοσμοποιίαν, περιέχων αἰτίαν ἀναγκαίαν·
ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις φησὶ κτισθῆναι τὸν κόσμον, τῇ δ' ἑβδόμῃ
παυσάμενον τῶν ἔργων τὸν θεὸν ἄρξασθαι τὰ γεγονότα καλῶς
98 θεωρεῖν. ἐκέλευσεν οὖν καὶ τοὺς μέλλοντας ἐν ταύτῃ
ζῆν τῇ πολιτείᾳ καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ κατὰ τοῦθ'
ἕπεσθαι θεῷ, πρὸς μὲν ἔργα τρεπομένους ἐφ' ἡμέρας ἕξ,
ἀνέχοντας δὲ τῇ ἑβδόμῃ καὶ φιλοσοφοῦντας καὶ θεωρίαις
μὲν τῶν τῆς φύσεως σχολάζοντας, ἐπισκοποῦντας δὲ καὶ
εἴ τι μὴ καθαρῶς ἐν ταῖς προτέραις ἐπράχθη, λόγον καὶ
εὐθύνας ὧν εἶπον ἢ ἔδρασαν παρ' ἑαυτῶν λαμβάνοντας ἐν
τῷ τῆς ψυχῆς βουλευτηρίῳ, συνεδρευόντων καὶ συνεξετα-
ζόντων τῶν νόμων εἴς τε τὴν τῶν παροραθέντων κατόρθωσιν
καὶ πρὸς τὴν τοῦ μηδὲν αὖθις ἐξαμαρτάνειν προφυλακήν.
99 ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἅπαξ κατεχρήσατο ταῖς ἓξ ἡμέραις πρὸς
τὴν τοῦ κόσμου τελείωσιν μήκους χρόνων οὐ προσδεόμενος·
ἀνθρώπων δ' ἕκαστος ἅτε θνητῆς φύσεως μετέχων καὶ
μυρίων ἐνδεὴς ὢν πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας
ὀφείλει μὴ κατοκνεῖν ἐκπορίζειν τὰ ἐπιτήδεια μέχρι τελευτῆς

τοῦ βίου διαναπαυόμενος τὰς ἱερὰς ἑβδομάδας. ἆρ' οὐ 100
παγκάλη παραίνεσις καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἱκανωτάτη
προτρέψασθαι καὶ διαφερόντως εἰς εὐσέβειαν; „ἕπου" φησίν
„αἰεὶ θεῷ· παράδειγμα προθεσμίας ἔστω σοι πράξεων ἓν
ἑξαήμερον αὐταρκέστατον, ἐν ᾧ τὸν κόσμον ἐδημιούργει·
παράδειγμα καὶ τοῦ δεῖν φιλοσοφεῖν ἡ ἑβδόμη, καθ' ἣν
ἐπιδεῖν λέγεται ἃ εἰργάσατο, ὅπως καὶ αὐτὸς ἐπιθεωρῇς
τὰ φύσεως καὶ τὰ ἴδια ὅσα συντείνει πρὸς εὐδαιμονίαν".
τοιοῦτον οὖν ἀρχέτυπον τῶν ἀρίστων βίων, πρακτικοῦ τε καὶ 101
θεωρητικοῦ, μὴ παρέλθωμεν, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς αὐτὸ βλέποντες
ἐναργεῖς εἰκόνας καὶ τύπους ταῖς ἑαυτῶν διανοίαις ἐγχα-
ράττωμεν ἐξομοιοῦντες θνητὴν φύσιν ὡς ἔνεστιν ἀθανάτῳ
p. 198 M. κατὰ τὸ λέγειν καὶ πράττειν ἃ χρή. πῶς δὲ | λέγεται ἐν
ἓξ ἡμέραις γεγενῆσθαι τὸν κόσμον ὑπὸ θεοῦ τοῦ μηδὲ
χρόνων εἰς τὸ ποιεῖν δεομένου, μεμήνυται διὰ τῶν ἀλληγορη-
θέντων ἐν ἑτέροις. (21.) τὴν μέντοι προνομίαν, ἧς ἐν 102
τοῖς οὖσιν ἑβδομὰς ἠξίωται, δηλοῦσιν οἱ περὶ τὰ μαθήματα
διατρίψαντες, ἐπιμελῶς πάνυ καὶ πεφροντισμένως αὐτὴν
ἐξιχνεύσαντες. ἥδε γάρ ἐστιν ἡ ἐν ἀριθμοῖς παρθένος, ἡ
ἀμήτωρ φύσις, ἡ μονάδος οἰκειοτάτη καὶ ἀρχῆς, ἡ ἰδέα
τῶν πλανήτων, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας μονάς· ἐκ
γὰρ μονάδος καὶ ἑβδομάδος οὐρανὸς ὁ ἀσώματος, τὸ παρά-
δειγμα τοῦ ὁρατοῦ. πέπηγε δ' ὁ οὐρανὸς ἔκ τε τῆς ἀμε- 103
ρίστου φύσεως καὶ τῆς μεριστῆς· ἡ μὲν οὖν ἀμέριστος τὴν
πρώτην καὶ ἀνωτάτω καὶ ἀπλανῆ περιφορὰν εἴληχεν, ἣν
μονὰς ἐπισκοπεῖ, ἡ δὲ μεριστὴ τὴν καὶ δυνάμει καὶ τάξει
δευτέραν, ἧς ἐπιτροπεύει ἑβδομάς, ἥτις ἑξαχῇ διανεμηθεῖσα
τοὺς ἐπικαλουμένους ἑπτὰ πλάνητας εἰργάσατο· οὐκ ἐπειδὴ 104
πεπλάνηταί τι τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν θείας καὶ μακαρίας
καὶ εὐδαίμονος φύσεως μετεσχηκότων, οἷς πᾶσι τὸ ἀπλανὲς
οἰκειότατον — τὴν γοῦν ἐν ὁμοίῳ ταυτότητα σῴζοντα δολι-
χεύει τὸν αἰῶνα μηδεμίαν ἐνδεχόμενα τροπὴν καὶ μεταβολήν

—, ἀλλ' ὅτι περιπολοῦνται ὑπεναντίως τῇ ἀμερίστῳ καὶ
ἐξωτάτω σφαίρᾳ, πλάνητες ὠνομάσθησαν οὐ κυρίως ὑπ'
ἀνθρώπων εἰκαιοτέρων, οἳ τὴν ἰδίαν πλάνην τοῖς οὐρανίοις
ἐπεφήμισαν, ἃ τὴν τοῦ θείου στρατοπέδου τάξιν οὐδέποτε
105 λείπει. διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω τετίμηται ἡ ἑβδο-
μάς· ἐπ' οὐδενὶ δ' οὕτω προνομίας ἔτυχεν ἢ τῷ μάλιστα
τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐμφαίνεσθαι δι' αὐτῆς·
ὡς γὰρ διὰ κατόπτρου φαντασιοῦται ὁ νοῦς θεὸν δρῶντα
καὶ κοσμοποιοῦντα καὶ τῶν ὅλων ἐπιτροπεύοντα.

106 (22.) Μετὰ δὲ τὰ περὶ τῆς ἑβδόμης παραγγέλλει
πέμπτον παράγγελμα τὸ περὶ γονέων τιμῆς τάξιν αὐτῷ δοὺς
τὴν μεθόριον τῶν δυοῖν πεντάδων· τελευταῖον γὰρ ὂν τῆς
προτέρας, ἐν ᾗ τὰ ἱερώτατα προστάττεται, συνάπτει καὶ τῇ
107 δευτέρᾳ περιεχούσῃ τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια. αἴτιον δ'
ὡς οἶμαι τόδε· τῶν γονέων ἡ φύσις ἀθανάτου καὶ θνητῆς
οὐσίας ἔοικεν εἶναι μεθόριος, θνητῆς μὲν διὰ τὴν πρὸς |
ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλλα ζῷα συγγένειαν κατὰ τὸ τοῦ σώ- p. 199 M.
ματος ἐπίκηρον, ἀθανάτου δὲ διὰ τὴν τοῦ γεννᾶν πρὸς θεὸν
108 τὸν γεννητὴν τῶν ὅλων ἐξομοίωσιν. ἤδη μὲν οὖν τινες
τῇ ἑτέρᾳ μερίδι προσκληρώσαντες ἑαυτοὺς ἔδοξαν τῆς ἑτέρας
ὀλιγωρεῖν· ἄκρατον γὰρ ἐμφορησάμενοι τὸν εὐσεβείας πόθον,
πολλὰ χαίρειν φράσαντες ταῖς ἄλλαις πραγματείαις ὅλον
109 ἀνέθεσαν τὸν οἰκεῖον βίον θεραπείᾳ θεοῦ. οἱ δ' οὐδὲν ἔξω
τῶν πρὸς ἀνθρώπους δικαιωμάτων ἀγαθὸν ὑποτοπήσαντες
εἶναι μόνην τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὁμιλίαν ἠσπάσαντο, τῶν
τε ἀγαθῶν τὴν χρῆσιν ἐξ ἴσου πᾶσι παρέχοντες διὰ κοινω-
νίας ἵμερον καὶ τὰ δεινὰ κατὰ δύναμιν ἐπικουφίζειν ἀξιοῦντες.
110 τούτους μὲν οὖν φιλανθρώπους, τοὺς δὲ προτέρους φιλοθέους
ἐνδίκως ἂν εἴποι τις, ἡμιτελεῖς τὴν ἀρετήν· ὁλόκληροι
γὰρ οἱ παρ' ἀμφοτέροις εὐδοκιμοῦντες. ὅσοι δὲ μήτ' ἐν
τοῖς πρὸς ἀνθρώπους ἐξετάζονται, συνηδόμενοι μὲν ἐπὶ τοῖς
κοινοῖς ἀγαθοῖς, συναλγοῦντες δ' ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις, μήτ'

εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος περιέχονται, μεταβεβληκέναι δόξαιεν
ἂν εἰς θηρίων φύσιν· ὧν τῆς ἀγριότητος οἴσονται τὰ πρωτεῖα
οἱ γονέων ἀλογοῦντες, ἑκατέρας μερίδος ὄντες ἐχθροὶ καὶ
τῆς πρὸς θεὸν καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους. (23.) ἐν δυσὶν 111
οὖν δικαστηρίοις, ἃ δὴ μόνα ἐστὶν ἐν τῇ φύσει, μὴ ἀγνοεί-
τωσαν ἑαλωκότες, ἀσεβείας μὲν ἐν τῷ θείῳ, διότι τοὺς ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντας καὶ κατὰ τοῦτο μιμη-
σαμένους θεὸν οὐ περιέπουσι, μισανθρωπίας δ' ἐν τῷ κατ'
ἀνθρώπους. τίνα γὰρ ἕτερον εὖ ποιήσουσιν οἱ τῶν συγγε- 112
νεστάτων καὶ τὰς μεγίστας παρασχομένων δωρεὰς ὀλιγω-
ροῦντες, ὧν ἔνιαι δι' ὑπερβολὴν οὐδ' ἀμοιβὰς ἐνδέχονται;
πῶς γὰρ ἂν ὁ γεννηθεὶς ἀντιγεννῆσαι δύναιτο τοὺς σπεί-
ραντας, κλῆρον ἐξαίρετον τῆς φύσεως χαρισαμένης πρὸς
παῖδας γονεῦσιν εἰς ἀντίδοσιν ἐλθεῖν οὐ δυνάμενον; ὅθεν καὶ
σφόδρα προσῆκεν ἀγανακτεῖν, εἰ μὴ πάντα ἔχοντες ἀντιχαρί-
ζεσθαι μηδὲ τὰ κουφότατα ἐθελήσουσιν. οἷς δεόντως ἂν 113
εἴποιμι· τὰ θηρία πρὸς ἀνθρώπους ἡμεροῦσθαι δεῖ· καὶ
p. 200 M. πολλάκις ἔγνων ἡμερωθέντας λέοντας, ἄρκτους, | παρδάλεις,
οὐ μόνον πρὸς τοὺς τρέφοντας διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀναγκαίοις
χάριν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἕνεκά μοι δοκῶ τῆς
πρὸς ἐκείνους ὁμοιότητος· καλὸν γὰρ ἀεὶ τῷ κρείττονι τὸ
χεῖρον ἀκολουθεῖν διὰ βελτιώσεως ἐλπίδα. νυνὶ δ' ἀναγ- 114
κασθήσομαι τἀναντία λέγειν· μιμηταὶ θηρίων ἐνίων, ἄν-
θρωποι, γίνεσθε. τοὺς ὠφεληκότας ἀντωφελεῖν ἐκεῖνα οἶδε
καὶ πεπαίδευται· κύνες οἰκουροὶ προασπίζουσι καὶ προαπο-
θνῄσκουσι τῶν δεσποτῶν, ὅταν κίνδυνός τις ἐξαπιναίως κατα-
λάβῃ· τοὺς δ' ἐν ταῖς ποίμναις φασὶ προαγωνιζομένους
τῶν θρεμμάτων ἄχρι νίκης ἢ θανάτου παραμένειν ὑπὲρ τοῦ
διατηρῆσαι τοὺς ἀγελάρχας ἀζημίους. εἶτ' οὐκ αἰσχρῶν 115
ἐστιν αἴσχιστον, ἐν χαρίτων ἀμοιβαῖς ἄνθρωπον ἡττηθῆναι
κυνός, τοῦ θηρίων θρασυτάτου τὸ ἡμερώτατον ζῷον; ἀλλ'
εἰ μὴ τοῖς χερσαίοις ἀναδιδασκόμεθα, πρὸς τὴν πτηνὴν

καὶ ἀεροπόρον μετίωμεν φύσιν ἃ χρὴ παρ' αὐτῆς μαθησό-
116 μενοι. τῶν πελαργῶν οἱ μὲν γηραιοὶ καταμένουσιν ἐν ταῖς
νεοττιαῖς ἀδυνατοῦντες ἵπτασθαι, οἱ δὲ τούτων παῖδες ὀλίγου
δέω φάναι γῆν καὶ θάλατταν ἐπιποτώμενοι πανταχόθεν
117 ἐκπορίζουσι τοῖς γονεῦσι τὰ ἐπιτήδεια· καὶ οἱ μὲν ἀξίως
τῆς ἡλικίας ἠρεμοῦντες ἐν ἀφθονίᾳ διατελοῦσι τῇ πάσῃ τρυ-
φῶντες, οἱ δὲ τὰς εἰς τὸν πορισμὸν κακοπαθείας ἐπε-
λαφριζόμενοι τῷ εὐσεβεῖν καὶ τῷ προσδοκᾶν ἐν γήρᾳ τὰ αὐτὰ
πείσεσθαι ὑπὸ τῶν ἐκγόνων ἀναγκαῖον ὄφλημα ἀντεκ-
τίνουσιν, ἐν καιρῷ καὶ λαβόντες αὐτὸ καὶ ἀνταποδιδόντες,
ὅτ' οὐδέτεροι τρέφειν αὑτοὺς δύνανται, παῖδες μὲν ἐν ἀρχῇ
τῆς γενέσεως, γονεῖς δ' ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου· ὅθεν αὐτο-
διδάκτῳ τῇ φύσει νεοττοτροφηθέντες γηροτροφοῦσι χαίροντες.
118 ἆρ' οὐκ ἄξιον ἐπὶ τούτοις ἀνθρώπους, ὅσοι γονέων ἀμε-
λοῦσιν, ἐγκαλύπτεσθαι καὶ κακίζειν ἑαυτούς, ὠλιγωρηκότας
ὧν ἢ μόνων ἢ πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον ἦν πεφροντικέναι,
καὶ ταῦτ' οὐ διδόντας μᾶλλον ἢ ἀποδιδόντας; παίδων γὰρ
ἴδιον οὐδέν, ὃ μὴ γονέων ἐστίν, ἢ οἴκοθεν ἐπιδεδωκότων
119 ἢ τὰς αἰτίας τῆς κτήσεως παρασχομένων. εὐσέβειαν δὲ
καὶ ὁσιότητα, τὰς ἀρετῶν ἡγεμονίδας, ἆρά γ' ἐντὸς ὅρων
ἔχουσι τῶν ψυχῶν; ὑπερορίους μὲν οὖν ἀπεληλάκασι καὶ
πεφυγαδεύκασι· θεοῦ γὰρ ὑπηρέται πρὸς | τέκνων σποράν p. 201 M.
οἱ γονεῖς· ὁ δ' ὑπηρέτην ἀτιμάζων συνατιμάζει καὶ τὸν
120 ἄρχοντα. τῶν δ' εὐτολμοτέρων ἀποσεμνύνοντες τὸ γονέων
ὄνομά φασί τινες, ὡς ἄρα πατὴρ καὶ μήτηρ ἐμφανεῖς εἰσι
θεοί, μιμούμενοι τὸν ἀγένητον ἐν τῷ ζῳοπλαστεῖν· ἀλλὰ
τὸν μὲν εἶναι τοῦ κόσμου θεόν, τοὺς δὲ μόνων ὧν ἐγέννησαν.
ἀμήχανον δ' εὐσεβεῖσθαι τὸν ἀόρατον ὑπὸ τῶν εἰς τοὺς
ἐμφανεῖς καὶ ἐγγὺς ὄντας ἀσεβούντων.

121 (24.) Τοσαῦτα καὶ περὶ γονέων τιμῆς φιλοσοφήσας
τέλος ἐπιτίθησι τῇ ἑτέρᾳ καὶ θειοτέρᾳ πεντάδι. τὴν δ'
ἑτέραν ἀναγραψάμενος περιέχουσαν ἀπαγορεύσεις τῶν πρὸς

ἀνθρώπους ἀπὸ μοιχείας ἄρχεται, μέγιστον ἀδικημάτων τοῦτ᾽ εἶναι ὑπολαβών. πρῶτον μὲν γὰρ πηγὴν ἔχει φιλη- 122 δονίαν, ἣ καὶ τὰ σώματα θρύπτει τῶν ἐχόντων καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ἐκλύει τόνους καὶ τὰς οὐσίας διαφθείρει πάντα δίκην ἀσβέστου πυρὸς ὧν ἂν προσάψηται καταφλέγουσα καὶ μηδὲν σῷον ἀπολείπουσα τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον. ἔπειτ᾽ ἀναπείθει τὸν μοιχὸν οὐκ ἀδικεῖν μόνον ἀλλὰ 123 καὶ διδάσκειν συναδικεῖν ἐν ἀκοινωνήτοις πράγμασι κοινωνίαν τιθέμενον· οἴστρου γὰρ [τοῦ] κατασχόντος, ἀμήχανον λαβεῖν τέλος δι᾽ ἑνὸς μόνου τὰς ὀρέξεις, ἀλλὰ δεῖ πάντως δύο κοινοπραγῆσαι, τὸν μὲν ὑφηγητοῦ τὸν δὲ γνωρίμου τάξιν λαβόντα, πρὸς ἀκρασίας καὶ λαγνείας βεβαίωσιν, αἰσχίστων κακῶν. οὐδὲ γὰρ τοῦτ᾽ ἔνεστιν εἰπεῖν, ὡς τὸ σῶμα μόνον 124 διαφθείρεται τῆς μοιχευομένης γυναικός, ἀλλ᾽, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἡ ψυχὴ πρὸ τοῦ σώματος εἰς ἀλλοτρίωσιν ἐθίζεται διδασκομένη πάντα τρόπον ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν τὸν ἄνδρα. καὶ ἧττον ἂν ἦν δεινόν, εἰ τὸ μῖσος ἐπεδείκνυτο 125 ἐμφανές — τὰ γὰρ ἐν περιόπτῳ ῥᾷον φυλάξασθαι —· νυνὶ δὲ δυσυπονόητον καὶ δυσθήρατόν ἐστι, πανούργοις τέχναις συσκιαζόμενον καὶ τὴν ἐναντίαν ἔστιν ὅτε τοῦ φιλεῖν δόξαν ἐμποιοῦν γοητείαις τισὶ καὶ ἀπάταις. ἀναστάτους γε μὴν 126 τρεῖς ἀποδεικνύουσιν οἴκους, τόν τε τοῦ παρασπονδουμένου ἀνδρός, ὃς τὰς ἐπὶ γάμοις εὐχὰς καὶ τὰς ἐπὶ γνησίοις παισὶν ἐλπίδας περικόπτεται, καὶ δύο δ᾽ ἑτέρους τόν τε τοῦ μοιχοῦ καὶ τὸν τῆς γυναικός· καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερος ὕβρεως καὶ ἀτιμίας καὶ τῶν μεγίστων ὀνειδῶν ἀναπίμπλαται. κἂν 127 πολυάνθρωποι μὲν τύχωσιν αἱ συγγένειαι διὰ τὰς ἐπιγαμίας καὶ τὰς ἄλλων πρὸς ἄλλους ἐπιμιξίας, ἄψεται καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης ἐν κύκλῳ βαδίζον τἀδίκημα. παγχάλεπόν γε μὴν 128
p. 202 M. | καὶ ὁ τῶν τέκνων ἐπαμφοτερισμός· μὴ γὰρ ἁγνευούσης γυναικός, ἀμφίδοξον καὶ ἄδηλον, τὰ ἀποκυόμενα τίνος ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ πατρός· εἶτα λανθάνοντος τοῦ πράγματος, οἱ

μοιχίδιοι τὴν τῶν γνησίων παρασπασάμενοι τάξιν ἀλλοτρίαν
γενεὰν νοθεύουσι καὶ κλῆρον ὅσον τῷ δοκεῖν πατρῷον οὐδὲν
129 προσήκοντα διαδέξονται. καὶ ὁ μὲν μοιχὸς ἐφυβρίσας καὶ
ἐναπερυγὼν τὸ πάθος, ἐπίληπτον σπορὰν σπείρας, ὅταν ἀπο-
πλησθῇ τῆς ἐπιθυμίας, οἰχήσεται καταλιπών, γέλωτα θέμενος
τὴν τοῦ παρανομηθέντος ἄγνοιαν· ὁ δ᾽ οἷα τυφλὸς μηδὲν
τῶν ὑποικουρημένων ἐπιστάμενος ὡς οἰκειότατα ἔγκονα
τὰ ἐκ τῶν πολεμιωτάτων θεραπεύειν ἀναγκασθήσεται.
130 φανερὸν δ᾽ εἰ γένοιτο τἀδίκημα, κακοδαιμονέστατοι γένοιντ᾽
ἂν οἱ μηδὲν ἠδικηκότες ἄθλιοι παῖδες, μηδετέρῳ γένει
προσνεμηθῆναι δυνάμενοι, μήτε τῷ τοῦ γήμαντος μήτε τῷ
131 τοῦ μοιχοῦ. τοιαύτας συμφορὰς ἀπεργαζομένης τῆς ἐκνόμου
μίξεως, εἰκότως στυγητὸν καὶ θεομίσητον πρᾶγμα, μοιχεία,
πρῶτον ἀδικημάτων ἀνεγράφη.
132 (25.) Δεύτερον δὲ πρόσταγμα μὴ ἀνδροφονεῖν. ἀγε-
λαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῷον τὸ ἡμερώτατον ἄνθρωπον
ἡ φύσις γεννήσασα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε,
λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν. ὁ
δὴ κτείνων τινὰ μὴ ἀγνοείτω νόμους φύσεως καὶ θεσμοὺς
133 ἀνατρέπων καλῶς καὶ συμφερόντως ἅπασι γραφέντας. ἴστω
μέντοι καὶ ἱεροσυλίας ἔνοχος ὢν τὸ ἱερώτατον τῶν τοῦ θεοῦ
κτημάτων σεσυληκώς· τί γὰρ σεμνότερον ἢ ἁγιώτερον ἀνά-
θημα ἀνθρώπου; χρυσὸς μὲν καὶ ἄργυρος καὶ λίθοι πολυ-
τελεῖς καὶ ὅσαι ἄλλαι τιμαλφέσταται ὗλαι κόσμος οἰκοδο-
134 μημάτων ἐστίν, ἄψυχος ἀψύχων· ἄνθρωπος δέ, ζῷον
ἄριστον κατὰ τὸ κρεῖττον τῶν ἐν αὐτῷ, τὴν ψυχήν, συγγε-
νέστατος τῷ καθαρωτάτῳ τῆς οὐσίας οὐρανῷ, ὡς δ᾽ ὁ τῶν
πλείστων λόγος, καὶ τῷ τοῦ κόσμου πατρί, τῶν ἐπὶ γῆς
ἁπάντων οἰκειότατον ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τῆς ἀιδίου
καὶ εὐδαίμονος ἰδέας τὸν νοῦν λαβών.
135 (26.) Τρίτον δ᾽ ἐστὶ τῆς δευτέρας πεντάδος παράγ-
γελμα μὴ κλέπτειν. ὁ γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπικεχηνὼς

κοινὸς πόλεως ἐχθρός, βουλήσει μὲν τὰ πάντων δυνάμει
δὲ τά τινων ὑφαιρούμενος, τῷ τὴν μὲν πλεονεξίαν ἐπὶ
μήκιστον ἐκτείνεσθαι, τὸ δ' ἀσθενὲς ὑστερίζον εἰς βραχὺ
p. 203 M. στέλλεσθαι καὶ μόνον | φθάνειν ἐπ' ὀλίγους. ὅσοι τοίνυν 136
τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις ἀλο-
γοῦντες τιμωριῶν διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι
δοκεῖν· οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραν-
νίδων καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζό-
μενοι κλοπάς, σεμνοῖς ὀνόμασι τοῖς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας
ἐπικρύπτοντες ληστείαν τἀληθὲς ἔργον. ἐκ πρώτης οὖν ἡλικίας 137
ἀναδιδασκέσθω τις μηδὲν λάθρα τῶν ἀλλοτρίων ὑφαιρεῖσθαι,
κἂν βραχύτατον ᾖ, διότι ἐγχρονίζον ἔθος φύσεως κραταιό-
τερόν ἐστι καὶ τὰ μικρὰ μὴ κωλυόμενα φύεται καὶ ἐπιδίδωσι
πρὸς μέγεθος συναυξανόμενα.

(27.) Κλέπτειν δ' ἀπειπὼν ἑξῆς ψευδομαρτυρεῖν ἀπα- 138
γορεύει, πολλοῖς καὶ μεγάλοις καὶ πᾶσι χαλεποῖς τοὺς ψευδο-
μάρτυρας ἐνόχους εἰδώς. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον φθείρουσι
τὴν σεμνὴν ἀλήθειαν, ἧς οὐκ ἔστιν ἐν βίῳ κτῆμα ἱερώ-
τερον, ἡλίου τρόπον φῶς τοῖς πράγμασι περιτιθείσης, ἵνα
μηδὲν αὐτῶν ἐπισκιάζηται. δεύτερον δὲ πρὸς τῷ ψεύδεσθαι 139
καὶ τὰ πράγματα οἷα νυκτὶ καὶ σκότῳ βαθεῖ περιαμπίσχουσι
καὶ συμπράττουσι μὲν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἐπιτίθενται δὲ τοῖς
ἀδικουμένοις, ἃ μήτ' εἶδον μήτ' ἤκουσαν μήτ' ἴσασι παγίως
εἰδέναι καὶ σφόδρα κατειληφέναι διαβεβαιούμενοι. προσ- 140
εξεργάζονται δὲ καὶ τρίτον παρανόμημα τῶν προτέρων ἀργα-
λεώτερον· ὅταν γὰρ σπάνις ἀποδείξεων ᾖ διὰ λόγων ἢ διὰ
γραμμάτων, ἐπὶ μάρτυρας καταφεύγουσιν οἱ τὰς ἀμφισβη-
τήσεις ἔχοντες, ὧν τὰ ῥήματα κανόνες εἰσὶ τοῖς δικασταῖς
περὶ ὧν μέλλουσιν ἀποφαίνεσθαι· μόνοις γὰρ τούτοις ἐπα-
νέχειν ἀνάγκη, μηδενὸς ὄντος ἑτέρου τῶν εἰς ἔλεγχον·
ἐξ οὗ συμβαίνει, τοὺς μὲν καταμαρτυρουμένους ἀδικεῖσθαι
νικᾶν δυναμένους, τοὺς δὲ προσέχοντας δικαστὰς ἀδίκους

καὶ παρανόμους ψήφους ἀντὶ νομίμων καὶ δικαίων γράφειν.
141 τὸ μέντοι πανούργημα φθάνει καὶ πρὸς ἀσέβειαν· οὐ γὰρ ἀνωμότοις δικάζειν ἔθος, ἀλλὰ μετὰ φρικωδεστάτων ὅρκων, οὓς παραβαίνουσι πρὸ τῶν ἀπατωμένων οἱ φενακίζοντες, ἐπειδὴ τῶν μὲν τὸ σφάλμα οὐ κατὰ γνώμην, οἱ δ' ἐπιστήμῃ καταστρατηγοῦσι καὶ ἐκ προνοίας ἁμαρτάνοντες καὶ τοὺς κυρίους τῆς ψήφου συνεξαμαρτάνειν ἀναπείθοντες οὐκ εἰδότας ὃ δρῶσιν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν οὐδεμιᾶς ἀξίων κολάσεως. | διὰ μὲν δὴ ταῦτά μοι δοκεῖ ψευδομαρτυρίαν ἀπειπεῖν. p. 204 M.

142 (28.) Τελευταῖον δ' ἐπιθυμεῖν ἀπαγορεύει νεωτεροποιὸν καὶ ἐπίβουλον τὴν ἐπιθυμίαν εἰδώς. πάντα μὲν γὰρ τὰ ψυχῆς πάθη χαλεπά, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα, χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπῖπτον ἔξωθεν ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ, μόνη δ' ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν
143 αὐτῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος. τί δ' ἐστὶν ὃ λέγω; τοῦ παρόντος καὶ νομισθέντος ἀγαθοῦ φαντασία διεγείρει καὶ διανίστησι τὴν ψυχὴν ἠρεμοῦσαν καὶ σφόδρα μετέωρον ἐξαίρει καθάπερ ὀφθαλμοὺς φῶς ἀναστράψαν· καλεῖται δὲ
144 τουτὶ τὸ πάθος αὐτῆς ἡδονή. τὸ δ' ἐναντίον ἀγαθῷ κακόν, ὅταν ἐκβιασάμενον πληγὴν ἐπενέγκῃ καίριον, συννοίας καὶ κατηφείας εὐθὺς αὐτὴν ἀναπίμπλησιν ἄκουσαν· ὄνομα δὲ
145 [καὶ] τούτῳ τῷ πάθει λύπη. ὅταν δὲ τὸ κακὸν μήπω μὲν εἰσῳκισμένον θλίβῃ, μέλλῃ δ' ἀφικνεῖσθαι καὶ παρευτρεπίζηται, πτοίαν καὶ ἀγωνίαν, ἀποφράδας ἀγγέλους, προεκπέμπει
146 δειματοῦντας· φόβος δὲ προσαγορεύεται τὸ πάθος. ἐπειδὰν δὲ λαβών τις ἔννοιαν ἀγαθοῦ μὴ παρόντος ὀρέγηται τυχεῖν αὐτοῦ, πρὸς μήκιστον τὴν ψυχὴν ἐλαύνων καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐκτείνων, ψαῦσαι τοῦ ποθουμένου γλιχόμενος, ὥσπερ ἐπὶ τροχοῦ κατατείνεται, σπεύδων μὲν συλλαβεῖν, ἐφικνεῖσθαι δ' ἀδυνατῶν καὶ ταὐτὸν πεπονθὼς τοῖς τοὺς ἐξαναχωροῦντας διώκουσιν ἐλάττονι μὲν τάχει προθυμίᾳ δ' ἀνανταγωνίστῳ.

ὅμοιον δέ τι καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις ἔοικε συμβαίνειν· ὀφ- 147
θαλμοί τε γὰρ πολλάκις ὁρατοῦ τινος πάνυ μακρὰν ἀφεστῶτος
εἰς κατάληψιν ἐλθεῖν ἐπειγόμενοι, τείνοντες αὐτούς, εὖ μάλα
καὶ πλέον τῆς δυνάμεως ἐνεχθέντες, ὤλισθον κατὰ κενοῦ
περὶ τὴν ἀκριβῆ τοῦ ὑποκειμένου γνῶσιν σφαλέντες καὶ
προσέτι τὴν ὄψιν τῷ βιαίῳ καὶ συντόνῳ τῆς ἀτενοῦς προσ-
βολῆς ἀσθενήσαντες ἀμαυροῦνται. καὶ θροῦ πάλιν ἀσαφοῦς 148
ἐκ μακροῦ διαστήματος φερομένου, τὰ ὦτα ἀνεγερθέντα
καὶ ἐπουρίσαντα ἵεται καὶ σπεύδει προσελθεῖν εἰ οἷόν τε
ἐγγυτέρω, πόθῳ τοῦ τρανωθῆναι ταῖς ἀκοαῖς τὸν ἦχον·
ὁ δ' — ἔτι γὰρ ἀμαυρὸς ὡς ἔοικε προσπίπτει — οὐδὲν 149
τῶν εἰς γνῶσιν τηλαυγέστερον ἐπιδίδωσιν, ὡς ἔτι μᾶλλον
τὸν ἀνήνυτον καὶ ἀδιεξίτητον ἐπιτείνεσθαι τοῦ καταλαβεῖν
ἵμερον, Ταντάλειον τιμωρίαν ἐπιφερούσης τῆς ἐπιθυμίας·
ἐκεῖνός τε γὰρ ὧν ὀρεχθείη πάντων ὁπότε μέλλοι ψαύσειν,
205 M. ἀπετύγχανεν, ὅ τε κρατηθεὶς ἐπιθυμίᾳ, | διψῶν ἀεὶ τῶν
ἀπόντων, οὐδέποτε πληροῦται περὶ κενὴν ἰλυσπώμενος τὴν
ὄρεξιν. ὥσπερ τε τὰ ἑρπηνώδη τῶν νοσημάτων, εἰ μὴ προ- 150
ανακρουσθείη τομαῖς ἢ καύσεσιν, ἐπιθέοντα σύμπασαν ἐν
κύκλῳ καταλαμβάνει τὴν τοῦ σώματος κοινωνίαν οὐδὲν ἀπαθὲς
μέρος ἐῶντα, οὕτως, εἰ μὴ λόγος ὁ κατὰ φιλοσοφίαν ἰατροῦ
δίκην ἀγαθοῦ ῥέουσαν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπίσχοι, πάντ' ἐξ ἀνάγ-
κης τὰ τοῦ βίου πράγματα κινηθήσεται παρὰ φύσιν· οὐδὲν
γάρ ἐστιν ὑπεξῃρημένον ὃ διαφεύγει τὸ πάθος, ἀλλ' ὅταν
ἄδειαν λάβῃ καὶ ἐκεχειρίαν, ἐπινέμεται καὶ σίνεται πάντα
διὰ πάντων. εὔηθες ἴσως μακρηγορεῖν ἐστι περὶ τῶν οὕτως 151
ἐμφανῶν, ἃ τίς ἀνὴρ ἢ πόλις ἀγνοεῖ καθ' ἑκάστην οὐχ
ἡμέραν μόνον ἀλλὰ καὶ ὥραν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἔλεγχον ἐναργῆ
παριστάντα; χρημάτων ἔρως ἢ γυναικὸς ἢ δόξης ἤ τινος
ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν
τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτον συγγένειαι μὲν 152
ἀλλοτριοῦνται τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς

ἀνήκεστον ἔχθραν, χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι
στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται, γῆ δὲ καὶ θάλαττα πλη-
ροῦται τῶν καινουργουμένων αἰεὶ συμφορῶν ναυμαχίαις καὶ
153 πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε
ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες
ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐρρύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης
ἢ ἡδονῆς· περὶ γὰρ ταῦτα κηραίνει τὸ τῶν ἀνθρώπων
γένος.

154 (29.) Ἅλις μὲν δὴ τούτων. χρὴ δὲ μηδ' ἐκεῖνο ἀγνοεῖν,
ὅτι οἱ δέκα λόγοι κεφάλαια νόμων εἰσὶ τῶν ἐν εἴδει παρ'
ὅλην τὴν νομοθεσίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγραφέντων.
155 ὁ μὲν πρῶτος τῶν περὶ μοναρχίας· οὗτοι δὲ δηλοῦσιν, ὅτι
ἓν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς εἷς ὁ ἡνιοχῶν
καὶ κυβερνῶν τὰ ὅλα σωτηρίως, ὀλιγαρχίαν ἢ ὀχλοκρατίαν,
ἐπιβούλους πολιτείας φυομένας παρ' ἀνθρώποις τοῖς κακίστοις
ἐξ ἀταξίας καὶ πλεονεξίας, ἐξεληλακὼς ἐκ τοῦ καθαρωτάτου
156 τῆς οὐσίας, οὐρανοῦ. ὁ δὲ δεύτερος κεφάλαιόν ἐστι πάντων,
ὅσα περὶ χειροκμήτων ἐνομοθετεῖτο, ἀγάλματα καὶ ξόανα
καὶ συνόλως ἀφιδρύματα, ὧν γραφικὴ καὶ πλαστικὴ βλαβεραὶ
δημιουργοί, κατασκευάζειν οὐκ ἐῶν οὐδ' ὅσα μύθων πλάσ-
ματα προσίεσθαι, θεογαμίαν καὶ θεογονίαν καὶ τὰς ἀμφοτέραις
157 ἑπομένας | ἀμυθήτους καὶ ἀργαλεωτάτας κῆρας. τῷ δὲ p. 206 M
τρίτῳ ὑποστέλλει τά τε ἀνώμοτα πάντα καὶ ἐφ' οἷς ὀμνύναι
δεῖ καὶ ὁπότε καὶ ὅπου χρὴ καὶ τίνα καὶ πῶς ἔχοντα
κατά τε ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ὅσα ἐπ' εὐόρκοις καὶ τοὐναν-
158 τίον ἐχρήσθη. (30.) τὸ δὲ τέταρτον, τὸ περὶ τῆς ἑβδο-
μάδος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ κεφάλαιον νομιστέον ἑορτῶν καὶ τῶν
διατεταγμένων εἰς ἑκάστην ἁγνευτικῶν, περιρραντηρίων τε
αἰσίων καὶ ἐπηκόων εὐχῶν καὶ θυσιῶν τελείων, αἷς ἡ λατρεία
159 ἐγίνετο. ἑβδόμην δὲ λέγω καὶ τὴν σὺν ἑξάδι τῇ γονιμωτάτῃ
καὶ τὴν ἄνευ ἑξάδος, ἐπιπροσθοῦσαν αὐτῇ, μονάδι ὁμοιου-
μένην, ὧν ἑκατέρᾳ τὰς ἑορτὰς παραριθμεῖ· μονάδι μὲν

τήν τε ἱερομηνίαν, ἣν σάλπιγξιν ὑποσημαίνουσι, καὶ νηστείαν,
ἐν ᾗ σιτίων καὶ ποτῶν ἀποχὴ διείρηται, καὶ ἣν Ἑβραῖοι
πατρίῳ γλώττῃ Πάσχα προσαγορεύουσιν, ἐν ᾗ θύουσι παν-
δημεὶ αὐτῶν ἕκαστος τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν οὐκ ἀναμένοντες,
ἱερωσύνην τοῦ νόμου χαρισαμένου τῷ ἔθνει παντὶ κατὰ μίαν
ἡμέραν ἐξαίρετον ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς αὐτουργίαν θυσιῶν· καὶ 160
ἔτι τὴν ἐν ᾗ προσφέρεται δράγμα χαριστήριον εὐγονίας καὶ
φορᾶς τῆς πεδιάδος δι' ἀσταχύων πληρώσεως· καὶ τὴν ἀπὸ
ταύτης καταριθμουμένην ἑπτὰ ἑβδομάσι πεντηκοστὴν ἡμέραν,
ἐν ᾗ προσάγειν ἄρτους ἔθος, οἳ καλοῦνται πρωτογεννημάτων
ἐτύμως, ἐπειδήπερ εἰσὶν ἀπαρχὴ γεννημάτων καὶ καρπῶν
ἡμέρου τροφῆς, ἣν ἀνθρώπῳ τῷ ἡμερωτάτῳ ζῴων ἀπένειμεν
ὁ θεός. ἑβδομάδι δὲ τὰς μεγίστας καὶ πολυημέρους ἑορτὰς 161
προσένειμε κατὰ τὰς τοῦ ἔτους ἰσημερίας, ἐαρινὴν καὶ
μετοπωρινήν, δύο δυσὶν ἀναθείς, ἑκατέραν ἐφ' ἡμέρας
ἑπτά, τὴν μὲν κατὰ τὸ ἔαρ ἐπὶ τελειώσει τῶν σπειρο-
μένων, τὴν δὲ μετοπωρινὴν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν ἁπάντων,
οὓς καὶ τὰ δένδρα ἤνεγκεν· ἑπτὰ δ' ἡμέραι ἀπενεμήθησαν
εἰκότως ἑπτὰ μησὶ τῆς ἰσημερίας ἑκατέρας, ἵνα μὴν ἕκαστος
λαμβάνῃ γέρας ἐξαίρετον μίαν ἱερὰν ἡμέραν ἑορτώδη πρὸς
εὐθυμίαν καὶ ἀπόλαυσιν ἐκεχειρίας. ἐμφέρονται δὲ καὶ 162
ἄλλοι νόμοι πάνυ καλῶς τεθέντες, εἰς ἡμερότητα καὶ
κοινωνίαν ἀτυφίαν τε καὶ ἰσότητα προκαλούμενοι· τούτων
οἱ μέν εἰσι περὶ τοῦ λεγομένου ἑβδοματικοῦ, καθ' ὃ διεί-
p. 207 M. ρηται πᾶσαν ἀργὴν | τὴν χώραν ἐᾶν μήτε σπείροντας μήτε
ἀροῦντας μήτε δένδρα διακαθαίροντας ἢ τέμνοντας ἢ ὅσ'
ἄλλα τῶν κατὰ γεωργίαν ἐπιτελοῦντας· ἓξ γὰρ ἐνιαυτοῖς 163
τήν τε πεδιάδα καὶ τὴν ὀρεινὴν εἰς καρπῶν γένεσιν καὶ
δασμῶν ἐτήσιον φορὰν πονηθείσας ἀνέσεως ἠξίωσε τοῦ δια-
πνεῦσαι χάριν καὶ ἀπελευθεριάσαι χρησαμένας ἀνεπικελεύστῳ
τῇ φύσει. ἕτεροι δ' εἰσὶ περὶ τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, ἐν 164
ᾧ τά τε λεχθέντα ἀρτίως ἐπιτελεῖται καὶ — τὸ ἀναγκαιό-

τατον — τῶν κληρουχιῶν ἀποκατάστασις εἰς τοὺς ἐξ ἀρχῆς
λαχόντας οἴκους, πρᾶγμα φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης
165 μεστόν. (31.) τὸ δὲ πέμπτον, τὸ περὶ γονέων τιμῆς,
πολλοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους ὑπαινίττεται, τοὺς ἐπὶ πρεσ-
βύταις καὶ νέοις ἀναγραφέντας, τοὺς ἐπ' ἄρχουσι καὶ ὑπη-
κόοις, τοὺς ἐπ' εὐεργέταις καὶ εὖ πεπονθόσι, τοὺς ἐπὶ δούλοις
166 καὶ δεσπόταις. γονεῖς μὲν γὰρ ἐν τῇ κρείττονι τῶν εἰρη-
μένων εἰσὶ τάξει, ἐν ᾗ πρεσβύτεροι, ἡγεμόνες, εὐεργέται,
δεσπόται, παῖδες δὲ ἐν τῇ καταδεεστέρᾳ, ἐν ᾗ νεώτεροι,
167 ὑπήκοοι, εὖ πεπονθότες, δοῦλοι. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα προσ-
τέτακται, νέοις μὲν εἰς ἀποδοχὴν γήρως, πρεσβύταις δ' εἰς
ἐπιμέλειαν νεότητος, καὶ ὑπηκόοις μὲν εἰς πειθαρχίαν ἡγε-
μόνων, ἡγεμόσι δ' εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀρχομένων, καὶ εὖ
μὲν πεπονθόσιν εἰς χαρίτων ἀμοιβάς, ἄρξασι δὲ δωρεῶν εἰς
τὸ μὴ ζητεῖν καθάπερ ἐν δανείοις ἀπόδοσιν, καὶ θεράπουσι
μὲν εἰς ὑπηρεσίαν φιλοδέσποτον, δεσπόταις δ' εἰς ἠπιότητα
καὶ πραότητα, δι' ὧν ἐξισοῦται τὸ ἄνισον.
168 (32.) Καὶ ἡ μὲν προτέρα πεντὰς ἐν τούτοις περατοῦται
κεφαλαιώδη τύπον περιέχουσα, τῶν δ' ἐν εἴδει νόμων οὐκ
ὀλίγος ἀριθμός. τῆς δ' ἑτέρας πρῶτόν ἐστι κεφάλαιον τὸ
κατὰ μοιχῶν, ᾧ ὑποτέτακται πλεῖστα διατάγματα, τὸ κατὰ
φθορέων, τὸ κατὰ παιδεραστῶν, τὸ κατὰ τῶν λαγνίστερον
βιούντων ὁμιλίαις τε καὶ μίξεσιν ἐκνόμοις καὶ ἀκολάστοις
169 χρωμένων. τὰς δὲ ἰδέας ἀναγέγραφεν οὐχ ὑπὲρ τοῦ
μηνῦσαι τὸ | πολύχουν καὶ πολύτροπον τῆς ἀκρασίας, ἀλλ' p. 208 M.
ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἀσχημόνως ζῶντας ἐμφανέστατα δυσωπεῖν
ἐπαντλοῦντα τοῖς ὠσὶ ναύτων ἀθρόα ὀνείδη, δι' ὧν ἐρυθριά-
170 σουσι. δεύτερον δὲ κεφάλαιον ἡ τοῦ μὴ ἀνδροφονεῖν ἀπα-
γόρευσις, ὑφ' ἣν εἰσι πάντες οἱ περὶ βιαίων, ὕβρεως, αἰκίας,
τραυμάτων, πηρώσεως ἀναγκαῖοι νόμοι καὶ σφόδρα κοινω-
171 φελεῖς. τρίτον δὲ τὸ περὶ τοῦ μὴ κλέπτειν, ᾧ ὑποτέτακται
τὰ ἐπὶ χρεωκοπίαις ὁρισθέντα καὶ ἐξάρνοις παρακαταθηκῶν

καὶ ἀκοινωνήτῳ κοινωνίᾳ καὶ ἀναισχύντοις ἁρπαγαῖς καὶ
συνόλως πλεονεξίαις, ὑφ' ὧν πείθονταί τινες φανερῶς ἢ λάθρα
τἀλλότρια νοσφίζεσθαι. τέταρτον δὲ τὸ περὶ τοῦ μὴ ψευδο- 172
μαρτυρεῖν, ᾧ πολλὰ ἐμφέρεται, τὸ μὴ ἀπατᾶν, τὸ μὴ συκο-
φαντεῖν, τὸ μὴ τοῖς ἐξαμαρτάνουσι συμπράττειν, τὸ μὴ
ποιεῖσθαι προκάλυμμα πίστιν ἀπιστίας, ἐφ' οἷς ἅπασι νόμοι
προσήκοντες ἐτέθησαν. πέμπτον δὲ τὸ ἀνεῖργον τὴν τῶν 173
ἀδικημάτων πηγήν, ἐπιθυμίαν, ἀφ' ἧς ῥέουσιν αἱ παρα-
νομώταται πράξεις, ἴδιαι καὶ κοιναί, μικραὶ καὶ μεγάλαι,
ἱεραὶ καὶ βέβηλοι, περί τε σώματα καὶ ψυχὰς καὶ τὰ λεγό-
μενα ἐκτός· διαφεύγει γὰρ οὐδέν, ὡς καὶ πρότερον ἐλέχθη,
τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' οἷα φλὸξ ἐν ὕλῃ νέμεται δαπανῶσα
πάντα καὶ φθείρουσα. πολλὰ δὲ καὶ τῶν ὑποπιπτόντων 174
αὐτῇ διατέτακται πρός τε νουθεσίας ἐπανόρθωσιν ἐνδεχομένων
καὶ πρὸς κόλασιν ἀφηνιαστῶν ὅλον τὸν βίον ἐνδεδωκότων
τῷ πάθει.

(33.) Τοσαῦτα καὶ περὶ τῆς δευτέρας πεντάδος ἀπο- 175
χρώντως λέλεκται πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δέκα λογίων, ἅπερ
ἱεροπρεπῶς ἔχρησεν αὐτὸς ὁ θεός. ἦν γὰρ ἁρμόττον αὐτοῦ
τῇ φύσει, κεφάλαια μὲν τῶν ἐν εἴδει νόμων αὐτοπροσώπως
θεσπίσαι, νόμους δὲ τοὺς ἐν τῷ μέρει διὰ τοῦ τελειοτάτου
τῶν προφητῶν, ὃν ἐπικρίνας ἀριστίνδην καὶ ἀναπλήσας ἐνθέου
πνεύματος ἑρμηνέα τῶν χρησμῳδουμένων εἵλετο. μετὰ δὲ 176
ταῦτα λέγωμεν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τοὺς δέκα λόγους ἢ νόμους
ἀπεφήνατο ψιλαῖς προστάξεσι καὶ ἀπαγορεύσεσι κατὰ τῶν
παραβησομένων, ὡς ἔθος νομοθέταις, μηδὲν ὁρίσας ἐπιτίμιον·
θεὸς ἦν, εὐθὺς δὲ κύριος ἀγαθός, μόνων ἀγαθῶν αἴτιος,
κακοῦ δ' οὐδενός. οἰκειότατον οὖν ὑπολαβὼν αὐτοῦ τῇ 177
φύσει τὰ σωτήρια κελεύειν ἀμιγῆ καὶ ἀμέτοχα τιμωρίας, ἵνα
p. 209 M. μή πως | φόβῳ τις ἄφρονι συμβούλῳ χρησάμενος ἄκων ἀλλ'
ἔμφρονι λογισμῷ καθ' ἑκούσιον γνώμην αἱρῆται τὰ βέλτιστα,
μετὰ κολάσεως οὐκ ἠξίωσε θεσπίζειν, οὐκ ἀσυλίαν τοῖς

ἀδικοπραγοῦσι διδούς, ἀλλ᾽ εἰδὼς τὴν πάρεδρον αὐτῷ δίκην
καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔφορον πραγμάτων οὐκ ἠρεμήσουσαν
ἅτε φύσει μισοπόνηρον καὶ ὥσπερ τι συγγενὲς ἔργον ἐκδεξο-
178 μένην τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἄμυναν. ἐμπρεπὲς
γὰρ ὑπηρέταις μὲν καὶ ὑπάρχοις θεοῦ καθάπερ τοῖς πολέμου
στρατηγοῖς ἐπὶ λιποτάκταις οἳ λείπουσι τὴν τοῦ δικαίου τάξιν
ἀμυντηρίοις χρῆσθαι, τῷ δὲ μεγάλῳ βασιλεῖ τὴν κοινὴν
ἀσφάλειαν ἐπιγεγράφθαι τοῦ παντός, εἰρηνοφυλακοῦντι καὶ
τὰ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ πάντα τοῖς πανταχοῦ πᾶσιν ἀεὶ πλου-
σίως καὶ ἀφθόνως χορηγοῦντι· τῷ γὰρ ὄντι ὁ μὲν θεὸς πρύ-
τανις εἰρήνης, οἱ δ᾽ ὑποδιάκονοι πολέμων ἡγεμόνες εἰσίν.

